

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก
พระสุตตันตปิฎก
เล่ม ๔

มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก
ขอน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
มูลปริยายวรรค

๑. มูลปริยายสูตร

ว่าด้วยมูลเหตุแห่งธรรมทั้งปวง

[๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้—

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โคนไม้พญารัง ในสกุวัน เขตเมืองอภักกุฐา
ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ
พระผู้มีพระภาคว่า พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้ว่า ดูภิกษุทั้งหลาย เรา
จักแสดงปริยายอันเป็นมูลของธรรมทั้งปวงแก่พวกเธอ พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว
ภิกษุเหล่านั้น ทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

กำหนดกัมมณียที่ ๑ ด้วยสามารถปุชชน

[๒] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้ว่า ดูภิกษุทั้งหลาย ปุชชนในโลกนี้
ไม่ได้สดับ ไม่ได้เห็นพระอริยะ ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับแนะนำในธรรมของ—

*พระอริยะ ไม่ได้เห็นสัตบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้รับแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ
ย่อมรู้ชาติดินโดยความเป็นชาติดิน ครันรู้ชาติดินโดยความเป็นชาติดินแล้ว ย่อมสำคัญชาติดิน
ย่อมสำคัญในชาติดิน ย่อมสำคัญโดยความเป็นชาติดิน ย่อมสำคัญชาติดินว่า ของเรา ย่อมยินดี
ชาติดิน ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้.

ย่อมรู้ธาตุน้ำโดยความเป็นธาตุน้ำ ครันรู้ธาตุน้ำโดยความเป็นธาตุน้ำแล้ว ย่อมสำคัญ
ธาตุน้ำ ย่อมสำคัญในธาตุน้ำ ย่อมสำคัญโดยความเป็นธาตุน้ำ ย่อมสำคัญธาตุน้ำว่า ของเรา
ย่อมยินดีธาตุน้ำ ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้.

ย่อมรู้ธาตุไฟโดยความเป็นธาตุไฟ ครันรู้ธาตุไฟโดยความเป็นธาตุไฟแล้ว ย่อมสำคัญ
ธาตุไฟ ย่อมสำคัญในธาตุไฟ ย่อมสำคัญโดยความเป็นธาตุไฟ ย่อมสำคัญธาตุไฟว่า ของเรา
ย่อมยินดีธาตุไฟ ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้.

ย่อมรู้ธาตุลมโดยความเป็นธาตุลม ครันรู้ธาตุลมโดยความเป็นธาตุลมแล้ว ย่อมสำคัญ
ธาตุลม ย่อมสำคัญในธาตุลม ย่อมสำคัญโดยความเป็นธาตุลม ย่อมสำคัญธาตุลมว่า ของเรา
ย่อมยินดีธาตุลม ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้.

ย่อมรู้สัตว์โดยความเป็นสัตว์ ครันรู้สัตว์โดยความเป็นสัตว์แล้ว ย่อมสำคัญสัตว์
ย่อมสำคัญในสัตว์ ย่อมสำคัญโดยความเป็นสัตว์ ย่อมสำคัญสัตว์ว่า ของเรา ย่อมยินดีสัตว์
ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้.

ย่อมรู้เทวดาโดยความเป็นเทวดา ครันรู้เทวดาโดยความเป็นเทวดาแล้ว ย่อมสำคัญเทวดา
ย่อมสำคัญในเทวดา ย่อมสำคัญโดยความเป็นเทวดา ย่อมสำคัญเทวดาว่าของเรา ย่อมยินดีเทวดา
ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้.

ย่อมรู้มารโดยความเป็นมาร ครันรู้มารโดยความเป็นมารแล้ว ย่อมสำคัญมาร ย่อมสำคัญ
ในมาร ย่อมสำคัญโดยความเป็นมาร ย่อมสำคัญมารว่า ของเรา ย่อมยินดีมาร ข้อนั้นเพราะ
เหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้.

ย่อมรู้พรหมโดยความเป็นพรหม ครันรู้พรหมโดยความเป็นพรหมแล้ว ย่อมสำคัญพรหม
ย่อมสำคัญในพรหม ย่อมสำคัญโดยความเป็นพรหม ย่อมสำคัญพรหมว่า ของเรา ย่อมยินดีพรหม
ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้.

ย่อมรู้อภิสสรพรหมโดยความเป็นอภิสสรพรหม ครันรู้อภิสสรพรหมโดยความเป็น
อภิสสรพรหมแล้ว ย่อมสำคัญอภิสสรพรหม ย่อมสำคัญในอภิสสรพรหม ย่อมสำคัญโดย
ความเป็นอภิสสรพรหม ย่อมสำคัญอภิสสรพรหมว่า ของเรา ย่อมยินดีอภิสสรพรหม ข้อนั้น
เพราะเหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้.

ย่อมรู้สูกิณเหพรหมโดยความเป็นสูกิณเหพรหม ครันรู้สูกิณเหพรหมโดยความเป็น
สูกิณเหพรหมแล้ว ย่อมสำคัญสูกิณเหพรหม ย่อมสำคัญในสูกิณเหพรหม ย่อมสำคัญโดยความ
เป็นสูกิณเหพรหม ย่อมสำคัญสูกิณเหพรหมว่า ของเรา ย่อมยินดีสูกิณเหพรหม ข้อนั้นเพราะ
เหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้.

ย่อมรู้เวหีผลพรหมโดยความเป็นเวหีผลพรหม ครันรู้เวหีผลพรหมโดยความเป็น
เวหีผลพรหมแล้ว ย่อมสำคัญเวหีผลพรหม ย่อมสำคัญในเวหีผลพรหม ย่อมสำคัญโดยความ
เป็นเวหีผลพรหม ย่อมสำคัญเวหีผลพรหมว่า ของเรา ย่อมยินดีเวหีผลพรหม ข้อนั้นเพราะ
เหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้.

ย่อมรู้อสัญญีสัตว์โดยความเป็นอสัญญีสัตว์ ครันรู้อสัญญีสัตว์โดยความเป็นอสัญญี
สัตว์แล้ว ย่อมสำคัญอสัญญีสัตว์ ย่อมสำคัญในอสัญญีสัตว์ ย่อมสำคัญโดยความเป็นอสัญญีสัตว์
ย่อมสำคัญอสัญญีสัตว์ว่า ของเรา ย่อมยินดีอสัญญีสัตว์ ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เรากล่าวว่า

เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้.

ขอมรวิญญานัญจายตนพรหมโดยความเป็นวิญญานัญจายตนพรหม ครั้นรวิญญานัญจาย-

ขอมรรำคาญจัญญาตนพรหมโดยความเป็นอาภิมัจฉยาตนพรหม ครั้นร่ำอาภิมัจฉยา-

ย่อมรู้แนวสัจญาณาสัจญายตนพรหมโดยความเป็นแนวสัจญาณาสัจญายตนพรหม ครั้นรู้
แนวสัจญาณาสัจญายตนพรหมโดยความเป็นแนวสัจญาณาสัจญายตนพรหมแล้ว ย่อมสำคัญแนว-

ย่อมรู้รูปที่ตนเห็นโดยความเป็นรูปที่เห็น ครั้นรู้รูปที่ตนเห็นโดยความเป็นรูปที่ตนเห็นแล้ว ย่อมสำคัญรูปที่ตนเห็น ย่อมสำคัญในรูปที่ตนเห็น ย่อมสำคัญโดยความเป็นรูปที่ตนเห็น ย่อมสำคัญรูปที่ตนเห็น ว่าของเรา ย่อมยินดีรูปที่ตนเห็น ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะเขา ไม่ได้กำหนดรู้.

ย่อมรู้อารมณ์ที่ตนทราบโดยความเป็นอารมณ์ที่ตนทราบ ครั้นรู้อารมณ์ที่ตนทราบโดยความเป็นอารมณ์ที่ตนทราบแล้ว ย่อมสำคัญอารมณ์ที่ตนทราบ ย่อมสำคัญในอารมณ์ที่ตนทราบ ย่อมสำคัญโดยความเป็นอารมณ์ที่ตนทราบ ย่อมสำคัญอารมณ์ที่ตนทราบว่า ของเรา ย่อมยินดีอารมณ์ที่ตนทราบ ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้.

ยอมรับความที่สัปดาห์นี้เป็นอันเดียวกันโดยความเป็นอันเดียวกัน จริณวัตรสัปดาห์เป็นอันเดียวกันโดยความเป็นอันเดียวกันแล้ว ยอมรับความที่สัปดาห์นี้เป็นอันเดียวกัน ยอมรับ

ย่อมรู้ความที่สีกายะต่างกันโดยความเป็นของต่างกัน ครั้นรู้ความที่สีกายะต่างกันโดยความเป็นของต่างกันแล้ว ย่อมสำคัญความที่สีกายะต่างกัน ย่อมสำคัญในความที่สีกายะต่างกัน ย่อมสำคัญโดยความที่สีกายะต่างกัน ย่อมสำคัญความที่สีกายะต่างกันว่า ของเรา ย่อมยินดีความที่สีกายะต่างกัน ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้.

ย่อมรู้พระนิพพานโดยความเป็นพระนิพพาน ครั้นรู้พระนิพพานโดยความเป็นพระนิพพานแล้ว ย่อมสำคัญพระนิพพาน ย่อมสำคัญในพระนิพพาน ย่อมสำคัญโดยความเป็นพระนิพพาน ย่อมสำคัญพระนิพพานว่า ของเรา ย่อมยินดีพระนิพพาน ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้.

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์

กำหนดกมณีนัยที่ ๒ ด้วยสามารถเสขบุคคล

[๓] ดูกฤกษทั้งหลาย แมื่กฤษใดเป็นเสขบุคคล ยังไม่บรรลุพระอรหัตผล เมื่อปรารถนาธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าอยู่ แมื่กฤษนั้นรู้ธาตุดินโดยความเป็นธาตุดิน ครั้นรู้ธาตุดินโดยความเป็นธาตุดินแล้ว อย่าสำคัญธาตุดิน อย่าสำคัญในธาตุดิน อย่าสำคัญโดยความเป็นธาตุดิน อย่าสำคัญธาตุดินว่า ของเรา อย่ายินดีธาตุดิน ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะเขาคำหนดรู้.

ย่อมรู้ธาตุน้ำ . . . ธาตุไฟ . . . ธาตุลม . . . สัตว์ . . . เทวดา . . . มาร . . . พรหม . . . อากัสนพรหม

. . .

สกุณพรหม . . . เวหิผลพรหม . . . อสัณญีสัตว์ . . . อากาสนัญจายตนพรหม . . . วิญญานัญญา-

* จายตนพรหม . . . เนวสัณญานาสัณญายตนพรหม รูปที่ตนเห็น . . . เสียงที่ตนฟัง . . . อารมณ์ที่ตนทราบ

. . . วิญญาน ที่ตนรู้แจ้ง . . . ความที่สัkkายะเป็นอันเดียวกัน . . . ความที่สัkkายะต่างกัน . . . สัkkายะทั้งปวง . . .

ย่อมรู้พระนิพพานโดยความเป็นพระนิพพาน ครั้นรู้พระนิพพานโดยความเป็นพระนิพพานแล้ว อย่าสำคัญพระนิพพาน อย่าสำคัญในพระนิพพาน อย่าสำคัญโดยความเป็นพระนิพพาน อย่าสำคัญพระนิพพานว่า ของเรา อย่ายินดีพระนิพพาน ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะเขาคำหนดรู้.

กำหนดกมณีนัยที่ ๒ ด้วยสามารถเสขบุคคล .

กำหนดกมณีนัยที่ ๓ ด้วยสามารถพระชีณาสพ

[๔] ดูกฤกษทั้งหลาย แมื่กฤษใด เป็นพระอรหันตชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์เสร็จกิจแล้ว ปลงภาระเสียแล้ว บรรลุถึงประโยชน์ตนแล้ว สิ้นกิเลส เครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพแล้ว หลุดพ้นด้วยปัญญาอันชอบแล้ว แมื่กฤษนั้นรู้ธาตุดินโดยความเป็นธาตุดิน ครั้นรู้ธาตุดินโดยความเป็นธาตุดินแล้ว ย่อมไม่สำคัญธาตุดิน ไม่สำคัญในธาตุดิน ไม่สำคัญโดยความเป็นธาตุดิน ไม่สำคัญธาตุดินว่าของเรา ไม่ยินดีธาตุดิน ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะเขาคำหนดรู้แล้ว .

ย่อมรู้ธาตุน้ำ . . . ธาตุไฟ . . . ธาตุลม . . . สัตว์ . . . เทวดา . . . มาร . . . พรหม . . . อากัสนพรหม

. . . สกุณพรหม . . . เวหิผลพรหม . . . อสัณญีสัตว์ . . . อากาสนัญจายตนพรหม . . . วิญญานัญญา-

ยตน-

* พรหม . . . อากัญญัญจายตนพรหม . . . เนวสัณญานาสัณญายตนพรหม . . . รูปที่ตนเห็น . . . เสียงที่ตนฟัง

. . .

อารมณ์ที่ตนทราบ . . . วิญญานที่ตนรู้แจ้ง . . . ความที่สัkkายะเป็นอันเดียวกัน . . . ความที่สัkkายะ-

* ต่างกัน . . . สัkkายะทั้งปวง . . .

ย่อมรู้พระนิพพานโดยความเป็นพระนิพพาน ครั้นรู้พระนิพพานโดยความเป็นพระนิพพานแล้ว ย่อมไม่สำคัญพระนิพพาน ย่อมไม่สำคัญในพระนิพพาน ย่อมไม่สำคัญโดยความเป็นพระนิพพาน ย่อมไม่สำคัญพระนิพพานว่า ของเรา ย่อมไม่ยินดีพระนิพพาน ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะเขาคำหนดรู้แล้ว .

กำหนดกมณีนัยที่ ๓ ด้วยสามารถพระชีณาสพ .

กำหนดกมณีนัยที่ ๔ ด้วยสามารถพระชีณาสพ

[๕] ดูกฤกษทั้งหลาย แมื่กฤษนั้นใด เป็นพระอรหันตชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์เสร็จกิจแล้ว ปลงภาระแล้ว บรรลุถึงประโยชน์ตนแล้ว สิ้นกิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพแล้ว พ้นด้วยปัญญาอันชอบแล้ว แมื่กฤษนั้นรู้ธาตุดินโดยความเป็นธาตุดิน ครั้นรู้ธาตุดินโดยความเป็นธาตุดินแล้ว ย่อมไม่สำคัญธาตุดิน ย่อมไม่สำคัญในธาตุดิน ย่อมไม่สำคัญโดยความเป็นธาตุดิน ย่อมไม่สำคัญธาตุดินว่าของเรา ย่อมไม่ยินดีธาตุดิน ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะปราศจากราคะ เหตุราคะสิ้นไป .

ย่อมรู้ธาตุน้ำ . . . ธาตุไฟ . . . ธาตุลม . . . สัตว์ . . . เทวดา . . . มาร . . . พรหม . . . อากัสนพรหม

. . .

สกุณพรหม . . . เวหิผลพรหม . . . อสัณญีสัตว์ . . . อากาสนัญจายตนพรหม . . . วิญญานัญญายตน-

* พรหม . . . อากัญญัญจายตนพรหม . . . เนวสัณญานาสัณญายตนพรหม . . . รูปที่ตนเห็น . . . เสียงที่ตนฟัง . . . อารมณ์ที่ตนทราบ . . . วิญญานที่ตนรู้แจ้ง . . . ความที่สัkkายะเป็นอันเดียวกัน . . . ความที่สัkkายะต่างกัน . . . สัkkายะทั้งปวง . . .

ย่อมรู้พระนิพพานโดยความเป็นพระนิพพาน ครั้นรู้พระนิพพานโดยความเป็นพระนิพพานแล้ว ย่อมไม่สำคัญพระนิพพาน ย่อมไม่สำคัญในพระนิพพาน ย่อมไม่สำคัญโดยความเป็นพระนิพพาน ย่อมไม่สำคัญพระนิพพานว่า ของเรา ย่อมไม่ยินดีพระนิพพาน ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะปราศจากราคะ เหตุราคะสิ้นไป .

กำหนดกมณีนัยที่ ๔ ด้วยสามารถพระชีณาสพ .

กำหนดกมณีนัยที่ ๕ ด้วยสามารถพระชีณาสพ

[๖] ดูกฤกษทั้งหลาย แมื่กฤษนั้นใด เป็นพระอรหันตชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
เสร็จกิจแล้ว ปลงภาระเสียแล้ว บรรลู่ถึงประโยชน์ตนแล้ว สิ้นกิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ใน
ภพแล้ว พันด้วยปัญญาอันชอบแล้ว แมื่ภิกษุนั้นย่อมรู้ยิ่งธาตุดินโดยความเป็นธาตุดิน ครั้นรู้
ธาตุดินโดยความเป็นธาตุดินแล้ว ย่อมไม่สำคัญธาตุดิน ย่อมไม่สำคัญในธาตุดิน ย่อมไม่สำคัญ
โดยความเป็นธาตุดิน ย่อมไม่สำคัญธาตุดินว่า ของเรา ย่อมไม่ยินดีธาตุดิน ข้อนั้นเพราะเหตุ
อะไร เพราะปราศจากโทษ เหตุโทษสิ้นไป .

ย่อมรู้ธาตุน้ำ . . . ธาตุไฟ . . . ธาตุลม . . . สัตว์ . . . เทวดา . . . มาร . . . พรหม . . . อากัสน
พรหม . . . สุกกิมพรหม . . . เวหิผลพรหม . . . อสัณญีสัตว์ . . . อากาสนัญจายตนพรหม . . .
วิญญานัญจายตนพรหม . . . อากัญญัญจายตนพรหม . . . เนวสัณญานาสัณญายตนพรหม . . . รูปที่ตน
เห็น . . . เสี่ยงที่ตนฟัง . . . อารมณที่ตนทราบ . . . วิญญานที่ตนรู้แจ้ง . . . ความที่สักกายะเป็น
อันเดียวกัน . . . ความที่สักกายะต่างกัน . . . สักกายะทั้งปวง . . .

ย่อมรู้พระนิพพานโดยความเป็นพระนิพพาน ครั้นรู้พระนิพพานโดยความเป็นพระนิพพาน
แล้ว ย่อมไม่สำคัญพระนิพพาน ย่อมไม่สำคัญในพระนิพพาน ย่อมไม่สำคัญโดยความเป็น
พระนิพพาน ย่อมไม่สำคัญพระนิพพานว่า ของเรา ย่อมไม่ยินดีพระนิพพาน ข้อนั้นเพราะเหตุ
อะไร เพราะปราศจากโทษ เหตุโทษสิ้นไป .

กำหนดกมณีนัยที่ ๕ ด้วยสามารถพระชินาสพ

กำหนดกมณีนัยที่ ๖ ด้วยสามารถพระชินาสพ

[๗] ดูกฤกษทั้งหลาย แมื่ภิกษุนั้นใด เป็นพระอรหันตชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์
เสร็จกิจแล้ว ปลงภาระเสียแล้ว บรรลู่ถึงประโยชน์ตนแล้ว สิ้นกิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ใน
ภพแล้ว หลุดพ้นด้วยปัญญาอันชอบแล้ว แมื่ภิกษุนั้นย่อมรู้ธาตุดินโดยความเป็นธาตุดิน ครั้นรู้
ธาตุดินโดยความเป็นธาตุดินแล้ว ย่อมไม่สำคัญธาตุดิน ย่อมไม่สำคัญในธาตุดิน ย่อมไม่สำคัญ
โดยความเป็นธาตุดิน ย่อมไม่สำคัญธาตุดินว่า ของเรา ย่อมไม่ยินดีธาตุดิน ข้อนั้นเพราะเหตุ
อะไร เพราะปราศจากโทษ เหตุโทษสิ้นไป .

ย่อมรู้ธาตุน้ำ . . . ธาตุไฟ . . . ธาตุลม . . . สัตว์ . . . เทวดา . . . มาร . . . พรหม . . . อากัสน-
*พรหม . . . สุกกิมพรหม . . . เวหิผลพรหม . . . อสัณญีสัตว์ . . . อากาสนัญจายตนพรหม . . .
วิญญานัญจายตนพรหม . . . อากัญญัญจายตนพรหม . . . เนวสัณญานาสัณญายตนพรหม . . . รูปที่
ตนเห็น . . . เสี่ยงที่ตนฟัง . . . อารมณที่ตนทราบ . . . วิญญานที่ตนรู้แจ้ง . . . ความที่สักกายะเป็น
อันเดียวกัน . . . ความที่สักกายะต่างกัน . . . สักกายะทั้งปวง . . .

ย่อมรู้พระนิพพานโดยความเป็นพระนิพพาน ครั้นรู้พระนิพพานโดยความเป็นพระ-
*นิพพานแล้ว ย่อมไม่สำคัญพระนิพพาน ย่อมไม่สำคัญในพระนิพพาน ย่อมไม่สำคัญโดยความเป็น
พระนิพพาน ย่อมไม่สำคัญพระนิพพานว่า ของเรา ย่อมไม่ยินดีพระนิพพาน ข้อนั้นเพราะ
เหตุอะไร เพราะปราศจากโทษ เหตุโทษสิ้นไป .

กำหนดกมณีนัยที่ ๖ ด้วยสามารถพระชินาสพ .

กำหนดกมณีนัยที่ ๗ ด้วยสามารถพระศาสดา

[๘] ดูกฤกษทั้งหลาย แมื่พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงรู้ธาตุดินโดยความ
เป็นธาตุดินจริง ครั้นทรงรู้ยิ่งธาตุดินโดยความเป็นธาตุดินจริงแล้ว ย่อมไม่ทรงสำคัญธาตุดิน
ย่อมไม่ทรงสำคัญในธาตุดิน ย่อมไม่ทรงสำคัญโดยความเป็นธาตุดิน ย่อมไม่ทรงสำคัญธาตุดินว่า
ของเรา ย่อมไม่ทรงยินดีธาตุดิน ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะธาตุดินนั้นพระตถาคต
กำหนดรู้แล้ว .

ย่อมทรงรู้ธาตุน้ำ . . . ธาตุไฟ . . . ธาตุลม . . . สัตว์ . . . เทวดา . . . มาร . . . พรหม . . .
อากัสนพรหม . . . สุกกิมพรหม . . . เวหิผลพรหม . . . อสัณญีสัตว์ . . . อากาสนัญจายตน-

*พรหม . . . วิญญานัญจายตนพรหม . . . อากัญญัญจายตนพรหม . . . เนวสัณญานาสัณญายตนพรหม . . . รูปที่
ตนเห็น . . . เสี่ยงที่ตนฟัง . . . อารมณที่ตนทราบ . . . วิญญานที่ตนรู้แจ้ง . . . ความที่สักกายะเป็น
อันเดียวกัน . . . ความที่สักกายะต่างกัน . . . สักกายะทั้งปวง . . .

ทรงรู้พระนิพพานโดยความเป็นพระนิพพาน ครั้นทรงรู้พระนิพพานโดยความเป็นพระ-
*นิพพานแล้ว ย่อมไม่ทรงสำคัญพระนิพพาน ย่อมไม่ทรงสำคัญในพระนิพพาน ย่อมไม่ทรง
สำคัญโดยความเป็นพระนิพพาน ย่อมไม่ทรงสำคัญพระนิพพานว่า ของเราย่อมไม่ทรงยินดี
พระนิพพาน ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะพระนิพพานนั้นพระตถาคตทรงกำหนดรู้แล้ว .

กำหนดกมณีนัยที่ ๗ ด้วยสามารถพระศาสดา .

กำหนดกมณีนัยที่ ๘ ด้วยสามารถพระศาสดา

[๙] ดูกฤกษทั้งหลาย แมื่พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงรู้ธาตุดินโดยความ
เป็นธาตุดินจริง ครั้นทรงรู้ธาตุดินโดยความเป็นธาตุดินจริงแล้ว ย่อมไม่ทรงสำคัญธาตุดิน ย่อมไม่
ทรงสำคัญในธาตุดิน ย่อมไม่ทรงสำคัญโดยความเป็นธาตุดิน ย่อมไม่ทรงสำคัญธาตุดินว่า ของเรา
ย่อมไม่ทรงยินดีธาตุดิน ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร? เรากล่าวว่า เพราะทรงทราบว่า ความพลัดพลิน
เป็นมูลแห่งทุกข์ เพราะภพจึงมีชาติ สัตว์ผู้เกิดแล้ว ต้องแก่ ต้องตาย เพราะเหตุนั้นแล ภิกษุ
ทั้งหลายเราจึงกล่าวว่า พระตถาคตตรัสรู้อนัตตสัจจสัมมาโพธิญาณ เพราะสิ้นตัณหา สำรอกตัณหา
ดับตัณหา สละตัณหา สละคืนตัณหาเสียได้ โดยประการทั้งปวง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์

ย่อมทรงรู้อย่างไรว่า . . . ชาติไฟ . . . ชาติลม . . . สัตว์ . . . เทวดา . . . มาร . . . พรหม . . .
อภิสสรพรหม . . . สุกกิมพรหม . . . เวหิผลพรหม . . . อสัณญีสัตว์ . . . อากาสนัญญาตพรหม . . .
วิญญานัญญาตพรหม . . . อากัญญาตพรหม . . . เนวสัณญานาสัณญาตพรหม . . . รูปที่ตน
เห็น . . . เสียงที่ตนฟัง . . . อารมณ์ที่ตนทราบ . . . วิญญานที่ตนรู้แจ้ง . . . ความที่สักกายะเป็นอันเดียว
กัน . . . ความที่สักกายะต่างกัน . . . สักกายะทั้งปวง . . .

ทรงรู้อย่างไรนิพพานโดยความเป็นพระนิพพาน ครั้นทรงรู้พระนิพพานโดยความเป็นพระ
นิพพานแล้ว ย่อมไม่ทรงสำคัญพระนิพพาน ย่อมไม่ทรงสำคัญในพระนิพพาน ย่อมไม่ทรงสำคัญ
โดยความเป็นพระนิพพาน ย่อมไม่ทรงสำคัญพระนิพพานว่า ของเรา ย่อมไม่ทรงยินดีพระนิพพาน
เช่นนั้นเพราะเหตุอะไร? เรากล่าวว่า เพราะทรงทราบว่าเป็นมูลแห่งทุกข์ เพราะ
ภพจึงมีชาติ สัตว์ผู้เกิดแล้ว ต้องแก่ ต้องตาย เพราะเหตุนี้แล ภิกษุทั้งหลาย เราจึงกล่าวว่า
พระตถาคตตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เพราะสิ้นตัณหา สारอกตัณหา ดับตัณหา สละตัณหา
สละคืนตัณหาเสียได้ โดยประการทั้งปวง .

กำหนดกม္ภินีที่ ๘ ด้วยสามารถพระศาสดา .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสมูลปริยายนี้จบแล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีความพอใจชื่นชมภาษิตของ
พระผู้มีพระภาค ฉะนั้นแล .

จบ มูลปริยายสูตร ที่ ๑

๒. สัพพาสสังวรสูตร

ว่าด้วยการสังวรในอาสวะทั้งปวง

[๑๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก
เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูภิกษุทั้งหลาย
ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทฺธพจน์นี้ว่า ดู
ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงปริยายว่าด้วยการสังวรอาสวะทั้งปวงแก่พวกเธอ พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจ
ให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า อย่างนั้น พระเจ้าข้า .

[๑๑] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทฺธพจน์นี้ว่า ดูภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้น
อาสวะของภิกษุผู้รู้ เห็นอยู่ เราไม่กล่าวความสิ้นอาสวะของภิกษุผู้ไม่รู้ เห็นอยู่ ดูภิกษุ
ทั้งหลาย ความสิ้นอาสวะจะมีได้แก่ภิกษุผู้รู้หรือ เห็นอยู่อะไร ความสิ้นอาสวะจะมีได้แก่ภิกษุ
ผู้ไม่รู้เห็น โยนีสมนสิการและโยนิสมนสิการ ดูภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุมนสิการโดยไม่แยกคาย
อาสวะทั้งหลายที่ยังไม่เกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเจริญขึ้น เมื่อภิกษุมนสิการ
โดยแยกคาย อาสวะทั้งหลายที่ยัง ไม่เกิดขึ้น ย่อมไม่เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเสื่อมสิ้นไป
ดูภิกษุทั้งหลาย อาสวะที่จะพึงละได้เพราะการเห็นมีอยู่ ที่จะพึงละได้เพราะการสังวรก็มี ที่จะพึง
ละได้เพราะเสพอเฉพาะก็มี ที่จะพึงละได้เพราะความอดกลั้นก็มี ที่จะพึงละได้เพราะเว้นรอบก็มี
ที่จะพึงละได้เพราะบรรเทาก็มี ที่จะพึงละได้เพราะอบรมก็มี .

ว่าด้วยการละอาสวะได้เพราะการเห็น

[๑๒] ดูภิกษุทั้งหลาย ก็อาสวะเหล่าไหน ที่จะพึงละได้เพราะการเห็น? ดูภิกษุ
ทั้งหลาย ปุถุชนในโลกนี้ ผู้ไม่ได้สดับ ไม่ได้เห็นพระอริยะทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมของพระ
อริยะ ไม่ได้รับแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็นสัปปุริส ไม่ฉลาดในธรรมของสัปปุริส
ไม่ได้รับแนะนำในธรรมของสัปปุริส ย่อมไม่รู้ทั่วถึงธรรมอันตนควรมนสิการ ย่อมไม่รู้ทั่วถึงธรรม
อันตนไม่ควรมนสิการ เมื่อเขาไม่รู้ทั่วถึงธรรมที่ควรมนสิการ ไม่รู้ทั่วถึงธรรมที่ไม่ควรมนสิการ
ย่อมมนสิการธรรมที่ไม่ควรมนสิการ ย่อมไม่มนสิการธรรมที่ควรมนสิการ .

ดูภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่ไม่ควรมนสิการ ที่ปุถุชนมนสิการอยู่เป็นไหน? ดูภิกษุ
ทั้งหลาย เมื่อปุถุชนนั้นมนสิการธรรมเหล่าใดอยู่ กามาสวะกัติ กวาสวะกัติ อวิชชาสวะกัติ ที่ยังไม่
เกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเจริญขึ้น ธรรมที่ไม่ควรมนสิการเหล่านี้ ที่เขามนสิการ
อยู่

ดูภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่ควรมนสิการที่ปุถุชนไม่มนสิการอยู่ เป็นไหน? เมื่อปุถุชน
นั้นมนสิการธรรมเหล่าใดอยู่ กามาสวะกัติ กวาสวะกัติ อวิชชาสวะกัติที่ยังไม่เกิดขึ้น ย่อมไม่
เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเสื่อมสิ้นไป ธรรมที่ควรมนสิการเหล่านี้ ที่เขาไม่มนสิการอยู่ อาสวะ
ทั้งหลายที่ยังไม่เกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเจริญแก่ปุถุชนนั้น เพราะมนสิการธรรม
ที่ไม่ควรมนสิการ และเพราะไม่มนสิการธรรมที่ควรมนสิการ

ปุถุชนนั้นมนสิการอยู่โดยไม่แยกคายอย่างนี้ว่า เราได้มีแล้วในอดีตกาลหรือหนอ เรา
ไม่ได้มีแล้วในอดีตกาลหรือหนอ ในอดีตกาลเราได้เป็นอะไรหนอ ในอดีตกาลเราได้เป็นอย่างไร
หนอ ในอดีตกาลเราได้เป็นอะไรแล้วจึงเป็นอะไรหนอ ในอนาคตกาลเราจักมีหรือหนอ ในอนาคต
กาลเราจักไม่มีหรือหนอ ในอนาคตกาลเราจักเป็นอะไรหนอ ในอนาคตกาลเราจักเป็นอย่างไรหนอ
ในอนาคตกาลเราจักเป็นอะไรแล้วจึงจักเป็นอะไรหนอ หรือว่า ปราศจากกาลปัจจุบันในบัดนี้มีความ
สงสัยขึ้นภายในว่า เรามีอยู่หรือ เราไม่มีอยู่หรือ เราเป็นอะไรหนอ เราเป็นอย่างไรหนอ สัตว์นี้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก มาแต่ไหนหนอ และมันจักไป ณ ที่ไหน .

เมื่อปฏชนันนั้นมนสิการอยู่โดยไม่แยกคายอย่างนี้ บรรดาทักขิ ๖ ทักขิอย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมเกิดขึ้น ทักขิโดยจริงโดยแท้ย่อมเกิดขึ้นแก่ปฏชนันนั้นว่า ตนของเรามีอยู่ หรือว่า ตนของเรา ไม่มีอยู่ หรือว่า เราอย่ารู้ชัดตนด้วยตนเอง หรือว่า เราอย่ารู้ชัดสภาพมิใช่ตนด้วยตนเอง หรือว่า เราอย่ารู้ตนด้วยสภาพมิใช่ตน อีกอย่างหนึ่ง ทักขิย่อมเกิดมีแก่ปฏชนันนั้นอย่างนี้ว่า ตนของเรา นี้เป็นผู้สว ย่อมสววิบากแห่งกรรมทั้งดีทั้งชั่วในอาภรณ์นั้นๆ กิณของเรานั้นนี้เป็นของ แน่นอนยังยืนเที่ยงแท้ ไม่แปรปรวนเป็นธรรมดา จักตั้งอยู่อย่างนั้นเสมอด้วยสิ่งยังยืนแท้ ข้อนี้ เรากล่าวว่าทักขิ ชักคือทักขิ กิณคือทักขิ เสียหนนามคือทักขิ ความดิ้นรนคือทักขิ สิ่งประกอบ สัตว์ไว้คือทักขิ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า ปฏชนันไม่ได้สดับผู้ประกอบด้วยทักขิสังโยชน์ ย่อมไม่พ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีหะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส ย่อมไม่พ้นจากทุกข์ .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนอริยสาวกผู้สดับแล้ว ผู้เห็นพระอริยะทั้งหลาย จลลัดในธรรมของ พระอริยะ ได้รับแนะนำด้วยดีในธรรมของพระอริยะ ผู้เห็นสัปปุรุษ จลลัดในธรรมของสัปปุรุษ ได้รับคำแนะนำด้วยดีในธรรมของสัปปุรุษ ย่อมรู้ทั่วถึงธรรมที่ควรมนสิการ และไม่ควรมนสิการ เมื่ออริยสาวกนั้นรู้ทั่วถึงธรรมที่ควรมนสิการ และไม่ควรมนสิการ ย่อมไม่มนสิการธรรมที่ไม่ควร มนสิการ และมนสิการธรรมที่ควรมนสิการ .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่ไม่ควรมนสิการเหล่าไหน ที่อริยสาวกไม่มนสิการ? เมื่ออริย-
*สาวกนั้นมนสิการธรรมเหล่าใดอยู่ กามาสวะกิตติ ภวาสวะกิตติ อริยาสวะกิตติ ที่ยังไม่เกิดขึ้นย่อม เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเจริญขึ้น ธรรมที่ไม่ควรมนสิการเหล่านั้น ที่อริยสาวกไม่มนสิการ .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่ควรมนสิการเหล่าไหน ที่อริยสาวกมนสิการอยู่? เมื่ออริยสาวก นั้นมนสิการธรรมเหล่าใดอยู่ กามาสวะกิตติ ภวาสวะกิตติ อริยาสวะกิตติ ที่ยังไม่เกิดขึ้น ย่อม ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเสื่อมสิ้นไป ธรรมที่ควรมนสิการเหล่านั้น ที่อริยสาวกมนสิการอยู่ อาสวะทั้งหลายที่ยังไม่เกิดขึ้น จะไม่เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว จะเสื่อมสิ้นไปแก่อริยสาวกนั้น เพราะไม่มนสิการธรรมที่ไม่ควรมนสิการ และเพราะมนสิการธรรมที่ควรมนสิการ .

อริยสาวกนั้น ย่อมมนสิการโดยแยกคายว่า นี่ทุกข์ นี่เหตุให้เกิดทุกข์ นี่ความดับทุกข์ นี่ปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เมื่ออริยสาวกนั้นมนสิการอยู่โดยไม่แยกคายอย่างนี้ สังโยชน์ ๓ คือ สักกายทักขิ วิจิกิจฉา สิลลพพตปราคาส ย่อมเสื่อมสิ้นไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย อาสวะเหล่านี้ เรากล่าวว่า จะพึงจะได้เพราะการเห็น

[๑๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อาสวะเหล่าไหน ที่จะพึงจะได้เพราะการสังวร? ดูกรภิกษุ ทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยกคายแล้วเป็นผู้สำรวมแล้วด้วยความสำรวม ในจักขุณทริยอยู่ ก็อาสวะและความเร่าร้อนอันกระทำคามคับแค้นเหล่าใด พึงเกิดขึ้นแก่ภิกษุนั้น ผู้ไม่สำรวมจักขุณทริย อาสวะและความเร่าร้อนอันกระทำคามคับแค้นเหล่านั้น ย่อม ไม่มีแก่ภิกษุ นั้น ผู้สำรวมจักขุณทริยอยู่อย่างนี้ .

ภิกษุพิจารณาโดยแยกคายแล้ว เป็นผู้สำรวมด้วยความสำรวมในโสณทริยอยู่ . . .

ภิกษุพิจารณาโดยแยกคายแล้ว เป็นผู้สำรวมด้วยความสำรวมในฆานทริยอยู่ . . .

ภิกษุพิจารณาโดยแยกคายแล้ว เป็นผู้สำรวมด้วยความสำรวมในชีวนทริยอยู่ . . .

ภิกษุพิจารณาโดยแยกคายแล้ว เป็นผู้สำรวมด้วยความสำรวมในกายินทริยอยู่ . . .

ภิกษุพิจารณาโดยแยกคายแล้ว เป็นผู้สำรวมด้วยความสำรวมในมนทริยอยู่ ก็

อาสวะและความเร่าร้อนอันกระทำคามคับแค้นเหล่าใด พึงบังเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้ไม่สำรวมใน มนทริยอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนอันกระทำคามคับแค้นเหล่านั้น ย่อม ไม่มีแก่ภิกษุผู้สำรวม ในมนทริยอยู่อย่างนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อาสวะเหล่านี้ เรากล่าวว่า จะพึงจะได้เพราะการสังวร ว่าด้วยละอาสวะ ได้เพราะการพิจารณาเสพ

[๑๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อาสวะเหล่าไหน ที่จะพึงจะได้เพราะการพิจารณาเสพ? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยกคายแล้ว เสพจิรเพิงเพื่อกำจัด หนาว ร้อน สัมผัส แห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน เพิงเพื่อกำจัด ปกปิด อวัยวะที่ให้ความละอายกำเรบ พิจารณาโดยแยกคายแล้ว เสพบิณฑบาตมิใช่เพื่อกำจะเล่น มิใช่ เพื่อกำจะเมา มิใช่เพื่อบริการ มิใช่เพื่อบริการ มิใช่เพื่อบริการ เพิงเพื่อกำจัดร่างกายอยู่ เพื่อให้เป็นไป เพื่อกำจัดความลำบาก เพื่อบริการแห่งแก่พรหมจรรย์ ด้วยคิดว่า จะกำจัดเวทนาแก่เสียด้วย จะไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้นด้วย ความเป็นไป ความไม่มีโทษ และความอยู่สบายด้วย จักมีแก่เรา ฉะนั้น พิจารณาโดยแยกคายแล้ว เสพเสนาสนะ เพิงเพื่อกำจัดหนาว ร้อน สัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน เพิงเพื่อบริการอันตรายแต่ฤดู เพื่อบริการในการหลีก ออกเร้นอยู่ พิจารณาโดยแยกคายแล้ว เสพบริวาร คือ ยาอันเป็นปัจจัยบำบัดไข้ เพิงเพื่อกำจัด เวทนาที่เกิดขึ้นแต่อาพาธต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อกำจัดความเป็นผู้ไม่มีอาพาธเบียดเบียนเป็นอย่างยิ่ง .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อาสวะและความเร่าร้อนอันกระทำคามคับแค้นเหล่าใด พึงบังเกิดขึ้น แก่ภิกษุนั้นผู้ไม่พิจารณาเสพปัจจัยอันใดอันหนึ่ง อาสวะและความเร่าร้อนอันกระทำคามคับแค้น เหล่านั้น ย่อม ไม่มีแก่ภิกษุนั้น ผู้พิจารณาเสพอยู่อย่างนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อาสวะเหล่านี้ เรากล่าวว่า จะพึงจะได้เพราะการพิจารณาเสพ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์

[๑๕] ดุรกิริยทั้งหลาย ก็อาสวะเหล่าไหน ที่จะพึงละได้เพราะความอดกลั้น? ดุรกิริยทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยกคายแล้วเป็นผู้อดทนต่อหนาว ร้อน หิว ระบาย สัมผัสแห่งเหลือบ บุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน เป็นผู้มิขาดใจของผู้อยอดกลั้นต่อ ถ้อยคำที่ผู้อื่นกล่าวชั่วร้ายแรงต่อเวทนาที่มีอยู่ในตัว ซึ่งบังเกิดขึ้นแล้ว เป็นทุกข์ กล้า แข็ง เผ็ดร้อน ไม่เป็นที่ยินดี ไม่เป็นที่ชอบใจ อาจพลาชีวิตเสียได้ .

ดุรกิริยทั้งหลาย ก็อาสวะและความเร่าร้อนอันกระทำความคับแค้นเหล่าใด พึงบังเกิดขึ้นแก่ภิกษุนั้นผู้อยอดกลั้นอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนอันกระทำความคับแค้นเหล่านั้น ย่อมไม่มีแก่ภิกษุนั้น ผู้อยอดกลั้นอยู่อย่างนี้ ดุรกิริยทั้งหลาย อาสวะเหล่านี้ เรากล่าวว่าจะพึงละได้ เพราะความอดกลั้น .

[๑๖] ดุรกิริยทั้งหลาย ก็อาสวะเหล่าไหนที่จะพึงละได้เพราะความเว้นรอบ? ดุรกิริยทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยกคายแล้วเว้นช้างที่ดุร้าย ม้าที่ดุร้าย โคที่ดุร้าย สุนัขที่ดุร้าย งู หลีกตอ สถานที่มีหนาม บ่อ เหว แอ่งน้ำครำ บ่อน้ำครำ เพื่อนพรหมจรรย์ ผู้เป็นวิญญูชนทั้งหลาย พึงกำหนดลงซึ่งบุคคลผู้หนึ่ง ณ ที่มีโชาสนะเห็นปานใด ผู้เดียวไป ณ ที่มีโชโครเห็นปานใด ผู้คบมิตรที่ลามกเห็นปานใด ในสถานที่หลายอันลามก ภิกษุนั้น พิจารณาโดยแยกคายแล้ว เว้นที่มีโชาสนะนั้น ที่มีโชโครนั้น และมีตรผู้ลามกเหล่านั้น ดุรกิริยทั้งหลาย จริ่งอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนอันกระทำความคับแค้นเหล่าใด พึงบังเกิดขึ้นแก่ภิกษุนั้น ผู้อยอดกลั้นอยู่หรือบุคคลอื่นใดอันหนึ่ง อาสวะและความเร่าร้อนอันกระทำความคับแค้นเหล่านั้น ย่อมไม่มีแก่ภิกษุนั้น ผู้อยอดกลั้นอยู่อย่างนี้ ดุรกิริยทั้งหลาย อาสวะเหล่านี้ เรากล่าวว่าจะพึงละได้เพราะการเว้นรอบ .

[๑๗] ดุรกิริยทั้งหลาย ก็อาสวะเหล่าไหนที่จะพึงละได้เพราะความบรรเทา? ดุรกิริยทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยกคายแล้วย่อมอดกลั้น ย่อมละ ย่อมบรรเทา กามวิตกที่เกิดขึ้นแล้ว ทำให้สิ้นสูญ ให้ถึงความไม่มี ย่อมอดกลั้น ย่อมละ ย่อมบรรเทา พยาบาทวิตกที่เกิดขึ้นแล้ว ทำให้สิ้นสูญ ให้ถึงความไม่มี ย่อมอดกลั้น ย่อมละ ย่อมบรรเทา วิหิงสาวิตกที่เกิดขึ้นแล้ว ทำให้สิ้นสูญ ให้ถึงความไม่มี ย่อมอดกลั้น ย่อมละ ย่อมบรรเทาธรรมที่เป็นบาปอกุศลที่บังเกิดขึ้นแล้ว ทำให้สิ้นสูญ ให้ถึงความไม่มี ดุรกิริยทั้งหลาย ก็อาสวะและความเร่าร้อนอันกระทำความคับแค้นเหล่าใด พึงบังเกิดขึ้นแก่ภิกษุนั้น ผู้อยอดกลั้นอยู่หรือบุคคลอื่นใดอันหนึ่ง อาสวะและความเร่าร้อนอันกระทำความคับแค้นเหล่านั้น ย่อมไม่มีแก่ภิกษุนั้น ผู้อยอดกลั้นอยู่อย่างนี้ ดุรกิริยทั้งหลาย อาสวะเหล่านี้ เรากล่าวว่าจะพึงละได้เพราะความบรรเทา .

ว่าด้วยละอาสวะได้เพราะการอบรม

[๑๘] ดุรกิริยทั้งหลาย ก็อาสวะเหล่าไหนที่จะพึงละได้เพราะอบรม ดุรกิริยทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยกคายแล้ว เจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในความสละลง เจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ . . . เจริญวิริยสัมโพชฌงค์ . . . เจริญปิตักัมโพชฌงค์ . . . เจริญปัสสทธิสัมโพชฌงค์ . . . เจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ . . . เจริญอุเบกขาสัม-

*โพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในความสละลง ดุรกิริยทั้งหลาย ก็อาสวะและความเร่าร้อนอันกระทำความคับแค้นเหล่าใด พึงเกิดขึ้นแก่ภิกษุนั้น ผู้อยอดกลั้นอยู่หรือบุคคลอื่นใดอันหนึ่ง อาสวะและความเร่าร้อนอันกระทำความคับแค้นเหล่านั้น ย่อมไม่มีแก่ภิกษุนั้น ผู้อยอดกลั้นอยู่อย่างนี้ ดุรกิริยทั้งหลาย อาสวะเหล่านี้ เรากล่าวว่าจะพึงละได้เพราะอบรม .

[๑๙] ดุรกิริยทั้งหลาย ก็เพราะเหตุว่า อาสวะเหล่าใด อันภิกษุใดพึงละได้เพราะการเห็น อาสวะเหล่านั้น อันภิกษุนั้นได้แล้วเพราะการเห็น อาสวะเหล่าใดอันภิกษุใดพึงละได้เพราะการสังวร อาสวะเหล่านั้น อันภิกษุนั้นได้แล้วเพราะการสังวร อาสวะเหล่าใด อันภิกษุใดพึงละได้เพราะการพิจารณาเสพ อาสวะเหล่านั้น อันภิกษุนั้นได้แล้วเพราะการพิจารณาเสพ อาสวะเหล่าใด อันภิกษุใด พึงละได้เพราะความอดกลั้น อาสวะเหล่านั้น อันภิกษุนั้นได้แล้วเพราะความอดกลั้น อาสวะเหล่าใด อันภิกษุใด พึงละได้เพราะการเว้นรอบ อาสวะเหล่านั้น อันภิกษุนั้นได้แล้ว เพราะการเว้นรอบ อาสวะเหล่าใด อันภิกษุใด พึงละได้เพราะการบรรเทา อาสวะเหล่านั้น อันภิกษุนั้นได้แล้วเพราะการบรรเทา อาสวะเหล่าใด อันภิกษุใด พึงละได้เพราะการอบรม อาสวะเหล่านั้น อันภิกษุนั้นได้แล้วเพราะการอบรม ดุรกิริยทั้งหลาย ภิกษุนั้นเราเรียกว่า เป็นผู้สำรวมด้วยความสังวรในอาสวะทั้งปวงอยู่ ตัดตัณหาได้แล้ว ยังสังโยชนให้ปราศไปแล้ว ได้ทำที่สุดแห่งทุกข์เพราะความตรัสรู้ ด้วยการเห็นและการละมานะโดยชอบ .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสั่งวโรปรายนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นชื่นชมยินดีภาษิตของพระผู้มี-

*พระภาค ฉะนั้นแล .

จบ สัพพาสวสังวรสูตร ที่ ๒

๓. ธรรมทายาทสูตร

ว่าด้วยทายาทแห่งธรรม

[๒๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
เศรษฐี เขตพระนครสวัตถิ ๓ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับว่า พระเจ้าข้า ดังนี้ .

[๒๑] พระผู้มีพระภาคตรัสพุทธพจน์นี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะเป็นธรรมทายาท
ของเราเกิด อย่าเป็นอามิสทายาทของเราเลย เรามีความเอ็นดูในพวกเธออยู่ว่า ทำอย่างไรหนอ
สาวกทั้งหลายของเราจะพึงเป็นธรรมทายาท จะไม่พึงเป็นอามิสทายาท

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอจะพึงเป็นอามิสทายาทของเรา ไม่เป็นธรรมทายาทไซ้ ด้วย
ความที่พวกเธอเป็นอามิสทายาท ไม่เป็นธรรมทายาทนั้น ทั้งพวกเธอ ทั้งเราพึงถูกวิญญูชนติ
เตียนได้ว่า พวกสาวกของพระศาสดาพากันเป็นอามิสทายาท ไม่เป็นธรรมทายาท ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เป็นธรรมทายาทของเรา ไม่เป็นอามิสทายาทไซ้ ด้วยความที่พวกเธอเป็นธรรมทายาท ไม่เป็นอามิส
ถ้าพวกเธอพึง ทายาทนั้น ทั้งพวกเธอทั้งเรา ไม่พึงถูกวิญญูชนติเตียนว่า พวกสาวกของพวกเธอ
พระศาสดาพากันเป็นธรรมทายาท ไม่เป็นอามิสทายาท เพราะเหตุนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ทั้งหลายจงเป็นธรรมทายาทของเราเกิด อย่าเป็นอามิสทายาทเลย เรามีความเอ็นดูในพวกเธออยู่ว่า
ทำอย่างไรหนอสาวกทั้งหลายของเราจะพึงเป็นธรรมทายาท ไม่พึงเป็นอามิสทายาท .

[๒๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าเรabriโลกเสร็จ อิมหันาสารามเป็นอันดีเพียงพอแก่
ประโยชน์แล้ว แต่บิณฑบาตของเรายังมีเหลืออยู่ อันจำต้องทิ้ง ในเวลานั้น ภิกษุสองรูปอัน
ความหิวและความถอยกำลังครบบ้างแล้วพากันมา เราพึงกล่าวกะเธอทั้งสองนั้นอย่างนี้ว่า ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย เรabriโลกเสร็จ อิมหันาสารามเป็นอันดี เพียงพอแก่ประโยชน์แล้ว แต่บิณฑบาตนี้
ของเรายังมีเหลืออยู่ อันจำต้องทิ้ง ถ้าเธอทั้งหลายหิวจะabriโลก ก็จงabriโลกเถิด ถ้าเธอทั้งหลาย
จักไม่abriโลก เราทิ้งเสียในที่ที่ปราศจากของสดเขียว หรือจักทิ้งเสียในน้ำที่ไม่มีตัวสัตว์ ๓ บัดนี้
ภิกษุสองรูปนั้น รูปหนึ่งมีความคิดอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จอิมหันาสาราม
เป็นอันดี เพียงพอแก่ประโยชน์แล้ว แต่บิณฑบาตของพระผู้มีพระภาคนี้ยังมีเหลืออยู่ อันจำต้อง
ทิ้ง ถ้าเราทั้งหลายจักไม่abriโลก พระผู้มีพระภาคจักทรงทิ้งในที่ที่ปราศจากของสดเขียว หรือจักทรง
ทิ้งเสียในน้ำที่ไม่มีตัวสัตว์ ๓ บัดนี้ แต่พระผู้มีพระภาคตรัสสอนไว้ดังนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวก
เธอจงเป็นธรรมทายาทของเราเกิด อย่าเป็นอามิสทายาทเลย ก็บิณฑบาตนี้เป็นอามิสอย่างใดอย่าง
หนึ่ง อย่างกระนั้นเลย เราไม่พึงabriโลกบิณฑบาตนี้ พึงยังคืนและวันนี้ให้ล่วงไปอย่างนี้ด้วยความ
หิวและความถอยกำลังนี้แหละ เธอจึงไม่abriโลกบิณฑบาตนั้น แล้วยังคืนและวันนั้นให้ล่วงไป
อย่างนี้ ด้วยความหิวและความถอยกำลังนั่นเอง .

ส่วนภิกษุรูปที่ ๒ มีความคิดอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จอิมหันาสารามเป็นอันดี
เพียงพอแก่ประโยชน์แล้ว แต่บิณฑบาตของพระผู้มีพระภาคนี้ ยังมีเหลืออยู่ อันจำต้องทิ้ง ถ้าเรา
ทั้งหลายจักไม่abriโลก พระผู้มีพระภาคจักทรงทิ้งในที่ที่ปราศจากของสดเขียว หรือจักทรงทิ้งเสีย
ในน้ำที่ไม่มีตัวสัตว์ ๓ บัดนี้ อย่างกระนั้นเลย เราพึงabriโลกบิณฑบาตนี้ บรรเทาความหิวและ
ความถอยกำลัง พึงยังคืนและวันนี้ให้ล่วงไปอย่างนี้ เธอจึงabriโลกบิณฑบาตนั้น บรรเทาความหิว
และความถอยกำลัง พึงยังคืนและวันนั้นให้ล่วงไปอย่างนี้ .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้น แม้จะabriโลกบิณฑบาตนั้น บรรเทาความหิวและความถอย
กำลัง พึงยังคืนและวันนั้นให้ล่วงไปอย่างนี้ ถึงอย่างนั้น ภิกษุรูปก่อนโน้น ยังนำบูชาและสรรเสริญ
กว่า ขอนั้นเพราะเหตุอะไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะขอนั้นจักเป็นไปเพื่อความมกน้อย สันโดษ
ขัดเกลา เลี้ยงง่าย ปราศจากความเพียร แก่ภิกษุนั้นสิ้นกาลนาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้
แล พวกเธอจงเป็นธรรมทายาทของเราเกิด อย่าเป็นอามิสทายาทของเราเลย เรามีความเอ็นดู
ในพวกเธอว่า ทำอย่างไรหนอ พวกสาวกของเราจะพึงเป็นธรรมทายาท ไม่พึงเป็นอามิสทายาท
พระผู้มีพระภาคสุดเจ้า ได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว จึงเสด็จจากอาสนะเข้าสู่พระวิหาร .

ปัญหาการไม่ตามศึกษาความสังัด

[๒๓] ครั้นนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกไปไม่นาน ท่านพระสารีบุตรจึงเรียกภิกษุ
ทั้งหลายว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย . ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระสารีบุตรว่า ขอรับ ดังนี้ .
ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวคำนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อพระศาสดาเสด็จอยู่สังัดแล้ว สาวก
ทั้งหลายย่อมไม่ศึกษาความสังัดตาม ด้วยเหตุเพียงเท่าไร เมื่อพระศาสดาเสด็จอยู่สังัดแล้ว สาวก
ทั้งหลายย่อมศึกษาความสังัดตาม ด้วยเหตุเพียงเท่าไร?

ภิกษุเหล่านั้นเรียนว่า ข้าแต่ท่านผู้มีอายุ พวกกระผมมาแต่ที่ไกล ก็เพื่อจะทราบเนื้อ
ความแห่งภายิตข้อนี้ ในสำนักท่านพระสารีบุตร พวกกระผมขอโอกาส ขอเนื้อความแห่งภายิต
ข้อนี้ จงแจ่มแจ้งกะท่านพระสารีบุตรเท่านั้นเถิด ภิกษุทั้งหลาย ได้สดับต่อท่านพระสารีบุตรแล้ว
จักทรงจำไว้ . ท่านพระสารีบุตรจึงกล่าวว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงฟัง
จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว . ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว .

[๒๔] ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวคำนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อพระศาสดาเสด็จ
อยู่สังัดแล้ว สาวกทั้งหลายย่อมไม่ศึกษาความสังัดตาม ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ? ดูกรท่านผู้มี
อายุทั้งหลาย เมื่อพระศาสดาเสด็จอยู่สังัดแล้ว สาวกทั้งหลายในพระธรรมวินัยนี้ ไม่ศึกษาความ
สังัดตาม คือ พระศาสดาตรัสถึงการละธรรมเหล่าใด สาวกทั้งหลายไม่ละธรรมเหล่านั้น เป็นผู้มก
มาก ย่อหย่อน เป็นหัวหน้าในการทอดทิ้ง ทอดธุระในความสังัด . บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุ-

* ผู้เถระอันวิญญูชนพึงติเตียนได้ ด้วยเหตุสามสถาน คือ อันวิญญูชนพึงติเตียนได้ด้วยสถานที่หนึ่ง
 นี้ว่า เมื่อพระศาสดาเสด็จอยู่สุดแล้ว พระสาวกทั้งหลายไม่ศึกษาความสงบตาม อันวิญญูชนพึง
 ติเตียนได้ด้วยสถานที่สองนี้ว่า พระศาสดาตรัสถึงการละธรรมเหล่านี้ สาวกทั้งหลายไม่ละธรรม
 เหล่านั้น อันวิญญูชนพึงติเตียนได้ด้วยสถานที่สามนี้ว่า สาวกทั้งหลายเป็นผู้มักมาก ย่อหย่อน
 เป็นหัวหน้าในการท้อถอย ทอดธุระในความสงบ. ภิกษุผู้เถระ อันวิญญูชนพึงติเตียนด้วยเหตุ
 สามสถานเหล่านี้.

บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุผู้หนึ่งว่า อนันวิญญชนพึงติเตียนได้ด้วยเหตุสามสถาน คือ อนันวิญญชนพึงติเตียนได้ด้วยสถานที่หนึ่งนี้ว่า เมื่อพระศาสดาเสด็จอยู่สงัดแล้ว สาวกทั้งหลายไม่ศึกษาความสังคตตาม อนันวิญญชนพึงติเตียนได้ด้วยสถานที่สองนี้ว่า พระศาสดาตรัสถึงการละธรรมเหล่าใด สาวกทั้งหลาย ไม่ละธรรมเหล่านั้น อนันวิญญชนพึงติเตียนได้ด้วยสถานที่สามนี้ว่า สาวกทั้งหลายเป็นผู้มักมาก ย่อหย่อน เป็นหัวหน้าในการทอดย ทอดธุระในความสังคต . ภิกษุผู้หนึ่งว่า อนันวิญญชนพึงติเตียนได้ด้วยเหตุสามสถานเหล่านี้ .

การตามศึกษาเรื่องความสัจ

ดุรทานผู้มีอายุทั้งหลาย บรรดาสาวกเหล่านั้น ภิขุผู้เป็นเถระ อัมมวณฺชนพึงสรรเสริญ
 ด้วยเหตุผลสถาน คือ อัมมวณฺชนพึงสรรเสริญด้วยสถานที่หนึ่งนี้ว่า เมื่อพระศาสดาเสด็จอยู่
 สดับแล้ว สาวกทั้งหลายศึกษาความสดับตาม อัมมวณฺชนพึงสรรเสริญด้วยสถานที่สองนี้ว่า พระ-
 * ศาสดาตรัสถึงการละธรรมเหล่าใด สาวกทั้งหลายละธรรมเหล่านั้น อัมมวณฺชนพึงสรรเสริญด้วย
 สถานที่สามนี้ว่า สาวกทั้งหลายไม่เป็นผู้มักมาก ไม่เป็นผู้ย่อหย่อน ทอดธุระในความทอถอย
 เป็นหัวหน้าในความสดับ ดุรทานผู้มีอายุทั้งหลาย ภิขุผู้เถระ อัมมวณฺชนพึงสรรเสริญด้วย
 เหตุสามสถานเหล่านี้ .

ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บรรดาสาวกเหล่านั้น ภิกษุผู้มัวหมอง อันวิญญูชนพึงสรรเสริญ
 ด้วยเหตุผลสามสถาน คือ อันวิญญูชนพึงสรรเสริญด้วยสถานที่หนึ่งนี้ว่า เมื่อพระศาสดาเสด็จอยู่สงัด
 แล้ว สาวกทั้งหลายศึกษาความสัจตาม อันวิญญูชนพึงสรรเสริญด้วยสถานที่สองนี้ว่า พระ-
 * ศาสดาตรัสถึงการละธรรมเหล่าใด สาวกทั้งหลายละธรรมเหล่านั้น อันวิญญูชนพึงสรรเสริญด้วย
 สถานที่สามนี้ว่า สาวกทั้งหลาย ไม่เป็นผู้มักมาก ไม่เป็นผู้ย่อหย่อน ทอดระในความทอถอย
 เป็นหัวหน้าในความสัจ ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้มัวหมอง อันวิญญูชนพึงสรรเสริญ
 ด้วยเหตุผลสามสถานเหล่านี้ .

ดุรทานผู้มีอายุทั้งหลาย บรรดาสาวกเหล่านั้น ภิกษุผู้นวกะ อัมวิญญชนพึงสรรเสริญ ด้วยเหตุผลสถาน คือ อัมวิญญชนพึงสรรเสริญด้วยสถานที่หนึ่งนี้ว่า เมื่อพระศาสดาเสด็จอยู่ สดับแล้ว สาวกทั้งหลายศึกษาความสดับตาม อัมวิญญชนพึงสรรเสริญด้วยสถานที่สองนี้ว่า พระศาสดาตรัสถึงการละธรรมเหล่าใด สาวกทั้งหลายละธรรมเหล่านั้น อัมวิญญชนพึงสรรเสริญ ด้วยสถานที่สามนี้ว่า สาวกทั้งหลายไม่เป็นผู้มักมาก ไม่เป็นผู้ย่อหย่อน ทอดตระในความท้อถอย เป็นหัวหน้าในความสดับ ดุรทานผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้นวกะ อัมวิญญชนพึงสรรเสริญด้วย เหตุผลสถานเหล่านี้ .

[๒๖] ดุรทานผู้มีอายุทั้งหลาย บรรดาธรรมดังกล่าวแล้วนั้น โลภะและโทสะ เป็นธรรมลามก มัชฌิมาปฏิบัติ เพื่อละโลภะและโทสะมีอยู่ ทำความเห็น ทำความรู้ ย่อมเป็นไปเพื่อเข้าไปประจักษ์ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพือนิพพาน . ดุรทานผู้มีอายุทั้งหลาย ก็มัชฌิมาปฏิปทาป็น ทำความเห็น ทำความรู้ ย่อมเป็นไปเพื่อเข้าไปประจักษ์ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพือนิพพาน เป็นไหน? อริยมรรคมีองค์ ๘ นี่แล คือ เห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจชอบ . ดุรทานผู้มีอายุทั้งหลาย มัชฌิมาปฏิปทานี้แหละ ทำความเห็น ทำความรู้ เป็นไปเพื่อเข้าไปประจักษ์ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพือนิพพาน .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์

การปฏิบัติสายกลาง

ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บรรดาธรรมดังกล่าวแล้วนั้น ความโกรธและความผูกโกรธไว้ เป็นธรรมลามก . . . ความลบหลู่และความตีเสมอ เป็นธรรมลามก . . . ความริษยาและความตระหนี่ เป็นธรรมลามก . . . ความเจ้าเล่ห์และความโอ้อวด เป็นธรรมลามก . . . ความหัวดีและความแข็งดี เป็นธรรมลามก . . . ความถือตัวและความดูหมิ่น เป็นธรรมลามก . . . ความเมาและความเลินเล่อ เป็นธรรมลามก มัชฌิมาปฏิบัติเพื่อละความเมาและความเลินเล่อมีอยู่ ทำความเห็น ทำความรู้ ย่อมเป็นไปเพื่อเข้าไปประจักษ์ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน . ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย มัชฌิมาปฏิปทานั้น ทำความเห็น ทำความรู้ ย่อมเป็นไปเพื่อเข้าไปประจักษ์ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เป็นไฉน? อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้แล คือ เห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจชอบ . ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย มัชฌิมาปฏิปทานี้แล ทำความเห็น ทำความรู้ ย่อมเป็นไปเพื่อเข้าไปประจักษ์ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน .

ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจชื่นชม ยินดีภาษิตของท่าน พระสารีบุตร จะนี้แล .

จบ ธรรมทนายาสสูตร ที่ ๓

๔. กยเกรวสูตร

ว่าด้วยสิ่งที่เป็นภัยและนำหาวาดกลัว

[๒๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . ครั้นนั้นแล ชาณุโสณพราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

[๒๔] ชาณุโสณพราหมณ์นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม กลบตรเหล่าใดมีศรัทธา ออกบวชเป็นบรรพชิต อุตฺตเจเฉพาะท่านพระโคตม ท่านพระโคตมทรงเป็นหัวหน้าของกลบตรเหล่านั้น ทรงมีอุปการะมากแก่กลบตรเหล่านั้น ทรงยังกลบตรเหล่านั้นให้ถือเอาตาม และประชุมชนนั้น ย่อมปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านพระโคตมหรือ? พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพราหมณ์ ข้อนี้อย่างนั้น ดูกรพราหมณ์ ข้อนี้อย่างนั้น กลบตรเหล่าใดมีศรัทธา ออกบวชเป็นบรรพชิตอุตฺตเจเฉพาะเรา เราเป็นหัวหน้าของกลบตรเหล่านั้น มีอุปการะมากแก่กลบตรเหล่านั้น ยังกลบตรเหล่านั้นให้ถือเอาตาม และประชุมชนนั้น ย่อมปฏิบัติตามแบบอย่างของเรา .

[๒๕] ชา. ข้าแต่ท่านพระโคตม เสนาสนะอันสงัด ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว ยากที่จะเป็นอยู่ได้ ในภาวะที่โดดเดี่ยว ความสงัดกาย ยากที่จะทำได้ ยากที่จะยินดีได้ ป่าทั้งหลาย ประหนึ่งจะชักพาใจของภิกษุผู้ยังไม่ได้สมาธิไปเสีย .

ภ. ข้อนี้นี้อย่างนั้น พราหมณ์ ข้อนี้นี้อย่างนั้น พราหมณ์ เสนาสนะอันสงัด ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว ยากที่จะเป็นอยู่ได้ ในภาวะที่โดดเดี่ยว ความสงัดกาย ยากที่จะทำได้ ยากที่จะยินดีได้ ป่าทั้งหลาย ประหนึ่งจะชักพาใจของพระภิกษุผู้ยังไม่ได้สมาธิไปเสีย .

[๓๐] ภ. ดูกรพราหมณ์ แม้เราเมื่อเป็นโพธิสัตว์ ยังมิได้ตรัสรู้ก่อนตรัสรู้ทีเดียว ได้มีความดำริดังนี้ว่า เสนาสนะอันสงัด ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว ยากที่จะเป็นอยู่ได้ ในภาวะที่โดดเดี่ยว ความสงัดกาย ยากที่จะทำได้ ยากที่จะยินดีได้ ป่าทั้งหลาย ประหนึ่งว่าจะชักพาใจของภิกษุผู้ยังไม่ได้สมาธิไปเสีย .

[๓๑] ดูกรพราหมณ์ เรานั้นได้มีความดำริดังนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด เหล่าหนึ่ง มีกายกรรม ไม่บริสุทธฺิ ย่อมเสพเสนาสนะอันสงัด ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว สมณพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น ย่อมเรียกร้องความกลัวและความขลาดอันเป็นอกุศล เพราะโทษของตน คือ มีกายกรรม ไม่บริสุทธฺิเป็นเหตุ . ส่วนเรามีกายกรรม ไม่บริสุทธฺิ เสพเสนาสนะอันสงัด ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว หามิได้ เราเป็นผู้มีกายกรรมบริสุทธฺิ . พระอริยะเหล่าใด มีกายกรรม บริสุทธฺิ ย่อมเสพเสนาสนะอันสงัด ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว บรรดาพระอริยะเหล่านั้น เราก็เป็นพระอริยะองค์หนึ่ง ดูกรพราหมณ์ เราเห็นชัดซึ่งความเป็นผู้มีกายกรรมอันบริสุทธฺินี้ในตน จึงถึงความเป็นผู้มีชนตกโดยยิ่ง เพื่อยุติในป่า .

ทรงกำหนดรู้เสนาสนะ ๑๖

[๓๒] ดูกรพราหมณ์ เรานั้นได้มีความดำริดังนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง มีวจีกรรม ไม่บริสุทธฺิ . . . มีมโนกรรม ไม่บริสุทธฺิ . . . มีอาชีวะ ไม่บริสุทธฺิ ย่อมเสพเสนาสนะอันสงัดที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว สมณพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น ย่อมเรียกร้องความกลัวและความขลาดอันเป็นอกุศล เพราะโทษของตน คือ มีอาชีวะ ไม่บริสุทธฺิเป็นเหตุ ส่วนเรามีอาชีวะ ไม่บริสุทธฺิ เสพเสนาสนะอันสงัด ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยวหามิได้ เราเป็นผู้มีอาชีวะบริสุทธฺิ . พระอริยะเหล่าใดมีอาชีวะบริสุทธฺิ เสพเสนาสนะอันสงัด ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว บรรดา-

* พระอริยะเหล่านั้น เรายกเป็นองค์หนึ่ง ดุรพราหมณ์ เราเห็นชัดซึ่งความเป็นผู้มีอาชีวะบริสุทธิ์
 นี่ในตนจึงถึงความเป็นผู้มีขันธ์โดยยิ่ง เพื่อยืนยันไป.

[๓๔] ดุรพราหมณ์ เรา นั้น ได้มีความด่ารังว่าสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง มีจิตพยาบาท มีความด่ารังในใจชั่ว ย่อมเสพเสนาสนะอันสังัด ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว สมณพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น ย่อมเรียกร้องความกลัวและความขลาดอันเป็นอกุศล เพราะโทษของตน คือ ความมีจิตพยาบาทและมีความด่ารังในใจชั่วเป็นเหตุ . ส่วนเรามีจิตพยาบาท มีความด่ารังในใจชั่ว เสพเสนาสนะอันสังัด ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว หามิได้ เราเป็นผู้มีจิตประกอบด้วยเมตตา . พระอริยะเหล่าใด มีจิตประกอบด้วยเมตตา เสพเสนาสนะอันสังัดที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว บรรดาพระอริยะเหล่านั้น เรา ก็เป็นองค์หนึ่ง ดุรพราหมณ์ เราเห็นชัดซึ่งความเป็นผู้มีจิตประกอบด้วยเมตตานี้ในตน จึงถึงความเป็นผู้มีชินตกโดยยิ่ง เพื่อยืนยันป่า .

[๓๖] ดุรพราหมณ์ เรา นั้น ได้มีความดำริตั้งน้าว สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ฟุ้งซ่าน มีจิตไม่สงบระงับ ย่อมเสพเสนาสนะอันล้นจัด ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว สมณพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น ย่อมเรียกร้องความกลัวและความขลาดอันเป็นอกุศล เพราะโทษของตน คือ ความฟุ้งซ่านและมีจิตไม่สงบ ระงับเป็นเหตุ . ดุรพราหมณ์ ส่วนเราฟุ้งซ่าน มีจิตไม่สงบระงับ เสพเสนาสนะอันล้นจัด ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว หามิได้ เราเป็นผู้จิตสงบระงับแล้ว . พระอริยะเหล่าใด มีจิตสงบระงับ เสพเสนาสนะอันล้นจัด ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว บรรดาพระอริยะเหล่านั้น เราถือว่าเป็นองค์หนึ่ง ดุรพราหมณ์ เราเห็นชัดซึ่งความเป็นผู้มีจิตสงบระงับนี้ในตน จึงถึงความเป็นผู้มีชนกโดยยิ่ง เพื่อยืนยัน .

[๓๘] ดุรพราหมณ์ เรา นั้น ได้มีความดำริตั้งเนื่อว่า สมณะหรือพราหมณ์ เหล่าใด
 เหล่าหนึ่ง ยกตนข่มผู้อื่น ย่อมเสพเสนาสนะอันสัจดี ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว
 สมณพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น ย่อมเรียกร้องความกลัวและความขลาดอันเป็นอกุศล เพราะโทษ
 ของตน คือ ความยกตนและข่มผู้อื่นเป็นเหตุ. ส่วนเรายกตน ข่มผู้อื่น. เสพเสนาสนะ
 อันสัจดี ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว หามิได้ เราเป็นผู้ไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น. พระอริยะเหล่าใด
 เป็นผู้ไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น เสพเสนาสนะอันสัจดี ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว บรรดาพระ
 อริยะเหล่านั้น เรา ก็เป็นองค์หนึ่ง ดุรพราหมณ์ เราเห็นชัดซึ่งความเป็นผู้ไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น
 นี้ในตน จึงถึงความเป็นผู้มีชนกโดยยิ่ง เพื่อยืนในป่า.

Page 11

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ความหวาดกลัว. พระอริยะเหลาไค ปราศจากความหวาดกลัว เสพเสนาสนะอันสงัด ที่เป็นป่า
และเป็นป่าเปลี่ยว บรรดาพระอริยะเหล่านั้น เราก็คือองค์หนึ่ง ดูกรพราหมณ์ เราเห็นชัดซึ่ง
ความเป็นผู้ปราศจากความหวาดกลัวนี้ในตน จึงถึงความเป็นผู้มีขนตกโดยยิ่ง เพื่อยูในป่า.

[๔๐] ดูกรพราหมณ์ เรานั้นได้มีความดำริตั้งนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์ เหลาไค
เหล่าหนึ่ง ปราศจากลาภสักการะและความสรรเสริญ ย่อมเสพเสนาสนะอันสงัด ที่เป็นป่าและเป็น
ป่าเปลี่ยว สมณพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น ย่อมเรียกร้องความกลัวและความขลาดอันเป็นอกุศล
เพราะโทษของตน คือ ความปราศจากลาภสักการะและความสรรเสริญเป็นเหตุ. ส่วนเราปราศจาก
ลาภสักการะและความสรรเสริญ เสพเสนาสนะอันสงัด ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว หามิได้ เรา
เป็นผู้มีความปราศรณาน้อย. พระอริยะเหลาไค มีความปราศรณาน้อย เสพเสนาสนะอันสงัด
ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว บรรดาพระอริยะเหล่านั้น เราก็คือองค์หนึ่ง ดูกรพราหมณ์ เราเห็น
ชัดซึ่งความเป็นผู้ปราศรณาน้อยนี้ในตน จึงถึงความเป็นผู้มีขนตกโดยยิ่ง เพื่อยูในป่า.

[๔๑] ดูกรพราหมณ์ เรานั้นได้มีความดำริตั้งนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์ เหลาไค
เหล่าหนึ่ง เป็นผู้เกียจคร้าน มีความเพียรเลวทราม ย่อมเสพเสนาสนะอันสงัด ที่เป็นป่า
และเป็นป่าเปลี่ยว สมณพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น ย่อมเรียกร้องความกลัวและความขลาดอันเป็น
อกุศล เพราะโทษของตน คือ ความเป็นผู้เกียจคร้านและมีความเพียรเลวทรามเป็นเหตุ. ส่วนเรา
เป็นผู้เกียจคร้าน มีความเพียรเลวทราม เสพเสนาสนะอันสงัด ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว
หามิได้ เราเป็นผู้ปราศจากความเพียร. พระอริยะเหลาไค ปราศจากความเพียร เสพเสนาสนะอันสงัด
ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว บรรดาพระอริยะเหล่านั้น เราก็คือองค์หนึ่ง ดูกรพราหมณ์ เราเห็นชัด
ซึ่งความเป็นผู้ปราศจากความเพียรนี้ในตน จึงถึงความเป็นผู้มีขนตกโดยยิ่ง เพื่อยูในป่า.

[๔๒] ดูกรพราหมณ์ เรานั้นได้มีความดำริตั้งนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์ เหลาไค
เหล่าหนึ่ง มีสติหลงลืม ไม่มีสัมปชัญญะ ย่อมเสพเสนาสนะอันสงัด ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว
สมณพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมเรียกร้องความกลัวและความขลาดอันเป็นอกุศล เพราะโทษของตน
คือ ความเป็นผู้สติหลงลืมและไม่มีสัมปชัญญะเป็นเหตุ. ส่วนเรามีสติหลงลืม ไม่มีสัมปชัญญะ
เสพเสนาสนะอันสงัด ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว หามิได้ เราเป็นผู้มีสติตั้งมั่น. พระอริยะ
เหลาไคมีสติตั้งมั่น เสพเสนาสนะอันสงัด ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว บรรดาพระอริยะเหล่านั้น
เราก็คือองค์หนึ่ง ดูกรพราหมณ์ เราเห็นชัดซึ่งความเป็นผู้มีสติตั้งมั่นนี้ในตน จึงถึงความเป็นผู้
มีขนตกโดยยิ่ง เพื่อยูในป่า.

[๔๓] ดูกรพราหมณ์ เรานั้นได้มีความดำริตั้งนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์ เหลาไค
เหล่าหนึ่ง มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตหม่นไปผิด ย่อมเสพเสนาสนะอันสงัด ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว
สมณพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น ย่อมเรียกร้องความกลัวและความขลาดอันเป็นอกุศล เพราะโทษ
ของตน คือ ความเป็นผู้มีจิตไม่ตั้งมั่นและมีจิตหม่นไปผิดเป็นเหตุ. ส่วนเรามีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิต
หม่นไปผิด เสพเสนาสนะอันสงัด ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว หามิได้ เราเป็นผู้ถึงพร้อมด้วย
สมาธิ. พระอริยะเหลาไค ถึงพร้อมด้วยสมาธิ เสพเสนาสนะอันสงัด ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว
บรรดาพระอริยะเหล่านั้น เราก็คือองค์หนึ่ง ดูกรพราหมณ์ เราเห็นชัดซึ่งความพร้อมด้วยสมาธิ
นี้ในตน จึงถึงความเป็นผู้มีขนตกโดยยิ่ง เพื่อยูในป่า.

[๔๔] ดูกรพราหมณ์ เรานั้นได้มีความดำริตั้งนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์ เหลาไคเหล่าหนึ่ง
มีปัญญาทรม เป็นโง่ ย่อมเสพเสนาสนะ ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว สมณพราหมณ์ผู้เจริญ
เหล่านั้น ย่อมเรียกร้องความกลัวและความขลาดอันเป็นอกุศล เพราะโทษของตน คือ ความ
เป็นผู้มีปัญญาทรมและเป็นโง่เป็นเหตุ ส่วนเรามีปัญญาทรม เป็นโง่ เสพเสนาสนะอันสงัด
ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยวหามิได้ เราเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา. พระอริยะเหลาไค ถึงพร้อม
ด้วยปัญญาเสพเสนาสนะอันสงัด ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว บรรดาพระอริยะเหล่านั้น เราก็คือ
องค์หนึ่ง ดูกรพราหมณ์ เราเห็นชัดซึ่งความถึงพร้อมด้วยปัญญานี้ในตน จึงถึงความเป็นผู้
มีขนตกโดยยิ่ง เพื่อยูในป่า.

จบปริยาย ๑๖

[๔๕] ดูกรพราหมณ์ เรานั้นได้มีความดำริว่า โฉนหนอ เราพึงอยู่ในราตรีที่รู้กัน ที่
กำหนดกันว่า ที่ลีบสี ที่ลีบห้า และที่แปดแห่งปักษี เห็นปานนั้น พึงอยู่ในเสนาสนะ คือ
อารามเจดีย์ วนเจดีย์ รุกขเจดีย์ อันน่าสะพึงกลัว น่าขนพองสยองเกล้า เห็นปานนั้น. ถ้ากระไร
เราพึงเห็นความกลัวและความขลาดนั้น ดังนี้. ดูกรพราหมณ์ โดยสมัยอื่น เรานั้นอยู่ในราตรีที่รู้กัน
ที่กำหนดกันว่า ที่ลีบสี ที่ลีบห้า และที่แปดแห่งปักษี เห็นปานนั้น อยู่ในเสนาสนะ คือ
อารามเจดีย์ วนเจดีย์ รุกขเจดีย์ อันน่าสะพึงกลัว น่าขนพองสยองเกล้า เห็นปานนั้น ดูกร
พราหมณ์ ก็เมื่อเราอยู่ในเสนาสนะนั้น เนื้อมากก็ตี นกยูงทำไม้ให้ตกลงมากก็ตี หรือว่าลมพัด
ใบไม้ให้ตกลงมากก็ตี. ดูกรพราหมณ์ เรานั้นได้มีความดำริอย่างนี้ว่า ความกลัวและความขลาดนั้น
นั้นมาเป็นแน่. เรานั้นได้มีความดำริว่า อย่างไรหนอ เราจึงเป็นผู้หวังภัยอยู่โดยแท้ โฉนหนอ
ความกลัวและความขลาดนั้น ย่อมมาถึงเราผู้เป็นอยู่อย่างใดๆ เราผู้เป็นอยู่อย่างนั้นๆ แล พึง
กำจัดความกลัวและความขลาดนั้นเสีย ดังนี้.

ดูกรพราหมณ์ ความกลัวและความขลาดนั้น ย่อมมาถึงเราผู้กำลังเดินจงกรมอยู่. เรานั้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
จะไม่ยืน ไม่นั่ง ไม่นอนเลย ตราบที่เรายังเดินจงกรมอยู่ ย่อมกำจัดความกลัวและความขลาด
นั้นได้ .

ดูกรพราหมณ์ เมื่อเรานั้นยืนอยู่ ความกลัวและความขลาดนั้นย่อมมา . เรานั้นจะไม่เดิน
จงกรม ไม่นั่ง ไม่นอนเลย ตราบเท่าที่เรายังยืนอยู่ ย่อมกำจัดความกลัวและความขลาดนั้นได้ .

ดูกรพราหมณ์ เมื่อเรานั้นนั่งอยู่ ความกลัวความขลาดนั้นย่อมมา . เรานั้นจะไม่นอน
ไม่ยืน ไม่เดินจงกรมเลย ตราบเท่าที่เราที่นั่งอยู่ ย่อมกำจัดความกลัวและความขลาดนั้นได้ .

ดูกรพราหมณ์ เมื่อเรานั้นนอนอยู่ ความกลัวและความขลาดนั้นย่อมมา . เรานั้นจะไม่
นั่ง ไม่ยืน ไม่เดินจงกรมเลย ตราบเท่าที่เราที่นั่งนอนอยู่ ย่อมกำจัดความกลัวและความขลาด
นั้นได้ .

สัตว์ผู้ไม่หลุมหลง

[๔๖] ดูกรพราหมณ์ มีอยู่ สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ย่อมสำคัญกลางคืนแท้ๆ ว่า
กลางวัน ย่อมสำคัญกลางวันแท้ๆ ว่า กลางคืน เราย่อมกล่าวความสำคัญอย่างนี้ ในเพราะอยู่
ด้วยความหลงของสมณพราหมณ์เหล่านั้น . ดูกรพราหมณ์ ส่วนเราย่อมสำคัญกลางคืนว่า กลาง
คืน ย่อมสำคัญกลางวันว่า กลางวัน . ดูกรพราหมณ์ บุคคลเมื่อจะกล่าวให้ถูก ฟังกล่าวคำได้ว่า
สัตว์ผู้มีความไม่หลงเป็นธรรมดา เกิดขึ้นในโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลเกษมเป็นอันมาก เพื่อ
ความสุขเกษมเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดา
และมนุษย์ทั้งหลาย , บุคคลเมื่อจะกล่าวให้ถูก ฟังกล่าวคำนั้นกะเราเท่านั้นว่า สัตว์ผู้มีความไม่
หลงเป็นธรรมดา เกิดขึ้นในโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลเกษมเป็นอันมาก เพื่อความสุขเกษม
เป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทวดาและมนุษย์
ทั้งหลาย .

[๔๗] ดูกรพราหมณ์ ความเพียรเราได้ปรารภแล้ว ไม่ย่อหย่อน สติตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน
กายสงบระงับแล้ว ไม่ระส่ำระสาย จิตตั้งมั่น มีอารมณ์แน่วแน่ ดูกรพราหมณ์ เรานั้นสังัด
จากกาม สังัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตกมีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ บรรล
ทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะ
วิตกวิจารณ์สงบไป มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ เพราะมีปีติสิ้นไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะและ
เสวยสุขด้วยกาย บรรลุตติยฌาน ที่พระอริยสาวกทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มี
อุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข บรรลุตตตฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์และดับ
โสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ .

[๔๘] เรานั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลสเครื่องยึดมั่น ปราศจาก
อุปกิเลส อ่อน การแก่การงาน ตั้งมั่น ถึงความไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโหม่หม่อมจิตไป
เพื่อบุพเพนิวาสานุสติญาณ . เรานั้นย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึกชาติ
หนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง
สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง
ตลอดสังวัฏฏ์เป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏ์เป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์วิวัฏฏ์เป็น
อันมากบ้างว่า ในภพโน้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหาร
อย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้นแล้ว ได้
ไปเกิดในภพโน้น แมในภพนั้น เราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น
มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้น
แล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ . เราย่อมระลึกถึงขันธที่เคยอยู่อาศัยได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ
พร้อมทั้งเหตุ ด้วยประการฉะนี้ . ดูกรพราหมณ์ วิชาที่หนึ่งนี้แล เราบรรลุแล้ว ในปฐมยาม
แห่งราตรี กำจัดอวิชชาเสียได้ วิชชาที่เกิดขึ้น กำจัดความมืดเสียได้ ความสว่างก็เกิดขึ้น
เหมือนเมื่อบุคคลไม่ประมาท มีความเพียรเผากิเลสให้เร่าร้อน สงตนไปแล้วอยู่ ฉะนั้น .

ทรงบรรลุวิชาในราตรีทั้ง ๓

[๔๙] เรานั้นเมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลสเครื่องยึดมั่น ปราศจาก
อุปกิเลส อ่อน การแก่การงาน ตั้งมั่น ถึงความไม่หวั่นไหวอย่างนี้ โหม่หม่อมจิตไปเพื่อรู้จติ
และอุปบัติของสัตว์ทั้งหลาย . เรานั้นเห็นหมู่วัตถุที่กำลังจติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิว
พรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อม
รู้ชัดซึ่งหมู่วัตถุผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วิจจริต มโนทุจริต
ติดैनพระอริยะ เป็นมีฉฬภิญญ์ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมีฉฬภิญญ์ เมื่อตายไป เขาเข้าถึงอภาย
ทุกติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ ประกอบด้วยกายสุจริต วิจสุจริต มโนสุจริต ไม่ติดैन
พระอริยะ เป็นสัมมาภิญญ์ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาภิญญ์ เมื่อตายไปเขาเข้าถึงสุคติโลก
สวรรค์ดังนี้ . เรานั้นย่อมเห็นหมู่วัตถุกำลังจติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณ
ทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่วัตถุผู้เป็น
ไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ . ดูกรพราหมณ์ วิชาที่สองนี้แล เราบรรลุแล้วในมัชฌิมยาม
แห่งราตรี กำจัดอวิชชาเสียได้ วิชชาที่เกิดขึ้น กำจัดความมืดเสียได้ ความสว่างก็เกิดขึ้น
เหมือนเมื่อบุคคลไม่ประมาท มีความเพียรเผากิเลสให้เร่าร้อน สงตนไปแล้วอยู่ ฉะนั้น .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก

[๕๐] เรานั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลสเครื่องบิฏยวน ปราศจากอุปกิเลส อ่อน การแก่การงาน ตัณห์ ถึงความไม่หวั่นไหวอย่างนี้ โนมน้อมจิตไปเพื่ออาสวักขยญาณ ได้รู้ชัดตามเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา เหล่านี้อาสวะ นี้อาสวสมุทัย นี้อาสวนิโรธ นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา. เมื่อเรานั้นรู้เห็นอย่างนี้ จิตก็หลุดพ้น แม้จากกามาสวะ แม้จากภวาสวะ แม้จากอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็มีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว ได้รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มี. ดูกพรพราหมณ์ วิชาที่สามนี้แล เราบรรลุแล้ว ในปัจฉิมยามแห่งราตรี กำจัดอวิชชาเสียได้แล้ว วิชาที่เกิดขึ้น กำจัดความมืดเสียได้แล้ว ความสว่างก็เกิดขึ้นเหมือนเมื่อบุคคลไม่ประมาท มีความเพียรเผากิเลสให้เร่าร้อน สงตนไปแล้วอยู่ ฉะนั้น .

[๕๑] ดูกพรพราหมณ์ บางคราว ท่านจะพึงมีความดำริอย่างนี้ว่า แม้วันนี้พระสมณโคตม ยังไม่ปราศจากราคะ ยังไม่ปราศจากโทสะ ยังไม่ปราศจากโมหะแน่นอน เพราะฉะนั้น จึงยังเสพเสนาสนะอันสงัด ทั้งที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยวอยู่ ดังนี้. ดูกพรพราหมณ์ ข้อนี้ ท่านอย่าเห็นอย่างนั้นเลย. ดูกพรพราหมณ์ เราเห็นอำนาจประโยชน์สองอย่าง คือ เห็นความอยู่เป็นสุขในปัจจุบันของตนหนึ่ง อนุเคราะห์ประชุมชนผู้เกิด ณ ภายหลังหนึ่ง จึงเสพเสนาสนะอันสงัด ที่เป็นป่าและเป็นป่าเปลี่ยว .

ชาณุโสณิพราหมณ์ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

[๕๒] ขา. ประชุมชนผู้เกิด ณ ภายหลังนี้ เป็นอันท่านพระโคตมอนุเคราะห์อยู่แล้ว เพราะท่านเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า .

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระโคตมผู้เจริญ ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยหัตถ์ว่าผู้มีจักขุจักเห็นรูป ฉะนั้น ข้าพเจ้านี้ขอถึงท่านพระโคตม พระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ ว่าเป็นสมณะ ขอท่านพระโคตมจงจำข้าพเจ้าว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสมณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ดังนี้แล .

จบ ภยเกรวสูตร

๕. อนังคนสูตร

ว่าด้วยผู้ไม่มีกิเลส

[๕๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล ท่านพระสารีบุตรเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกภิกษุทั้งหลาย. ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว .

บุคคล ๔ จำพวก

[๕๔] ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวคำนี้ว่า ดูกท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคล ๔ พวก เหล่านี้ มีปรากฏอยู่ในโลก ๔ พวกนั้นเป็นไหน? ดูกท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ มีกิเลส แต่ไม่รู้ตามเป็นจริงว่า เรามีกิเลสในภายใน. อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ มีกิเลส รู้ตามเป็นจริงว่า เรามีกิเลสในภายใน. บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่มีกิเลส แต่ไม่รู้ตามเป็นจริงว่า เราไม่มีกิเลสในภายใน อนึ่ง บุคคลในโลกนี้ ไม่มีกิเลส รู้ตามเป็นจริงว่า เราไม่มีกิเลสในภายใน .

ในบุคคล ๔ พวกนั้น บุคคลใดมีกิเลส แต่ไม่รู้ตามเป็นจริงว่า เรามีกิเลสในภายใน บุคคลสองพวกที่มีกิเลสเหมือนกันนี้ บุคคลนี้ บัณฑิตกล่าวว่า เป็นบุรุษเลวทราม. ในบุคคล ๔ พวกนั้น บุคคลใดมีกิเลส รู้ตามเป็นจริงว่า เรามีกิเลสในภายใน บุคคลสองพวกที่มีกิเลสเหมือนกันนี้ บุคคลนี้ บัณฑิตกล่าวว่า เป็นบุรุษประเสริฐ .

ในบุคคล ๔ พวกนั้น บุคคลใดไม่มีกิเลส แต่ไม่รู้ตามเป็นจริงว่า เราไม่มีกิเลสในภายใน บุคคลสองพวกที่ไม่มีกิเลสเหมือนกันนี้ บุคคลนี้ บัณฑิตกล่าวว่า เป็นบุรุษเลวทราม. ในบุคคล ๔ พวกนั้น บุคคลใดไม่มีกิเลสรู้ตามเป็นจริงว่า เราไม่มีกิเลสในภายใน บุคคลสองพวกที่ไม่มีกิเลสเหมือนกันนี้ บุคคลนี้บัณฑิตกล่าวว่า เป็นบุรุษประเสริฐ .

[๕๕] เมื่อท่านพระสารีบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้กล่าวคำนี้กะท่านพระสารีบุตรว่า ดูกพระสารีบุตรผู้มีอายุ อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรหนอเป็นปัจจัย ที่เป็นเครื่องทำให้บุคคลสองพวก ผู้มีกิเลสเหมือนกันนี้ คนหนึ่ง บัณฑิตกล่าวว่า เป็นบุรุษเลวทราม คนหนึ่งบัณฑิตกล่าวว่า เป็นบุรุษประเสริฐ ดูกพระสารีบุตรผู้มีอายุ อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรหนอเป็นปัจจัย ที่เป็นเครื่องทำให้บุคคลสองพวกผู้ไม่มีกิเลสเหมือนกันนี้ คนหนึ่งบัณฑิตกล่าวว่า เป็นบุรุษเลวทราม คนหนึ่งบัณฑิตกล่าวว่า เป็นบุรุษประเสริฐ .

สา. ดูกท่านผู้มีอายุ ในบุคคล ๔ พวกนั้น บุคคลใดมีกิเลส แต่ไม่รู้ตามเป็นจริงว่า เรามีกิเลสในภายใน ข้อนี้ อันบุคคลนั้นพึงหวังได้ คือ เขายังไม่ถึงความพอใจให้เกิด จักไม่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
พยายาม จักไม่ปรารถนาความเพียร เพื่อละกิเลสนั้นเสีย . เขาก็เป็นผู้มีราคะ โทสะ โมหะ มี
กิเลส มีจิตเศร้าหมอง ทำกาลละ เหมือนภาษณะสัมฤทธิ์ ที่บุคคลนำมาแต่ร้านตลาด หรือแต่
สกุลช่างทอง อันละอองและสนิมจับอยู่โดยรอบ เจ้าของก็ไม่ใช่และไม่ขัดสีภาษณะสัมฤทธิ์นั้น
ซ้ำเก็บมันไว้ในที่มีละออง เมื่อเป็นอย่างนี้ สมัยอื่น ภาษณะสัมฤทธิ์นั้น จะพึงเป็นของเศร้า
หมอง สนิมจับยิ่งขึ้น จันใด .

ม. อย่างนั้นหรือ ท่านผู้มีอายุ?

สา. อย่างนั้นแหละ ท่านผู้มีอายุ บุคคลนี้ก็จันนั้น ยังมีกิเลส แต่ไม่รู้ตามเป็นจริงว่า
เรามีกิเลสในภายใน ข้อนี้อันบุคคลนั้นพึงหวังได้ คือ เขาก็ยังความพอใจให้เกิด จักพยายาม
จักไม่ปรารถนาความเพียร เพื่อละกิเลสนั้นเสีย . เขาก็เป็นผู้มีราคะ โทสะ โมหะ
มีกิเลส มีจิตเศร้าหมอง ทำกาลละ

สา. ดูกรท่านผู้มีอายุ ในบุคคล ๔ พวกนั้น บุคคลใดมีกิเลส รู้ตามเป็นจริงว่า เรามี
กิเลสในภายใน ข้อนี้อันบุคคลนั้นพึงหวังได้ คือ เขาก็ยังความพอใจให้เกิด จักพยายาม
จักปรารถนาความเพียร เพื่อละกิเลสนั้นเสีย . เขาก็เป็นผู้ไม่มีราคะ โทสะ โมหะ ไม่มีกิเลส
มีจิตไม่เศร้าหมอง ทำกาลละ เปรียบเหมือนภาษณะสัมฤทธิ์ ที่บุคคลนำมาแต่ร้านตลาด หรือแต่
สกุลช่างทอง อันละอองและสนิมจับอยู่โดยรอบ เจ้าของใช้ขัดสีภาษณะสัมฤทธิ์นั้น และไม่
เก็บมันไว้ในที่มีละออง เมื่อเป็นเช่นนั้น สมัยอื่น ภาษณะสัมฤทธิ์จะเป็นของหมดจดผ่องใส
จันใด .

ม. อย่างนั้นหรือ ท่านผู้มีอายุ?

สา. อย่างนั้นแหละ ท่านผู้มีอายุ บุคคลนี้ก็จันนั้น มีกิเลส รู้ตามเป็นจริงว่า เรามีกิเลส
ในภายใน ข้อนี้อันบุคคลนั้นพึงหวังได้ คือ เขาก็ยังความพอใจให้เกิด จักพยายาม จักปรารถนา
ความเพียร เพื่อละกิเลสนั้นเสีย . เขาก็เป็นผู้ไม่มีราคะ โทสะ โมหะ ไม่มีกิเลส มีจิตไม่
เศร้าหมอง ทำกาลละ .

สา. ดูกรท่านผู้มีอายุ ในบุคคล ๔ พวกนั้น บุคคลใดไม่มีกิเลส แต่ไม่รู้ตามเป็นจริงว่า
เราไม่มีกิเลสในภายใน ข้อนี้อันบุคคลนั้นพึงหวังได้ คือ เขาก็กมนสิการสกุณमित เพราะมนสิการ
สกุณमितนั้น รากะจักครอบงำจิตได้ . เขาก็เป็นผู้มีราคะ โทสะ โมหะ มีกิเลส มีจิต
เศร้าหมอง ทำกาลละ . เปรียบเหมือนภาษณะสัมฤทธิ์ ที่บุคคลนำมาแต่ร้านตลาด หรือแต่สกุล
ช่างทอง อันหมดจดผ่องใส แต่เจ้าของไม่ได้ใช้สอย ไม่ขัดสีภาษณะสัมฤทธิ์นั้น ซ้ำเก็บ
มันไว้ในที่มีละออง เมื่อเป็นเช่นนั้น สมัยอื่น ภาษณะสัมฤทธิ์นั้น จะพึงเป็นของเศร้าหมอง
สนิมจับ จันใด .

ม. อย่างนั้นหรือ ท่านผู้มีอายุ?

สา. อย่างนั้นแหละ ท่านผู้มีอายุ บุคคลนี้ก็จันนั้น ไม่มีกิเลส แต่ไม่รู้ตามเป็น
จริงว่า เราไม่มีกิเลสในภายใน ข้อนี้อันบุคคลนั้นพึงหวังได้ คือ เขาก็กมนสิการสกุณमित
เพราะมนสิการสกุณमितนั้น รากะจักครอบงำจิตได้ . เขาก็เป็นผู้มีราคะ โทสะ โมหะ มีกิเลส
มีจิตเศร้าหมอง ทำกาลละ .

สา. ดูกรท่านผู้มีอายุ ในบุคคล ๔ พวกนั้น บุคคลใดไม่มีกิเลส รู้ตามเป็นจริงว่า
เราไม่มีกิเลสในภายใน ข้อนี้อันบุคคลนั้นพึงหวังได้ คือ เขาก็ไม่มนสิการสกุณमित เพราะ
ไม่มนสิการสกุณमितนั้น รากะจึงครอบงำจิตไม่ได้ . เขาก็เป็นผู้ไม่มีราคะ โทสะ โมหะ ไม่มี
กิเลส มีจิตไม่เศร้าหมอง ทำกาลละ เปรียบเหมือนภาษณะสัมฤทธิ์ที่บุคคลนำมาแต่ร้านตลาด หรือ
แต่สกุลช่างทองเป็นของหมดจด ผ่องใส เจ้าของใช้ ขัดสีภาษณะสัมฤทธิ์นั้น และไม่เก็บมันไว้
ในที่มีละออง เมื่อเป็นเช่นนั้น สมัยอื่น ภาษณะสัมฤทธิ์นั้น ก็พึงเป็นของหมดจดผ่องใสยิ่งขึ้น
จันใด .

ม. อย่างนั้นหรือ ท่านผู้มีอายุ?

สา. อย่างนั้นแหละ ท่านผู้มีอายุ บุคคลนี้ก็จันนั้น ไม่มีกิเลส รู้ตามเป็นจริงว่า เรา
ไม่มีกิเลสในภายใน ข้อนี้อันบุคคลนั้นพึงหวังได้ คือ เขาก็ไม่มนสิการสกุณमित เพราะไม่
มนสิการสกุณमितนั้น รากะจักครอบงำจิตไม่ได้ . เขาก็เป็นผู้ไม่มีราคะ โทสะ โมหะ ไม่มีกิเลส
มีจิตไม่เศร้าหมอง ทำกาลละ .

ดูกรท่านโมคคัลลานะ นี่แลเป็นเหตุ นี่แลเป็นปัจจัย ที่เป็นเครื่องทำให้บุคคลสองพวก
ที่มีกิเลสเหมือนกัน คนหนึ่ง บัณฑิตกล่าวว่า เป็นบุรุษเลวทราม คนหนึ่ง บัณฑิตกล่าวว่า
เป็นบุรุษประเสริฐ อนึ่ง นี่แลเป็นเหตุ นี่แลเป็นปัจจัย ที่เป็นเครื่องทำให้บุคคลสองพวก ที่
ไม่มีกิเลสเหมือนกันนี้ คนหนึ่ง บัณฑิตกล่าวว่า เป็นบุรุษเลวทราม คนหนึ่ง บัณฑิตกล่าวว่า
เป็นบุรุษประเสริฐ .

ว่าด้วยอังกะ

[๔๖] ม. ดูกรท่านผู้มีอายุ คำที่ท่านกล่าวว่า อังกะๆ ดังนี้ คำนั้นเป็นชื่อของอะไร
หนอ?

สา. ดูกรท่านผู้มีอายุ คำว่า อังกะนี้ เป็นชื่อของอิจฉาจร ที่เป็นบาปอกุศล .

[๔๗] ดูกรท่านผู้มีอายุ ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ พึงเกิดความปรารถนาอย่างนี้ว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก

อิจฉาจารกุกุศล

[๓๐] ดูกรท่านผู้มีอายุ อิจฉาจารที่เป็นบาปอกุศลเหล่านี้ ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งยังละไม่ได้แล้ว ชนทั้งหลายยังเห็น ยังได้ฟังอยู่. แม้เธอจะเป็นผู้อยู่ในป่า มีเสนาสนะอันสงัด ถือบิณฑบาตเป็นวัตร เทียวบิณฑบาตตามลำดับตรอก ถือบ้างสกุลเป็นวัตร ทรงจีวรเศร้าหมองอยู่ ถึงอย่างนั้น เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายก็ไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชากิษณัน. ข้อนั้น เพราะเหตุอะไร? เพราะอิจฉาจารที่เป็นบาปอกุศลเหล่านั้น อันท่านผู้มีอายุนั้นยังละไม่ได้ ชนทั้งหลายยังเห็น ยังได้ฟังอยู่. เปรียบเหมือนภาษาชนะสัมฤทธิ์ที่บุคคลนำมาแต่ร้านตลาด หรือแต่สกุลช่างทอง เป็นของหมดจด ผ่องใส เจ้าของใส่ชกคตพุง ชกคตพุนัขหรือชกคตพมณษย์จนเต็มภาษาชนะสัมฤทธิ์นั้น ปิดด้วยภาษาชนะสัมฤทธิ์ใบอื่น แล้วเอาไปร้านตลาด. ชนเห็นภาษาชนะสัมฤทธิ์นั้นแล้ว ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญสิ่งที่ท่านนำไปนี้คืออะไร คล้ายของที่นำพ้อใจยิ่ง ฟังลูกขึ้นเปิดภาษาชนะสัมฤทธิ์นั้นดู พร้อมกับการเห็นชกคตพนั้น ก็เกิดความไม่พอใจ ความเกลียดชัง แม้นคนที่หิวก็ไม่ปรารถนาจะบริโภค ไม่ต้องกล่าวถึงคนที่บริโภคอิ่มแล้วฉันใด.

อิจฉาจารที่เป็นบาปอกุศลเหล่านี้ ก็ฉันนั้น ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ยังละไม่ได้แล้ว อันชนทั้งหลายยังเห็น ยังได้ฟังอยู่. แม้เธอจะอยู่ในป่า มีเสนาสนะอันสงัด ถือบิณฑบาตเป็นวัตร เทียวบิณฑบาตตามลำดับตรอก ถือบ้างสกุลเป็นวัตร ทรงจีวรเศร้าหมอง ถึงอย่างนั้น เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายก็ไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชากิษณัน. ข้อนั้น เพราะเหตุอะไร? เพราะอิจฉาจารที่เป็นบาปอกุศลเหล่านั้นท่านผู้มีอายุนั้นยังละไม่ได้ อันชนทั้งหลายยังเห็น ยังได้ฟังอยู่.

[๓๑] ดูกรท่านผู้มีอายุ อิจฉาจารที่เป็นบาปอกุศลเหล่านี้ อันภิกษุรูปใดรูปหนึ่งละได้แล้ว ชนทั้งหลายยังเห็น ยังได้ฟังอยู่. แม้เธอจะอยู่ในเสนาสนะใกล้บ้าน รับประทานอาหาร-

* ฤทธบริวาร ถึงอย่างนั้น เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายก็ยังสักการะ เคารพ นับถือ บูชากิษณัน. ข้อนั้น เพราะเหตุอะไร? เพราะอิจฉาจาร ที่เป็นบาปอกุศลเหล่านั้น อันท่านผู้มีอายุนั้นละได้แล้ว ชนทั้งหลายยังเห็นยังได้ฟังอยู่. เปรียบเหมือนภาษาชนะสัมฤทธิ์ ที่บุคคลนำมาแต่ร้านตลาด หรือแต่สกุลช่างทอง เป็นของหมดจด ผ่องใส. เจ้าของใส่ข้าวสุกแห่งข้าวสาลี ที่เลือกเอาของต่ำออกแล้ว แยกและกับหลายอย่างจนเต็มภาษาชนะสัมฤทธิ์นั้น ปิดด้วยภาษาชนะสัมฤทธิ์อื่น แล้วเอาไปยังร้านตลาด. ชนเห็นภาษาชนะสัมฤทธิ์นั้นแล้ว ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้เจริญ สิ่งที่ท่านนำไปนี้คืออะไร คล้ายของที่นำพ้อใจยิ่ง ฟังลูกขึ้นเปิดภาษาชนะสัมฤทธิ์นั้นดู พร้อมกับการเห็นข้าวสุกแห่งข้าวสาลีข้าวสาลีมีแฉกและกับหลายอย่างนั้น ก็เกิดความพอใจ ความไม่เกลียดชัง แม้นคนที่บริโภคอิ่มแล้ว ก็ยังปรารถนาจะบริโภค ไม่ต้องกล่าวถึงคนที่หิว ฉันใด.

อิจฉาจารที่เป็นบาปอกุศลเหล่านี้ ก็ฉันนั้น ภิกษุรูปใดหนึ่งละได้แล้วอันชนทั้งหลายยังเห็น และยังได้ฟังอยู่. แม้เธอจะอยู่ในเสนาสนะใกล้บ้าน รับประทานอาหาร ฤทธบริวาร ถึงอย่างนั้น เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายก็ยังสักการะ เคารพ นับถือ บูชากิษณัน. ข้อนั้น เพราะเหตุอะไร? เพราะอิจฉาจารที่เป็นบาปอกุศลเหล่านั้น ท่านผู้มีอายุนั้นละได้แล้ว อันชนทั้งหลายยังเห็น และยังได้ฟังอยู่.

อุปมาด้วยช่างทำรถ

[๓๒] เมื่อท่านพระสารีบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้กล่าวคำนี้ กะท่านพระสารีบุตรว่า ดูกรท่านพระสารีบุตร อุปมาจอมแจ่มแจ้งแก่กรรม. ท่านพระสารีบุตรจึงกล่าวว่า ดูกรท่านพระมหาโมคคัลลานะ อุปมาจอมแจ่มแจ้งแก่ท่านเกิด

ม. ดูกรท่านผู้มีอายุ สมัยกาลครั้งหนึ่ง กระผมอยู่ ณ กรุงราชคฤห์อันเป็นคอกเขา ๑- ครั้งนั้น เวลาเช้า กระผมนุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังกรุงราชคฤห์ เพื่อบิณฑบาต. ก็สมัยนั้น บุตรชายช่างทำรถชื่อสมิตี ถากกรงถ้อย. อาชีวกชื่อปณทุบุตร เป็นบุตรช่างทำรถเก่า เข้าไปยืนอยู่ใกล้ชายสมิตีนั้น. ครั้งนั้น อาชีวกปณทุบุตร บุตรช่างทำรถเก่า เกิดความรำคาญใจอย่างนี้ว่า โอหนอ บุตรช่างทำรถชื่อสมิตีนี้ ฟังถากส่วนโค้ง ส่วนคด กะพี้ และปมตรงนี้ แห้งงอเนืองเสีย เมื่อเป็นเช่นนี้ กงนี้ก็จะสิ้นโค้ง สิ้นคด สิ้นกะพี้และปม ฟังเหลือแต่แก่นล้วนๆ. อาชีวกปณทุบุตร บุตรช่างทำรถเก่า มีความรำคาญใจฉันใดๆ นายสมิตีบุตรช่างทำรถก็ถากส่วนที่โค้ง ที่คด กะพี้และปมแห่งกงนั้น ฉันนั้นๆ. ครั้งนั้นอาชีวกปณทุบุตร บุตรช่างทำรถเก่า ตีใจ เปล่งวาจาแสดงความรู้สึกว่า นายสมิตีบุตรช่างทำรถ ถากเหมือนจะรู้ใจด้วยใจ ฉันใด ดูกรท่านผู้มีอายุ บุคคลทั้งหลายก็ฉันนั้น ไม่มีศรัทธา เป็นผู้ต้องการจะเลี้ยงชีวิต ไม่ออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา เป็นคนมักโอ้อวด เจ้ามารยา หลอกหลวง ฟุ้งซ่าน ถูตจน กลับกลอก ปากกล้า มีวาจาเคลือบแคลง ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย ไม่รู้ประมาณในโภชนะ ไม่ประกอบความเพียร ไม่มีความเพ่งเล็งในสามัญคุณ ไม่มีความเคารพแรงกล้าในสิกขา เป็นผู้มักมาก ย่อหย่อน เป็นหัวหน้าในการทอดถ้อย ทอดธุระในความสงัด เกียจคร้าน มีความเพียรเลว-

* ทราหม มิสติพันเพื่อน ไม่มีสัมปชัญญะ มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตหม่นไปผิด มีปัญญาทราหม เป็นดังคนใบ้ ท่านพระสารีบุตรเหมือนจะรู้ใจของบุคคลเหล่านั้นด้วยใจ แล้วถากถ้อยด้วยธรรมปริยายนี้.

อนึ่ง ฤทธบริวารเหล่าใด มีศรัทธา ออกบวชเป็นบรรพชิต ไม่เป็นคนโอ้อวด ไม่มีมารยา ไม่หลอกหลวง ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ถูตจน ไม่กลับกลอก ไม่ปากกล้า ไม่มีวาจาเคลือบแคลง คุ้มครอง

๑๑. คือมีเขาล้อมเป็นคอก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก
ทวารในอินทรีทั้งหลาย รู้ประมาณในโภชนะ ประกอบความเพียร มีความเพ่งเล็งในสามัญคุณ
มีความเคารพอย่างแรงกล้าในสิกขา ไม่เป็นผู้มีกมลมาก ไม่ย่อหย่อน ทอดธุระในการทอถอย เป็น
หัวหน้าในความสัจ ประารถความเพียร มีตนส่งไป มีสติตั้งมั่น มีสัมปชัญญะ มีจิตมั่นคง มีจิต
แน่วแน่ มีปัญญา ไม่เป็นอคคนไข้ ควบคุมดูแลในพึงธรรมปริยายของท่าน พระสารีบุตรนี้แล้ว
เหมือนหนึ่งว่า จะดื่ม จะกลืนไว้ด้วยวาจาและใจว่า เป็นการดีหนอ ท่านพระสารีบุตรผู้เป็นเพื่อน
พรหมจรรย์ ให้เราทั้งหลายออกจากอกุศลให้ตั้งอยู่ในกุศล .

เปรียบเหมือนสตรีหรือบุรุษที่กำลังสาว กำลังหนุ่ม ชอบแต่งตัว ชำระสระเกล้าแล้ว ได้
ดอกกุบล ดอกมะลิ หรือดอกกล้วยนา ประคองด้วยมือทั้งสองยกขึ้นตั้งไว้บนเศียรเกล้า ฉนั้นใด
ควบคุมดูแลทั้งหลายก็ฉนั้นนั่น มีศรัทธา ออกบวชเป็นบรรพชิต ไม่เป็นคนโอ้อวด ไม่มีมารยา ไม่
หลอกลวง ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ถือตน ไม่กลับกลอก ไม่ปากกล้า ไม่มีความเคลือบแคลง คมครองทวาร
ในอินทรีทั้งหลาย รู้ประมาณในโภชนะ ประกอบความเพียร มีความเพ่งเล็งในสามัญคุณ มีความ
เคารพอย่างแรงกล้าในสิกขา ไม่เป็นคนมีกมลมาก ไม่ย่อหย่อน ทอดธุระในการทอถอย เป็นหัวหน้า
ในความสัจ ประารถความเพียร มีตนส่งไป มีสติตั้งมั่น มีสัมปชัญญะ มีจิตมั่นคง มีจิตแน่วแน่
มีปัญญา ไม่เป็นอคคนไข้ ควบคุมดูแลในพึงธรรมปริยายของท่านพระสารีบุตรนี้แล้ว เหมือนหนึ่ง
ว่า จะดื่ม จะกลืนไว้ด้วยวาจาและใจว่า เป็นการดีหนอ ท่านพระสารีบุตรผู้เป็นเพื่อนพรหมจรรย์
ให้เราทั้งหลายออกจากอกุศล ให้ตั้งอยู่ในกุศล ดังนี้ .

พระมหานาคทั้งสองนั้น ต่างชื่นชมสกุสาธิตแห่งกันและกันด้วยประการฉะนี้แล .

จบ อนึ่งคณสูตร ที่ ๕

๖. อากังขยสูตร

ว่าด้วยข้อที่พึงหวังได้ ๑๓ อย่าง

[๗๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี
เขตพระนครสาวัตถี . ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสพระผู้มีพระภาคว่า พระเจ้าข้า . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพุทธพจน์นี้ว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นมีศีลอันสมบูรณ์ มีปาติโมกข์อันสมบูรณ์ อยู่เกิด จงเป็น
ผู้สำรวมด้วยความสำรวมในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจรอยู่เกิด จงเป็นผู้มีปกติเห็น
ภัยในโทษทั้งหลายมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายเกิด .

[๗๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า ขอเราพึงเป็นที่รัก เป็นที่พอใจ เป็นที่
เคารพ และเป็นผู้ควรยกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายเกิดดังนี้ ภิกษุนั้น พึงกระทำให้บริ-

* บุรณในศีล หมั่นประกอบธรรมเครื่องระงับจิตของตน ไม่ทำฉนวนให้เห็นห่าง ประกอบด้วย
วิปัสสนา พอกพูนบุญญาการ .

[๗๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า ขอเราพึงได้จิ๋ว บิณฑบาต เสนาสนะ
และกลานปัจฉัยเภสัชบริวารเกิด ดังนี้ ภิกษุนั้น พึงกระทำให้บริบูรณ์ในศีล หมั่นประกอบธรรม
เครื่องระงับจิตของตน ไม่ทำฉนวนให้เห็นห่าง ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูนบุญญาการ .

[๗๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราบริโภคนิเวศน์ บิณฑบาต เสนาสนะ
และกลานปัจฉัยเภสัชบริวารของเทวดาหรือมนุษย์เหล่าใด สักการะเหล่านั้นของเทวดาและมนุษย์
เหล่านั้นพึงมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่เกิด ดังนี้ ภิกษุนั้นพึงกระทำให้บริบูรณ์ในศีล หมั่นประกอบ
ธรรมเครื่องระงับจิตของตน ไม่ทำฉนวนให้เห็นห่าง ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูนบุญญาการ .

[๗๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า ญาติและสาโลหิตของเราเหล่าใด ล่วงลับ
ทำกาละไปแล้ว มีจิตเลื่อมใส ระลึกถึงอยู่ ความระลึกถึงด้วยจิตอันเลื่อมใส ของญาติและ
สาโลหิตเหล่านั้น พึงมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่เกิด ดังนี้ ภิกษุนั้นพึงกระทำให้บริบูรณ์ในศีล
หมั่นประกอบธรรมเครื่องระงับจิตของตน ไม่ทำฉนวนให้เห็นห่าง ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูน
บุญญาการ .

[๗๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงเป็นผู้ข่มความไม่ยินดีและความ
ยินดีได้ อนึ่ง ความไม่ยินดีอย่าพึงครอบงำเราได้เลย เราพึงครอบงำย่ำยี ความไม่ยินดีอันเกิดขึ้น
แล้วได้อยู่เกิด ดังนี้ ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล หมั่นประกอบธรรมเครื่องระงับ
จิตของตน ไม่ทำฉนวนให้เห็นห่าง ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูนบุญญาการ .

[๗๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงเป็นผู้ข่มความกลัวและความขลาด
ได้ อนึ่ง ความกลัวและความขลาด อย่าพึงครอบงำเราได้เลย เราพึงครอบงำ ย่ำยี ความกลัว
และความขลาดที่เกิดขึ้นแล้วได้อยู่เกิด ดังนี้ ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล หมั่น
ประกอบธรรมเครื่องระงับจิตของตน ไม่ทำฉนวนให้เห็นห่าง ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูน
บุญญาการ .

[๘๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงเป็นผู้ได้ฉนวนทั้ง ๔ อันเกิดขึ้นเพราะ
จิตยัง เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรม ตามความปรารถนาพึงได้ไม่ยาก ไม่ลำบากเกิด
ดังนี้ ภิกษุนั้น พึงเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล หมั่นประกอบธรรมเครื่องระงับจิตของตน ไม่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ทำมาณให้เห็นห่าง ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูนบุญญาการ .

[๔๑] ดูกฤกษทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงถูกต้องด้วยกายซึ่งวิโมกข์อันก้าว-
* ล่วงรูปาวจรมาณแล้ว เป็นธรรมไม่มีรูปสขระบิยเกิด ดังนี้ ภิกษุนั้น พึงเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์
ในศีล หมั่นประกอบธรรมเครื่องระบิยจิตของตน ไม่ทำมาณให้เห็นห่าง ประกอบด้วยวิปัสสนา
พอกพูนบุญญาการ .

[๔๒] ดูกฤกษทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงเป็นโสดาบันเพราะความสิ้นไป
แห่งสังโยชน์ ๓ พึงเป็นผู้มีอื่นไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงมีอันตรัสรู้เป็นเบื้องหน้าเกิด ดังนี้
ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล หมั่นประกอบธรรมเครื่องระบิยจิตของตน ไม่ทำมาณ
ให้เห็นห่าง ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูนบุญญาการ .

[๔๓] ดูกฤกษทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงเป็นพระสกทาคามีเพราะความ
สิ้นไปแห่งสังโยชน์ ๓ [และ] เพราะราคะ โทสะ โมหะ เป็นสภาพเบาบาง พึงมาสู่โลกนี้
เพียงครั้งเดียว แล้วพึงทำที่สุดทุกข์ได้เกิด ดังนี้ ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล หมั่น
ประกอบธรรมเครื่องระบิยจิตของตน ไม่ทำมาณให้เห็นห่าง ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูน
บุญญาการ .

[๔๔] ดูกฤกษทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงเป็นอุปาทกสัตว์ เพราะความ
สิ้นไปแห่งโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ พึงปรินิพพานในพรหมโลกนั้น มีอันไม่กลับมาจากโลกนั้น
เป็นธรรมดาเกิด ดังนี้ ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล หมั่นประกอบธรรมเครื่อง
ระบิยจิตของตน ไม่ทำมาณให้เห็นห่าง ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูนบุญญาการ

[๔๕] ดูกฤกษทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงบรรลุอิทธิวิธีหลายประการ คือ
คนเดียวพึงเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนพึงเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้ปรากฏก็ได้ ทำให้หายไปก็ได้
ทะลุฝ่ากำแพง ภูเขาไปได้ไม่ติดขัด เหมือนไปในที่ว่างก็ได้ พึงผดขึ้น ดำลง แม่นในแผ่นดิน
เหมือนในน้ำก็ได้ พึงเดินบนน้ำไม่แตกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ เหาะไปในอากาศเหมือนนก
ก็ได้ ลูบลำพระจันทร์พระอาทิตย์ ซึ่งมีฤทธิ์ มีอำนาจมากด้วยฝ่ามือก็ได้ ใช้อำนาจทางกาย
ไปตลอดพรหมโลกก็ได้เกิด ดังนี้ ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล หมั่นประกอบ
ธรรมเครื่องระบิยจิตของตน ไม่ทำมาณให้เห็นห่าง ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูนบุญญาการ ๑

[๔๖] ดูกฤกษทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงได้ยินเสียงทั้ง ๒ ชนิด คือ
เสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ ทั้งที่อยู่ไกลและใกล้ ด้วยทิพย์โสตนบิรุตติ ล่วงโสตนมนุษย์
เกิด ดังนี้ ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล หมั่นประกอบธรรมเครื่องระบิยจิตของตน
ไม่ทำมาณให้เห็นห่าง ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูนบุญญาการ .

[๔๗] ดูกฤกษทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงกำหนดรู้ใจของสัตว์อื่น ของ
บุคคลอื่นด้วยใจ คือ จิตมีราคะ ก็รู้จิตมีราคะ หรือจิตปราศจากราคะ ก็รู้จิตปราศจากราคะ
จิตมีโทสะ ก็รู้จิตมีโทสะ หรือจิตปราศจากโทสะ ก็รู้จิตปราศจากโทสะ จิตมีโมหะ ก็รู้
จิตมีโมหะ หรือจิตปราศจากโมหะ ก็รู้จิตปราศจากโมหะ จิตหดหู่ ก็รู้จิตหดหู่ หรือจิต
ฟุ้งซ่าน ก็รู้จิตฟุ้งซ่าน จิตเป็นมรรค ก็รู้จิตเป็นมรรค หรือจิตไม่เป็นมรรค ก็รู้
จิตไม่เป็นมรรค จิตมีจิตอันยิ่งกว่า ก็รู้จิตมีจิตอันยิ่งกว่า หรือจิตไม่มีจิตอันยิ่งกว่า ก็รู้
จิตไม่มีจิตอันยิ่งกว่า จิตเป็นสมาริ ก็รู้จิตเป็นสมาริ หรือจิตไม่เป็นสมาริ ก็รู้จิตไม่เป็นสมาริ
จิตหลุดพ้น ก็รู้จิตหลุดพ้น หรือจิตไม่หลุดพ้น ก็รู้จิตไม่หลุดพ้นเกิด ดังนี้ ภิกษุนั้น
พึงเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล หมั่นประกอบธรรมเครื่องระบิยจิตของตน ไม่ทำมาณให้เห็นห่าง
ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูนบุญญาการ

[๔๘] ดูกฤกษทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ
พึงระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง
ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง
แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์เป็นอันมากบ้าง ตลอดวัฏฏ์เป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์วัฏฏ์
เป็นอันมากบ้างว่า ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหาร
อย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้นแล้ว
ได้ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น
มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพ
นั้นแล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ เราพึงระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ
พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้เกิด ดังนี้ ภิกษุนั้น พึงเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล หมั่น-

* ประกอบธรรมเครื่องระบิยจิตของตน ไม่ทำมาณให้เห็นห่าง ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูน
บุญญาการ .

[๔๙] ดูกฤกษทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ
เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพย์จักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุ
ของมนุษย์ พึงรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วจี-

* ทุจริต มโนทุจริต ตัตถิยพระอรียเจ้า เป็นมิจฉาทิฏฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ
เมื่อตายไป เขาก็เข้าอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ ประกอบด้วยกายทุจริต

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
วสิสฺสจริต มโนสฺสจริต ไม่ติเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฏฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจ
สัมมาทิฏฐิ เมื่อตายไป เขาเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดังนี้ เราพึงเห็นหมู่มืดที่กำลังจติ กำลัง
อุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์
ล่วงจักขุของมนุษย์ พึงรู้ชัดซึ่งหมู่มืดผู้เป็นไปตามกรรมด้วยประการฉะนี้เถิด ดังนี้ ภิกษุเหล่านั้น
พึงเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล หมั่นประกอบธรรมเครื่องระงับจิตของตน ไม่ทำผาสุกให้เห็นห่าง
ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูนบุญญาธิการ .

[๙๐] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ
อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่เถิด
ดังนี้ ภิกษุเหล่านั้นพึงเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล หมั่นประกอบธรรมเครื่องระงับจิตของตน ไม่ทำ
ผาสุกให้เห็นห่าง ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูนบุญญาธิการ .

คำใด ที่เรากล่าวแล้วว่า ดูกุรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีศีลอันถึงพร้อม มี
ปาติโมกข์อันถึงพร้อมแล้วอยู่เถิด เธอทั้งหลายจงเป็นผู้สำรวมด้วยความสำรวมในปาติโมกข์
ถึงพร้อมด้วยมรยาตและโคจรอยู่เถิด เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีปกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย
สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายเถิด ดังนี้ คำนั้น อันเราอาศัยอำนาจประโยชน์นี้ จึงได้
กล่าวแล้ว ฉะนี้แล .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทฺธพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจชื่นชมยินดีภาษิตของ
พระผู้มีพระภาค ฉะนี้แล .

จบ . อากังขยสูตร ที่ ๖

๓. วัตถุปมสูตร

ว่าด้วยข้ออุปมาด้วยผ้า

[๙๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก
เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูกุรภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว .

[๙๒] พระผู้มีพระภาคจึงตรัสตั้งนี้ว่า ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ผ้าที่เศร้าหมองมลทินจับ
ซางย้อมพืงน้ำเอาผ้านั้นใส่ลงในน้ำย้อมใดๆ คือ สีเขียว สีเหลือง สีแดง หรือสีชมพู ผ้านั้น
พึงเป็นของมีสีที่เขาย้อมไม่ดี มีสีมัวหมอง ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร? เพราะผ้าเป็นของไม่บริสุทธิ์
ฉนั้นใด เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ทุกคติเป็นอันหวังได้ ฉนั้นนั่น .

ผ้าที่บริสุทธิ์สะอาด ซางย้อมพืงน้ำเอาผ้านั้นใส่ลงในน้ำย้อมใดๆ คือ สีเขียว สีเหลือง
สีแดง หรือสีชมพู ผ้านั้นพึงเป็นของมีสีที่เขาย้อมดี มีสีสด ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร? เพราะ
ผ้าเป็นของบริสุทธิ์ ฉนั้นใด เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว ทุกคติเป็นอันหวังได้ ฉนั้นนั่น .

อปกิลส ๑๖

[๙๓] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมเหล่าไหน เป็นเครื่องเศร้าหมองของจิต [คือ]
อภิชฌาวิสมโลภะ [ละโมภไม่สมมาเสมอ คือความเพ่งเล็ง] พยาบาท [ปองร้ายเขา] โภระ [โกรธ]
อุปนาหะ [ผูกโกรธไว้] มักขะ [ลบหลู่คุณท่าน] ปลาสะ [ยกตนเทียบเท่า] อิสสา [ริษยา]
มัจฉริยะ [ตระหนี่] มายา [มารยา] สาธุยยะ [โอ้อวด] ถัมมะ [หัวดี] สารัมมะ [แข่งดี]
มานะ [ถือตัว] อติมานะ [ดูหมิ่นท่าน] มทะ [มัวเมา] ปมาทะ [เลินเล่อ] เหล่านี้เป็น
ธรรมเครื่องเศร้าหมองของจิต .

[๙๔] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นรู้ชัดว่า อภิชฌาวิสมโลภะ พยาบาท โภระ อุปนาหะ
มักขะ ปลาสะ อิสสา มัจฉริยะ มายา สาธุยยะ ถัมมะ สารัมมะ มานะ อติมานะ มทะ
ปมาทะ เป็นธรรมเครื่องเศร้าหมองของจิตด้วยประการฉะนี้แล้ว ย่อมละอภิชฌาวิสมโลภะ
พยาบาท โภระ อุปนาหะ มักขะ ปลาสะ อิสสา มัจฉริยะ มายา สาธุยยะ ถัมมะ สารัมมะ
มานะ อติมานะ มทะ ปมาทะ อันเป็นธรรมเครื่องเศร้าหมองของจิตเสีย .

[๙๕] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ในกาลใดแล ภิกษุรู้ชัดว่า อภิชฌาวิสมโลภะ พยาบาท
โภระ อุปนาหะ มักขะ ปลาสะ อิสสา มัจฉริยะ มายา สาธุยยะ ถัมมะ สารัมมะ มานะ
อติมานะ มทะ ปมาทะ เป็นธรรมเครื่องเศร้าหมองของจิตด้วยประการฉะนี้แล้ว ก็ละอภิชฌา-
วิสมโลภะ พยาบาท โภระ อุปนาหะ มักขะ ปลาสะ อิสสา มัจฉริยะ มายา สาธุยยะ
ถัมมะ สารัมมะ มานะ อติมานะ มทะ ปมาทะ อันเป็นธรรมเครื่องเศร้าหมองของจิตเสียได้
แล้ว ในกาลนั้น เธอเป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในพระพุทฺธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมแล้วด้วยวิชาและ
จรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดา
ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม เป็นผู้ประกอบด้วยความ
เลื่อมใสอันแน่วแน่ในพระธรรมว่า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว อันบุคคลพึงเห็นเอง
ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรนำมาเข้ามาในตน อันวิญญูชนจะพึงรู้เฉพาะตน (แล)
เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ปฏิบัติดีแล้ว ปฏิบัติตรงแล้ว ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง คือ กุบรูษ ๔ บุรุษบุคคล ๘
พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนั้น เป็นผู้ควรรับเครื่องสักการะ เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้
ควรทักขิณา เป็นผู้ควรทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ก็เพราะเหตุที่
ส่วนแห่งกิเลสนั้นๆ อันภิกษุเหล่านั้นได้ละแล้ว คายแล้ว ปล่อยแล้ว ละเสียแล้ว สละกินแล้ว
เธอย่อมได้ความรู้แจ้งอรรถ ย่อมได้ความรู้แจ้งธรรม ย่อมได้ปราโมทย์อันประกอบด้วยธรรมว่า
เราเป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในพระพุทธเจ้า เราเป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใส
อันแน่วแน่ในพระธรรม เราเป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในพระสงฆ์ และเพราะ
ส่วนแห่งกิเลสนั้นๆ อันเราสละได้แล้ว คายแล้ว ปล่อยแล้ว ละเสียแล้ว สละกินแล้ว
ดังนี้ เมื่อปราโมทย์แล้ว ย่อมเกิดปีติ เมื่อมีปีติในใจ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบแล้ว ย่อม
ได้เสวยสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น .

[๙๖] ดูกุริยกษทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายแลมีศีลอย่างนี้ มีธรรมอย่างนี้ มีปัญญาอย่างนี้
ถึงแม้จะฉนินทาขบถชาวสาวิลีปราศจากเมล็ดด้า มีแกงมีกับมีใช้น้อย การฉนินทาขบถของภิกษุเหล่านั้น
ก็ไม่มีเพื่ออันตรายเลย .

ดูกุริยกษทั้งหลาย ผ้าอันเศร้าหมอง มลทินจับ ครันมาถึงน้ำอันใส ย่อมเป็นผ้าหมดจด
สะอาด อีกอย่างหนึ่ง ทองคำครันมาถึงปากเบ้า ย่อมเป็นทองบริสุทธิ์ ผ่องใส ฉนินดา ภิกษุ
ก็ฉนินดาแล มีศีลอย่างนี้ มีธรรมอย่างนี้ มีปัญญาอย่างนี้ ถึงแม้จะฉนินทาขบถชาวสาวิลีปราศจาก
เมล็ดด้า มีแกงมีกับมีใช้น้อย การฉนินทาขบถของภิกษุเหล่านั้น ก็ไม่มีเพื่ออันตรายเลย .

[๙๗] ภิกษุทั้งหลายประกอบด้วยเมตตา ประกอบด้วยกรุณา ประกอบด้วยมฤตา
ประกอบด้วยอุเบกขา แผ่ไปยังทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน มีใจ
ประกอบด้วยเมตตา ประกอบด้วยกรุณา ประกอบด้วยมฤตา ประกอบด้วยอุเบกขา อันไพบุลย์
เป็นมเหศตะ ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท แผ่ไปยังทิศเบื้องบน เบื้องต่ำ ด้านขวาง
ทั่วโลกทั้งสิ้น โดยเป็นผู้หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั่วหน้า ในที่ทุกแห่ง ด้วยประการฉะนี้ เธอย่อม
รู้ชัดว่า สิ่งนี้มีอยู่ สิ่งที่เราทราบมีอยู่ สิ่งที่เราเห็นมีอยู่ ธรรมเป็นเครื่องสลัดออกที่ยิ่งแห่ง
สัญญาอัน มีอยู่ เมื่อเธอรู้เห็นอย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้น แม้จากกามาสวะ แม้จากภวาสวะ
แม้จากอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็มีญาณรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว
พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มี ดูกุริยกษ
ทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า เป็นผู้อาบแล้วด้วยเครื่องอาบอันเป็นภายใน .

การอาบน้ำในศาสนา

[๙๘] ก็โดยสมัยนั้นแล สุนทริกการทวาชพราหมณ์ นั่งอยู่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค
จึงทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ท่านพระโคตม จะเสด็จไปยังแม่น้ำพาหุกา เพื่อจะสร่งสนาน
หรือ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกุริยกษพราหมณ์ จะมีประโยชน์อะไรด้วยแม่น้ำพาหุกาเล่า
แม่น้ำพาหุกา จักทำประโยชน์อะไรได้ .

สุ. ท่านพระโคตม แม่น้ำพาหุกา ชนเป็นอันมาก สมมติว่าให้ความบริสุทธิ์ได้
ท่านพระโคตม แม่น้ำพาหุกา ชนเป็นอันมาก สมมติว่าเป็นบุญ อนึ่ง ชนเป็นอันมาก พากัน
ไปลอยบาปกรรมที่ตนทำแล้วในแม่น้ำพาหุกา .

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะสุนทริกการทวาชพราหมณ์ด้วยพระคาถาทั้งหลายว่า

คนพาล มีกรรมด่าเล่น ไปยังแม่น้ำพาหุกา ทำน้ำอธิกักะ ทำน้ำ-
คยา แม่น้ำสุนทริกา แม่น้ำสรัสสดี ทำน้ำปายาคะ และแม่น้ำพาหุมาติ
แม้เป็นนิตย ก็บริสุทธิ์ไม่ได้ แม่น้ำสุนทริกา ทำน้ำปายาคะ หรือแม่น้ำ
พาหุกา จักทำอะไรได้ จะชำระนรชนผู้มีเวร ทำกรรมอันเหยาบช้า ผู้มี-
กรรมอันเป็นบาปนั้น ให้บริสุทธิ์ไม่ได้เลย ผัสคุณฤกษ์ ย่อมถึงพร้อม
แก่บุคคลผู้หมดจดแล้วทุกเมื่อ อุโบสถ ก็ย่อมถึงพร้อม แก่บุคคล
ผู้หมดจดแล้วทุกเมื่อ วัตรของบุคคลผู้หมดจดแล้ว มีการงานอันสะอาด
ย่อมถึงพร้อมทุกเมื่อ ดูกุริยกษพราหมณ์ ท่านจงอาบในคำสอนของเรานี้เกิด
จงทำความเกษมในสัตว์ทั้งปวงเกิด ถ้าท่านไม่กล่าวคำเท็จ ไม่เบียดเบียน
สัตว์ ไม่ถือเอาวัตถุที่เจ้าของไม่ให้ เป็นผู้มีความเชื่อ ไม่ตระหนี่ไซ้
ท่านไปยังท่าน้ำคยาแล้วจักทำอะไรได้ แม้การตีม่น้ำในท่าคยา ก็จักทำอะไร
ให้แก่ท่านได้ .

สุนทริกพราหมณ์บรรลพพระอรหัตต์

[๙๙] ครั้นพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สุนทริกการทวาชพราหมณ์ได้กราบทูล-
*พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่ท่านพระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่ท่าน
พระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนคนหาญของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด
บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืด ด้วยคิดว่า ผู้มีจักขุจักเห็นรูปดังนี้ ฉนินดา
พระโคตมผู้เจริญ ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย ฉนินดาเหมือนกัน ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่าน
พระโคตม พระธรรม และพระภิกษุสงฆ์ว่า เป็นสรณะ ข้าพระองค์ พึงได้บรรพชาอุปสมบท
ในสำนักของท่านพระโคตมผู้เจริญเกิด สุนทริกการทวาชพราหมณ์ ได้บรรพชาอุปสมบท

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้ว ก็ท่านพระภารทวาชะครั้นอุปสมบทแล้วไม่นาน หลีกออกจาก
หมู่ผู้เดียว ไม่ประมาณ มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ไม่ช้านานเท่าไร ก็ทำให้แจ้งซึ่งที่สุด
แห่งพรหมจรรย์ ไม่มีธรรมอันยิ่งกว่า ที่กุลบุตรทั้งหลายผู้มีความต้องการ ออกจากเรือนบวช
เป็นบรรพชิตโดยชอบด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบ
แล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ก็ท่านพระภารทวาชะได้เป็น
พระอรหันตองค์หนึ่ง ในบรรดาพระอรหันตทั้งหลาย ฉะนี้แล .

จบ วัตรูปมสูตรที่ ๗

๘. สัลเลขสูตร

ว่าด้วยธรรมเครื่องขัดเกลาจิตใจ

[๑๐๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้—

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอาราม ของท่านอนาถบิณฑิก
เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้น เวลาเย็น ท่านพระมหาจุณทะออกจากที่พักผ่อน แล้วเข้าไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ท่านพระมหาจุณทะนั่งเรียบร้อย
แล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทิฏฐิเหล่านี้มีประการต่างๆ
ประกอบด้วยการกล่าวปรารภอิตตาบ้าง ประกอบด้วยการกล่าวปรารภโลกบ้าง ย่อมเกิดขึ้นในโลก
เมื่อภิกษุมนสิการธรรมเบื้องต้นเท่านั้นหรือ การละทิฏฐิเหล่านั้น การสลัดคืนทิฏฐิเหล่านั้น ย่อมจะ
มิได้ด้วยอุบายอย่างนี้หรือ พระเจ้าข้า

[๑๐๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรจุณทะ ทิฏฐิเหล่านี้มีหลายประการ ประกอบด้วย
การกล่าวปรารภอิตตาบ้าง ประกอบด้วยการกล่าวปรารภโลกบ้าง ย่อมเกิดขึ้นในโลก ก็ทิฏฐิ
เหล่านั้นย่อมเกิดขึ้นในอารมณใด นอนเนื่องอยู่ในอารมณใด และท่องเที่ยวอยู่ในอารมณใด
เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นอารมณนั้น ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นมิใช่ของเรา
เรามีชิ้นนั้น นั่นมิใช่ตัวตนของเรา ดังนี้ การละทิฏฐิเหล่านั้น การสลัดคืนทิฏฐิเหล่านั้น ย่อมมี
ได้ด้วยอุบายอย่างนี้ .

รูปฐาน ๔

[๑๐๒] ดูกรจุณทะ ก็ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้แล ที่ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้
สังตจากกาม สังตจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฐาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปิตติและสุขเกิดแต่
วิเวกอยู่ ภิกษุนั้นจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า เราย่อมอยู่ด้วยธรรมเครื่องขัดเกลาจิตใจ ดูกรจุณทะ
แต่ธรรมคือปฐมฐานนี้ เราไม่กล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องขัดเกลา ในวินัยของพระอรិยะ เรากล่าวว่า
เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในอิตถภาพนี้ ในวินัยของพระอริยะ

อนึ่ง ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้แล ที่ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ พึงบรรลุทุติยฐาน
มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์
สงบไป มีปิตติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ ภิกษุนั้นจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า เราย่อมอยู่ด้วยธรรม
เครื่องขัดเกลาจิตใจ ดูกรจุณทะ แต่ธรรมคือทุติยฐานนี้ เราไม่กล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องขัดเกลา
ในวินัยของพระอริยะ เรากล่าวว่าเป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในอิตถภาพนี้ ในวินัยของพระอริยะ

อนึ่ง ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้แล ที่ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ พึงมีอุเบกขา มีสติ—
* สัมปชัญญะ และเสวยสุขด้วยกาย เพราะปิตติสงบไป บรรลุตติยฐานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญ
ว่า ผู้ใดมีผู้นั้น เป็นผู้มือุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข ภิกษุนั้นจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า เราย่อม
อยู่ด้วยธรรมเครื่องขัดเกลาจิตใจ ดูกรจุณทะ แต่ธรรมคือตติยฐานนี้เราไม่กล่าวว่า เป็นธรรม
เครื่องขัดเกลา ในวินัยของพระอริยะ เรากล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในอิตถภาพนี้ ใน
วินัยของพระอริยะ

อนึ่ง ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ ที่ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ พึงบรรลุจตุตถฐาน
ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสในก่อนเสียได้ มีอุเบกขาเป็น
เหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ ภิกษุนั้นจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า เราย่อมอยู่ด้วยธรรมเครื่องขัดเกลาจิตใจ
ดูกรจุณทะ แต่ธรรมคือจตุตถฐานนี้เราไม่กล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องขัดเกลา ในวินัยของพระอริยะ
เรากล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในอิตถภาพนี้ ในวินัยของพระอริยะ

[๑๐๓] ดูกรจุณทะ ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้แล ที่ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้
พึงบรรลุอาภาสญาณจนตนมานาน โดยมนสิการว่า อากาศไม่มีที่สุดเพราะก้าวล่วงรูปสัญญา ดับ
ปฏิขันธ์สัญญา ไม่นมนสิการว่าตนตตสัญญาโดยประการทั้งปวงอยู่ ภิกษุนั้นจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า
เราย่อมอยู่ด้วยธรรมเครื่องขัดเกลาจิตใจ ดูกรจุณทะ แต่ธรรมคืออาภาสญาณจนตนมานานนี้ เรา
ไม่กล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องขัดเกลาในวินัยของพระอริยะ เรากล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องอยู่สงบ
ระงับ ในวินัยของพระอริยะ

อนึ่ง ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้แล ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ พึงล่วงอาภาสญาณจนตน—

* ตนมานานเสียโดยประการทั้งปวง แล้วมนสิการว่า วิญญานไม่มีที่สุด พึงบรรลุวิญญานญาณจนตนมานาน
อยู่ ภิกษุนั้นจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า เราย่อมอยู่ด้วยธรรมเครื่องขัดเกลาจิตใจ ดูกรจุณทะ แต่—

* ธรรมคือวิญญานญาณจนตนมานานนี้เราไม่กล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องขัดเกลา ในวินัยของพระอริยะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
เรากล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องอยู่สงบระงับ ในวินัยของพระอริยะ

อนึ่ง ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้แล ที่ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ พึงล่วงวิญญูญาย-

* ตณณานโดยประการทั้งปวง แล้วมนสิการว่า ไม่มีอะไรเหลือสักน้อยหนึ่ง พึงบรรลואภิกขุญญาตน
ณณาย ภิกษุนั้นจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า เราย่อมอยู่ด้วยธรรมเครื่องขัดเกลากิเลส ดุจรถุนทะ
แต่ธรรมคืออภิกขุญญาตนณณานี้ เราไม่กล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องขัดเกลาในวินัยของพระอริยะ
เรากล่าวว่าเป็นธรรมเครื่องอยู่สงบระงับ ในวินัยของพระอริยะ

อนึ่ง ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้แลที่ ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ พึงล่วงอภิกขุญญาตน-

* ตณณานเสียโดยประการทั้งปวง แล้วพึงบรรลเณวสัณญานาสัณญายตนณณาย ภิกษุนั้นจะพึงมีความคิด
อย่างนี้ว่า เราย่อมอยู่ด้วยธรรมเครื่องขัดเกลากิเลส ดุจรถุนทะ แต่ธรรมคือเนวสัณญานาสัณญาย-

* ตณณานนี้ เราไม่กล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องขัดเกลาในวินัยของพระอริยะ เรากล่าวว่า เป็นธรรม
เครื่องอยู่สงบระงับ ในวินัยของพระอริยะ

ว่าด้วยธรรมเครื่องขัดเกลา

[๑๐๔] ดุจรถุนทะ เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกลากิเลสในข้อเหล่านี้แล คือ เธอ
ทั้งหลาย พึงทำความขัดเกลากว่า ขนเหล่าอื่นจักเป็นผู้เบียดเบียนกัน ในข้อนี้เราทั้งหลายจักเป็น
ผู้ไม่เบียดเบียนกัน .

เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกลากว่า ขนเหล่าอื่นจักเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ในข้อนี้ เราทั้งหลาย
จักงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ .

เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกลากว่า ขนเหล่าอื่นจักเป็นผู้ลักทรัพย์ ในข้อนี้ เราทั้งหลาย
จักงดเว้นจากการลักทรัพย์ .

เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกลากว่า ขนเหล่าอื่นจักเสพเมถุนธรรม ในข้อนี้ เราทั้งหลาย
จักประพฤติพรหมจรรย์ .

เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกลากว่า ขนเหล่าอื่นจักกล่าวเท็จ ในข้อนี้ เราทั้งหลายจักงด
เว้นจากการกล่าวเท็จ .

เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกลากว่า ขนเหล่าอื่นจักกล่าวส่อเสียด ในข้อนี้ เราทั้งหลาย
จักงดเว้นจากการกล่าวส่อเสียด .

เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกลากว่า ขนเหล่าอื่นจักกล่าวคำหยาบ ในข้อนี้ เราทั้งหลาย
จักงดเว้นจากการกล่าวคำหยาบ .

เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกลากว่า ขนเหล่าอื่นจักกล่าวคำเพ้อเจ้อ ในข้อนี้ เราทั้งหลาย
จักงดเว้นจากการกล่าวเพ้อเจ้อ .

เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกลากว่า ขนเหล่าอื่นจักมักเพ่งเล็งภักขะของผู้อื่น ในข้อนี้
เราทั้งหลายจักไม่เพ่งเล็งภักขะของผู้อื่น .

เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกลากว่า ขนเหล่าอื่นจักมีจิตพยาบาท ในข้อนี้ เราทั้งหลายจัก
ไม่มีจิตพยาบาท .

เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกลากว่า ขนเหล่าอื่นจักมีความเห็นผิด ในข้อนี้ เราทั้งหลาย
จักมีความเห็นชอบ .

เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกลากว่า ขนเหล่าอื่นจักมีความดำริผิด ในข้อนี้ เราทั้งหลาย
จักมีความดำริชอบ .

เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกลากว่า ขนเหล่าอื่นจักมีวาจาผิด ในข้อนี้ เราทั้งหลายจักมี
วาจาชอบ .

เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกลากว่า ขนเหล่าอื่นจักมีการงานผิด ในข้อนี้ เราทั้งหลาย
จักมีการงานชอบ .

เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกลากว่า ขนเหล่าอื่นจักมีอาชีพผิด ในข้อนี้ เราทั้งหลายจักมี
อาชีพชอบ .

เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกลากว่า ขนเหล่าอื่นจักมีความเพียรผิด ในข้อนี้ เราทั้งหลาย
จักมีความเพียรชอบ .

เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกลากว่า ขนเหล่าอื่นจักมีสติผิด ในข้อนี้ เราทั้งหลายจักมี
สติชอบ .

เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกลากว่า ขนเหล่าอื่นจักมีสมาธิผิด ในข้อนี้ เราทั้งหลายจักมี
สมาธิชอบ .

เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกลากว่า ขนเหล่าอื่นจักมีญาณผิด ในข้อนี้ เราทั้งหลายจักมี
ญาณชอบ .

เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกลากว่า ขนเหล่าอื่นจักมีวิมุตติผิด ในข้อนี้ เราทั้งหลายจักมี
วิมุตติชอบ .

เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกลากว่า ขนเหล่าอื่นจักถูกถีนมิทธะกัมม ในข้อนี้ เราทั้ง-

* หลายจักปราศจากถีนมิทธะ .

เธอทั้งหลายพึงทำความขัดเกลากว่า ขนเหล่าอื่นจักเป็นผู้ฟุ้งซ่าน ในข้อนี้ เราทั้งหลาย

จักเป็นผู้ไม่ฟังชาน .

เธอทั้งหลายฟังทำความเข้าใจว่า ขนเหล่าอื่นจักมีวิจิจจา ในข้อนี้ เราทั้งหลายจักห้าม
พ้นจากวิจิจจา .

เธอทั้งหลายฟังทำความเข้าใจว่า ขนเหล่าอื่นจักมีความโกรธ ในข้อนี้ เราทั้งหลาย
จักไม่มีความโกรธ .

เธอทั้งหลายฟังทำความเข้าใจว่า ขนเหล่าอื่นจักผูกโกรธไว้ ในข้อนี้ เราทั้งหลายจัก
ไม่ผูกโกรธไว้ .

เธอทั้งหลายฟังทำความเข้าใจว่า ขนเหล่าอื่นจักหลบลูกคุณท่าน ในข้อนี้ เราทั้งหลาย
จักไม่หลบลูกคุณท่าน .

เธอทั้งหลายฟังทำความเข้าใจว่า ขนเหล่าอื่นจักยกตนเทียมท่าน ในข้อนี้ เราทั้งหลาย
จักไม่ยกตนเทียมท่าน .

เธอทั้งหลายฟังทำความเข้าใจว่า ขนเหล่าอื่นจักมีความริษยา ในข้อนี้ เราทั้งหลาย
จักไม่มีความริษยา .

เธอทั้งหลายฟังทำความเข้าใจว่า ขนเหล่าอื่นจักมีความตระหนี่ ในข้อนี้ เราทั้งหลาย
จักไม่มีความตระหนี่ .

เธอทั้งหลายฟังทำความเข้าใจว่า ขนเหล่าอื่นจักโอ้อวด ในข้อนี้ เราทั้งหลายจักไม่
โอ้อวด .

เธอทั้งหลายฟังทำความเข้าใจว่า ขนเหล่าอื่นจักมีมารยา ในข้อนี้ เราทั้งหลายจักไม่
มีมารยา .

เธอทั้งหลายฟังทำความเข้าใจว่า ขนเหล่าอื่นจักดื้อด้น ในข้อนี้ เราทั้งหลายจักไม่
ดื้อด้น .

เธอทั้งหลายฟังทำความเข้าใจว่า ขนเหล่าอื่นจักดูหมิ่นท่าน ในข้อนี้ เราทั้งหลายจักไม่
ดูหมิ่นท่าน .

เธอทั้งหลายฟังทำความเข้าใจว่า ขนเหล่าอื่นจักเป็นผู้ว่าง่าย ในข้อนี้ เราทั้งหลาย
จักเป็นผู้ว่าง่าย .

เธอทั้งหลายฟังทำความเข้าใจว่า ขนเหล่าอื่นจักมีมิตรชั่ว ในข้อนี้ เราทั้งหลายจักมี
กัลยาณมิตร .

เธอทั้งหลายฟังทำความเข้าใจว่า ขนเหล่าอื่นจักเป็นคนประมาท ในข้อนี้ เราทั้งหลาย
จักเป็นคนไม่ประมาท .

เธอทั้งหลายฟังทำความเข้าใจว่า ขนเหล่าอื่นจักเป็นคนไม่มีศรัทธา ในข้อนี้ เราทั้งหลาย
จักเป็นคนมีศรัทธา .

เธอทั้งหลายฟังทำความเข้าใจว่า ขนเหล่าอื่นจักไม่มีหิริ ในข้อนี้ เราทั้งหลายจักเป็น
ผู้มีหิริในใจ .

เธอทั้งหลายฟังทำความเข้าใจว่า ขนเหล่าอื่นจักไม่มีโอตตปปะ ในข้อนี้ เราทั้งหลาย
จักเป็นผู้มีโอตตปปะ .

เธอทั้งหลายฟังทำความเข้าใจว่า ขนเหล่าอื่นจักเป็นผู้มีสตะน้อย ในข้อนี้ เราทั้งหลาย
จักเป็นผู้มีสตะมาก .

เธอทั้งหลายฟังทำความเข้าใจว่า ขนเหล่าอื่นจักเป็นคนเกียจคร้าน ในข้อนี้ เราทั้งหลาย
จักเป็นผู้ปรารภความเพียร .

เธอทั้งหลายฟังทำความเข้าใจว่า ขนเหล่าอื่นจักเป็นผู้มีสติหลงลืม ในข้อนี้ เราทั้งหลาย
จักเป็นผู้มีสติดำรงมั่น .

เธอทั้งหลายฟังทำความเข้าใจว่า ขนเหล่าอื่นจักเป็นคนมีปัญญาราม ในข้อนี้ เราทั้ง-
*หลายจักเป็นคนถึงพร้อมด้วยปัญญา .

เธอทั้งหลายฟังทำความเข้าใจว่า ขนเหล่าอื่นจักเป็นคนลบล้างทิฏฐิของตน ยึดถืออย่าง-
*มั่นคง และสละคืนได้โดยยาก ในข้อนี้ เราทั้งหลายจักไม่เป็นผู้ลบล้างทิฏฐิของตน ไม่ยึดถือ
อย่างมั่นคง และสละคืนได้โดยง่าย .

[๑๐๕] ดูกรจุนทะ เราย่อมกล่าวแม้จิตตูปาทาว่า มีอุปการะมากในกุศลธรรมทั้งหลาย
ก็จะต้องกล่าวไปใยในการจัดทำให้สำเร็จ ด้วยกาย ด้วยวาจาเล่า เพราะเหตุนั้นแหละ จุนทะ
ในข้อนี้ เธอทั้งหลายฟังให้จิตเกิดขึ้นว่า ขนเหล่าอื่นจักเป็นผู้เบียดเบียนกัน ในข้อนี้ เราทั้งหลาย
จักเป็นผู้ไม่เบียดเบียนกัน .

ขนเหล่าอื่นจักเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ในข้อนี้ เราทั้งหลายจักงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ
ขนเหล่าอื่นจักเป็นผู้ลบล้างทิฏฐิของตน ยึดถืออย่างมั่นคง และสละคืนได้โดยยาก
ในข้อนี้ เราทั้งหลายจักเป็นผู้ไม่ลบล้างทิฏฐิของตน ไม่ยึดถืออย่างมั่นคง และสละคืนได้โดยง่าย
ว่าด้วยทางหลักเลี้ยงคนชั่ว

[๑๐๖] ดูกรจุนทะ เปรียบเหมือนทางที่ไม่เรียบ ก็ยังมีทางเส้นอื่นที่เรียบ สำหรับ
หลักทางที่ไม่ราบเรียบนั้น อนึ่ง เปรียบเหมือนท่าที่ไม่ราบเรียบ ก็ยังมีท่าอื่นที่ราบเรียบ สำหรับ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
หลักทำที่ไม่ราบเรียบนั้น ความไม่เบียดเบียนกันนั้นแล เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้-

*เบียดเบียน

การจรงวันจากปาลมาติบาต เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้มาสัตว์ .
การจรงวันจากอกตินนาทาน เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้รักทรัพย์ .
การประพฤติพรหมจรรย์ เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้เสพเมถุน .
การจรงวันจากมสวาท เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้พูดเท็จ .
การจรงวันจากปิสถนาวาจา เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้กล่าวส่อเสียด .
การจรงวันจากพรสวาจา เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้กล่าวคำหยาบ .
การจรงวันจากสัมผัปปลาปะ เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้พูดเพ้อเจ้อ .
ความเป็นผู้ไม่เพ่งเล็ง เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้มักเพ่งเล็ง .
ความไม่พยาบาท เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้มีจิตพยาบาท .
ความเห็นชอบ เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้มีความเห็นผิด .
ความดำริชอบ เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้มีความดำริผิด .
การกล่าววาจาชอบ เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้มีวาจาผิด .
การงานชอบ เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้มีการงานผิด .
การเลี้ยงชีพชอบ เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้มีอาชีพผิด .
ความเพียรชอบ เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้มีความเพียรผิด .
ความระลึกชอบ เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้มีความระลึกผิด .
ความตั้งใจชอบ เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้ตั้งใจผิด .
ความรู้ชอบ เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้มีความรู้ผิด .
วิมุตติชอบ เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้มีวิมุตติผิด .
ความเป็นผู้ปราศจากถิ่นมัทธะ เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลถูกถิ่นมัทธะครอบงำ .
ความไม่ฟุ้งซ่าน เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้มีจิตฟุ้งซ่าน .
ความเป็นผู้ข้ามพ้นจากความสงสัย เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้มีความสงสัย .
ความไม่โกรธ เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้มักโกรธ .
ความไม่เข้าไปผูกโกรธ เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้เข้าไปผูกโกรธ .
ความไม่ลบหลู่คุณท่าน เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้มักลบหลู่คุณท่าน .
ความไม่ยกตนเทียมนท่าน เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้มักยกตนเทียมนท่าน .
ความไม่ริษยา เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้ริษยา .
ความไม่ตระหนี่ เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้ตระหนี่ .
ความไม่โอ้อวด เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้โอ้อวด .
ความไม่มีมารยา เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้ไม่มีมารยา .
ความเป็นคนไม่ถืออำนาจ เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้ถืออำนาจ .
ความไม่ดูหมิ่นท่าน เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้ดูหมิ่นท่าน .
ความเป็นผู้วางใจ เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้วางใจ .
ความเป็นผู้มีมิตรดี เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้ไม่มีมิตรชั่ว .
ความไม่ประมาท เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้ประมาท .
ความเชื่อ เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้ไม่มีศรัทธา .
ความละอายต่อบาป เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้ไม่มีความละอายต่อบาป .
ความสะดุ้งกลัวต่อบาป เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้ไม่มีความสะดุ้งกลัวต่อบาป .
ความเป็นพหูสูต เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้มีการสดับน้อย .
การปรารภความเพียร เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้เกียจคร้าน .
ความเป็นผู้มีสติดำรงมั่น เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้มึสติหลงลืม .
ความถึงพร้อมด้วยปัญญา เป็นทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้มีปัญญาทราวม .
ความเป็นผู้ไม่ลบล้างคำปฏิญญาของตน ไม่ยึดถือมั่นคง และบุคคลอื่นให้สละคืนได้โดยง่าย เป็น
ทางสำหรับหลักเลี้ยงบุคคลผู้ลบล้างคำปฏิญญาของตน ยึดถือมั่นคง และบุคคลอื่นให้สละคืนได้โดยยาก .

[๑๐๓] ดูกรจุนทะ เปรียบเหมือนอกุศลธรรมทั้งหมด เป็นเหตุให้ถึงความเป็นเบื้องล่าง
กุศลธรรมทั้งหมด เป็นเหตุให้ถึงความเป็นเบื้องบน ฉะนั้นใด ความไม่เบียดเบียนกันนั้นแล ย่อม
เป็นธรรมสำหรับความเป็นเบื้องบนของบุคคลผู้เบียดเบียน .

การจรงวันจากปาลมาติบาต ย่อมเป็นธรรมสำหรับความเป็นเบื้องบนของบุคคลผู้มาสัตว์
การจรงวันจากอกตินนาทาน ย่อมเป็นธรรมสำหรับความเป็นเบื้องบนของบุคคลผู้
รักทรัพย์ ฯลฯ

ความเป็นผู้ไม่ลบล้างคำปฏิญญาของตน ไม่ยึดถือมั่นคง และสละคืนได้โดยง่ายเป็นทางสำหรับ
ความเบื้องบนของบุคคลผู้ลบล้างคำปฏิญญาของตน ยึดถือมั่นคง และสละคืนได้โดยยาก

ว่าด้วยอุบายบรรลุนิพพาน

[๑๐๔] ดูกรจุนทะ ผู้ที่ตนเองจมอยู่ในเปือกตมอันลึกแล้ว จักยกขึ้นซึ่งบุคคลอื่นที่จม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
อยู่ในเปือกตมอันลึก ข้อนี้นั้นเป็นฐานะที่จะมีไม่ได้ .

ผู้ที่ตนเอง ไม่จมอยู่ในเปือกตมอันลึก จักยกขึ้นซึ่งบุคคลอื่นที่จมอยู่ในเปือกตมอันลึก
ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ .

ผู้ที่ไม่ฝึกตน ไม่แนะนำตน ไม่ดับสันทด้วยตนเอง จักฝึกสอน จักแนะนำผู้อื่น จักให้
ผู้อื่นดับสันท ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีไม่ได้ .

ผู้ที่ฝึกตน แนะนำตน ดับสันทด้วยตนเอง จักฝึกสอน จักแนะนำผู้อื่น จักให้ผู้อื่น
ดับสันท ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ ฉะนั้น .

ดูกรจุนทะ ความไม่เบียดเบียนก็ฉนั้นแล ย่อมเป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้-
*เบียดเบียน .

การงดเว้นจากปาณตติบาต เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้ฆ่าสัตว์ .

การงดเว้นจากอทินนาทาน เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้ลักทรัพย์ .

การประพฤติพรหมจรรย์ เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้เสพเมถุนธรรม .

การงดเว้นจากมสวาท เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้พูดเท็จ .

การงดเว้นจากปิสถนาวาจา เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้กล่าวส่อเสียด .

การงดเว้นจากผรุสวาจา เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้กล่าวคำหยาบ .

การงดเว้นจากสัมผัปปลาปะ เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้พูดเพ้อเจ้อ .

ความเป็นผู้ไม่เพ่งเล็ง เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้มักเพ่งเล็ง .

ความไม่พยาบาท เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้มีจิตพยาบาท .

ความเห็นชอบ เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้มีความเห็นผิด .

ความดำริชอบ เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้มีความดำริผิด .

การกล่าววาจาชอบ เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้มีวาจาผิด .

การงานชอบ เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้มีการงานผิด .

การเลี้ยงชีวิตชอบ เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้มีอาชีพผิด .

ความเพียรชอบ เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้มีความเพียรผิด .

ความระลึกชอบ เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้มีความระลึกผิด .

ความตั้งใจชอบ เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้มีความตั้งใจผิด .

ความรู้ชอบ เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้มีความรู้ผิด .

ความพินชอบ เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้มีความพินผิด .

ความเป็นผู้ปราศจากถิ่นมิทธะ เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้ถูกถิ่นมิทธะครอบงำ .

ความเป็นผู้มีจิตไม่ฟุ้งซ่าน เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้มีจิตฟุ้งซ่าน .

ความเป็นผู้ข้ามพ้นความสงสัย เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้มีความสงสัย .

ความไม่โกรธ เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้มักโกรธ .

ความไม่ผูกโกรธ เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้ผูกโกรธ .

ความไม่ลบหลู่คุณท่าน เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้ลบหลู่คุณท่าน .

ความไม่ยกตนเทียมนั่น เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้ยกตนเทียมนั่น .

ความไม่ริษยา เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้ริษยา .

ความไม่ตระหนี่ เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้ตระหนี่ .

ความไม่โอ้อวด เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้โอ้อวด .

ความไม่มมารยา เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้มมารยา .

ความเป็นคนไม่ดื้อด้น เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้ดื้อด้น .

ความไม่ดูหมิ่นท่าน เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้ดูหมิ่นท่าน .

ความเป็นผู้ว่าง่าย เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้ว่างาย .

ความเป็นผู้มีมิตรดี เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้มีมิตรชั่ว .

ความไม่ประมาท เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้ประมาท .

ความเชื่อ เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้ไม่ศรัทธา .

ความละอายต่อบาป เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้ไม่มีความละอายต่อบาป .

ความสะดุ้งกลัวต่อบาป เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้ไม่มีความสะดุ้งกลัวต่อบาป .

ความเป็นพหูสูต เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้มีการสดับน้อย .

การปรารภความเพียร เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้เกียจคร้าน .

ความเป็นผู้มีสติดำรงมั่น เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้มีสติหลงลืม .

ความถึงพร้อมด้วยปัญญา เป็นทางสำหรับดับสันทของบุคคลผู้มีปัญญาทรม .

ความเป็นผู้ไม่ลุบลำทิฏฐิของตน ไม่ยึดถือมั่นคง และสละคืนได้โดยง่าย เป็นทาง
สำหรับดับสันทของบุคคลผู้ลุบลำทิฏฐิของตน ยึดถือมั่นคง และสละคืนได้โดยยาก .

[๑๐๙] ดูกรจุนทะ เหตุแห่งธรรมเครื่องขัดเกลา เราได้แสดงแล้ว เหตุแห่งจิตตูปบาท
เราได้แสดงแล้ว เหตุแห่งการหลีกเลียง เราได้แสดงแล้ว เหตุแห่งความเป็นเบื้องต้น เราได้
แสดงแล้ว เหตุแห่งความดับสันท เราได้แสดงแล้ว ด้วยประการฉะนี้ ดูกรจุนทะ ก็อัน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
โคตที่สาธดาผู้แสวงหาประโยชน์ เอ็นดูจนกระทั่ง แก่เหล่าสาวกจะพึงทำ กิจนั้นเราทำแก่เธอ
ทั้งหลายแล้ว ดูกรจุนทะ นั้นโคตไม่ นั้นเรื่อนว่าง เธอทั้งหลายจงเพ่งพินิจเกิด อย่าประมาท
อย่าได้เป็นผู้มีความเดือดร้อนในภายหลังเลย นี่เป็นคำสอนของเราสำหรับเธอทั้งหลาย ฉะนี้แล .

พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ท่านพระมหาจุนทะชื่นชมยินดีภายิตของ-

* พระผู้มีพระภาค ฉะนี้แล .

พระผู้มีพระภาคตรัสบท ๔๔ ทรงแสดงสนธิ ๕
พระสูตรนี้ ชื่อสัลเลขสูตร ลุ่มลึก เปรียบด้วยสาคร ฉะนี้ .
จบ สัลเลขสูตร ที่ ๘

๙. สัมมาทิฏฐิสูตร

ว่าด้วยความเห็นชอบ

[๑๑๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก-

* เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้น ท่านพระสารีบุตรเรียกภิกษุทั้งหลายแล้ว ภิกษุพวกนั้น
รับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวคำนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ที่เรียกว่า
สัมมาทิฏฐิ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ อริยสาวกจึงจะชื่อว่า เป็นสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นดำเนิน ไป
ตรงแล้ว ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ พวกภิกษุกล่าวว่า
ดูกรท่านผู้มีอายุ พวกกระผมมาจากที่ไกล ก็เพื่อจะรู้ทั่วถึงเนื้อความแห่งภายิตนี้ ในสำนักของท่าน
พระสารีบุตร ดังพวกกระผมขอโอกาส เนื้อความแห่งภายิตนี้ จงแจ่มแจ้งกะท่านพระสารีบุตรเกิด
ภิกษุทั้งหลายได้ฟังต่อท่านพระสารีบุตรแล้ว จักทรงจำไว้ ท่านพระสารีบุตรตอบว่า ถ้าอย่างนั้น
จงฟังเถิด ท่านผู้มีอายุ จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุพวกนั้นรับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว .

[๑๑๑] ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวคำนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ เมื่อใดอริยสาวกรู้ชัดซึ่ง
อกุศลและรากเงาอกุศล รู้ชัดซึ่งกุศลและรากเงาของกุศล แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อริยสาวกชื่อว่า
เป็นสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นดำเนินไปตรงแล้วประกอบด้วยความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่
พระสัทธรรมนี้ ก็อกุศลเป็นไฉน? ได้แก่ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ
พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพื่อเจ้อ อยากได้ของผู้อื่น ปองร้ายเขา เห็นผิด อันนี้เรียกว่า
อกุศลแต่ละอย่างๆ รากเงาของอกุศลเป็นไฉน? ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ อันนี้เรียกว่ารากเงา
ของอกุศลแต่ละอย่างๆ กุศลเป็นไฉน? ได้แก่ ความเว้นจากฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิด
ในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพื่อเจ้อ ไม่อยากได้ของผู้อื่น ไม่ปองร้ายเขา
เห็นชอบ อันนี้เรียกว่า กุศลแต่ละอย่างๆ รากเงาของกุศลเป็นไฉน? ได้แก่ อโลภะ อโทสะ
อโมหะ อันนี้เรียกว่า รากเงาของอกุศลแต่ละอย่างๆ ดูกรท่านผู้มีอายุ เมื่อใด อริยสาวกรู้ชัด
ซึ่งอกุศลและรากเงาของอกุศลอย่างนี้ รู้ชัดซึ่งกุศลและรากเงาของกุศลอย่างนี้ เมื่อนั้น ท่านจะ
ราคานิสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย ถอนทิฏฐานุสัย และมานานุสัยว่า เรามีอยู่โดยประการทั้งปวง
ละอวิชชา ยังวิชชาให้เกิด ย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ในปัจจุบันนี้เทียว แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้
อริยสาวกชื่อว่า เป็นสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นดำเนินไปตรงแล้ว ประกอบด้วยความเลื่อมใส
อันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้

[๑๑๒] ภิกษุเหล่านั้นชื่นชม อนุโมทนาภายิตของท่านพระสารีบุตรว่า สาธุ ท่านผู้มีอายุ
แล้วได้ถามปัญหาแก่ท่านพระสารีบุตรต่อไปว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ จะพึงมีอยู่หรือปรียายเม้อย่างอื่น
ที่อริยสาวกซึ่งชื่อว่า เป็นสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นดำเนินไปตรงแล้ว ประกอบด้วยความเลื่อมใส
อันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ .

อาหารวาร

[๑๑๓] ท่านพระสารีบุตรตอบว่า พึงมีอยู่ ท่านผู้มีอายุ เมื่อใดอริยสาวกรู้ชัดซึ่งอาหาร
เหตุเกิดแห่งอาหาร ความดับอาหาร และทางที่จะให้ถึงความดับอาหาร แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้
อริยสาวกชื่อว่า เป็นสัมมาทิฏฐิ . . . มาสู่พระสัทธรรมนี้ ก็อาหาร เหตุเกิดแห่งอาหาร ความดับอาหาร
ทางที่จะให้ถึงความดับอาหาร เป็นไฉน? ได้แก่อาหาร ๔ อย่างเหล่านี้ เพื่อความดำรงอยู่ของหมู่
สัตว์ผู้เกิดแล้ว หรือเพื่ออนุเคราะห์เหล่าสัตว์ผู้แสวงหาที่เกิด อาหาร ๔ อย่างเป็นไฉน? คือ

๑ อาหาร คือ คำข้าว หยาบหรือละเอียด

๒ อาหาร คือ ผัสสะ

๓ อาหาร คือ ความคิดอ่าน [จิตใจ]

๔ อาหาร คือ วิญญาณ [ความรู้แจ้งทางทวาร ๖]

เหตุเกิดแห่งอาหารย่อมมีเพราะต้นเหตุนั้นทำให้เกิด ความดับอาหารย่อมมีเพราะต้นเหตุนั้น
ดับ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ นั้นแหละ คือ ความเห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ การงานชอบ
เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจชอบ ชื่อว่าทางที่จะให้ถึงความดับอาหาร ดูกรท่าน
ผู้มีอายุ เมื่อใด อริยสาวกรู้ชัดซึ่งอาหาร เหตุเกิดแห่งอาหาร ความดับอาหาร ทางที่จะให้ถึง
ความดับอาหารอย่างนี้ เมื่อนั้น ท่านจะราคานิสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย ถอนทิฏฐานุสัย และ
มานานุสัย ว่าเรามีอยู่ โดยประการทั้งปวง ละอวิชชา ยังวิชชาให้เกิด ย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
ในปัจจุบันนี้เทียว แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น อริยสาวกชื่อว่า เป็นสัมมาทิฐิ มีความเห็นดำเนินไป
ตรงแล้ว ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ .

[๑๑๔] ภิกษุเหล่านั้น ชื่นชม อนโมทนาภาสิตของท่านพระสารีบุตรว่า สาธุ ท่านผู้มีอายุ
แล้ว ได้ถามปัญหาของท่านพระสารีบุตรต่อไปว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ จะพึงมีอยู่หรือ ปริยายแม้อย่างอื่น
อริยสาวก . . . มาสู่พระสัทธรรมนี้ .

สังขาร

[๑๑๕] ท่านพระสารีบุตรตอบว่า พึงมีอยู่ ท่านผู้มีอายุ เมื่อใดอริยสาวกรู้ชัดซึ่งทุกข์
ทุกข์สมุทัย ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น อริยสาวกชื่อว่า เป็น
สัมมาทิฐิ . . . มาสู่พระสัทธรรมนี้ ก็ทุกข์เป็นไฉน? ได้แก่ ความเกิด ความแก่ ความตาย ความ
เหงาใจ ความพิโรธราพ ความไม่สบายกาย ความเสียใจ ความคับแค้นใจ ความประจวบกับ
สิ่งไม่เป็นที่รัก ความพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รัก ปราศจากสิ่งใดไม่ได้สมหวัง แต่ละอย่างๆ ล้วน
เป็นทุกข์ โดยย่อ อุปาทานขันธ์ทั้ง ๕ เป็นทุกข์ อันนี้เรียกว่า ความทุกข์ ก็ทุกข์สมุทัยเป็นไฉน?
ได้แก่ ตัณหาอันทำให้เกิดในภพใหม่ ประกอบด้วยความกำหนัด ด้วยสามารถแห่งความเพลิน
เพลิดเพลินยิ่งในอารมณ์นั้นๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา อันนี้เรียกว่า ทุกข์สมุทัย
ทุกขนิโรธเป็นไฉน? ได้แก่ความดับด้วยสามารถแห่งความสละสลวยโดยไม่เหลือ ความสละ ความ
วาง ความปล่อย ความไม่พัวพัน แห่งตัณหาอันนั้นแหละ อันนี้เรียกว่า ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธ-

*คามินีปฏิปทาเป็นไฉน? ได้แก่ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ นั้นแหละ คือ ความเห็นชอบ . . .
ความตั้งใจชอบ อันนี้เรียกว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ดูกรท่านผู้มีอายุ เมื่อใด อริยสาวกรู้ชัดซึ่งทุกข์
ทุกข์สมุทัย ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอย่างนี้ๆ เมื่อนั้น ท่านละราคานุสัย . . . แม้ด้วยเหตุ
เพียงเท่านั้น อริยสาวกชื่อว่า เป็นสัมมาทิฐิ มีความเห็นดำเนินไปตรงแล้ว ประกอบด้วยความ
เลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ .

ชรามรณวาร

[๑๑๖] ภิกษุเหล่านั้น ชื่นชม อนโมทนาภาสิตของท่านพระสารีบุตรว่า สาธุ ท่านผู้มีอายุ
แล้ว ได้ถามปัญหาของท่านพระสารีบุตรต่อไปว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ จะพึงมีอยู่หรือ ปริยายแม้อย่างอื่น
อริยสาวก . . . มาสู่พระสัทธรรมนี้ .

[๑๑๗] ท่านพระสารีบุตรตอบว่า พึงมีอยู่ ท่านผู้มีอายุ เมื่อใด อริยสาวกรู้ชัดซึ่งชรา
และมรณะ เหตุเกิดแห่งชราและมรณะ ความดับชราและมรณะ และทางที่จะให้ถึงความดับชรา
และมรณะ แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น อริยสาวกชื่อว่า เป็นสัมมาทิฐิ . . . มาสู่พระสัทธรรมนี้ ก็ชรา
และมรณะ เหตุเกิดแห่งชราและมรณะ ความดับชราและมรณะ ทางที่จะให้ถึงความดับชราและ
มรณะ เป็นไฉน? ได้แก่ความแก่ ความคร่ำคร่า ฟันหลุด ผมหงอก หนังย่น ความเสื่อมแห่ง
อายุ ความแก่หง่อมแห่งอินทรีย์ ในหมู่วัตถุนั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ อันนี้เรียกว่าชรา ความจืด
ความเคลือบไป ความแตกทำลาย ความหายไป มฤตยู ความตาย ความทำกาละ ความแตก
แห่งขันธ์ ความทิ้งซากศพไว้ ความขาดไปแห่งชีวิตินทรีย์จากหมู่วัตถุนั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ
อันนี้เรียกว่ามรณะ ชราและมรณะ ดังพรรณนามาจะนี้ เรียกว่า ชราและมรณะ เหตุเกิดแห่งชรา
และมรณะ ย่อมมีเพราะชาติเป็นเหตุให้เกิด ความดับชราและมรณะ ย่อมมีเพราะชาติดับ
อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ นั้นแหละ คือ ความเห็นชอบ . . . ความตั้งใจชอบ ชื่อว่าปฏิบัติที่จะให้
ถึงความดับชราและมรณะ ดูกรท่านผู้มีอายุ เมื่อใดแล อริยสาวกรู้ชัดซึ่งชราและมรณะ เหตุเกิด
แห่งชราและมรณะ ความดับชราและมรณะ และปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งชราและมรณะ
อย่างนี้ๆ เมื่อนั้น ท่านละราคานุสัย ฯลฯ แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น อริยสาวกชื่อว่า เป็นสัมมาทิฐิ
มีความเห็นดำเนินไปตรงแล้ว ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ .

ชาติวาร

[๑๑๘] ดูกรท่านผู้มีอายุ จะพึงมีอยู่หรือ ปริยายแม้อย่างอื่น ท่านพระสารีบุตรตอบว่า
พึงมี ท่านผู้มีอายุ เมื่อใดแล อริยสาวกรู้ชัดซึ่งชาติ เหตุเกิดแห่งชาติ ความดับชาติ และ
ปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับชาติ แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น อริยสาวกชื่อว่า เป็นสัมมาทิฐิ . . . มาสู่
พระสัทธรรมนี้ ก็ชาติ เหตุเกิดแห่งชาติ ความดับชาติ ปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับชาติ เป็นไฉน?
ความเกิด ความบังเกิด ความหยั่งลง เกิด เกิดเฉพาะ ความปรากฏแห่งขันธ์ ความได้อายตนะ
ครบ ในหมู่วัตถุนั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ อันนี้เรียกว่า ชาติ เหตุเกิดแห่งชาติย่อมมีเพราะภพ
เป็นเหตุให้เกิด ความดับชาติย่อมมี เพราะภพดับ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ นั้นแหละ คือ
ความเห็นชอบ . . . ความตั้งใจชอบ ชื่อว่าปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับชาติ ดูกรท่านผู้มีอายุ เมื่อใดแล
อริยสาวกรู้ชัดซึ่งชาติ เหตุเกิดแห่งชาติ ความดับชาติและปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับชาติอย่างนี้ๆ
เมื่อนั้น ท่านละราคานุสัย . . . แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น อริยสาวกชื่อว่า เป็นสัมมาทิฐิ . . . มาสู่พระ-
*สัทธรรมนี้

ภวาทวาร

[๑๑๙] ดูกรท่านผู้มีอายุ จะพึงมีอยู่หรือ ปริยายแม้อย่างอื่น . . . ท่านพระสารีบุตรตอบว่า
พึงมี ท่านผู้มีอายุ เมื่อใดแล อริยสาวกรู้ชัดซึ่งภพ เหตุเกิดแห่งภพ ความดับภพ และปฏิบัติ
ที่จะให้ถึงความดับภพ แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น อริยสาวกชื่อว่า เป็นสัมมาทิฐิ . . . มาสู่พระสัทธรรมนี้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
ชื่อว่าปฏิบัติทาที่จะให้ถึงความดับอายตนะ ๖ ดุรทธานผู้มีอายุ เมื่อใดแล อริยสาวกรู้ชัดซึ่งอายตนะ ๖
เหตุเกิดอายตนะ ๖ ความดับอายตนะ ๖ และปฏิบัติทาที่จะให้ถึงความดับอายตนะ ๖ อย่างนี้ๆ
เมื่อนั้น ท่านละราคานสัย . . . แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อริยสาวกชื่อว่าป็นสัมมาทิฐิ . . . มาสู่พระ-
*สัทธรรมนี้.

นามรูปาทวาร

[๑๒๕] ดุรทธานผู้มีอายุ จะพึงมีอยู่หรือ ปริยายแม้อย่างอื่น . . . ท่านพระสารีบุตรตอบว่า
พึงมี ท่านผู้มีอายุ เมื่อใดแล อริยสาวกรู้ชัดซึ่งนามรูป เหตุเกิดแห่งนามรูป ความดับนามรูป
และปฏิบัติทาที่จะให้ถึงความดับนามรูป แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อริยสาวกชื่อว่าป็นสัมมาทิฐิ . . .
มาสู่พระสัทธรรมนี้ ก็นามรูป เหตุเกิดแห่งนามรูป ความดับนามรูป และปฏิบัติทาที่จะให้ถึงความ
ดับนามรูป เป็นไฉน? เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ อันนี้เรียกว่า นาม มหาภูต-

*รูป ๔ และรูปที่อาศัยมหาภูตรูป ๔ อันนี้เรียกว่ารูป นามและรูปตั้งพรณนามาจะนี้ เรียกว่า นามรูป
เหตุเกิดแห่งนามรูป ย่อมมีเพราะวิญญาณเป็นเหตุให้เกิด ความดับนามรูป ย่อมมีเพราะวิญญาณ
ดับ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แหละ คือความเห็นชอบ . . . ความตั้งใจชอบ ชื่อว่าปฏิบัติทา
ที่จะให้ถึงความดับนามรูป ดุรทธานผู้มีอายุ เมื่อใดแล อริยสาวกรู้ชัดซึ่งนามรูป เหตุเกิดแห่ง
นามรูป ความดับนามรูป และปฏิบัติทาที่จะให้ถึงความดับนามรูปอย่างนี้ๆ เมื่อนั้น ท่านละราค-
*นสัย . . . แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อริยสาวกชื่อว่าป็นสัมมาทิฐิ . . . มาสู่พระสัทธรรมนี้.

[๑๒๖] ดุรทธานผู้มีอายุ จะพึงมีอยู่หรือ ปริยายแม้อย่างอื่น . . . ท่านพระสารีบุตรตอบว่า
พึงมี ท่านผู้มีอายุ เมื่อใดแล อริยสาวกรู้ชัดซึ่งวิญญาณ เหตุเกิดแห่งวิญญาณ ความดับวิญญาณ
และทางที่จะให้ถึงความดับวิญญาณ แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อริยสาวกชื่อว่าป็นสัมมาทิฐิ . . . มาสู่
พระสัทธรรมนี้ ก็วิญญาณ เหตุเกิดแห่งวิญญาณ ความดับวิญญาณ ปฏิบัติทาที่จะให้ถึงความดับวิญญาณ
เป็นไฉน? ได้แก่ วิญญาณ ๖ หมวดเหล่านี้ คือ จักขุวิญญาณ โสทรวิญญาน ชานวิญญาน
ชีวหาวิญญาน กายวิญญาน มโนวิญญาน เหตุเกิดแห่งวิญญาณ ย่อมมีเพราะสังขารเป็นเหตุ
ให้เกิด ความดับวิญญาณ ย่อมมีเพราะสังขารดับ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แหละ คือ
ความเห็นชอบ . . . ความตั้งใจชอบ ชื่อว่าปฏิบัติทาที่จะให้ถึงความดับวิญญาณ ดุรทธานผู้มีอายุ เมื่อใด
แล อริยสาวกรู้ชัดซึ่งวิญญาณ เหตุเกิดแห่งวิญญาณ ความดับวิญญาณ ปฏิบัติทาที่จะให้ถึงความ
ดับวิญญาณ อย่างนี้ๆ เมื่อนั้น ท่านละราคานสัย . . . แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อริยสาวกชื่อว่าป็น
สัมมาทิฐิ . . . มาสู่พระสัทธรรมนี้.

สังขาราวาร

[๑๒๗] ดุรทธานผู้มีอายุ จะพึงมีอยู่หรือ ปริยายแม้อย่างอื่น . . . ท่านพระสารีบุตรตอบว่า
พึงมี ท่านผู้มีอายุ เมื่อใดแล อริยสาวกรู้ชัดซึ่งสังขาร เหตุเกิดแห่งสังขาร ความดับสังขาร และ
ปฏิบัติทาที่จะให้ถึงความดับสังขาร แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อริยสาวกชื่อว่าป็นสัมมาทิฐิ . . . มาสู่
พระสัทธรรมนี้ ก็สังขาร เหตุเกิดแห่งสังขาร ความดับสังขาร ทางที่จะให้ถึงความดับสังขาร
เป็นไฉน? ได้แก่ สังขาร ๓ เหล่านี้ คือ กายสังขาร วจสังขาร จิตตสังขาร เหตุเกิดแห่งสังขาร
ย่อมมีเพราะอวิชชาเป็นเหตุให้เกิด ความดับสังขาร ย่อมมีเพราะอวิชชาดับ อริยมรรคประกอบ
ด้วยองค์ ๘ นี้แหละ คือ ความเห็นชอบ . . . ความตั้งใจชอบ ชื่อว่าทางที่จะให้ถึงความดับสังขาร
ดุรทธานผู้มีอายุ เมื่อใดแล อริยสาวกรู้ชัดซึ่งสังขาร เหตุเกิดแห่งสังขาร ความดับสังขาร ปฏิบัติทา
ที่จะให้ถึงความดับสังขารอย่างนี้ๆ เมื่อนั้น ท่านละราคานสัย . . . แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อริยสาวก
ชื่อว่าป็นสัมมาทิฐิ . . . มาสู่พระสัทธรรมนี้.

อวิชชาวาร

[๑๒๘] ดุรทธานผู้มีอายุ จะพึงมีอยู่หรือ ปริยายแม้อย่างอื่น . . . ท่านพระสารีบุตรตอบว่า
พึงมี ท่านผู้มีอายุ เมื่อใดแล อริยสาวกรู้ชัดซึ่งอวิชชา เหตุเกิดแห่งอวิชชา ความดับอวิชชา
และปฏิบัติทาที่จะให้ถึงความดับอวิชชา แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อริยสาวกชื่อว่าป็นสัมมาทิฐิ . . .
มาสู่พระสัทธรรมนี้ ก็อวิชชา เหตุเกิดแห่งอวิชชา ความดับอวิชชา และปฏิบัติทาที่จะให้ถึงความ
ดับอวิชชา เป็นไฉน? ความไม่รู้ในทุกข์ ในเหตุเกิดแห่งทุกข์ ในความดับทุกข์ ในปฏิบัติทาที่จะให้ถึง
ความดับทุกข์ อันนี้เรียกว่าอวิชชา เหตุเกิดแห่งอวิชชา ย่อมมีเพราะอาสวะเป็นเหตุให้เกิด
ความดับอวิชชา ย่อมมีเพราะอาสวะดับ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แหละ คือความเห็นชอบ
ความตั้งใจชอบ ชื่อว่าปฏิบัติทาที่จะให้ถึงความดับอวิชชา ดุรทธานผู้มีอายุ เมื่อใดแล อริยสาวก
รู้ชัดซึ่งอวิชชา เหตุเกิดแห่งอวิชชา ความดับอวิชชา ทางที่จะให้ถึงความดับอวิชชาอย่างนี้ๆ เมื่อ
นั้น ท่านละราคานสัย . . . แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อริยสาวกชื่อว่าป็นสัมมาทิฐิ มีความเห็นดำเนน
ไปตรงแล้ว ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันแน่วแนในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

[๑๒๙] ภิกษุเหล่านั้น ชื่นชม อนโมทนภาษิตของท่านพระสารีบุตรว่า สาธุ ท่านผู้มีอายุ
แล้วได้ถามปัญหาแก่ท่านพระสารีบุตรต่อไปว่า ดุรทธานผู้มีอายุ จะพึงมีอยู่หรือปริยายแม้อย่างอื่น
ที่อริยสาวกซึ่งชื่อว่าป็นสัมมาทิฐิ มีความเห็นดำเนนไปตรงแล้ว ประกอบด้วยความเลื่อมใส
อันแน่วแนในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

อาสววาร

[๑๓๐] ท่านพระสารีบุตรตอบว่า พึงมี ท่านผู้มีอายุ เมื่อใดแล อริยสาวกรู้ชัดซึ่งอาสวะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
อาสวสมทัย อาสวนิโรธ อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา แมด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อริยสาวกชื่อว่า
เป็นสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นดำเนินไปตรงแล้ว ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม
มาสู่พระสัทธรรมนี้ ก่ออาสวะ เหตุเกิดแห่งอาสวะ ความดับอาสวะ ทางที่จะให้ถึงความดับอาสวะ
เป็นไฉน? ได้แก่ อาสวะ ๓ เหล่านี้ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ เหตุเกิดแห่งอาสวะ
ย่อมมีเพราะอวิชชาเป็นเหตุให้เกิด ความดับอาสวะ ย่อมมีเพราะอวิชชาดับ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แหละ คือ ความเห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจชอบ ชื่อว่าปฏิปทาที่จะให้ถึงความดับอาสวะ ดุรทธานผู้มีอายุ
เมื่อใด อริยสาวกผู้รู้ชัดซึ่งอาสวะ เหตุเกิดแห่งอาสวะ ความดับอาสวะ ปฏิปทาที่จะให้ถึงความ
ดับอาสวะ อย่างนี้ๆ เมื่อนั้นท่านละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย ถอนทิฏฐานุสัย และ
มานานุสัย โดยประการทั้งปวง ละอวิชชา ยังอวิชชาให้เกิด ย่อมกระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ในปัจจุบัน
เทียว แมด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อริยสาวกชื่อว่า เป็นสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นดำเนินไปตรงแล้ว
ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวคำนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้น ชื่นชม ยินดีภายิตของท่านพระสารี-
*บุตรแล้วแล.

จบ สัมมาทิฏฐิสูตร ที่ ๙

ดุรทธานผู้มีอายุ ก็ ๖ บทที่กล่าวว่าเป็นไฉน ได้แก่ ทุกข์ ชรามรณะ อุปาทาน อายตนะ ๖
นามรูป วิญญาณ ๔ บทที่กล่าวว่าเป็นไฉน ได้แก่ ขาติ ตัณหา เวทนา และหมวด ๔ แห่งอวิชชา ๔
บทที่กล่าวว่าเป็นไฉน ได้แก่ อาหาร ภพ ผัสสะ สังขาร อาสวะเป็นที่ ๕ หกอย่างเป็นไฉน
ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้ว สืออย่างเป็นไฉน ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้ว ห้าอย่างเป็นไฉน ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้ว
บทแห่งสังขารทั้งปวง มี ๑๕ บท ฉะนี้แล.

๑๐. สติปัฏฐานสูตร

ว่าด้วยการเจริญสติปัฏฐาน

[๑๓๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในแคว้นกुरु มินิคมนึงของแคว้นกुरु ชื่อว่า
กัมมาสธรรม ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย. ภิกษุเหล่า
นั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว.

[๑๓๒] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธานุญาตนี้ว่า ดุรภิกษุทั้งหลายหนทางนี้เป็นที่ไป
อันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงความโศกและปริเทวะ เพื่อความดับสูญแห่ง
ทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุธรรมที่ถูกต้อง เพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง. หนทางนี้คือ สติปัฏฐาน
๔ ประการ. ๔ ประการเป็นไฉน? ดุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายใน
กายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกัสนาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑ พิจารณา
เห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกัสนาและโทมนัสในโลก
เสียได้ ๑ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกัสนาและโทมนัส
ในโลกเสียได้ ๑ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกัสนา
และโทมนัสในโลกเสียได้ ๑.

อานาปานบรรพ

[๑๓๓] ดุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่อย่างไรเล่า? ดุรภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไปสู่ปากก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์
ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า. เธอมีสติ หายใจออก มีสติ หายใจเข้า เมื่อหายใจออกยาว
ก็รู้ชัดว่า เราหายใจออกยาว เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า เราหายใจเข้ายาว.
เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่า เราหายใจออกสั้น เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่า
เราหายใจเข้าสั้น. ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้กองลมทั้งปวง หายใจออก. ย่อม
สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้กองลมทั้งปวงหายใจเข้า. ย่อมสำเหนียกว่า เราจักระงับ
กายสังขารหายใจออก. ย่อมสำเหนียกว่าเราจักระงับกายสังขารหายใจเข้า. นายช่างกลึง หรือ
ลูกมือของนายช่างกลึงผู้ฉลาด เมื่อชักเชือกกลึงยาว ก็รู้ชัดว่า เราชักยาว. เมื่อชักเชือกกลึงสั้น
ก็รู้ชัดว่า เราชักสั้น แม้นั้นใจ. ภิกษุก็ฉันทันนั้นเหมือนกัน เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า เรา
หายใจออกยาว. เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า เราหายใจเข้ายาว. เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่า
เราหายใจออกสั้น. เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่า เราหายใจเข้าสั้น. ย่อมสำเหนียกว่า เราจัก
เป็นผู้กำหนดรู้กองลมทั้งปวง หายใจออก. ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้กองลมทั้งปวง
หายใจเข้า. ย่อมสำเหนียกว่า เราจักระงับกายสังขาร หายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักระงับกาย
สังขาร หายใจเข้า. ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็น
กายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ
ความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความ
เกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่ อนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่า
ความรู้เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตณฺหาและทิฏฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
อะไรๆ ในโลก ดุริยภิกขุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ภิกขุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ .

จบ อานาปานบรรพ .

อิริยาปถบรรพ

[๑๓๔] ดุริยภิกขุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกขุเมื่อเดิน ก็รู้ชัดว่าเราเดิน เมื่อยืน
ก็รู้ชัดว่า เรายืน เมื่อนั่ง ก็รู้ชัดว่า เรานั่ง เมื่อนอน ก็รู้ชัดว่า เรานอน หรือเธอตั้งกายไว้
ด้วยอาการอย่างใดๆ ก็รู้ชัดอาการอย่างนั้นๆ . ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกขุย่อมพิจารณาเห็นกายใน
กายภายในบ้าง ฯลฯ ดุริยภิกขุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ภิกขุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ .

จบ อิริยาปถบรรพ .

สัมปชัญญบรรพ

[๑๓๕] ดุริยภิกขุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกขุเป็นผู้กระทำสัมปชัญญะในการก้าวไป
และถอยกลับ ในการแล ไปข้างหน้า และเหลียวซ้ายเหลียวขวา ในการคู้้วยะเข้ และเหยียด
ออก ในการทรงผ้าสังฆาฏิ บาตร และจีวร ในการกิน ดื่ม เคี้ยว ลืม ในการถ่ายอุจจาระ
และปัสสาวะ ในเวลาเดิน ยืน นั่ง นอน หลับ ตื่น พุด นิ่ง . ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกขุ
ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง ฯลฯ ดุริยภิกขุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ภิกขุชื่อว่าพิจารณา
เห็นกายในกายอยู่ .

จบ สัมปชัญญบรรพ .

ปฏิกลบรรพ .

[๑๓๖] ดุริยภิกขุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกขุย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ เบื้อง
บนแต่พื้นเท้าขึ้นไป เบื้องต่ำและปลายผมลงมา มีหนังลือเป็นที่สุรอบเต็มด้วยของไม่สะอาดมี
ประการต่างๆ ว่า มีอยู่ในกายนี้ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก
ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด
หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร ไถ่มีปากสองข้าง
เต็มด้วยธาตุขาสัตตต่างอย่าง คือ ขาวสาลี ขาวเปลือก ถั่วเขียว ถั่วเหลือง งาม ขาวสาร บุรุษ
ผู้มีนัยน์ตาดี แก่ไถ่แน่นแล้ว พึงเห็นได้ว่า นี่ขาวสาลี นี่ขาวเปลือก นี่ถั่วเขียว นี่ถั่วเหลือง
นี่งาม นี่ขาวสาร ฉะนั้นใด ภิกขุก็ฉันทันนั้นเหมือนกัน ย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ เบื้องบนแต่
พื้นเท้าขึ้นไป เบื้องต่ำแต่ปลายผมลงมา มีหนังเป็นที่สุรอบ เต็มด้วยของไม่สะอาดมีประการ
ต่างๆ ว่า มีอยู่ในกายนี้ ผม ขน ฯลฯ ไขข้อ มูตร ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกขุย่อมพิจารณา
เห็นกายในกายภายในบ้าง ฯลฯ ดุริยภิกขุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ภิกขุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายใน
กายอยู่ .

จบ ปฏิกลบรรพ .

ธาตุบรรพ .

[๑๓๗] ดุริยภิกขุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกขุย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ ซึ่งตั้ง
อยู่ตามที่ตั้งอยู่ตามปกติ โดยความเป็นธาตุว่า มีอยู่ในกายนี้ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม
คนฆ่าโค หรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้ฉลาด ฆ่าแม่โคแล้ว แบ่งออกเป็นส่วนๆ นิ่งอยู่ ที่หนทาง
ใหญ่ ๔ แพร่ง ฉันทันใด ภิกขุก็ฉันทันนั้นเหมือนกัน ย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ ซึ่งตั้งอยู่ตามที่ตั้ง
อยู่ตามปกติ โดยความเป็นธาตุว่า มีอยู่ในกายนี้ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ดังพรรณนา
มาจะนี้ ภิกขุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง ฯลฯ ดุริยภิกขุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ภิกขุ
ชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ .

จบ ธาตุบรรพ .

นิวาสวิธีกาบรรพ .

[๑๓๘] ดุริยภิกขุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง เปรียบเหมือนภิกษุพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้ง
ไว้ในป่าช้า ตายแล้ววันหนึ่งบ้าง สองวันบ้าง สามวันบ้าง ที่ขึ้นพอง ผิสีเขียวน่าเกลียด น้ำ
เหลืองไหลน่าเกลียด เธอย่อมโน้มเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่า ก็มิอย่างนี้เป็น
ธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็น
กายในกายภายในบ้าง ฯลฯ ดุริยภิกขุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ .

อีกประการหนึ่ง เปรียบเหมือนภิกษุ พึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า อันฝูงกาจิกกิน
อยู่บ้าง ฝูงแร้งจิกกินอยู่บ้าง ฝูงนกตะกรุมจิกกินอยู่บ้าง หมูสุนัขกัดกินอยู่บ้าง หมูสุนัขจึงจอก
กัดกินอยู่บ้าง หมูสัตว์ต่างๆ กัดกินอยู่บ้าง เธอย่อมโน้มเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้
เล่า ก็มิอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาจะนี้
ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง ฯลฯ ดุริยภิกขุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ภิกษุชื่อว่า
พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ .

อีกประการหนึ่ง เปรียบเหมือนภิกษุ พึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นร่างกระดูก
ยังมีเนื้อและเลือด ยังมีเส้นเอ็นผูกมัดอยู่ ฯลฯ เป็นร่างกระดูก เปื้อนเลือด แต่ปราศจากเนื้อ
ยังมีเส้นเอ็นผูกมัดอยู่ ฯลฯ เป็นร่างกระดูก ปราศจากเนื้อและเลือดแล้ว ยังมีเส้นเอ็นผูกมัด
อยู่ ฯลฯ เป็นร่างกระดูก ปราศจากเส้นเอ็นผูกมัดแล้ว เรี่ยรายไปในทิศน้อยทิศใหญ่ คือกระดูก
มือไปทางหนึ่ง กระดูกเท้าไปทางหนึ่ง กระดูกแข้งไปทางหนึ่ง กระดูกขาไปทางหนึ่ง กระดูก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
สะเอาจไปทางหนึ่ง กระดุกข้อสันหลัง ไปทางหนึ่ง กระดุกซี่โครงไปทางหนึ่ง กระดุกหน้าอกไป
ทางหนึ่ง กระดุกแขนไปทางหนึ่ง กระดุกไหล่ไปทางหนึ่ง กระดุกคอไปทางหนึ่ง กระดุกคาง
ไปทางหนึ่ง กระดุกพื้นไปทางหนึ่ง กระโหลกศีรษะไปทางหนึ่ง เรื่อยอมน้อมเข้ามาสู่กายนี้แหละ
ว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่า ก็มิอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้
ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้
อย่างนี้ ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ .

อีกประการหนึ่ง เปรียบเหมือนภิกษุ พึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นกระดูก
มีสีขาว เปรียบด้วยสีสังข์ . . . เป็นกระดูก เป็นกองเรี่ยรายแล้ว เก่าเกินปีหนึ่งไปแล้ว . . . เป็น
กระดูกผุละเอียดแล้ว เรื่อยอมน้อมเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่า ก็มิอย่างนี้เป็น
ธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณา
เห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายใน
ทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อม
ในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่ หนึ่ง
สติของเธอตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่า อาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็น
ผู้อันตณหาและทิฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้อย่าง
นี้ ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ .

จบ นวสัทธิกาบรรพ

จบ กายานุปัสสนาสติปิฎกฐาน .

เวทนानุปัสสนาสติปิฎกฐาน

[๑๓๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่อย่างไรเล่า? ภิกษุใน
ธรรมวินัยนี้ เมื่อเสวยสุขเวทนา ก็รู้ชัดว่า เราเสวยสุขเวทนา เสวยทุกขเวทนา ก็รู้ชัดว่า เรา
เสวยทุกขเวทนา เสวยอทุกขมสุขเวทนา ก็รู้ชัดว่า เราเสวยอทุกขมสุขเวทนา . หรือเสวยสุข
เวทนามีอามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยสุขเวทนามีอามิส หรือเสวยสุขเวทนาไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า
เราเสวยสุขเวทนาไม่มีอามิส หรือเสวยทุกขเวทนามีอามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยทุกขเวทนา
มีอามิส หรือเสวยทุกขเวทนาไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยทุกขเวทนาไม่มีอามิส หรือ
เสวยอทุกขมสุขเวทนามีอามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยอทุกขมสุขเวทนามีอามิส หรือเสวย
อทุกขมสุขเวทนาไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยอทุกขมสุขเวทนาไม่มีอามิส ดังพรรณนามาจะนี้
ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายในบ้าง พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายนอกบ้าง
พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในเวทนา
บ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในเวทนาบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความ
เสื่อมในเวทนาบ้าง ย่อมอยู่ หนึ่ง สติของเธอตั้งมั่นอยู่ว่า เวทนามีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้
เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตณหา และทิฐิไม่อาศัยอยู่แล้วและไม่ถือมั่นอะไรๆ
ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ .

จบ เวทนานุปัสสนาสติปิฎกฐาน .

จิตตานุปัสสนาสติปิฎกฐาน

[๑๔๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่อย่างไรเล่า? ภิกษุในธรรมวินัยนี้
จิตมีราคะ ก็รู้ชัดว่า จิตมีราคะ หรือจิตปราศจากราคะ ก็รู้ชัดว่า จิตปราศจากราคะ จิตมีโทสะ ก็รู้ชัด
ว่า จิตมีโทสะ หรือจิตปราศจากโทสะ ก็รู้ชัดว่า จิตปราศจากโทสะ หรือจิตมีโมหะ ก็รู้ชัดว่า จิตมี
โมหะ หรือจิตปราศจากโมหะ ก็รู้ชัดว่า จิตปราศจากโมหะ จิตหดหู่ ก็รู้ชัดว่า จิตหดหู่ หรือ
จิตฟุ้งซ่าน ก็รู้ชัดว่า จิตฟุ้งซ่าน จิตเป็นนมหรต ก็รู้ชัดว่า จิตเป็นนมหรต จิตไม่เป็นนมหรต
ก็รู้ชัดว่า จิตไม่เป็นนมหรต จิตมีธรรมอันยิ่งกว่า ก็รู้ชัดว่า จิตมีธรรมอันยิ่งกว่า หรือจิตไม่มี
ธรรมอันยิ่งกว่า ก็รู้ชัดว่า จิตไม่มีธรรมอันยิ่งกว่า จิตตั้งมั่น ก็รู้ชัดว่า จิตตั้งมั่น หรือจิตไม่ตั้งมั่น
ก็รู้ชัดว่า จิตไม่ตั้งมั่น จิตหลุดพ้น ก็รู้ชัดว่า จิตหลุดพ้น หรือจิตยังไม่หลุดพ้น ก็รู้ชัดว่า จิตยังไม่
หลุดพ้น ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตภายในบ้าง พิจารณาเห็นจิตในจิตภายใน
นอกบ้าง พิจารณาเห็นจิตในจิตทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในจิต
บ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในจิตบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อม
ในจิตบ้าง ย่อมอยู่ หนึ่ง สติของเธอตั้งมั่นอยู่ว่า จิตมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัย
ระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตณหาและทิฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ .

จบ จิตตานุปัสสนาสติปิฎกฐาน .

ธัมมานุปัสสนาสติปิฎกฐาน .

นิรวณบรรพ .

[๑๔๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่อย่างไรเล่า? ภิกษุในธรรม
วินัยนี้ พิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ นิรวณ ๕ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ นิรวณ
๕ อย่างใดเล่า? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อกามฉันทะมีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า กามฉันทะ
มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อกามฉันทะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า กามฉันทะไม่มีอยู่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
 ฌ ฌ ในจิตของเรา อนึ่ง กามฉันทะที่ยัง ไม่เกิด จะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้น
 ด้วย กามฉันทะที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย กามฉันทะที่ละ
 ได้แล้ว จะ ไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อพยาบาท
 มีอยู่ ฌ ฌ ในจิต ย่อมรู้ชัดว่า พยาบาทมีอยู่ ฌ ฌ ในจิตของเรา หรือเมื่อพยาบาทไม่มีอยู่ ฌ ฌ
 ในจิต ย่อมรู้ชัดว่า พยาบาทไม่มีอยู่ ฌ ฌ ในจิตของเรา อนึ่ง พยาบาทที่ยังไม่เกิด จะ
 เกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัด ประการนั้นด้วย พยาบาทที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วย
 ประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย พยาบาทที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วย
 ประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อถีนมิทธะมีอยู่ ฌ ฌ ในจิต ย่อมรู้
 ชัดว่า ถีนมิทธะมีอยู่ ฌ ฌ ในจิตของเรา หรือเมื่อถีนมิทธะไม่มีอยู่ ฌ ฌ ในจิต ย่อมรู้ชัดว่า
 ถีนมิทธะ ไม่มีอยู่ ฌ ฌ ในจิตของเรา อนึ่ง ถีนมิทธะที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้นด้วยประการใด
 ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ถีนมิทธะที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้น
 ด้วย ถีนมิทธะที่ละได้แล้ว จะ ไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อีกอย่าง
 หนึ่ง เมื่ออุทธัจจกุกกุจจะ มีอยู่ ฌ ฌ ในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุทธัจจกุกกุจจะ มีอยู่ ฌ ฌ ในจิตของเรา
 หรือเมื่ออุทธัจจกุกกุจจะ ไม่มีอยู่ ฌ ฌ ในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุทธัจจกุกกุจจะ ไม่มีอยู่ ฌ ฌ ในจิต
 ของเรา อนึ่ง อุทธัจจกุกกุจจะที่ยัง ไม่เกิด จะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย
 อุทธัจจกุกกุจจะที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย
 อุทธัจจกุกกุจจะที่ละได้แล้วจะ ไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อีกอย่าง
 หนึ่ง เมื่อวิจิกิจฉามีอยู่ ฌ ฌ ในจิต ย่อมรู้ชัดว่า วิจิกิจฉามีอยู่ ฌ ฌ ในจิตของเรา หรือเมื่อ
 วิจิกิจฉาไม่มีอยู่ ฌ ฌ ในจิต ย่อมรู้ชัดว่า วิจิกิจฉาไม่มีอยู่ ฌ ฌ ในจิตของเรา อนึ่ง วิจิกิจฉา
 ที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย วิจิกิจฉาที่เกิดขึ้นแล้ว จะละ
 เสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย วิจิกิจฉาที่ละได้แล้ว จะ ไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วย
 ประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายใน
 บ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง
 พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในธรรมบ้าง
 พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง ย่อมอยู่ อนึ่ง สติของเธอตั้งมั่น
 อยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันค้นหาและ
 ทฤษฎีไม่อาศัยอยู่แล้ว และ ไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดุรภิกษุทั้งหลาย เมื่อนั้นแล ภิกษุชื่อว่า
 พิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ นิวรณ์ ๕ อยู่ .

จบ นิวรณ์บรรพ

ชั้นธรรพ

[๑๔๒] ดุรภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ
 อุปาทานชั้น ๕ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คืออุปาทานชั้น ๕ อย่างไรเล่า? ภิกษุในธรรม
 วินัยนี้พิจารณาเห็นดังนี้ว่า อย่างนี้รูป อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งรูป อย่างนี้ความดับแห่งรูป
 อย่างนี้เวทนา อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งเวทนา อย่างนี้ความดับแห่งเวทนา อย่างนี้สัญญา
 อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งสัญญา อย่างนี้ความดับแห่งสัญญา อย่างนี้สังขาร อย่างนี้ความ
 เกิดขึ้นแห่งสังขาร อย่างนี้ความดับแห่งสังขาร อย่างนี้วิญญาณ อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่ง
 วิญญาณ อย่างนี้ความดับแห่งวิญญาณ ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรม
 ภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง
 พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในธรรมบ้าง
 พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง ย่อมอยู่ อนึ่ง สติของเธอตั้งมั่น
 อยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันค้นหาและทฤษฎี
 ไม่อาศัยอยู่แล้ว และ ไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดุรภิกษุทั้งหลาย เมื่อนั้นแล ภิกษุชื่อว่า
 พิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ อุปาทานชั้น ๕ อยู่ .

จบ ชั้นธรรพ .

อายตนบรรพ .

[๑๔๓] ดุรภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ
 อายตนะภายใน ๖ และภายนอก ๖ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ อายตนะภายใน ๖ และ
 ภายนอก ๖ อย่างไรเล่า? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้จักตา รู้จักรูป และรู้จักสังโยชน์ที่อาศัย
 ตาและรูปทั้ง ๒ นั้นเกิดขึ้น อนึ่ง สังโยชน์ที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัด
 ประการนั้นด้วย สังโยชน์ที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการ
 นั้นด้วย สังโยชน์ที่จะได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย
 ภิกษุย่อมรู้จักหู รู้จักเสียง . . . ย่อมรู้จักจมูก รู้จักกลิ่น . . . ย่อมรู้จักลิ้น รู้จักรส . . . ย่อมรู้จักกาย รู้จัก
 โผฏฐัพพะ . . . ภิกษุย่อมรู้จักใจ รู้จักธรรมารมณ์ และรู้จักสังโยชน์ที่อาศัยใจและธรรมารมณ์ทั้ง ๒
 นั้นเกิดขึ้น อนึ่ง สังโยชน์ที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย
 สังโยชน์ที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย สังโยชน์ที่ละได้
 แล้ว จะ ไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุย่อม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรม
ในธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็น
ธรรมคือความเสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง
ย่อมอยู่ หนึ่ง สติของเธอตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึก
เท่านั้น เธอเป็นผู้อันตณหาและทิฏฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกิริยา
ทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรม คืออายตนะภายใน ๖ และอายตนะภายนอก
๖ อยู่.

จบ อายตนบรรพ.

โพชฌณคบรรพ.

[๑๔๔] ดูกิริยาทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคือ โพชฌงค์ ๗
พิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ โพชฌงค์ ๗ อย่างไรเล่า? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อสติสัมโพชฌงค์
มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า สติสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อสติ
สัมโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า สติสัมโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา
หนึ่ง สติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย
สติสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้ว จะเจริญบริบูรณ์ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อีกอย่าง
หนึ่ง เมื่อธัมมวิจยสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิต . . . อีกอย่างหนึ่ง เมื่อวิริยสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ
ภายในจิต . . . อีกอย่างหนึ่ง เมื่อปิตีสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิต . . . อีกอย่างหนึ่ง เมื่อปีสัทธ
สัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิต . . . อีกอย่างหนึ่ง เมื่อสมาธิสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิต . . . อีก
อย่างหนึ่ง เมื่ออุเบกขาสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุเบกขาสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ
ภายในจิตของเรา หรือเมื่ออุเบกขาสัมโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุเบกขา
สัมโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา. หนึ่ง อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้น
ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้ว จะเจริญบริบูรณ์
ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ดังพรรณนามาจะนี้. ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมใน
ธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายใน
ทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความ
เสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นความเสื่อมในธรรมบ้าง ย่อมอยู่ หนึ่ง
สติของเธอตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่า ความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็น
ผู้อันตณหาและทิฏฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกิริยาทั้งหลาย แม้อย่าง
นี้ ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นเป็นธรรมในธรรม คือโพชฌงค์ ๗.

จบ โพชฌณคบรรพ.

สังจบบรรพ

[๑๔๕] ดูกิริยาทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคือ อริยสัจ ๔
ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ อริยสัจ ๔ อย่างไรเล่า? ภิกษุในพระศาสนา ย่อมรู้ชัด
ตามเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา. ดังพรรณนามา
จะนี้. ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง
พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรม
บ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความ
เสื่อมในธรรมบ้าง ย่อมอยู่ หนึ่ง สติของเธอตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสัก
ว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตณหาและทิฏฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก
ดูกิริยาทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคืออริยสัจ ๔ อยู่.

จบ ภณวาร ที่ ๑

ทุกขอริยสัจ

[๑๔๖] ดูกิริยาทั้งหลาย ก็ทุกขอริยสัจเป็นไฉน แม้ชาติก็เป็นทุกข์ แม้ชราก็เป็นทุกข์
แม้มรณะก็เป็นทุกข์ แม้โสกะ ปรีทนะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ก็เป็นทุกข์ ความประจวบ
กับสิ่งไม่เป็นที่รัก ก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งรัก ก็เป็นทุกข์ ปราศจากสิ่งใดไม่ได้
แม้อันนั้น ก็เป็นทุกข์ โดยย่ออุปาทานขันธทั้ง ๕ เป็นทุกข์.

ดูกิริยาทั้งหลาย ก็ชาติเป็นไฉน? ความเกิด ความบังเกิด ความหยั่งลง เกิด
เกิดจำเพาะ ความปรากฏแห่งขันธ ความได้อายตนะครบ ในหมู่วัตถุนั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ
อันนี้เรียกว่า ชาติ ก็ชราเป็นไฉน? ความแก่ ภาวะของความแก่ ฟันหลุด ผมหงอก หนึ่งย่น
ความเสื่อมแห่งอายุ ความแก่หง่อมแห่งอินทรีย์ ในหมู่วัตถุนั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ อันนี้
เรียกว่า ชรา ก็มรณะเป็นไฉน? ความเคลื่อน ภาวะของความเคลื่อน ความแตกทำลาย ความ
หายไป มฤตยู ความตาย ความทำลาย ความทำลายแห่งขันธ ความทอดทิ้งซากศพไว้
ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ ในหมู่วัตถุนั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ อันนี้เรียกว่า มรณะ
ก็โสกะเป็นไฉน? ความแหย่งใจ กิริยาที่แหย่งใจ ภาวะของบุคคลผู้แหย่งใจ ความผาก ณ ภายใน
ความแหย่งผาก ณ ภายใน ของบุคคลผู้ประกอบด้วยความพิบัติน้อยอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกรรณ คือ
ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบแล้ว อันนี้เรียกว่า โสกะ ก็ปรีทนะเป็นไฉน? ความคร่ำครวญ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
 ความรำไร รำพัน กิริยาที่คร่ำครวญ กิริยาที่รำไรรำพัน ภาวะของบุคคลผู้คร่ำครวญ ภาวะของ
 บุคคลผู้รำไรรำพัน ของบุคคลผู้ประกอบด้วยความพิบัติน้อยอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกรรรมคือทุกข์
 อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบแล้ว อันนี้เรียกว่า ปริเทวะ ก็ทุกข์เป็นไฉน? ความลำบากทางกาย
 ความไม่สำราญทางกาย ความเสวยอารมณ์อันไม่ดีที่เป็นทุกข์ ซึ่งเกิดแต่กายสัมผัส อันนี้เรียกว่า
 ทุกข์ ก็โหมหนัสเป็นไฉน? ความทุกข์ทางจิต ความไม่สำราญทางจิต ความเสวยอารมณ์อันไม่ดี
 ที่เป็นทุกข์ ซึ่งเกิดแต่มนัสสัมผัส อันนี้เรียกว่า โหมหนัส ก็อุปายาสเป็นไฉน? ความแค้น
 ความคับแค้น ภาวะของบุคคลผู้แค้น ภาวะของบุคคลผู้คับแค้น ของบุคคลผู้ประกอบด้วยความ
 พิบัติน้อยอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกรรรม คือทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบแล้ว อันนี้เรียกว่า อุปายาส
 ก็ความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก ก็เป็นทุกข์ เป็นไฉน? ความประสบ ความพึงพร้อม ความร่วม
 ความระคน ด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร ไม่น่าพอใจ
 หรือด้วยบุคคลผู้ปรารถนาสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ปรารถนาสิ่งที่ไม่เกื้อกูล ปรารถนาความไม่ผาสุก
 ปรารถนาความไม่เกษมจากโยคะ ซึ่งมีแก่ผู้นั้น อันนี้เรียกว่า ความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก
 ก็เป็นทุกข์ ก็ความพลัดพรากจากสิ่งรัก ก็เป็นทุกข์ เป็นไฉน? ความไม่ประสบ ความไม่
 พึงพร้อม ความไม่ร่วม ความไม่ระคน ด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันน่าปรารถนา
 น่าใคร่ น่าพอใจ หรือด้วยบุคคลผู้ปรารถนาประโยชน์ ปรารถนาสิ่งที่ไม่เกื้อกูล ปรารถนาความ
 ผาสุก ปรารถนาความเกษมจากโยคะ ซึ่งมีแก่ผู้นั้น คือ มารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย พี่หญิง
 น้องหญิง มิตร อำมาตย์ หรือญาติสาโลหิต อันนี้เรียกว่า ความพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รัก
 ก็เป็นทุกข์ ก็ปรารถนาสิ่งใด ไม่ได้ แม้อันนั้น ก็เป็นทุกข์ เป็นไฉน? ความปรารถนา ย่อมบังเกิด
 แก่สัตว์ผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา อย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่พึงมีความเกิดเป็นธรรมดา ขอความ
 เกิดอย่ามีมาถึงเราเลย ข้อนั้น สัตว์ไม่พึงได้สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่าปรารถนาสิ่งใด
 ไม่ได้ แม้อันนั้น ก็เป็นทุกข์ ความปรารถนา ย่อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา
 ความปรารถนา ย่อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีความเจ็บเป็นธรรมดา . . . ความปรารถนา ย่อมบังเกิดแก่สัตว์
 ผู้มีโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส เป็นธรรมดา อย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่พึง
 มีโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสเป็นธรรมดา ขอโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส
 อุปายาส อย่ามีมาถึงเราเลย ข้อนั้น สัตว์ไม่พึงได้สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่า
 ปรารถนาสิ่งใด ไม่ได้ แม้อันนั้น ก็เป็นทุกข์ ก็โดยย่อ อุปาทานชั้นรทั้ง ๕ เป็นทุกข์
 เป็นไฉน? อุปาทานชั้นรทั้ง ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณเหล่านี้เรียกว่า โดยย่อ
 อุปาทานชั้นรทั้ง ๕ เป็นทุกข์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันนี้เรียก ทุกขอริยสัจ .

สมุทัยอริยสัจ

[๑๔๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขสมุทัยอริยสัจ เป็นไฉน? ตัณหาอันใด อันให้เกิดใน
 ภพใหม่ ประกอบด้วยนั้นที่ราคะ เพลิดเพลินยิ่งนักในอารมณ์นั้นๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา
 วิภวตัณหา ก็ตัณหาอันนี้ เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่ไหน เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ที่ไหน? ที่ใด
 เป็นที่รัก ที่เจริญใจ ในโลก ตัณหาอันนั้น เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นั้น เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้ง
 อยู่ในที่นั้น อะไร เป็นที่รัก ที่เจริญใจในโลก? ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นที่รัก ที่เจริญใจ
 ในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นั้น เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ที่นั่น รูป เสียง กลิ่น รส
 โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เป็นที่รัก ที่เจริญใจ ในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดที่นี่ เมื่อจะ
 ตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ที่นี่ จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ มานาวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโน-

*วิญญาณ เป็นที่รัก ที่เจริญใจ ในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดที่นี่ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ที่นี่
 จักขุสัมผัส โสตสัมผัส มานาสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส เป็นที่รัก ที่เจริญใจ
 ในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดที่นี่ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ที่นี่ จักขุสัมผัสสชาเวทนา
 โสตสัมผัสสชาเวทนา มานาสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา
 มโนสัมผัสสชาเวทนา เป็นที่รัก ที่เจริญใจ ในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดที่นี่ เมื่อจะตั้งอยู่
 ย่อมตั้งอยู่ที่นี่ รูปสัญญา สัททสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โผฏฐัพพสัญญา ัมมสัญญา
 เป็นที่รัก ที่เจริญใจ ในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดที่นี่ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ที่นี่
 รูปสัญญาเจตนา สัททสัญญาเจตนา คันธสัญญาเจตนา รสสัญญาเจตนา โผฏฐัพพสัญญาเจตนา ัมมสัญญา-

*เจตนา เป็นที่รัก ที่เจริญใจ ในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดที่นี่ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้ง
 อยู่ที่นี่ รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพตัณหา ัมมตัณหา เป็นที่รัก
 ที่เจริญใจ ในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดที่นี่ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ที่นี่ รูปวิตก
 สัททวิตก คันธวิตก รสวิตก โผฏฐัพพวิตก ัมมวิตก เป็นที่รัก ที่เจริญใจ ในโลก ตัณหา
 เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดที่นี่ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ที่นี่ รูปวิจารณ์ สัททวิจารณ์ คันธวิจารณ์ รสวิจารณ์
 โผฏฐัพพวิจารณ์ ัมมวิจารณ์ เป็นที่รัก ที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดที่นี่
 เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ที่นี่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันนี้เรียกว่า ทุกขสมุทัยอริยสัจ .

นิโรธอริยสัจ

[๑๔๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขนิโรธอริยสัจ เป็นไฉน? ความดับด้วยสามารถความ
 สำรอกโดยไม่เหลือ ความสละ ความสละคืน ความปล่อยวาง ความไม่มีอาลัย ในตัณหาอัน
 ก็ตัณหาอันนั้น เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่ไหน เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่ไหน? ที่ใดเป็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
ที่รัก ที่เจริญใจ ในโลก ตัณหานัน เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นั้น เมื่อจะดับ ย่อม
ดับได้ในที่นั้น กิเลสเป็นที่รัก ที่เจริญใจ ในโลก ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นที่รัก
ที่เจริญใจในโลก ตัณหาเมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ รูป เสียง
กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เป็นที่รัก ที่เจริญใจ ในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ
ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ จักขวิญญาน โสทวิญญาน ขานวิญญาน ชิวหา-

* วิญญาน กายวิญญาน มโนวิญญาน เป็นที่รัก ที่เจริญใจ ในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ
ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ จักขสัมผัส สุตสัมผัส ขานสัมผัส ชิวหาสัมผัส
กายสัมผัส มโนสัมผัส เป็นที่รัก ที่เจริญใจ ในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้
ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ จักขสัมผัสสชาเวทนา สุตสัมผัสสชาเวทนา ขานสัมผัสสชา-

* เวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา เป็นที่รัก
ที่เจริญใจ ในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้
รูปสัญญา สัททสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โผฏฐัพพสัญญา ัมมสัญญา เป็นที่รัก
ที่เจริญใจ ในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้
รูปสัญญาเจตนา สัททสัญญาเจตนา คันธสัญญาเจตนา รสสัญญาเจตนา โผฏฐัพพสัญญาเจตนา ัมมสัญญา-

* เจตนา เป็นที่รัก ที่เจริญใจ ในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ
ย่อมดับในที่นี้ รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพตัณหา ัมมตัณหา
เป็นที่รัก ที่เจริญใจ ในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับ
ในที่นี้ รูปวิตก สัททวิตก คันธวิตก รสวิตก โผฏฐัพพวิตก ัมมวิตก เป็นที่รัก ที่เจริญใจ
ในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ รูปวิจารณ์ สัททวิจารณ์
คันธวิจารณ์ รสวิจารณ์ โผฏฐัพพวิจารณ์ ัมมวิจารณ์ เป็นที่รัก ที่เจริญใจ ในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ
ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ดูกฤกษะทั้งหลาย อันนี้เรียกว่า
ทุกขนิโรธอริยสัง .

ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัง

[๑๔๙] ดูกฤกษะทั้งหลาย ก็ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัง เป็นไหน? อริยมรรค
ประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แหละ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ
สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ก็สัมมาทิฐิเป็นไหน ความรู้ในทุกข์
ความรู้ในเหตุให้ทุกข์เกิด ความรู้ในความดับทุกข์ ความรู้ในข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ อันนี้
เรียกว่า สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะเป็นไหน ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในความไม่
พยายาบท ความดำริในอันไม่เบียดเบียน อันนี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจาเป็นไหน?
การงดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูดส่อเสียด งดเว้นจากการพูดคำหยาบ งดเว้นจากการ
พูดเพ้อเจ้อ อันนี้เรียกว่า สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะเป็นไหน? การงดเว้นจากการล้างผลาญชีวิต
งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ งดเว้นจากการประพฤติดีกในกาม อันนี้เรียกว่า สัมมา-
* กัมมันตะ สัมมาอาชีวะเป็นไหน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ละการเลี้ยงชีพที่ผิด สำเร็จการ
เลี้ยงชีพด้วยการเลี้ยงชีพที่ชอบ อันนี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะเป็นไหน? กิเลสใน
ธรรมวินัยนี้ ให้เกิดขึ้น พยายาม ปราศจากความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ เพื่อมิให้
อกุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น เพื่อละอกุศลธรรมอันลามกที่ยังเกิดขึ้นแล้ว เพื่อให้
กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น เพื่อความตั้งอยู่ ไม่เลือนหาย เจริญยิ่ง ไพบูลย์ มีขึ้น เต็มเปี่ยม
แห่งกุศลธรรมที่ยังเกิดขึ้นแล้ว อันนี้เรียกว่า สัมมาวายามะ สัมมาสติเป็นไหน กิเลสในธรรม
วินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัส
ในโลกเสียได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ . . . พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ . . . พิจารณาเห็นธรรม
ในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ อันนี้
เรียกว่า สัมมาสติ สัมมาสมาธิเป็นไหน? กิเลสในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม
บรรลุปฐมฌาน มีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ เรอบรรลุตติยฌาน มีความผ่องใส
แห่งจิตในภายในเป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุข
อันเกิดแต่สมาธิอยู่ เธอมีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป
บรรลุตติยฌาน ที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้มั่งคั่งด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป
เรอบรรลุตตตฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุข ละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ
ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ อันนี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ ดูกฤกษะทั้งหลาย อันนี้
เรียกว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัง .

[๑๕๐] ดังพรรณนามาจะนี้ กิเลสย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณา
เห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรม
คือความเสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง
ย่อมอยู่ อนึ่ง สติของเธอ ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัย
ระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตณหาและทิฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และ ไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกฤกษะ
ทั้งหลาย แม้อย่างนี้ กิเลสชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ อริยสัง ๔ อยู่

จบ สัจจบารพ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
จบ ัมมมานเป็สนนาสติปัฏฐาน
ผลแห่งการเจริญสติปัฏฐาน

[๑๕๑] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ก็ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๗ ปี เขาพึงหวังผล ๒ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ พระอรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมี ฌันชณียกเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ๗ ปี ยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๖ ปี ๕ ปี ๔ ปี ๓ ปี ๒ ปี ๑ ปี . . . ๑ ปี ยกไว้. ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๓ เดือน เขาพึงหวังผล ๒ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ พระอรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อฌันชณียกเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ๓ เดือน ยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๖ เดือน ๕ เดือน ๔ เดือน ๓ เดือน ๒ เดือน ๑ เดือน ถึงเดือน . . . ถึงเดือนยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๓ วัน เขาพึงหวังผล ๒ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ พระอรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อฌันชณียกเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี.

คำนิคม

[๑๕๒] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย หนทางนี้ เป็นที่ไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงความโศกและปริเทวะ เพื่อความดับสญแห่งทุกขและโทมนัส เพื่อบรรลธรรมที่ถูกต้อง เพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง หนทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ ฉะนั้นแล คำที่เรากล่าวดัง-

*พรรณนามาฉะนี้ เราอาศัยเอกายนมรรคนี้กล่าวแล้ว.

พระผู้มีพระภาคตรัสพระพุทธรพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นยินดี ชื่นชม ภาสิต ของพระผู้มี-

*พระภาค แล้วแล.

จบ สติปัฏฐานสูตรที่ ๑๐

จบ มูลปริยายวรรคที่ ๑

ประมวลพระสูตรแห่งวรรคนี้ มีดังนี้.

วรรคอันประเสริฐประดับด้วยมูลปริยายสูตร สัพพาสวสังวรสูตร ัมมทายาทสูตร ภยเกรวสูตร อนังคนสูตร อาภังเขยยสูตร วัตถุปมสูตร สัลเลขสูตร สัมมาทิฐิสูตร และ สติปัฏฐานสูตร จบ บริบูรณ์แล้ว.

๒. สีนหาทวรรค

๑. จุฬสีนหาทสูตร

ว่าด้วยเหตุแห่งการบิณลีสีนหาท

[๑๕๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้: -

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก-

*เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายแล้ว ภิกษุเหล่านั้นได้ทูลรับสนองพระพุทธรพจน์แล้ว.

สมณะ ๔ จำพวก

[๑๕๔] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธรพจน์นี้ว่า ดูกุรภิกษุทั้งหลาย สมณะมีในพระ-

*ศาสนานี้เท่านั้น สมณะที่สองมีในพระศาสนานี้ สมณะที่สามมีในพระศาสนานี้ สมณะที่สี่มีในพระศาสนานี้ ลัทธิของศาสดาอื่นว่างเปล่าจากพระสมณะผู้รู้ทั่วถึง ดูกุรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอ จงบิณลีสีนหาทโดยชอบอย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้ทีเดียว ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ก็เป็นฐานะที่จะมีได้แล ที่พวกปริพาชกอัญญเดียรถียในโลกนี้ พึงกล่าวอย่างนี้ว่า อะไรเป็นความมั่นใจของพวกท่าน อะไรเป็นกำลังของพวกท่าน พวกท่านพิจารณาเห็นในตนด้วยประการใด จึงกล่าวอย่างนี้ว่า สมณะมีในพระศาสนานี้เท่านั้น สมณะที่สองมีในพระศาสนานี้ สมณะที่สามมีในพระศาสนานี้ สมณะที่สี่มีในพระศาสนานี้ ลัทธิของศาสดาอื่นว่างเปล่าจากพระสมณะผู้รู้ทั่วถึง ดูกุรภิกษุทั้งหลาย พวกปริพาชกอัญญเดียรถียผู้มีวาตะอย่างนี้ อันพวกเธอพึงกล่าวตอบอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการ อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสแล้ว มีอยู่ ที่พวกเราเห็นธรรมเหล่านั้นในตน จึงกล่าวอย่างนี้ว่า สมณะมีในพระศาสนานี้เท่านั้น สมณะที่สองมีในพระศาสนานี้ สมณะที่สามมีในพระศาสนานี้ สมณะที่สี่มีในพระศาสนานี้ ลัทธิของศาสดาอื่นว่างเปล่าจากพระสมณะผู้รู้ทั่วถึง ธรรม ๔ อย่างเป็นไฉน? ๔ อย่าง คือ ความเลื่อมใสในพระศาสดาของพวกเรา มีอยู่ ความเลื่อมใสในพระธรรมมีอยู่ ความกระทำให้บริบูรณ์ในศีล มีอยู่ ทั้งฤทธิสัจและบรรพชิต ผู้ประพฤติธรรมร่วมกัน เป็นที่น่ารัก น่าพอใจ มีอยู่ ดูกุรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการเหล่านั้นแล อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสแล้ว ที่พวกเราเล็งเห็นธรรมเหล่านั้นในตน จึงกล่าวอย่างนี้ว่า สมณะมีในพระศาสนานี้เท่านั้น สมณะที่สองมีในพระศาสนานี้ สมณะที่สามมีในพระศาสนานี้ สมณะที่สี่มีในพระศาสนานี้ ลัทธิของศาสดาอื่นว่างเปล่าจากพระสมณะผู้รู้ทั่วถึง ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ก็เป็นฐานะที่จะมีได้แล ที่พวกปริพาชกอัญญเดียรถีย พึงกล่าวอย่างนี้ว่า ผู้มีอายุ ผู้ใดเป็นศาสดาของพวกเรา ความเลื่อมใสในศาสดาแม่ของพวกเรา ก็มีอยู่ คำสอนใดเป็นธรรมของพวกเรา ความเลื่อมใสในธรรมแม่ของพวกเรา ก็มีอยู่ ธรรม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
 เหล่าใดเป็นศีลของพวกเรา แม้พวกเรากระทำให้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย ทั้งกฤหัสถ์และบรรพชิต
 ผู้ประพฤติธรรมร่วมกัน แม้ของพวกเรา ก็เป็นที่น่ารัก น่าพอใจ ผู้มีอายุ ในข้อเหล่านี้
 อะไรเป็นข้อที่แปลกกัน อะไรเป็นข้อประสงค์ อะไรเป็นข้อที่กระทำให้ต่างกัน ในระหว่างของ
 ท่านและของเรานั้น ดุริยทัตถ์ทั้งหลาย พวกปริพาชกอัญญเดียรธีย์ ผู้มีวาตะอย่างนี้ อันพวกเธอ
 ฟังกล่าวตอบอย่างนี้ว่า ผู้มีอายุ ความสำเร็จมีอย่างเดียว หรือมีมากอย่าง ดุริยทัตถ์ทั้งหลาย
 พวกปริพาชกอัญญเดียรธีย์ เมื่อจะพยากรณ์โดยชอบ ฟังพยากรณ์อย่างนี้ว่า ความสำเร็จมี
 อย่างเดียวเท่านั้น ไม่มีมากอย่าง พวกเธอฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ผู้มีอายุ ก็ความสำเร็จนั้นเป็นของ
 ผู้มีราคะ หรือของผู้ปราศจากราคะ ดุริยทัตถ์ทั้งหลาย พวกปริพาชกอัญญเดียรธีย์ เมื่อจะ
 พยากรณ์โดยชอบ ฟังพยากรณ์อย่างนี้ว่า ความสำเร็จนั้นเป็นของผู้ปราศจากราคะ มีโทษของผู้มี
 ราคะ พวกเธอฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ความสำเร็จนั้น เป็นของผู้มีโทสะ หรือของผู้ปราศจากโทสะ
 ดุริยทัตถ์ทั้งหลาย พวกปริพาชกอัญญเดียรธีย์ เมื่อจะพยากรณ์โดยชอบ ฟังพยากรณ์อย่างนี้ว่า
 ความสำเร็จนั้นเป็นของผู้ปราศจากโทสะ มีโทษของผู้มีโทสะ พวกเธอฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ความ
 ความสำเร็จนั้นเป็นของผู้มีโมหะ หรือของผู้ปราศจากโมหะ ดุริยทัตถ์ทั้งหลาย พวกปริพาชกอัญญ-
 *เดียรธีย์ เมื่อจะพยากรณ์โดยชอบ ฟังพยากรณ์อย่างนี้ว่า ความสำเร็จนั้นเป็นของผู้ปราศจากโมหะ
 มีโทษของผู้มีโมหะ พวกเธอฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ความสำเร็จนั้นเป็นของผู้มีตัณหา หรือของผู้
 ปราศจากตัณหา ดุริยทัตถ์ทั้งหลาย พวกปริพาชกอัญญเดียรธีย์ เมื่อจะพยากรณ์โดยชอบ
 ฟังพยากรณ์อย่างนี้ว่า ความสำเร็จนั้นเป็นของผู้ปราศจากตัณหา มีโทษของผู้มีตัณหา พวกเธอ
 ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ความสำเร็จนั้นเป็นของผู้มีอุปาทาน หรือของผู้ไม่มีอุปาทาน ดุริยทัตถ์
 ทั้งหมด พวกปริพาชกอัญญเดียรธีย์ เมื่อจะพยากรณ์โดยชอบ ฟังพยากรณ์อย่างนี้ว่า ความ
 ความสำเร็จนั้นเป็นของผู้ไม่มีอุปาทาน มีโทษของผู้มีอุปาทาน พวกเธอฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ความสำเร็จนั้น
 เป็นของผู้รู้แจ้ง หรือของผู้ไม่รู้แจ้ง . ดุริยทัตถ์ทั้งหลาย พวกปริพาชกอัญญเดียรธีย์ เมื่อจะ
 พยากรณ์โดยชอบ ฟังพยากรณ์อย่างนี้ว่า ความสำเร็จนั้นเป็นของผู้รู้แจ้ง มีโทษของผู้ไม่รู้แจ้ง
 พวกเธอฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ความสำเร็จนั้นเป็นของผู้ยินดีในร้าย หรือของผู้ไม่ยินดีในร้าย . ดุริ-
 *ยทัตถ์ทั้งหลาย ปริพาชกอัญญเดียรธีย์ เมื่อจะพยากรณ์โดยชอบ ฟังพยากรณ์อย่างนี้ว่า ความ
 ความสำเร็จนั้นเป็นของผู้ไม่ยินดีในร้าย มีโทษของผู้ยินดีในร้าย . พวกเธอฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ความสำเร็จ
 นั้นเป็นของผู้ยินดีในความไม่เนิ่นช้า มีความเนิ่นช้าเป็นที่มาของนินทา หรือของผู้ยินดีในความไม่เนิ่นช้า
 มีความไม่เนิ่นช้าเป็นที่มาของนินทา ดุริยทัตถ์ทั้งหลาย พวกปริพาชกอัญญเดียรธีย์ เมื่อจะพยากรณ์
 โดยชอบ ฟังพยากรณ์อย่างนี้ว่า ความสำเร็จนั้นเป็นของผู้ยินดีในความไม่เนิ่นช้า มีความไม่เนิ่นช้า
 เป็นที่มาของนินทา มีโทษของผู้ยินดีในความเนิ่นช้า มีความเนิ่นช้าเป็นที่มาของนินทา .

ทิฎฐิ ๒

[๑๔๕] ดุริยทัตถ์ทั้งหลาย ทิฎฐิ ๒ อย่างเหล่านี้ คือภวทิฎฐิ และวิภวทิฎฐิ ดุริยทัตถ์
 ทั้งหมด ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง เป็นผู้แอบอิงภวทิฎฐิเข้าถึงภวทิฎฐิ หยั่งลงสู่
 ภวทิฎฐิสมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่าเป็นผู้ยินดีต่อภวทิฎฐิ ดุริยทัตถ์ทั้งหมด สมณะหรือ
 พราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง เป็นผู้แอบอิงวิภวทิฎฐิ เข้าถึงวิภวทิฎฐิ หยั่งลงสู่วิภวทิฎฐิ สมณะ
 หรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่าเป็นผู้ยินดีต่อภวทิฎฐิ ดุริยทัตถ์ทั้งหมด สมณะหรือพราหมณ์
 เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมไม่รู้ทั่วถึงความเกิด ความดับ คุณ โทษ และการถ่ายถอนแห่งทิฎฐิ ๒
 อย่างเหล่านี้ตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ยังมีราคะ ยังมีโทสะ ยังมีโมหะ
 ยังมีตัณหา ยังมีอุปาทาน ไม่เป็นผู้รู้แจ้ง ยังยินดีและยินร้าย เป็นผู้ยินดีในความเนิ่นช้า มีความ
 เนิ่นช้าเป็นที่มาของนินทา พวกเขาย่อมไม่หลุดพ้นจากชาติ ชรา มรณะ ความโศก ความรำไร ทุกข์กาย
 ทุกข์ใจ และความคับแค้นทั้งหลาย เรากล่าวว่า ย่อมไม่หลุดพ้นจากทุกข์ สมณะหรือพราหมณ์
 เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมรู้ทั่วถึงความเกิด ความดับคุณ โทษ และการถ่ายถอนแห่งทิฎฐิ ๒ อย่าง
 เหล่านี้ ตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เป็นผู้ปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ
 ปราศจากโมหะ ปราศจากตัณหา ปราศจากอุปาทาน เป็นผู้รู้แจ้ง เป็นผู้ไม่ยินดีและยินร้าย มีความ
 ยินดีในความไม่เนิ่นช้า มีความไม่เนิ่นช้าเป็นที่มาของนินทา พวกเขาย่อมหลุดพ้นจากชาติ ชรา
 มรณะ ความโศก ความรำไร ทุกข์กาย ทุกข์ใจ และความคับแค้นทั้งหลาย เรากล่าวว่า
 ย่อมหลุดพ้นไปจากทุกข์ .

อุปาทาน ๔

[๑๔๖] ดุริยทัตถ์ทั้งหลาย อุปาทาน ๔ อย่างเหล่านี้ . ๔ อย่างเป็นไฉน? คือ กามอุปาทาน
 ทิฏฐอุปาทาน สัมผัสอุปาทาน อัตตวาอุปาทาน . ดุริยทัตถ์ทั้งหมด มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง
 ปฏิญาณลัทธิว่ารอบรู้อุปาทานทุกอย่าง แต่พวกเขาย่อมไม่บัญญัติ ความรอบรู้อุปาทานทุกอย่าง
 โดยชอบ คือ ย่อมบัญญัติความรอบรู้กามอุปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้ทิฏฐอุปาทาน ไม่บัญญัติ
 ความรอบรู้สัมผัสอุปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้อัตตวาอุปาทาน . ข้อนี้เพราะเหตุอะไร?
 เพราะสมณพราหมณ์เหล่านั้น ไม่รู้ทั่วถึงฐานะ ๓ ประการเหล่านี้ ตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น
 พวกเขาย่อมปฏิบัติลัทธิว่ารอบรู้อุปาทานทุกอย่าง แต่พวกเขา ไม่บัญญัติความรอบรู้อุปาทาน
 ทุกอย่างโดยชอบ คือ ย่อมบัญญัติความรอบรู้กามอุปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้ทิฏฐอุปาทาน ไม่บัญญัติ
 ความรอบรู้สัมผัสอุปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้อัตตวาอุปาทาน . ดุริยทัตถ์ทั้งหมด มีสมณ-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์

*พราหมณ์พวกหนึ่ง ปฏิญาณลัทธิว่ารอบรู้ปาทานทุกอย่าง แต่พวกเขา ไม่บัญญัติความรอบรู้
อุปาทานทุกอย่างโดยชอบ คือ ย่อมบัญญัติความรอบรู้กัมปาทาน บัญญัติความรอบรู้ทัญญาปาทาน
ไม่บัญญัติความรอบรู้สัลลัพท์ัตตปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้ธัตตวาทปาทาน ชื่อนั้นเพราะเหตุ
อะไร? เพราะสมณพราหมณ์เหล่านั้น ไม่รู้ทั่วถึงฐานะ ๒ ประการเหล่านี้ ตามความเป็นจริง
เพราะฉะนั้น พวกเขาจึงปฏิญาณลัทธิว่ารอบรู้ปาทานทุกอย่าง แต่พวกเขา ไม่บัญญัติความรอบรู้
อุปาทานทุกอย่างโดยชอบ คือ ย่อมบัญญัติความรอบรู้กัมปาทาน บัญญัติความรอบรู้ทัญญาปาทาน
บัญญัติความรอบรู้สัลลัพท์ัตตปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้ธัตตวาทปาทาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย
มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ปฏิญาณลัทธิว่ารอบรู้ปาทานทุกอย่าง แต่พวกเขา ไม่บัญญัติความ
รอบรู้ปาทานทุกอย่างโดยชอบ คือ ย่อมบัญญัติความรอบรู้กัมปาทาน บัญญัติความรอบรู้ทัญญาปาทาน
บัญญัติความรอบรู้สัลลัพท์ัตตปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้ธัตตวาทปาทาน ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร?
เพราะสมณพราหมณ์เหล่านั้น ไม่รู้ทั่วถึงฐานะอย่างหนึ่งนี้ตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น พวกเขา
จึงปฏิญาณลัทธิว่ารอบรู้ปาทานทุกอย่าง แต่พวกเขา ไม่บัญญัติความรอบรู้ปาทานทุกอย่าง
โดยชอบ คือ ย่อมบัญญัติความรอบรู้กัมปาทาน บัญญัติความรอบรู้ทัญญาปาทาน บัญญัติความรอบรู้
สัลลัพท์ัตตปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้ธัตตวาทปาทาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสใน-
* ศาสตราไค ความเลื่อมใสนั้น เราไม่กล่าวว่า ไปแล้วโดยชอบ ความเลื่อมใสในธรรมใด ความ
เลื่อมใสนั้น เราไม่กล่าวว่า ไปแล้วโดยชอบ ความกระทำให้บริบูรณ์ในศีลใด ชื่อนั้น เราไม่
กล่าวว่า ไปแล้วโดยชอบ ความเป็นที่รักและน่าพอใจในหมู่สทรรหมิกใด ชื่อนั้น เราไม่กล่าวว่า
ไปแล้วโดยชอบ ในธรรมวินัยเห็นปานนี้แล ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะ
ชื่อนั้น เป็นความเลื่อมใสในธรรมวินัยที่ศาสดากล่าวชี้แล้ว ประกาศชี้แล้ว มีโสภณนำออก
จากทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบ มีผู้อื่นผู้เองโดยชอบประกาศไว้ .

[๑๕๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตตรัสเห็นตัสสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้นแล เป็นผู้มิว่าทะว่า
รอบรู้ปาทานทุกอย่าง ปฏิญาณอยู่ ย่อมบัญญัติความรอบรู้ปาทานทุกอย่างโดยชอบ คือ ย่อม
บัญญัติความรอบรู้กัมปาทาน ย่อมบัญญัติความรอบรู้ทัญญาปาทาน ย่อมบัญญัติความรอบรู้สัลลัพท์ัตต-
* ปาทาน ย่อมบัญญัติความรอบรู้ธัตตวาทปาทาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสในศาสดาไค
ความเลื่อมใสนั้น เรากล่าวว่า ไปแล้วโดยชอบ ความเลื่อมใสในธรรมใด ความเลื่อมใสนั้น เรา
กล่าวว่า ไปแล้วโดยชอบ ความกระทำให้บริบูรณ์ในศีลใด ชื่อนั้น เรากล่าวว่า ไปแล้วโดยชอบ
ความเป็นที่รักและน่าพอใจในหมู่สทรรหมิกใด ชื่อนั้น เรากล่าวว่า ไปแล้วโดยชอบ ในพระ-
* ธรรมวินัยเห็นปานนี้แล ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะชื่อนั้น เป็นความเลื่อมใส
ในธรรมวินัยอันศาสดากล่าวดีแล้ว ประกาศดีแล้ว เป็นโสภณนำออกจากทุกข์ เป็นไปเพื่อความ
สงบอันท่านผู้เองโดยชอบประกาศแล้ว .

เหตุเกิดอุปาทานเป็นต้น

[๑๕๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง อุปาทาน ๔ เหล่านี้ มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุ
เกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด? อุปาทาน ๔ เหล่านี้ มีตัณหาเป็นต้นเหตุ
มีตัณหาเป็นเหตุเกิด มีตัณหาเป็นกำเนิด มีตัณหาเป็นแดนเกิด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัณหานี้เล่า
มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุ เกิดมีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด? ตัณหามีเวทนา
เป็นต้นเหตุ มีเวทนาเป็นเหตุเกิด มีเวทนาเป็นกำเนิด มีเวทนาเป็นแดนเกิด ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เวทนานี้เล่า มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด?
เวทนามีผัสสะเป็นต้นเหตุ มีผัสสะเป็นเหตุเกิด มีผัสสะเป็นกำเนิด มีผัสสะเป็นแดนเกิด
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผัสสะนี้เล่า มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด
มีอะไรเป็นแดนเกิด? ผัสสะมีสพายตนะเป็นต้นเหตุ มีสพายตนะเป็นเหตุเกิด มีสพายตนะ
เป็นกำเนิด มีสพายตนะเป็นแดนเกิด ดูกรภิกษุทั้งหลาย สพายตนะนี้เล่า มีอะไรเป็นต้นเหตุ
มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด? ดูกรภิกษุทั้งหลาย สพายตนะ
มีนามรูปเป็นต้นเหตุ มีนามรูปเป็นเหตุเกิด มีนามรูปเป็นกำเนิด มีนามรูปเป็นแดนเกิด ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย นามรูปนี้เล่า มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็น-
* แดนเกิด? นามรูปมีวิญญาณเป็นต้นเหตุ มีวิญญาณเป็นเหตุเกิด มีวิญญาณเป็นกำเนิด มีวิญญาณ
เป็นแดนเกิด ดูกรภิกษุทั้งหลาย วิญญาณนี้เล่า มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไร
เป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด? วิญญาณมีสังขารเป็นต้นเหตุ มีสังขารเป็นเหตุเกิด มีสังขาร
เป็นกำเนิด มีสังขารเป็นแดนเกิด ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังขารนี้เล่า มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไร
เป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด? สังขารมีอวิชชาเป็นต้นเหตุ มีอวิชชา
เป็นเหตุเกิด มีอวิชชาเป็นกำเนิด มีอวิชชาเป็นแดนเกิด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อใดแล ภิกษุ
ละอวิชชาได้แล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว เมื่อนั้น ภิกษุนั้น เพราะสํารอกอวิชชาเสียได้เพราะวิชชา
บังเกิดขึ้น ย่อมไม่ถือมั่นกัมปาทาน ย่อมไม่ถือมั่นทัญญาปาทาน ย่อมไม่ถือมั่นสัลลัพท์ัตตปาทาน
ย่อมไม่ถือมั่นธัตตวาทปาทาน เมื่อไม่ถือมั่น ย่อมไม่สะดุ้ง เมื่อไม่สะดุ้ง ย่อมปรินิพพานเฉพาะตน
นั้นเทียว เธอย่อมรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อ
ความเป็นอย่างนี้ มิได้มี ดังนี้ .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจชื่นชม ยินดีภายิตของ-

*พระผู้มีพระภาค แล้วแล .

จบ จุฬสีหนาทสูตร ที่ ๑

๒. มหาสีหนาทสูตร

ว่าด้วยเหตุแห่งการบั่นลือสีหนาท

เรื่องสุนัขขี้ตดลิจฉวิบุตร

[๑๕๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ราวป่าด้านตะวันตกนอกพระนครเขตพระนคร เวสาลี . ก็โดยสมัยนั้นแล สุนัขขี้ตดลิจฉวิบุตร เป็นผู้หลักไปแล้วจากธรรมวินัยนี้ไม่นาน สุนัขขี้ตดลิจฉวิบุตรนั้น ได้กล่าววาทาในบริษัท ณ เมืองเวสาลียังว่า ธรรมอันยิ่งของมนุษย์ ที่เป็นญาณทัสสนะอันวิเศษพอแก่ความเป็นอริยะ ของพระสมณโคดม ไม่มี พระสมณโคดมทรง-

*แสดงธรรมที่ประมวลด้วยความตรึก ที่ไตรตรองด้วยการค้นคิด แจ่มแจ้งได้เอง แต่ธรรมที่พระองค์ ทรงแสดงเพื่อประโยชน์ใด ธรรมนั้นย่อมตั้งไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแห่งบุคคลผู้ทำตาม .

[๑๖๐] ครั้นนั้นแลเวลาเช้า ท่านพระสารีบุตร นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปในเมือง เวสาลี เพื่อบิณฑบาต ท่านได้สดับข่าวว่า สุนัขขี้ตดลิจฉวิบุตร ได้กล่าววาทาในบริษัท ณ เมือง-

*เวสาลียังว่า ธรรมอันยิ่งของมนุษย์ ที่เป็นญาณทัสสนะอันวิเศษพอแก่ความเป็นอริยะ ของพระสมณโคดม ไม่มี พระสมณโคดมทรงแสดงธรรมที่ประมวลมาด้วยความตรึก ที่ไตรตรองด้วยการค้นคิด แจ่มแจ้งได้เอง แต่ธรรมที่พระองค์ทรงแสดงเพื่อประโยชน์ใด ธรรมนั้นย่อมตั้งไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแห่งบุคคลผู้ทำตาม ลำดับนั้น ท่านพระสารีบุตรเที่ยวไปในเมืองเวสาลี เพื่อบิณฑบาตแล้ว กลับจากบิณฑบาต ในเวลาปัจฉิมกาล จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สุนัขขี้ตดลิจฉวิบุตร เป็นผู้หลักไปแล้วจากธรรมวินัยนี้ไม่นาน ได้กล่าววาทาในบริษัท ณ เมืองเวสาลียังว่า ธรรมอันยิ่งของมนุษย์ ที่เป็นญาณทัสสนะอันวิเศษพอแก่ความเป็นอริยะ ของพระสมณโคดม ไม่มี พระสมณโคดมทรงแสดงธรรมที่ประมวลมาด้วยความตรึก ที่ไตรตรองด้วยการค้นคิด แจ่มแจ้งได้เอง แต่ธรรมที่พระองค์ทรงแสดงเพื่อประโยชน์ใด ธรรมนั้นย่อมตั้งไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแห่งบุคคลผู้ทำตาม .

[๑๖๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกุสริบุตร สุนัขขี้ตดลิจฉวิบุตรเป็นบุรุษเปล่า มักโกรธ และวาทาที่เรากล่าวนั้น ก็เพราะโกรธ ดูกุสริบุตร สุนัขขี้ตดลิจฉวิบุตรนั้นเป็นบุรุษเปล่า คิดว่า จักพูดดีเตียน แต่กล่าวสรรเสริญคุณของตถาคต แท้จริงข้อนี้เป็นคุณของพระตถาคต ที่บุคคลใด กล่าวอย่างนี้ว่า ธรรมอันพระตถาคต แสดงเพื่อประโยชน์แก่บุคคลใด ธรรมนั้นย่อมตั้งไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแห่งบุคคลผู้ทำตามดังนี้ .

[๑๖๒] ดูกุสริบุตร ก็การที่สุนัขขี้ตดลิจฉวิบุตรเป็นบุรุษเปล่ากล่าวสรรเสริญนี้ จักไม่เป็นความรู้โดยธรรม ๑- ในเราว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษ ที่ควรฝึกไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรมดังนี้ .

[๑๖๓] ดูกุสริบุตร ก็การที่สุนัขขี้ตดลิจฉวิบุตรเป็นบุรุษเปล่า กล่าวสรรเสริญนี้ จักไม่เป็นความรู้โดยธรรมในเราว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงบรรลุนิวิฐิตวิธหลายประการ คือคนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้ปรากฏก็ได้ ทำให้หายไปได้ ทะลุฝา กำแพง ภูเขาไปได้ไม่ติดขัด เหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผดขึ้น ดำลง แม่นในแผ่นดิน เหมือนในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำไม่ตก เหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ เหาะไปในอากาศ เหมือนนกก็ได้ ลูบลำพระจันทร์ พระอาทิตย์ ซึ่งมีฤทธิ์มีอานุภาพมากด้วยฝ่ามือก็ได้ ใช้อำนาจ ทรงกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้ .

[๑๖๔] ดูกุสริบุตร ก็การที่สุนัขขี้ตดลิจฉวิบุตรเป็นบุรุษเปล่ากล่าวสรรเสริญนี้ จักไม่เป็นความรู้โดยธรรมในเราว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ย่อมทรงสดับเสียง ๒ ชนิด คือ เสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ ทั้งที่อยู่ไกลและใกล้ด้วยทิพย์โสธอันบริสุทธิ์ ล่วงโสธของมนุษย์

[๑๖๕] ดูกุสริบุตร ก็การที่สุนัขขี้ตดลิจฉวิบุตรเป็นบุรุษเปล่ากล่าวสรรเสริญนี้ จักไม่เป็นความรู้โดยธรรมในเราว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ย่อมทรงกำหนดรู้ใจของสัตว์อื่นของบุคคลอื่นด้วยใจ คือ จิตมีราคะ ก็รู้ว่า จิตมีราคะ หรือจิตปราศจากราคะ ก็รู้ว่า จิตปราศจากราคะ จิตมีโทสะ ก็รู้ว่า จิตมีโทสะ หรือจิตปราศจากโทสะ ก็รู้ว่า จิตปราศจากโทสะ จิตมีโมหะ ก็รู้ว่า จิตมีโมหะ หรือจิตปราศจากโมหะ ก็รู้ว่า จิตปราศจากโมหะ จิตหตฺถุ ก็รู้ว่า จิตหตฺถุ หรือจิตฟงฺซาน ก็รู้ว่า จิตฟงฺซาน จิตเป็นนหฺรต ก็รู้ว่า จิตเป็นนหฺรต หรือจิตไม่เป็นนหฺรต ก็รู้ว่า จิตไม่เป็นนหฺรต จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่า จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือจิตไม่มี

๑๑. คือไม่เป็นความเข้าใจถูกต้อง

จิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิก็รู้ว่า จิตเป็นสมาธิ หรือจิตไม่เป็นสมาธิ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้น ก็รู้ว่า จิตหลุดพ้น หรือจิตไม่หลุดพ้น ก็รู้ว่า จิตไม่หลุดพ้น .

กำลังของตถาคต ๑๐ ประการ

[๑๖๖] ดุรสาริบุตร ตถาคตประกอบด้วยกำลังเหล่าใด ย่อมปฏิญาณฐานะแห่งผู้งอาจ
ย่อมบันลือสืหนาทในบริษัท ยังพรหมจักรให้เป็นไป กำลังเหล่านั้นของตถาคต ๑๐ ประการ
เหล่านั้นแล ๑๐ ประการเป็นไหน? ดุรสาริบุตร ตถาคตย่อมรู้ฐานะในโลกนี้โดยเป็นฐานะ และ
รู้เหตุมีฐานะโดยเป็นเหตุมีฐานะ ตามความเป็นจริง ดุรสาริบุตร ข้อที่ตถาคตรู้ฐานะโดย
เป็นฐานะ และรู้เหตุมีฐานะโดยเป็นเหตุมีฐานะ ตามความเป็นจริงนี้ เป็นกำลังของตถาคต
ประการหนึ่ง ซึ่งตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญาณฐานะแห่งผู้งอาจ บันลือสืหนาทในบริษัท ยังพรหม-
*จักรให้เป็นไป .

ดุรสาริบุตร อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมรู้วิบากของกรรมสมทานที่เป็นอดีต อนาคต
และปัจจุบัน โดยฐานะ โดยเหตุ ตามความเป็นจริง . ดุรสาริบุตร ข้อที่ตถาคตรู้วิบากของ
กรรมสมทานที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบันโดยฐานะ โดยเหตุ ตามความเป็นจริงนี้ เป็นกำลัง
ของตถาคตประการหนึ่ง ซึ่งตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญาณฐานะแห่งผู้งอาจ บันลือสืหนาทในบริษัท
ยังพรหมจักรให้เป็นไป .

ดุรสาริบุตร อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งปฏิบัติอันจะยังสัตว์ให้ไปสู่ภูมิทั้งปวง
ตามความเป็นจริง ดุรสาริบุตร ข้อที่ตถาคตรู้ชัดซึ่งปฏิบัติอันจะยังสัตว์ให้ไปสู่ภูมิทั้งปวง
ตามความเป็นจริงนี้ เป็นกำลังของตถาคตประการหนึ่ง ซึ่งตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญาณฐานะแห่ง-
*ผู้งอาจ บันลือสืหนาทในบริษัท ยังพรหมจักรให้เป็นไป .

ดุรสาริบุตร อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งโลกมีธาตุมีใช้อย่างเดียว และมีธาตุ
ต่างๆ ตามความเป็นจริง ดุรสาริบุตร ข้อที่ตถาคตรู้ชัดซึ่งโลกมีธาตุมีใช้อย่างเดียว และมีธาตุ
ต่างๆ ความเป็นความจริงนี้ เป็นกำลังของตถาคตประการหนึ่ง ซึ่งตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญาณ
ฐานะแห่งผู้งอาจ บันลือสืหนาทในบริษัท ยังพรหมจักรให้เป็นไป .

ดุรสาริบุตร อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งความที่สัตว์มีอธิมุตติต่างๆ กัน
ตามความเป็นจริง ดุรสาริบุตร ข้อที่ตถาคตรู้ชัดซึ่งความที่สัตว์มีอธิมุตติต่างๆ กัน ตามความ
เป็นจริงนี้ เป็นกำลังของตถาคตประการหนึ่ง ซึ่งตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญาณฐานะแห่งผู้งอาจ
บันลือสืหนาทในบริษัท ยังพรหมจักรให้เป็นไป .

ดุรสาริบุตร อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งความที่สัตว์และบุคคลทั้งหลายอื่นมี
อินทรีย์หย่อนและยิ่ง ตามความเป็นจริง ดุรสาริบุตร ข้อที่ตถาคต รู้ชัดความที่สัตว์และบุคคล
ทั้งหลายอื่นมีอินทรีย์หย่อนและยิ่ง ตามความเป็นจริงนี้ เป็นกำลังของตถาคตประการหนึ่ง ซึ่ง
ตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญาณฐานะแห่งผู้งอาจ บันลือสืหนาทในบริษัท ยังพรหมจักรให้เป็นไป .

ดุรสาริบุตร อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งความเศร้าหมอง ความผ่องแผ้ว
และความออกแห่งฉณ วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติทั้งหลาย ตามความเป็นจริง ดุรสาริบุตร
ข้อที่ตถาคตรู้ชัดซึ่งความเศร้าหมอง ความผ่องแผ้ว และความออกแห่งฉณ วิโมกข์ สมาธิ
และสมาบัติทั้งหลาย ตามความเป็นจริงนี้ เป็นกำลังของตถาคตประการหนึ่ง ซึ่งตถาคตอาศัยแล้ว
ปฏิญาณฐานะแห่งผู้งอาจ บันลือสืหนาทในบริษัท ยังพรหมจักรให้เป็นไป .

ดุรสาริบุตร อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึก
ได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง
สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอด-
*สังวัฏฏ์เป็นอันมากบ้าง ตลอดวัฏฏ์เป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์วัฏฏ์เป็นอันมากบ้างว่า
ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุข
เสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพโน้น
แม้ในภพนั้น เราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น
เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้นแล้ว ได้มาเกิดในภพ
นี้ ตถาคตย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอรรถ ด้วยประการฉะนี้ .
ดุรสาริบุตร ข้อที่ตถาคตระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติ
บ้าง ฯลฯ ตถาคตย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอรรถ ด้วยประการ
ฉะนี้ นี้เป็นกำลังของตถาคตประการหนึ่ง ซึ่งตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญาณฐานะแห่งผู้งอาจ บันลือ
สืหนาทในบริษัท ยังพรหมจักรให้เป็นไป .

ดุรสาริบุตร อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมเห็นหมู่วัตถุที่กำลังจติ กำลังอุปบัติ เลว
ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของ
มนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่วัตถุผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วาจทุจริต
มโนทุจริต ตีเตียนพระอรียเจ้าเป็นมิถิยาปฏิญญา ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิถิยาปฏิญญา เบื้องหน้า
แต่ตายไป เขาย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ ประกอบด้วยกายสุจริต
วาจสุจริต มโนสุจริต ไม่ตีเตียนพระอรียเจ้า เป็นสัมมาปฏิญญา ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจ
สัมมาปฏิญญา เบื้องหน้าแต่ตายไป เขาย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดังนี้ ดุรสาริบุตร ข้อที่ตถาคต
เห็นหมู่วัตถุ ที่กำลังจติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ด้วยทิพยจักขณันบริสุทธิ ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมูสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ ฯลฯ เป็นกำลังของตถาคตประการหนึ่ง ซึ่งตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญาณฐานะแห่งผู้อาจ บันลือสีหนาทในบริษัท ยังพรหมจักรให้เป็นไป.

ดูกรสาริบุตร อีกประการหนึ่ง ตถาคตกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ดูกรสาริบุตร ข้อที่ตถาคตกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ นี้เป็นกำลังของตถาคตประการหนึ่ง ซึ่งตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญาณฐานะของผู้อาจ บันลือสีหนาทในบริษัท ยังพรหมจักรให้เป็นไป.

ดูกรสาริบุตร กำลังของตถาคต ๑๐ ประการเหล่านี้แล ที่ตถาคตประกอบแล้ว ปฏิญาณฐานะของผู้อาจ บันลือสีหนาทในบริษัท ยังพรหมจักรให้เป็นไป.

ดูกรสาริบุตร ผู้ใดแล ฟังว่าซึ่งเราผู้รู้้อย่างนี้ ผู้เห็น้อย่างนี้ ว่าธรรมอันยิ่งของมนุษย์ที่เป็นญาณทัสสนะอันวิเศษพอแก่ความเป็นอริยะ ของพระสมณโคดมไม่มี พระสมณโคดมทรง—

*แสดงธรรม ที่ประมาธมาด้วยความตรึก ที่ไตรตรองด้วยการค้นคิด แจ่มแจ้งได้เอง ดูกรสาริบุตร ผู้นั้นไม่ละวาทาณันเสีย ไม่ละความคิดนั้นเสีย ไม่ละคติทักขิณันเสีย ก็เที่ยงแท้ที่จะตถกนรก ดังถูกนำมาฝังไว้ ดูกรสาริบุตร เปรียบเหมือนภิกษุถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยสมาธิ ถึงพร้อมด้วยปัญญา ฟังกระหยิ่มอรหัตผล ในปัจจุบันทีเดียว ฉันทดู ดูกรสาริบุตร เรากล่าวข้ออุปไมยนี้ก็ฉันทดู ผู้นั้นไม่ละวาทาณันเสีย ไม่ละความคิดนั้นเสีย ไม่ละคติทักขิณันเสีย ก็เที่ยงแท้ที่จะตถกนรก ดังถูกนำมาฝังไว้.

เวสัชชธรรม ๔

[๑๖๓] ดูกรสาริบุตร ตถาคตประกอบด้วยเวสัชชธรรม [ความเกลือกกล้า] เหล่าใด จึงปฏิญาณฐานะของผู้อาจ บันลือสีหนาทในบริษัท ยังพรหมจักรให้เป็นไป เวสัชชธรรมของตถาคตเหล่านี้มี ๔ ประการ ๔ ประการเป็นไฉน ดูกรสาริบุตร เราไม่เห็นเหตุนี้ว่า สมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆ ในโลก ที่จักหักท้วงเราโดยสหธรรมในข้อว่า ท่านปฏิญาณตนว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ธรรมเหล่านี้ท่านยังไม่ได้ตรัสรู้แล้ว ดังนี้ ดูกรสาริบุตร เมื่อไม่เห็นเหตุนี้ เราก็คือเป็นผู้ถึงความปลอดภัย ถึงความไม่มีภัย ถึงความเป็นผู้เกลือกกล้าอยู่ ดูกรสาริบุตร เราไม่เห็นเหตุนี้ว่า สมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆ ในโลก ที่จักหักท้วงเราโดยสหธรรมในข้อว่า ท่านปฏิญาณตนว่าเป็นพระชินาสพ อาสวะเหล่านี้ของท่านยังไม่สิ้นไปแล้ว ดังนี้ ดูกรสาริบุตร เมื่อไม่เห็นเหตุนี้ เราก็คือเป็นผู้ถึงความปลอดภัย ถึงความไม่มีภัย ถึงความเป็นผู้เกลือกกล้าอยู่ ดูกรสาริบุตร เราไม่เห็นเหตุนี้ว่า สมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆ ในโลก ที่จักหักท้วงเราโดยสหธรรมในข้อว่า ท่านกล่าวธรรมเหล่านี้ว่าทำอันตราย ธรรมเหล่านั้นไม่อาจทำอันตรายแก่ผู้ของเสพได้จริง ดังนี้ ดูกรสาริบุตร เมื่อไม่เห็นเหตุนี้ เราก็คือเป็นผู้ถึงความปลอดภัย ถึงความไม่มีภัย ถึงความเป็นผู้เกลือกกล้า—

*กล้าอยู่ ดูกรสาริบุตร เราไม่เห็นเหตุนี้ว่า สมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆ ในโลก ที่จักหักท้วงเราโดยสหธรรมในข้อว่า ท่านแสดงธรรมเพื่อประโยชน์อย่างใด ประโยชน์อย่างนั้นไม่เป็นทางสิ้นทุกขโดยชอบแก่คนผู้ทำตาม ดังนี้ ดูกรสาริบุตร เมื่อไม่เห็นเหตุนี้ เราก็คือเป็นผู้ถึงความปลอดภัย ถึงความไม่มีภัย ถึงความเป็นผู้เกลือกกล้าอยู่ ดูกรสาริบุตร ตถาคตประกอบด้วยเวสัชชธรรมเหล่านี้ จึงปฏิญาณฐานะของผู้อาจ บันลือสีหนาทในบริษัท ยังพรหมจักรให้เป็นไป เวสัชชธรรมของตถาคต ๔ ประการเหล่านี้แล ดูกรสาริบุตร ผู้ใดแล ฟังว่าซึ่งเราผู้รู้้อย่างนี้ ผู้เห็น้อย่างนี้ว่า ธรรมอันยิ่งของมนุษย์ที่เป็นญาณทัสสนะอันวิเศษพอแก่ความเป็นอริยะ ของพระสมณโคดมไม่มี พระสมณโคดมทรงแสดงธรรมที่ประมาธด้วยความตรึก ที่ไตรตรองด้วยการค้นคิด แจ่มแจ้งได้เอง ดูกรสาริบุตร ผู้นั้นไม่ละวาทาณันเสีย ไม่ละความคิดนั้นเสีย ไม่ละคติทักขิณันเสีย ก็เที่ยงแท้ที่จะตถกนรกดังถูกนำมาฝังไว้ ดูกรสาริบุตร เปรียบเหมือนภิกษุถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยสมาธิ ถึงพร้อมด้วยปัญญา ฟังกระหยิ่มอรหัตผลในปัจจุบันทีเดียว ฉันทดู ดูกรสาริบุตร เรากล่าวข้ออุปไมยนี้ ก็ฉันทดู ผู้นั้นไม่ละวาทาณันเสีย ไม่ละความคิดนั้นเสีย ไม่ละคติทักขิณันเสีย ก็เที่ยงแท้ที่จะตถกนรก ดังถูกนำมาฝังไว้.

บริษัท ๘

[๑๖๔] ดูกรสาริบุตร บริษัท ๘ จำพวกเหล่านี้แล ๘ จำพวกเป็นไฉน? คือขัตติยบริษัท พราหมณบริษัท คฤหบดีบริษัท สมณบริษัท จาตุมหาราชิกบริษัท ดาวดึงส์บริษัท มารบริษัท และพรหมบริษัท ดูกรสาริบุตร บริษัท ๘ จำพวกเหล่านี้แล ดูกรสาริบุตร ตถาคตประกอบด้วยเวสัชชธรรม ๔ ประการเหล่านี้แล ย่อมเข้าไปหา ย่อมหยั่งลงสู่บริษัท ๘ จำพวกเหล่านี้. ดูกรสาริบุตร เราย่อมเข้าไปหาเข้าไปหาขัตติยบริษัทหลายๆ ร้อย แม้ในขัตติยบริษัทนั้น เราเคยนั่งใกล้ เคยหักทักทายปราศรัย เคยสนทนากัน ดูกรสาริบุตร เราไม่เห็นเหตุนี้ว่า ความกลัวหรือความสะทกสะท้าน จักกล้ำกลายเราในขัตติยบริษัทนั้นแล เมื่อไม่เห็นเหตุนี้ เราก็คือผู้ถึงความปลอดภัย ถึงความไม่มีภัย ถึงความเป็นผู้เกลือกกล้าอยู่ ดูกรสาริบุตร อนึ่ง เราย่อมเข้าไปหาเข้าไปหาพราหมณบริษัทหลายๆ ร้อย คฤหบดีบริษัท สมณบริษัท จาตุมหาราชิกบริษัท ดาวดึงส์บริษัท มารบริษัท พรหมบริษัทจำพวกจะหลายๆ ร้อย แม้ในบริษัทนั้นๆ เราเคยนั่งใกล้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
เคยตกหายปราศรัย เคยสนทนากัน ดุรสารีบุตร เราไม่เห็นเหตุนี้ว่า ความกลัว หรือความ
สะทสะถ่าน จักกล้ำกลายเราในบริษัทนั้นๆ เลย เมื่อไม่เห็นเหตุนี้ เราเป็นผู้ถึงความปลอดภัย
ถึงความไม่มีภัย ถึงความเป็นผู้แก่แล้วล้าอายุ ดุรสารีบุตร ผู้ใดแลฟังว่าซึ่งเราผู้รู้้อย่างนี้
ผู้เห็น้อย่างนี้ว่า ธรรมอันยิ่งของมนุษย์ ที่เป็นญาณทัสสนะอันวิเศษพอแก่ความเป็นอริยะ
ของพระสมณโคดมไม่มี พระสมณโคดมทรงแสดงธรรมที่ประมาลมาด้วยความตรึก ที่ไตรตรอง
ด้วยการค้นคิด แจ่มแจ้งได้เอง ดุรสารีบุตร ผู้นั้นไม่ละวาจาอันเสีย ไม่ละความคิดนั้นเสีย
ไม่ละละคนทักขณินเสีย ก็เที่ยงแท้ที่จะตกนรกดังถูกนำมาฝังไว้. ดุรสารีบุตร เปรียบเหมือน
ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยสมาธิ ถึงพร้อมด้วยปัญญา ฟังกระหม่อมร้อนหิตผลในปัจจุบัน
ทีเดียว จันใด ดุรสารีบุตร เรากล่าวข้ออุปไมยนี้ ก็จันนั้น ผู้นั้นไม่ละวาจาอันเสีย ไม่ละ
ความคิดนั้นเสีย ไม่ละละคนทักขณินเสีย ก็เที่ยงแท้ที่จะตกนรกดังถูกนำมาฝังไว้.

กำเนิด ๔

[๑๖๙] ดุรสารีบุตร กำเนิด ๔ ประการเหล่านี้แล ๔ ประการเป็นไฉน? คือ อันทะ-

*กำเนิด ขลาพะชะกำเนิด สังเสทชะกำเนิด โอปปาติกะกำเนิด ดุรสารีบุตร ก็อันทะชะกำเนิด
เป็นไฉน? สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ข้าแรกเปลือกแห่งฟองเกิด นี้เราเรียกว่า อันทะชะกำเนิด
ดุรสารีบุตร ขลาพะชะกำเนิดเป็นไฉน? สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นใด ข้าแรกไส้ [มดลูก] เกิด
นี้เราเรียกว่า ขลาพะชะกำเนิด ดุรสารีบุตร สังเสทชะกำเนิดเป็นไฉน? สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นใด
ยอมเกิดในปลาเนา ในซากศพเนา ในขนมมุด หรือในน้ำคร่ำ ในถ้ำโคล [ของสกปรก]
นี้เราเรียกว่า สังเสทชะกำเนิด ดุรสารีบุตร โอปปาติกะกำเนิดเป็นไฉน? เทวดา สัตว์นรก
มนุษย์บางจำพวก และเปรตบางจำพวก นี้เราเรียกว่า โอปปาติกะกำเนิด ดุรสารีบุตร
กำเนิด ๔ ประการเหล่านี้แล ดุรสารีบุตร ผู้ใดแล ฟังว่าซึ่งเราผู้รู้้อย่างนี้ ผู้เห็น้อย่างนี้ว่า
ธรรมอันยิ่งของมนุษย์ ที่เป็นญาณทัสสนะอันวิเศษพอแก่ความเป็นอริยะ ของพระสมณโคดม ไม่มี
พระสมณโคดมทรงแสดงธรรมที่ประมาลมาด้วยความตรึก ที่ไตรตรองด้วยการค้นคิด แจ่มแจ้ง
ได้เอง ดุรสารีบุตร ผู้นั้นไม่ละวาจาอันเสีย ไม่ละความคิดนั้นเสีย ไม่ละละคนทักขณินเสีย
ก็เที่ยงแท้ ที่จะตกนรกดังถูกนำมาฝังไว้ ดุรสารีบุตร เปรียบเหมือนภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยศีล
ถึงพร้อมด้วยสมาธิ ถึงพร้อมด้วยปัญญา ฟังกระหม่อมร้อนหิตผล ในปัจจุบันทีเดียว จันใด
ดุรสารีบุตร เรากล่าวข้ออุปไมยนี้ ก็จันนั้น ผู้นั้นไม่ละวาจาอันเสีย ไม่ละความคิดนั้นเสีย
ไม่ละละคนทักขณินเสีย ก็เที่ยงแท้ที่จะตกนรกดังถูกนำมาฝังไว้.

คติ ๕

[๑๗๐] ดุรสารีบุตร คติ ๕ ประการเหล่านี้แล ๕ ประการเป็นไฉน? คือ นรก กำเนิด
ดิรัจฉาน เปตวิสัย มนุษย์ เทวดา ดุรสารีบุตร เราย่อมรู้ชัดซึ่งนรก ทางยังสัตว์ให้ถึงนรก
และปฏิบัติอันจะยังสัตว์ให้ถึงนรก อนึ่ง สัตว์ผู้ดำเนินประการใด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก
ยอมเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย ดุรสารีบุตร เราย่อม
รู้ชัดซึ่งกำเนิดดิรัจฉาน ทางยังสัตว์ให้ถึงกำเนิดดิรัจฉาน ปฏิบัติอันจะยังสัตว์ให้ถึงกำเนิดดิรัจฉาน
อนึ่ง สัตว์ผู้ดำเนินประการใด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ยอมเข้าถึงกำเนิดดิรัจฉาน เราย่อม
รู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย ดุรสารีบุตร เราย่อมรู้ชัดซึ่งเปตวิสัย ทางไปสู่เปตวิสัย และปฏิบัติ
อันจะยังสัตว์ให้ถึงเปตวิสัย อนึ่ง สัตว์ผู้ดำเนินประการใด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก
ยอมเข้าถึงเปตวิสัย เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย ดุรสารีบุตร เราย่อมรู้ชัดซึ่งเหล้ามนุษย์
ทางอันยังสัตว์ให้ถึงมนุษย์โลก และปฏิบัติอันจะยังสัตว์ให้ถึงมนุษย์โลก อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติ
ประการใด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ยอมบังเกิดในหมู่มนุษย์ เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้น
ด้วย ดุรสารีบุตร เราย่อมรู้ชัดซึ่งเทวดาทั้งหลาย ทางอันยังสัตว์ให้ถึงเทวโลก และปฏิบัติ
อันจะยังสัตว์ให้ถึงเทวโลก อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก
ยอมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย ดุรสารีบุตร เราย่อมรู้ชัดซึ่งพระ-

*นิพพาน ทางอันยังสัตว์ให้ถึงพระนิพพาน และปฏิบัติอันจะยังสัตว์ให้ถึงพระนิพพาน อนึ่ง
สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด ย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะ
อาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

อุปมาการเห็นคติของบุคคล

[๑๗๑] ดุรสารีบุตร เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคน ในโลกนี้ด้วยใจอย่างนี้ว่า
บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก
จักเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก โดยสมัยต่อมา เราย่อมเห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้าแต่ตาย
เพราะกายแตก เข้าถึงแล้วซึ่งอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เสวยทุกขเวทนาอันแรงกล้า เผ็ดร้อน
โดยส่วนเดียว ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ดุรสารีบุตร เปรียบเหมือน
หลุมถ่านเพลิง ลึกยิ่งกว่าข้าวบรุษ เต็มไปด้วยถ่านเพลิง ปราศจากเปลว ปราศจากควัน ลำดับนั้น
บรุษผู้มีตัวอันความร้อนแผดเผา กรอบงำ เห็นดเหนียว สะทสะถ่าน หิวกระหาย มุ่งมาสู่
หลุมถ่านเพลิงนั้นแหละ โดยมรรคาสายเดียว บรุษผู้มีจักขุเห็นเขาแล้ว ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า
บรุษผู้เจริญนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น ขึ้นสู่หนทางนั้น จักมาถึงหลุมถ่านเพลิงนี้
ทีเดียว โดยสมัยต่อมา บรุษผู้มีจักขุเห็น ฟังเห็นเขาตกลงในหลุมถ่านเพลิงนั้น เสวยทุกขเวทนา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
อันแรงกล้า เผ็ดร้อนโดยส่วนเดียว แม้ฉันใด ดุรสารีบุตร เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคน
ในโลกนี้ ด้วยใจ ฉันนั้น เหมือนกันแล้ว บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้น
สู่หนทางนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงอภาย ทุกติ วินิบาต นรค โดยสมัย
ต่อมา เราได้เห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงแล้วซึ่ง อภายทุกติ วินิบาต
นรค เสวยทุกขเวทนาอันแรงกล้า เผ็ดร้อนโดยส่วนเดียว ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุ
ของมนุษย์ .

[๑๓๒] ดุรสารีบุตร เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนในโลกนี้ ด้วยใจว่า บุคคลนี้
ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึง
กำเนิดตริจจัน โดยสมัยต่อมา เราเห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงแล้ว
ซึ่งกำเนิดตริจจัน เสวยทุกขเวทนาอันแรงกล้า เผ็ดร้อน ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุ
ของมนุษย์ ดุรสารีบุตร เปรียบเหมือนหลุมคุล ลึกยิ่งกว่าข้าวบรุษ เต็มไปด้วยคุล ลำดับนั้น
บรุษผู้มีตัวอันความร้อนแผดเผา ครอบงำ เหน็ดเหนื่อย สะทกสะท้าน หิวระหาย มุ่งมาสู่
หลุมคุลนั้นแหละ โดยมรรคสายเดียว บรุษผู้มีจักขุเห็นเขาแล้ว ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า บรุษผู้เจริญนี้
ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น จักมาถึงหลุมคุลนี้ทีเดียว โดยสมัยต่อมา
บรุษผู้มีจักขุเห็น ฟังเห็นเขาตกลงในหลุมคุลนั้น เสวยทุกขเวทนาอันแรงกล้า เผ็ดร้อน แม้ฉันใด
ดุรสารีบุตร เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจ ฉันนั้น เหมือนกันแล้ว บุคคลนี้
ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักเข้า
ถึงกำเนิดตริจจัน โดยสมัยต่อมา เราย่อมเห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก
เข้าถึงแล้วซึ่งกำเนิดตริจจัน เสวยทุกขเวทนาอันแรงกล้า เผ็ดร้อน ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์
ล่วงจักขุของมนุษย์ .

[๑๓๓] ดุรสารีบุตร เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจอย่างนี้ว่า บุคคลนี้
ปฏิบัติอย่างนี้ ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึง
เปรตวิสัย โดยสมัยต่อมา เราย่อมเห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงแล้ว
ซึ่งเปรตวิสัย เสวยทุกขเวทนาเป็นอันมาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์
ดุรสารีบุตร เปรียบเหมือนต้นไม้เกิดในพื้นที่อื่น ไม่เสมอ มีใบอ่อนและใบแก่อันเบาบาง มีเงา
อันโปร่ง ลำดับนั้น บรุษผู้มีตัวอันความร้อนแผดเผา ครอบงำ เหน็ดเหนื่อย สะทกสะท้าน
หิวระหาย มุ่งมาสู่ต้นไม้นั้นแหละ โดยมรรคสายเดียว บรุษผู้มีจักขุเห็นเขาแล้ว ฟังกล่าว
อย่างนี้ว่า บรุษผู้เจริญนี้ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น จักมาถึงต้นไม้นี้
ทีเดียว โดยสมัยต่อมา บรุษผู้มีจักขุเห็น ฟังเห็นเขานั่งหรือนอนในเงาต้นไม้นั้น เสวยทุกขเวทนา
เป็นอันมาก แม้ฉันใด ดุรสารีบุตร เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจ ฉันนั้น
เหมือนกันแล้ว บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น เบื้องหน้า
แต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงเปรตวิสัย โดยสมัยต่อมา เราย่อมเห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้า
แต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงแล้วซึ่งเปรตวิสัย เสวยทุกขเวทนาเป็นอันมาก ด้วยทิพยจักขุ
อันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ .

[๑๓๔] ดุรสารีบุตร เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนในโลกนี้ ด้วยใจอย่างนี้ว่า บุคคลนี้
ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักบังเกิด
ในหมู่มนุษย์ โดยสมัยต่อมา เราย่อมเห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก บังเกิดแล้ว
ในหมู่มนุษย์ เสวยสุขเวทนาเป็นอันมาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์
ดุรสารีบุตร เปรียบเหมือนต้นไม้เกิดในพื้นที่อื่นเสมอ มีใบอ่อนและใบแก่อันหนา มีเงา
หนาทึบ ลำดับนั้น บรุษผู้มีตัวอันความร้อนแผดเผา ครอบงำ เหน็ดเหนื่อย สะทกสะท้าน
หิวระหาย มุ่งมาสู่ต้นไม้นั้นแหละ โดยมรรคสายเดียว บรุษผู้มีจักขุเห็นเขาแล้ว ฟังกล่าว
อย่างนี้ว่า บรุษนี้ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนี้ จักมาถึงต้นไม้นี้ทีเดียว
โดยสมัยต่อมา บรุษผู้มีจักขุเห็น ฟังเห็นเขานั่ง หรือนอนในเงาต้นไม้นั้น เสวยสุขเวทนาเป็น
อันมาก แม้ฉันใด ดุรสารีบุตร เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจ ฉันนั้น
เหมือนกันแล้ว อย่างนี้ว่า บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น เบื้องหน้า
แต่ตายเพราะกายแตก จักบังเกิดในหมู่มนุษย์ โดยสมัยต่อมา เราย่อมเห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้า
แต่ตายเพราะกายแตก บังเกิดแล้วในหมู่มนุษย์ เสวยสุขเวทนาเป็นอันมาก ด้วยทิพยจักขุ
อันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ .

[๑๓๕] ดุรสารีบุตร เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจ อย่างนี้ว่า
บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก
จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ โดยสมัยต่อมา เราย่อมเห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก
เข้าถึงแล้วซึ่งสุคติโลกสวรรค์ เสวยสุขเวทนาโดยส่วนเดียว ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุ
ของมนุษย์ ดุรสารีบุตร เปรียบเหมือนปราสาท ในปราสาทนั้นมีเรือนยอด ซึ่งฉาบทาแล้ว
ทั้งภายในและภายนอก หาช่องลมมิได้ มีวงกรอบอันสนิท มีบานประตูและหน้าต่างอันปิดสนิท
ในเรือนยอดนั้น มีบัลลังก์อันลาดด้วยผ้าโกเชาว์ขนยาว ลาดด้วยเครื่องลาดทำด้วยขนแกะสีขาว
ลาดด้วยขนเจียมเป็นแผ่นทึบ มีเครื่องลาดอย่างดีทำด้วยหนังชะมด มีเพดานกันน้ำในเบื้องบน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
มีหมอนแดงวาง ณ ข้างทั้งสอง ลำดับนั้น บุรุษผู้มีตัวอันความร้อนแผดเผา ครอบงำ เหน็ดเหนื่อย
สะทกสะท้าน หิวระหาย มุ่งมาสู่ปราสาทนั้นแหละ โดยมรรคสายเดียว บุรุษผู้มีจักษุเห็นเข้า
แล้ว พึงกล่าวอย่างนี้ว่า บุรุษผู้เจริญนี้ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น
จักมาถึงปราสาทนี้ทีเดียว โดยสมัยต่อมา บุรุษผู้มีจักษุนั้น พึงเห็นเขาน้ำ หรือนอนบนบัลลังก์
ในเรือนยอด ณ ปราสาทนั้น เสวยสุขเวทนาโดยส่วนเดียว แม้นั้นใด ดุรสารีบุตร เราย่อม
กำหนดรู้ใจบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจ จันนั้นเหมือนกันแล อย่างนี้ว่า บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น
ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์
โดยสมัยต่อมา เราย่อมเห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงแล้วซึ่งสุคติ
โลกสวรรค์ เสวยสุขเวทนาโดยส่วนเดียว ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์ .

[๑๓๖] ดุรสารีบุตร เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจอย่างนี้ว่า บุคคลนี้
ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น จะกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ
อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึง
อยู่ โดยสมัยต่อมา เราย่อมเห็นบุคคลนั้นกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหา
อาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ เสวยสุข
เวทนาโดยส่วนเดียว ดุรสารีบุตร เปรียบเหมือนสระโบกขรณี มีน้ำอันใส สะอาดเย็น
ใสตลอด มีท่าอันดี น้ำรินรมย์ และในที่ที่ไม่ไกลสระโบกขรณีนั้น มีแนวป่าอันทิบ ลำดับนั้น
บุรุษผู้มีตัวอันความร้อนแผดเผา ครอบงำ เหน็ดเหนื่อย สะทกสะท้าน หิวระหาย มุ่งมาสู่
สระโบกขรณีนั้นแหละ โดยมรรคสายเดียว บุรุษผู้มีจักษุเห็นเข้าแล้ว พึงกล่าวอย่างนี้ว่า
บุรุษผู้เจริญนี้ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น จักมาถึงสระโบกขรณีนี
ทีเดียว โดยสมัยต่อมา บุรุษผู้มีจักษุนั้น พึงเห็นเขาลงสู่สระโบกขรณีนั้น อาบและดื่ม ระวัง
ความกระวนกระวายความเหน็ดเหนื่อยและความร้อนหมดแล้ว ขึ้นไปนั่งหรือนอนในแนวป่านั้น
เสวยสุขเวทนาโดยส่วนเดียว แม้นั้นใด ดุรสารีบุตร เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนในโลกนี้
ด้วยใจ จันนั้นเหมือนกันแล อย่างนี้ว่า บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่
หนทางนั้น จักกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลาย
สิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ โดยสมัยต่อมา เราย่อมเห็นบุรุษนั้น กระทำ
ให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญา
อันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ เสวยสุขเวทนาโดยส่วนเดียว ดุรสารีบุตร คติ ๔ ประการ
เหล่านี้แล ดุรสารีบุตร ผู้ใดเลapingว่าซึ่งเราผู้รู้อย่างนี้ ผู้เห็นอยู่อย่างนี้ว่า ธรรมอันยิ่งของมนุษย์
ที่เป็นญาณทัสสนะอันวิเศษพอแก่ความเป็นอริยะของพระสมณโคดม ไม่มี พระสมณโคดมทรง
แสดงธรรมที่ประมวลมาด้วยความตรึก ที่ไตรตรองด้วยการค้นคิด แจ่มแจ้งได้เอง ดุรสารีบุตร
ผู้นั้นไม่ละวาจาอันเสีย ไม่ละความคิดนั้นเสีย ไม่ละคตินิฏฐานั้นเสีย ก็เที่ยงที่จะตกนรก
ดังนํ้ามาฝั่งไว้ ดุรสารีบุตร เปรียบเหมือนภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยสมาธิ
ถึงพร้อมด้วยปัญญา พึงกระหยิ่มมอร์หัตผลในปัจจุบันทีเดียว แม้นั้นใด เรากล่าวข้ออุปไมยนี้
ก็จันนั้น ผู้นั้นไม่ละวาจาอันเสีย ไม่ละความคิดนั้นเสีย ไม่ละคตินิฏฐานั้นเสีย ก็เที่ยงที่จะ
ตกนรกดังถูกนํ้ามาฝั่งไว้ .

พรหมจรรย์ประกอบด้วยองค์ ๔

[๑๓๗] ดุรสารีบุตร อนึ่ง เราย่อมเข้าใจประพฤติพรหมจรรย์ประกอบด้วยองค์ ๔ คือ
เราเป็นผู้บำเพ็ญตบะและเป็นเยี่ยมกว่าผู้บำเพ็ญตบะทั้งหลาย เราประพฤติเคร้าหมองและเป็น
เยี่ยมกว่าผู้ประพฤติเคร้าหมองทั้งหลาย เราเป็นผู้เกลียดบาปและเป็นเยี่ยมกว่าผู้เกลียดบาปทั้งหลาย
เราเป็นผู้สัจและเป็นผู้สัจกว่าผู้สัจทั้งหลาย .

[๑๓๘] ดุรสารีบุตร บรรดาพรหมจรรย์มีองค์ ๔ นั้น วัตรต่อไปนี้ เป็นพรหมจรรย์
ของเรา โดยความที่เราเป็นผู้บำเพ็ญตบะ คือ เราเคยเป็นอเจลจนเปลือย ไร้มรรยาท เลียมือ
เขาเชิญให้มารับภิกษาก็ไม่มา เขาเชิญให้หยุดก็ไม่หยุด ไม่ยินดีภิกษาที่เขานำมาให้ ไม่ยินดีภิกษา
ที่เขาทำเฉพาะ ไม่ยินดีภิกษาที่เขาถนอม เราไม่รับภิกษาปากหม้อ ไม่รับภิกษาจากหม้อข้าว
ไม่รับภิกษาที่บุคคลยื่นคร่อมธรณีประตูให้ ไม่รับภิกษาที่บุคคลยื่นคร่อมท่อนไม้ให้ ไม่รับภิกษา
ที่บุคคลยื่นคร่อมสากให้ ไม่รับภิกษาของบุคคลสองคนผู้กำลังบริโภคร่วม ไม่รับภิกษาของหญิง
มิดรรภ ไม่รับภิกษาของหญิงผู้กำลังให้ลูกดูดนม ไม่รับภิกษาของหญิงผู้คลอเคลียบุรุษ ไม่รับภิกษา
ที่นัดแนะกันทำไว้ ไม่รับภิกษาในที่ซึ่งสุนัขได้รับเลี้ยงดู ไม่รับภิกษาในที่ที่มีแมลงวันไต่ตอม
เป็นกลุมๆ ไม่กินปลา ไม่กินเนื้อ ไม่ดื่มสุรา ไม่ดื่มเมรัย ไม่ดื่มยาตอง เราไม่รับภิกษาที่
เรือนหลังเดียว เยียวยาอัตภาพด้วยข้าวคำเดียวบ้าง รับภิกษาที่เรือนสองหลัง เยียวยาอัตภาพ
ด้วยข้าว ๒ คำบ้าง ฯลฯ รับภิกษาที่เรือน ๓ หลัง เยียวยาอัตภาพด้วยข้าว ๓ คำบ้าง เราไม่
เยียวยาอัตภาพด้วยภิกษาในถาดน้อยใบเดียวบ้าง ๒ ใบบ้าง ฯลฯ ๓ ใบบ้าง กินอาหารที่เก็บค้างไว้
วันหนึ่งบ้าง ๒ วันบ้าง ฯลฯ ๓ วันบ้าง เป็นผู้ประกอบด้วยความขวนขวายในการบริโภคภัตตาหาร
ที่เรียนมาตั้งถึงเดือนเช่นนี้บ้าง เราเป็นผู้มีผัดทองเป็นภิกษาบ้าง มีข้าวฟ่างเป็นภิกษาบ้าง
มีลูกเดือยเป็นภิกษาบ้าง มีกากข้าวเป็นภิกษาบ้าง มียางเป็นภิกษาบ้าง มีสาหร่ายเป็นภิกษาบ้าง
มีรำเป็นภิกษาบ้าง มีข้าวตังเป็นภิกษาบ้าง มีกายนเป็นภิกษาบ้าง มีหญ้าเป็นภิกษาบ้าง มีโคมัย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
เป็นภักขาบ้าง มีเหง้าและผลไม้ในป่าเป็นอาหาร บริโภคผลไม้หล่นเยียวยาอัตรภาพ เรานั้นทรงผ้า
ปานบ้าง ผ้าแถมกันบ้าง ผ้าห่อศพบ้าง ผ้าบังสุกุลบ้าง ผ้าเปลือกไม้บ้าง หนังสือบ้าง หนังสือ
ทั้งเล็บบ้าง ผ้านาคกรองบ้าง ผ้าเปลือกไม้กรองบ้าง ผ้าผลไม้กรองบ้าง ผ้าม้วนพลาด้วยผมมนุษย์บ้าง
ผ้าม้วนพลาด้วยขนสัตว์บ้าง ผ้าทำด้วยขนปิกนกเจ้าบ้าง เป็นผู้ถอนผมและหนวด คือ ประกอบ
ความชวนชวายเป็นการถอนผมและหนวดบ้าง เป็นผู้ถือยื่น คือ หามอาสนะบ้าง เป็นผู้กระโหย่ง
คือ ประกอบความเพียรในการกระโหย่ง [เดินกระโหย่งเหยียบพื้นไม่เต็มเท้า] บ้าง เป็นผู้นอน
บนหนาม คือ สำเร็จการนอนบนหนามบ้าง เป็นผู้ประกอบความชวนชวายเป็นการลงน้ำวันละ-

* สามครั้งบ้าง เป็นผู้ประกอบการชวนชวายเป็นการย่างและบ่มกาย มีประการมิใช่น้อยเห็นปานนี้
ด้วยประการจะน้อย ดูกรสาริบุตร นี่แหละเป็นพรหมจรรย์ของเรา โดยความที่เราเป็นผู้บำเพ็ญตบะ .

[๑๓๙] ดูกรสาริบุตร บรรดาพรหมจรรย์มีองค์ ๔ นั้น พรหมจรรย์นี้เป็นวัตรในความ
ประพฤติกะไรหมองของเรา มลทิน คือละอองธุลีสิ่งสมในกายของเราบดด้วยปมมิใช่น้อย จนเป็น
สะเก็ด เปรียบเหมือนตอตะโก มีละอองธุลี สิ่งสมบดด้วยปมมิใช่น้อย จนเกิดเป็นสะเก็ด ฉะนั้น
ฉนั้น มลทิน คือละอองธุลีสิ่งสมในกายของเราบดด้วยปมมิใช่น้อย จนเกิดเป็นสะเก็ด ฉนั้น
เหมือนกัน ดูกรสาริบุตร เรา ไม่ได้คิดที่จะลูบคลำปิดละอองธุลีนี้ด้วยฝ่ามือ หรือ ไม่ได้คิดว่า คน
เหล่านี้จะพึงลูบคลำปิดละอองธุลีนี้ด้วยฝ่ามือ ดูกรสาริบุตร ความคิดเผื่ออย่างนี้ ไม่ได้มีแก่เรา
เลย ดูกรสาริบุตร นี่แหละ เป็นวัตรในความประพฤติกะไรหมองของเรา .

[๑๔๐] ดูกรสาริบุตร บรรดาพรหมจรรย์มีองค์ ๔ เหล่านั้น พรหมจรรย์นี้เป็นวัตรใน
ความประพฤติกเลียดบาปของเขา เรานั้นมีสติก้าวไปข้างหน้า มีสติถอยกลับ ความเอ็นดูของเรา
ปรากฏเฉพาะ จนกระทั่งในหยดน้ำว่า เราอย่าได้ล้างผลาญสัตว์เล็กๆ ที่อยู่ในที่อื่น ไม่สม่ำเสมอ
เลย ดูกรสาริบุตร นี่แหละเป็นวัตรในความประพฤติกเลียดบาปของเรา .

[๑๔๑] ดูกรสาริบุตร บรรดาพรหมจรรย์มีองค์ ๔ เหล่านั้น พรหมจรรย์นี้เป็นวัตรใน
ความสัจของเรา เรานั้นเข้าอาศัยชายป่าแห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ ในกาลใดเราได้พบคนเลี้ยงโค หรือ
คนเลี้ยงปศุสัตว์ หรือคนหาหญ้า หรือคนหาฟืน หรือคนเที่ยวหาผลไม้เป็นต้นในป่า ในกาล
นั้น เราก็ดูหนีจากป่าไปสู่น้ำ จากซุ้มไปสู่อำนาจ จากที่ลม ไปสู่ที่ลม จากที่ดอน ไปสู่ที่ดอน ช่อ
นั้นเพราะเหตุอะไร? เพราะเราคิดว่า คนเหล่านั้น อย่าได้เห็นเราเลย และเราก็อย่าได้เห็นคน
เหล่านั้นเลย ดูกรสาริบุตร เปรียบเหมือน เนื้อที่เกิดในป่า เห็นมนุษย์ทั้งหลายแล้วก็วิ่งหนีจาก
ป่าไปสู่น้ำ จากซุ้มไปสู่อำนาจ จากที่ลม ไปสู่ที่ลม จากที่ดอน ไปสู่ที่ดอน แม้ฉนั้น ดูกรสาริบุตร
เราก็จินนนั้นเหมือนกัน ในกาลใด เราได้พบคนเลี้ยงโค หรือคนเลี้ยงปศุสัตว์ หรือคนหาหญ้า
หรือคนหาฟืน หรือคนเที่ยวหาผลไม้เป็นต้นในป่าในกาลนั้น เราก็ดูหนีจากป่าไปสู่น้ำ จากซุ้ม-

* ไปสู่อำนาจ จากที่ลม ไปสู่ที่ลม จากที่ดอน ไปสู่ที่ดอน ช่อนั้นเพราะเหตุอะไร? เพราะเราคิดว่า
คนเหล่านั้นอย่าได้เห็นเราเลย และเราก็อย่าได้เห็นคนเหล่านั้นเลย ดูกรสาริบุตร นี่แหละเป็นวัตร
ในความประพฤติกเลียดของเรา .

ปฏิบัติทางธรรม

[๑๔๒] ดูกรสาริบุตร เรานั้นแลเคยคลานเข้าไปในคอกที่เหล่าโคออกไปแล้ว และ
ปราศจากคนเลี้ยงโค กินโคมัยของลูกโคอ่อนที่ยังไม่ทิ้งแม่ มูตรและกรีสของเรายังไม่หมดสิ้นไป
เพียงไร เราก็กินมูตรและกรีสของตนเองเป็นอาหาร ดูกรสาริบุตร นี่แหละเป็นวัตรในโภชนะ
มหาวิกฤตของเรา .

[๑๔๓] ดูกรสาริบุตร เรานั้นแล เข้าอาศัยแนวป่าอันน่ากลัวแห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ นี้
เป็นความน่ากลัวแห่งแนวป่านั้น บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งยังไม่ปราศจากราคะ เข้าไปสู่น้ำนั้น โดยมาก
ชนพอง ดูกรสาริบุตร เรานั้นแล ในราตรีที่หนาว ฤดูเหมันต์ ตั้งอยู่ระหว่างเดือน ๓ ต่อเดือน
๔ เป็นสมัยมีหิมะตก ในราตรีเห็นปานนั้น [เรา] อยู่ในที่แจ้งตลอดคืน กลางวันเราอยู่ในแนว
ป่า ในเดือนท้ายฤดูร้อน กลางวันเราอยู่ในที่แจ้ง กลางคืนเราอยู่ในแนวป่า ดูกรสาริบุตร
เป็นความจริง คากาอันน่าอัศจรรย์ยิ่งนักนี้ ที่เราไม่ได้ยินมาก่อน ปรากฏแก่เราว่า

นักปราชญ์ผู้แสวงหาความหมดจด

อาบแดด อาบน้ำค้าง เป็นคนเปลือย ทั่วมิได้

ฝังไฟ อยู่คนเดียวในป่าอันน่ากลัว ดังนี้

[๑๔๔] ดูกรสาริบุตร เราย่อมสำเร็จการนอนแอบอิงกระดูกศพในป่าช้า พวกเด็กเลี้ยง
โคเข้ามาใกล้เราแล้ว ถ่มน้ำลายรดบ้าง ถายปัสสาวะรดแล้ว ไปรยฝุ่นรดบ้าง เอาไม้ยอนที่ช่อง
หูบ้าง เราไม่รู้สึกลัว ยังจิตอันลามกให้เกิดขึ้นในพวกเด็กเหล่านั้นเลย ดูกรสาริบุตร นี่แหละเป็น
วัตรในการอยู่ด้วยอุเบกขาของเรา .

[๑๔๕] ดูกรสาริบุตร มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาตะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า ความ
หมดจดย่อมมีด้วยอาหาร พวกเขากล่าวอย่างนี้ว่า พวกเราย่อมเยียวยาอัตรภาพด้วยอาหารขนาดเท่า
ผลพุทรา พวกเขาย่อมเคี้ยวกิน [อาหารเท่า] ผลพุทราบ้าง ผลพุทราป่นบ้าง ต้มบ้าง [เทาผล]
พุทราบ้าง บริโภค [อาหารเท่า] ผลพุทราที่ทำเป็นชนิดต่างๆ บ้าง ดูกรสาริบุตร เราารู้สึกว่า
กิน [อาหารเท่า] ผลพุทราผลเดียวเท่านั้น ดูกรสาริบุตร เธอจะพึงมีความสำคัญว่า พุทราใน
สมัยนั้น ชะรอยจะผลใหญ่เป็นแน่ ชื่อนี้ เธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น แม้ในกาลนั้นผลพุทราที่เป็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ขนาดใหญ่ขึ้นก็เหมือนในบัดนี้ ดุรสารีบุตร เมื่อเรากิน [อาหารเท่า] ผลพหุผลเดียว
เท่านั้น ร่างกายก็ถึงความชบพอมยิ่งนัก อวัยวะน้อยใหญ่ของเราเปรียบเหมือนเถาวัลย์ที่มีข้อมาก
และข้อด้า เพราะความที่เรามีอาหารน้อยนั่นเอง ตะโพกของเราเปรียบเหมือนรอยเท้าอูฐ เพราะ
ความที่เรามีอาหารน้อยนั่นเอง กระดูกสันหลังของเราสูงขึ้นเป็นปมๆ เหมือนเถาสะบ้า เพราะความ
ที่เรามีอาหารน้อยนั่นเอง กระดูกซี่โครงของเราเหลื่อมขึ้น เหลื่อมลงเห็นปรากฏ เหมือนกลอน
แห่งศาลาเก่าเหลื่อมกันจะนั้น เพราะความที่เรามีอาหารน้อยนั่นเอง ดวงตาของเราลึกเข้าไปใน
เบ้าตา เหมือนเงาดวงดาวปรากฏในบ่อน้ำอันลึกจะนั้น เพราะความที่เรามีอาหารน้อยนั่นเอง
หนังศีรษะของเรา อันลมถูกต้องแล้วก็เหี่ยวแห้งเปรียบเหมือนน้ำเต้าขมที่ถูกตัดขั้ว แต่ยังอ่อน
อันลมแดดสัมผัสแล้ว ย่อมเป็นของเหี่ยวแห้งไป จะนั้น เพราะความที่เรามีอาหารน้อยนั่นเอง
ดุรสารีบุตร เรานั้นแลคิดว่า จะลบล้างผิวหนังห้อง ก็ลบล้างกระดูกสันหลังทีเดียว คิดว่า
จะลบล้างกระดูกสันหลัง ก็ลบล้างผิวหนังห้องทีเดียว ดุรสารีบุตร ผิวหนังห้องของเราติดกระดูก
สันหลัง เพราะความที่เรามีอาหารน้อยนั่นเอง เรานั้นคิดว่า จะกายอจจาหรือปัสสาวะ ก็ขวน
ล้ม ณ ที่นั้นเอง เพราะความที่เรามีอาหารน้อยนั่นเอง เรานั้นเมื่อจะยังร่างกายให้คล่องแคล่ว
ก็ลูบตัวด้วยฝ่ามือ เมื่อเราลูบตัวด้วยฝ่ามือชนทั้งหลายมีรากอันแนกก็หลุดจากกาย เพราะความที่เร
ามีอาหารน้อยนั่นเอง .

วาทะและทฎฐิ

[๑๔๖] ดุรสารีบุตร มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาทะอย่างนี้ มีทฎฐิอย่างนี้ว่า ความ
หมดจดย่อมมิได้ด้วยอาหาร พวกเขากล่าวอย่างนี้ว่า เราย่อมเยียวยาอิตถาด้วย [อาหารเท่าเมล็ด]
ถั่วเขียว ฯลฯ พวกเขาย่อมเยียวยาอิตถาด้วย [อาหารเท่าเมล็ด] งา ฯลฯ พวกเขาย่อมเยียวยา
อิตถาด้วย [อาหารเท่าเมล็ด] ข้าวสาร ดังนี้ พวกเขาดื่อกิน [อาหารเท่าเมล็ด] ข้าวสารบ้าง
ข้าวสารปนบ้าง ต้มน้ำ [ประมาณเท่าเมล็ด] ข้าวสาร ย่อมบริโภคน [อาหารเท่าเมล็ด] ข้าวสาร
ที่จัดทำให้แปลกมีประการมิใช่น้อยบ้าง ดุรสารีบุตร เรายอมรับถือว่า กิน [อาหารเท่าเมล็ด]
ข้าวสารเมล็ดเดียวเท่านั้น ดุรสารีบุตร เธอจะพึงมีความสำคัญว่า ข้าวสารในสมัยนั้น ชะรอยจะ
เมล็ดใหญ่เป็นแน่ ข้อนี้ เธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น แม้นกาลนั้น ข้าวสารที่เป็นขนาดใหญ่ขึ้นก็
ก็มีเมล็ดเท่าข้าวสารในบัดนี้ ดุรสารีบุตร เมื่อเรากิน [อาหารเท่าเมล็ด] ข้าวสารเมล็ดเดียว
เท่านั้น ร่างกายก็ถึงความชบพอมยิ่งนัก อวัยวะน้อยใหญ่ของเรา เปรียบเหมือนเถาวัลย์ที่มีข้อมาก
และข้อด้า เพราะความที่เรามีอาหารน้อยนั่นเอง ตะโพกของเราเปรียบเหมือนรอยเท้าอูฐ เพราะ
ความที่เรามีอาหารน้อยนั่นเอง กระดูกสันหลังของเราสูงขึ้นเป็นปมๆ เหมือนเถาสะบ้า เพราะ
ความที่เรามีอาหารน้อยนั่นเอง กระดูกซี่โครงของเราเหลื่อมขึ้นเหลื่อมลงเห็นปรากฏ เหมือนกลอน
แห่งศาลาเก่าเหลื่อมกันจะนั้น เพราะความที่เรามีอาหารน้อยนั่นเอง ดวงตาของเราลึกเข้าไปใน
เบ้าตา เหมือนเงาดวงดาวปรากฏในบ่อน้ำอันลึกจะนั้น เพราะความที่เรามีอาหารน้อยนั่นเอง
หนังศีรษะของเราอันลมถูกต้องแล้ว ก็เหี่ยวแห้ง เปรียบเหมือนน้ำเต้าขมที่ถูกตัดขั้ว แต่ยังอ่อน
อันลมแดดสัมผัสแล้ว ย่อมเป็นของเหี่ยวแห้งไป จะนั้น เพราะความที่เรามีอาหารน้อยนั่นเอง
ดุรสารีบุตร เรานั้นแล คิดว่า จะลบล้างผิวหนังห้องก็ลบล้างกระดูกสันหลังทีเดียว คิดว่า จะ
ลบล้างกระดูกสันหลัง ก็ลบล้างผิวหนังห้องทีเดียว ดุรสารีบุตร ผิวหนังห้องของเราติดกระดูก
สันหลัง เพราะความที่เรามีอาหารน้อยนั่นเอง เรานั้นคิดว่า จะกายอจจาหรือปัสสาวะก็ขวนล้ม
ณ ที่นั้นเอง เพราะความที่เรามีอาหารน้อยนั่นเอง เรานั้นเมื่อจะยังร่างกายให้คล่องแคล่วก็ลูบตัว
ด้วยฝ่ามือ เมื่อเราลูบตัวด้วยฝ่ามือ ชนทั้งหลายมีรากอันแนกก็หลุดร่วงจากกาย เพราะความที่เร
ามีอาหารน้อยนั่นเอง .

ดุรสารีบุตร ด้วยการปฏิบัติอย่างไม่มีใครสู้เมื่อนั้น ด้วยปฏิบัติเช่นนั้น ด้วยความเพียรที่
กระทำได้แสนยากนั้น เราก็มิได้บรรลธรรมอันยิ่งของมนุษย์ ที่เป็นญาณทัสสนะอันวิเศษพอ
แก่ความเป็นอริยะ ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร? เพราะมิใช่ปฏิบัติที่เป็นเหตุบรรลปัญญาอันประเสริฐ
ปัญญานี้แล ที่ซึ่งเราได้บรรลแล้ว เป็นของประเสริฐ นำสัตว์ออกจากทุกข์ได้ เป็นทางสิ้นทุกข์
โดยชอบแห่งบุคคลผู้กระทำอยู่ตามนั้น .

[๑๔๗] ดุรสารีบุตร มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาทะอย่างนี้ มีทฎฐิอย่างนี้ว่า
ความหมดจดย่อมมิได้ด้วยสังสารวัฏ ดุรสารีบุตร ก็สังสารวัฏที่เราไม่เคยท่องเที่ยวไป โดยกาล
ยืดยาวช้านานนี้ เว้นแต่เทวโลกชั้นสุทธาวาส เป็นสิ่งที่หาไม่ได้ง่ายนัก ดุรสารีบุตร ถ้าเรา
พึงท่องเที่ยวไปในเทวโลกชั้นสุทธาวาส เราก็มิพึงมาสู่โลกนี้อีก .

[๑๔๘] ดุรสารีบุตร มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาทะอย่างนี้ มีทฎฐิอย่างนี้ว่า ความ
บริสุทธิ์ย่อมมิได้ด้วยอุบัติ ดุรสารีบุตร ความอุบัติที่เราไม่เคยเข้าถึงแล้ว โดยกาลยืดยาวช้านาน
นี้ เว้นจากเทวโลกชั้นสุทธาวาส เป็นของหาไม่ได้ง่ายนัก ดุรสารีบุตร ถ้าเราพึงอุบัติในเทวโลก
ชั้นสุทธาวาส เราก็มิพึงมาสู่โลกนี้อีก .

[๑๔๙] ดุรสารีบุตร มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาทะอย่างนี้ มีทฎฐิอย่างนี้ว่า
ความหมดจดย่อมมิได้ด้วยอาวาส ดุรสารีบุตร ก็อาวาสที่เราไม่เคยอยู่อาศัยแล้ว โดยกาลยืดยาว
ช้านานนี้ เว้นจากเทวโลกชั้นสุทธาวาส เป็นของหาไม่ได้ง่ายนัก ดุรสารีบุตร ถ้าเราพึงอยู่
อาศัยในเทวโลกชั้นสุทธาวาส เราก็มิพึงมาสู่โลกนี้อีก .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก
[๑๙๐] ดุรสารีบุตร มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาทีอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ความ
หมดจดย่อมมิได้ด้วยการบูชาญี ดุรสารีบุตร ก็ยัญที่เราไม่เคยบูชาแล้ว โดยกาลยิตยาวช้านาน
นี้เป็นของหาไม่ได้ง่ายนัก แต่ยัญนั้นอันเราเป็นพระราชผู้เป็นกษัตริย์ได้มูรธาภิเษก หรือเป็น
พราหมณ์ผู้มหาศาลจึงบูชา .

[๑๙๑] ดุรสารีบุตร มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาทีอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า
ความบริสุทธิ์ย่อมมิได้ด้วยการบำเรอไฟ ดุรสารีบุตร ก็ไฟที่เราไม่เคยบำเรอแล้ว โดยกาลยิตยาว
ช้านานนี้เป็นของหาไม่ได้ง่ายนัก แต่ไฟนั้น อันเราเป็นพระราชผู้เป็นกษัตริย์ได้มูรธาภิเษก
หรือเป็นพราหมณ์ผู้มหาศาลจึงบำเรอ .

[๑๙๒] ดุรสารีบุตร มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาทีอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า บุรุษ
รุ่นหนุ่มผู้เจริญนี้ มีเกศาตาสนิท ประกอบด้วยวัยหนุ่มอันเจริญประกอบด้วยปัญญาเฉลียวฉลาด
อย่างยิ่งสมกับวัยต้น ต่อมา บุรุษผู้เจริญนี้ เป็นคนแก่ เป็นคนเฒ่า ถือเอาซึ่งความเป็นผู้ใหญ่
ล่วงกาลผ่านวัยโดยลำดับ คือ มีอายุถึง ๘๐ ปีบ้าง ๙๐ ปีบ้าง ๑๐๐ ปีบ้าง โดยชาติ ย่อมเสื่อม
จากปัญญาความเฉลียวฉลาดนั้น ในภายหลัง ดุรสารีบุตร ชื่อนี้ เธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ก็บัดนี้
เราเป็นคนแก่ เป็นคนเฒ่า ถือเอาซึ่งความเป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยโดยลำดับ อายุของเราแปรดิฐ
ปีช้านี้แล้ว สวากบริษัททั้ง ๔ ของเราในธรรมวินัยนี้ มีอายุถึงร้อยปี เป็นอยู่ได้ตั้งร้อยปี ประกอบ
ด้วย สติ คติ ธีติ อันยอดเยี่ยม และปัญญาเฉลียวฉลาดอย่างยิ่ง ดุรสารีบุตร เปรียบเหมือน
นักธมมมั่นคง ได้รับการฝึกหัดแล้ว ชำชอง ชำนิช้านาน เคยแสดงฝีมือมาแล้ว พึงยังงวตาล
โดยขวางให้ตกลง ด้วยลูกศรขนาดเบาโดยง่ายตาย แม้นินโด สวากบริษัท ๔ ของเราเป็นผู้มีสติ
อันยิ่ง มีคติอันยิ่ง มีปัญญาทรงจำอันยิ่ง ประกอบด้วยปัญญาเฉลียวฉลาดอย่างยิ่ง ฉะนั้น พวกเธอ
พึงถามปัญหาอิงสติปัญฐาน ๔ กระเรา เราถูกถามปัญหาแล้วๆ พึงพยากรณ์แก่พวกเธอ พวกเธอ
พึงทรงจำคำที่ราพยากรณ์แล้ว โดยเป็นคำพยากรณ์ มิได้สอบถามเราให้ยิ่งกว่า ๒ ครั้ง เว้นจาก
การกิน การดื่ม การเคี้ยว การลั้ม เว้นจากการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ เว้นจากการหลับและบรรเทา
ความเมื่อยล้า ดุรสารีบุตร ธรรมชาติของตถาคตนั้น ไม่รู้จักจบสิ้น บทและพยัญชนะแห่งธรรม
ของตถาคตนั้น ไม่รู้จักจบสิ้น ความแจ่มแจ้งแห่งปัญหาของตถาคตนั้น ไม่รู้จักจบสิ้น เมื่อเป็น
ดังนั้น สวากบริษัท ๔ ของเราเหล่านั้น จึงมีอายุตั้ง ๑๐๐ ปี เป็นอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี พึงกระทำกาละ
โดยล่วงไปแห่ง ๑๐๐ ปี ดุรสารีบุตร ถ้าแม่พวกเธอจะพึงห้ามเราไปด้วยเตียนน้อย ความเป็น
อย่างอื่นแห่งปัญญาเฉลียวฉลาดของตถาคต ย่อมไม่มีเลย ดุรสารีบุตร บุคคลเมื่อจะกล่าวโดยชอบ
พึงกล่าวคำใดว่า สัตว์ผู้มีความไม่ล้มเหลวเป็นธรรมดา บังเกิดขึ้นในโลก เพื่อประโยชน์เกื้อ-

* กุลเกษนเป็นมาก เพื่อความสุขเกษนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล
เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย บุคคลเมื่อจะกล่าวโดยชอบ พึงกล่าวคำนี้แก่เราเท่านั้น
ว่า สัตว์ผู้มีความไม่ล้มเหลวเป็นธรรมด่าบังเกิดขึ้นในโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลเกษนเป็นอันมาก
เพื่อความสุขเกษนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดา
และมนุษย์ทั้งหลาย ดังนี้ .

คำนิคม

[๑๙๓] ก็โดยสมัยนั้นแล ท่านพระนาคสมาละ ถวายงานพิศอยู่ ณ เบื้องปฤษฎางค์
ลำดับนั้น ท่านพระนาคสมาละ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
นำอัครราชย์จริง ไม่เคยมี อนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้ามีโลมาอันพองเพราะพึงธรรมปริยายนี้ ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ธรรมปริยายนี้ชื่ออะไร พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุรนาคสมาละ เพราะเหตุนี้
แหละ เธอจงทรงจำธรรมปริยายนี้ไว้ว่าชื่อว่า โลมาหงสนปริยาย .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ท่านพระนาคสมาละ มีใจชื่นชม ยินดีพระภาษิต
ของพระผู้มีพระภาคแล้วแล .

จบ มหาสิหนาทสูตร ที่ ๒

๓. มหาทุกขกัณฐสูตร

ว่าด้วยกองทุกข์ใหญ่

เรื่องอัญญเดียรทีย

[๑๙๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก-
* เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ภิกษุมารูปด้วยกัน ในตอนเช้า นั่งแล้ว ถือบาตร
และจีวรเข้าไปบิณฑบาตในพระนครสาวัตถี ภิกษุเหล่านั้นต่างมีความคิดร่วมกันว่า ยังเข้าอยู่นัก
อย่าเพิ่งเข้าไปบิณฑบาตในพระนครสาวัตถีเลย ทางที่ดี พวกเราควรเข้าไปยังอารามของพวกปริพาชก
อัญญเดียรทียเถิด ดังนี้แล้ว ต่างก็มุ่งตรงไปยังอารามของพวกปริพาชกอัญญเดียรทีย ครั้นแล้ว
ได้สนทนากับปริพาชก อัญญเดียรทียเหล่านั้น ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกัน
ไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พวกปริพาชก อัญญเดียรทียเหล่านั้น ได้กล่าวกะพวก
ภิกษุผู้หนึ่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งดังนี้ว่า ดุรผู้มีอายุทั้งหลาย พระสมณโคดมบัญญัติข้อควรกำหนด
รู้กามได้ แม้พวกข้าพเจ้าก็บัญญัติข้อควรกำหนดรู้กามได้ พระสมณโคดมบัญญัติข้อควรกำหนด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
รูปได้ แม้พวกข้าพเจ้าก็บัญญัติข้อควรกำหนดรู้รูปได้ พระสมณโคตมบัญญัติข้อควรกำหนดรู้
เวทนาได้ แม้พวกข้าพเจ้าก็บัญญัติข้อควรกำหนดรู้เวทนาได้ ดูกุมารทั้งหลาย ในเรื่องนี้ อะไร
เล่า เป็นข้อแปลกกัน อะไรเป็นผลที่มุ่งหมาย หรือกระทำให้ต่างกันระหว่างพระสมณโคตมกับ
พวกข้าพเจ้า เช่นการแสดงธรรมกับการแสดงธรรม หรืออนาสสนิกับอนาสสนี พวกภิกษุเหล่า
นั้นไม่ยินดี ไม่คัดค้านคำที่พวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์เหล่านั้นกล่าวแล้ว ครั้นแล้วลุกจากที่นั่งหลัก
ไป ด้วยคิดว่า เราจักทราบข้อความแห่งภายีตนีในสำนักของพระผู้มีพระภาค .

[๑๙๕] ครั้นนั้นแล ภิกษุเหล่านั้นเที่ยวบิณฑบาตไปในพระนครสาวัตถีกลับจากบิณฑบาต
ในเวลาปัจฉิมกาลแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วจึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาค
แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ดังข้าพเจ้า—
* องค์ขอประทานพระวโรกาส เข้าวันนี้ พวกข้าพเจ้าองค์หนึ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาต
ในพระนครสาวัตถี พวกข้าพเจ้าองค์ต่างมีความคิดร่วมกันว่า ยังเข้าอยู่นัก อย่าเพิ่งเข้าไปบิณฑบาต
ในพระนครสาวัตถีเลย ทางที่ดี พวกเราควรเข้าไปยังอารามของพวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์เถิด
พวกข้าพเจ้าองค์ต่างก็มุ่งตรงไปยังอารามของพวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์ ครั้นแล้วได้สนทนาปราศรัย
กับพวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์เหล่านั้น ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ
ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์เหล่านั้นเล่า ได้กล่าวกะพวกข้าพเจ้าองค์ ผู้หนึ่ง ณ
ที่ควรส่วนข้างหนึ่งดังนี้ว่า ดูกุมารทั้งหลาย พระสมณโคตมบัญญัติข้อควรกำหนดรู้กามได้
แม้พวกข้าพเจ้าก็บัญญัติข้อควรกำหนดรู้กามได้ พระสมณโคตมบัญญัติข้อควรกำหนดรู้รูปได้
แม้พวกข้าพเจ้าก็บัญญัติข้อควรกำหนดรู้รูปได้ พระสมณโคตมบัญญัติข้อควรกำหนดรู้เวทนาได้ แม้
พวกข้าพเจ้าก็บัญญัติข้อควรกำหนดรู้เวทนาได้ ดูกุมารทั้งหลาย ในเรื่องนี้ อะไรเล่าเป็นข้อ
แปลกกัน อะไรเป็นผลที่มุ่งหมาย หรือกระทำให้ต่างกัน ระหว่างพระสมณโคตมกับพวกข้าพเจ้า
เช่นการแสดงธรรมกับการแสดงธรรม หรืออนาสสนิกับอนาสสนี พวกข้าพเจ้าองค์ไม่ยินดี
ไม่คัดค้านคำที่พวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์เหล่านั้นกล่าวแล้ว ครั้นแล้วลุกจากที่นั่งหลักไปด้วยคิดว่า
เราจักทราบข้อความแห่งภายีตนีในสำนักของพระผู้มีพระภาค .

คุณและโทษของกาม

[๑๙๖] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกุมารทั้งหลาย พวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์ผู้มีวาทะ
อย่างนี้ พวกเธอพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ดูกุณานันท์ทั้งหลาย ก็อะไรเล่าเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ อะไร
เป็นการถนอมของกามทั้งหลาย คือ อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ อะไรเป็นการถนอมของรูป
ทั้งหลาย อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ อะไรเป็นการถนอมของเวทนาทั้งหลาย? ดูกุมาร
ทั้งหลาย พวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์ถูกพวกเธอถามอย่างนี้ จักไม่พอใจเลย และจักต้องคับแค้น
อย่างยิ่ง ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร? เพราะชื่อนั้นมิใช่วิสัย ดูกุมารทั้งหลาย เราไม่เห็นผู้ที่จะพึง
ยังจิตให้ยินดีด้วยการพยากรณ์ปัญหาเหล่านี้ ในโลกเป็นไปกับด้วยเทวโลก มารโลก พรหมโลก
ในหมู่สัตว์ เป็นไปกับด้วยสมณะ และพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เว้นไว้แต่ตถาคต หรือสาวก
ของตถาคต หรือมีเจตน์นั้นก็พึงจากนี้ .

[๑๙๗] ดูกุมารทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นคุณของกามทั้งหลาย? ดูกุมารทั้งหลาย
กามคุณ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ รูปที่พึงรู้แจ้งด้วยจักขุ นำปรารภนา นำใคร่ นำ—
* พอใจ นำรัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เสี่ยงที่พึงรู้แจ้งด้วยโสต . . . กลิ่นที่พึงรู้แจ้ง
ด้วยฆานะ . . . รสที่พึงรู้แจ้งด้วยชีวา . . . โผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งด้วยกาย นำปรารภนา นำใคร่ นำพอใจ
นำรัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ดูกุมารทั้งหลาย กามคุณ ๕ ประการ
เหล่านั้นแล ความสุข ความโสมนัสใจเล่า อาศัยกามคุณ ๕ เหล่านี้เกิดขึ้น นี่เป็นคุณของกาม
ทั้งหลาย .

[๑๙๘] ดูกุมารทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นโทษของกามทั้งหลาย? ดูกุมารทั้งหลาย
กมลบุตรในโลกนี้ เลี้ยงชีวิตด้วยความขยันประกอบศิลปใด คือ ด้วยการนับคะแนนกิตติ ด้วยการ
คำนวณกิตติ ด้วยการนับจำนวนกิตติ ด้วยการโลกกิตติ ด้วยการค้าขายกิตติ ด้วยการเลี้ยงโคกิตติ ด้วย
การยิงธนูกิตติ ด้วยการเป็นราชบุรุษกิตติ ด้วยศิลปอย่างใดอย่างหนึ่งกิตติ ต้องตรากตรำต่อความหนาว
ต้องตรากตรำต่อความร้อน งุ่นง่านอยู่ด้วยสัมผัสแต่เหล็บ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน
ต้องตายด้วยความหิวระหาย ดูกุมารทั้งหลาย แม้ นี้ ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์
ที่เห็นๆ กันอยู่ มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกาม
ทั้งหลายทั้งนั้น ดูกุมารทั้งหลาย ถ้าเมื่อกมลบุตรนั้นขยัน สืบต่อ พยายามอยู่อย่างนี้ โภคะ
เหล่านั้นก็ไม่สำเร็จผล เขาย่อมเศร้าโศก ลำบาก รำพัน ตีอก คร่ำครวญ ถึงความหลงเลือนว่า
ความขยันของเราเป็นโมฆะหนอ ความพยายามของเราไม่มีผลหนอ ดูกุมารทั้งหลาย แม้ นี้ ก็เป็น
โทษของกามทั้งหลาย . . . เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น .

ดูกุมารทั้งหลาย ถ้าเมื่อกมลบุตรนั้นขยัน สืบต่อ พยายามอยู่อย่างนี้ โภคะเหล่านั้น
ทำไม่สำเร็จผล เขากลับเสวยทุกข์ โทมนัส ที่มีการคอยรักษาโภคะเหล่านั้นเป็นตัวบังคับว่า ทำอย่างไร
พระราชทานทั้งหลาย ไม่พึงรับโภคะเหล่านั้นไปได้ พวกโจรพึงปล้นไม่ได้ ไฟไหม้พึงไหม้ น้ำไม่พึงพัด
ทลายท้อปรีภัยพึงนำไปไม่ได้ เมื่อกมลบุตรนั้นคอยรักษาคัมภีรครองอยู่อย่างนี้ พระราชาทั้งหลาย
รับโภคะเหล่านั้นไปเสียกิตติ พวกโจรปล้นเอาไปเสียกิตติ ไฟไหม้เสียกิตติ น้ำพัดไปเสียกิตติ ทายาท

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
อปริย้นำไปเสียกิดี เขาย่อมเศร้าโศก ลำบาก รำพัน ตोक คร่ำครวญ ถึงความหลงเลือนว่า
สิ่งใดเคยเป็นของเรา แม้สิ่งนั้นก็ไม่เป็นของเรา ดุริการิกษทั้งหลาย แม่นี่ ก็เป็นโทษของกาม
ทั้งหลาย . . . เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น .

ดุริการิกษทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัว
บังคับ เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล แม่พระราชาทั้งหลายก็วิวาทกันกับพวกพระราชา แม่
พวกกษัตริย์ก็วิวาทกันกับพวกกษัตริย์ แม่พวกพราหมณ์ก็วิวาทกันกับพวกพราหมณ์ แม่คฤหบดี
ก็วิวาทกันกับพวกคฤหบดี แม่มารดาภิวัตน์กับบุตร แม่บุตรภิวัตน์กับมารดา แม่บิดาก็วิวาทกับ-
*บุตร แม่บุตรภิวัตน์กับบิดา แม่พี่ชายน้องชายก็วิวาทกันกับพี่ชายน้องชาย แม่พี่ชายก็วิวาทกับ
น้องสาว แม่น้องสาวก็วิวาทกับพี่ชาย แม่สหายก็วิวาทกับสหาย ชนเหล่านั้นต่างถึงการทะเลาะ
แก่งแย่ง วิวาทกันในที่นั้นๆ ทำร้ายซึ่งกันและกัน ด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้
บ้าง ด้วยศาสตราบ้าง ถึงความตายไปตรงนั้นบ้าง ถึงทุกข์ปางตายบ้าง ดุริการิกษทั้งหลาย แม่นี่
ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย . . . เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น .

ดุริการิกษทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ
เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล ฟุ้งชนต่างถือดาบและโล่ห์สอดแสงธนู ริงเข้าสู่สงคราม ปะทะ
กันทั้ง ๒ ข้าง เมื่อลูกศรทั้งหลายถูกยิงไปบ้าง เมื่อหอกทั้งหลายถูกพุ่งไปบ้าง เมื่อดาบทั้งหลาย
ถูกขวัดแกว่งอยู่บ้าง ฟุ้งชนเหล่านั้นต่างก็ถูกลูกศรแทงเอาบ้าง ถูกหอกแทงเอาบ้าง ถูกดาบตัด-
*ศีรษะเสียบ้าง ในที่นั้น พวกเขากันถึงตายไปตรงนั้นบ้าง ถึงทุกข์ปางตายบ้าง ดุริการิกษทั้งหลาย แม่นี่
ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย . . . เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น .

ดุริการิกษทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัว
บังคับ เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล ฟุ้งชนถือดาบและโล่ห์สอดแสงธนู ต่อกันเข้าไปสู่
เชิงกำแพงที่ฉาบด้วยเปลือกมรอน เมื่อลูกศรถูกยิงไปบ้าง เมื่อหอกถูกพุ่งไปบ้าง เมื่อดาบถูกขวัด-
*แกว่งบ้าง ชนเหล่านั้นต่างถูกลูกศรแทงบ้าง ถูกหอกแทงบ้าง ถูกตัดด้วยโคมัยรอนบ้าง ถูกสับ
ด้วยคราดบ้าง ถูกตัดศีรษะด้วยดาบบ้าง ในที่นั้น พวกเขากันถึงตายไปตรงนั้นบ้าง ถึงทุกข์ปางตาย
บ้าง ดุริการิกษทั้งหลาย แม่นี่ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย . . . เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น .

ดุริการิกษทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ
เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล ฟุ้งชนตัดที่ต้อบ้าง ปล้นอย่างกวาดล้างบ้าง กระทำการปล้น
เรือนหลังเดียวบ้าง ตักปล้นในหนทางบ้าง สมสูตรรายคนอินบ้าง พระราชาทั้งหลาย จับคนนั้นๆ
ได้แล้ว ให้กระทำการกรรมกรต่างๆ เช่นด้วยเชลยบ้าง เช่นด้วยทาสบ้าง ตัดด้วยไม้ค้อนบ้าง
ตัดมือเสียบ้าง ตัดเท้าเสียบ้าง ตัดทั้งมือทั้งเท้าเสียบ้าง ตัดหูเสียบ้าง ตัดจมูกเสียบ้าง ตัดทั้งหู
ทั้งจมูกเสียบ้าง กระทำการกรรมกร ชื่อพิลังกาสลัก [หม้อเคียวน้ำส้ม] บ้าง ชื่อสังฆมณฑกะ
[ขอสลัก] บ้าง ชื่อราหมุข [ปากราหู] บ้าง ชื่อไซติมาลิก [พุ่มเพลิง] บ้าง ชื่อหัตถปักษิชาติก
[มือไฟ] บ้าง ชื่อเอกรัตติก [นั่งหนึ่งข้าง] บ้าง ชื่อจิรกาลิก [นั่งส่าย] บ้าง ชื่อเอณยยะกะ
[ยืนกวาง] บ้าง ชื่อพลิสมังสิก [กระซอกเนื้อด้วยเบ็ด] บ้าง ชื่อกหาปณะกะ [ควักเนื้อที่ละ-
*กหาปณะ] บ้าง ชื่อขารปฏิจจก [แปรงเสบ] บ้าง ชื่อปลิมปริวัตติก [วนลิ้ม] บ้าง ชื่อปลาลปิฏก
[ตั้งฝัง] บ้าง รดด้วยน้ำมันที่ร้อนบ้าง ให้สุนัขกัดกินบ้าง เสียบที่หลาวทั้งเป็นบ้าง ใช้ดาบตัด
ศีรษะเสียบ้าง คนเหล่านั้นถึงตายไปตรงนั้นบ้าง ถึงทุกข์ปางตายบ้าง ดุริการิกษทั้งหลาย แม่นี่
ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่เห็นๆ กันอยู่ มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า
มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น .

ดุริการิกษทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ
เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล ฟุ้งชนต่างประพฤติกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต ชนเหล่านั้น
ครั้นประพฤติกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริตแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึง
อบาย ทุกติ วินิบาตนรก ดุริการิกษทั้งหลาย แม่นี่ ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์
ในสัมปรายภพ มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกาม
ทั้งหลายทั้งนั้น .

[๑๙๙] ดุริการิกษทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นการถ่ายทอดของกามทั้งหลาย? ดุริการิกษ
ทั้งหลาย การกำจัดฉันทระคะในกามทั้งหลาย การละฉันทระคะในกามทั้งหลายใด นี่เป็นการถ่ายทอด-
*ถอนของกามทั้งหลาย .

[๒๐๐] ดุริการิกษทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่ง ไม่รู้ชัดคุณของกาม
ทั้งหลาย โดยเป็นคุณ โทษของกามทั้งหลาย โดยความเป็นโทษ และการถ่ายทอดของกามทั้งหลาย
โดยความเป็นการถ่ายทอด อย่างที่กล่าวนี้ ตามความเป็นจริง พวกนั้นนะหรือ จักรอรรณูทั้ง-
*หลายด้วยตนเอง หรือว่าชักจูงผู้อื่น เพื่อความเป็นอย่างที่ดีปฏิบัติแล้วจักรอรรณูทั้งหลาย
ได้ ข้อนี้ ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ ดุริการิกษทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง
รู้ชัดคุณของกามทั้งหลาย โดยเป็นคุณ โทษของกามทั้งหลาย โดยความเป็นโทษและการถ่ายทอด
กามทั้งหลาย โดยความเป็นการถ่ายทอด อย่างที่กล่าวนี้ ตามความเป็นจริง พวกนั้นแหละหนอ
จักรอรรณูทั้งหลายด้วยตนเองได้ หรือชักจูงผู้อื่น เพื่อความเป็นอย่างที่ดีปฏิบัติแล้วจักรอรรณู
ทั้งหลายได้ ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก

[๒๐๑] ดุริยภิกษุทั้งหลาย กิจะไรเล่า เป็นคุณของรูปทั้งหลาย? ดุริยภิกษุทั้งหลาย เหมือนอย่างว่า นางสาวเผ่ากษัตริย์ เผ่าพราหมณ์ หรือเผ่ากฤหบดีมีอายุระบได้ว่า ๑๕ ปี หรือ ๑๖ ปี ไม่สูงเกินไป ไม่ต่ำเกินไป ไม่ผอมเกินไป ไม่อ้วนเกินไป ไม่ดำเกินไป ไม่ขาวเกินไป ดุริยภิกษุทั้งหลาย ในสมัยนั้นนางคนนั้น จงมาเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างยิ่ง ใช่หรือไม่เล่า? พวกภิกษุพากันกราบทูลว่าเป็นเช่นนั้นพระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย ความสุข ความสมนัสอันใดแล ที่บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความงามเปลี่ยนแปลง นี่เป็นคุณของรูปทั้งหลาย .

[๒๐๒] ดุริยภิกษุทั้งหลาย กิจะไรเล่า เป็นโทษของรูปทั้งหลาย? ดุริยภิกษุทั้งหลาย บุคคลพึงเห็นนางสาวคนนั้นแหละในโลกนี้ โดยสมัยอื่น มีอายุ ๘๐-๙๐ หรือ ๑๐๐ ปี โดยกำเนิดเป็นยายแก่ มีศีลโครงคดงอกลอนเรื้อรังขดงอ ถือไม้เท้ากระงกกระเงิน เดินสั่นระทวย กระสับกระส่าย ผ่านวัยเยาว์ไปแล้วมีฟันหลุด ผมหงอก ผมโกร๋น ศีรษะล้าน เนื้อเหี่ยว มีตัวตกกระ ดุริยภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญข้อนั้นอย่างไร ความงาม ความเปลี่ยนแปลง ที่มีในครั้งก่อนนั้นหายไปแล้ว โทษปรากฏแล้วมีใช่หรือไม่?

ภิก. เป็นเช่นนั้น พระเจ้าข้า .

พ. ดุริยภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นโทษของรูปทั้งหลาย .

ดุริยภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลพึงเห็นนางสาวคนนั้นแหละมีอาพาธ มีทุกข์เจ็บหนัก นอนจมมตรอุทของตน ต้องให้คนอื่นพยุงลุก ต้องให้คนอื่นคอยประคอง ดุริยภิกษุทั้งหลาย เธอจะสำคัญข้อนั้นอย่างไร ความงาม ความเปลี่ยนแปลง ที่มีในครั้งก่อนนั้นหายไปแล้ว โทษปรากฏแล้วมีใช่หรือไม่?

ภิก. เป็นเช่นนั้น พระเจ้าข้า .

พ. ดุริยภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อนี้ ก็เป็นโทษของรูปทั้งหลาย .

ดุริยภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลพึงเห็นนางสาวคนนั้นแหละเป็นชากศพถูกทั้งไว้ในป่าช้า ตายได้ ๑ วันก็ตี ตายได้ ๒ วันก็ตี ตายได้ ๓ วันก็ตี เป็นชากศพขึ้นพองก็ตี มีสีเขียวกก็ตี เกิดหนองขึ้นก็ตี ดุริยภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญข้อนั้นอย่างไร ความงาม ความเปลี่ยนแปลง ที่มีในครั้งก่อนนั้นหายไปแล้ว โทษปรากฏแล้วมีใช่หรือไม่?

ภิก. เป็นเช่นนั้น พระเจ้าข้า .

พ. ดุริยภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อนี้ ก็เป็นโทษของรูปทั้งหลาย .

ดุริยภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลพึงเห็นนางสาวคนนั้นแหละเป็นชากศพถูกทั้งไว้ในป่าช้า ผงการมกัณฐิกินบ้าง ผงแรมกัณฐิกินบ้าง ผงนกเจ้ารุมกัณฐิกินบ้าง ผงสุนัขรุมกัณฐิกินบ้าง ผงสุนัขจิ้งจอกรุมกัณฐิกินบ้าง ผงปาลนกชาติต่างๆ รุมกัณฐิกินบ้าง ดุริยภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญข้อนั้นอย่างไร ความงาม ความเปลี่ยนแปลง ที่มีในครั้งก่อนนั้นหายไปแล้ว โทษปรากฏแล้วมีใช่หรือไม่?

ภิก. เป็นเช่นนั้น พระเจ้าข้า .

พ. ดุริยภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อนี้ ก็เป็นโทษของรูปทั้งหลาย .

ดุริยภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลพึงเห็นนางสาวคนนั้นแหละเป็นชากศพถูกทั้งไว้ในป่าช้า มีแต่โครงกระดูก มีเนื้อและเลือดติดอยู่ มีเอ็นยึดอยู่ ฯลฯ มีแต่โครงกระดูก ปราศจากเนื้อเปื้อนเลือด มีเอ็นยึดอยู่ ฯลฯ มีแต่โครงกระดูกปราศจากเนื้อและเลือด มีเอ็นยึดอยู่ ฯลฯ เป็นแต่กระดูก ปราศจากเอ็นยึด กระจัดกระจายไปในทิศน้อยทิศใหญ่ คือ กระดูกมือทางหนึ่ง กระดูกเท้าทางหนึ่ง กระดูกแข้งทางหนึ่ง กระดูกขาทางหนึ่ง กระดูกสะเอวทางหนึ่ง กระดูกสันหลังทางหนึ่ง กระดูกซี่โครงทางหนึ่ง กระดูกหน้าอกทางหนึ่ง กระดูกแขนทางหนึ่ง กระดูกไหล่ทางหนึ่ง กระดูกคอทางหนึ่ง กระดูกกลางทางหนึ่ง กระดูกพินทางหนึ่ง หัวกระดูกโหลทางหนึ่ง ดุริยภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญข้อนั้นอย่างไร ความงาม ความเปลี่ยนแปลงที่มีในครั้งก่อนนั้นหายไปแล้ว โทษปรากฏแล้วมีใช่หรือไม่?

ภิก. เป็นเช่นนั้น พระเจ้าข้า .

พ. ดุริยภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อนี้ ก็เป็นโทษของรูปทั้งหลาย .

ดุริยภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลพึงเห็นนางสาวนั้นแหละ เป็นชากศพถูกทั้งไว้ในป่าช้า เหลือแต่กระดูกสีขาว เปรียบเทียบได้กับสีสังข์ ฯลฯ เหลือแต่กระดูกตักข้างแรมปี เรียงรายเป็นหย่อมๆ ฯลฯ เหลือแต่กระดูกผุแตกยุ่ย ดุริยภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญข้อนั้นอย่างไร ความงาม ความเปลี่ยนแปลง ที่มีในครั้งก่อนหายไปแล้ว โทษปรากฏแล้วมีใช่หรือไม่?

ภิก. เป็นเช่นนั้น พระเจ้าข้า .

พ. ดุริยภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อนี้ ก็เป็นโทษของรูปทั้งหลาย .

[๒๐๓] ดุริยภิกษุทั้งหลาย กิจะไรเล่า เป็นการถำถอนของรูปทั้งหลาย? ดุริยภิกษุทั้งหลาย การถำถอนกระดูกในรูปทั้งหลาย การละกระดูกในรูปทั้งหลาย นั้นใด นี่เป็นการถำถอนของรูปทั้งหลาย .

กำหนดรู้รูป

[๒๐๔] ดุริยภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่ง ไม่รู้ชัดคุณของรูปทั้งหลาย โดยเป็นคุณ โทษของรูปทั้งหลาย โดยความเป็นโทษ และการถำถอนของรูปทั้งหลาย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ โดยความเป็นการถ่ายทอด อย่างที่กล่าวนี้ ตามความเป็นจริง พวกนั้นนะหรือ จักรอรรูปทั้งหลาย ด้วยตนเอง หรือว่าจักขุของผู้อื่น เพื่อความเป็นอย่างสำหรับผู้ปฏิบัติแล้วจักรอรรูปทั้งหลายได้ ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ ดุริยทุกขทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าหนึ่ง รู้ชัดคุณของรูปทั้งหลาย โดยเป็นคุณ โทษของรูปทั้งหลาย โดยความเป็นโทษ และการถ่ายทอดของรูปทั้งหลาย โดยความเป็นการถ่ายทอด อย่างที่กล่าวนี้ ตามความเป็นจริง พวกนั้นแหละหนอ จักรอรรูปทั้งหลายด้วยตนเองได้ หรือจักขุของผู้อื่นเพื่อความเป็นอย่างสำหรับผู้ปฏิบัติแล้วจักรอรรูปทั้งหลายได้ ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ .

[๒๐๕] ดุริยทุกขทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นคุณของเวทนาทั้งหลาย? ดุริยทุกขทั้งหลาย ภิขุในพระธรรมวินัยนี้ สัตว์จากกาม สัตว์จากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีปีติ และสุขเกิดแต่เวทียอยู่ในสมัยใด ภิขุสัตว์จากกาม สัตว์จากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีปีติและสุข เกิดแต่เวทียอยู่ในสมัยนั้น ย่อมไม่คิดเพื่อจะทำลายตน ย่อมไม่คิดเพื่อจะทำลายผู้อื่น ย่อมไม่คิดเพื่อจะทำลายทั้งสองฝ่าย ในสมัยนั้น ย่อมเสวยเวทนา อันไม่มีความเบียดเบียนเลยทีเดียว ดุริยทุกขทั้งหลาย เราย่อมกล่าวคุณของเวทนาทั้งหลายว่า มีความไม่เบียดเบียนเป็นอย่างยิ่ง .

ดุริยทุกขทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิขุบรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ในสมัยใด ภิขุบรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป ฯลฯ ในสมัยนั้น ย่อมไม่คิดเพื่อจะทำลายตน ฯลฯ ในสมัยนั้น ย่อมเสวยเวทนา อันไม่มีความเบียดเบียนเลยทีเดียว ดุริยทุกขทั้งหลาย เรากล่าวคุณของเวทนาทั้งหลายว่า มีความไม่เบียดเบียนเป็นอย่างยิ่ง .

ดุริยทุกขทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิขุมโหเบกขา มีสติสัมปชัญญะ และเสวยสุขด้วยกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌาน ฯลฯ ในสมัยใด ภิขุมโหเบกขา มีสติสัมปชัญญะ และเสวยสุขด้วยกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌาน ฯลฯ ในสมัยนั้น ย่อมไม่คิดเพื่อจะทำลายตน ฯลฯ ในสมัยนั้น ย่อมเสวยเวทนาอันไม่มีความเบียดเบียนเลยทีเดียว ดุริยทุกขทั้งหลาย เรากล่าวคุณแห่งเวทนาทั้งหลายว่า มีความไม่เบียดเบียนเป็นอย่างยิ่ง .

ดุริยทุกขทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิขุบรรลุตตถฌาน อันไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโหมนัสก่อนๆ ได้ มโหเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิอยู่ในสมัยใด ภิขุบรรลุตตถฌาน ฯลฯ ในสมัยนั้น ย่อมไม่คิดเพื่อจะทำลายตน ฯลฯ ในสมัยนั้น ย่อมเสวยเวทนาอันไม่มีความเบียดเบียนเลยทีเดียว ดุริยทุกขทั้งหลาย เรากล่าวคุณแห่งเวทนาทั้งหลายว่า มีความไม่เบียดเบียนเป็นอย่างยิ่ง

[๒๐๖] ดุริยทุกขทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นโทษของเวทนาทั้งหลาย? ดุริยทุกขทั้งหลาย ข้อที่เวทนาไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดาเป็น โทษของเวทนาทั้งหลาย .

[๒๐๗] ดุริยทุกขทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นการถ่ายทอดของเวทนา? ทั้งหลาย ดุริยทุกขทั้งหลาย การก่อกำเนิด การละดับนรณะ ของเวทนาทั้งหลายเสียได้ นี่เป็นการถ่ายทอดของเวทนาทั้งหลาย .

กำหนดรู้เวทนา

[๒๐๘] ดุริยทุกขทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่ง ไม่รู้ชัดคุณของเวทนาทั้งหลาย โดยเป็นคุณ โทษของเวทนาทั้งหลาย โดยความเป็นโทษและการถ่ายทอดของเวทนาทั้งหลาย โดยความเป็นการถ่ายทอด อย่างที่กล่าวมานี้ ตามความเป็นจริง พวกนั้นนะหรือจักรอรรูเวทนาทั้งหลายด้วยตนเอง หรือว่าจักขุของผู้อื่นเพื่อเป็นอย่างสำหรับผู้ปฏิบัติแล้ว จักรอรรูเวทนาทั้งหลายได้ ข้อนี้มีฐานะที่จะมีได้ ดุริยทุกขทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่า

* หนึ่ง รู้ชัดคุณของเวทนาทั้งหลาย โดยเป็นคุณ โทษของเวทนาทั้งหลาย โดยความเป็นโทษ และการถ่ายทอดของเวทนาทั้งหลาย โดยความเป็นการถ่ายทอด อย่างที่กล่าวมานี้ ตามความเป็นจริง พวกนั้นแหละหนอ จักรอรรูเวทนาทั้งหลาย ด้วยตนเองได้หรือจักขุของผู้อื่นเพื่อความเป็นอย่างสำหรับผู้ปฏิบัติแล้ว จักรอรรูเวทนาทั้งหลายก็ได้ ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ภิขุเหล่านั้นมีใจชื่นชมยินดีพระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้วแล .

จบ มหาทุกขัชขันธสูตร ที่ ๓

๔ . จุฬทุกขัชขันธสูตร

ว่าด้วยกองทุกข์

[๒๐๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์แคว้นสักกะ ครั้งนั้นแล เจ้าศากยะทรงพระนามว่า มหานาม เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เข้าใจข้อธรรมที่พระผู้มีพระภาค ทรงแสดงมานานแล้วอย่างนี้ว่า โลกะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
โทสะ โมหะ ต่างเป็นอุปกิเลสแห่งจิต ก็แหละเมื่อเป็นเช่นนั้น โลกธรรมกิติ โสธรรมกิติ
โมหธรรมกิติ ยังครอบงำจิตของข้าพระองค์ไว้ได้เป็นครั้งคราว ข้าพระองค์เกิดความคิดเห็นอย่างนี้ว่า
ธรรมข้ออะไรเล่า ที่ข้าพระองค์ยังละ ไม่ได้เด็ดขาดในภายใน อันเป็นเหตุให้ โลกธรรมกิติ
โทสธรรมกิติ โมหธรรมกิติ ยังครอบงำจิตของข้าพระองค์ไว้ได้เป็นครั้งคราว .

[๒๑๐] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมหานาม ธรรมนั้นนั่นแล ท่านยังละ ไม่ได้เด็ดขาด
ในภายใน อันเป็นเหตุให้ โลกธรรมกิติ โสธรรมกิติ โมหธรรมกิติ ยังครอบงำจิตของท่าน
ไว้ได้เป็นครั้งคราว ดูกรมหานาม กิธรรมนั้นจักเป็นอันท่านละ ได้เด็ดขาดในภายในแล้ว ท่านก็ไม่
พึงอยู่ครองเรือน ไม่พึงบริโภคมกม แต่เพราะท่านละธรรมเช่นนั้นยัง ไม่ได้เด็ดขาดในภายใน ฉะนั้น
ท่านจึงยังอยู่ครองเรือน ยังบริโภคมกม .

[๒๑๑] ดูกรมหานาม ถ้าแม้ว่า อริยสาวกเล็งเห็นด้วยปัญญาโดยชอบตามเป็นจริงว่า
การให้ความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามนี้ยิ่ง ดังนี้ แต่อริยสาวก
นั้นเว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรม ยัง ไม่บรรลุปิติและสุข หรือกุศลธรรมอื่นที่สงบกว่านั้น เธอจะ
ยังเป็นผู้ไม่เรียนมาในกาม ไม่ได้ก่อน แต่เมื่อใด อริยสาวกได้เล็งเห็นด้วยปัญญาโดยชอบ ตาม
ความเป็นจริงอย่างนี้ว่า การให้ความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามนี้ยิ่ง
ดังนี้ และเธอก็เว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรม บรรลุปิติและสุข หรือกุศลธรรมอื่นที่สงบกว่า
นั้น เมื่อนั้น เธอย่อมเป็นผู้ไม่เรียนมาในกามเป็นแท้ .

ดูกรมหานาม แม่เราเมื่อเป็นโพธิสัตว์ ยังมีได้ตรัสรู้ ก่อนตรัสรู้ทีเดียว ก็เล็งเห็นด้วย
ปัญญาโดยชอบ ตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า การให้ความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก
โทษในกามนี้ยิ่ง ดังนี้ และเธอก็เว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรม ไม่บรรลุปิติและสุข หรือกุศล
ธรรมอื่นที่สงบกว่านั้น เราจึงปฏิญาณว่า เป็นผู้ไม่เรียนมาในกามมิได้ก่อน แต่เมื่อใด เราเล็งเห็น
ด้วยปัญญาโดยชอบ ตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า การให้ความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้น
มาก โทษในกามนี้ยิ่ง ดังนี้ และเธอก็เว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรม บรรลุปิติและสุข และ
กุศลอื่นที่สงบกว่านั้น เมื่อนั้น เราจึงปฏิญาณได้ว่า เป็นผู้ไม่เรียนมาในกาม .

[๒๑๒] ดูกรมหานาม กิอะไรเล่าเป็นคุณของกามทั้งหลาย? ดูกรมหานาม กามคุณ
๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ รูปที่พึงรู้แจ้งด้วยจักขุ นำปรารถนา นำใคร นำพอใจ
นำรัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เสี่ยงที่พึงรู้แจ้งด้วยโสต . . . กลิ่นที่พึงรู้แจ้ง
ด้วยฆานะ . . . รสที่พึงรู้แจ้งด้วยชีวา . . . โผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งด้วยกาย นำปรารถนา นำใคร
นำพอใจ นำรัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ดูกรมหานาม กามคุณ ๕ ประการ
เหล่านี้แล ความสุข ความโสมนัสใจ อาศัยกามคุณ ๕ เหล่านี้เกิดขึ้น นี่เป็นคุณของกามทั้งหลาย
ว่าด้วยโทษแห่งกาม

[๒๑๓] ดูกรมหานาม กิอะไรเล่าเป็นโทษของกามทั้งหลาย? กุลบุตรในโลกนี้ เลี้ยง
ชีวิตด้วยความขยันประกอบคิดปะไฉน คือ ด้วยการนับคะแนนกิติ ด้วยการคำนวณกิติ ด้วยการ
นับจำนวนกิติ ด้วยการโลกกิติ ด้วยการค้าขายกิติ ด้วยการเลี้ยงโคกิติ ด้วยการยิงธนูกิติ ด้วยการ
เป็นราชบุรุษกิติ ด้วยศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่งกิติ ต้องตรากตรำต่อความหนาว ต้องตรากตรำต่อ-

* ความร้อน งุ่นง่านอยู่ด้วยสัมผัสแต่เหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน ต้องตายด้วยความ
หิวระหาย ดูกรมหานาม แม่นี่ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่เห็นๆ กันอยู่ มีกาม
เป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น ดูกร
มหานาม ถ้าเมื่อกุลบุตรนั้น ขยัน สืบต่อพยายามอยู่อย่างนี้ โภคะเหล่านั้นก็ไม่สำเร็จผล เขา
ย่อมเศร้าโศก ลำบาก รำพันตอก คร่ำครวญ ถึงความหลงเลือนว่า ความขยันของเราเป็นโมฆะ
หนอ ความพยายามของเราไม่มีผลหนอ ดูกรมหานาม แม่นี่ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย เป็น
กองทุกข์ที่เห็นๆ กันอยู่ มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุ
แห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น ดูกรมหานาม ถ้าเมื่อกุลบุตรนั้นขยัน สืบต่อพยายามอยู่อย่างนี้ โภคะ
เหล่านั้นสำเร็จผล เขากลับเสวยทุกข์ โทมนัส ที่มีการคอยรักษาโภคะเหล่านั้นเป็นตัวบังคับว่า
ทำอย่างไร พระราชาทั้งหลาย ไม่พึงรับโภคะเหล่านั้นไปได้ พวกโจรพึงปล้นไม่ได้ ไฟไหม้พึงไหม้
น้ำไม่พึงพัด ทายาทอภัยรภัยพึงนำไปไม่ได้ เมื่อกุลบุตรนั้นคอยรักษาคัมภีร์อยู่อย่างนี้ พระราชา
ทั้งหลายรับโภคะเหล่านั้นไปเสียกิติ โจรปล้นเอาไปเสียกิติ ไฟไหม้เสียกิติ น้ำพัดไปเสียกิติ
ทายาทอภัยรภัยนำไปเสียกิติ เขาย่อมเศร้าโศก ลำบาก รำพัน ตอก คร่ำครวญ ถึงความหลงเลือนว่า
สิ่งใดเคยเป็นของเรา แม้สิ่งนั้นก็มิใช่ของเรา ดูกรมหานาม แม่นี่ ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย
เป็นกองทุกข์ที่เห็นๆ กันอยู่ มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะ-

* เหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น .

[๒๑๔] ดูกรมหานาม อีกประการหนึ่ง มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัว
บังคับ เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้นแล แม้พระราชาทั้งหลายก็วิวาทกันกับพวกพระราชา แม่-

* พวกกษัตริย์ก็วิวาทกันกับพวกกษัตริย์ แม้พวกพราหมณ์ก็วิวาทกันกับพวกพราหมณ์ แม้ฤๅษี
ก็วิวาทกันกับพวกฤๅษี แม้มารดาภิเษกก็วิวาทกันกับบุตร แม่บุตรก็วิวาทกันกับมารดา แม่บิดาก็วิวาท
กันกับบุตร แม่บุตรก็วิวาทกันกับบิดา แม่พี่ชายน้องชายก็วิวาทกันกับพี่ชายน้องชาย แม่พี่ชายก็
วิวาทกันกับน้องสาว แม่น้องสาวก็วิวาทกันกับพี่ชาย แม่สหายก็วิวาทกันกับสหาย ชนเหล่านั้นต่าง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ถึงการทะเลาะแก่งแย่งวิวาทกันในที่นั้นๆ ทำร้ายซึ่งกันและกันด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง
ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศาสตราบ้าง ถึงความตายไปตรงนั้นบ้าง ถึงทุกขปางตายบ้าง ดุกรรมหานาม
แม่นี้ ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย . . . เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น

[๒๑๕] ดุกรรมหานาม อีกประการหนึ่ง มิกามเป็นเหตุ มิกามเป็นต้นเค้า มิกามเป็น
ตัวบังคับ เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล ฟุ้งชนต่างถือดาบและโล่ สอดเล็งธนู รุ่งเข้าสู่
สงคราม ปะทะกันทั้ง ๒ ข้าง เมื่อลูกศรทั้งหลายถูกยิง ไปบ้าง เมื่อหอกทั้งหลายถูกพุ่ง ไปบ้าง
เมื่อดาบทั้งหลายถูกกวัดแกว่งอยู่บ้าง ฟุ้งชนเหล่านั้นต่างก็ถูกลูกศรแทงเอาบ้าง ถูกหอกแทงเอาบ้าง
ถูกดาบตัดศีรษะเสียบ้าง ในที่นั้น พวกกันถึงตายไปตรงนั้นบ้าง ถึงทุกขปางตายบ้าง ดุกรรมหานาม
แม่นี้ ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย . . . เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น .

[๒๑๖] ดุกรรมหานาม อีกประการหนึ่ง มิกามเป็นเหตุ มิกามเป็นต้นเค้า มิกามเป็นตัว
บังคับ เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล ฟุ้งชนถือดาบและโล่ สอดเล็งธนู ทรุกันเข้าไปสู่เชิง
กำแพงที่ฉาบด้วยเปลือกตมร่อน เมื่อลูกศรถูกยิงไปบ้าง เมื่อหอกถูกพุ่งไปบ้าง เมื่อดาบถูกกวัด-

* แกว่งบ้าง ชนเหล่านั้นต่างถูกลูกศรแทงบ้าง ถูกหอกแทงบ้าง ถูกรดด้วยโคลมัยร่อนบ้าง ถูกสับ
ด้วยคราดบ้าง ถูกตัดศีรษะด้วยดาบบ้าง ในที่นั้น พวกกันถึงตายไปตรงนั้นบ้าง ถึงทุกขปางตายบ้าง
ดุกรรมหานาม แม่นี้ ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย . . . เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น .

[๒๑๗] ดุกรรมหานาม อีกประการหนึ่ง มิกามเป็นเหตุ มิกามเป็นต้นเค้า มิกามเป็น
ตัวบังคับ เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล ฟุ้งชนติดที่ตอบ้าง ปล้นอย่างกวาดล้างบ้าง กระทำ
การปล้นในเรือนหลังเดียวบ้าง ดักปล้นในหนทางบ้าง สมสูตรรายาคนอื่นบ้าง พระราชาทั้งหลาย
จับคนนั้นๆ ได้แล้ว ให้กระทำการกรรมกรณต่างๆ คือเขียนด้วยเส้นบ้าง เขียนด้วยหาวบ้าง
ติดด้วยไม้ค้อนบ้าง กระทำการกรรมกรณชื่อไซติมาสิกะบ้าง ชื่อหัตถ์ปชโชติกะบ้าง ชื่อเอกรัตติกะบ้าง
ชื่อจिरกวลิกะบ้าง ชื่อเอณยะกะบ้าง ชื่อพลิสมังสิกะบ้าง ชื่อหาปนกะบ้าง ชื่อขารปฏิจจกะบ้าง
ชื่อปลิมปริวัตติกะบ้าง ชื่อปลาลปิฐกะบ้าง รดด้วยน้ำมันที่ร้อนบ้าง ให้สุนัขกัดกินบ้าง เสียบที่
หลาวทั้งเป็นบ้าง ใช้ดาบตัดศีรษะเสียบ้าง คนเหล่านั้นถึงตายไปตรงนั้นบ้าง ถึงทุกขปางตายบ้าง
ดุกรรมหานาม แม่นี้ ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่เห็นๆ กันอยู่ มิกามเป็นเหตุ
มิกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น .

[๒๑๘] ดุกรรมหานาม อีกประการหนึ่ง มิกามเป็นเหตุ มิกามเป็นต้นเค้า มิกามเป็นตัว
บังคับ เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล ฟุ้งชนต่างประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต
ชนเหล่านั้น ครั้นประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก
ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ดุกรรมหานาม แม่นี้ ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย
เป็นกองทุกข์ในสัมปรายภพ มิกามเป็นเหตุ มิกามเป็นต้นเค้า มิกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะ-

* เหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น .

ทรงปรารภพวกนิครนถ์ที่ถือการยืมเป็นวัตร

[๒๑๙] ดุกรรมหานาม สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่ภูเขาคิชฌกุฏ เขตพระนครราชคฤห์
สมัยนั้น ณ ตำบลกาฬศิลา ข้างภูเขาคิชฌิกลี พวกนิครนถ์จำนวนมาก เป็นผู้ถือการยืมเป็นวัตร
ห้ามการนิ่ง เสวยทุกขเวทนา แรงกล้า เผ็ดร้อน อันเกิดแต่ความพยายาม ครั้นนั้นแล เราออก
จากที่หลีกเร้นในเวลาเย็น เข้าไปหาพวกนิครนถ์ ถึงประเทศกาฬศิลา ข้างภูเขาคิชฌิกลี ได้กล่าว
ความข้อนี้กะพวกนิครนถ์เหล่านั้นว่า ดุการนิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ไฉนเล่า พวกท่านจึงถือการยืม
เป็นวัตร ห้ามการนิ่ง เสวยทุกขเวทนา แรงกล้า เผ็ดร้อน? ดุกรรมหานาม เมื่อเรากล่าวอย่างนี้
แล้ว พวกนิครนถ์เหล่านั้นได้กล่าวกะเราดังนี้ว่า ดุการผู้มีอายุ นิครนถ์นาฏบุตรรัฐธรรมนูญทั้งปวง
เห็นธรรมทั้งปวง ยินยอมญาณทัสสนะหมดทุกส่วนว่า เมื่อเราเดิน ไปกิติ ยินกิติ หลับกิติ ตื่นกิติ
ญาณทัสสนะปรากฏอยู่ ติดต่อเสมอไป นิครนถ์นาฏบุตรนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ดุการนิครนถ์ทั้งหลาย
ผู้เจริญ บาปกรรมที่พวกท่านทำแล้วในกาลก่อนมีอยู่ พวกท่านจงสลัดบาปกรรมนั้นเสีย ด้วย-

* ปฏิปทาอันประกอบด้วยภาระกระทำที่ทำได้ยาก อันลำบากนี้ ข้อที่ท่านทั้งหลายสารวมกาย วาจา
ใจ ในบัดนี้ เป็นภาระไม่กระทำบาปกรรมต่อไป ทั้งนี้ เพราะหมดกรรมเก่าด้วยตบะ เพราะไม่
ทำกรรมใหม่ ความไม่ถูกบังคับต่อไปจึงมี เพราะไม่ถูกบังคับต่อไป ความสิ้นกรรมจึงมี เพราะ
สิ้นกรรม ความสิ้นทุกข์จึงมี เพราะสิ้นทุกข์ ความสิ้นเวทนาจึงมี เพราะสิ้นเวทนา จักเป็น
อันพวกท่านสลัดทุกข์ได้ทั้งหมด คำที่นิครนถ์นาฏบุตรกล่าวแล้วนั้น ขอบใจและควรแก่พวก
ข้าพเจ้า และเพราะเหตุนี้ พวกข้าพเจ้าจึงเป็นผู้มีใจยินดี ดังนี้ .

ทรงปรารภถึงผู้ย่อยสลายดีกว่า

[๒๒๐] ดุกรรมหานาม เมื่อพวกนิครนถ์กล่าวอย่างนี้แล้ว เราได้กล่าวกะนิครนถ์
เหล่านั้นดังนี้ว่า ดุการนิครนถ์ผู้มีอายุ พวกท่านทราบละหรือว่า เราทั้งหลายได้มีแล้วในกาลก่อน
มิใช่ไม่ได้มีแล้ว?

นิ. ดุการท่านผู้มีอายุ ข้อนี้หามิได้เลย .

พ. ดุการนิครนถ์ผู้มีอายุ พวกท่านทราบละหรือว่า เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้ใน
กาลก่อน มิใช่ไม่ได้ทำไว้?

นิ. ดุการท่านผู้มีอายุ ข้อนี้หามิได้เลย .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก

พ. ดุรณิครณัฏฐผู้มีอายุ พวกท่านทราบละหรือว่า เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมอย่างนี้บ้าง?

น. ดุรณิครณัฏฐผู้มีอายุ ขอนี้หามิได้เลย.

พ. ดุรณิครณัฏฐผู้มีอายุ พวกท่านทราบละหรือว่า ทุกข์เท่านี้เราสลัดได้แล้ว หรือว่า ทุกข์เท่านี้เราต้องสลัดเสีย หรือว่าเมื่อทุกข์เท่านี้เราสลัดได้แล้ว จักเป็นอันสลัดทุกข์ได้ทั้งหมด?

น. ดุรณิครณัฏฐผู้มีอายุ ขอนี้หามิได้เลย.

พ. ดุรณิครณัฏฐผู้มีอายุ พวกท่านทราบการละอกุศลธรรม การบำเพ็ญกุศลธรรม ใน-
*ปัจจุบันละหรือ?

น. ดุรณิครณัฏฐผู้มีอายุ ขอนี้หามิได้เลย.

พ. ดุรณิครณัฏฐผู้มีอายุ ตามที่ได้ฟัง พวกท่านไม่รู้ว่ ในปางก่อนเราได้มีมาแล้วหรือไม่
ไม่รู้ว่ ในปางก่อนเราได้ทำบาปกรรมไว้หรือไม่ ทั้งไม่รู้ว่ เราได้ทำบาปกรรมไว้อย่างนั้นอย่างนี้
ไม่รู้ว่ ทุกข์เท่านี้เราสลัดได้แล้ว ทุกข์เท่านี้เราต้องสลัด เมื่อสลัดทุกข์เท่านี้ได้แล้ว ทุกข์ทั้งปวง
จักเป็นอันสลัดไปด้วย ไม่รู้จักการละอกุศลธรรม และการยังกุศลธรรมให้เกิดในปัจจุบัน ดุร
ณิครณัฏฐผู้มีอายุ เมื่อเป็นเช่นนั้น คนทั้งหลาย จักบวชในสำนักของท่าน ก็เฉพาะแต่คนที่ม
มรยาทเลวทราม มือเปื้อนโลหิต ทำกรรมชั่วช้า เป็นผู้เกิดสุดท้ายภายหลังในหมู่มนุษย์.

น. ดุรณิครณัฏฐผู้มีอายุ บุคคลมิใช่จะประสบความสุขได้ด้วยความสุข แต่จะ
ประสบสุขได้ด้วยความสุขแท้ ก็ถ้าหากบุคคลจักประสบความสุขได้ด้วยความสุข พระเจ้า-

*พิมพิสาร จอมทัพเจ้าแผ่นดินมคธ ก็คงประสบความสุข เพราะพระเจ้าพิมพิสาร จอมทัพ
เจ้าแผ่นดินมคธ อยู่เป็นสุขกว่าท่านพระโคตม.

พ. เป็นการแน่นอน ที่พวกท่านนิครณัฏฐทั้งหลายเห็น ไม่ทันพิจารณาจึงพูดว่า
ดุรณิครณัฏฐผู้มีอายุ บุคคลมิใช่จะประสบความสุขด้วยความสุข แต่จะประสบความสุขได้
ด้วยความทุกข์แท้ ก็ถ้าหากบุคคลจักประสบความสุขได้ด้วยความสุข พระเจ้าพิมพิสาร จอมทัพ
เจ้าแผ่นดินมคธ ก็คงประสบความสุข เพราะพระเจ้าพิมพิสาร จอมทัพเจ้าแผ่นดินมคธ อยู่เป็น
สุขยิ่งกว่าท่านโคตม เออที่เราท่านนั้นที่พวกท่านควรชักไซริไลเสียงในเรื่องสุข เรื่องทุกข์นั้นแล้ว
ใครเล่าหนอจะอยู่สบายดีกว่ากัน พระเจ้าพิมพิสาร จอมทัพเจ้าแผ่นดินมคธ หรือท่านพระโคตมเอง.

น. ดุรณิครณัฏฐผู้มีอายุ เป็นการแน่นอนที่พวกข้าพเจ้าเห็น ไม่ทันพิจารณา
จึงพูดว่า ดุรณิครณัฏฐผู้มีอายุ บุคคลมิใช่จะประสบความสุขด้วยความสุข แต่จะประสบความสุขได้
ด้วยความทุกข์แท้ ก็ถ้าหากบุคคลจักประสบความสุขได้ด้วยความสุข พระเจ้าพิมพิสาร จอมทัพ
เจ้าแผ่นดินมคธ ก็คงประสบความสุข เพราะพระเจ้าพิมพิสาร จอมทัพเจ้าแผ่นดินมคธ อยู่เป็น
สุขยิ่งกว่าท่านพระโคตม เอาละ หยุตไ้เพียงเท่านี้ บัดนี้ พวกข้าพเจ้าจะต้องถามท่านพระโคตม
ดูบ้างว่า ใครเล่าหนอ จะอยู่สบายดีกว่ากัน พระเจ้าพิมพิสาร จอมทัพเจ้าแผ่นดินมคธ หรือท่าน
พระโคตมเอง?

พ. ดุรณิครณัฏฐผู้มีอายุ ถ้าอย่างนั้น เราจะต้องถามพวกท่าน ในเรื่องสุขเรื่องทุกข์นั้น
ดูบ้าง ท่านเข้าใจอย่างใด ก็พึงแถลงอย่างนั้น ดุรณิครณัฏฐผู้มีอายุ พวกท่านจงเข้าใจความ
ข้อนั้นเป็นไฉน พระเจ้าพิมพิสารจอมทัพ เจ้าแผ่นดินมคธ จะทรงสามารถ ไม่ทรงไหว
พระกาย ไม่ทรงพระดำรัส ทรงเสวยพระบรมสุขส่วนเดียวอยู่ ๗ คืน ๗ วัน ได้หรือ?

น. ไม่ไหวละท่าน.

พ. ดุรณิครณัฏฐผู้มีอายุ พวกท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน พระเจ้าพิมพิสาร
จอมทัพ เจ้าแผ่นดินมคธ จะทรงสามารถ ไม่ทรงไหวพระกาย ไม่ทรงพระดำรัส ทรงเสวย
พระบรมสุขส่วนเดียวอยู่ ๖ คืน ๖ วัน . . . ๕ คืน ๕ วัน . . . ๔ คืน ๔ วัน . . . ๓ คืน ๓ วัน . . .
๒ คืน ๒ วัน . . . เพียงคืนหนึ่งวันหนึ่ง ได้หรือ?

น. ไม่ไหวละท่าน.

พ. ดุรณิครณัฏฐผู้มีอายุ เราเหละสามารทไม่ไหวกาย ไม่พุด เสวยความสุขส่วนเดียวอยู่
เพียงคืนหนึ่งวันหนึ่ง สามารทไม่ไหวกาย ไม่พุด เสวยความสุขส่วนเดียวอยู่ ๒ คืน ๒ วัน

. . . ๓ คืน ๓ วัน . . . ๔ คืน ๔ วัน . . . ๕ คืน ๕ วัน . . . ๖ คืน ๖ วัน . . . ๗ คืน ๗ วัน ดุรณิครณั
ฎฐผู้มีอายุ พวกท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน? เมื่อเป็นเช่นนั้น ใครจะอยู่สบายกว่ากัน พระเจ้า-

*พิมพิสารจอมทัพเจ้าแผ่นดินมคธหรือเราเอง?

น. เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านพระโคตมสิ อยู่สบายกว่าพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพ เจ้า-

*แผ่นดินมคธ.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้แล้ว เจ้าศากยมหานามทรงมีพระทัยชื่นชมยินดีพระภาษิตของ
พระผู้มีพระภาคแล้วแล.

จบ จุฬทุกขกัณฑ์สูตร ที่ ๔

๕. อนุมานสูตร

ว่าด้วยความคาดหมาย

[๒๒๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง ท่านพระมหาโมคคัลลานะพำนักอยู่ ณ เกสวกฟาวัน อันเป็นสถานที่ให้อภัย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
แก่น้อย ตำบลสูงสมารศิริระ ภัคคชนบท ณ ที่นั่นแล ท่านพระมหาโมคคัลลานะเรียกภิกษุ
ทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายผู้มีอายุ ภิกษุเหล่านั้นรับคำของท่านพระมหาโมคคัลลานะแล้ว .

ธรรมทำให้เป็นคนว้าก

[๒๒๒] ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้กล่าวดังนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าแม้ภิกษุ
ปวารณาไว้ว่า ขอท่านจงว่ากล่าวข้าพเจ้าฯ เป็นผู้ควรที่ท่านจะว่ากล่าวได้ แต่ภิกษุนั้นเป็นคน
ว้าก ประกอบด้วยธรรมที่ทำให้เป็นคนว้าก เป็นผู้ไม่อดทน ไม่รับคำพราสสอนโดยเคารพ
เมื่อเป็นเช่นนั้น เพื่อนพรหมจรรย์ต่างไม่สำคัญภิกษุนั้นว่า ควรว่ากล่าว ควรพราสสอน ทั้งไม่
สำคัญว่า ควรถึงความไว้วางใจในบุคคลนั้นได้ ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ธรรมที่ทำให้เป็นคน
ว้ากเป็นไหน? ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มีความปรารถนาลามก ลุอำนาจแห่งความปรารถนาลามก แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มี
ความปรารถนาลามก ลุอำนาจแห่งความปรารถนาลามก นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว้าก .

๒. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ยกตนข่มผู้อื่น แม้ข้อที่ภิกษุ
เป็นผู้ยกตนข่มผู้อื่น นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว้าก .

๓. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นคนมักโกรธ อันความโกรธ
ครอบงำแล้ว แม้ข้อที่ภิกษุเป็นคนมักโกรธ อันความโกรธครอบงำแล้ว นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็น
คนว้าก .

๔. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นคนมักโกรธ ผูกโกรธ เพราะ
ความโกรธเป็นเหตุ แม้ข้อที่ภิกษุเป็นคนมักโกรธ ผูกโกรธ เพราะความโกรธเป็นเหตุ นี่ก็เป็น
ธรรมที่ทำให้เป็นคนว้าก .

๕. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นคนมักโกรธ มีกระแวงจัด
เพราะความโกรธเป็นเหตุ แม้ข้อที่ภิกษุเป็นคนมักโกรธ มีกระแวง เพราะความโกรธเป็นเหตุ
นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว้าก .

๖. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นคนมักโกรธ เปล่งวาจาใกล้ต่อ
ความโกรธ แม้ข้อที่ภิกษุเป็นคนมักโกรธ เปล่งวาจาใกล้ต่อความโกรธ นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้
เป็นคนว้าก .

๗. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง กลับโต้-
*เถียงโจทก์ แม้ข้อที่ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง กลับโต้เถียงโจทก์ นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็น
คนว้าก .

๘. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง กลับ-
*รุกรานโจทก์ แม้ข้อที่ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง กลับรุกรานโจทก์ นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็น
คนว้าก .

๙. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง กลับ
ปรักปรำโจทก์ แม้ข้อที่ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง กลับปรักปรำโจทก์ นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้
เป็นคนว้าก .

๑๐. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง กลับ
เอาเรื่องอื่นมากลบบกลื่อน พุดนอกเรื่อง แสดงความโกรธ ความมุ่งร้าย และความไม่เชื่อฟัง
ให้ปรากฏ แม้ข้อที่ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง กลับเอาเรื่องอื่นมากลบบกลื่อน พุดนอกเรื่อง
แสดงความโกรธ ความมุ่งร้าย และความไม่เชื่อฟังให้ปรากฏ นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว้าก .

๑๑. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง ไม่พอใจ
ตอบในความประพฤติ แม้ข้อที่ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง ไม่พอใจตอบในความประพฤติ
นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว้าก .

๑๒. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นคนลบหลู่ตีเสมอ แม้ข้อที่
ภิกษุเป็นคนลบหลู่ ตีเสมอ นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว้าก .

๑๓. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นคนริษยา เป็นคนตระหนี่
แม้ข้อที่ภิกษุเป็นคนริษยา เป็นคนตระหนี่ นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว้าก .

๑๔. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นคนโอ้อวด เจ้ามายา แม้ข้อที่
ภิกษุเป็นคนโอ้อวด เจ้ามายา นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว้าก .

๑๕. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นคนกระด้าง ดุหมั่นผู้อื่น
แม้ข้อที่ภิกษุเป็นคนกระด้าง ดุหมั่นผู้อื่น นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว้าก .

๑๖. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นคนถือแต่ความเห็นของตน
ถือมั่น ถอนได้ยาก แม้ข้อที่ภิกษุเป็นคนถือแต่ความเห็นของตน ถือมั่น ถอนได้ยาก นี่ก็เป็น
ธรรมที่ทำให้เป็นคนว้าก .

ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมเหล่านี้เรียกว่า ธรรมที่ทำให้เป็นคนว้าก .

ธรรมทำให้เป็นคนว่าง่าย

[๒๒๓] ถ้าแม้ภิกษุไม่ปวารณาไว้ว่า ขอท่านจงว่ากล่าวข้าพเจ้าฯ เป็นผู้ควรที่ท่านจะ
ว่ากล่าวได้ แต่ภิกษุนั้นเป็นคนว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมที่ทำให้เป็นคนว่าง่าย เป็นผู้อดทน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
รับคำพร่ำสอนโดยเคารพ เมื่อเป็นเช่นนี้ เพื่อนพรหมจรรย์ต่างสำคัญภิกษุนั้นว่า ควรว่ากล่าวได้
ควรพร่ำสอนได้ ทั้งสำคัญว่า ควรถึงความไว้วางใจในบุคคลนั้นได้ ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย
กิจกรรมที่ทำให้เป็นคนว่าง่าย เป็นไหน? ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ .

๑. ไม่เป็นผู้มีความปรารถนาลามก ไม่ลู่อานาจแห่งความปรารถนาลามก แม้ข้อที่ภิกษุ
ไม่เป็นผู้มีความปรารถนาลามก ไม่ลู่อานาจแห่งความปรารถนาลามก นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคน
ว่าง่าย .

๒. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุไม่เป็นผู้ยกตน ไม่ชมผู้อื่น แม้ข้อที่
ภิกษุไม่เป็นผู้ยกตน ไม่ชมผู้อื่น นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว่าง่าย .

๓. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุไม่เป็นคนมักโกรธ อันความโกรธ
ไม่ครอบงำแล้ว แม้ข้อที่ภิกษุไม่เป็นคนมักโกรธ อันความโกรธไม่ครอบงำแล้ว นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้
เป็นคนว่าง่าย .

๔. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุไม่เป็นคนมักโกรธ ไม่ผูกโกรธ
เพราะความโกรธเป็นเหตุ แม้ข้อที่ภิกษุไม่เป็นคนมักโกรธ ไม่ผูกโกรธ เพราะความโกรธเป็นเหตุ
นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว่าง่าย .

๕. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุไม่เป็นคนมักโกรธ ไม่มีกระแวงจัด
เพราะความโกรธเป็นเหตุ แม้ข้อที่ภิกษุไม่เป็นคนมักโกรธ ไม่มีกระแวงจัด เพราะความโกรธ
เป็นเหตุ นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว่าง่าย .

๖. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุไม่เป็นคนมักโกรธ ไม่เปล่งวาจา
ใกล้ต่อความโกรธ แม้ข้อที่ภิกษุไม่เป็นคนมักโกรธ ไม่เปล่งวาจาใกล้ต่อความโกรธ นี่ก็เป็นธรรม
ที่ทำให้เป็นคนว่าง่าย .

๗. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง ไม่โต้เถียง
โจทก์ แม้ข้อที่ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง ไม่โต้เถียงโจทก์ นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว่าง่าย .

๘. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง ไม่รุกราน
โจทก์ แม้ข้อที่ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง ไม่รุกรานโจทก์ นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว่าง่าย .

๙. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง ไม่ปรัก-
*ปราโจทก์ แม้ข้อที่ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง ไม่ปรักปราโจทก์ นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคน
ว่าง่าย .

๑๐. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง ไม่เอา
เรื่องอื่นมากลบเกลื่อน ไม่พูดนอกเรื่อง ไม่แสดงความโกรธ ความมุ่งร้าย และความไม่เชื่อฟัง
ให้ปรากฏ แม้ข้อที่ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง ไม่เอาเรื่องอื่นมากลบเกลื่อน ไม่พูดนอกเรื่อง
ไม่แสดงความโกรธ ความมุ่งร้าย และความไม่เชื่อฟังให้ปรากฏ นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคน
ว่าง่าย .

๑๑. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง พอใจตอบ
ในความประพฤติ แม้ข้อที่ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง พอใจตอบในความประพฤติ นี่ก็เป็น
ธรรมที่ทำให้เป็นคนว่าง่าย .

๑๒. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุไม่เป็นคนลบหลู่ ไม่ตีเสมอ
แม้ข้อที่ภิกษุไม่เป็นคนลบหลู่ ไม่ตีเสมอ นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว่าง่าย .

๑๓. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุไม่เป็นคนริษยา ไม่เป็นคนตระหนี่
แม้ข้อที่ภิกษุไม่เป็นคนริษยา ไม่เป็นคนตระหนี่ นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว่าง่าย .

๑๔. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุไม่เป็นคนโอ้อวด มีไข้เจ้ามายา
แม้ข้อที่ภิกษุไม่เป็นคนโอ้อวด มีไข้เจ้ามายา นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว่าง่าย .

๑๕. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุไม่เป็นคนกระด้าง ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น
แม้ข้อที่ภิกษุไม่เป็นคนกระด้าง ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว่าง่าย .

๑๖. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุไม่เป็นคนถือแต่ความเห็นของตน
ไม่ถือมั่น ถอนได้ง่าย แม้ข้อที่ภิกษุไม่เป็นคนถือแต่ความเห็นของตน ไม่ถือมั่น ถอนได้ง่าย
นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว่าง่าย .

ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมเหล่านี้ เรียกว่า ธรรมที่ทำให้เป็นคนว่าง่าย .

การเทียบเคียงตนเอง

[๒๒๔] ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย ในธรรมทั้ง ๑๖ ข้อนั้น ภิกษุพึงเทียบเคียงตน
ด้วยตนเองอย่างนี้ว่า บุคคลที่มีความปรารถนาลามก ลู่อานาจแห่งความปรารถนาลามก หาเป็นที่
รักใคร่พอใจของเราไม่ ก็หากเราจะพึงเป็นคนมีความปรารถนาลามก ลู่อานาจแห่งความปรารถนา
ลามกบ้างเล่า เราคงไม่เป็นที่รักใคร่พอใจของคนอื่น ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุรู้้อย่างนี้
พึงยังความคิดให้เกิดขึ้นว่า เราจักไม่เป็นคนมีความปรารถนาลามก ไม่ลู่อานาจแห่งความปรารถนา
ลามก ถึงบุคคลที่ยกตนชมผู้อื่นก็หาเป็นที่รักใคร่พอใจของเราไม่ ก็หากเราจะพึงเป็นคนยกตน
ชมผู้อื่นบ้างเล่า เราคงไม่เป็นที่รักใคร่พอใจของคนอื่น ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุรู้้อย่างนี้
พึงยังความคิดให้เกิดขึ้นว่า เราจักไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น ถึงบุคคลที่เป็นคนมักโกรธ อันความ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
โกธรรอบนํ้า ก็หาเป็นที่รักใคร่พอใจของเราไม่ ก็หากเราจะพึงเป็นคนมักโกรธ อันความโกรธ
ครอบงำบ้างแล้ว เราคงไม่เป็นที่รักใคร่พอใจของคนอื่น ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุรู้้อย่างนี้ พึงยังความคิดให้เกิดขึ้นว่า จักไม่เป็นคนมักโกรธ ไม่ให้ความโกรธครอบงำ บุคคลที่เป็นคน
มักโกรธ ผูกโกรธ เพราะความโกรธเป็นเหตุ ก็หาเป็นที่รักใคร่พอใจของเราไม่ ก็หากเราจะพึง
เป็นคนมักโกรธ ผูกโกรธ เพราะความโกรธเป็นเหตุบ้างแล้ว เราคงไม่เป็นที่รักใคร่พอใจของคนอื่น
ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุรู้้อย่างนี้ พึงยังความคิดให้เกิดขึ้นว่า เราจักไม่เป็นคนมักโกรธ
ไม่ผูกโกรธ เพราะความโกรธเป็นเหตุ ถึงบุคคลที่เป็นคนมักโกรธ มักระแวงจัด เพราะความ
โกรธเป็นเหตุ ก็หาเป็นที่รักใคร่พอใจของเราไม่ ก็หากเราจะพึงเป็นคนมักโกรธ มักระแวงจัด
เพราะความโกรธเป็นเหตุบ้างแล้ว เราคงไม่เป็นที่รักใคร่พอใจของคนอื่น ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย
ภิกษุรู้้อย่างนี้ พึงยังความคิดให้เกิดขึ้นว่า เราจักไม่เป็นคนมักโกรธ ไม่มักระแวงจัด เพราะ
ความโกรธเป็นเหตุ ถึงบุคคลที่เป็นคนมักโกรธ เปล่งวาจาใกล้ต่อความโกรธ ก็หาเป็นที่รักใคร่
พอใจของเราไม่ ก็หากเราจะพึงเป็นคนมักโกรธ เปล่งวาจาใกล้ต่อความโกรธบ้างแล้ว เราคงไม่
เป็นที่รักใคร่พอใจของคนอื่น ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุรู้้อย่างนี้ พึงยังความคิดให้
เกิดขึ้นว่า เราจักไม่เป็นคนมักโกรธ ไม่เปล่งวาจาใกล้ต่อความโกรธ ถึงบุคคลที่ถูกบุคคลผู้เป็น-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์

อีกประการหนึ่ง ภิกษุพึงพิจารณาตนด้วยตนเองอย่างนี้ว่า เราเป็นคนริษยา เป็นคนตระหนี่หรือไม่? หากพิจารณาอยู่อย่างนี้ว่า เราเป็นคนริษยา เป็นคนตระหนี่จริง ก็ควรพยายามเพื่อที่จะละอกุศลธรรมอันชั่วช้านั้นเสีย หากพิจารณาอยู่อย่างนี้ว่า เราไม่เป็นคนริษยา ไม่เป็นคนตระหนี่ ภิกษุนั้นพึงอยู่ด้วยปิติและปราโมทย์นั้นทีเดียว หมั่นศึกษาทั้งกลางวันกลางคืน ในกุศลธรรมทั้งหลาย .

อีกประการหนึ่ง ภิกษุพึงพิจารณาตนด้วยตนเองอย่างนี้ว่า เราเป็นคนโอ้อวด เจ้ามาयाหรือไม่? หากพิจารณาอยู่อย่างนี้ว่า เราเป็นคนโอ้อวด เจ้ามาयाจริง ก็ควรพยายามเพื่อที่จะละอกุศลธรรมอันชั่วช้านั้นเสีย หากพิจารณาอยู่อย่างนี้ว่า เราไม่เป็นคนโอ้อวด ไม่เป็นคนเจ้ามาया ภิกษุนั้น พึงอยู่ด้วยปิติและปราโมทย์นั้นทีเดียว หมั่นศึกษาทั้งกลางวันกลางคืน ในกุศลธรรมทั้งหลาย .

อีกประการหนึ่ง ภิกษุพึงพิจารณาตนด้วยตนเองอย่างนี้ว่า เราเป็นคนกระด้าง ดุหมั่นผู้อื่นหรือไม่? หากพิจารณาอยู่อย่างนี้ว่า เราเป็นคนกระด้างดุหมั่นผู้อื่นจริง ก็ควรพยายามเพื่อที่จะละอกุศลธรรมอันชั่วช้านั้นเสีย หากพิจารณาอยู่อย่างนี้ว่า เราไม่เป็นคนกระด้าง ไม่ดุหมั่นผู้อื่น ภิกษุนั้นพึงอยู่ด้วยปิติและปราโมทย์นั้นทีเดียว หมั่นศึกษาทั้งกลางวันกลางคืน ในกุศล-
* ธรรมทั้งหลาย .

อีกประการหนึ่ง ภิกษุพึงพิจารณาตนด้วยตนเองอย่างนี้ว่า เราเป็นคนถือเอาแต่ความเห็นของตน ถือรั้น ถอนได้ยากหรือไม่? หากพิจารณาอยู่อย่างนี้ว่าเป็นคนถือเอาแต่ความเห็นของตน ถือรั้น ถอนได้ยากจริง ก็ควรพยายามเพื่อที่จะละอกุศลธรรมอันชั่วช้านั้นเสีย หากพิจารณาอยู่อย่างนี้ว่า เราไม่เป็นคนถือเอาแต่ความเห็นของตน ไม่ถือรั้น ถอนได้ง่าย ภิกษุนั้นพึงอยู่ด้วยปิติและปราโมทย์นั้นทีเดียว หมั่นศึกษาทั้งกลางวันกลางคืน ในกุศลธรรมทั้งหลาย .

ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย หากภิกษุพิจารณาอยู่ เห็นชัδοกุศลธรรมอันชั่วช้าเหล่านี้ทั้งหมดที่ยังละไม่ได้ในตน ภิกษุนั้นก็ควรพยายามเพื่อที่จะละอกุศลธรรมอันชั่วช้าทั้งหมดเหล่านั้น หากพิจารณาอยู่ เห็นชัδοกุศลธรรมอันชั่วช้าทั้งหมดเหล่านี้ ที่ละได้แล้วในตน ภิกษุนั้นพึงอยู่ด้วยปิติและปราโมทย์นั้นทีเดียว หมั่นศึกษาทั้งกลางวันกลางคืน ในกุศลธรรมทั้งหลาย .

ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อุปมาเหมือนสตรีหรือบุรุษ รุ่งก่าตัด ขอบโอ้อาสองดูเงาหน้าของตนในกระจกเงา หรือในภาชนะน้ำใสสะอาดบริสุทธิ์ ถ้าเห็นธลีหรือสิวนบนในหน้านั้น ย่อมพยายามที่จะให้ธลีหรือสิวนั้นหายไป หากไม่เห็นธลีหรือสิวนบนในหน้านั้น ก็จะรู้สึกพอใจว่า ช่างเป็นลาภของเรา ใบหน้าของเราบริสุทธิ์สะอาด ดังนี้ จันใด แม้ภิกษุหากพิจารณาอยู่ เห็นชัδοกุศลธรรมอันชั่วช้าทั้งหมดเหล่านี้ ที่ยังละไม่ได้ในตน ภิกษุนั้นก็ควรพยายามเพื่อที่จะละอกุศลธรรมอันชั่วช้าทั้งหมดนั้นเสีย แต่ถ้าเมื่อพิจารณาอยู่ เห็นชัδοกุศลธรรมอันชั่วช้าทั้งหมดเหล่านี้ ที่ละได้แล้วในตน ภิกษุนั้นพึงอยู่ด้วยปิติและปราโมทย์นั้นทีเดียว หมั่นศึกษาทั้งกลางวันกลางคืน ในกุศลธรรมทั้งหลาย จันนั้น นันแล .

ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ได้กล่าวภาษิตดังนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจชื่นชมยินดีภาษิตของท่านพระมหาโมคคัลลานะแล้วแล .

จบ อณุมานสูตร ที่ ๔

๖. เจโตซิลสูตร

ว่าด้วยตะปูตรึงใจ

[๒๒๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว .

[๒๒๗] พระผู้มีพระภาคจึงตรัสพระพทพจน์ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งไม่ละตะปูตรึงใจ ๕ ประการ ไม่ถอนเครื่องผูกพันใจ ๕ ประการ ภิกษุนั้นหนอจักถึงความเจริญงอกงาม ไพบูลย์ ในพระธรรมวินัยนี้ ข้อนี้ไม่เป็นที่ฐานะที่จะมีได้ .

[๒๒๘] ตะปูตรึงใจ ๕ ประการ อันธออย่างละไม่ได้เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ สงสัย เคลือบแคลง ไม่ปลงใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในพระศาสดา ดูกรภิกษุทั้งหลาย จิตของภิกษุที่สงสัย เคลือบแคลง ไม่ปลงใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในพระศาสดานั้น ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียรเครื่องเผากิเลส เพื่อประกอบเนื่องๆ เพื่อความทำติดต่อก เพื่อความเพียรที่ตั้งมั่น ข้อที่จิตของภิกษุ ไม่น้อมไปเพื่อความเพียรเครื่องเผากิเลส เพื่อความประกอบเนื่องๆ เพื่อความทำติดต่อก เพื่อความเพียรที่ตั้งมั่น อย่างนี้ ชื่อว่าตะปูตรึงใจประการที่ ๑ ที่ภิกษุนั้นยังละไม่ได้แล้ว .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุสงสัย เคลือบแคลง ไม่ปลงใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในพระธรรม ดูกรภิกษุทั้งหลาย จิตของภิกษุที่สงสัย เคลือบแคลง ไม่ปลงใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในพระธรรมนั้น ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เครื่องเผากิเลส เพื่อความประกอบเนื่องๆ เพื่อความทำติดต่อก เพื่อความเพียรที่ตั้งมั่น ข้อที่จิตของภิกษุ ไม่น้อมไปเพื่อความเพียรเครื่องเผา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
พอใจ ปราศจากความรัก ปราศจากความระหาย ปราศจากความเร้าร้อน ปราศจากความทะเยอ
ทะยานอยากในร่างกาย ดุริยกิจทั้งหลาย จิตของภิกษุผู้ปราศจากความกำหนัด ปราศจากความ
พอใจ ปราศจากความรัก ปราศจากความกระหาย ปราศจากความเร้าร้อน ปราศจากความทะเยอ-
* ทะยานอยากในร่างกายนั่น ย่อมโน้มไปเพื่อความเพียรเครื่องเผากิเลส เพื่อความประกอบเนื่องๆ
เพื่อความทำติดต่อ เพื่อความเพียรที่ตั้งมั่น ข้อที่จิตของภิกษุน้อมไปเพื่อความเพียรเครื่องเผากิเลส
เพื่อความประกอบเนื่องๆ เพื่อความทำติดต่อ เพื่อความเพียรที่ตั้งมั่นอย่างนี้ ชื่อว่าเครื่องผูกพัน
ใจประการที่ ๒ ที่ภิกษุนั้นถอนได้ดีแล้ว .

ดุริยกิจทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ปราศจากความกำหนัด ปราศจากความ
พอใจ ปราศจากความรัก ปราศจากความระหาย ปราศจากความเร้าร้อน ปราศจากความทะเยอ-
* ทะยานอยากในรูป ดุริยกิจทั้งหลาย จิตของภิกษุผู้ปราศจากความกำหนัด ปราศจากความพอใจ
ปราศจากความรัก ปราศจากความระหาย ปราศจากความเร้าร้อน ปราศจากความทะเยอทะยาน
อยากในรูปนั้น ย่อมโน้มไปเพื่อความเพียรเครื่องเผากิเลส เพื่อความประกอบเนื่องๆ เพื่อ
ความทำติดต่อเพื่อความเพียรที่ตั้งมั่น ข้อที่จิตของภิกษุน้อมไปเพื่อความเพียรเครื่องเผากิเลส เพื่อ
ความประกอบเนื่องๆ เพื่อความทำติดต่อ เพื่อความเพียรที่ตั้งมั่น อย่างนี้ชื่อว่าเครื่องผูกพันใจ
ประการที่ ๓ ที่ภิกษุนั้นถอนได้ดีแล้ว .

ดุริยกิจทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุไม่บริโภคอัมพพความประสงค์แล้ว ไม่ประกอบ
ความสขในการนอน ความสขในการเอน ความสขในความหลับอยู่ ดุริยกิจทั้งหลาย จิตของ
ภิกษุผู้ไม่บริโภคอัมพพความประสงค์แล้ว ไม่ประกอบความสขในการนอน ความสขในการเอน
ความสขในความหลับอยู่นั้น ย่อมโน้มไปเพื่อความเพียรเครื่องเผากิเลส เพื่อความประกอบเนื่องๆ
เพื่อความทำติดต่อ เพื่อความเพียรที่ตั้งมั่น ข้อที่จิตของภิกษุน้อมไปเพื่อความเพียรเครื่องเผากิเลส
เพื่อความประกอบเนื่องๆ เพื่อความทำติดต่อ เพื่อความเพียรที่ตั้งมั่นอย่างนี้ ชื่อว่าเครื่อง
ผูกพันใจประการที่ ๓ ที่ภิกษุนั้นถอนได้ดีแล้ว .

ดุริยกิจทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุจักไม่ประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อปรารภนาเทพ
นิกายอันใดอันหนึ่งว่า เราจักได้เป็นเทพเจ้า หรือเทพองค์ใดองค์หนึ่งด้วยศีลอันนี้ ด้วยข้อวัตร
อันนี้ ด้วยตบะอันนี้ หรือด้วยพรหมจรรย์อันนี้ ดุริยกิจทั้งหลาย จิตของภิกษุผู้จักไม่ประพฤติ
พรหมจรรย์ เพื่อปรารภนาเทพนิกายอันใดอันหนึ่งว่า เราจักได้เป็นเทพเจ้า หรือเทพองค์ใดองค์-

* หนึ่ง ด้วยศีลอันนี้ด้วยข้อวัตรอันนี้ ด้วยตบะอันนี้ หรือด้วยพรหมจรรย์อันนั้นนั้น ย่อมโน้มไป
เพื่อความเพียรเครื่องเผากิเลส เพื่อความประกอบเนื่องๆ เพื่อความทำติดต่อ เพื่อความเพียรที่
ตั้งมั่น ข้อที่จิตของภิกษุน้อมไปเพื่อความเพียรเครื่องเผากิเลส เพื่อความประกอบเนื่องๆ เพื่อความ
ทำติดต่อ เพื่อความเพียรที่ตั้งมั่นอย่างนี้ว่า ชื่อว่าเครื่องผูกพันใจประการที่ ๔ ที่ภิกษุนั้นถอนได้ดี
แล้ว เครื่องผูกพันใจ ๔ ประการเหล่านี้ ชื่อว่าอันภิกษุนั้นถอนได้ดีแล้ว .

ดุริยกิจทั้งหลาย ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ละตะปุตริงใจ ๔ ประการเหล่านี้ได้แล้ว ถอนเครื่อง
ผูกพันใจ ๔ ประการเหล่านี้ได้ดีแล้ว ภิกษุนั้นจักถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ ในพระธรรม-

* รันย ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ .

อุปมาเหมือนแม่ไก่ฟักไข่

[๒๓๓] ภิกษุนั้นเจริญอิทธิบาท ประกอบด้วยจันตสมาธิปธานสังขาร ๑ วิริยสมาธิปธาน
สังขาร ๑ จิตตสมาธิปธานสังขาร ๑ วิมังสาสมาธิปธานสังขาร ๑ และมีความขะมักเขม้นเป็นที่ ๔
ดุริยกิจทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๔ รวมทั้งความขะมักเขม้นอย่างนั้นนั้นแล เป็นผู้ควร
แก่ความเบื่อหน่าย เป็นผู้ควรแก่การตรัสรู้ เป็นผู้ควรแก่การบรรลุธรรมอันปลอดโปร่งจากโยคะ
อย่างสูงเยี่ยม .

ดุริยกิจทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๔ รวมทั้งความขะมักเขม้นอย่างนี้ เป็นผู้ควร
แก่ความเบื่อหน่าย เป็นผู้ควรแก่การตรัสรู้ เป็นผู้ควรแก่การบรรลุธรรมอันปลอดโปร่งจากโยคะอย่าง
สูงเยี่ยม เปรียบเหมือนไข่ของแม่ไก่ ๘ ฟอง ๑๐ ฟอง หรือ ๑๒ ฟอง แม่ไก่กกไข่โดยชอบ
ให้อบอุ่นโดยชอบ ฟักโดยชอบ ถึงแม่ไก่นั้นจะไม่ปรารภนาอย่างนี้ว่า ขอให้ลูกไก่เหล่านี้จงทำลาย
เปลือกไข่ด้วยปลายเล็บเท้า หรือด้วยจะงอยปาก ออกมาโดยสวัสดิ์ก็ตาม ลูกไก่เหล่านั้นก็จะต้อง
ทำลายเปลือกไข่ด้วยปลายเล็บเท้า หรือด้วยจะงอยปาก ออกมาโดยสวัสดิ์ได้ ฉะนั้น .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้ ภิกษุเหล่านั้นมีใจชื่นชมยินดีพระภาษิตของ
พระผู้มีพระภาคแล้วแล .

จบ เจโตศีลสูตรที่ ๖

๓. วนปิตถสูตร

ว่าด้วยการอยู่ป่า

[๒๓๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ วิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี
เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดุริยกิจทั้งหลาย
ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้ว่า ดุริยกิจ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
ทั้งหลาย เราจะแสดงวนปัตตปริยาย [เหตุของการอยู่ป่าช้า] แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง
ปริยายนั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว .

[๒๓๕] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพทพจน์นี้ว่า ดูรภิกษทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเข้าไปอาศัยป่าช้าแห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ เมื่อเธอเข้าไปอาศัยป่าช้าอยู่นั้นอยู่ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ไม่ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ไม่ถึงความสิ้นไป และภิกษุนั้นไม่ได้บรรลธรรมอันปลอดโปร่งจากโยคะอย่างสูงที่ยังไม่บรรลด้วย ส่วนปัจจัยเครื่องอุดหนุนชีวิต คือ จีวร มินทพาท เสนาสนะ และกิลานปัจจัยเภสัชบริขารเหล่าใด ที่บรรพชิตจำต้องนำมาบริโภค ปัจจัยเหล่านั้น ย่อมเกิดขึ้นได้โดยยาก ดูรภิกษทั้งหลาย ภิกษุนั้นพึงพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเข้ามาอาศัยป่าช้าผู้น้อย เมื่อเราเข้ามาอาศัยป่าช้าผู้น้อย สติที่ยังไม่ปรากฏก็ไม่ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ไม่ถึงความสิ้นไป และเราไม่ได้บรรลธรรมอันปลอด-

*โปรดจากโยคะอย่างสูงที่ยังไม่บรรลุด้วย ส่วนปัจจัยเครื่องอดหนุนชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และกิจจานุวัตรเกสัชบริหารเหล่านี้ ที่บรรพชิตจำต้องนำมาบริโภค ปัจจัยเหล่านั้น ย่อมเกิดขึ้นได้โดยยาก ดุรงคกิจทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นควรหลีกเลี่ยงจากปาหุญนั้น ในเวลากลางคืน หรือในเวลากลางวันก็ตาม ไม่ควรอยู่ .

เหตุของการอยู่ป่า

[๒๓๖] ดุรภิกษทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปอาศัยป่าชัฏแห่งใดแห่งหนึ่ง อยู่ เมื่อเธอเข้าไปอาศัยป่าชัฏนั้นอยู่ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ไม่ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ไม่ถึงความสิ้นไป และภิกษุนั้น ไม่ได้บรรลธรรมอันปลอดโปร่งจากโยคะอย่างสูงที่ยังไม่บรรลุด้วย ส่วนปัจจัยเครื่องอดทนในชวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวารเหล่านี้ ที่บรรพชิตจำเป็นต้องนำมาบริโภค ปัจจัยเหล่านั้น ย่อมเกิดขึ้น โดยไม่ยาก ดุรภิกษทั้งหลาย ภิกษุนั้นพึงพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเข้ามาอาศัยป่าชัฏน้อย เมื่อเราเข้ามาอาศัยป่าชัฏน้อย สติที่ยังไม่ปรากฏก็ไม่ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ไม่ถึงความสิ้นไป และเราไม่ได้บรรลธรรมอันปลอดโปร่งจากโยคะอย่างสูงที่ยังไม่บรรลุด้วย ส่วนปัจจัยเครื่องอดทนในชวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวารเหล่านี้ ที่บรรพชิตจำเป็นต้องนำมาบริโภค ปัจจัยเหล่านั้น ย่อมเกิดขึ้นได้โดยไม่ยาก แต่เราไม่ได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เพราะเหตุแห่งจีวร เพราะเหตุแห่งบิณฑบาต เพราะเหตุแห่งเสนาสนะ เพราะเหตุแห่งคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ก็ร้อนเป็นเช่นนั้น เมื่อเราเข้ามาอาศัยป่าชัฏน้อย สติที่ยังไม่ปรากฏ ก็ไม่ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่น ก็ไม่ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ไม่ถึงความสิ้นไป และเราไม่ได้บรรลธรรมอันปลอดโปร่งจากโยคะอย่างสูงที่ยังไม่บรรลุด้วย ดุรภิกษทั้งหลาย ภิกษุนั้นแม้แล้วควรหลีกไปเสียจากป่าชัฏนั้น ไม่ควรอยู่ .

[๒๓๗] ดุริยทัตถะทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปอาศัยป่าชัฏแห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ เมื่อเธอเข้าไปอาศัยป่าชัฏนั้นอยู่ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ถึงความสิ้นไป และภิกษุนั้นย่อมได้บรรลธรรมอันปลอดโปร่งจากโยคะอย่างสูงที่ยังไม่บรรลุด้วย ส่วนปัจจัยเครื่องอดทนชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารเหล่านี้ ที่บรรพชิตจำต้องนำมาบริโภค ปัจจัยเหล่านั้น ย่อมเกิดขึ้นได้โดยยาก ดุริยทัตถะทั้งหลาย ภิกษุนั้นพึงพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเข้ามาอาศัยป่าชัฏนี้แล้ว เมื่อเราเข้ามาอาศัยป่าชัฏนี้แล้ว สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ถึงความสิ้นไป และเราย่อมได้บรรลธรรมอันปลอดโปร่งจากโยคะอย่างสูงที่ยังไม่บรรลุด้วย ส่วนปัจจัยเครื่องอดทนชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารเหล่านี้ ที่บรรพชิตจำต้องนำมาบริโภค ปัจจัยเหล่านั้น ย่อมเกิดขึ้นได้โดยยาก แต่ว่าเราไม่ได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เพราะเหตุแห่งจีวร เพราะเหตุแห่งบิณฑบาต เพราะเหตุแห่งเสนาสนะ เพราะเหตุแห่งคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร คิดดังนี้เป็นเช่นนั้น เมื่อเราเข้ามาอาศัยป่าชัฏนี้แล้ว สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่น ก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ถึงความสิ้นไป และเราย่อมได้บรรลธรรมอันปลอดโปร่งจากโยคะอย่างสูงที่ยังไม่บรรลุด้วย ดุริยทัตถะทั้งหลาย ภิกษุนั้นแม้รู้แล้ว ก็ควรอยู่ในป่าชัฏนั้น ไม่ควรหลีกไปเสีย .

[๒๓๘] ดุกรักษาทันทีหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปอาศัยปาชัญหาแห่งใดแห่งหนึ่ง อยู่ เมื่อเธอเข้าไปอาศัยปาชัญหาน้อย สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏจิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ถึงความสิ้นไป และภิกษุนั้นได้บรรลุธรรมอันปลอดโปร่งจากโยคะอย่างสงทียังไม่-

* บรรลด้วย ส่วนปัจจัยเครื่องอดทนชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และกลานปัจจัย
เภสัชบริวารเหล่านี้ที่บรรพชิตจำต้องนำมาบริโภค ปัจจัยเหล่านั้น ย่อมเกิดขึ้นได้โดยไมยาก
ควรศึกษาทั้งหลาย ศึกษานั้นพึงพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเข้ามาอาศัยปาฏิฐน้อย เมื่อเราเข้ามาอาศัย
ปาฏิฐน้อย สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ถึงความ
สิ้นไป และเราย่อมได้บรรลุความปลอดโปร่งจากโยคะอย่างสูงที่ยังไม่บรรลด้วย ส่วนปัจจัยเครื่อง-

*อดทนชีวิต คือ จีวร บินทบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวารเหล่านี้ ที่บรรพชิต
จำต้องนำมาบริโภคปัจจัยเหล่านั้นย่อมเกิดขึ้นได้โดยไม่ยาก ดูกุริยกษัตริย์ทั้งหลาย ภูษณนั้นควรอยู่
ในราชฐานนั้นจนตลอดชีวิต ไม่ควรหลีกไปเสีย .

[๒๓๙] ดกรภิกษทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปอาศัยบ้านแห่งใดแห่งหนึ่ง

*อดทนชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวารเหล่านี้ ที่บรรพชิต
จำต้องนำมาบริโภค ปัจจัยเหล่านั้น ย่อมเกิดขึ้นได้โดยยาก ดุรภิกษทั้งหลาย ภิกษุนั้นพึงพิจารณา
เห็นดังนี้ว่า เราเข้ามาอาศัยบุคคลน้อยๆ เมื่อเราเข้ามาอาศัยบุคคลน้อยๆ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ไม่ปรากฏ
จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ไม่ถึงความสิ้นไป และไม่ได้บรรลธรรมอัน
ปลอดโปร่งจากโยคะอย่างสูงที่ยังไม่บรรลุด้วย ส่วนปัจจัยเครื่องอดทนชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต
เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวารเหล่านี้ ที่บรรพชิตจำต้องนำมาบริโภค ปัจจัยเหล่านั้น
ย่อมเกิดขึ้นได้โดยยาก ดุรภิกษทั้งหลาย ภิกษุนั้นไม่ต้องบอกบุคคลนั้น ควรหลีกเลี่ยงในเวลา
กลางวัน หรือกลางคืน ไม่ควรพัวพันกะบุคคลนั้นเลย .

[๒๔๑] จตุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปอาศัยบุคคลใดบุคคลหนึ่งอยู่ เมื่อเธอเข้าไปอาศัยบุคคลนั้นอยู่ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ถึงความสิ้นไป และภิกษุนั้นได้บรรลุธรรมอันปลอดโปร่งจากโยคะอย่างสงทียังไม่-

[๒๔๒] ดุรภิกษทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปอาศัยบุคคลใดบุคคลหนึ่ง
อยู่ เมื่อเธอเข้าไปอาศัยบุคคลนั้นอยู่ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะ
ที่ยังไม่สิ้นไปก็ถึงความสิ้นไป และภิกษุนั้นได้บรรลุธรรมอันปลอดโปร่งจากโยคะอย่างสูง ที่ยังไม่
บรรลุด้วย ส่วนปัจจัยเครื่องอุดหนุนชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัช
บริหารเหล่านี้ ที่บรรพชิตจำต้องนำมาบริโภค ปัจจัยเหล่านั้นย่อมเกิดขึ้นได้โดยไมยาก ดุรภิกษ
ทั้งหลาย ภิกษุนั้นพึงพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเข้ามาอาศัยบุคคลน้อย เมื่อเข้ามาอาศัยบุคคลน้อย
สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ถึงความสิ้นไป และ
เราได้บรรลุธรรมอันปลอดโปร่งจากโยคะอย่างสูง ที่ยังไม่บรรลุด้วย ส่วนปัจจัยเครื่องอุดหนุนชีวิต
คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริหารเหล่านี้ ที่บรรพชิตจำต้องนำมา
บริโภค ปัจจัยเหล่านั้นย่อมเกิดขึ้นได้โดยไมยาก ดุรภิกษทั้งหลาย ภิกษุนั้นควรพัวพันอยู่
กะบุคคลนั้นจนตลอดชีวิต ไม่ควรหลีกไปเสีย แม้จะถูกขับไล่ก็ตาม .

Page 67

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก
พระผู้มีพระภาคแล้วแล .
จบ วนปิณฑสูตร ที่ ๗

๘. มรณิกสูตร

ว่าด้วยธรรมบรรยายที่ไพเราะ

[๒๔๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตพระนครกบิลพัสดุ์ ใน
สักกชนบท . ครั้นนั้นเป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้า
เข้าไปสู่พระนครกบิลพัสดุ์ เพื่อบิณฑบาต . ครั้นเสร็จจากการเสด็จเที่ยวไปบิณฑบาตแล้ว เสด็จ
เข้าไปยังป่ามหาวัน เพื่อทรงพักในเวลากลางวัน ครั้นถึงแล้ว จึงประทับนั่งพักกลางวัน
ณ โคนต้นมะตูมหน่ม แม้อัณฑปาลนิศาภยะ กำลังเสด็จเที่ยวเดินเล่น ได้เสด็จเข้าไปยังป่า
มหาวัน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังต้นมะตูมหน่ม ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการ
ปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้ยืนย่นไม้เท้า ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้ทูลถามพระผู้มี
พระภาคดังนี้ว่า พระสมณะมีปกติกล่าวอย่างไร มีปกติบอกอย่างไร?

ตรัสตอบปัญหาที่อณฑปาลนิศาภยะ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรผู้มีอายุ บุคคลมีปกติกล่าวอย่างไรจึงจะไม่ได้เถียงกัน
กับผู้ใดผู้หนึ่งในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณะและ
พราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ดำรงอยู่ในโลก และสัญญาทั้งหลายจะไม่ครอบงำพราหมณ์ผู้
ปราศจากกามทั้งหลายนั้น ผู้ไม่ลี้เล ผู้ตัดความคะนองได้แล้ว ผู้ปราศจากตัณหาในภพใหญ่ได้
อย่างไร เรามีปกติกล่าวอย่างนั้น มีปกติบอกอย่างนั้น . เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว
อณฑปาลนิศาภยะ ได้สั่นศีรษะ แลบลิ้น ทำหน้าผากย่นเป็น ๓ รอย ถือไม้เท้ายืนหลีกไป .

[๒๔๔] ครั้นนั้น เวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่หลีกเร้น แล้วเสด็จเข้าไป
ยังนิโครธาราม ประทับ ณ อาสนะที่เขาจัดถวาย ครั้นแล้ว ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมารับสั่งว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจะไม่ให้ฟัง เวลาเช้า เราแต่งแล้ว ถือบาตรและจีวร เข้าไปสู่พระนคร
กบิลพัสดุ์ เพื่อบิณฑบาต ครั้นเสร็จจากการเที่ยวไปบิณฑบาตแล้ว เข้าไปยังป่ามหาวัน เพื่อ
พักในเวลากลางวัน ครั้นถึงแล้ว จึงนั่งพักกลางวัน ณ โคนต้นมะตูมหน่ม . ดูกรภิกษุทั้งหลาย
แม้อัณฑปาลนิศาภยะเสด็จเที่ยวเดินเล่น ได้เข้าไปยังป่ามหาวัน ครั้นแล้วเข้าไปหาเรายังต้นมะตูม
หน่ม ได้ปราศรัยกับเรา ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้ยืนย่นไม้เท้า ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง และได้ถามเราว่า พระสมณะมีปกติกล่าวอย่างไร มีปกติบอกอย่างไร? ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย เมื่ออณฑปาลนิศาภยะ กล่าวอย่างนั้นแล้ว เราได้ตอบว่า ดูกรผู้มีอายุ บุคคลมีปกติกล่าว
อย่างไร จึงจะไม่ได้เถียงกันกับผู้ใดผู้หนึ่งในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์
 พร้อมทั้งสมณะพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ดำรงอยู่ในโลก อนึ่ง สัญญาทั้งหลายจะไม่ครอบงำ
พราหมณ์ผู้ปราศจากกามทั้งหลายนั้น ผู้ไม่ลี้เล ผู้ตัดความคะนองได้แล้ว ผู้ปราศจากตัณหาใน
ภพน้อยภพใหญ่ได้อย่างไร เรามีปกติกล่าวอย่างนั้น มีปกติบอกอย่างนั้น . เมื่อเรากล่าวอย่างนี้
แล้ว อณฑปาลนิศาภยะ สั่นศีรษะ แลบลิ้น ทำหน้าผากย่นเป็น ๓ รอย ถือไม้เท้ายืนหลีกไป .

[๒๔๕] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามขึ้นว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคมีปกติตรัสอย่างไร จึงไม่ได้เถียงกับผู้ใดผู้หนึ่งในโลก พร้อมทั้ง
เทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณะพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ดำรงอยู่ในโลก
อนึ่ง สัญญาทั้งหลายจะไม่ครอบงำพราหมณ์ผู้ปราศจากกามทั้งหลายนั้น ผู้ไม่ลี้เล ผู้ตัดความ
คะนองได้แล้ว ผู้ปราศจากตัณหาในภพน้อยภพใหญ่ได้อย่างไร?

พระผู้มีพระภาคตอบว่า ดูกรภิกษุ ส่วนแห่งสัญญาเครื่องเนิ่นช้า ย่อมครอบงำบุรุษ
เพราะเหตุใด ถ้าการที่บุคคลจะผลิตเพิลิน ยึดถือ กล้ากลิ่น ไม่มีในเหตุนี้ อันนี้เที่ยวเป็น
ที่สุดแห่งราคานุสัย เป็นที่สุดแห่งปฏิฆานุสัย เป็นที่สุดแห่งทิฏฐานุสัย เป็นที่สุดแห่งวิกิจจ
านุสัย เป็นที่สุดแห่งมานานุสัย เป็นที่สุดแห่งภวราคานุสัย เป็นที่สุดแห่งอวิชขานุสัย เป็น
ที่สุดแห่งการจับท่อนไม้ การจับศัตรา การทะเลาะ การถือผิด การโต้เถียง การด่าว่า การ
ส่อเสียดยุยง และการกล่าวเท็จ อุกตลธรรมอันลามกเหล่านี้ ย่อมดับไปโดยไม่เหลือ ในเพราะ
เหตุนี้ . ครั้นพระผู้มีพระภาคผู้สุดเจ้าได้ตรัสดังนี้แล้ว ก็เสด็จลุกจากอาสนะเข้าที่ประทับเสวย .

ทรงแสดงอุเทศโดยย่อ

[๒๔๖] ครั้นเมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกไปไม่นาน ภิกษุเหล่านั้นก็บังเกิดความ
สงสัยว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุเทศนี้โดยย่อว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ส่วนแห่งสัญญาเครื่องเนิ่นช้า ย่อมครอบงำบุรุษ เพราะเหตุใด ถ้าการที่บุคคลจะผลิตเพิลิน
ยึดถือ กล้ากลิ่น ไม่มีในเหตุนี้ อันนี้เที่ยวเป็นที่สุดแห่งราคานุสัย เป็นที่สุดแห่งปฏิฆานุสัย
เป็นที่สุดแห่งทิฏฐานุสัย เป็นที่สุดแห่งวิกิจจานุสัย เป็นที่สุดแห่งมานานุสัย เป็นที่สุดแห่ง
ภวราคานุสัย เป็นที่สุดแห่งอวิชขานุสัย เป็นที่สุดแห่งการจับท่อนไม้ การจับศัตรา การทะเลาะ
การถือผิด การโต้เถียง การด่าว่า การส่อเสียดยุยง และการกล่าวเท็จ อุกตลธรรมอันลามกเหล่านี้
ย่อมดับไปโดยไม่เหลือ ในเพราะเหตุนี้ แล้วไม่ทรงชี้แจงเนื้อความให้พิสดาร เสด็จลุกจากอาสนะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
เข้าที่ประทับเสีย ใครหนอ จะชี้แจงเนื้อความแห่งอุเทศที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อ ไม่ทรง
ชี้แจงโดยพิสดาร ให้พิสดารได้ . ลำดับนั้น ภิกษุเหล่านั้นก็บังเกิดความคิดว่า ท่านพระมหากัจจนะ
นี้แล อันพระศาสดาทรงยกย่องแล้ว และเพื่อนพรหมจรรย์ผู้สรรเสริญแล้ว และท่านพระมหา-
กัจจนะ สามารถจะชี้แจงเนื้อความแห่งอุเทศที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อ ไม่ทรงชี้แจง
โดยพิสดาร ให้พิสดารได้ ฉะนั้น เราทั้งหลายควรพากัน ไปหาท่านมหากัจจนะถึงที่อยู่ แล้ว
สอบถามเนื้อความนี้กะท่านพระมหากัจจนะ . ลำดับนั้น ภิกษุเหล่านั้นได้เข้าไปหาท่านพระมหา-
กัจจนะถึงที่อยู่ ได้ปราศรัยกับท่านพระมหากัจจนะว่า ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไป
แล้ว พากันนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง และพูดกะท่านมหากัจจนะว่า ข้าแต่ท่านพระกัจจนะ
พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุเทศนี้ไว้โดยย่อว่า ดูกภิกษุ ส่วนแห่งสัญญาเครื่องเน้นช้ำ ย่อม
ครอบงำบุรุษเพราะเหตุใด ถ้าการที่บุคคลจะผลิตเพลิน ยึดถือ กล้ากลืน ไม่มีในเหตุนี้
อันนี้เที่ยวเป็นที่สุดแห่งราคานุสัย เป็นที่สุดแห่งปฏิฆานุสัย เป็นที่สุดแห่งทัญฐานุสัย เป็น
เป็นที่สุดแห่งวิกิจจานุสัย เป็นที่สุดแห่งมานานุสัย เป็นที่สุดแห่งภวราคานุสัย เป็นที่สุดแห่ง
อวิชชานุสัย เป็นที่สุดแห่งการจับทอนไม้ การจับศัตรา การทะเลาะ การถือผิด การโต้เถียง
การด่าว่า การส่อเสียดยุยง และการกล่าวเท็จ อกุศลธรรมเหล่านี้ ย่อมดับไปโดยไม่เหลือ ใน
เพราะเหตุนี้ แล้วไม่ทรงชี้แจงเนื้อความให้พิสดาร เสด็จลุกจากอาสนะเข้าที่ประทับเสีย
ข้าแต่ท่านพระกัจจนะ เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงหลีกไปไม่นาน พวกผมได้บังเกิดความสงสัยดังนี้ว่า
ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุเทศนี้ไว้โดยย่อ แล้วไม่ทรงชี้แจงเนื้อความ
ให้พิสดาร เสด็จลุกจากอาสนะเข้าที่ประทับเสีย ใครหนอจะชี้แจงเนื้อความแห่งอุเทศที่พระผู้มี
พระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดาร ให้พิสดารได้ ข้าแต่ท่านพระกัจจนะ
ผมเหล่านั้นก็บังเกิดความคิดว่า ท่านมหากัจจนะนี้อันพระศาสดาทรงยกย่องแล้ว และเพื่อน
พรหมจรรย์ผู้สรรเสริญแล้ว และท่านมหากัจจนะนี้ สามารถจะชี้แจงเนื้อความแห่งอุเทศที่พระ
ผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดาร ให้พิสดารได้ ฉะนั้น เราทั้งหลาย
ควรพากันเข้าไปหาท่านกัจจนะถึงที่อยู่ แล้วสอบถามเนื้อความนี้กะท่านมหากัจจนะดู ขอท่าน
มหากัจจนะจงชี้แจงไปเถิด .

[๒๔๓] ท่านพระมหากัจจนะจึงกล่าวตอบว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เปรียบเหมือน
บุรุษผู้มีความต้องการแก่นไม้ เสาหาแก่นไม้ เทียวแสวงหาแก่นไม้อยู่ ก็ล่วงเลยโคนต้นและลำต้น
ของตน ไม่ใหญ่อันมีแก่นเสีย สำคัญว่าจะพึงแสวงหาแก่นที่กิ่งและใบฉันใด ข้ออุปมัยนี้ก็ฉันนั้น
เมื่อพระศาสดาทรงปรากฏอยู่เฉพาะหน้าท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายก็ล่วงเลยพระองค์ไปเสีย
แล้วกลับจะมาไต่ถามเนื้อความนี้กะผม ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็พระผู้มีพระภาคนั้น ทรงรู้
ทรงเห็น เป็นผู้มีพระจักขุ เป็นผู้มีพระญาณ มีธรรม เป็นพรหม เป็นผู้เผยแผ่ เป็นผู้ประกาศ
เป็นผู้ขยายเนื้อความ เป็นผู้ให้อมตรธรรม เป็นเจ้าของแห่งธรรม เป็นพระตถาคต และเวลานี้ก็เป็น
เวลาอันสมควรที่ท่านทั้งหลายจะทูลถามเนื้อความนี้ต่อพระผู้มีพระภาคแท้ พระองค์ทรงแก้ไขอย่างไร
ท่านทั้งหลายก็ควรจำไว้อย่างนั้น .

ภิกษุเหล่านั้นได้กล่าวตอบว่า ข้าแต่ท่านพระกัจจนะ พระผู้มีพระภาคทรงรู้ ทรงเห็น
เป็นผู้มีพระจักขุ เป็นผู้มีพระญาณ เป็นผู้มีธรรม เป็นพรหม เป็นผู้เผยแผ่ เป็นผู้ประกาศ เป็น
ผู้ขยายเนื้อความ เป็นผู้ให้อมตรธรรม เป็นเจ้าของแห่งธรรม เป็นพระตถาคต และเวลานี้ก็เป็น
เวลาอันสมควรที่กระผมทั้งหลาย จะทูลถามเนื้อความนี้ต่อพระผู้มีพระภาคแท้ พระองค์ทรงแก้ไข
อย่างไร กระผมทั้งหลายควรจำไว้อย่างนั้น ก็จริงอยู่แล แต่ว่า ท่านพระมหากัจจนะอัน
พระศาสดาทรงยกย่องแล้ว และเพื่อนพรหมจรรย์ผู้สรรเสริญแล้ว และท่านพระมหากัจจนะ
ก็สามารถจะชี้แจงเนื้อความแห่งอุเทศที่พระผู้มีพระภาค ทรงแสดงไว้โดยย่อว่า ไม่ทรงชี้แจงโดย
พิสดาร ให้พิสดารได้ ขอท่านพระมหากัจจนะจงชี้แจงไปเถิด อย่าทำความหนักใจให้เลย .

พระมหากัจจนะแสดงอุเทศโดยพิสดาร

[๒๔๔] ท่านมหากัจจนะจึงกล่าวว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น พวกท่าน
จงฟัง จงใส่ใจให้ดี ผมจะกล่าว . ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว . ท่านพระมหากัจจนะจึงกล่าวดังนี้ว่า
ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุเทศไว้โดยย่อว่า ดูกภิกษุ ส่วนแห่งสัญญา
เครื่องเน้นช้ำ ย่อมครอบงำบุรุษ เพราะเหตุใด ถ้าการที่บุคคลจะผลิตเพลิน ยึดถือ กล้ากลืน
ไม่มีในเหตุนี้อันนี้แลเป็นที่สุดแห่งราคานุสัย เป็นที่สุดแห่งปฏิฆานุสัย เป็นที่สุดแห่งทัญฐานุสัย
เป็นที่สุดแห่งวิกิจจานุสัย เป็นที่สุดแห่งมานานุสัย เป็นที่สุดแห่งภวราคานุสัย เป็นที่สุดแห่ง
อวิชชานุสัย เป็นที่สุดแห่งการจับทอนไม้ การจับศัตรา การทะเลาะ การถือผิด การโต้เถียง การ
ด่าว่า การส่อเสียดยุยง และการกล่าวเท็จ อกุศลธรรมอันลามกเหล่านี้ ย่อมดับไปโดยไม่เหลือ
ในเพราะเหตุนี้ แล้วไม่ทรงชี้แจง เนื้อความให้พิสดาร เสด็จลุกจากอาสนะเข้าที่ประทับเสีย
ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ผมรู้ถึงเนื้อความแห่งอุเทศที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อ ไม่ทรง
ชี้แจงเนื้อความไว้โดยพิสดารนี้ให้พิสดารได้ดังนี้—

๑. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย จักขุวิญญานเกิดขึ้นเพราะอาศัยตาและรูป เพราะประชม
ธรรม ๓ ประการ จึงเกิดผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา บุคคลเสวยเวทนาอันใด ก็จำ
เวทนาอันนั้น บุคคลจำเวทนาอันใด ก็ตรึกถึงเวทนาอันนั้น บุคคลตรึกถึงเวทนาอันใด ก็เน้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
ชาอยู่ทีเวทนาอันนั้น บุคคลเน้นชาอยู่ทีเวทนาอันใด ส่วนแห่งสัญญาเครื่องเน้นชา ก็ครอบงำ
บุรุษ เพราะเน้นชาอยู่ทีเวทนานั้นเป็นเหตุ ในรูปทั้งหลายทีฟังจะรู้ด้วยตาเป็นอดีตกิตติ เป็นอนาคต
กิตติ เป็นปัจจุบันกิตติ .

๒. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย โสตริวิญญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยหูและเสียง . . .
๓. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย ขานวิญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยจมูกและกลิ่น . . .
๔. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย ขิวหาวิญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยลิ้นและรส . . .
๕. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย กายวิญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยกายและโผฏฐัพพะ . . .
๖. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย มโนวิญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยใจและธรรมารมณ เพราะ
ประชุมธรรม ๓ ประการ จึงเกิดผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงเกิดเวทนา บุคคลเสวย
เวทนาอันใด ก็จำเวทนาอันนั้น บุคคลจำเวทนาอันใด ก็ตริถึงเวทนาอันนั้น บุคคลตริถึงเวทนา
อันใด ก็เน้นชาอยู่ทีเวทนาอันนั้น บุคคลเน้นชาอยู่ทีเวทนาอันใด ส่วนแห่งสัญญาเครื่องเน้นชา
ก็ครอบงำบุรุษ เพราะเน้นชาอยู่ทีเวทนานั้นเป็นเหตุ ในธรรมารมณทั้งหลายทีจะฟังรู้ได้ด้วยใจ
เป็นอดีตกิตติ เป็นอนาคตกิตติ เป็นปัจจุบันกิตติ .

๑. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อตามิ รูปมี และจักขุวิญญาณมี เขา จักขุบัญญัติว่า
ผัสสะ ข้อนีมีฐานะทีจะมีได้ เมื่อการบัญญัติผัสสะมี เขาจักขุบัญญัติว่าเวทนา ข้อนีมีฐานะที
จะมีได้ เมื่อการบัญญัติว่าเวทนามิ เขาจักขุบัญญัติสัญญา ข้อนีมีฐานะทีจะมีได้ เมื่อการบัญญัติ
สัญญามี เขาจักขุบัญญัติวิตรก ข้อนีมีฐานะทีจะมีได้ เมื่อการบัญญัติวิตรกมี เขาจักขุบัญญัติว่าการ
ครอบงำส่วนแห่งสัญญาเครื่องเน้นชา ข้อนีมีฐานะทีจะมีได้ .

๒. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อมีหู เสียงมี . . .
๓. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อจมูกมี กลิ่นมี . . .
๔. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อลิ้นมี รสมี . . .
๕. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อกายมี โผฏฐัพพะมี . . .
๖. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อใจมี ธรรมารมณมี และมโนวิญญาณมี เขาจัก
บัญญัติว่าผัสสะ ข้อนีมีฐานะทีจะมีได้ เมื่อการบัญญัติผัสสะมี เขาจักขุบัญญัติว่าเวทนา ข้อนี
มีฐานะทีจะมีได้ เมื่อการบัญญัติเวทนามิ เขาจักขุบัญญัติว่าสัญญา ข้อนีมีฐานะทีจะมีได้
เมื่อการบัญญัติสัญญา มี เขาจักขุบัญญัติว่าวิตรก ข้อนีมีฐานะทีจะมีได้ เมื่อการบัญญัติวิตรกมี
เขาจักขุบัญญัติว่าการครอบงำส่วนแห่งสัญญาเครื่องเน้นชา ข้อนีมีฐานะทีจะมีได้ .

๑. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อตาไม่มี รูปไม่มี และจักขุวิญญาณไม่มี เขาจักขุบัญญัติ
ว่าผัสสะ ข้อนีมีฐานะทีจะมีได้ เมื่อการบัญญัติผัสสะไม่มี เขาจักขุบัญญัติว่าเวทนา ข้อนีมี
ฐานะทีจะมีได้ เมื่อการบัญญัติเวทนาไม่มี เขาจักขุบัญญัติว่าสัญญา ข้อนีมีฐานะทีจะมีได้
เมื่อการบัญญัติสัญญา ไม่มี เขาจักขุบัญญัติว่าวิตรก ข้อนีมีฐานะทีจะมีได้ เมื่อการบัญญัติวิตรก
ไม่มี เขาจักขุบัญญัติว่าการครอบงำส่วนแห่งสัญญาเครื่องเน้นชา ข้อนีมีฐานะทีจะมีได้ .

๒. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อหูไม่มี เสียงไม่มี . . .
๓. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อจมูกไม่มี กลิ่นไม่มี . . .
๔. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อลิ้นไม่มี รสไม่มี . . .
๕. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อกายไม่มี โผฏฐัพพะไม่มี . . .
๖. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อใจไม่มี ธรรมารมณไม่มี และมโนวิญญาณไม่มี
เขาจักขุบัญญัติว่าผัสสะ ข้อนีมีฐานะทีจะมีได้ เมื่อการบัญญัติผัสสะไม่มี เขาจักขุบัญญัติว่า
เวทนา ข้อนีมีฐานะทีจะมีได้ เมื่อการบัญญัติเวทนาไม่มี เขาจักขุบัญญัติว่าสัญญา ข้อนีมี
ฐานะทีจะมีได้ เมื่อการบัญญัติสัญญา ไม่มี เขาจักขุบัญญัติว่าวิตรก ข้อนีมีฐานะทีจะมีได้ เมื่อ
การบัญญัติวิตรก ไม่มี เขาจักขุบัญญัติว่าการครอบงำส่วนแห่งสัญญาเครื่องเน้นชา ข้อนีมี
ฐานะทีจะมีได้ .

ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุเทศนี้ไว้โดยย่อว่า ดุรททิกษุ ส่วน
แห่งสัญญาเครื่องเน้นชา ย่อมครอบงำบุรุษเพราะเหตุใด ถ้าการทีบุคคลจะเพิลดเพิลิน ยึดถือ
กล้ากลืน ไม่มีในเหตุอันนั้น อันนี้เทียว เป็นทีสุดแห่งราคานุสัย เป็นทีสุดแห่งปฏิฆานุสัย เป็น
ทีสุดแห่งทฐฐานุสัย เป็นทีสุดแห่งวิจิกิจฉานุสัย เป็นทีสุดแห่งมานานุสัย เป็นทีสุดแห่ง
ภวราคานุสัย เป็นทีสุดแห่งวิชขานุสัย เป็นทีสุดแห่งการจับตันไม้ การจับศาสตรา การทะเลาะ
การถือผิด การโต้เถียงกัน การด่าว่ากัน การส่อเสียดยุยง และการกล่าวเท็จ อกุศลธรรมอัน
ลามกเหล่านี้ ย่อมดับไปโดยไม่เหลือ ในเพราะเหตุนี้แล้ว ไม่ทรงชี้แจงเนื้อความให้พิสดาร
เสด็จลุกจากอาสนะเข้าทีประทับเสีย ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย ผมรู้ถึงเนื้อความแห่งอุเทศที
พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อนี้ ไม่ทรงชี้แจงเนื้อความไว้โดยพิสดาร ให้พิสดารได้ดังนี้ .
ก็แลเมื่อท่านทั้งหลายปรารภนา ก็พึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค แล้วทูลถามเนื้อความนั้น พระผู้
มีพระภาคทรงพยากรณ์ประการใด ท่านทั้งหลายฟังทรงจำข้อนั้นไว้โดยประการนั้นเกิด .

[๒๔๙] ลำดับนั้นแล ภิกษุเหล่านั้นขึ้นชมยินดีภายิตของท่านมหาภิกษุจางะ แล้วลุกจาก
อาสนะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงทีประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้น
แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุเทศไว้โดย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
ย่อว่า ดุรกิริย ส่วนแห่งสัญญาเครื่องเน้นช้าย่อมครอบงำบุรุษ เพราะเหตุใด ถ้าการที่บุคคล
จะเพเลิดเพเลิน ยึดถือ กล้ากลืน ไม่มีในเหตุนี้ อันนี้เพียว เป็นที่สุดแห่งราคานุสัย เป็น
ที่สุดแห่งปฏิฆานุสัย เป็นที่สุดแห่งทัญญานุสัย เป็นที่สุดแห่งวิกิจจานุสัย เป็นที่สุดแห่งมานา
นุสัย เป็นที่สุดแห่งภวราคานุสัย เป็นที่สุดแห่งอวิชชานุสัย เป็นที่สุดแห่งการจับท่อนไม้ การจับ
ศาสตรา การทะเลาะ การถือผิด การโต้เถียงกัน การด่าว่ากัน การส่อเสียดยุยง และการ
กล่าวเท็จ อุกตลธรรมอันลามกเหล่านี้ ย่อมดับไปโดยไม่เหลือ ในเพราะเหตุนี้ ไม่ทรงชี้แจง
เนื้อความให้พิสดาร แล้วเสด็จจากอาสนะเข้าที่ประทับเสีย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อ
พระผู้มีพระภาคหลีกไปไม่นาน พวกข้าพระองค์ได้บังเกิดความสงสัยตั้งว่า ดุรกิริยผู้มีอายุ
ทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุเทศนี้ไว้โดยย่อ . . . ไม่ทรงชี้แจงเนื้อความให้พิสดารแล้วเสด็จ
จากอาสนะเข้าที่ประทับเสีย ใครหนอ จะชี้แจงเนื้อความแห่งอุเทศที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง
ไว้โดยย่อนี้ ไม่ทรงชี้แจงเนื้อความไว้โดยพิสดาร ให้พิสดารได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้า
พระองค์ก็บังเกิดความคิดขึ้นว่า ท่านพระมหากัจจายนะอันพระศาสดาทรงยกย่องแล้ว และ
เพื่อนพรหมจรรย์ผู้รู้สรรพธรรมแล้ว และท่านพระมหากัจจายนะ ก็สามารถจะชี้แจงเนื้อความแห่ง
อุเทศที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อ ไม่ทรงชี้แจงเนื้อความไว้โดยพิสดาร ให้พิสดารได้
ผิฉะนั้น เราทั้งหลายจะพากันไปหาท่านพระมหากัจจายนะยังที่อยู่ แล้วสอบถามเนื้อความนี้
กะท่านพระมหากัจจายนะดู . ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ลำดับนั้นเอง ข้าพระองค์ทั้งหลายได้พากันเข้า
ไปหาท่านพระมหากัจจายนะถึงที่อยู่ แล้วสอบถามเนื้อความนี้กะท่านพระมหากัจจายนะ . ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ท่านพระมหากัจจายนะได้ชี้แจงเนื้อความด้วยอาการเหล่านี้ ด้วยบทเหล่านี้ ด้วยพยัญชนะ
เหล่านี้ แก่พวกข้าพระองค์ .

ทรงสรรเสริญพระมหากัจจายนะ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุรกิริยทั้งหลาย พระมหากัจจายนะเป็นบัณฑิต เป็นผู้มียุญา
มาก ดุรกิริยทั้งหลาย ถ้าแม่พวกเธอจะถามเนื้อความนี้กะเรา แม่เราก็จะพึงพยากรณ์เนื้อความ
นั้น เหมือนกับที่พระมหากัจจายนะพยากรณ์แล้วนั้น นี่แหละเป็นเนื้อความแห่งข้อนั้น เธอ
ทั้งหลายจงจำทรงข้อนั้นไว้เถิด .

[๒๕๐] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนท์จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาค
ตั้งว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เปรียบเหมือนบุรุษผู้ถูกความหิวความเหนื่อยอ่อนครอบงำ ได้
ขมหวาน แล้วกินในเวลาใด ก็พึงได้รับรสอันอร่อยหวาน ชื่นชูใจในเวลานั้น ฉนใด
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุหนึ่งคิด ขาดบัณฑิต พึงใคร่ครวญเนื้อความแห่งธรรมบรรยายนี้ด้วย
ปัญญา ในเวลาใด ก็พึงได้รับความพอใจ และได้รับความเลื่อมใสแห่งใจในเวลานั้น ฉนนั้น ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ธรรมบรรยายนี้ชื่ออะไร .

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดุรกิริยอันเหตุตั้งนั้น เธอจงทรงจำธรรมบรรยายนี้ว่า
มรฺปณทิกปริยาย ดังนี้เถิด .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทฺธพจน์นี้แล้ว ท่านพระอานนท์มีใจชื่นชม ยินดีภายิตของ
พระผู้มีพระภาคแล้วแล .

จบ มรฺปณทิกสูตร ที่ ๘

๙. เทวธาวัตถกสูตร

ว่าด้วยความวิตก ๒ ส่วน

เรื่องวิตก

[๒๕๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก
เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดุรกิริย
ทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว .

[๒๕๒] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทฺธพจน์นี้ว่า ดุรกิริยทั้งหลาย เมื่อเรายัง
เป็นพระโอรสสัตว์ ยังไม่ได้ตรัสรู้ ก่อนแต่ตรัสรู้ทีเดียว ได้คิดอย่างนี้ว่า ถ้ากระไร เราพึงแยก
วิตกให้เป็น ๒ ส่วนๆ ดังนี้ ดุรกิริยทั้งหลาย เรานั้นจึงแยก กามวิตก พยาบาทวิตก และวิหิงสา
วิตก นี้ออกเป็นส่วนหนึ่ง และแยกเนกขัมมวิตก อัพยาบาทวิตก และอวิหิงสาวิตก นี้ออกเป็น
ส่วนที่ ๒ ดุรกิริยทั้งหลาย เรานั้น ไม่ประมาท มีความเพียรเครื่องเผากิเลส สงตนไปอยู่อย่างนี้
กามวิตกย่อมบังเกิดขึ้น เรานั้นย่อมทราบชัดอย่างนี้ว่า กามวิตกเกิดขึ้นแก่เราแล้วแล ก็แต่ว่า
มันย่อมเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง ย่อมเป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ย่อมเป็นไปเพื่อเบียด-

* เบียดตนและผู้อื่นทั้งสองบ้าง ทำให้ปัญญาดับ ก่อให้เกิดความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อพระนิพพาน
ดุรกิริยทั้งหลาย เมื่อเราพิจารณาเห็นว่า มันเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง มันก็ถึงความดับสูญไป
เมื่อเราพิจารณาเห็นว่า มันเป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง มันก็ถึงความดับสูญไป เมื่อเรา
พิจารณาเห็นว่า มันเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนและผู้อื่นทั้งสองบ้าง มันก็ถึงความดับสูญไป เมื่อ
เราพิจารณาเห็นว่า มันทำให้ปัญญาดับ ก่อให้เกิดความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อพระนิพพาน ดังนี้
บ้าง มันก็ถึงความดับสูญไป ดุรกิริยทั้งหลาย เรานั้นแล ละเสีย บรรเทาเสีย ซึ่งกามวิตก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ที่เกิดขึ้นแล้วๆ ได้ทำให้มันหมดสิ้นไป ดุรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรานั้นไม่ประมาท มีความเพียร
เครื่องเผากิเลส สงตน ไปอยู่อย่างนี้ พยาบาทวิตกย่อมบังเกิดขึ้น ฯลฯ วิหิงสชาติกย่อมบังเกิด
ขึ้น เรานั้นย่อมทราบชัดอย่างนี้ว่า วิหิงสชาติกนี้เกิดขึ้นแก่เราแล้วแล ก็แต่ว่า มันเป็นไปเพื่อ
เบียดเบียนตนบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนและผู้อื่นทั้งสอง
บ้าง ทำให้ปัญญาดับ ทำให้เกิดความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อพระนิพพาน ดุรภิกษุทั้งหลาย เมื่อ
เราพิจารณาเห็นว่า มันเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง มันก็ถึงความดับสูญ ไป เมื่อเราพิจารณา
เห็นว่ามันเป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง มันก็ถึงความดับสูญ ไป เมื่อเราพิจารณาเห็นว่า มัน
เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนและผู้อื่นทั้งสองบ้าง มันก็ถึงความดับสูญ ไป เมื่อเราพิจารณาเห็นว่า
มันทำให้ปัญญาดับ ทำให้เกิดความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อพระนิพพาน ดังนี้บ้าง มันก็ถึงความ
ดับสูญไป ดุรภิกษุทั้งหลาย เรานั้นแลละเสีย บรรเทาเสีย ซึ่งวิหิงสชาติกที่เกิดขึ้นแล้วๆ
ได้ทำให้มันหมดสิ้นไป.

ดุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยังตริก ยิงตรงถึงวิตกใดๆ มาก เธอก็มีใจน้อมไปข้างวิตก
นั้นๆ ดุรภิกษุทั้งหลาย คือ ถ้าภิกษุยังตริก ยิงตรงถึงกามวิตกมาก เธอก็ละทิ้งเนกขัมมวิตก
เสีย มากกระทำอยู่แต่กามวิตกให้มาก จิตของเธอนั้นก็น้อม ไปเพื่อกามวิตก ดุรภิกษุทั้งหลาย
ถ้าภิกษุยังตริก ยิงตรงถึงพยาบาทวิตกมาก เธอก็ละทิ้งอพยาบาทวิตกเสีย มากกระทำอยู่แต่
พยาบาทวิตกให้มาก จิตของเธอนั้นก็น้อมไปเพื่อพยาบาทวิตก ดุรภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุยังตริก
ยิงตรงถึงวิหิงสชาติกมาก เธอก็ละทิ้งอวิหิงสชาติกเสีย มากกระทำอยู่แต่วิหิงสชาติกให้มาก จิต
ของเธอนั้นก็น้อมไปเพื่อวิหิงสชาติก ดุรภิกษุทั้งหลาย เหมือนในสรทสมัยเดือนท้ายแห่งปี คน
เลี้ยงโคต้องคอยระวังโคทั้งหลายในที่คับคั่งด้วยข้าวกล้า เขาต้องดี ด้อนโคทั้งหลายจากที่นั้นๆ
กันไว้ ห้ามไว้ ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร? ดุรภิกษุทั้งหลาย คนเลี้ยงโคมองเห็นการฆ่า การถูกจำ
การเสียทรัพย์ การถูกตีเตียน เพราะโคทั้งหลายเป็นต้นเหตุ แม้ฉันใด ดุรภิกษุทั้งหลาย เรา
ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ได้แลเห็นโทษ ความเลวทราม ความเศร้าหมอง ของอกุศลธรรมทั้งหลาย และ
เห็นอันเป็นสงส์ในการออกจากกาม อันเป็นฝ่ายแห่งความผ่องแผ้ว ของกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว ดุร
ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรานั้นไม่ประมาท มีความเพียรเครื่องเผากิเลส สงตน ไปอยู่อย่างนี้ เนกขัมมวิตก
ย่อมบังเกิดขึ้น เรานั้นย่อมทราบชัดอย่างนี้ว่า เนกขัมมวิตกนี้เกิดขึ้นแก่เราแล้วแล ก็แต่ว่า
เนกขัมมวิตกนั้น ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตน ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ไม่เป็นไปเพื่อเบียด
เบียนทั้งสองฝ่าย เป็นทางทำให้ปัญญาเจริญ ไม่ทำให้เกิดความคับแค้น เป็นไปเพื่อพระนิพพาน
ดุรภิกษุทั้งหลาย ก็ถ้าเราจะตริกตรงถึงเนกขัมมวิตกนั้นอยู่ตลอดคืนก็ดี เราก็มองไม่เห็นภัย
อันจะบังเกิดแต่เนกขัมมวิตกนั้นได้เลย ดุรภิกษุทั้งหลาย ถึงหากเราจะตริกตรงถึงเนกขัมมวิตก
นั้นอยู่ตลอดทั้งกลางคืนและกลางวันก็ดี เราก็มองไม่เห็นภัยอันจะบังเกิดขึ้นจากเนกขัมมวิตก
นั้นได้เลย ดุรภิกษุทั้งหลาย หากเราจะตริกตรงถึงเนกขัมมวิตกนั้น ตลอดทั้งกลางคืน
และกลางวันก็ดี เราก็มองไม่เห็นภัยอันจะบังเกิดขึ้นจากเนกขัมมวิตกนั้นได้เลย ก็แต่ว่า
เมื่อเราตริกตรงอยู่นานเกินไป ร่างกายก็เหน็ดเหนื่อย เมื่อร่างกายเหน็ดเหนื่อย จิตก็ฟุ้งซ่าน
เมื่อจิตฟุ้งซ่าน จิตก็ห่างจากสมาธิ ดุรภิกษุทั้งหลาย เรานั้นแลดำรงจิตไว้ในภายใน ทำให้สงบ ทำ
ให้เกิดสมาธิ ประคองไว้ด้วยดี ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร? เพราะปรารภณาไว้ว่า จิตของเราอย่าฟุ้งซ่าน
อีกเลย ดังนี้ ดุรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรานั้นไม่ประมาท มีความเพียรเครื่องเผากิเลส สงตน ไปแล้ว
อยู่อย่างนี้พยาบาทวิตกย่อมบังเกิดขึ้น ฯลฯ อวิหิงสชาติกย่อมบังเกิดขึ้น เรานั้นย่อมทราบชัด
อย่างนี้ว่า อวิหิงสชาติกนี้เกิดขึ้นแก่เราแล้วแล ก็แต่ว่า อวิหิงสชาติกนั้น ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียน
ตน ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้งสองฝ่าย [คือตนและบุคคลอื่น]
เป็นทางทำให้ปัญญาเจริญ ไม่ทำให้เกิดความคับแค้น เป็นไปเพื่อพระนิพพาน ดุรภิกษุทั้งหลาย
ก็ถ้าเราจะตริกตรงถึงอวิหิงสชาติกนั้นอยู่ตลอดคืนก็ดี เราก็มองไม่เห็นภัยอันจะเกิดขึ้นจาก
อวิหิงสชาติกนั้นได้เลย ดุรภิกษุทั้งหลาย ถึงหากเราจะตริกตรงถึงอวิหิงสชาติกนั้นอยู่ตลอด
วันก็ดี เราก็มองไม่เห็นภัยอันจะเกิดขึ้นจากอวิหิงสชาติกนั้นได้เลย ดุรภิกษุทั้งหลาย หากเรา
จะตริกตรงถึงอวิหิงสชาติกนั้น ตลอดทั้งคืนและกลางวันก็ดี เราก็มองไม่เห็นภัยอันจะเกิดขึ้น
จากอวิหิงสชาติกนั้นได้เลย ก็แต่ว่า เมื่อเราตริกตรงอยู่นานเกินไป ร่างกายก็เหน็ดเหนื่อย เมื่อ
ร่างกายเหน็ดเหนื่อย จิตก็ฟุ้งซ่าน เมื่อจิตฟุ้งซ่าน จิตก็ห่างจากสมาธิ ดุรภิกษุทั้งหลาย เรา
นั้นแลดำรงจิตไว้ในภายใน ทำให้สงบ ทำให้เกิดสมาธิ ประคองไว้ด้วยดี ข้อนั้นเพราะเหตุ
อะไร? เพราะหมายใจไว้ว่า จิตของเราอย่าฟุ้งซ่านอีกเลยดังนี้.

ดุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยังตริกยิงตรงถึงวิตกใดๆ มาก เธอก็มีใจน้อมไปข้างวิตกนั้นๆ
มาก ดุรภิกษุทั้งหลาย คือ ถ้าภิกษุยังตริก ยิงตรงถึงเนกขัมมวิตกมาก เธอก็จะละกามวิตก
เสียได้ ทำเนกขัมมวิตกอย่างเดียวให้มาก จิตของเธอก็จะน้อมไปเพื่อเนกขัมมวิตก ดุรภิกษุ
ทั้งหลาย ถ้าภิกษุยังตริกยิงตรงถึงพยาบาทวิตกมาก เธอก็จะละพยาบาทวิตกเสียได้ ทำอพยาบาท-
*วิตกอย่างเดียวให้มาก จิตของเธอก็จะน้อมไปเพื่ออพยาบาทวิตก ดุรภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุยัง
ตริกยิงตรงถึงอวิหิงสชาติกมาก เธอก็จะละวิหิงสชาติกเสียได้ ทำอวิหิงสชาติกอย่างเดียวให้มาก
จิตของเธอก็จะน้อมไปเพื่ออวิหิงสชาติก ดุรภิกษุทั้งหลาย เหมือนในเดือนท้ายแห่งฤดูร้อน คน
เลี้ยงโคจะต้องรักษาโคทั้งหลาย ในที่ใกล้บ้านในทุกด้าน เมื่อเข้าไปสู่โคนต้นไม้ หรือไปสู่ที่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
แจ้ง จะต้องทำสตติยเสมอว่า นั้นฝูงโค [ของเรา] ดังนี้ ฉันทโค ดุรภิกษุทั้งหลาย เรา
กันนั้น ต้องทำสตติยเสมอว่า เหล่านี้เป็นธรรม [คือกุศลวิถ] ดังนี้ .

ว่าด้วยวิชา ๓

[๒๕๓] ดุรภิกษุทั้งหลาย เราได้ปรารถนาความเพียร มีความเพียรไม่ย่อหย่อนแล้ว มี
สติมั่นคง ไม่เลอะเลือนแล้ว มีกายสงบ ไม่กระสับกระส่ายแล้ว มีจิตตั้งมั่น มีอารมณ์เป็น
อันเดียว ดุรภิกษุทั้งหลาย เราเห็นแล สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน
มีวิตร มีวิจาร์ มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ บรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสแห่งใจในภายใน
เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตร ไม่มีวิจาร์ เพราะวิตรวิจาร์สงบไป มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิ
อยู่ ฯลฯ บรรลุตติยฌาน . . . บรรลุตตตฌาน . . . เราเห็น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มี
กิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน การแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้ ย่อมไฉนย่อมจิต
ไปเพื่ออุปเพณีสถาปนาสติญาณ ย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สอง
ชาติบ้าง ฯลฯ เราเห็นย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอุปเพณีสถาปนาสติญาณด้วยประการฉะนี้ ดุร
ภิกษุทั้งหลาย วิชาที่หนึ่งนี้แล เราบรรลุแล้วในปฐมยามแห่งราตรี เรากำจัดวิชาเสียแล้ว วิชาจึงบังเกิด
ขึ้น กำจัดความมืดเสียแล้ว ความสว่างจึงบังเกิดขึ้น ก็เพราะเราไม่ประมาท มีความเพียรเครื่องเผา
กิเลส สงัดไปอยู่ ฉะนั้น เราเห็น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุป
กิเลส อ่อน การแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้แล้ว เราจึง
ไฉนย่อมจิตไปเพื่อรู้จัดและอุปบัติของสัตว์ทั้งหลาย เราเห็นย่อมเห็นสัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ
เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ ลวง
จักษุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายสุจริต
วจีสุจริต มโนสุจริต ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฏฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ
เมื่อตายไป เขาเข้าถึงอวิชัย ทุกคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายสุจริต
วจีสุจริต มโนสุจริต ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฏฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจ
สัมมาทิฏฐิ เมื่อตายไป เขาเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดังนี้ เราเห็นหมู่สัตว์กำลังจุติ กำลัง
อุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์
ลวงจักษุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ ดุรภิกษุทั้งหลาย
วิชาที่สองนี้แล เราบรรลุแล้วในมัชฌิมยามแห่งราตรี เรากำจัดวิชาเสียแล้ว วิชาจึงบังเกิด
ขึ้น กำจัดความมืดเสียแล้ว ความสว่างจึงเกิดขึ้น ก็เพราะเราไม่ประมาท มีความเพียรเครื่องเผา
กิเลส สงัดไปอยู่ ฉะนั้น เราเห็น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจาก
อุปกิเลส อ่อน การแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ จึงไฉนย่อมจิตไปเพื่ออาสวักขยญาณ
ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา
เหล่านี้อาสวะ นี้อาสวสมุทัย นี้อาสวนิโรธ นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา เมื่อเราเห็นรู้อย่างนี้
จิตจึงหลุดพ้นแล้ว แม้จากกามาสวะ แม้จากภวาสวะ แม้จากอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว
ก็มีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จ
แล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ดังนี้ ดุรภิกษุทั้งหลาย วิชาที่สามนี้แล เราบรรลุ
แล้วในปัจฉิมยามแห่งราตรี เรากำจัดวิชาเสียแล้ว วิชาจึงบังเกิดขึ้น กำจัดความมืดเสียแล้ว
ความสว่างจึงบังเกิดขึ้น ก็เพราะเราไม่ประมาท มีความเพียรเครื่องเผากิเลสสงัดไปอยู่
ฉะนั้น .

ทางปลอดภัยและไม่ปลอดภัย

[๒๕๔] ดุรภิกษุทั้งหลาย มีหมู่นี้อันเป็นอันมาก พวกเขเข้าไปอาศัยบึงใหญ่ในป่าดงอยู่
ยังมีบุรุษคนหนึ่งปรารถนาความพินาต ประสงค์ความไม่เกือกกุล ใครความไม่ปลอดภัย เกิดขึ้น
แก่หมู่นี้นั้น เขาปิดทางที่ปลอดภัย สะดวก ไปได้ ตามชอบใจของหมู่นี้นั้นเสีย เปิดทาง
ที่ไม่สะดวกไว้ วางเนื้อต่อตัวผู้ไว้ วางนางเนื้อต่อไว้ ดุรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเป็นเช่นนี้ โดยสมัย
ต่อมา หมูนี้เป็นอันมาก ก็พากันมาตายเสีย จนบาง ดุรภิกษุทั้งหลาย แต่ยังมีบุรุษอีก
คนหนึ่งปรารถนาประโยชน์ ใครความเกือกกุล ใครความปลอดภัย แก่หมู่นี้เป็นอันมากนั้น
เขาเปิดทางที่ปลอดภัย สะดวก ไปได้ตามชอบใจ ให้แก่หมู่นี้นั้น ปิดทางที่ไม่สะดวกเสีย
กำจัดเนื้อต่อ เลิกนางเนื้อต่อ ดุรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเป็นเช่นนี้ โดยสมัยต่อมา หมูนี้เป็น
อันมาก จึงถึงความเจริญ คับคั่ง ล้นหลาม แม้ฉันทโค ดุรภิกษุทั้งหลาย ขออุปมานี้ก็ฉันท
โค เราได้ทำขึ้นก็เพื่อจะให้พวกเธอรู้ความหมายของเนื้อความ ก็ในอุปมานั้น มีความหมาย
ดังต่อไปนี้ ดุรภิกษุทั้งหลาย คำว่า บึงใหญ่ นี้เป็นชื่อของกามคุณทั้งหลาย คำว่า หมู
นี้เป็นอันมาก นี้เป็นชื่อของหมู่สัตว์ทั้งหลาย คำว่า บุรุษผู้ปรารถนาความพินาต ประสงค์ความ
ไม่เกือกกุล จานงความไม่ปลอดภัย นี้เป็นชื่อของตัวมารผู้มีบาป คำว่า ทางที่ไม่สะดวก
นี้เป็นชื่อของทางผิด อันประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ คือ มิจฉาทิฏฐิ ๑ มิจฉาสังกัปปะ ๑
มิจฉาจา ๑ มิจฉากัมมันตะ ๑ มิจฉาอาชีวะ ๑ มิจฉาวายาเม ๑ มิจฉาสติ ๑ มิจฉาสมาธิ ๑
คำว่า เนื้อต่อตัวผู้ นี้เป็นชื่อของนันทิราคะ [ความกำหนัดด้วยความเพลิน] คำว่า นางเนื้อ
ต่อ นี้เป็นชื่อของอวิชา คำว่า บุรุษคนหนึ่งปรารถนาประโยชน์ หวังความเกือกกุล หวังความ
ปลอดภัย [แก่เนื้อเหล่านั้น] นี้หมายถึงเอาตถาคต อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า คำว่า ทางอัน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
ปจฉายก สวดก ไปได้ตามชอบใจ นี่เป็นชื่อของทางอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการซึ่งเป็น
ทางถูกที่แท้จริง คือสัมมาทิฏฐิ ๑ สัมมาสังกัปปะ ๑ สัมมาวาจา ๑ สัมมากรรมมันตะ ๑ สัมมาอาชีวะ
๑ สัมมาวายามะ ๑ สัมมาสติ ๑ สัมมาสมาธิ ๑ .

[๒๕๕] ดุริยทุกขทั้งหลาย ด้วยอาการดังที่กล่าวมานี้แล เป็นอันว่าทางอันปลอดภัย
ซึ่งเป็นทางสวัสดิ เป็นทางที่พวกเธอควรไปได้ด้วยความปลาบปลื้ม เราได้เผยให้แล้ว [และ]
ปิดทางที่ไม่สะดวกให้ด้วย เนื้อต่อก็ได้กำจัดให้แล้ว ทั้งนางเนื้อต่อก็สังหารให้เสร็จ ดุริยทุกข
ทั้งหลาย ก็อันใดที่ศาสดาผู้แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล เอ็นดู อาศัยความมอญเคราะห์ แก่เหล่า
สาวกจะพึงทำ ก็อันนั้นเราทำแก่อะไรทั้งหลายแล้ว ดุริยทุกขทั้งหลาย นั้นโคณไม้ นั้นเรือน
ว่างเปล่า เธอทั้งหลายจงพึงพิจารณา อย่าประมาท อย่าได้เป็นผู้มีความเดือดร้อนในภายหลัง นี่เป็น
คำพร่ำสอนของเราแก่เธอทั้งหลาย .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจชื่นชมยินดีภาษิตของ
พระผู้มีพระภาคแล้วแล .

จบ เทวธาวิติกกสูตร ที่ ๙

๑๐. วิติกกสัณฐานสูตร

ว่าด้วยอาการแห่งวิตก

[๒๕๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก-

* เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดุริยทุกข
ทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว .

[๒๕๗] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้ว่า ดุริยทุกขทั้งหลาย ภิกษุผู้หมั่นประกอบ
อธิจิต ความนสิการถึงนิมิต ๕ ประการ ตามเวลาอันสมควร นิมิต ๕ ประการเป็นไฉน? ดุริยทุกข
ทั้งหลาย เมื่อภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ อาศัยนิมิตใดแล้ว มนสิการนิมิตโดยอยู่ วิตกทั้งหลายอัน
เป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ย่อมเกิดขึ้น ดุริยทุกขทั้งหลาย
ภิกษุนั้นความนสิการนิมิตอื่นจากนิมิตนั้น อันประกอบด้วยกุศล เมื่อเธอมนสิการนิมิตอื่นจาก
นิมิตนั้น อันประกอบด้วยกุศลอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง
โมหะบ้าง อันเธอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่า
นั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบ เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น ในภายในนั้นแล เหมือนช้าง
ไม้ หรือลูกมือของช่างไม้ผู้ฉลาด ใช้ลิ้นอันเล็ก ตอก โยก ถอน ลิ้นอันใหญ่ออก แม้ฉันทะ
ดุริยทุกขทั้งหลาย ภิกษุก็ฉันทะนั้น เมื่ออาศัยนิมิตใดแล้ว มนสิการนิมิตโดยอยู่ วิตกทั้งหลายอัน
เป็นบาปอกุศลประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วยโทสะบ้าง ประกอบด้วยโมหะบ้าง ย่อมเกิด
ขึ้น ดุริยทุกขทั้งหลาย ภิกษุนั้นความนสิการนิมิตอื่นจากนิมิตนั้น อันประกอบด้วยกุศล เมื่อ
เธอมนสิการนิมิตนั้นอันประกอบด้วยกุศลอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล อันประกอบด้วยฉันทะบ้าง
โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเธอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอัน
เป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบ เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น ในภายใน
นั้นแล .

[๒๕๘] ดุริยทุกขทั้งหลาย หากว่า เมื่อภิกษุนั้นมนสิการนิมิตอื่นจากนิมิตนั้น อัน
ประกอบด้วยกุศลอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง
ยังเกิดขึ้นเรื่อยๆ ที่เดียว ดุริยทุกขทั้งหลาย ภิกษุนั้นควรพิจารณาโทษของวิตกเหล่านั้นว่า วิตก
เหล่านั้นล้วนแต่เป็นอกุศล แม้อย่างนี้ วิตกเหล่านั้นล้วนแต่เป็นโทษ แม้อย่างนี้ วิตกเหล่านั้นล้วน
แต่มีทุกข์เป็นวิบาก แม้อย่างนี้ ดังนี้ เมื่อเธอพิจารณาโทษของวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาป
อกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเธอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้ง
อยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบ เป็นธรรมเอก
ผุดขึ้น ตั้งมั่น ในภายในนั้นแล ดุริยทุกขทั้งหลาย เหมือนหญิงสาวหรือชายหนุ่มที่ชอบแต่งตัว
รู้สึกอึดอัด ระอา เกลี่ยขัดต่อซากงู ซากสุนัข หรือซากมนุษย์ ซึ่งผูกติดอยู่ที่คอ [ของตน]
แม้ฉันทะ ดุริยทุกขก็ฉันทะนั้น หากเมื่อเธอมนสิการนิมิตอื่นจากนิมิตนั้น อันประกอบด้วยกุศลอยู่
วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นเรื่อยๆ ดุริย
ทุกขทั้งหลาย ภิกษุนั้นควรพิจารณาโทษของวิตกเหล่านั้นว่า วิตกเหล่านั้นล้วนแต่เป็นอกุศล แม
อย่างนี้ วิตกเหล่านั้นล้วนแต่เป็นโทษ แม้อย่างนี้ วิตกเหล่านั้นล้วนแต่มีทุกข์เป็นวิบาก แม้อย่างนี้
ดังนี้ เมื่อเธอพิจารณาโทษของวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง
โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเธอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็น
บาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบ เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น ในภายใน
นั้นแล

[๒๕๙] ดุริยทุกขทั้งหลาย หากว่า เมื่อภิกษุนั้นพิจารณาโทษของวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตก
อันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นเรื่อยๆ ดุริยทุกข
ทั้งหลาย ภิกษุนั้นพึงถึงความไม่นึก ไม่ใส่ใจวิตกเหล่านั้น เมื่อเธอถึงความไม่นึก ไม่ใส่ใจวิตก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
เหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเรอย่อมละเสีย
ได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบ
เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น ในภายในนั้นแล ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหมือนบุรุษผู้มีจักษุ ไม่ต้องการ
จะเห็นรูปที่ผ่านมา เขาพึงหลับตาเสีย หรือเหลียวไปทางอื่นเสีย แม้ฉันทะ ภิภุชกัณฐะนั้น หาก
เมื่อเธอพิจารณาโทษของวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง ฯลฯ
เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นในภายในนั้นแล .

[๒๖๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย หากว่า เมื่อภิกษุนั้นถึงความไม่นึก ไม่ใส่ใจวิตกเหล่านั้น
อยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ยังเกิด
ขึ้นเรื่อยๆ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นความมณสิการสังขารแห่งวิตกสังขารของวิตกเหล่านั้น เมื่อ
เธอมนสิการสังขารแห่งวิตกสังขารของวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วย
ฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเรอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตก
อันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบ เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นในภายใน
นั้นแล ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหมือนบุรุษพึงเดินเร็ว เขาพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า เราจะเดินเร็วทำ
ไมหนอ ถ้ากระไร เราพึงค่อยๆ เดิน เขาก็พึงค่อยๆ เดิน เขาพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า เราค่อยๆ
เดิน ไปทำไมหนอ ถ้ากระไร เราควรยืน เขาพึงยืน เขาพึงมีความคิดอย่างนี้อีกว่า เราจะยืน
ทำไมหนอ ถ้ากระไร เราควรนั่ง เขาพึงนั่ง เขาพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า เราจะนั่งทำไมหนอ
ถ้ากระไร เราควรนอน เขาพึงลงนอน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุรุษคนนั้น มาผอันทิฏฐิยาบถ
หยาบๆ เสีย พึงสำเร็จอิริยาบถละเอียดๆ แม้ฉันทะ ภิภุชกัณฐะนั้น หากว่า
เมื่อเธอมนสิการสังขารแห่งวิตกสังขารของวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบ
ด้วยฉันทะบ้าง ฯลฯ เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นในภายในนั้นแล .

[๒๖๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย หากว่า เมื่อภิกษุนั้นมนสิการถึงสังขารแห่งวิตกสังขารของ
วิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ยังเกิด
ขึ้นเรื่อยๆ ภิกษุนั้นพึงกัณฐกด้วยพิน ดนเพดานด้วยลิ้น ขม บิบบัน บังคับ จิตด้วยจิต เมื่อเธอ
กัณฐกด้วยพิน ดนเพดานด้วยลิ้น ขม บิบบัน บังคับจิตด้วยจิตอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล
ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเรอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้
เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้น จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบ เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น
ในภายในนั้นแล ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหมือนบุรุษผู้กำลังมากจับบุรุษผู้กำลังน้อยกว่าไว้ได้แล้ว
บีบ กด เค้นที่ศีรษะ คอ หรือก้นคอไว้ให้แน่น แม้ฉันทะ ภิภุชกัณฐะนั้น หากเมื่อเธอ
มนสิการถึงสังขารแห่งวิตกสังขารของวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วย
ฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นเรื่อยๆ ภิกษุนั้นพึงกัณฐกด้วยพิน ดนเพดานด้วย
ลิ้น ขม บิบบัน บังคับจิตไว้ด้วยจิต เมื่อเธอกัณฐกด้วยพิน ดนเพดานด้วยลิ้น ขม บิบบัน
บังคับจิตอยู่ได้ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเรอ
ย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้ง
อยู่ด้วยดี สงบ เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นในภายในนั้นแล .

ผู้ชำนาญในทางเดินแห่งวิตก

[๒๖๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาศัยนิมิตใดแล้ว มนสิการนิมิตใดอยู่ วิตกอัน
เป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ย่อมเกิดขึ้น เมื่อเธอมนสิการ
นิมิตอื่นจากนิมิตนั้น อันประกอบด้วยกกุศล วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง
โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเรอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็น
บาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบ เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นในภายใน
นั้นแล เมื่อภิกษุนั้นพิจารณาโทษของวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบ
ด้วย ฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเรอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่
ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบ เป็นธรรม
เอกผุดขึ้น ตั้งมั่น ในภายในนั้นแล เมื่อภิกษุนั้นถึงความไม่นึก ไม่ใส่ใจวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตก
อันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเรอย่อมละเสียได้ ย่อม
ถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบ เป็น
ธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น ในภายในนั้นแล เมื่อภิกษุนั้นมนสิการสังขารแห่งวิตกสังขารของ
วิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อัน
เรอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อม
ตั้งอยู่ด้วยดี สงบ เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น ในภายในนั้นแล เมื่อภิกษุนั้นกัณฐกด้วยพิน
दनเพดานด้วยลิ้น ขม บิบบัน บังคับจิตด้วยจิตอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง
โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเรอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็น
บาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบ เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น ในภายในนั้นแล
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้เราเรียกว่า เป็นผู้ชำนาญในทางเดินของวิตก เธอจักจำนง วิตกใด
ก็จักตรีกวิตกนั้นได้ จักไม่จำนงวิตกใด ก็จักไม่ตรีกวิตกนั้นได้ ตัดต้นเหาได้แล้ว คลัสถาย
สังโยชน์ได้แล้ว ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้แล้ว เพราะละมานะได้โดยชอบ [ได้มารู้อย่างธรรมของ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก
ท่านที่เป็นพระอรหันต์โดยชอบ]

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจชื่นชมยินดีภาษิตของ
ผู้มีพระภาค แล้วแล .

จบ . วิตักกสัณฐานสูตร ที่ ๑๐

จบ สีนทวารวค ที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. จุฬสัณหาสูตร ๒. มหาสัณหาสูตร ๓. มหาทุกขกัชนสูตร ๔. จุฬทุกขก-
* ัชนสูตร ๕. อนมานสูตร ๖. เจโตขัลลสูตร ๗. วณปิณฑสูตร ๘. มรฺปิณฑสูตร ๙. เทวธาวิตกสูตร
๑๐. วิตักกสัณฐานสูตร .

โอปัมมวารค

๑. กกจูมสูตร

ว่าด้วยอุปมาด้วยเลื่อย

พระโมลลยผัคคุณะคลุกคลีกับภิกษุณี

[๒๖๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก
เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี โดยสมัยนั้น ท่านพระโมลลยผัคคุณะอยู่คลุกคลีกับภิกษุณีทั้งหลาย
เป็นเวลา ท่านพระโมลลยผัคคุณะอยู่คลุกคลีกับภิกษุณีทั้งหลายอย่างนี้ ถ้าภิกษุรูปใดตื่นนอนภิกษุณี
เหล่านั้นต่อหน้า ท่านพระโมลลยผัคคุณะท่านก็โกรธ ขัดใจภิกษุรูปนั้น ถึงกระทำให้เป็นอธิกรณ
ก็มี อนึ่ง ถ้าภิกษุรูปใดตื่นนอนท่านพระโมลลยผัคคุณะต่อหน้าภิกษุณีเหล่านั้น พวกภิกษุณีก็พากัน
โกรธ ขัดใจภิกษุรูปนั้น ถึงกระทำให้เป็นอธิกรณก็มี ท่านพระโมลลยผัคคุณะอยู่คลุกคลีกับภิกษุณี
ทั้งหลายอย่างนี้ ครั้นนั้น ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว
นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระ-

* โมลลยผัคคุณะอยู่คลุกคลีกับพวกภิกษุณีเป็นเวลา ท่านพระโมลลยผัคคุณะ อยู่คลุกคลีกับพวกภิกษุณี
เช่นนี้ ถ้าภิกษุรูปใดตื่นนอนพวกภิกษุณีเหล่านั้นต่อหน้าท่านพระโมลลยผัคคุณะ ท่านก็โกรธ ขัดใจ
ภิกษุรูปนั้น ถึงกระทำให้เป็นอธิกรณก็มี อนึ่ง ถ้าภิกษุรูปใดตื่นนอนท่านพระโมลลยผัคคุณะต่อหน้า
พวกภิกษุณีเหล่านั้น พวกภิกษุณีเหล่านั้นก็โกรธ ขัดใจภิกษุรูปนั้น ถึงกระทำให้เป็นอธิกรณก็มี
ท่านพระโมลลยผัคคุณะ อยู่คลุกคลีกับพวกภิกษุณีเช่นนี้ .

[๒๖๔] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุรูปใดรูปหนึ่งมา ตรัสว่า ดูกรภิกษุ
เธอจงมา เธอจงบอกโมลลยผัคคุณะภิกษุ ตามคำของเราว่า ดูกรท่านโมลลยผัคคุณะ พระศาสดาให้
หาท่าน ภิกษุรูปนั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว เข้าไปหาท่านพระโมลลยผัคคุณะถึงที่อยู่
ครั้นแล้วได้กล่าวคำนี้กะท่านพระโมลลยผัคคุณะว่า ดูกรท่านโมลลยผัคคุณะ พระศาสดารับสั่งให้หาท่าน
ท่านพระโมลลยผัคคุณะ รับคำภิกษุรูปนั้นแล้ว ก็เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคม
พระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่านพระโมลลยผัคคุณะดังนี้
ว่า ดูกรผัคคุณะ ได้ทราบมา เธออยู่คลุกคลีกับพวกภิกษุณีจนเป็นเวลา ดูกรผัคคุณะ เธออยู่คลุกคลี
กับพวกภิกษุณีเช่นนั้น ถ้าภิกษุรูปใดตื่นนอนพวกภิกษุณีเหล่านั้นต่อหน้าเธอ เธอก็โกรธ ขัดใจภิกษุ
รูปนั้น ถึงกระทำให้เป็นอธิกรณก็มี อนึ่ง ถ้าภิกษุรูปใดตื่นนอนเธอต่อหน้าภิกษุณีทั้งหลาย เธอ
เหล่านั้นก็โกรธ ขัดใจภิกษุรูปนั้น ถึงกระทำให้เป็นอธิกรณก็มี ดูกรผัคคุณะ เธออยู่คลุกคลีกับ
ภิกษุณีทั้งหลายเช่นนี้จริงหรือ? พระโมลลยผัคคุณะทูลรับว่า จริงพระพุทธเจ้าข้า จึงตรัสถาม
ต่อไปว่า ดูกรผัคคุณะ เธอเป็นกุลบุตรออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธามีใช่หรือ?

โม . อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า .

พ . ดูกรผัคคุณะ การที่เธออยู่คลุกคลีกับพวกภิกษุณีจนเวลานี้ ไม่สมควรแก่เธอผู้-

* เป็นกุลบุตรออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธาเลย ดูกรผัคคุณะ เพราะฉะนั้น ถ้าแม่ภิกษุ
รูปใดตื่นนอนภิกษุณีเหล่านั้นต่อหน้าเธอ แม่ในข้อนั้น เธอพึงละความพอใจ และวิตกอันอาศัย
เรือนเสีย แม่ในข้อนั้น เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า จิตของเราจักไม่แปรปรวน และเรจักไม่เปล่ง
วาจาที่ลามก จักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์อยู่ แลจักเป็นผู้มีเมตตาจิต ไม่มีโทสะภายใน
ดูกรผัคคุณะ เธอพึงศึกษาอย่างนี้แล ดูกรผัคคุณะ เพราะฉะนั้น ถ้าใครๆ ประหารภิกษุณีเหล่านั้น
ด้วยฝ่ามือ ด้วยก้อนดิน ด้วยท่อนไม้ ด้วยศาสตราต่อหน้าเธอ แม่ในข้อนั้น เธอพึงละความพอใจ
และวิตกอันอาศัยเรือนเสีย แม่ในข้อนั้น เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า จิตของเราจักไม่แปรปรวน และ
เรจักไม่เปล่งวาจาที่ลามก จักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์อยู่ แลจักเป็นผู้มีเมตตาจิต ไม่มี
โทสะภายใน ดูกรผัคคุณะ เธอพึงศึกษาอย่างนี้แล ดูกรผัคคุณะ เพราะฉะนั้น ถ้าใครๆ ประหาร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
เธอด้วยฝ่ามือ ด้วยก้อนหิน ด้วยท่อนไม้ ด้วยศาสตรา ดุริยผัดคะแน แมในข้อนั้น เธอพึงละ
ความพอใจ และวิตกอันอาศัยเรือนเสียบ แมในข้อนั้น เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า จิตของเราจักไม่
แปรปรวน และเราจักไม่เปล่งวาจาที่ลามก จักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์แลจักเป็นผู้มี-
*เมตตาคจิต ไม่มีโทษะภายใน ดุริยผัดคะแน เธอพึงศึกษาอย่างนี้ดังนี้แล .

ทรงแนะนำให้นั่งอาหารที่อาสนะแห่งเดียว

[๒๖๕] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัส เรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย
สมัยหนึ่ง พวกภิกษุได้ทำจิตของเราให้ยินดีเป็นอันมาก เราขอเตือนภิกษุทั้งหลายไว้ในที่นี้ว่า
ดุริยภิกษุทั้งหลาย เราฉันอาหารที่อาสนะแห่งเดียว เมื่อเราฉันอาหารที่อาสนะแห่งเดียวอยู่แล
รู้สึกว่ามีอาหารน้อย มีความลำบากกายน้อย มีความเบากาย มีกำลัง และอยู่อย่างผาสุก ดุริย-

*ภิกษุทั้งหลาย ถึงพวกเธอกิจฉันอาหารที่อาสนะแห่งเดียวเกิด แม้พวกเธอฉันอาหารที่
อาสนะแห่งเดียวกัน ก็ความรู้สึกว่ามีอาหารน้อย มีความลำบากกายน้อย มีความเบากายมีกำลัง
และอยู่อย่างผาสุก ดุริยภิกษุทั้งหลาย เราจะไม่ต้องพร่ำสอนภิกษุเหล่านั้นอีก การทำสติให้เกิด
ได้เป็นกรณีะในภิกษุเหล่านั้นแล้ว ดุริยภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนรถที่เทียมด้วยม้าอาชาไนย
ซึ่งเป็นม้าที่ได้รับการฝึกมาดีแล้ว เดินไปตามหนทางใหญ่ ๔ แพร่ง ในที่มีพื้นราบเรียบ โดยไม่
ต้องใช้แส้ขับแต่นายสารถีผู้ฝึกหัดที่ฉลาดขึ้นรถ แล้วจับสายบังเหียนด้วยมือซ้าย จับแส้ด้วยมือ
ขวาแล้ว ก็เตือนให้ม้าวิ่งตรงไป หรือเลี้ยวกลับไปตามถนนตามความปรารถนาได้ จันใด
ดุริยภิกษุทั้งหลาย เราจะไม่ต้องพร่ำสอนภิกษุทั้งหลายเนื่องๆ จันนั้นเหมือนกัน การทำสติให้
เกิดได้เป็นกรณีะในภิกษุเหล่านั้นแล้ว ดุริยภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้น แม้พวกเธอกิจจะออกอุท
ตรมเสีย จงทำความพากเพียรแต่ในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อเป็นเช่นนั้น แม้พวกเธอก็จักถึงความ
เจริญ งอกงาม ไพบูลย์ในพระธรรมวินัยนี้ ดุริยภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนป่าไม้รังใหญ่ ใกล้เคียง
บ้านหรือนิคม และป่านั้นตัดไปด้วยต้นละหุ่ง ชายคนหนึ่ง เล็งเห็นประโยชน์และคุณภาพของ
ต้นรังนั้น ใครจะทำให้ต้นรังนั้นให้ปลอดภัย เขาจึงตัดต้นรังเล็กๆ ที่คดและถ่างต้นละหุ่ง
อันคอยแย่งโอชารของต้นรังนั้นออก นำไปทิ้งในภายนอกเสียสิ้น ทำภายในป่าให้สะอาดเรียบร้อย
แล้ว คอยรักษาต้นรังเล็กๆ ต้นต่งที่ขึ้นแรงดี โดยถูกต้องวิธีการ ดุริยภิกษุทั้งหลาย ด้วยการ
กระทำดังที่กล่าวมานี้แหละ กาลต่อมา ป่าไม้รังนั้นก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ขึ้นโดยลำดับ
จันใด ดุริยภิกษุทั้งหลาย แม้พวกเธอก็จะออกอุทตรมเสีย จงทำความพากเพียรอยู่แต่ในกุศล
ธรรมทั้งหลาย จันนั้นเกิด เพราะเมื่อเป็นเช่นนั้น แม้พวกเธอ ก็จักถึงความเจริญ งอกงาม
ไพบูลย์ ในพระธรรมวินัยนี้เถยเดียว .

แม่เรือนชื่อเวเทหิกา

[๒๖๖] ดุริยภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ที่พระนครสาวัตถีนี้แหละมีแม่เรือนคน
หนึ่งชื่อว่าเวเทหิกา ดุริยภิกษุทั้งหลาย เกียรติศัพท์อันงามของแม่เรือนชื่อว่าเวเทหิกาขจรไปแล้ว
อย่างนี้ว่า แม่เรือนชื่อว่าเวเทหิกา เป็นคนสงบเสถียรอ่อนโยน เรียบร้อย ดุริยภิกษุทั้งหลาย
ก็แม่เรือนเวเทหิกา มีทาสีชื่อกาลิเป็นคนขยัน ไม่เกียจคร้าน จัดการงานดี ต่อมา นางกาลิได้
คิดอย่างนี้ว่า เกียรติศัพท์อันงามของนายหญิงของเราขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม่เรือนชื่อว่าเวเทหิกา
เป็นคนสงบเสถียร อ่อนโยน เรียบร้อย ดังนี้ นายหญิงของเราไม่ทำความโกรธที่มีอยู่ในกายให้
ปรากฏ หรือไม่มีความโกรธอยู่เลย หรือว่านายหญิงของเราไม่ทำความโกรธที่มีอยู่ในกายให้
ปรากฏ ก็เพราะเราจัดการงานทั้งหลายเรียบร้อยดี ไม่ใช่ว่าไม่มีความโกรธ อย่างกระนั้นเลย จำเราจะ
ต้องทดลองนายหญิงดู วันรุ่งขึ้นนางกาลิทาสี ก็แสวงลุกขึ้นสาย ดุริยภิกษุทั้งหลาย ฝ่ายแม่-

*เรือนเวเทหิกา ก็ได้ตวาดนางกาลิทาสีขึ้นว่า เฮ้ย อีคนใช้กาลิ นางกาลิจึงขานรับว่า อะไรเจ้าข้า .
เว. เฮ้ย เองเป็นอะไรจึงลุกจนสาย .

กา. ไม่เป็นอะไรดอก เจ้าคะ .

นางจึงกล่าวอีกว่า อีคนชั่วร้าย ก็เมื่อไม่เป็นอะไร ทำไมเองจึงลุกขึ้น จนสาย ดังนี้แล้ว
โกรธ ซัดใจ ทำหน้าบึ้ง .

ดุริยภิกษุทั้งหลาย ที่นั้นนางกาลิทาสีจึงคิดว่า นายหญิงของเราไม่ทำความโกรธที่มีอยู่
ในกายในให้ปรากฏเท่านั้น ไม่ใช่ว่าไม่มีความโกรธ ที่ไม่ทำความโกรธที่มีอยู่ในกายในให้ปรากฏ
ก็เพราะเราจัดการงานทั้งหลายเรียบร้อยดี ไม่ใช่ว่าไม่มีความโกรธ อย่างกระนั้นเลย เราจะต้องทดลอง
นายหญิงให้ยิ่งขึ้นไป ดุริยภิกษุทั้งหลาย ถัดจากวันนั้นมา นางกาลิทาสี จึงลุกขึ้นสายกว่านั้นอีก
ครั้งนั้น แม่เรือนเวเทหิกาก็ตวาดนางกาลิทาสีอีกว่า เฮ้ย อีคนใช้กาลิ .

กา. อะไรเล่า เจ้าข้า .

เว. อีคนใช้ เองเป็นอะไรจึงนอนตื่นสาย .

กา. ไม่เป็นอะไรดอก เจ้าคะ .

นางจึงกล่าวอีกว่า เฮ้ย อีคนชั่วร้าย ก็เมื่อไม่เป็นอะไร ทำไมเองจึงนอนตื่นสายเล่า .

ดังนี้แล้ว โกรธ ซัดใจ แผลเสียด่าด้วยถ้อยคำหยาบคาย ดุริยภิกษุทั้งหลาย ที่นั้น นางกาลิ
ทาสีจึงคิดดังนี้ว่า นายหญิงของเรา ไม่ทำความโกรธที่มีอยู่ในกายในให้ปรากฏเท่านั้น ไม่ใช่ว่าไม่มี
ความโกรธ ที่ไม่ทำความโกรธที่มีอยู่ในกายในให้ปรากฏ ก็เพราะเราจัดการงานทั้งหลายให้เรียบร้อย
ดี ไม่ใช่ว่าไม่มีความโกรธ อย่างกระนั้นเลย เราจะต้องทดลองให้ยิ่งขึ้นไปกว่านี้อีก ดังนี้ ดุริยภิกษุ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
ทั้งหลาย แต่นั้นมา นางกาลิสาทสิกลุขขึ้นสายกว่าทุกวัน ครั้นนั้น แม่เรือนเวเทหิกาผู้ขาย ก็ร้อง
ด่าว่าตนนางกาลิสาทสิกลุขว่า อิกาลิตัวร้าย .

กา . อะไรเล่า เจ้าข้า .

เว . อิกนั้ใช้ เองเป็นอะไร จึงตื่นสายนักเล่า .

กา . ไม่เป็นอะไรดอก เจ้าคะ .

นางจึงกล่าวอีกว่า เช้า อิกชาติชั่ว ก็ไม่เป็นอะไร ทำไมจึงนอนตื่นสายนักเล่า ดังนี้แล้ว
โกรธจัด จึงคว่ำลิ้มประตุ ปาตีระชะ ปากก็ว่า กูจะทำลายหัวมึง ดูกรภิกษุทั้งหลาย คราวนั้น
นางกาลิสาทสิกลุขมีศีรษะแตก โลหิตไหลโชย จึงเที่ยวพินทะนา ให้บ้านใกล้เคียงทราบทั่ว คุณแม่
คุณพ่อทั้งหลาย เชิญดูการกระทำของคนสงบเสถียร อ่อนโยน เรียบร้อยเอาเถิด ทำไมจึงทำแก
ทาสีคนเดียวอย่างนี้เล่า เพราะโกรธเคืองว่า นอนตื่นสาย จึงคว่ำลิ้มประตุปาเอาตีระชะ ปากก็ว่า
กูจะทำลายหัวมึง ดังนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย แต่นั้นมา เกียรติศัพท์อันชั่วของแม่เรือนเวเทหิกา
ก็ขจรไปอย่างนี้ว่า แม่เรือนเวเทหิกา เป็นคนดुर้าย ไม่อ่อนโยน ไม่สงบเสถียรเรียบร้อย
แม้ฉันใด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ ก็ฉันนั้น เป็นคนสงบเสถียรจัด
เป็นคนอ่อนโยนจัด เป็นคนเรียบร้อยจัด ได้ก็เพียงชั่วเวลาที่ยัง ไม่ได้กระทบด้วยคำอันไม่
เป็นที่พอใจเท่านั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อใด เธอกระทบถ้อยคำอันไม่เป็นที่พอใจเข้า ก็ยังเป็น
คนสงบเสถียร อ่อนโยนเรียบร้อยอยู่ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อนั้นแหละ ควรถือว่าเธอเป็น -

* คนสงบเสถียร เป็นคนอ่อนโยน เป็นคนเรียบร้อยจริง ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราไม่เรียกภิกษุรูปที่
เป็นคนว่าง่าย ถึงความเป็นคนว่าง่าย เพราะเหตุใดจึงว่ บิณฑบาต เสนาสนะแลคิลานปัจจัย
เภสัชบริขารว่า เป็นคนว่าง่ายเลย ชื่อนั้นเพราะเหตุไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะภิกษุรูปนั้น
เมื่อไม่ได้จิ๋ว บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารนั้น ก็จะไม่เป็นคนว่าง่าย
จะไม่ถึงความเป็นคนว่าง่ายได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุรูปใดแล มาสักการะเคารพ นอบ -
* น้อมพระธรรมอยู่ เป็นคนว่าง่าย ถึงความเป็นคนว่าง่าย เราเรียกภิกษุรูปนั้นว่า เป็นคนว่าง่าย
ดังนี้ เพราะฉะนั้นแหละ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้สักการะ เคารพ
นอบน้อมพระธรรม จักเป็นผู้ว่าง่าย จักถึงความเป็นคนว่าง่ายดังนี้ .

ถ้อยคำที่คนอื่นจะฟังกล่าว ๕ ประการ

[๒๖๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทางแห่งถ้อยคำที่บุคคลอื่นจะฟังกล่าวกะท่านมีอยู่ ๕ ประการ
คือ กล่าวโดยกาลอันสมควรหรือไม่สมควร ๑ กล่าวด้วยเรื่องจริงหรือไม่จริง ๑ กล่าวด้วยคำอ่อน
หวานหรือคำหยาบคาย ๑ กล่าวด้วยคำประกอบด้วยประโยชน์หรือไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ๑ มี
จิตเมตตาหรือมีโทสะในกายในกถา ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลอื่นจะกล่าวโดยกาลอันสมควร
หรือไม่สมควรก็ตาม จะกล่าวด้วยเรื่องจริงหรือไม่จริงก็ตาม จะกล่าวถ้อยคำอ่อนหวานหรือหยาบ -

* คายก็ตาม จะกล่าวถ้อยคำประกอบด้วยประโยชน์ หรือไม่ประกอบด้วยประโยชน์ก็ตาม จะมีจิต
เมตตาหรือมีโทสะในกายในกถาก็ตาม ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้นในข้อนี้ พวกเธอพึงศึกษาอย่างนี้
ว่า จิตของเราจักไม่แปรปรวน เราจักไม่ปลงวาจาจากปาก เราจักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งอันเป็นประโยชน์
เราจักมีจิตเมตตา ไม่มีโทสะในกายใน เราจักแผ่เมตตาจิตไปถึงบุคคลนั้น และเราแผ่เมตตาจิต
อันไพบลูย์ ใหญ่ยิ่ง หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท ไปตลอดโลก ทุกทิศทุกทาง
ซึ่งเป็นอารมณ์ของจิตนั้น ดังนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาด้วยอาการดังที่กล่าวมา
นี้แล .

[๒๖๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษ ถือเอาจอบและตะกร้ามาแล้ว กล่าว
อย่างนี้ว่า เราจักกระทำแผ่นดินอันใหญ่นี้ไม่ให้เปื้อนแผ่นดิน ดังนี้ เขาขุดลงตรงที่นั่นๆ โขยขุดดิน
ทั้งในที่นั้นๆ บ้วนน้ำลายลงในที่นั้นๆ ถ่ายปัสสาวะรดในที่นั้นๆ แล้วส่ำที่บาเองอย่าเป็น
แผ่นดินฯ ดังนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุรุษนั้นจักทำแผ่นดิน
อันใหญ่นี้ไม่ให้เปื้อนแผ่นดินได้หรือไม่? ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ไม่ได้ พระเจ้าข้า ข้อนั้น
เพราะเหตุไร? เพราะเหตุว่าแผ่นดินอันใหญ่นี้ ลึกหาประมาณมิได้ เขาจะทำแผ่นดินอันใหญ่นี้
ไม่ให้เปื้อนแผ่นดินไม่ได้ง่ายเลย ก็แลบุรุษนั้นจะต้องเหน็ดเหนื่อยลำบากเสียเปล่าเป็นแน่แท้ ดังนี้
แม้ฉันใด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทางแห่งถ้อยคำที่บุคคลอื่นจะฟังกล่าวกะท่านมีอยู่ ๕ ประการ คือ
กล่าวโดยกาลอันสมควรหรือไม่สมควร ๑ กล่าวด้วยเรื่องจริงหรือไม่จริง ๑ กล่าวด้วยคำอ่อนหวาน
หรือคำหยาบคาย ๑ กล่าวด้วยคำประกอบด้วยประโยชน์ หรือไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ๑ มีจิต -
* เมตตาหรือมีโทสะในกายในกถา ๑ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลอื่นจะกล่าว
โดยกาลอันสมควรหรือไม่ควรก็ตาม จะกล่าวด้วยเรื่องจริงหรือไม่จริงก็ตาม จะกล่าวด้วยถ้อยคำ
อ่อนหวานหรือหยาบคายก็ตาม จะกล่าวถ้อยคำประกอบด้วยประโยชน์ หรือไม่ประกอบด้วย
ประโยชน์ก็ตาม จะมีจิตเมตตาหรือมีโทสะในกายในกถาก็ตาม ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้นในข้อนี้
พวกเธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า จิตของเราจักไม่แปรปรวนเราจักไม่ปลงวาจาที่ลามก เราจักอนุเคราะห์
ด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์ เราจักมีจิตเมตตา ไม่มีโทสะในกายใน เราจักแผ่เมตตาจิตไปถึงบุคคลนั้น
และเราจักแผ่เมตตาจิตอันเสมอด้วยแผ่นดิน ไพบลูย์ ใหญ่ยิ่ง หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มี
พยาบาท ไปตลอดโลก ทุกทิศทุกทาง ซึ่งเป็นอารมณ์ของจิตนั้น ดังนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เธอทั้งหลายพึงศึกษาด้วยอาการดังที่กล่าวมานี้แล .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิคาย มูลปณณาสก

เปรียบเหมือนบุรุษเขียนรูปในอากาศ

[๒๖๙] ดุรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษ ถือเอาเครื่องตาม สีเหลืองสีเขียว หรือ สีเหลืองแก่ก็ตามมาแล้ว กล่าวอย่างนี้ว่า เราจักเขียนรูปต่างๆ ในอากาศนี้ กระทำให้เป็นรูปเด่นชัด ดังนี้ ดุรภิกษุทั้งหลาย พวกเขาจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุรุษนั้นจะเขียนรูปต่างๆ ในอากาศนี้ กระทำให้เป็นรูปเด่นชัดได้หรือไม่? ไม่ได้พระเจ้าข้า ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร? เพราะธรรมชาติอากาศนั้น ย่อมเป็นของไม่มีรูปร่าง ชี้ให้เห็นไม่ได้ เขาจะเขียนรูปในอากาศนั้น ทำให้เป็นรูปเด่นชัดไม่ได้ง่ายเลย ก็แหละบุรุษนั้นจะต้องเหน็ดเหนื่อยลำบากเสียเปล่าเป็นแน่แท้ ดังนี้ แม้นั้นใด ดุรภิกษุทั้งหลาย ทางแห่งถ้อยคำที่บุคคลอื่นจะฟังกล่าวกะทาน มีอยู่ ๕ ประการ คือ กล่าวโดยกาลอันสมควรหรือไม่สมควร ๑ กล่าวด้วยเรื่องจริงหรือไม่จริง ๑ กล่าวด้วยคำอ่อนหวานหรือคำหยาบคาย ๑ กล่าวด้วยคำประกอบด้วยประโยชน์ หรือ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ๑ มีจิตเมตตาหรือมีโทสะในภายในกล่าว ๑ ก็ฉนั้นนั่นเหมือนกัน ดุรภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลอื่นจะกล่าวโดยกาลอันสมควรหรือไม่สมควรก็ตาม จะกล่าวด้วยเรื่องจริงหรือไม่จริงก็ตาม จะกล่าวถ้อยคำอ่อนหวานหรือหยาบคายก็ตาม จะกล่าวถ้อยคำประกอบด้วยประโยชน์ หรือ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ก็ตาม จะมีจิตเมตตาหรือมีโทสะในภายในกล่าวก็ตาม ดุรภิกษุทั้งหลาย แม้นในข้อนั้น พวกเขาพึงศึกษาอย่างนี้ว่า จิตของเราจักไม่แปรปรวน เราจักไม่เปล่งวาจาหลวม เราจักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งอื่นเป็นประโยชน์ เราจักมีจิตเมตตา ไม่มีโทสะในภายใน เราจักแผ่เมตตาจิตไปถึงบุคคลนั้น และเราจะแผ่เมตตาจิตอันไพศาล ใหญ่ยิ่ง หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท ไปตลอดโลกทุกทิศทุกทาง ซึ่งเป็นอารมณ์ของจิตนั้น ดังนี้ ดุรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาด้วยอาการดังกล่าวมานี้แล .

เปรียบเหมือนบุรุษเผาแม่น้ำคงคา

[๒๗๐] ดุรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษ ถือเอาคบหย้าที่จุดไฟมาแล้ว กล่าวอย่างนี้ว่า เราจักทำแม่น้ำคงคาให้ร้อนจัด ให้เดือดเป็นควันพล่ง ด้วยคบหย้าที่จุดไฟแล้วนี้ ดังนี้ ดุรภิกษุทั้งหลาย พวกเขาจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุรุษนั้นจักทำแม่น้ำคงคาให้ร้อนจัด ให้เดือดเป็นควันพล่ง ด้วยคบหย้าที่จุดไฟแล้วได้หรือไม่? ไม่ได้พระเจ้าข้า ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะแม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำที่ลึก สดที่จะประมาณ เขาจะทำแม่น้ำคงคานั้นให้ร้อนจัด ให้เดือดเป็นควันพล่ง ด้วยคบหย้าที่จุดไฟแล้ว ไม่ได้ง่ายเลย ก็แหละบุรุษนั้นจะต้องเหน็ดเหนื่อยลำบากเสียเปล่าเป็นแน่แท้ ดังนี้ แม้นั้นใด ดุรภิกษุทั้งหลาย ทางแห่งถ้อยคำที่บุคคลอื่นจะฟังกล่าวกะทานมีอยู่ ๕ ประการ คือ กล่าวโดยกาลอันสมควรหรือไม่สมควร ๑ กล่าวด้วยเรื่องจริงหรือไม่จริง ๑ กล่าวด้วยคำอ่อนหวานหรือหยาบคาย ๑ กล่าวด้วยคำประกอบด้วยประโยชน์หรือไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ๑ มีจิตเมตตาหรือมีโทสะในภายในกล่าว ๑ ก็ฉนั้นนั่นเหมือนกัน ดุรภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลอื่นจะกล่าวโดยกาลอันสมควรหรือไม่สมควรก็ตาม เขาจะกล่าวด้วยเรื่องจริงหรือไม่ก็ตาม จะกล่าวถ้อยคำอ่อนหวานหรือหยาบคายก็ตาม จะกล่าวถ้อยคำประกอบด้วยประโยชน์หรือไม่ประกอบด้วยประโยชน์ก็ตาม จะมีจิตเมตตาหรือมีโทสะในภายในกล่าวก็ตาม ดุรภิกษุทั้งหลาย แม้นในข้อนั้น พวกเขาพึงศึกษาอย่างนี้ว่า จิตของเราจักไม่แปรปรวน เราจักไม่เปล่งวาจาที่หลวม เราจักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์ เราจักมีเมตตาจิต ไม่มีโทสะในภายใน เราจักแผ่เมตตาจิตไปถึงบุคคลนั้น และเราจักแผ่เมตตาจิตอันเสมอด้วยแม่น้ำคงคา ไพศาล ใหญ่ยิ่ง หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท ไปตลอดโลกทุกทิศทุกทาง ซึ่งเป็นอารมณ์ของจิตนั้น ดังนี้ ดุรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย พึงศึกษาด้วยอาการดังที่กล่าวมานี้แล .

เปรียบเหมือนกระสอบหนึ่งแฉ

[๒๗๑] ดุรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนกระสอบหนึ่งแฉที่นายช่างหนึ่งฟอกดีเรียบ— * ร้อยแล้ว อ่อนนุ่มดังปยุ่นและสำลี เป็นกระสอบที่ดีได้ไม่ดั่งก้อง ถ้ามีบุรุษถือเอาไม้หรือกระบือมา พุดขึ้นอย่างนี้ว่า เราจักทำกระสอบหนึ่งแฉ ที่เขาฟอกไว้ดีเรียบร้อยแล้ว อ่อนนุ่มดังปยุ่นและสำลี ที่ดีได้ไม่ดั่งก้องนี้ ให้เป็นของมีเสียงดังก้อง ด้วยไม้หรือกระบือ ดังนี้ ดุรภิกษุทั้งหลาย พวกเขาจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุรุษนั้นจะทำกระสอบหนึ่งแฉที่เขาฟอกไว้ดีเรียบร้อยแล้ว อ่อนนุ่มดังปยุ่นและสำลี ที่ดีได้ไม่ดั่งก้องนี้ ให้กลับมีเสียงดังก้องขึ้นด้วยไม้หรือกระบือได้หรือไม่? ไม่ได้พระเจ้าข้า ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะเหตุว่า กระสอบหนึ่งแฉนี้ เขาฟอกดีเรียบร้อยแล้ว อ่อนนุ่มดังปยุ่นและสำลี ซึ่งเป็นของที่ดีได้ไม่ดั่งก้อง เขาจะทำการสอบหนึ่งแฉนั้น ให้กลับเป็นของมีเสียงดังก้องขึ้นด้วยไม้หรือกระบือไม่ได้ง่ายเลย บุรุษคนนั้นจะต้องเหน็ดเหนื่อยลำบากเสียเปล่าเป็นแน่แท้ ดังนี้ แม้นั้นใด ดุรภิกษุทั้งหลาย ทางแห่งถ้อยคำที่บุคคลอื่นจะฟังกล่าวกะทานมีอยู่ ๕ ประการ คือ กล่าวโดยกาลอันสมควรหรือไม่สมควร ๑ กล่าวด้วยเรื่องจริงหรือไม่จริง ๑ กล่าวด้วยคำอ่อนหวานหรือหยาบคาย ๑ กล่าวด้วยคำมีประโยชน์หรือไร้ประโยชน์ ๑ มีจิตเมตตาหรือมีโทสะในภายในกล่าว ๑ ก็ฉนั้นนั่นเหมือนกัน ดุรภิกษุทั้งหลาย เมื่อคนอื่นจะกล่าวโดยกาลอันสมควรหรือไม่สมควรก็ตาม จะกล่าวด้วยเรื่องจริงหรือไม่จริงก็ตาม จะกล่าวด้วยถ้อยคำอ่อนหวานหรือหยาบคายก็ตาม จะกล่าวด้วยถ้อยคำมีประโยชน์ หรือ ไร้—

* ประโยชน์ก็ตาม จะมีจิตเมตตาหรือมีโทสะในภายในกล่าวก็ตาม ดุรภิกษุทั้งหลาย แม้นในข้อนั้น พวกเขาพึงศึกษาอย่างนี้ว่า จิตของเราจักไม่แปรปรวน เราจักไม่เปล่งวาจาที่หลวม เราจักอนุเคราะห์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก
ผู้อื่นด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์ เราจักมีเมตตาจิต ไม่มีโทสะภายใน เราจักแผ่เมตตาจิตไปถึงบุคคล
นั้น และเราจักแผ่เมตตาจิตอันเสมอด้วยกระสอบหนึ่งแฉว ไพบูลย์ ใหญ่ยิ่ง หาประมาณมิได้
ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท ไปตลอดโลก ทุกทิศทุกทาง ซึ่งเป็นอารมณ์ของจิตนั้นดังนี้ ดุริยกิจ
ทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาด้วยอาการดังที่กล่าวมานี้แล .

พระโอวาทแสดงการเปรียบด้วยเลื่อย

[๒๗๒] ดุริยกิจทั้งหลาย หากจะมีพวกโจรผู้มีความประพฤติดำช้า เอาเลื่อยที่มีที่จับ
ทั้งสองข้าง เลื่อยอวัยวะใหญ่ของพวกเธอ แม้นในเหตุนี้ณภิกษุหรือภิกษุณีรูปใดมีใจคิดร้าย
ต่อใจเหล่านั้น ภิกษุหรือภิกษุณีรูปนั้น ไม่ชื่อว่าเป็นผู้ทำตามคำสั่งสอนของเรา เพราะเหตุที่อด-
กลั้นไม่ได้นั้น ดุริยกิจทั้งหลาย แม้นในข้อนี้ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า จิตของเราจักไม่
แปรปรวน เราจักไม่เปล่งวาจาที่ลามก เราจักอนุเคราะห์ผู้อื่นด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์ เราจักมีเมตตา
จิต ไม่มีโทสะในภายใน เราจักแผ่เมตตาจิตไปถึงบุคคลนั้น และเราจักแผ่เมตตาอันไพบูลย์
ใหญ่ยิ่ง หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท ไปตลอดโลกทุกทิศทุกทาง ซึ่งเป็นอารมณ์
ของจิตนั้น ดังนี้ ดุริยกิจทั้งหลาย พวกเธอพึงศึกษาด้วยอาการดังที่กล่าวมานี้แล .

[๒๗๓] ดุริยกิจทั้งหลาย ก็พวกเธอควรใส่ใจถึงโอวาท แสดงการเปรียบด้วยเลื่อยนี้
เนื่องนิตยเกิด ดุริยกิจทั้งหลาย พวกเธอจะไม่มองเห็นทางแห่งถ้อยคำที่มีโทษน้อย หรือโทษมาก
ที่พวกเธอจะอดกลั้น ไม่ได้ หรือยิ่งจะมัวอยู่บ้าง ไม่มีพระเจ้าข้า เพราะเหตุนี้แหละ ดุริยกิจ
ทั้งหลาย พวกเธอจงใส่ใจถึงโอวาทแสดงการเปรียบด้วยเลื่อยนี้เนื่องนิตยเกิด ข้อนี้จักเป็น
ประโยชน์และความสุขแก่พวกเธอสิ้นกาลนาน ดังนี้แล .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทฺธพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจชื่นชมยินดีภาษิตของ
พระผู้มีพระภาคแล้วแล .

จบ กกจูฬมสูตร ที่ ๑

๒. อลคัฏฐมสูตร

ว่าด้วยข้ออุปมาด้วยอสรพิษ

[๒๗๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่าน อนาถบิณฑิก-
* เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . ก็โดยสมัยนั้นแล ญาณอันลามกเห็นปานนี้ บังเกิดขึ้นแก่
อริยอุภิกษุ ผู้เป็นเหล้าของคณฆาเณว่า ข้าพเจ้ารู้ถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วโดย
ประการที่ธรรมทั้งหลายที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วว่า เป็นธรรมกระทำซึ่งอันตราย ธรรมเหล่านั้น
ไม่สามารถทำอันตรายแก่ผู้ชองเสพได้จริง . ภิกษุมากหลายได้ฟังแล้วว่า ได้ยินว่า ญาณอันลามก
เห็นปานนี้ บังเกิดแก่อริยอุภิกษุผู้เป็นเหล้าของคณฆาเณว่า ข้าพเจ้ารู้ถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาค
ทรงแสดงแล้ว โดยประการที่ธรรมทั้งหลายที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วว่า เป็นธรรมกระทำซึ่ง
อันตราย ธรรมเหล่านั้น ไม่สามารถทำอันตรายแก่ผู้ชองเสพได้จริง . ครั้นนั้น ภิกษุเหล่านั้นเข้าไป
หาอริยอุภิกษุผู้เป็นเหล้าของคณฆาเณ แล้วได้กล่าวกะเธอดังนี้ว่า ดุริยอุภิกษุผู้มีอายุ ได้ยินว่า
ญาณอันลามกเห็นปานนี้ บังเกิดขึ้นแก่ท่านว่า ข้าพเจ้ารู้ถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว
โดยประการที่ธรรมทั้งหลายที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วว่า เป็นธรรมกระทำซึ่งอันตราย ธรรม
เหล่านั้น ไม่สามารถทำอันตรายแก่ผู้ชองเสพได้จริง ดังนี้จริงหรือ? อริยอุภิกษุผู้เป็นเหล้าของ
คณฆาเณรับว่า จริง ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้ารู้ถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว
โดยประการที่ธรรมทั้งหลายที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วว่า เป็นธรรมกระทำซึ่งอันตราย ธรรมเหล
่านั้น ไม่สามารถทำอันตรายแก่ผู้ชองเสพได้จริง . ครั้นนั้นแล ภิกษุเหล่านั้นปรารภจะปลดเปลื้อง
อริยอุภิกษุผู้เป็นเหล้าของคณฆาเณ จากญาณอันลามกเห็นปานนั้น จึงชักไขว่ไล่เลียง สอบสวน
ด้วยกล่าวว่า ดุริยอุภิกษุผู้มีอายุ ท่านอย่าได้กล่าวอย่างนี้เลย อย่ากล่าวต่อพระผู้มีพระภาค การกล่าว
ต่อพระผู้มีพระภาคไม่ดีดอก เพราะพระผู้มีพระภาคไม่ตรัสอย่างนี้ ดุริยอุภิกษุผู้มีอายุ ธรรมทั้งหลาย
พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วว่า เป็นธรรมกระทำซึ่งอันตรายโดยอเนกปริยาย ก็แหละ ธรรมเหล่านั้น
สามารถทำอันตรายแก่ผู้ชองเสพได้จริง พระผู้มีพระภาคตรัสถามทั้งหลายซึ่งมีความยินดีน้อย
มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามเหล่านั้นมีอยู่โดยยิ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสถามทั้งหลาย
มีอุปมาด้วยรังกระดุก มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามเหล่านั้นมีอยู่โดยยิ่ง พระผู้มี
พระภาค ตรัสถามทั้งหลาย มีอุปมาด้วยขึ้นเนื้อ . . . พระผู้มีพระภาคตรัสถามทั้งหลาย มีอุปมาด้วยคบ
หญ้า . . . พระผู้มีพระภาคตรัสถามทั้งหลาย มีอุปมาด้วยหลุมถ่านเพลิง พระผู้มีพระภาคตรัสถาม
ทั้งหลาย มีอุปมาด้วยความฝัน . . . พระผู้มีพระภาคตรัสถามทั้งหลาย มีอุปมาด้วยของขอยืม . . . พระผู้มี
พระภาคตรัสถามทั้งหลาย มีอุปมาด้วยผลไม้ . . . พระผู้มีพระภาคตรัสถามทั้งหลาย มีอุปมาด้วยเขียง
หั่นเนื้อ พระผู้มีพระภาคตรัสถามทั้งหลาย มีอุปมาด้วยหอก และหาลาว . . . พระผู้มีพระภาคตรัส
ถามทั้งหลาย มีอุปมาด้วยสิริขะงูพิษ มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามเหล่านั้นมีอยู่
โดยยิ่ง . อริยอุภิกษุผู้เป็นเหล้าของคณฆาเณ ถูกภิกษุเหล่านั้นชักไขว่ไล่เลียง สอบสวนอยู่
แม้อย่างนี้แล ก็ยังกล่าวยึดมั่นญาณอันลามกนั้นเอง ด้วยกำลังญาณว่า ดุริยอุภิกษุผู้มีอายุทั้งหลาย
ข้าพเจ้ารู้ถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว โดยประการที่ธรรมทั้งหลาย ที่พระผู้มีพระภาค

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ตรัสแล้วว่า เป็นธรรมกระทำซึ่งอันตราย ธรรมเหล่านั้นไม่สามารถทำอันตรายแก่ผู้ชองเสพ ได้จริง .

อริยสิกขากันพระธรรมเทศนา

[๒๓๕] ในกาลใดแล ภิกษุเหล่านั้น ไม่สามารถเพื่อจะปลดเปลื้องอริยสิกขาผู้เป็น
เหล้าของของคนฆ่าแรงจากทิฏฐิอันลามกนั้น ในกาลนั้น ภิกษุเหล่านั้น เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้กราบทูลพระผู้มี
พระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทิฏฐิอันลามกเห็นปานนี้ บังเกิดขึ้นแก่อริยสิกขาผู้เป็น
เหล้าของของคนฆ่าแรงว่า ข้าพเจ้ารู้ถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว โดยประการที่ธรรม
ทั้งหลายที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วว่า เป็นธรรมกระทำซึ่งอันตราย ธรรมเหล่านั้น ไม่สามารถทำ
อันตรายแก่ผู้ชองเสพ ได้จริง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลาย ได้ฟังแล้ว ได้ยินว่า
ทิฏฐิอันลามกเห็นปานนี้บังเกิดขึ้นแก่อริยสิกขาผู้เป็นเหล้าของของคนฆ่าแรงว่า เรารู้ถึงธรรมที่
พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว โดยประการที่ธรรมทั้งหลายที่พระผู้มีพระภาคทรง แสดงแล้วว่า
เป็นธรรมกระทำซึ่งอันตราย ธรรมเหล่านั้นไม่สามารถกระทำซึ่งอันตรายแก่ผู้ชองเสพจริง ที่นั่นแล
ข้าพระองค์ทั้งหลาย เข้าไปหาอริยสิกขาผู้เป็นเหล้าของของคนฆ่าแรงแล้ว ได้กล่าวกะอริย
สิกขาว่า ดูกรอริยสิกขามิอายุ ได้ยินว่า ทิฏฐิอันลามกเห็นปานนี้บังเกิดขึ้นแก่ท่านว่า ข้าพเจ้า
รู้ถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว โดยประการที่ธรรมทั้งหลายที่พระผู้มีพระภาคตรัส
แล้วว่า เป็นธรรมกระทำซึ่งอันตราย ธรรมเหล่านั้น ไม่สามารถทำอันตรายแก่ผู้ชองเสพ ได้จริง
ดังนี้ จริงหรือ เมื่อข้าพระองค์ทั้งหลายกล่าวอย่างนี้แล้ว อริยสิกขาได้กล่าวกะข้าพระองค์ทั้งหลาย
ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้ารู้ถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว โดยประการที่ธรรม
ทั้งหลายที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วว่า เป็นธรรมกระทำซึ่งอันตราย ธรรมเหล่านั้น ไม่สามารถทำ
อันตรายแก่ผู้ชองเสพ ได้จริง ที่นั่น ข้าพระองค์ทั้งหลายปรารถนาจะปลดเปลื้องอริยสิกขาจาก
ทิฏฐิอันลามกนั้น จึงชักไซ้ ไถเลี้ยง สบสวณ ด้วยกล่าวว่า ดูกรอริยสิกขามิอายุ ท่านอย่า
ได้กล่าวอย่างนี้เลย อย่างกล่าวต่อพระผู้มีพระภาค การกล่าวต่อพระผู้มีพระภาค ไม่ติดอก เพราะว่า
พระผู้มีพระภาคไม่ตรัสอย่างนี้ ดูกรอริยสิกขามิอายุ ธรรมทั้งหลายที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วว่า
เป็นธรรมกระทำซึ่งอันตราย โดยอเนกปริยาย ก็แหละธรรมเหล่านั้นสามารถทำอันตรายแก่ผู้ชอง
เสพ ได้จริง พระผู้มีพระภาคตรัสถามทั้งหลายซึ่งมีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้น
มาก โทษในกามเหล่านั้นมีอยู่โดยยิ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสถามทั้งหลาย มีอุปมาด้วยร่างกระดูก ฯลฯ
พระผู้มีพระภาคตรัสถามทั้งหลาย มีอุปมาด้วยศีรษะงูพิษ มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษ
ในกามเหล่านั้นมีอยู่โดยยิ่ง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อริยสิกขาถูกข้าพระองค์ทั้งหลายชักไซ้
ไถเลี้ยง สบสวณอยู่ แม้อย่างนี้แล ก็ยังกล่าวยึดมั่นทิฏฐิอันลามกนั้นเอง ด้วยกำลังทิฏฐิว่า
ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้ารู้ถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว โดยประการที่ธรรม
ทั้งหลายที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วว่า เป็นธรรมกระทำซึ่งอันตราย ธรรมเหล่านั้น ไม่สามารถ
ทำอันตรายแก่ผู้ชองเสพ ได้จริง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในกาลใดแล ข้าพระองค์ทั้งหลายไม่
สามารถเพื่อจะปลดเปลื้องอริยสิกขาจากทิฏฐิอันลามกนั้น ในกาลนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายจึงกราบ
ทูลเนื้อความนี้แด่พระผู้มีพระภาค .

ทรงติเตียนอริยสิกขา

[๒๓๖] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุรูปหนึ่งมาว่า มาเถิดภิกษุ เธอจง
เรียกอริยสิกขาผู้เป็นเหล้าของของคนฆ่าแรงมาตามคำของเราว่า ดูกรอริยสิกขามิอายุ พระศาสดา
ย่อมเรียกท่าน . ภิกษุนั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงเข้าไปหาอริยสิกขาผู้เป็นเหล้าของของคน
ฆ่าแรงถึงที่อยู่ แล้วกล่าวกะอริยสิกขาว่า ดูกรอริยสิกขามิอายุ พระศาสดาย่อมตรัสเรียกท่าน .
อริยสิกขาตอบภิกษุนั้นว่าอย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย
อภิวาท พระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะอริยสิกขา
ผู้เป็นเหล้าของของคนฆ่าแรงว่า ดูกรอริยสิกขา ได้ยินว่า ทิฏฐิอันลามกเห็นปานนี้ บังเกิดขึ้นแก่เธอว่า
ข้าพเจ้ารู้ถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว โดยประการที่ธรรมทั้งหลายที่พระผู้มีพระภาค
ตรัสแล้วว่า เป็นธรรมกระทำซึ่งอันตราย ธรรมเหล่านั้น ไม่สามารถทำอันตรายแก่ผู้ชองเสพ ได้
จริง ดังนี้ จริงหรือ? อริยสิกขากราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์รู้ถึงธรรมที่
พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว โดยประการที่ธรรมทั้งหลายที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วว่า เป็น
ธรรมกระทำซึ่งอันตราย ธรรมเหล่านั้น ไม่สามารถทำอันตรายแก่ผู้ชองเสพ ได้จริง . พระผู้มีพระภาค
ตรัสว่า ดูกรบุรุษเปล่า เธอรู้ถึงธรรมที่เราแสดงแล้วอย่างนี้ ต่อใครแล . ดูกรบุรุษเปล่า ธรรม
ทั้งหลายเรากล่าวว่า เป็นธรรมกระทำซึ่งอันตราย โดยอเนกปริยายมีใช่หรือ? ก็แหละ ธรรม
เหล่านั้นสามารถทำอันตรายแก่ผู้ชองเสพ ได้จริง เรากล่าวถามทั้งหลายซึ่งมีความยินดีน้อย มีทุกข์
มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามเหล่านั้นมีอยู่โดยยิ่ง เรากล่าวถามทั้งหลายมีอุปมาด้วยร่าง
กระดูก . . . มีอุปมาด้วยชิ้นเนื้อ . . . มีอุปมาด้วยคบกัญญา . . . มีอุปมาด้วยหลุมถ่านเพลิง . . . มีอุปมาด้วย
ความฝัน . . . มีอุปมาด้วยของขอยืม . . . มีอุปมาด้วยผลไม้ . . . มีอุปมาด้วยเชือกหั้นเนื้อ . . . มีอุปมาด้วย
หอกและหลาว . . . มีอุปมาด้วยศีรษะงูพิษ มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามเหล่านั้นมี
โดยยิ่ง ดูกรบุรุษเปล่า เธอก็แล เธอกล่าวต่อเรา ขัดตนเองและประสพบาปมีโทษเป็นอันมาก
ด้วยทิฏฐิอันลามก อันตนถือเอาชั่วแล้ว กรรมนั้นแลจักมีแก่เธอเพื่อไม่เป็นประโยชน์ เพื่อ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ทุกขสันกาลนาน . ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูภิกษุทั้งหลาย
เธอทั้งหลายจงสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เธอก็ อริยฐานิกษุผู้เป็นเหล่ากอของคนฆ่าแรงนี้ แม่
จะกระทำญาณให้สูงขึ้นในพระธรรมวินัยนี้ได้หรือ? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้
เจริญ ความสูงแห่งญาณอะไรเล่าจะพึงมีได้ ก็ความสูงขึ้นแห่งญาณนั้นจักมีไม่ได้เลย . เมื่อภิกษุ
ทั้งหลายกราบทูลอย่างนี้แล้ว อริยฐานิกษุเป็นผู้หนึ่ง เก้อเขิน นั่งคอตกก้มหน้า ชบเซา หมด
ปฏิกฐาน .

[๒๓๗] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคทราบบว่า อริยฐานิกษุเป็นผู้หนึ่ง เก้อเขิน คอตก
ก้มหน้า ชบเซา หมดปฏิกฐาน จึงได้ตรัสกะอริยฐานิกษุว่า ดูบุรุษเปล่า เธอจักปรากฏด้วย
ทิวฐานิยามของตณนินเเองแล เราจักสอบถามภิกษุทั้งหลายในที่นี้ . ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาค
ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูภิกษุทั้งหลาย แม่เธอทั้งหลายรู้ถึงธรรมที่เราแสดงแล้วอย่างนี้ โดย
ประการที่อริยฐานิกษุผู้เป็นเหล่ากอของคนฆ่าแรงนี้ กล่าวตเรา ขตตนเอง และประสพบาปมิใช่
บุญเป็นอันมาก ด้วยทิวฐานิยาม อันตณนเเองเอาชั่วแล้วดังนี้หรือ? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า
ข้อนั้นมิได้เลยพระเจ้าข้า ด้วยว่าธรรมทั้งหลายพระผู้มีพระภาคตรัสแก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย โดย
อเนกปริยายว่า เป็นธรรมกระทำซึ่งอันตราย ก็แหละ ธรรมเหล่านั้น สามารถทำอันตรายแก่ผู้
ชองเสพอัจฉริย พระผู้มีพระภาคตรัสถามทั้งหลาย มีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก
โทษในกามเหล่านั้นมีอยู่โดยยิ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสถามทั้งหลาย มีอุปมาด้วยร่างกระดูก มีทุกข์
มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามเหล่านั้นมีอยู่โดยยิ่ง ฯลฯ พระผู้มีพระภาคตรัสถาม
ทั้งหลาย มีอุปมาด้วยศีรษะงูพิษ มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามเหล่านั้นมีอยู่
โดยยิ่ง . พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดีแล้ว ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย รู้ถึงธรรมที่เราแสดงแล้ว
อย่างนี้ โดยประการที่ธรรมทั้งหลายที่เรากล่าวแล้วว่า เป็นธรรมกระทำซึ่งอันตราย แก่ท่าน
ทั้งหลายโดยอเนกปริยาย ก็แหละ ธรรมเหล่านั้น สามารถทำอันตรายแก่ผู้ชองเสพอัจฉริย เรา
กล่าวถามทั้งหลาย มีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามเหล่านั้นมีอยู่โดยยิ่ง
เรากล่าวถามทั้งหลาย มีอุปมาด้วยร่างกระดูก มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามเหล่านั้น
มีอยู่โดยยิ่ง ฯลฯ เรากล่าวถามทั้งหลาย มีอุปมาด้วยศีรษะงูพิษ มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก
เธอทั้งหลาย อริยฐานิยามผู้เป็นเหล่ากอของคนฆ่าแรงนี้ กล่าวตเรา ขตตนเอง และประสพบาปมิใช่
บุญเป็นอันมาก ด้วยทิวฐานิยาม อันตณนเเองเอาชั่วแล้ว กรรมนั้นแลจักมีแก่เธอผู้เป็นบุรุษเปล่า
เพื่อไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกขสันกาลนาน . ดูภิกษุทั้งหลาย เธอจักเสพกามทั้งหลาย
นอกจากกาม นอกจากกามสัญญา นอกจากกามวิตก ข้อนั้นไม่เป็นฐานะจะมีได้ .

บุรุษเปล่าเรียนธรรม

[๒๓๘] ดูภิกษุทั้งหลาย บุรุษเปล่า บางพวกในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเล่าเรียนธรรม
คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาทา อุทาน อิติวุตตะกั ชาดก อัပ္ภุตธรรม เวทลละ
บุรุษเปล่าเหล่านั้น เล่าเรียนธรรมนั้นแล้ว ย่อมไม่ไตรตรองเนื้อความแห่งธรรมเหล่านั้นด้วย
ปัญญา ธรรมเหล่านั้น ย่อมไม่การซึ่งการเพ่งแก่บุรุษเปล่าเหล่านั้น ผู้ไม่ไตรตรองเนื้อความด้วย
ปัญญา บุรุษเปล่าเหล่านั้นเป็นผู้มีความข่มผู้อื่นเป็นอาานิสงส์ และมีการปลื้มเสียซึ่งความนินทา
เป็นอาานิสงส์ ย่อมเล่าเรียนธรรม ก็กลบตรทั้งหลาย ย่อมเล่าเรียนธรรมเพื่อประโยชน์อันใด
บุรุษเปล่าเหล่านั้น ย่อมไม่ได้เสวยประโยชน์นั้นแห่งธรรมนั้น ธรรมเหล่านั้น อันบุรุษเปล่า
เหล่านั้นเรียน ไม่ได้แล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกขสันกาลนาน ข้อนั้น
เป็นเพราะอะไร เพราะธรรมทั้งหลายอันตณนเเองเรียน ไม่ได้แล้ว . ดูภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือน
บุรุษผู้มีความต้องการด้วยงูพิษ เสาะหางงูพิษ เทียวแสวงหางงูพิษเขาพึงพบงูพิษตัวใหญ่ พึงจับงูพิษ
นั้นที่ขนดหรือที่หาง งูพิษนั้นพึงแว้งกัดเขาที่ข้อมือ ที่แขน หรือที่อวัยวะใหญ่แห่งใดแห่งหนึ่ง
เขาพึงถึงความตาย หรือความทุกข์ปางตาย มีการกีดกันเป็นเหตุ ข้อนั้นเป็นเหตุเพราะอะไร
เพราะงูพิษตนจับ ไม่ได้แล้ว แม้ฉันทใด ดูภิกษุทั้งหลาย พวกบุรุษเปล่า บางพวกในพระธรรมวินัยนี้
ก็ฉันทนั้นแล ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ . . . อัပ္ภุตธรรม เวทลละ บุรุษเปล่าเหล่านั้น
เล่าเรียนธรรมนั้นแล้ว ย่อมไม่ไตรตรองเนื้อความแห่งธรรมเหล่านั้นด้วยปัญญา ธรรมเหล่านั้น
ย่อมไม่การซึ่ง การเพ่งแก่บุรุษเปล่าเหล่านั้น ผู้ไม่ไตรตรองเนื้อความด้วยปัญญา บุรุษเปล่าเหล่าน
นั้นเป็นผู้มีการข่มผู้อื่นเป็นอาานิสงส์ และมีการปลื้มเสียซึ่งความนินทาเป็นอาานิสงส์ ย่อม
เล่าเรียนธรรม ก็กลบตรทั้งหลาย ย่อมเล่าเรียนธรรมเพื่อประโยชน์อันใด บุรุษเปล่าเหล่านั้น
ย่อมไม่ได้เสวยประโยชน์นั้นแห่งธรรมนั้น ธรรมเหล่านั้น อันบุรุษเปล่าเหล่านั้นเรียน ไม่ได้แล้ว
ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกขสันกาลนาน ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุอะไร เพราะ
ธรรมทั้งหลาย อันตณนเเองเรียน ไม่ได้แล้ว .

กลบตรเรียนธรรม

[๒๓๙] ดูภิกษุทั้งหลาย กลบตรบางพวกในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเล่าเรียนธรรม
คือ สุตตะ เคยยะ . . . อัပ္ภุตธรรม เวทลละ กลบตรเหล่านั้น เล่าเรียนธรรมนั้นแล้ว ย่อม
ไตรตรองเนื้อความแห่งธรรมเหล่านั้น ด้วยปัญญา ธรรมเหล่านั้น ย่อมการซึ่งการเพ่งแก่กลบตร
เหล่านั้น ผู้ไตรตรองซึ่งเนื้อความด้วยปัญญา กลบตรเหล่านั้น ไม่เป็นผู้มีการข่มผู้อื่นเป็น
อาานิสงส์ และไม่มีการปลื้มเสียซึ่งความนินทาเป็นอาานิสงส์ ย่อมเล่าเรียนธรรม และกลบตร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
เหล่านั้น ย่อมเล่าเรียนธรรมเพื่อประโยชน์ใด ย่อมได้เสวยประโยชน์นั้นแห่งธรรมนั้น ธรรม
เหล่านั้นอันกุลบุตรเหล่านั้นเรียนดีแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน
ข้อนี้เป็นเพราะเหตุอะไร เพราะธรรมทั้งหลายอันตนเรียนดีแล้ว . ดูกิริยาทั้งหลาย เปรียบเหมือน
บุรุษผู้มีความต้องการงูพิษ เสาะหาพิษ เทียวแสวงหาพิษ เขาพึงพบงูพิษตัวใหญ่ พึงคงงูพิษ
นั้นไว้มั่นด้วยไม้มีสัณฐานเหมือนเท้าแพะ ครั้นกดไว้มั่นด้วยไม้มีสัณฐานเหมือนเท้าแพะแล้ว
จับที่คอไว้มั่น ถึงแม้งูพิษนั้นพึงรัดมือ เข่น หรืออวัยวะใหญ่หน่อยแห่งใดแห่งหนึ่ง ของบุรุษ
นั้นด้วยขนด ก็จริง ถึงอย่างนั้น เขาไม่ถึงความตาย หรือความทุกข์ปางตาย ซึ่งมีการพินิน
เป็นเหตุ ข้อนี้เป็นเพราะเหตุอะไร เพราะงูพิษอันตนจับไว้มั่นแล้ว แม้นินใด กุลบุตรบางพวก
ในธรรมวินัยนี้ ก็ฉนั้นนั้นแล ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ เกยยะ เวยยาकरणะ คาถา
อาทาน อิติวุตตะกะ ชาดก อัปภุตธรรม เวทิลละ กุลบุตรเหล่านั้นเล่าเรียนธรรมนั้นแล้ว ย่อม
ไตรตรองเนื้อความแห่งธรรมเหล่านั้นด้วยปัญญา ธรรมเหล่านั้น ย่อมควรซึ่งการเพ่งแก่กุลบุตร
เหล่านั้น ผู้ไตรตรองซึ่งเนื้อความด้วยปัญญา กุลบุตรเหล่านั้น ไม่เป็นผู้มีการชมผู้อื่นเป็น
อาณิสส และไม่มีการเปลื้องเสียซึ่งความนินทาเป็นอาณิสส ย่อมเล่าเรียนธรรม และกุลบุตร
เหล่านั้น ย่อมเล่าเรียนธรรมเพื่อประโยชน์ใด ย่อมได้เสวยประโยชน์นั้นแห่งธรรมนั้น ธรรม
เหล่านั้นอันกุลบุตรเหล่านั้นเรียนดีแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน
ข้อนี้เป็นเพราะเหตุอะไร เพราะธรรมทั้งหลายอันตนเรียนดีแล้ว . ดูกิริยาทั้งหลาย เพราะ
เหตุนี้ เธอทั้งหลายพึงรู้ถึงเนื้อความแห่งภาสิตของเราอย่างใด พึงทรงจำไว้อย่างนั้นเถิด ก็แล
ท่านทั้งหลาย ไม่พึงรู้ถึงเนื้อความแห่งภาสิตของเรา พึงสอบถามเรา หรือถามภิกษุผู้ฉลาดก็ได้
เราจักแสดงธรรมมีอุปมาด้วยแพแก่ท่านทั้งหลาย เพื่อต้องการสลัดออก ไม่ใช่เพื่อต้องการจะ
ยึดถือ ท่านทั้งหลายจงฟังธรรมนั้น จงใส่ใจไว้ให้ดี เราจักกล่าว . กิริยาเหล่านั้น ทูลรับพระผู้
มีพระภาคแล้ว .

ธรรมเปรียบเทียบแพ

[๒๘๐] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกิริยาทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษผู้เดินทางไกล
พบห้วงน้ำใหญ่ ฝั่งข้างนี้ นารังเกียจ มีภัยตั้งอยู่เฉพาะหน้า ฝั่งข้างโน้นเกษม ไม่มีภัย ก็แหละ
เรือหรือสะพานสำหรับข้าม เพื่อจะไปสู่ฝั่งโน้น ไม่พึงมี บุรุษนั้นพึงดำริอย่างนี้ว่า ห้วงน้ำนี้ใหญ่
แล ฝั่งข้างนี้นารังเกียจ มีภัยตั้งอยู่เฉพาะหน้า ฝั่งข้างโน้นเกษม ไม่มีภัย ก็แหละเรือหรือ
สะพานสำหรับข้าม เพื่อจะไปสู่ฝั่งโน้น ย่อมไม่มี ถ้ากระไร เราพึงรวบรวมหญ้า ไม้ กิ่งไม้ และ
ใบ ไม้มาผูกเป็นแพ แล้วอาศัยแพนั้น พยายามด้วยมือและเท้า พึงข้ามถึงฝั่งได้โดยความสวัสดิ .
ที่นี้แล บุรุษนั้นรวบรวมหญ้า ไม้ กิ่งไม้ และใบ ไม้มาผูกเป็นแพ อาศัยแพนั้น พยายามด้วยมือ
และเท้า พึงข้ามถึงฝั่งได้โดยความสวัสดิ บุรุษนั้นข้ามไปสู่ฝั่งได้แล้ว พึงดำริ อย่างนี้ว่า แพนนี้มี
อุปการะแก่เรามากแล เราอาศัยแพนี้พยายามอยู่ด้วยมือและเท้า ข้ามถึงฝั่งได้โดยความสวัสดิ ถ้า
กระไร เรายก แพนขึ้นบนศิระ หรือแบกที่บา แล้วพึงหลีกไปตามความปรารถนา . ดูกิริยาทั้งหลาย
เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้เป็นไฉน บุรุษนั้นผู้กระทำอย่างนี้ จะชื่อว่ากระทำถูกหน้าที่ในแพ
นั้นบ้างหรือหนอ? กิริยาทั้งหลายกราบทูลว่า ข้อนั้นชื่อว่าทำไม่ถูก พระเจ้าข้า? พระผู้มีพระภาค
ตรัสว่า ดูกิริยาทั้งหลาย ก็บุรุษนั้นกระทำอย่างไร จึงจะชื่อว่าทำถูกหน้าที่ในแพนั้น? ในข้อนี้
บุรุษนั้นข้ามไปสู่ฝั่งแล้ว พึงดำริอย่างนี้ว่า แพนมีอุปการะแก่เรามากแล เราอาศัยแพนี้
พยายามอยู่ด้วยมือและเท้า จึงข้ามถึงฝั่งได้ โดยสวัสดิ ถ้ากระไร เราพึงยกแพขึ้นวางบนบก
หรือให้ลอยอยู่ในน้ำแล้ว พึงหลีกไปตามความปรารถนา . ดูกิริยาทั้งหลาย บุรุษนั้นกระทำ
อย่างนี้แล จึงจะชื่อว่ากระทำถูกหน้าที่ในแพนั้น แม้นินใด . ดูกิริยาทั้งหลาย เราแสดงธรรม
มีอุปมาด้วยแพ เพื่อต้องการสลัดออก ไม่ใช่เพื่อต้องการยึดถือ ฉนั้นนั้นแล เธอทั้งหลายรู้ถึง
ธรรมมีอุปมาด้วยแพที่เราแสดงแล้วแก่ท่านทั้งหลาย พึงละแม้ซึ่งธรรมทั้งหลาย จะปวยกล่าวไป
ไยถึงธรรมเล่า .

เหตุแห่งทิฏฐิ ๖

[๒๘๑] ดูกิริยาทั้งหลาย เหตุแห่งทิฏฐิ ๖ ประการเหล่านี้ . ๖ ประการ เป็นไฉน?
ดูกิริยาทั้งหลาย ปุถุชนในโลกนี้ ผู้ไม่ได้สดับ ไม่เห็นพระอริยะทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรม
ของพระอริยะ ไม่ได้รับแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่เห็นสัตบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของ
สัตบุรุษ ไม่ได้รับแนะนำแล้วในธรรมของสัตบุรุษ ย่อมพิจารณาเห็นรูปว่า นั่นของเรา
เราเป็นนั่น นั้นเป็นอัตตาของเรา ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั้น
เป็นอัตตาของเรา ย่อมพิจารณาเห็นสัญญาว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั้นเป็นอัตตาของเรา
ย่อมพิจารณาเห็นสังขารทั้งหลายว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั้นเป็นอัตตาของเรา ย่อมพิจารณา
เห็นรูปที่เห็นแล้ว เสียซึ่งฟังแล้ว กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่ทราบแล้ว อารมณ์ที่รู้แจ้งแล้ว
ถึงแล้ว แสงหาแล้ว ไครคราญแล้วด้วยใจว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั้นเป็นอัตตาของเรา
ย่อมพิจารณาเห็นเหตุแห่งทิฏฐิว่า นั่นโลก นั่นอัตตาในปรโลก เรานั้นจักเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน
คงที่ ไม่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา จักตั้งอยู่เสมอด้วยความเที่ยงอย่างนั้นว่า นั่นของเรา
เราเป็นนั่น นั้นเป็นอัตตาของเรา . ดูกิริยาทั้งหลาย ส่วนอริยสาวกผู้สดับแล้ว ผู้เห็น
พระอริยะทั้งหลาย ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ได้รับแนะนำดีแล้วในธรรมของพระอริยะ เห็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
สัตตบรุษ จลادتโนธรรมของสัตตบรุษ ได้รับแนะนำดีแล้วในธรรมของสัตตบรุษ ย่อมพิจารณา
เห็นรูปว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา ย่อมพิจารณา เห็นเวทนาว่า
นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา ย่อมพิจารณาเห็นสัญญาว่า นั่นไม่ใช่
ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา ย่อมพิจารณาเห็นสังขารทั้งหลายว่า นั่นไม่ใช่
ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา ย่อมพิจารณาเห็นรูปที่เห็นแล้ว เสียงที่ฟังแล้ว
กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่ทราบแล้ว อารมณ์ที่รู้แจ้งแล้ว ถึงแล้ว แสงหาแล้ว ไคร่ครวญแล้ว
แล้วด้วยใจว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา ย่อมพิจารณาเห็นเหตุ
แห่งทิฏฐิว่า นั่นโลก นั่นตน ในปรโลก เรานั้นจักเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน คงที่ ไม่มีความ
แปรปรวนเป็นธรรมดา จักตั้งอยู่เสมอด้วยความเที่ยงอย่างนั้นว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น
นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา พระอริยสาวกนั้นพิจารณาอยู่อย่างนี้ ย่อมไม่สะดุ้ง ในเพราะสิ่งที่ไม่
มีอยู่ .

ความสะดุ้ง ๒

[๒๔๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งกราบทูลพระผู้มีพระภาค
ดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อความพินาศแห่งบริหารในภายนอกไม่มี ความสะดุ้งพึงมีได้
หรือหนอแล? พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พึงมีได้ ภิกษุบุคคลบางคนในโลกนี้มีความเห็นอย่างนี้ว่า
สิ่งนั้นได้มีแล้วแก่เราหนอ สิ่งนั้นย่อมไม่มีแก่เราหนอ สิ่งนั้นพึงมีแก่เราหนอ เราไม่ได้สิ่งนั้น
หนอ บุคคลนั้นย่อมเศร้าโศก ล้ำบาก ร่ำไร คร่ำครวญตอกร ถึงความลุ่มหลง ดุรฤทธิ เมื่อความ
พินาศ แห่งบริหารในภายนอกไม่มี ความสะดุ้ง ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างนี้แล . ภิกษุนั้นทูลถามว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เมื่อความพินาศแห่งบริหารในภายนอกไม่มี ความไม่สะดุ้งพึงมีหรือ?
พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พึงมี ภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่มีความเห็นอย่างนี้ว่า สิ่งนั้น
ได้มีแล้วแก่เราหนอ สิ่งนั้นย่อมไม่มีแก่เราหนอ สิ่งนั้นพึงมีแก่เราหนอ เราจะไม่ได้สิ่งนั้นหนอ
บุคคลนั้น ย่อมไม่เศร้าโศก ไม่ล้ำบาก ไม่ร่ำไร ไม่คร่ำครวญตอกร ไม่ถึงความลุ่มหลง ดุร
ฤทธิ เมื่อความพินาศแห่งบริหารในภายนอกไม่มี ความไม่สะดุ้ง ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างนี้แล .
ภิกษุนั้นทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อความพินาศแห่งบริหารในภายในไม่มี ความสะดุ้ง
พึงมีหรือหนอแล? พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พึงมี ภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ มีความเห็น
อย่างนี้ว่า นั่นโลก นั่นอัตตา ในปรโลก เรานั้นจักเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน คงที่ ไม่มีความ
แปรปรวนเป็นธรรมดา จักตั้งอยู่เสมอด้วยความเที่ยงอย่างนั้น บุคคลเหล่านั้น ย่อมฟังต่อตถาคต
หรือสาวกของตถาคต ผู้แสดงธรรมอยู่ เพื่อก่อนขึ้นซึ่งทิฏฐิ เหตุแห่งทิฏฐิ ความตั้งมั่นแห่ง
ทิฏฐิ ความกลัดกลุ้มด้วยทิฏฐิ และเชื่อแห่งความยึดมั่นทั้งหมด เพื่อบังคับสังขารทั้งหมด เพื่อ
สลະคินอปริทั้งหมต เพื่อความสิ้นแห่งตัณหา เพื่อความสละสลวย เพื่อความดับ เพื่อนิพพาน .
บุคคลมีความเห็นอย่างนี้ว่า เราจักขาดสูญแน่แท้ จักฉิบหายแน่แท้ จักไม่มีแน่แท้ บุคคลนั้น
ย่อมเศร้าโศก ล้ำบาก ร่ำไร คร่ำครวญตอกร ถึงความลุ่มหลง ดุรฤทธิ เมื่อความพินาศแห่ง
บริหารในภายในไม่มี ความสะดุ้ง ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างนี้แล . ภิกษุนั้นทูลถามว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ เมื่อความพินาศแห่งบริหารในภายในไม่มี ความไม่สะดุ้งพึงมีได้หรือ? พระผู้มี
พระภาคตรัสว่า พึงมี ภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่มีความเห็นอย่างนี้ว่า นั่นโลก นั่นอัตตา
ในปรโลก เรานั้นจักเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน คงที่ ไม่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา จักตั้งอยู่เสมอ
ด้วยความเที่ยงอย่างนั้น บุคคลนั้น ย่อมฟังต่อตถาคตหรือตสาวกของตถาคตผู้แสดงธรรมอยู่
เพื่อก่อนขึ้นซึ่งทิฏฐิ เหตุแห่งทิฏฐิ ความตั้งมั่นแห่งทิฏฐิ ความกลัดกลุ้มด้วยทิฏฐิ และเชื่อ
แห่งความยึดมั่นทั้งหมด เพื่อบังคับสังขารทั้งหมด เพื่อความสลະคินอปริทั้งหมต เพื่อความสิ้น
แห่งตัณหา เพื่อความสละสลวย เพื่อความดับ เพื่อนิพพาน . บุคคลนั้น ไม่มีความเห็นอย่างนี้ว่า
เราจักขาดสูญแน่แท้ จักฉิบหายแน่แท้ จักไม่มีแน่แท้ บุคคลนั้น ย่อมไม่เศร้าโศก ไม่ล้ำบาก
ไม่ร่ำไร ไม่คร่ำครวญตอกร ไม่ถึงความลุ่มหลง ดุรฤทธิ เมื่อความพินาศแห่งบริหารในภายใน
ไม่มี ความไม่สะดุ้ง ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างนี้แล .

[๒๔๓] ดุรฤทธิทั้งหลาย เธอทั้งหลาย พึงกำหนดถือเอาเครื่องบริหารที่ควรกำหนด
ถือเอา ซึ่งเป็นของเที่ยง ยั่งยืน คงที่ ไม่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ตั้งอยู่เสมอด้วยความ
เที่ยงอย่างนั้น เธอทั้งหลาย ย่อมเห็นเครื่องบริหารที่ควรกำหนดถือเอา ซึ่งเป็นของเที่ยง ยั่งยืน
คงที่ ไม่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ตั้งอยู่เสมอด้วยความเที่ยงอย่างนั้นหรือไม่? ภิกษุทั้งหลาย
กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลาย ไม่เห็นเครื่องบริหารที่ควรกำหนดถือเอา
นั้นเลย . พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดีละ ภิกษุทั้งหลาย เราก็กังขาไม่พิจารณาเห็นเครื่องบริหาร
ที่ควรกำหนดถือเอา ซึ่งเป็นของเที่ยง ยั่งยืน คงที่ ไม่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ตั้งอยู่
เสมอด้วยความเที่ยงอย่างนั้น . เธอทั้งหลาย พึงเข้าไปยึดถืออัตตวาทุปาทาน ซึ่งไม่เป็นที่บังเกิด
ความโศก ปรีทนะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส เธอทั้งหลายเห็นอัตตวาทุปาทาน ซึ่งไม่เป็นที่
บังเกิดความโศก ปรีทนะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส หรือไม?

ข้าพระองค์ทั้งหลาย ไม่เห็นอัตตวาทุปาทาน ซึ่งไม่เป็นที่บังเกิดความโศก ปรีทนะ ทุกข์
โทมนัส และอุปายาสเลย พระเจ้าข้า .

ดีละ ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็กังขาไม่พิจารณาเห็นอัตตวาทุปาทาน ซึ่งไม่เป็นที่บังเกิด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
ความโศก ปรีทเว ทุข โทมนัส และอุปายาส . เธอทั้งหลาย พึงอาศัยทฎฐินัสย ซึ่งไม่
เป็นที่บังเกิดความโศก ปรีทเว ทุข โทมนัส และอุปายาส เธอทั้งหลายเห็นทฎฐินัสย ซึ่ง
ไม่เป็นที่บังเกิดความโศก ปรีทเว ทุข โทมนัส และอุปายาส หรือไม่?

ข้าพระองค์ทั้งหลาย ไม่เห็นทฎฐินัสย ซึ่งไม่เป็นที่บังเกิดความโศก ปรีทเว ทุข
โทมนัส และอุปายาสเลย พระเจ้าข้า?

ดีละ ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็กังไม่พิจารณาเห็นทฎฐินัสย ซึ่งไม่เป็นที่บังเกิดความโศก
ปรีทเว ทุข โทมนัส และอุปายาส .

พาลธรรม

[๒๘๔] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง เมื่ออิตต้ามืออยู่ บริหารที่เนื่อง
ด้วยอิตต้ามือก็พึงมีว่า ของเรา .

อย่างนั้น พระเจ้าข้า :

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง เมื่อบริหารเนื่องอิตต้ามืออยู่ อิตต้ามือก็พึงมีว่าของเรา .

อย่างนั้น พระเจ้าข้า :

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออิตตตาและบริหารเนื่องด้วยอิตตตาที่บุคคลถือเอาไม่ได้ โดยความ
เป็นของจริง โดยความเป็นของแท้ เหตุแห่งทฎฐินัสย นั้นโลก นั้นอิตตตา ในปรโลก เรานั้น
จักเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน คงที่ ไม่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา จักตั้งอยู่ด้วยความเที่ยงอย่างนั้น
ข้อนี้เป็นพาลธรรมบริบูรณ์สิ้นเชิงมิใช่หรือ?

ข้อนี้ โฉนจะไม่พึงเป็น พระเจ้าข้า เป็นพาลธรรมบริบูรณ์สิ้นเชิงทีเดียว พระเจ้าข้า .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นโฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า .

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า .

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า
นั้นของเรา เราเป็นนั้น นั้นเป็นอิตตตาของเรา?

ข้อนั้นไม่ควรเลย พระเจ้าข้า .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นโฉน เวทนา . . . สัญญา . . . สังขาร . . .
ทั้งหลาย . . . วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า .

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข .

เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า?

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้น
ว่า นั้นของเรา เราเป็นนั้น นั้นเป็นอิตตตาของเรา?

ข้อนี้ไม่ควรเลย พระเจ้าข้า .

เพราะเหตุฉนั้นแล ภิกษุทั้งหลาย รูปร่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นอดีต อนาคต และ
ปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้
รูปทั้งปวง เธอทั้งหลาย พึงเห็นด้วยปัญญา อันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั้นไม่ใช่ของเรา
เราไม่เป็นนั้น นั้นไม่ใช่อิตตตาของเรา เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง . . . สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง . . .
สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง . . . ญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็น
ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ ญาณ
ทั้งปวง เธอทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั้นไม่ใช่ของเรา
เราไม่เป็นนั้น นั้นไม่ใช่อิตตตาของเรา .

สมัญญาผู้หมดกิเลส

[๒๘๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระอริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย
ทั้งในรูป ทั้งในเวทนา ทั้งในสัญญา ทั้งในสังขารทั้งหลาย ทั้งในวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลาย
กำหนัด เพราะคลายกำหนัด ย่อมหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นแล้ว ก็มีญาณรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว ย่อมรู้ชัดว่า
ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มีอีก .
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้เรากล่าวว่า ผู้มีลัมคืออริยชาอันยกขึ้นแล้ว ดังนี้บ้าง ว่าผู้มีเครื่อง
แวดล้อม คือกัมมมาถึงสังขารอันรื้อเสียแล้ว ดังนี้บ้าง ว่าผู้มีสภาวะเนยคือตัณหาอันถอนขึ้นแล้ว
ดังนี้บ้าง ว่าผู้มีบาปประตุคือสังโยชน ดังนี้บ้าง ว่าผู้ประเสริฐ มีองค์มานะอันปลงลงแล้ว
มีภาวะอันปลงลงแล้ว ผู้พราภแล้ว ดังนี้บ้าง . ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีลัมคืออริยชาอันยก
ขึ้นแล้ว อย่างไรเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ละอริยชาได้แล้ว ตัดราก
ขาดแล้ว กระทำให้เป็นจุตตาลยอดด้วน ถึงความไม่มีสืบไป มีอันไม่บังเกิดขึ้นต่อไปเป็น
ธรรมดา ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีลัมคืออริยชาอันยกขึ้นแล้วด้วยอาการอย่างนี้แล . ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีเครื่องแวดล้อม คือกัมมมาถึงสังขารอันรื้อเสียแล้วอย่างไรเล่า? ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ และสังขารคือชาติ อันให้ซึ่งภพใหม่ได้แล้ว ตัดราก
ขาดแล้ว กระทำให้เป็นจุตตาลยอดด้วน ถึงความไม่มีสืบไป มีอันไม่บังเกิดขึ้นต่อไปเป็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ธรรมชา ดุริยทุกขทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีเครื่องเวดล้อมคือกัมมกำลังขารอันรื้อเสียแล้ว ด้วย
อาการอย่างนี้แล . ดุริยทุกขทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีเสาระเนียดคือตัดหาอันถอน
ขึ้นอย่างไรเล่า? ดุริยทุกขทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้จะตัดหาได้แล้ว ตัดรากขาดแล้ว
กระทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน ถึงความไม่มีสืบไป มีอันไม่บังเกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา
ดุริยทุกขทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีเสาระเนียดคือตัดหาอันถอนขึ้นแล้ว ด้วยอาการอย่างนี้แล . ดุริย
ทุกขทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้ไม่มีบานประตูคือสังโยชน์อย่างไรเล่า? ดุริยทุกขทั้งหลาย ภิกษุในธรรม
วินัยนี้ ละโอรัมภาติยสังโยชน์ ๕ ได้แล้ว ตัดรากขาดแล้ว กระทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน
ถึงความไม่มีสืบไป มีอันไม่บังเกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา ดุริยทุกขทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้ไม่มีบาน
ประตูคือสังโยชน์ ด้วยอาการอย่างนี้แล . ดุริยทุกขทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้ประเสริฐ มีรงคือมานะ
อันปลงลงแล้ว มีภาระอันปลงแล้ว พรากแล้วอย่างไรเล่า? ดุริยทุกขทั้งหลาย ภิกษุใน
พระธรรมวินัยนี้ ละอัสมีมานะ ได้แล้ว ตัดรากขาดแล้ว กระทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน ถึงความ
ไม่มีสืบไป มีอันไม่บังเกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้ประเสริฐ มีรงคือ
มานะอันปลงลงแล้ว มีภาระอันปลงลงแล้ว พรากแล้ว ด้วยอาการอย่างนี้แล .

การวางใจเป็นกลางในลาภสักการะ

[๒๔๖] ดุริยทุกขทั้งหลาย เทวดาทั้งหลาย พร้อมด้วยพระอินทร์ พร้อมด้วยพรหม
พร้อมกับยัชชชาติ แสวงหาภิกษุผู้ไม่มีจิตอันหลุดพ้นแล้วอย่างนี้แล ย่อมไม่ประสพว่า วิญญู
ของตถาคตอาศัยแล้วซึ่งที่นี้ ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร ดุริยทุกขทั้งหลาย เรากล่าวตถาคต
[บุคคลเช่นนั้น] ว่าใครๆ ไม่จำเป็นต้องกล่าวในทฎฐิธรรม . สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวตู่เราผู้
ผู้กล่าวอย่างนี้แล ผู้บอกอย่างนี้ ด้วยมุสาวาทเปล่าๆ อันไม่มีจริง อันไม่เป็นจริงว่า
พระสมณโคตม เป็นผู้ให้สัตว์พินาศ ย่อมบัญญัติความขาดสูญ ความพินาศ ความเล็กเกิดแห่ง
สัตว์ผู้มีอยู่ . ดุริยทุกขทั้งหลาย เราจะกล่าวอย่างไร และ ไม่กล่าวอย่างใดก็หาไม่ ท่านสมณ-
* พราหมณ์เหล่านั้น ก็ยังกล่าวตู่เราด้วยมุสาวาทเปล่าๆ อันไม่มีจริง อันไม่เป็นจริงว่า พระสมณโคตม
เป็นผู้ให้สัตว์พินาศ ย่อมบัญญัติความขาดสูญ ความพินาศ ความเล็กเกิดแห่งสัตว์ผู้มีอยู่ .
ดุริยทุกขทั้งหลาย เราย่อมบัญญัติทุกข์ และความดับทุกข์ ทั้งในกาลก่อนและในกาลบัดนี้ .
ดุริยทุกขทั้งหลาย ถ้าว่าบุคคลเหล่าอื่นย่อมดำ ย่อมบริภาษ ย่อมโกรธ ย่อมเบียดเบียน
ย่อมกระทบกระเทียดตถาคต ในการประกาศสั่งจะ ๔ ประการนั้น ตถาคตก็ไม่มี ความอาฆาต ไม่มี
ความโทมนัส ไม่มีจิตินร้าย . ดุริยทุกขทั้งหลาย ถ้าว่าชนเหล่าอื่น ย่อมสักการะ ย่อมเคารพ
ย่อมนับถือ ย่อมบูชาตถาคต ในการประกาศสั่งจะ ๔ ประการนั้น ตถาคตก็ไม่มี ความยินดี
ไม่มีความโลภมนัส ไม่มีใจเยอหยิ่งในปัจจัยทั้งหลาย มีสักการะเป็นต้นนั้น . ดุริยทุกขทั้งหลาย
ถ้าว่าชนเหล่าอื่น ย่อมสักการะ ย่อมเคารพ ย่อมนับถือ ย่อมบูชาตถาคต ในการประกาศ
สั่งจะ ๔ ประการนั้น ตถาคตมีความดำริอย่างนี้ ในปัจจัยทั้งหลายมีสักการะเป็นต้นนั้นว่า
สักการะเห็นปานนี้ บุคคลกระทำแก่เราในชั้นรูปจกที่เรากำหนดรู้แล้วในกาลก่อน .

[๒๔๗] เพราะเหตุนี้แล ภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้ว่า ชนเหล่าอื่นพึงดำ พึงบริภาษ
พึงโกรธ พึงเบียดเบียน พึงกระทบกระเทียดท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายไม่พึงกระทำความอาฆาต
ไม่พึงกระทำความโทมนัส ไม่พึงกระทำความไม่พอใจ ในชนเหล่าอื่นนั้น . เพราะเหตุนี้แล
ภิกษุทั้งหลาย แม้ถ้าว่า ชนเหล่าอื่นพึงสักการะ พึงเคารพ พึงนับถือ พึงบูชาท่านทั้งหลาย
ท่านทั้งหลาย ไม่พึงกระทำความยินดี ความโลภมนัส ไม่พึงกระทำความเยอหยิ่งแห่งใจในปัจจัย
ทั้งหลายมีสักการะเป็นต้นนั้น . เพราะเหตุนี้แล ภิกษุทั้งหลาย แม้ถ้าว่า ชนเหล่าอื่น
พึงสักการะ พึงเคารพ พึงนับถือ พึงบูชาท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย พึงดำริอย่างนี้ ในปัจจัย
ทั้งหลายมีสักการะเป็นต้นนั้นว่า สักการะเห็นปานนี้ บุคคลกระทำแก่เราทั้งหลาย ในชั้นรูปจก
ที่เราทั้งหลายกำหนดรู้แล้วในกาลก่อนๆ เพราะเหตุนี้แล ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดไม่ใช่ของท่าน
ทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงละสิ่งนั้นเสีย สิ่งนั้นท่านทั้งหลายจะได้แล้ว จักมีเพื่อประโยชน์
เพื่อความ สุข สันกาลนาน . ดุริยทุกขทั้งหลาย สิ่งอะไรเล่า ไม่ใช่ของท่านทั้งหลาย รูป
ไม่ใช่ของท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงละรูปนั้นเสีย รูปนั้นท่านทั้งหลายจะได้แล้ว จักมีเพื่อ
ประโยชน์ เพื่อความสุข สันกาลนาน . ดุริยทุกขทั้งหลาย เวทนาไม่ใช่ของท่านทั้งหลาย
ท่านทั้งหลายจงละเวทนานั้นเสีย เวทนานั้นท่านทั้งหลายจะได้แล้ว จักมีเพื่อประโยชน์ เพื่อ
ความสุข สันกาลนาน . ดุริยทุกขทั้งหลาย สัญญาไม่ใช่ของท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงละ
สัญญานั้นเสีย สัญญานั้นท่านทั้งหลายจะได้แล้ว จักมีเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข สันกาลนาน .
ดุริยทุกขทั้งหลาย สิ่งขารทั้งหลาย ไม่ใช่ของท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงละสิ่งขารเหล่านั้นเสีย
สิ่งขารเหล่านั้นท่านทั้งหลายจะได้แล้ว จักมีเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข สันกาลนาน . ดุริย
ทุกขทั้งหลาย วิญญู ไม่ใช่ของท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงละวิญญูนั้นเสีย วิญญูนั้น
ท่านทั้งหลายจะได้แล้ว จักมีเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข สันกาลนาน . ดุริยทุกขทั้งหลาย
ท่านทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ชนพินาไป พึงเผาหรือ พึงกระทำหญา ไม้ กิ่งไม้
และใบไม้ ในพระวิหารเชตวันนี้ ตามความปรารถนา ท่านทั้งหลายพึงดำริอย่างนี้ บ้างหรือ
หนอว่า ชนย่อมนำไป ย่อมเผา หรือย่อมกระทำเราทั้งหลาย ตามความปรารถนา?

ไม่เป็นได้เลย พระเจ้าข้า .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก

ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุแห่งอะไร?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะวานั้น ไม่ใช่ชัฏตา หรือบริขารที่เนื่องด้วยชัฏตาของ
ข้าพระองค์ทั้งหลาย .

อย่างนั้นแล ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดไม่ใช่ของท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย จงละสิ่งนั้น
เสีย สิ่งนั้นท่านทั้งหลายจะได้แล้ว จักมีเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข สิ้นกาลนาน . ดูกุรภิกษุ
ทั้งหลาย รูปไม่ใช่ของท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงละรูปนั้นเสีย รูปนั้นท่านทั้งหลายจะได้แล้ว
จักมีเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข สิ้นกาลนาน . ดูกุรภิกษุทั้งหลาย เวทนาไม่ใช่ของ
ท่านทั้งหลาย . . . วิญญาณไม่ใช่ของท่านทั้งหลาย . . . สังขารทั้งหลาย ไม่ใช่ของท่านทั้งหลาย . . .
วิญญาณไม่ใช่ของท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงละวิญญาณนั้นเสีย วิญญาณนั้นท่านทั้งหลาย
จะได้แล้ว จักมีเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข สิ้นกาลนาน .

ผลแห่งการละกิเลส

[๒๘๘] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ในธรรมที่เรากล่าวไว้ดีแล้วอย่างนี้ เป็นของตื่น เป็ดเผย
ปรากฏ แยกขยายแล้ว ภิกษุเหล่าใด เป็นพระอรหันต์ มีอาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว
มีกิจที่จำต้องทำ ทำเสร็จแล้ว มีภาระ ปลงลงแล้ว ลถึงประโยชน์ของตนแล้ว มีสัญญาใน
ภพหมดสิ้นแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุเหล่านั้นย่อมไม่มีวิภวาทะ เพื่อจะบัญญัติต่อไป .
ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ในธรรมที่เรากล่าวไว้ดีแล้วอย่างนี้ เป็นของตื่น เป็ดเผย ปรากฏ แยกขยาย
แล้ว ภิกษุเหล่าใดละโอรัมภาคิยสัญญาชนทั้ง ๕ ประการ ได้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นทั้งหมดเป็น
โอบปาติกะ ปรีณิพพานในโลกนั้น มีการไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา ดูกุรภิกษุทั้งหลาย
ในธรรมที่เรากล่าวไว้ดีแล้วอย่างนี้ เป็นของตื่น เป็ดเผย ปรากฏ แยกขยายแล้ว ภิกษุเหล่าใด
ละสัญญาชน ๓ ประการ ได้แล้ว กับมีราคะโทสะและโมหะบางเบา ภิกษุเหล่านั้นทั้งหมด เป็น
พระสกทาคามี มาสู่โลกนี้คราวเดียวเท่านั้น จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ . ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ใน
ธรรมที่เรากล่าวไว้ดีแล้วอย่างนี้ เป็นของตื่น เป็ดเผย ปรากฏ แยกขยายแล้ว ภิกษุเหล่าใด
ละสัญญาชน ๓ ประการ ได้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นทั้งหมด เป็นพระโสดาบัน ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็น
ธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีปัญญาเครื่องตรัสรู้เป็นเบื้องต้น . ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ในธรรมที่เร
ากล่าวไว้ดีแล้วอย่างนี้ เป็นของตื่นเปิดเผย ปรากฏ แยกขยายแล้ว ภิกษุเหล่าใด ผู้เป็นธัมมมานุสारी
เป็นสัทธานุสारी ภิกษุเหล่านั้นทั้งหมด มีปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ดีเป็นที่ไปในเบื้องหน้า . ดูกุ
รภิกษุทั้งหลาย ในธรรมที่เรากล่าวไว้ดีแล้วอย่างนี้ เบื้องของตื่น เปิดเผย ปรากฏ แยกขยายแล้ว
บุคคลเหล่าใด มีเพียงความเชื่อ เพียงความรักในเรา บุคคลเหล่านั้นทั้งหมด เป็นผู้มืสววรรค
เป็นที่ไปในเบื้องหน้า .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น มีใจชื่นชม
ผลิตเพิลินภายิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล .

จบ อลคัฏฐุปมสูตรที่ ๒

๓. วัมมิกสูตร

ว่าด้วยปริศนาจอมปลวก

[๒๘๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก
เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . ก็โดยสมัยนั้นแล ท่านพระกุมารกัสสปะพักอยู่ที่ป่าอันธวัน . ครั้น
นั้น เทวดาองค์หนึ่ง มีวรรณงามยิ่ง เมื่อราตรีล่วงปฐมยามแล้ว ยังป่าอันธวันทั้งคืนให้สว่าง
เข้าไปหาท่านพระกุมารกัสสปะถึงที่อยู่ ได้ยิน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้กล่าวกะท่านพระกุมาร
กัสสปะดังนี้ว่า ดูกุรภิกษุ จอมปลวกนี้พ้นควันในกลางคืน ลูกโพลงในกลางวัน พราหมณ์ได้
กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ เจ้าจงเอาศัตรวยไปขุดดู . สุเมระเอาศัตรวยลงไป ได้เห็นลิมสลัก
จึงเรียนว่า ลิมสลักขอรับ . พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ เจ้าจงยกลิมสลักขึ้นเอาศัตรวยขุดดู .
สุเมระเอาศัตรวยลงไป ได้เห็นอึ่ง จึงเรียนว่า อึ่งขอรับ . พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ
เจ้าจงยกอึ่งขึ้น เอาศัตรวยขุดดู . สุเมระเอาศัตรวยลงไป ได้เห็นหาง ๒ แพร่ง จึงเรียนว่า หาง ๒
แพร่ง ขอรับ . พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ เจ้าจงกันหาง ๒ แพร่งเสีย เอาศัตรวยขุด
ดู . สุเมระเอาศัตรวยลงไป ได้เห็นหม้อกรองน้ำค้าง จึงเรียนว่า หม้อกรองน้ำค้าง ขอรับ .
พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ เจ้าจงยกหม้อกรองน้ำค้างขึ้น เอาศัตรวยขุดดู . สุเมระ
เอาศัตรวยลงไป ได้เห็นเต่า จึงเรียนว่า เต่าขอรับ . พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ
เจ้าจงยกเต่าขึ้น เอาศัตรวยขุดดู . สุเมระเอาศัตรวยลงไป ได้เห็นเขียงหันเนื้อ จึง
เรียนว่า เขียงหันเนื้อ ขอรับ . พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ เจ้าจงยกเขียง
หันเนื้อขึ้น เอาศัตรวยขุดดู . สุเมระเอาศัตรวยลงไป ได้เห็นชิ้นเนื้อ จึงเรียนว่า ชิ้นเนื้อ ขอรับ
พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ เจ้าจงยกชิ้นเนื้อขึ้น เอาศัตรวยขุดดู . สุเมระเอาศัตรวยลงไป
ได้เห็นนาค จึงเรียนว่า นาคขอรับ . พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า นาคจงอยู่ เจ้าอย่าเบียดเบียน
นาคเลย จงทำความนอบน้อม ต่อนาค . ดูกุรภิกษุ ท่านพึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค แล้วทูล
ถามปัญหา ๑๕ ข้อ เหล่านี้แล ท่านพึงทรงจำปัญหาเหล่านั้น ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
คฤกริกขุ ข้าพเจ้า ย่อมไม่เห็นบุคคลในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่
สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ที่จะยังจิตให้ยินดีด้วยการพยากรณ์ปัญหา
เหล่านี้ นอกจากพระตถาคต หรือสาวกของพระตถาคต หรือเพราะฟังจากสำนักนี้. เทวดานั้น
ครั้นกล่าวคำนี้แล้ว ได้หายไปในที่นั้นแล.

กุมารกัสสปะทูลถามปัญหา ๑๔ ข้อ

[๒๙๐] ครั้นนั้นแล ท่านพระกุมารกัสสปะ เมื่อราตรินั้นล่วงไปแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้
กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อคืนนี้ เทวดาองค์หนึ่ง มีวรรณงามยิ่ง
ราตรีล่วงปฐมยามไปแล้ว ยังป้าอันวันทั้งคืนให้สว่างแล้ว เข้าไปหาข้าพระองค์ถึงที่อยู่ ยิน ณ
ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้กล่าวกะข้าพระองค์ว่า คฤกริกขุ จอมปลวกนี้ พันคว้นในเวลากลางคืน
ลูกไฟลงในกลางวัน พราหมณ์ได้กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ เจ้าจงเอาศาตราขุดดู. สุเมระเอา
ศาตราขุดลงไป ได้เห็นลิมสลัก จึงเรียนว่า ลิมสลัก ขอรับ. พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ
เจ้าจงยกลิมสลักขึ้น เอาศาตราขุดดู. สุเมระเอาศาตราขุดลงไป ได้เห็นอึ่ง จึงเรียนว่า อึ่งขอรับ.
พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ เจ้าจงยกอึ่งขึ้น เอาศาตราขุดดู. สุเมระเอาศาตราขุดลงไป
ได้เห็นทาง ๒ แพร่ง จึงเรียนว่า ทาง ๒ แพร่ง ขอรับ. พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ
เจ้าจงก่นทาง ๒ แพร่งเสีย เอาศาตราขุดดู. สุเมระเอาศาตราขุดลงไป ได้เห็นหม้อกรองน้ำต่าง
จึงเรียนว่า หม้อกรองน้ำต่าง ขอรับ. พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ เจ้าจงยกหม้อ
กรองน้ำต่างขึ้น เอาศาตราขุดดู. สุเมระเอาศาตราขุดลงไป ได้เห็นเต่า จึงเรียนว่า เต่าขอรับ.
พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ เจ้าจงยกเต่าขึ้น เอาศาตราขุดดู. สุเมระเอาศาตราขุดลงไป
ได้เห็นเขียงหั่นเนื้อ จึงเรียนว่า เขียงหั่นเนื้อ ขอรับ. พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ
เจ้าจงยกเขียงหั่นเนื้อขึ้น เอาศาตราขุดดู. สุเมระเอาศาตราขุดลงไป ได้เห็นชิ้นเนื้อ จึงเรียนว่า
ชิ้นเนื้อ ขอรับ. พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ เจ้าจงยกชิ้นเนื้อขึ้น เอาศาตราขุดดู.
สุเมระเอาศาตราขุดลงไป ได้เห็นนาค จึงเรียนว่า นาคขอรับ. พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า นาคจง
อยู่เถิด เจ้าจงอย่าเบียดเบียนนาคเลย จงทำความอ่อนน้อมต่อนาค. คฤกริกขุ ท่านฟังเข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาค ทูลถามปัญหา ๑๔ ข้อเหล่านี้แล ท่านฟังทรงจำปัญหาเหล่านั้นตามที่พระผู้มี
พระภาคทรงพยากรณ์. คฤกริกขุ ข้าพเจ้า ย่อมไม่เห็นบุคคลในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก
พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ที่จะยังจิตให้ยินดีด้วยการ
พยากรณ์ปัญหาเหล่านี้ นอกจากพระตถาคต หรือสาวกของพระตถาคต หรือเพราะฟังจากสำนัก
นี้. เทวดานั้น ครั้นกล่าวคำนี้แล้ว ได้หายไปในที่นั้นแล.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแลชื่อว่าจอมปลวก อย่างไรชื่อว่าพันคว้นในกลางคืน
อย่างไรชื่อว่าลูกไฟลงในกลางวัน อะไรชื่อว่าพราหมณ์ อะไรชื่อว่าสุเมระ อะไรชื่อว่าศาตรา
อย่างไรชื่อว่ากรขุด อะไรชื่อว่าลิมสลัก อะไรชื่อว่าอึ่ง อะไรชื่อว่าทาง ๒ แพร่ง อะไรชื่อว่า
หม้อกรองน้ำต่าง อะไรชื่อว่าเต่า อะไรชื่อว่าเขียงหั่นเนื้อ อะไรชื่อว่าชิ้นเนื้อ อะไรชื่อนาค
ดังนี้?

พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ปัญหา ๑๔ ข้อ

[๒๙๑] พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า คฤกริกขุ คำว่า จอมปลวกนั้นเป็นชื่อของ
กายนี้ อันประกอบด้วยมหาภูตรูปทั้ง ๔ ซึ่งมีมารดาบิดาเป็นแดนเกิด เจริญด้วยข้าวสุกและขนม
กุมมาส ไม่เพียง ต้องอบรม ต้องนวดพิน มีอันทำลายและกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา.
ปัญหาชื่อว่า อย่างไรชื่อว่าพันคว้นในกลางคืนนั้น คฤกริกขุ ได้แก่การที่บุคคลปรารถนาทำงานใน
กลางวัน แล้วตรีกถึง ตรองถึงในกลางคืน นี้ชื่อว่าพันคว้นในกลางคืน. ปัญหาชื่อว่า อย่างไร
ชื่อว่าลูกไฟลงในกลางวันนั้น คฤกริกขุ ได้แก่การที่บุคคลตรึกถึงตรองถึง (การงาน) ในกลาง
คืน แล้วยอมประกอบการทำงานในกลางวัน ด้วยกาย ด้วยวาจา นี้ชื่อว่าลูกไฟลงในกลางวัน.
คฤกริกขุ คำว่า พราหมณ์นั้น เป็นชื่อของพระตถาคต อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า. คำว่า สุเมระ
นั้น เป็นชื่อของเสขิกขุ. คำว่า ศาตรานั้นเป็นชื่อของปัญญาอันประเสริฐ. คำว่า จงขุดนั้น
เป็นชื่อของการปรารถนาความเพียร. คำว่า ลิมสลักนั้น เป็นชื่อของอวิชชา. คำนั้นมีอธิบายดังนี้ว่า
พ่อสุเมระ เจ้าจงใช้ปัญญาเพียงดังศาตรา ยกลิมสลักขึ้น คือจงละอวิชชาเสีย จงขุดมันขึ้นเสีย.
คำว่า อึ่งนั้น เป็นชื่อแห่งความคับแค้นด้วยสามารถความโกรธ. คำนั้นมีอธิบาย ดังนี้ว่า
พ่อสุเมระ เจ้าจงใช้ปัญญาเพียงดังศาตรา ยกอึ่งขึ้นเสีย คือจงละความคับแค้นด้วยสามารถความ
โกรธเสีย จงขุดมันเสีย. คำว่า ทาง ๒ แพร่งนั้น เป็นชื่อแห่งวิจิกิจฉา. คำนั้นมีอธิบายดังนี้ว่า
พ่อสุเมระ เจ้าจงใช้ปัญญาเพียงดังศาตรา ยกทาง ๒ แพร่งเสีย คือจงละวิจิกิจฉาเสีย จงขุดมัน
เสีย คำว่าหม้อกรองน้ำต่างนั้น เป็นชื่อของนิวรณ์ ๕ คือ กามฉันทนิวรณ์ พยาบาทนิวรณ์
ถีนมিতถนิวรณ์ อหังการกุกกัจฉนิวรณ์ วิจิกิจฉานิวรณ์. คำนั้นมีอธิบายดังนี้ว่า พ่อสุเมระ เจ้าจง
ใช้ปัญญาเพียงดังศาตรา ยกหม้อกรองน้ำต่างขึ้นเสีย คือจงละนิวรณ์ ๕ เสีย จงขุดขึ้นเสีย. คำว่า
เต่านั้น เป็นชื่อของอุปาทานชั้น ๕ คือ รูปาทานชั้น เวทณูปาทานชั้น สัญญูปาทานชั้น
สังขารูปาทานชั้น ญาณูปาทานชั้น. คำนั้นมีอธิบายดังนี้ว่า พ่อสุเมระ เจ้าจงใช้ปัญญา
เพียงดังศาตรา ยกเต่าขึ้นเสียคือ จงละอุปาทานชั้น ๕ เสีย จงขุดขึ้นเสีย. คำว่าเขียง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
เห็นเนื้อนั้น เป็นชื่อของกามคุณ ๕ คือ รูปอันจะพึงรู้แจ้งด้วยจักขุ นามปรารถนา นามใคร นามพอ
ใจ เป็นรูปที่น่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เสียงอันจะพึงรู้แจ้งด้วยโสต
กลิ่นอันจะพึงรู้แจ้งด้วยฆานะ . . . รสอันจะพึงรู้แจ้งด้วยชีวา . . . โผฏฐัพพะอันจะพึงรู้แจ้งด้วยกาย
นามปรารถนา นามใคร นามพอใจ เป็นรูปที่น่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด .
ค่านันมีอธิบายดังนี้ว่า พอสมณะ เจ้าจงใช้ปัญญาเพียงดังศาตรา ยกเขียงเห็นเนื้อเสีย คือ จง
ละกามคุณ ๕ เสีย จงขุดขึ้นเสีย . คำว่าขึ้นเนื้อนั้น เป็นชื่อของนันทิราคะ . ค่านันมีอธิบายดังนี้
ว่า พอสมณะ เจ้าจงใช้ปัญญาเพียงดังศาตรา ยกขึ้นเนื้อขึ้นเสีย คือ จงละนันทิราคะ จงขุด
ขึ้นเสีย คำว่านาคนั้น เป็นชื่อของภิกษุผู้ชฌาสพ ค่านันมีอธิบายดังนี้ว่า นาคจงหยุดอยู่เถิด
เจ้าอย่าเบียดเบียนนาค จงทำความมอบน้อมต่อนาคดังนี้ .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทฺธพจน์นี้แล้ว ท่านพระกุมารกัสสปะมีใจชื่นชม เพลิดเพลิน
เพลิดเพลินของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล .

จบ วัมมิกสูตร ที่ ๓

๔. รถวินิตสูตร

ภิกษุชาวชาติภูมิยกย่องพระปณณมันตานีบุตร

[๒๙๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน อันเป็นที่พระราชนิเวศน์
แก่กระแจะ เขตพระนครราชคฤห์ ครั้นนั้น ภิกษุชาวชาติภูมิประเทศจำนวนมาก จำพรรษาแล้ว
ในชาติภูมิ พวกเข้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่งอยู่
ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

พระผู้มีพระภาคตรัสถามภิกษุเหล่านั้น ดังนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในชาติภูมิประเทศ
ภิกษุรูปไหนหนอ ที่พวกภิกษุเพื่อนพรหมจรรย์ชาวชาติภูมิประเทศยกย่องอย่างนี้ว่า ตนเอง
เป็นผู้มีกน้อย สันโดษ สงัดเจิบ ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ปรารภความเพียร สมบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ
ปัญญา ภูมิ และวิมุตติญาณทัสสนะแล้ว ยิ่งกล่าวถ้อยคำพรรณนา ความมีกน้อย ความสันโดษ
ความสงัดเจิบ ความไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ความปรารภความเพียร ความสมบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ
ปัญญา ภูมิ และวิมุตติญาณทัสสนะ แก่ภิกษุทั้งหลายอีกด้วย เป็นผู้โอวาท แนะนำชี้แจง
ชักชวนพวกภิกษุเพื่อนพรหมจรรย์ให้อาจหาญ ร่าเริง .

ภิกษุชาวชาติภูมิประเทศเหล่านั้น กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในชาติภูมิประเทศ
ท่านพระปณณมันตานีบุตร เป็นผู้ซึ่งพวกภิกษุเพื่อนพรหมจรรย์ชาวชาติภูมิประเทศยกย่องว่า ตนเอง
เป็นผู้มีกน้อย สันโดษ สงัดเจิบ ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ปรารภความเพียร สมบูรณ์ด้วยศีล
สมาธิ ปัญญา ภูมิ และวิมุตติญาณทัสสนะแล้ว ยิ่งกล่าวถ้อยคำพรรณนาความมีกน้อย ความ
สันโดษ ความสงัดเจิบ ความไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ความปรารภความเพียร ความสมบูรณ์ด้วยศีล
สมาธิ ปัญญา ภูมิ และวิมุตติญาณทัสสนะ แก่ภิกษุทั้งหลายอีกด้วย เป็นผู้โอวาท แนะนำ
ชี้แจง ชักชวนพวกภิกษุเพื่อนพรหมจรรย์ให้อาจหาญ ร่าเริง .

[๒๙๓] สมัยนั้น ท่านพระสารีบุตรนั่งเฝ้าพระผู้มีพระภาคอยู่ ณ ที่ใกล้ จึงดำริว่า เป็น
ลากของท่านปณณมันตานีบุตร ความเป็นมณเฑียรอันท่านปณณมันตานีบุตรได้ดีแล้ว ที่พวกภิกษุ
เพื่อนพรหมจรรย์ผู้เป็นวิญญูชน กล่าวยกย่องพรรณนาคุณเฉพาะพระพักตร์พระศาสดา และ
พระศาสดาก็ทรงอนุโมทนาซึ่งการกระทำนั้น บางทีเราคงได้พบกับท่านปณณมันตานีบุตรแล้ว
สนทนาปราศรัยกันสักครั้งหนึ่ง .

[๒๙๔] ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กรุงราชคฤห์ ตามสำราญพระอริยาศัย
เสด็จจาริกไปโดยลำดับ ถึงพระนครสาวัตถี ประทับอยู่ในพระวิหารเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี .

ท่านพระปณณมันตานีบุตรได้ข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จถึงพระนครสาวัตถี ประทับอยู่
ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ท่านจึงเก็บงำ
เสนาสนะ ถือบาตรและจีวรจาริกไปโดยลำดับตามทางที่จะไปยังพระนครสาวัตถี ถึงพระวิหาร
เชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถีแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ถึงที่ประทับ แล้วถวายอภิวาทนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มี
พระภาค จึงทรงชี้แจงท่านพระปณณมันตานีบุตรให้เห็นแจ้ง ให้สมทาน อาจหาญ ร่าเริงด้วย
ธรรมมีกเถา .

ครั้นนั้น ท่านพระปณณมันตานีบุตร เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้
สมทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมมีกเถาแล้ว ชื่นชม อนโมทนาภาษิตของพระผู้มีพระภาค
ลอกจากอาสนะ ถวายอภิวาท พระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณ แล้วเข้าไปสู่ป่าอันธวัน เพื่อพัก
ในกลางวัน .

พระปณณมันตานีบุตรเข้าเฝ้าพระพุทฺธองค์

[๒๙๕] ครั้นนั้น ภิกษุรูปหนึ่ง เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรแล้วแจ้งข่าวว่า ข้าแต่ท่าน
พระสารีบุตร พระปณณมันตานีบุตร ที่ท่านได้สรรเสริญอยู่เนืองๆ นั้น บัดนี้ พระผู้มีพระภาค

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ทรงชี้แจงให้ท่านเห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ระวังด้วยธรรมิกถาแล้ว ท่านก็ชื่นชม
อนุโมทนาภายิตของพระผู้มีพระภาค ลุกจากอาสนะ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณ
หลีกไปสู่ป่าอันธวัณ เพื่อพักในกลางวัน .

ลำดับนั้น ท่านพระสารีบุตรรีบถือผ้าณีสีทนะ แล้วติดตามท่านพระปณณมันตานีบุตรไป
ข้างหลังๆ พอเห็นศีรษะกัน ครั้นนั้น ท่านพระปณณมันตานีบุตร เข้าไปในป่าอันธวัณแล้ว นั่ง
พักกลางวันอยู่ที่โคนไม้แห่งหนึ่ง แม່ท่านพระสารีบุตรก็เข้าไปสู่ป่าอันธวัณแล้ว ก็นั่งพักกลางวัน
อยู่ที่โคนไม้แห่งหนึ่งเหมือนกัน .

พระสารีบุตรสนทนากับพระปณณมันตานีบุตร

[๒๙๖] ครั้นนั้นเป็นเวลาเย็น ท่านพระสารีบุตรออกจากที่พักผ่อนแล้วเข้าไปหาท่านพระ
ปณณมันตานีบุตรถึงสำนัก ได้ปราศรัยกับท่านพระปณณมันตานีบุตร ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้
ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว จึงถามท่านพระปณณมัน
ตานีบุตรดังนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ ท่านประพจน์พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคของเราหรือ?

ท่านพระปณณมันตานีบุตรตอบว่า ถูกแล้ว ท่านผู้มีอายุ?

สา. ท่านประพจน์พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค เพื่อสลิวิสุทธิหรือท่านผู้มีอายุ?

ป. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ .

สา. ท่านประพจน์พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค เพื่อจิตตวิสุทธิหรือท่านผู้มีอายุ?

ป. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ .

สา. ถ้าเช่นนั้น ท่านประพจน์พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค เพื่อทิววิสุทธิหรือ ท่าน
ผู้มีอายุ?

ป. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ .

สา. ถ้าเช่นนั้น ท่านประพจน์พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค เพื่อกังขาวิตรณวิสุทธิหรือ
ท่านผู้มีอายุ?

ป. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ .

สา. ถ้าเช่นนั้น ท่านประพจน์พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค เพื่อมัคคามัคคญาณทัสสน
วิสุทธิหรือ ท่านผู้มีอายุ?

ป. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ .

สา. ถ้าเช่นนั้น ท่านประพจน์พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค เพื่อปฏิบัติญาณทัสสน
วิสุทธิหรือ ท่านผู้มีอายุ?

ป. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ .

สา. ถ้าเช่นนั้น ท่านประพจน์พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค เพื่อญาณทัสสนวิสุทธิ
หรือ ท่านผู้มีอายุ?

ป. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ?

สา. ท่านผู้มีอายุ ผมถามท่านว่า ท่านประพจน์พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค เพื่อ
สลิวิสุทธิหรือ ท่านตอบผมว่า ไม่ใช่อย่างนั้น เมื่อผมถามท่านว่า ท่านประพจน์พรหมจรรย์ใน
พระผู้มีพระภาค เพื่อจิตตวิสุทธิหรือ เพื่อทิววิสุทธิหรือ เพื่อกังขาวิตรณวิสุทธิหรือ เพื่อมัคคา
มัคคญาณทัสสนวิสุทธิหรือ เพื่อปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิหรือ เพื่อญาณทัสสนวิสุทธิหรือ ท่าน
ก็ตอบผมว่าไม่ใช่อย่างนั้นๆ เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านประพจน์พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค เพื่อ
อะไรเล่า?

ป. ท่านผู้มีอายุ ผมประพจน์พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค เพื่อนุปาทาปรินิพพาน .

สา. ท่านผู้มีอายุ สลิวิสุทธิหรือ เป็นอนุปาทาปรินิพพาน?

ป. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ .

สา. ท่านผู้มีอายุ จิตตวิสุทธิหรือ เป็นอนุปาทาปรินิพพาน?

ป. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ .

สา. ท่านผู้มีอายุ ทิววิสุทธิหรือ เป็นอนุปาทาปรินิพพาน?

ป. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ .

สา. ท่านผู้มีอายุ กังขาวิตรณวิสุทธิหรือ เป็นอนุปาทาปรินิพพาน?

ป. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ .

สา. ท่านผู้มีอายุ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิหรือ เป็นอนุปาทาปรินิพพาน?

ป. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ .

สา. ท่านผู้มีอายุ ปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิหรือ เป็นอนุปาทาปรินิพพาน?

ป. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ .

สา. ท่านผู้มีอายุ ญาณทัสสนวิสุทธิหรือ เป็นอนุปาทาปรินิพพาน?

ป. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ .

สา. ท่านผู้มีอายุ ที่นอกไปจากธรรมเหล่านี้หรือ เป็นอนุปาทาปรินิพพาน?

ป. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ .

สา. ท่านผู้มีอายุ ผมถามท่านว่า สลิวิสุทธิหรือ เป็นอนุปาทาปรินิพพานจิตตวิสุทธิ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
หรือ เป็นอนุปาทาปรินิพพาน ทิฏฐิวิสุทธิหรือ เป็นอนุปาทาปรินิพพานกัณหาวิสุทธิหรือ
เป็นอนุปาทาปรินิพพาน มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิหรือ เป็นอนุปาทาปรินิพพาน ปฏิปทาญาณ
ทัสสนวิสุทธิหรือ เป็นอนุปาทาปรินิพพานญาณทัสสนวิสุทธิหรือ เป็นอนุปาทาปรินิพพาน ที่
นอกไปจากธรรมเหล่านี้หรือ เป็นอนุปาทาปรินิพพาน ท่านก็ตอบผมว่า ไม่ใช่อย่างนั้นๆ เมื่อ
เป็นเช่นนั้น จะพึงเห็นเนื้อความของถ้อยคำที่ท่านกล่าวได้อย่างไรเล่า?

[๒๔๓] ป. ท่านผู้มีอายุ ถ้าพระผู้มีพระภาคจักทรงบัญญัติสัจธรรมว่าเป็นอนุปาทา
ปรินิพพานแล้ว ก็ชื่อว่าทรงบัญญัติธรรมที่ยังมีอุปาทาน ว่า เป็นอนุปาทาปรินิพพาน . ถ้าจักทรงบัญญัติ
จิตตวิสุทธิ ทิฏฐิวิสุทธิ กัณหาวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ
ญาณทัสสนวิสุทธิว่า เป็นอนุปาทาปรินิพพานแล้ว ก็ชื่อว่าทรงบัญญัติธรรมที่ยังมีอุปาทาน ว่า
เป็นอนุปาทาปรินิพพาน ถ้าหากว่า ธรรมนอกจากธรรมเหล่านี้ จักเป็นอนุปาทาปรินิพพานแล้ว
ปุถุชน จะชื่อว่าปรินิพพาน เพราะว่า ปุถุชน ไม่มีธรรมเหล่านี้ ท่านผู้มีอายุ ผมจะอุปมาให้ท่าน
ฟัง บุรุษผู้เป็นวิญญูชนบางพวกในโลกนี้ ย่อมรู้เนื้อความแห่งคำที่กล่าวแล้วด้วยอุปมา .

อุปมาด้วยรถ ๗ ผลัด

[๒๔๔] ท่านผู้มีอายุ เปรียบเหมือน พระเจ้าปเสนทิโกศล กำลังประทับอยู่ในพระนคร
สาวัตถี มีพระราชกรณียะต่วนบางอย่างเกิดขึ้นในเมืองสาเกต และในระหว่างพระนครสาวัตถีกับ
เมืองสาเกตนั้น จะต้องใช้รถถึง ๗ ผลัด ลำดับนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศล เสด็จออกจาก
พระนครสาวัตถี ทรงรถพระที่นั่งผลัดที่หนึ่งที่ประตูประราชวัง ไปถึงรถพระที่นั่งผลัดที่สองด้วย
รถพระที่นั่งผลัดที่หนึ่ง จึงปล่อยรถพระที่นั่งผลัดที่หนึ่ง ทรงรถพระที่นั่งผลัดที่สอง เสด็จไปถึง
รถพระที่นั่งผลัดที่สาม ด้วยรถพระที่นั่งผลัดที่สอง ทรงปล่อยรถพระที่นั่งผลัดที่สอง ทรงรถ
พระที่นั่งผลัดที่สาม เสด็จถึงรถพระที่นั่งผลัดที่สี่ ด้วยรถพระที่นั่งผลัดที่สาม ปล่อยรถพระที่นั่ง
ผลัดที่สาม ทรงรถพระที่นั่งผลัดที่สี่ เสด็จถึงรถพระที่นั่งผลัดที่ห้า ด้วยรถพระที่นั่ง
ผลัดที่สี่ ปล่อยรถพระที่นั่งผลัดที่สี่ ทรงรถพระที่นั่งผลัดที่ห้า เสด็จไปถึงรถพระที่นั่ง
ผลัดที่หก ด้วยรถพระที่นั่งผลัดที่ห้า ปล่อยรถพระที่นั่งผลัดที่ห้า ทรงรถพระที่นั่งผลัดที่หก
เสด็จไปถึงรถพระที่นั่งผลัดที่เจ็ด ด้วยรถพระที่นั่งผลัดที่หก ปล่อยรถพระที่นั่งผลัดที่หก
ทรงรถพระที่นั่งผลัดที่เจ็ด เสด็จไปถึงเมืองสาเกตที่ประตูประราชวัง ด้วยรถพระที่นั่งผลัดที่เจ็ด
ถ้าพวกมิตรอำมาตย์ หรือพระญาติสาโลหิต จะพึงทูลถามพระองค์ซึ่งเสด็จถึงประตูประราชวังว่า
ข้าแต่มหาราชเจ้า พระองค์เสด็จมาจากพระนครสาวัตถีถึงเมืองสาเกตที่ประตูประราชวัง ด้วยรถ
พระที่นั่งผลัดนี้ผลัดเดียวหรือ ท่านผู้มีอายุ พระเจ้าปเสนทิโกศลจะตรัสตอบอย่างไร จึงจะเป็น
อันตรัสตอบถูกต้อง?

สา. ท่านผู้มีอายุ พระเจ้าปเสนทิโกศลจะต้องตรัสตอบอย่างนี้ จึงจะเป็นอันตรัสตอบ
ถูกต้อง คือ เมื่อฉันกำลังอยู่ในนครสาวัตถีนั้น มีกรณียะต่วนบางอย่างเกิดขึ้นในเมืองสาเกต
ก็ในระหว่างนครสาวัตถีกับเมืองสาเกตนั้นจะต้องใช้รถถึง ๗ ผลัด เมื่อเช่นนั้น ฉันจึงออกจาก
นครสาวัตถีขึ้นรถผลัดที่หนึ่งที่ประตูประราชวัง ไปถึงรถผลัดที่สอง ด้วยรถผลัดที่หนึ่ง ปล่อยรถผลัดที่หนึ่ง
ขึ้นรถผลัดที่สอง ไปถึงรถผลัดที่สาม ด้วยรถผลัดที่สอง ปล่อยรถผลัดที่สอง ขึ้นรถผลัดที่สาม
ไปถึงรถผลัดที่สี่ ด้วยรถผลัดที่สาม ปล่อยรถผลัดที่สาม ขึ้นรถผลัดที่สี่ ไปถึงรถผลัดที่ห้า
ด้วยรถผลัดที่สี่ ปล่อยรถผลัดที่สี่ ขึ้นรถผลัดที่ห้า ไปถึงรถผลัดที่หก ด้วยรถผลัดที่ห้า ปล่อย
รถผลัดที่ห้า ขึ้นรถผลัดที่หก ไปถึงรถผลัดที่เจ็ด ด้วยรถผลัดที่หก ปล่อยรถผลัดที่หก ขึ้นรถ
ผลัดที่เจ็ด ไปถึงเมืองสาเกตที่ประตูประราชวังด้วยรถผลัดที่เจ็ด ท่านผู้มีอายุ พระเจ้าปเสนทิโกศล จะ
ต้องตรัสตอบอย่างนี้ จึงจะเป็นอันตรัสตอบถูกต้อง .

ป. ท่านผู้มีอายุ ข้อนี้ก็ฉันนั้น สัจธรรม เป็นประโยชน์แก่จิตตวิสุทธิ จิตตวิสุทธิ
เป็นประโยชน์แก่ทิฏฐิวิสุทธิ ทิฏฐิวิสุทธิ เป็นประโยชน์แก่กัณหาวิสุทธิ กัณหาวิสุทธิ
เป็นประโยชน์แก่มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ เป็นประโยชน์แก่
ปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ เป็นประโยชน์แก่ญาณทัสสนวิสุทธิ ญาณ
ทัสสนวิสุทธิ เป็นประโยชน์แก่อนุปาทาปรินิพพาน ท่านผู้มีอายุ ผมประพุดติพรหมจรรย์ใน
พระผู้มีพระภาค เพื่ออนุปาทาปรินิพพาน .

กล่าวชื่นชมสภากษัตริย์ของกันและกัน

[๒๔๕] เมื่อท่านพระปณณมานันดาธิบดีตรัสกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรจึงถามว่า
ท่านผู้มีอายุ ท่านชื่ออะไร และพวกภิกษุเพื่อนพรหมจรรย์ รู้จักท่านว่าอย่างไร?

ท่านพระปณณมานันดาธิบดีตอบว่า ท่านผู้มีอายุ ผมชื่อปณณะ แต่พวกภิกษุเพื่อน
พรหมจรรย์ รู้จักผมว่ามณโฑนินทร . ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านผู้มีอายุ น้าอัครราชย์นัก ไม่
เคยมีมาแล้ว ธรรมอันลึกซึ้ง อันท่านพระปณณมานันดาธิบดีตรัสเลือกเฟ้นมากล่าวแก่ ด้วยปัญญาอัน
ลึกซึ้ง ตามเสียงพระสาวกผู้ได้สดับแล้ว รู้ทั่วถึงคำสอนของพระศาสดาโดยถ่องแท้ จะพึงกล่าว
แก่ ฉะนั้น เป็นลาภมากของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ความเป็นมนุษย์อันเพื่อนพรหมจรรย์ได้
ดีแล้ว ที่ได้พบเห็นนั่งใกล้ท่านพระปณณมานันดาธิบดี แม้หากว่าเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย จะ
เกิดท่านพระปณณมานันดาธิบดีไว้บนศีรษะด้วยเทริดผ้า จึงจะได้พบเห็น นั่งใกล้ แม้เช่นนั้นก็นับ
ว่าเป็นลาภมากของเธอเหล่านั้น ความเป็นมนุษย์อันเธอเหล่านั้นได้ดีแล้ว อนึ่งนับว่าเป็นลาภ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
มากของผมหันด้วย เป็นการได้ดีของผมหันด้วย ที่ได้พบเห็น นิ่งใกล้ท่านพระปณณมิตตานิบตร .

[๓๐๐] เมื่อท่านพระสารีบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระปณณมิตตานิบตรจึงถามดังนี้ว่า
ท่านผู้มีอายุ ท่านชื่ออะไร และเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย รู้จักท่านว่าอย่างไร? ท่านพระสารีบุตร
ตอบว่า ท่านผู้มีอายุ ผมชื่ออุปติสสะ แต่พวกเพื่อนพรหมจรรย์ รู้จักผมว่าสารีบุตร . ท่านพระ
ปณณมิตตานิบตรกล่าวว่า ท่านผู้เจริญ ผมกำลังพูดอยู่กับท่านผู้เป็นสาวกทรงคุณคล้ายกับ
พระศาสดา มิได้ทราบเลยว่า ท่านชื่อสารีบุตร ถ้าผมทราบว่า ท่านชื่อสารีบุตรแล้ว ถ้าที่พูดไป
เพียงเท่านี้ คงไม่แจ่มแจ้งแก่ผมได้ เป็นการนำอัจฉรย์จริง ไม่เคยมีมาแล้ว ธรรมอันลึกซึ้ง
อันท่านพระสารีบุตรเลือกเฟ้นมาถามแล้วด้วยปัญญาอันลึกซึ้ง ตามเยี่ยงพระสาวกผู้ได้สดับแล้ว
รู้ทั่วถึงคำสอนของพระศาสดาโดยถ่องแท้ จะพึงถาม จะนั้น เป็นลามกมากของเพื่อนพรหมจรรย์
ความเป็นมนุษย์นับว่าเพื่อนพรหมจรรย์ได้ดีแล้ว ที่ได้พบเห็น นิ่งใกล้ท่านพระสารีบุตร แม้
หากว่า เพื่อนพรหมจรรย์จะเทิดทูนท่านพระสารีบุตรไว้บนศีรษะด้วยเทริดผ้าจึงจะได้พบเห็น นิ่งใกล้
แม้เช่นนั้นก็เป็นลามกมากของเธอเหล่านั้น ความเป็นมนุษย์นับว่าอันเธอเหล่านั้นได้ดีแล้ว อนึ่ง
นับว่าเป็นลามกมากของผมหันด้วย เป็นการได้ดีของผมหันด้วย ที่ได้พบเห็นนิ่งใกล้พระสารีบุตร .

พระมหานาคทั้งสองนั้น ต่างชื่นชมสละภษิตของกันและกัน ด้วยประการฉะนี้แล .

จบ รทวิเนตสูตรที่ ๔

๕. นิวาปสูตร

อุปมาพรานปลุกหญ้าล่อเนื้อ

[๓๐๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก
เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระองค์ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า ดูภิกษุ
ทั้งหลายภิกษุเหล่านั้น ทลรับพระผู้มีพระภาคแล้วว่า พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทฺธ-
* พจนนี้ว่า ดูภิกษุทั้งหลาย พรานเนื้อมิได้ปลุกหญ้าไว้สำหรับฝูงเนื้อ ด้วยคิดว่า เมื่อฝูงเนื้อ
กินหญ้าที่เราปลุกไว้เนี่ย จะมียอย่งยืน มีผิวพรรณ มีชีวิตอยู่ยืนนาน โดยที่แท้ พรานเนื้อปลุกหญ้า
ไว้สำหรับฝูงเนื้อ ด้วยมีความประสงค์ว่า ฝูงเนื้อเข้ามาสู่ป่าหญ้าที่เราปลุกไว้แล้ว จักล้มตัวกิน
หญ้า เมื่อเข้ามาแล้วล้มตัวกินหญ้าก็จักมีมา เมื่อมีมา ก็จักประมาท เมื่อประมาท ก็จักถูก
เราทำเอาได้ตามชอบใจในป่าหญ้านี้ .

[๓๐๒] ดูภิกษุทั้งหลาย บรรดาฝูงเนื้อเหล่านั้น ฝูงเนื้อฝูงแรกเข้าไปสู่ป่าหญ้าที่ปลุกไว้
ของพรานเนื้อ ล้มตัวกินหญ้าอยู่ เมื่อเข้าไปแล้วล้มตัวกินหญ้าอยู่ก็มา เมื่อมีมา ก็ประมาท
เมื่อประมาท ก็ถูกพรานเนื้อทำเอาได้ตามชอบใจในป่าหญ้านั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น ฝูงเนื้อฝูงแรกนั้น
ก็ไม่รอดพ้นอำนาจของพรานเนื้อได้ .

[๓๐๓] ดูภิกษุทั้งหลาย ฝูงเนื้อฝูงที่สอง คิดเห็นร่วมกันอย่างนี้ว่าฝูงเนื้อฝูงแรก เข้า
ไปสู่ป่าหญ้าที่ปลุกไว้ของพรานเนื้อ ล้มตัวกินหญ้าอยู่ เมื่อเข้าไปแล้วล้มตัวกินหญ้าอยู่ ก็มา เมื่อมีมา
เมื่อมีมา ก็ประมาท เมื่อประมาท ก็ถูกพรานเนื้อทำเอาได้ตามชอบใจในป่าหญ้านั้น เมื่อเป็น
เช่นนั้น ฝูงเนื้อฝูงแรก ก็ไม่รอดพ้นอำนาจของพรานเนื้อไปได้ ถ้ากระไร เราต้องเว้นจากการกินหญ้า
เสียทั้งสิ้นเมื่อเว้นจากการกินหญ้าที่เป็นภัยแล้ว ต้องเข้าไปอยู่ตามราวป่า ครั้นคิดดังนี้แล้วจึงเว้น
จากการกินหญ้าเสียทั้งสิ้น เมื่อเว้นจากการกินหญ้าที่เป็นภัยแล้ว ก็เข้าไปอยู่ตามราวป่า . ครั้นถึง
เดือนท้ายฤดูคิมหันต์ เป็นเวลาที่สิ้นหญ้าและน้ำ ฝูงเนื้อเหล่านั้นก็มีร่างกายซูบผอม เมื่อมีร่างกาย
ซูบผอม กำลังเรียวเราก็มอดไป เมื่อกำลังเรียวแรงหมดไป จึงพากันกลับมาสู่ป่าที่ปลุกไว้ของ
พรานเนื้อนั้นอีกฝูงเนื้อเหล่านั้นพากันเข้าไปในป่าหญ้านั้น ล้มตัวกินหญ้าอยู่ เมื่อเข้าไปแล้วล้มตัว
กินหญ้าอยู่ ก็มา เมื่อมีมา เมื่อมีมา ก็ประมาท เมื่อประมาท ก็ถูกพรานเนื้อทำเอาได้ตามชอบใจใน
ป่าหญ้านั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น แม้ฝูงเนื้อฝูงที่สองนั้น ก็ไม่รอดพ้นอำนาจของพรานเนื้อได้ .

[๓๐๔] ดูภิกษุทั้งหลาย ฝูงเนื้อฝูงที่สาม คิดเห็นร่วมกันอย่างนี้ว่าฝูงเนื้อฝูงแรก เข้า
ไปสู่ป่าหญ้าที่ปลุกไว้ของพรานเนื้อ ล้มตัวกินหญ้าอยู่ เมื่อเข้าไปแล้วล้มตัวกินหญ้าอยู่ ก็มา เมื่อมีมา
เมื่อมีมา ก็ประมาท เมื่อประมาท ก็ถูกพรานเนื้อทำเอาได้ตามชอบใจในป่าหญ้านั้น เมื่อเป็น
เช่นนั้น เนื้อฝูงแรกนั้น ก็ไม่รอดพ้นอำนาจของพรานเนื้อไปได้ อนึ่ง ฝูงเนื้อฝูงที่สอง ก็คิดเห็น
ร่วมกันอย่างนี้ว่า ฝูงเนื้อฝูงแรก เข้าไปสู่ป่าหญ้าที่ปลุกไว้ของพรานเนื้อ ล้มตัวกินหญ้าอยู่เมื่อ
เข้าไปแล้วล้มตัวกินหญ้าอยู่ ก็มา เมื่อมีมา เมื่อมีมา ก็ประมาท เมื่อประมาท ก็ถูกพรานเนื้อทำเอา
ได้ตามชอบใจในป่าหญ้านั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น เนื้อฝูงแรกนั้น ก็ไม่รอดพ้นอำนาจของพรานเนื้อไป
ได้ ถ้ากระไร เราต้องเว้นจากการกินหญ้าเสียทั้งสิ้น เมื่อเว้นจากการกินหญ้าที่เป็นภัยแล้ว ต้อง
เข้าไปอยู่ตามราวป่า ครั้นคิดดังนี้แล้ว จึงเว้นจากการกินหญ้าเสียทั้งสิ้น เมื่อเว้นจากการกินหญ้า
ที่เป็นภัยแล้ว ก็เข้าไปอยู่ตามราวป่า ครั้นถึงเดือนท้ายฤดูคิมหันต์ เป็นเวลาที่สิ้นหญ้าและน้ำ
ฝูงเนื้อเหล่านั้นก็มีร่างกายซูบผอม เมื่อมีร่างกายซูบผอม กำลังเรียวเราก็มอดไป เมื่อกำลังเรียว
แรงหมดไปจึงพากันกลับมาสู่ป่าหญ้าที่ปลุกไว้ของพรานเนื้อนั้นอีก ฝูงเนื้อเหล่านั้นพากันเข้าไป
ในป่าหญ้านั้น ล้มตัวกินหญ้าอยู่ เมื่อเข้าไปแล้วล้มตัวกินหญ้าอยู่ ก็มา เมื่อมีมา เมื่อมีมา ก็ประมาท
เมื่อประมาท ก็ถูกพรานเนื้อทำเอาได้ตามชอบใจในป่าหญ้านั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น ฝูงเนื้อฝูงที่สองนั้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
เมื่อมีวามา ก็ประมาณ เมื่อประมาณ ก็ถูกมารทำเอาได้ตามชอบใจในปัญจกามคุณนั้น เมื่อเป็น
เช่นนี้ สมณพราหมณ์พวกที่หนึ่งนั้น ก็ไม่หลุดพ้นอำนาจของมาร ไปได้ ถ้ากระไร เราต้องงดเว้น
จากการบริโภคปัญจกามคุณอันเป็นโลกามิสเสียทั้งสิ้น เมืองงดเว้นจากการบริโภคที่เป็นภัยแล้วต้อง
เข้าไปอาศัยอยู่ตามราวป่า ครั้นคิดดังนั้นแล้ว จึงงดเว้นจากการบริโภคปัญจกามคุณอันเป็นโลกามิส
เสียทั้งสิ้น เมืองงดเว้นจากการบริโภคที่เป็นภัยแล้วก็เข้าไปอยู่ตามราวป่า เธอเหล่านั้นมีผัดทองเป็น
กัษขาบ้าง มีข้าวฟ่างเป็นกัษขาบ้าง มีลูกเต๋ายเป็นกัษขาบ้าง มีกากข้าวเป็นกัษขาบ้าง มีสาหร่าย
เป็นกัษขาบ้าง มีรำเป็นกัษขาบ้าง มีข้าวตังเป็นกัษขาบ้าง มีกายนเป็นกัษขาบ้าง มีหญ้าเป็นกัษขา
บ้าง มีโคมัยเป็นกัษขาบ้าง มีเงาะไม้และผลไม้ในป่าเป็นอาหารบ้าง บริโภคผลไม้หล่น เยียวยา
อัตภาพอยู่ในราวป่านั้น ครั้นถึงเดือนท้ายฤดูคิมหันต์ เป็นเวลาที่สิ้นหญ้าและน้ำ เธอเหล่านั้นก็
มีร่างกายซบพอม เมื่อมีร่างกายซบพอม กำลังเรี่ยวแรงก็หมดไป เมื่อกำลังเรี่ยวแรงหมด เจโต-

[๓๐๐] ดุริยภิกษทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกที่สี่ คิดเห็นร่วมกันอย่างนี้ว่า สมณพราหมณ์พวกที่หนึ่ง เข้าไปสู่ปัญจกามคุณของมารอันเป็นโลกามิสแล้ว ลืมตัวบริโภคนิพปัญจกามคุณ เมื่อเธอเหล่านั้นเข้าไปในปัญจกามคุณนั้น ลืมตัว บริโภคนิพปัญจกามคุณ ก็มัวเมา เมื่อมัวเมา ก็ประมาท เมื่อประมาท ก็ถูกมารทำเอาได้ตามชอบใจในปัญจกามคุณนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น สมณพราหมณ์พวกที่หนึ่งนั้น ก็ไม่หลุดพ้นอำนาจของมารไปได้ ส่วนสมณพราหมณ์พวกที่สอง คิดเห็นร่วมกันอย่างนี้ว่า สมณพราหมณ์พวกที่หนึ่ง เข้าไปสู่ปัญจกามคุณของมารอันเป็นโลกามิสแล้ว ลืมตัว บริโภคนิพปัญจกามคุณ เมื่อเธอเหล่านั้นเข้าไปในปัญจกามคุณนั้น ลืมตัว บริโภคนิพปัญจกามคุณ ก็มัวเมา เมื่อมัวเมา ก็ประมาท เมื่อประมาท ก็ถูกมารทำเอาได้ตามชอบใจในปัญจกามคุณนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น สมณพราหมณ์พวกที่หนึ่งนั้น ก็ไม่หลุดพ้นอำนาจของมารไปได้ ถ้ากระไร เราต้องงดเว้นจากการบริโภคนิพปัญจกามคุณอันเป็นโลกามิสเสียทั้งสิ้น เมืองฉวันจากการบริโภคนิพปัญจกามคุณแล้ว ต้องเข้าไปอาศัยอยู่ตามราวป่า ฯลฯ เธอเหล่านั้นมีผัดทองเป็นกัณหาบั้ง มีข้าวฟ่างเป็นกัณหาบั้ง มีลูกเดือยเป็นกัณหาบั้ง มีกากข้าวเป็นกัณหาบั้ง มีสาหร่ายเป็นกัณหาบั้ง มีรำเป็นกัณหาบั้ง มีข้าวตังเป็นกัณหาบั้ง มีกำยานเป็นกัณหาบั้ง มีหญ้าเป็นกัณหาบั้ง มีโคมัยเป็นกัณหาบั้ง มีเงาะไม้และผลไม้อื่นเป็นอาหาร บริโภคนิพปัญจกามคุณแล้วหล่นเหยียวยอตกนอนอยู่ในราวป่านั้น ครั้นถึงเดือนท้ายฤดูคิมหันต์ เป็นเวลาที่สิ้นหญ้าและน้ำ เธอเหล่านั้นก็มีร่างกายซูบผอม เมื่อมีร่างกายซูบผอม กำลังเรียวแรงทั้งหมดไป เมื่อกำลังเรียวแรงหมดไป เจาโคตรมิตติเสื่อม เมื่อเจาโคตรมิตติเสื่อมแล้ว พวกเธอก็กลับหันเข้าสู่นิพปัญจกามคุณอันเป็นโลกามิสนั้นอีก เมื่อเข้าไปแล้ว ลืมตัวบริโภคนิพ-

* คุณของมารอันเป็นโลกามิสแล้ว สิมตัว บริโภคปัญจกามคุณ เมื่อเธอเหล่านั้นเข้าไปปัญจกามคุณนั้น สิมตัว บริโภคปัญจกามคุณ ก็มัวเมา เมื่อมัวเมา ก็ประมาท เมื่อประมาทก็ถูกมารทำเอาได้ตามชอบใจในปัญจกามคุณนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ สมณพราหมณ์พวกที่หนึ่งนั้น ก็ไม่หลุดพ้นอำนาจของมารไปได้. ส่วนสมณพราหมณ์พวกที่สองคิดเห็นร่วมกันอย่างนี้ว่า สมณพราหมณ์พวกที่หนึ่งเข้าไปสู่ปัญจกามคุณของมารอันเป็นโลกามิสแล้ว สิมตัว บริโภคปัญจกามคุณ เมื่อเธอเหล่านั้นเข้าไปในปัญจกามคุณนั้น สิมตัว บริโภคปัญจกามคุณ ก็มัวเมา เมื่อมัวเมา ก็ประมาท เมื่อประมาท ก็ถูกมารทำเอาได้ตามชอบใจในปัญจกามคุณนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ สมณพราหมณ์พวกที่หนึ่งนั้นก็ไม่หลุดพ้นอำนาจของมารไปได้ ถ้ากระไร เราต้องด่วนจากการบริโภคปัญจกามคุณอันเป็นโลกามิสเสียทั้งสิ้น เมืองด่วนจากการบริโภคที่เป็นภัยแล้ว ต้องเข้าไปอาศัยอยู่ตามรกรำป่า ฯลฯ เธอเหล่านั้นมีผัดต้องเป็นกัษบาบ้าง มีข้าวฟ่างเป็นกัษบาบ้าง มีลูกเต๋อยเป็นกัษบาบ้าง มีกากข้าวเป็นกัษบาบ้าง มีสาหร่ายเป็นกัษบาบ้าง มีรำเป็นกัษบาบ้าง มีข้าวตังเป็นกัษบาบ้าง มีกำยานเป็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ภิกขาบัง มหิณฺญาเป็นภิกขาบัง มิโคมฺยเป็นภิกขาบัง มีเงาไม้และผลไม้ในป่าเป็นอาหาร บริโภค
ผลไม้หล่น เยียวยาอติกาพอยในราวป่านั่น ครั้นถึงเดือนท้ายฤดูคิมหันต์ เป็นเวลาที่สิ้นหญ้า
และน้ำ เธอเหล่านั้นก็มีร่างกายซูบผอม เมื่อมีร่างกายซูบผอม กำลังเรียวแรงก็หมดไป
เมื่อกำลังเรียวแรงหมดไป เจโตวิมุตติก็เสื่อม เมื่อเจโตวิมุตติเสื่อมแล้ว พวกเธอก็กลับหันเข้าสู่
ปัญจกามคุณอันเป็นโลกามิสนั้นอีก เมื่อเข้าไปแล้ว ลืมตัว บริโภคปัญจกามคุณ ก็มัวเมา เมื่อ
มัวเมา ก็ประมาท เมื่อประมาท ก็ถูกมารทำเอาได้ตามชอบใจในปัญจกามคุณนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น
แม้สมณพราหมณ์พวกที่สองนั้น ก็ไม่หลุดพ้นอำนาจของมารไปได้ ถ้ากระไร เราจะต้องอาศัยอยู่
ใกล้ๆ ปัญจกามคุณของมารอันเป็นโลกามิสนั้น ครั้นอาศัยอยู่ในที่นั้นแล้ว ก็ไม่เข้าไปหาปัญจกาม—
*คุณของมารอันเป็นโลกามิส เมื่อไม่ลืมตัวบริโภคปัญจกามคุณ ก็จะไม่มัวเมา เมื่อไม่มัวเมา ก็จะ
ไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาท ก็จะไม่ถูกมารทำเอาได้ตามชอบใจในปัญจกามคุณนั้น . ครั้นคิดดังนี้
แล้ว สมณพราหมณ์เหล่านั้นก็อาศัยอยู่ใกล้ๆ ปัญจกามคุณของมารอันเป็นโลกามิสนั้น ครั้นอาศัย
อยู่ในที่นั้นแล้ว ก็ไม่เข้าไปหาปัญจกามคุณของมารอันเป็นโลกามิส เมื่อไม่ลืมตัวบริโภคปัญจกามคุณ
ก็ไม่มัวเมา เมื่อไม่มัวเมา ก็ไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาท ก็ไม่ถูกมารทำเอาได้ตามใจชอบในปัญจ—
*กามคุณนั้น . แต่ว่าสมณพราหมณ์เหล่านั้น มีความเห็นอย่างนี้ว่า โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลก
มีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ชีพก็อันนั้น สรรีก็อันนั้น ชีพอย่างหนึ่ง สรรีอย่างหนึ่ง สัตว์ตาย
แล้วเกิด สัตว์ตายแล้วไม่เกิด สัตว์ตายแล้วเกิดก็มี ไม่เกิดก็มี สัตว์ตายแล้ว เกิดก็มีไซ้ ไม่เกิด
ก็มีไซ้ เมื่อเป็นเช่นนั้น สมณพราหมณ์พวกที่สามนั้นก็ไม่หลุดพ้นอำนาจของมารไปได้ อย่างกระนั้น
เลย เราต้องอาศัยอยู่ในที่ซึ่งมารและบริวารของมารไปไม่ถึง ครั้นอาศัยในที่นั้นแล้ว ก็ไม่เข้าไป
หาปัญจกามคุณของมารอันเป็นโลกามิสนั้น จะไม่ลืมตัวบริโภคปัญจกามคุณ เมื่อไม่เข้าไปหา ไม่
ลืมตัวบริโภคปัญจกามคุณ ก็จะไม่มัวเมา เมื่อไม่มัวเมา ก็จะไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาท ก็
จะไม่ถูกมารทำเอาได้ตามชอบใจในปัญจกามคุณนั้น ครั้นคิดดังนี้แล้ว สมณพราหมณ์เหล่านั้น ก็อาศัย
อยู่ในที่ซึ่งมารและบริวารของมารไปไม่ถึง เมื่ออาศัยในที่นั้นแล้ว ก็ไม่เข้าไปหาปัญจกามคุณของ
มารอันเป็นโลกามิสนั้น ไม่ลืมตัวบริโภคปัญจกามคุณ เมื่อไม่ลืมตัวบริโภคปัญจกามคุณ ก็ไม่
มัวเมา เมื่อไม่มัวเมา ก็ไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาท ก็ไม่ถูกมารทำเอาได้ตามชอบใจในปัญจกาม
คุณนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น สมณพราหมณ์พวกที่สี่นั้น ก็หลุดพ้นอำนาจของมารไปได้ . ดูกุรภิกษุ
ทั้งหลาย เรากล่าวสมณพราหมณ์พวกที่สี่นี้ว่า เปรียบเหมือนฝูงเนื้อฝูงที่สี่นั้น .

ที่ซึ่งมารและบริวารของมารไปไม่ถึง

[๓๑๑] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ก็ที่ซึ่งมารและบริวารของมารไปไม่ถึง เป็นอย่างไร?

ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน
มีวิตก มีวิจาร มีปีติและสุข เกิดแต่เวกอยู่ ดูกุรภิกษุทั้งหลายนี้ เรากล่าวว่า ภิกษุได้ทำการให้
ตาบอด คือทำลายจักษุของมารให้ไม่เห็นร่องรอยถึงความไม่เห็นของมารผู้มีบาปธรรม .

ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ยังอีกข้อหนึ่ง คือ ภิกษุบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตภายใน
เป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตกวิจารสงบไป ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่
ดูกุรภิกษุทั้งหลาย นี้เรากล่าวว่า ภิกษุได้ทำการให้ตาบอด คือทำลายจักษุของมารให้ไม่เห็นร่องรอย
ถึงความไม่เห็นของมารผู้มีบาปธรรม .

ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ยังอีกข้อหนึ่ง คือ ภิกษุมือเบกขา มีสติสัมปชัญญะเสวยสุขด้วยนาม—

*กาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มีมือเบกขา
มีสติอยู่เป็นสุข ดูกุรภิกษุทั้งหลาย นี้เรากล่าวว่า ภิกษุได้ทำการให้ตาบอด คือทำลายจักษุของมาร
ให้ไม่เห็นร่องรอยถึงความไม่เห็นของมารผู้มีบาปธรรม .

ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ยังอีกข้อหนึ่ง คือ ภิกษุบรรลุตตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะ
ละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มือเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสทธีอยู่ ดูกุรภิกษุ
ทั้งหลาย นี้เรากล่าวว่า ภิกษุได้ทำการให้ตาบอด คือทำลายจักษุของมารให้ไม่เห็นร่องรอย ถึงความ
ไม่เห็นของมารผู้มีบาปธรรม .

ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ยังอีกข้อหนึ่ง คือ ภิกษุได้บรรลุอากาศาณญายตนฌาน ซึ่งมี
บริกรรมว่า อากาศหาที่สุดมิได้ อยู่ เพราะเพิกขุสัญญาเสียทั้งสิ้น เพราะปฏิขุสัญญาไม่ตั้งอยู่
เพราะไม่มีมนสิการนันทตตสัญญาอยู่ ดูกุรภิกษุทั้งหลาย นี้เรากล่าวว่า ภิกษุได้ทำการให้ตาบอด
คือทำลายจักษุของมารให้ไม่เห็นร่องรอยถึงความไม่เห็นของมารผู้มีบาปธรรม .

ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ยังอีกข้อหนึ่ง คือ ภิกษุล่วงอากาศาณญายตนฌานโดยประการทั้งปวง
เสียแล้ว ได้บรรลุวิญญูณญายตนฌาน ซึ่งมีบริกรรมว่า วิญญูณหาที่สุดมิได้ อยู่ ดูกุรภิกษุ
ทั้งหลาย นี้เรากล่าวว่า ภิกษุได้ทำการให้ตาบอด คือทำลายจักษุของมารให้ไม่เห็นร่องรอย ถึง
ความไม่เห็นของมารผู้มีบาปธรรม .

ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ยังอีกข้อหนึ่ง คือ ภิกษุล่วงวิญญูณญายตนฌานโดยประการทั้งปวง
เสียแล้ว ได้บรรลุอาภิกขุญญายตนฌาน ซึ่งมีบริกรรมว่า อะโรหณยหนึ่ง ไม่มีอยู่ ดูกุรภิกษุทั้งหลาย
นี้เรากล่าวว่า ภิกษุได้ทำการให้ตาบอด คือทำลายจักษุของมารให้ไม่เห็นร่องรอย ถึงความไม่เห็น
ของมารผู้มีบาปธรรม .

ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ยังอีกข้อหนึ่ง คือ ภิกษุล่วงอาภิกขุญญายตนฌานโดยประการทั้งปวง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก
เสียแล้ว ได้บรรลุเนวสัญญานาสัญญายตนนิมิตอยู่ ดุริยทุกขทั้งหลาย นี้เรากล่าวว่า ภิขุ ได้ทำ
มารให้ตาบอด คือทำลายจักษุของมารให้ไม่เห็นร่องรอย ถึงความไม่เห็นของมารผู้มีบาปธรรม .

ดุริยทุกขทั้งหลาย ยังอีกข้อหนึ่ง คือภิขุล่วงเนวสัญญานาสัญญายตนนิมิตโดยประการ
ทั้งปวงเสียแล้ว ได้บรรลุสัญญาเวทิตถิโรธอยู่ ก็และเพราะเห็นด้วยปัญญา เธอย่อมมีอาสวะสิ้น
ไป ดุริยทุกขทั้งหลาย นี้เรากล่าวว่า ภิขุ ได้ทำมารให้ตาบอด คือทำลายจักษุของมารให้ไม่เห็น
ร่องรอย ถึงความไม่เห็นของมารผู้มีบาปธรรม เป็นผู้ข้ามพ้นต้นเหตุอันข้องอยู่ในอารมณ์ต่างๆ
ในโลกเสียได้ .

พระผู้มีพระภาคตรัสพระพุทธรพจน์นี้จบลงแล้ว ภิขุเหล่านั้นมีความยินดีชื่นชมภายิตของ
พระผู้มีพระภาค ดังนี้แล .

จบ นิวาปสูตร ที่ ๕

๖. ปาสราสิสูตร

อุปมากรบ่วงดักสัตว์

[๓๑๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก-

* เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้น เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนั่งสงบถือบาตรจีวร
เสด็จเข้าไปยังกรุงสาวัตถีเพื่อบิณฑบาต ครั้นนั้นแล ภิขุหลายรูปเข้าไปหาท่านอนาถบิณฑิกถึงที่พัก
กล่าวดังนี้ว่า ดุริยอนาถ พวกข้าพเจ้าได้สดับธรรมิกกาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเป็น
เวลานานมาแล้ว ขอให้พวกข้าพเจ้าได้สดับธรรมิกกาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเถิด .

พระอนาถกล่าวว่า ถ้าเช่นนั้น ขอพวกท่านจงไปสู่อาศรมของพราหมณ์ชื่อรัมมะกะ จึ่งจะ
ได้สดับธรรมิกกาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค ภิขุเหล่านั้นได้รับคำท่านพระอนาถแล้ว ,

ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปบิณฑบาตที่กรุงสาวัตถี กลับจากบิณฑบาตในเวลา
ปัจฉิมกาลแล้ว ตรัสเรียกท่านพระอนาถมาตรัสชวนว่า ดุริยอนาถ เราจะไปพักผ่อนกลางวันที่
ปราสาทแห่งมการมารดา [นางวิสาขา] ที่บุพพาราม พระอนาถที่ได้ทูลรับพระดำรัสแล้ว พระผู้มี
พระภาคกับท่านพระอนาถ ได้เสด็จไปพักผ่อนกลางวันที่ปราสาทแห่งมการมารดาที่บุพพาราม
ครั้นเวลาเย็นเสด็จออกจากที่พักผ่อนแล้ว ตรัสเรียกท่านพระอนาถมาตรัสชวนว่า ดุริยอนาถ
เรามาไปสรงน้ำที่ท่าบพพโกฏฐกะ ๑- พระอนาถที่ได้ทูลรับพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคกับท่าน
พระอนาถได้เสด็จไปสรงน้ำที่ท่าบพพโกฏฐกะ สรงเสร็จแล้ว จึงกลับขึ้นมาทรงจีวรผืนเดียว
ประทับยืนฝั่งพระองค์อยู่ ท่านพระอนาถกราบทูลว่า พระเจ้าข้า อาศรมของพราหมณ์ชื่อรัมมะกะ
อยู่ไม่ไกล เป็นที่รื่นรมย์ น่าเลื่อมใส ขอจงเสด็จไปที่นั่นเพื่อทรงอนุเคราะห์เถิด พระผู้มีพระภาค
ทรงรับโดยดุษณีภาพ แล้วจึงเสด็จไปที่อาศรมของพราหมณ์ชื่อรัมมะกะ สมัยนั้น ภิขุหลายรูป
นั่งสนทนาธรรมิกากันอยู่ที่นั่น พระผู้มีพระภาคจึงประทับยืนอยู่ที่มุมประตูข้างนอก คอยให้ภิขุ
เหล่านั้นสนทนากันจบ .

๑๑ ท่าบพพโกฏฐกะอยู่ด้านปรจัน มีหาดทรายขาวสะอาดเป็นที่อาบน้ำ ๔ ที่ ที่สำหรับภักษัตริย์ชาวเมือง

๑๒ พวกภิขุ และพระพุทธรเจ้าไม่อาบรวมกัน

การแสวง ๒ อย่าง

[๓๑๓] ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่ ภิขุเหล่านั้นสนทนากันจบแล้ว
จึงทรงกระแอมแล้วเกาะบานประตู ภิขุเหล่านั้นได้เปิดประตูรับ พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปที่
อาศรมของพราหมณ์ชื่อรัมมะกะ ประทับนั่งบนอาสนะที่ได้จัดไว้ แล้วจึงตรัสถามภิขุทั้งหลายว่า
ดุริยทุกขทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนาเรื่องอะไรกัน และเรื่องอะไรที่พวกเธอสนทนากัน
ค้างไว้? ภิขุเหล่านั้นทูลว่าข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมิกกาปรารภถึงพระผู้มีพระภาคนั้นแล
พวกข้าพระองค์พูดกันค้างอยู่ ก็พอดีพระผู้มีพระภาคเสด็จมาถึง พระผู้มีพระภาค จึงตรัสว่า ตีละ
ภิขุทั้งหลาย การที่พวกเธอเป็นผู้เป็นกัลมสูตร ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา นั่งสนทนา
ธรรมิกกากัน เป็นการสมควร พวกเธอเมื่อนั่งประชุมกัน ควรทำกิจสองอย่าง คือสนทนาธรรม
กัน หรือนั่งนิ่งตามแบบพระอริยะ ดุริยทุกขทั้งหลาย การแสวงหาทั้งสองอย่าง คือ การแสวงหา
ที่ไม่ประเสริฐอย่างหนึ่ง การแสวงหาที่ประเสริฐอย่างหนึ่ง .

[๓๑๔] ดุริยทุกขทั้งหลาย การแสวงหาที่ไม่ประเสริฐเป็นไฉน? ดุริยทุกขทั้งหลาย
คนบางคนในโลกนี้ โดยตนเองเป็นผู้มีชาติเป็นธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่งมีชาติเป็นธรรมดาอยู่นั้น-

* แหละ เป็นผู้มีชราเป็นธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่งมีชราเป็นธรรมดาอยู่นั้นแหละ เป็นผู้มีพยาธิเป็น
ธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่งมีพยาธิเป็นธรรมดาอยู่นั้นแหละ เป็นผู้มีมรณะเป็นธรรมดา ยังแสวงหา
สิ่งมีมรณะเป็นธรรมดาอยู่นั้นแหละ เป็นผู้มีโคกเป็นธรรมดา ยังแสวงหาสิ่งมีโคกเป็นธรรมดา
อยู่นั้นแหละ เป็นผู้มีสังกิเลสเป็นธรรมดา ยังแสวงหาสิ่งมีสังกิเลสเป็นธรรมดาอยู่นั้นแหละ
ก็จะไรเรียกว่า สิ่งมีชาติเป็นธรรมดา บุตร ภรรยา ทาสหญิง ทาสชาย แพะ แกะ ไก่ สุกร ช้าง โค
ม้า ลา ทอง เงิน เรียกว่า สิ่งมีชาติเป็นธรรมดา ดุริยทุกขทั้งหลาย สิ่งมีชาติเป็นธรรมดาเหล่านั้น
เป็นอุปริ ผู้ที่ติดพัน ลุ่มหลง เกี่ยวข้องในสิ่งมีชาติเป็นธรรมดาเหล่านั้น ชื่อว่าโดยตนเองเป็น
ผู้มีชาติเป็นธรรมดา ยังแสวงหาสิ่งมีชาติเป็นธรรมดา อยู่กันนั้นแหละ ก็จะไรเล่าเรียกว่าสิ่งมีชรา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
ยังหนุ่มแน่น ตั้งอยู่ในปฐมวัย เมื่อพระมารดาและพระบิดาไม่ทรงปรารภจะให้เป็นบวช มีพระพักตร์
อาบด้วยน้ำพระเนตร ทรงกรรแสงอยู่ จึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกบวช
เป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้ว ก็เสาะหาว่ากุศลเป็นอย่างไร ขณะที่แสวงหาทางสงบระงับอันประ-

* เสริฐซึ่งหาทางอื่นยิ่งกว่ามิได้ ได้เข้าไปหาอาฬารดาบส กาลามโคตรแล้ว กล่าวว่า ท่านกาลามะ
ข้าพเจ้าปรารถนาจะประพุดติมหมจรรย์ ในธรรมวินัยนี้ เมื่อเรากล่าวอย่างนี้ อาฬารดาบสกาลามโคตร
จึงกล่าวกะเรดั่งนี้ว่า เชิญอยู่ก่อน ธรรมที่วิญญูชนพึงบรรลุลอย เพราะทำให้แจ้งด้วยความรู้ยิ่งเอง
ตามแบบอาจารย์ของตน ต่อกาลไม่นาน นึกเช่นเดียวกัน ดุริยกิจทั้งหลาย ต่อมาไม่นาน เรา
เรียนธรรมนั้นได้รวดเร็ว ชั่วขณะหุบปากเจรจาปราศรัยเท่านั้น เราก็กล่าวญาณวาทและเถรวาท
ได้ และทั้งเราทั้งคู่ก็ทราบชัดว่า เรารู้ เราเห็น เราจึงคิดว่า อาฬารดาบส กาลามโคตร
ย่อมบอกธรรม นี้โดยเหตุเพียงความเชื่ออย่างเดียวว่า เรากระทำให้แจ้งเข้าถึงอยู่ได้ เพราะรู้ยิ่งโดย
ตนเอง ก็หาไม่ได้ โดยที่แท้ อาฬารดาบส กาลามโคตร ก็รู้เห็นธรรมนี้อยู่ ต่อนั้น เราจึงเข้าไป
หาอาฬารดาบส กาลามโคตร แล้วถามว่า ข้าแต่ท่านกาลามะ ท่านกระทำให้แจ้งซึ่งธรรมนี้ เข้าถึง
บอกได้ เพราะรู้ยิ่งโดยตนเอง ด้วยเหตุเพียงเท่าใด?

เมื่อเรากลามเช่นนี้ อาฬารดาบส กาลามโคตร จึงบอกอาภิกขุญญาตนสมาบัติแก่เรา
เราจึงคิดว่ามิใช่แต่อาฬารดาบส กาลามโคตรเท่านั้น ที่มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาริ ปัญญา แม้เรา
ก็มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาริ ปัญญา เหมือนกัน มิฉะนั้น เราต้องเริ่มบำเพ็ญเพื่อให้แจ้งซึ่ง
ธรรมที่อาฬารดาบส กาลามโคตรบอกว่า กระทำให้แจ้ง เข้าถึงอยู่ได้ เพราะรู้ยิ่งโดยตนเอง
ดุริยกิจทั้งหลาย ต่อมาไม่นานนัก เราก็กกระทำให้แจ้งซึ่งธรรมนั้น เข้าถึงอยู่ได้ เพราะรู้ยิ่งโดย
ตนเอง ต่อนั้น เราจึงเข้าไปหาอาฬารดาบส กาลามโคตร แล้วถามว่า ข้าแต่ท่านกาลามะ ท่านกระทำ
ให้แจ้งซึ่งธรรมนี้ เข้าถึง บอกได้ เพราะรู้ยิ่งโดยตนเอง ด้วยเหตุเพียงเท่านี้หรือ?

อา. ดุริยผู้มีอายุ แม้ข้าพเจ้ากระทำให้แจ้งซึ่งธรรมนี้ เข้าถึง บอกได้ เพราะรู้ยิ่งโดย
ตนเอง ด้วยตนเหตุเพียงเท่านี้แหละ .

พ. ข้าแต่ท่านกาลามะ แม้ข้าพเจ้าก็กระทำให้แจ้งซึ่งธรรมนี้ เข้าถึงอยู่ได้ เพราะรู้ยิ่ง
โดยตนเอง ด้วยเหตุเพียงเท่านี้เหมือนกัน .

อา. เป็นลาภของพวกข้าพเจ้า พวกข้าพเจ้าได้ดีแล้ว ที่ได้เห็นสพรมจรรย์ผู้เช่นท่าน
เพราะข้าพเจ้ากระทำให้แจ้งซึ่งธรรมใด เข้าถึง บอกได้ เพราะรู้ยิ่งโดยตนเอง ท่านก็กระทำให้
แจ้งซึ่งธรรมนั้น เข้าถึงอยู่ได้ เพราะรู้ยิ่งโดยตนเอง ท่านกระทำให้แจ้งซึ่งธรรมใด เข้าถึงอยู่ได้
ข้าพเจ้าก็กระทำให้แจ้งซึ่งธรรมนั้น เข้าถึง บอกได้ เพราะรู้ยิ่งโดยตนเอง ข้าพเจ้าทราบธรรมใด
ท่านก็ทราบธรรมนั้น ท่านทราบธรรมใด ข้าพเจ้าก็ทราบธรรมนั้น เป็นอันว่า ข้าพเจ้าเป็นเช่นใด
ท่านก็เป็นเช่นนั้น ท่านเป็นเช่นใด ข้าพเจ้าเป็นเช่นนั้น มาเกิด บัดนี้ เราทั้งสองจะอยู่ร่วมกัน
บริหารคณะนี้ ดุริยกิจทั้งหลาย อาฬารดาบส กาลามโคตร ทั้งที่เป็นอาจารย์ของเรา ก็ยกย่อง
เราผู้เป็นศิษย์ให้เสมอเสมอกับตน และบูชาเราอย่างโอรส ด้วยประการฉะนี้ แต่เราคิดว่า ธรรมนี้
ไม่เป็นไปเพื่อฉันทพิทา วิราคะ นิโรธะ อุปสมะ อภิญญา สัมโพธิะ และนิพพาน เพียงเป็น
ไปเพื่อเข้าถึงอาภิกขุญญาตนสมาบัติเท่านั้น เราไม่พอใจ เบื่อหน่ายธรรมนั้น จึงลาจากไป .

สำนักอุทกดาบส

[๓๑๘] ดุริยกิจทั้งหลาย เรานั้นเป็นผู้เสาะหาว่ากุศลเป็นอย่างไร ขณะที่แสวงหาทาง
สงบระงับอันประเสริฐ ซึ่งหาทางอื่นยิ่งกว่ามิได้ ได้เข้าไปหาอุทกดาบส รัมมบุตร แล้วกล่าวว่า
ท่านรามะ ข้าพเจ้าปรารถนาจะประพุดติพรมจรรย์ในธรรมวินัยนี้ เมื่อเรากล่าวอย่างนี้ อุทกดาบส
รัมมบุตร จึงกล่าวกะเรดั่งนี้ว่า เชิญอยู่ก่อน ธรรมที่วิญญูชนพึงบรรลุลอย เพราะทำให้แจ้งด้วย
ความรู้ยิ่งเอง ตามแบบอาจารย์ของตน ต่อกาลไม่นาน นึกเช่นเดียวกัน ดุริยกิจทั้งหลาย
ต่อมาไม่นาน เราเรียนธรรมนั้นได้โดยรวดเร็ว ชั่วขณะหุบปาก เจรจาปราศรัยเท่านั้น เราก็กล่าว
ญาณวาท และเถรวาทได้ และทั้งเราทั้งคู่ก็ทราบชัดว่า เรารู้ เราเห็นเรานั้น จึงคิดว่า รัมมบุตร
ย่อมบอกธรรมนี้ โดยเหตุเพียงความเชื่ออย่างเดียวว่า เรากระทำให้แจ้ง เข้าถึงอยู่ได้ เพราะรู้ยิ่ง
โดยตนเอง ก็หาไม่ได้ โดยที่แท้ รัมมบุตรก็รู้เห็นธรรมนี้อยู่ ต่อนั้น เราจึงเข้าไปหาอุทกดาบส
รัมมบุตร แล้วถามว่า ดุริยท่านรามะ ท่านกระทำให้แจ้งซึ่งธรรมนี้ เข้าถึง บอกได้ เพราะรู้ยิ่ง
โดยตนเอง ด้วยเหตุเพียงเท่าใด?

เมื่อเรากลามอย่างนี้ อุทกดาบส รัมมบุตร จึงบอกเนวสัณญานาสัณญายาตนสมาบัติแก่
เรา เราจึงคิดว่า มิใช่แต่เพียงอุทกดาบส รัมมบุตรเท่านั้น ที่มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาริ ปัญญา
แม้เราก็มัศรัทธา วิริยะ สติ สมาริ ปัญญา เหมือนกัน มิฉะนั้น เราต้องเริ่มบำเพ็ญเพียร
เพื่อให้แจ้งซึ่งธรรมที่อุทกดาบส รัมมบุตรบอกว่า กระทำให้แจ้งเข้าถึงอยู่ได้ เพราะรู้ยิ่งโดย
ตนเอง ดุริยกิจทั้งหลาย ต่อมาไม่นานนัก เราก็กได้กระทำให้แจ้งซึ่งธรรมนั้น เข้าถึงอยู่ได้
เพราะรู้ยิ่งโดยตนเอง ต่อนั้น เราจึงเข้าไปหาอุทกดาบส รัมมบุตร แล้วถามว่า ดุริยท่านรามะ
ท่านกระทำให้แจ้งซึ่งธรรมนี้ เข้าถึง บอกได้ เพราะรู้ยิ่งโดยตนเอง ด้วยเหตุเพียงเท่านี้หรือ?

อุ. ดุริยผู้มีอายุ แม้ข้าพเจ้าก็กระทำให้แจ้งซึ่งธรรมนี้ เข้าถึง บอกได้เพราะรู้ยิ่งโดย
ตนเอง โดยเหตุเพียงเท่านี้แหละ .

พ. ดุริยท่านรามะ แม้ข้าพเจ้าก็กระทำให้แจ้งซึ่งธรรมนี้ เข้าถึงอยู่ได้เพราะรู้ยิ่งด้วยตน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
เอง ด้วยเหตุเท่านั้นเหมือนกัน .

อุ. เป็นลาภของพวกข้าพเจ้า พวกข้าพเจ้าได้ดีแล้ว ที่ได้เห็นพรหมจารีผู้เช่นท่าน เพราะ
ท่านรณะกระทำให้แจ้งซึ่งธรรมใด เข้าถึง บอกได้ เพราะรู้อย่างใดตนเอง ท่านก็กระทำให้แจ้ง
ซึ่งธรรมนั้น เข้าถึง บอกได้ เพราะรู้อย่างใดตนเอง ท่านกระทำให้แจ้งซึ่งธรรมใด เข้าถึงอยู่ได้
เพราะรู้อย่างใดตนเอง ท่านรณะก็กระทำให้แจ้งซึ่งธรรมนั้น เข้าถึงบอกได้ เพราะรู้อย่างใดตนเอง
ท่านรณะได้ทราบธรรมใด ท่านก็ทราบธรรมนั้น ท่านทราบธรรมใด ท่านรณะก็ได้ทราบธรรมนั้น
เป็นอันว่า ท่านรณะเป็นเช่นใด ท่านก็ได้เป็นเช่นนั้น ท่านเป็นเช่นใด ท่านรณะก็ได้เป็นเช่นนั้น
มาเกิด บัดนี้ เราทั้งสองจะอยู่ร่วมกัน บริหารคณะนี้ ดุริยกิจทั้งหลาย อุทกดาบส รามบุตร
ทั้งที่เป็นสพรหมจารีของเรา ก็ยกย่องไว้ในฐานะอาจารย์ และบูชาเราอย่างไธยด้วยประการฉะนี้ .
แต่เราคิดว่า ธรรมนี้ไม่เป็นไปเพื่อฉันทพิทา วิราคะ นิโรธ อุปสมะ อภิญญา สัมโพธิ์ และ
นิพพาน เพียงเป็นไปเพื่อเข้าถึงแนวสัญญานาสัญญาตนสมาบัติเท่านั้น . เราไม่พอใจ เบื่อหน่าย
ธรรมนั้น จึงลาจากไป .

ตรัสรู้สังขาร

[๓๑๙] ดุริยกิจทั้งหลาย เรานั้นเป็นผู้ชอบสละหาว่ากศลเป็นอย่างไร ขณะที่แสวงหา
ทางสงบระงับอันประเสริฐ ซึ่งหาทางอื่นยิ่งกว่ามิได้ เมื่อเที่ยวจาริกไปในมคธชนบทโดยลำดับ
ได้ไปถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ได้เห็นภุมิภาคที่น้ำรินรมย์ มีราวป่าเป็นที่เพลินใจ มีแม่น้ำไหล
ไม่ขาดสาย มีทิวาสะอาดดี น้ำรินรมย์ มีโคจรคามตั้งอยู่โดยรอบ . เราจึงคิดว่า ภุมิภาคเป็นที่น้ำ
รินรมย์หนอ มีราวป่าเป็นที่เพลินใจ มีแม่น้ำไหลไม่ขาดสาย มีทิวาสะอาดดีน้ำรินรมย์ มีโคจรคาม
ตั้งอยู่โดยรอบ เป็นที่สมควรเริ่มบำเพ็ญเพียรของกุลบุตรผู้ต้องการจะบำเพ็ญเพียร . เราจึงนั่ง ณ ที่
นั้นด้วยคิดว่า ที่นี้เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร .

[๓๒๐] ดุริยกิจทั้งหลาย เราโดยตนเอง เป็นผู้มิใช่ชาติเป็นธรรมดาทราบชัดโทษในสิ่ง
มิใช่ชาติเป็นธรรมดา แสงสว่างได้บรรลุนิพพาน ที่ไม่เกิดหาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ เกษมจากโยคะ
เป็นผู้มิใช่ราเป็นธรรมดา ทราบชัดโทษในสิ่งมิใช่ราเป็นธรรมดา แสงสว่างได้บรรลุนิพพาน ที่ไม่เกิด
หาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ เกษมจากโยคะ เป็นผู้มิใช่พริเป็นธรรมดา ทราบชัดโทษในสิ่งมิใช่พริ
เป็นธรรมดา แสงสว่างได้บรรลุนิพพานที่หาพริมิได้ หาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ เกษมจากโยคะ
เป็นผู้มิมีระเป็นธรรมดา ทราบชัดโทษในสิ่งมิมีระเป็นธรรมดา แสงสว่างได้บรรลุนิพพาน
ที่ไม่ตาย หาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ เกษมจากโยคะ เป็นผู้มิใช่โสเป็นธรรมดา ทราบชัดโทษในสิ่งมิ
โสเป็นธรรมดา แสงสว่างได้บรรลุนิพพานที่หาโสมิได้ หาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ เกษมจาก
โยคะ เป็นผู้มิสังกิลเป็นธรรมดา ทราบชัดโทษในสิ่งมิสังกิลเป็นธรรมดา แสงสว่างได้
บรรลุนิพพาน ที่ไม่เศร้าหมอง หาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ เกษมจากโยคะ และญาณทัสสนะได้เกิด
แก่เราว่า ริมตของเราไม่กำเรบ ชาตินี้มีในที่สุด ไม่มีภพใหม่ต่อไป .

[๓๒๑] ดุริยกิจทั้งหลาย เราได้มีความดำริดังนี้ว่า ธรรมที่เราได้บรรลุนั้นแล ลึก เห็น
ได้โดยยาก รู้ตามได้โดยยาก เป็นธรรมสงบ ประณีต อันความตรึกหยังไม่ถึง ละเอียด รู้ได้
แต่บัดนี้คิด ส่วนประชาชนนี้ เป็นผู้ยินดี เพลิดเพลินใจในอาลัย เป็นผู้เห็นปฏิจกสมุปปาทที่เป็น
ปัจฉัยแห่งธรรมเหล่านี้ได้โดยยาก และเห็นได้โดยยากซึ่งธรรมที่สงบสังขารทั้งปวง สลัดอุป
ทั้งปวง เป็นที่สิ้นตัณหาเป็นที่สาร์อก เป็นที่ดับ เป็นที่ออกจากตัณหา ก็ถ้าเราพึงแสดงธรรม
และคนอื่น ไม่รู้ตามธรรมของเรา ก็จะเป็นความลำบาก เหน็ดเหนื่อยแก่เราเปล่า . ดุริยกิจทั้งหลาย
ทั้งคากาที่เป็นอัครยยังนัก ไม่เคยได้สดับมาแต่ก่อน ก็ได้แจ่มแจ้งแก่เราดังนี้
ธรรมนี้เราบรรลได้โดยยาก บัดนี้ ไม่ควรประกาศ ธรรมนี้ไม่เป็นธรรมที่ชน
ผู้มีราคะโทะหนาแน่นตรัสรู้ได้โดยง่าย ชนผู้มีราคะกล้า ถูกกองความมืดมุ่มหนอ
ไว้ ย่อมไม่เห็นธรรมที่ยังสัตว์ให้ถึงที่ทวนกระแสโลก ละเอียด ลึก เห็นได้
โดยยากเป็นอน .

ดุริยกิจทั้งหลาย เมื่อเราคิดเห็นเช่นนั้น ก็มีจิตน้อมไปเพื่อความเป็นผู้ชวนชายน้อย
ไม่น้อมไปเพื่อแสดงธรรม .

[๓๒๒] ดุริยกิจทั้งหลาย ครั้นนั้น สหัมบดีพรหม ทราบความดำริของเรา จึงได้มี
ความปริวิตกว่า โอ โลกจะฉิบหาย แผลกลาญเสียแล้วหนอ เพราะพระตถาคตอรหันตสัมมา-

* สัมพุทธเจ้า มีพระทัยน้อมไปเพื่อความเป็นผู้ชวนชายน้อย ไม่น้อมไปเพื่อทรงแสดงธรรม
สหัมบดีพรหมจึงอันตรธานจากพรหมโลก มาปรากฏตัวตรงหน้าเรา คล้ายกับบุรุษผู้มีกำลัง
เหยียดแขนทั้งสองออก หรือแขนที่เหยียดเข้า ฉะนั้น แล้วจึงเจวียงผ้าอุตราสงค์ ประคองอัญชลี
มาทางเรา กราบทูลดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงแสดงธรรม ขอพระ-

* สุตตจกทรงแสดงธรรม สัตว์ผู้มีกิเลสจลลิตที่ดวงตาน้อยเป็นปรกติมีอยู่ เพราะ ไม่ได้สดับธรรม
สัตว์เหล่านั้นจึงเสื่อม ผู้ที่รู้ธรรมจักมีอยู่ ครั้นสหัมบดีพรหมกล่าวดังนี้แล้วจึงกล่าวคาถาประพันธ์
ต่อไปนี้ว่า

แต่ก่อน ในแคล้วมคธ ได้ปรากฏมีธรรมที่ไม่บริสุทธิ์ ซึ่งชนพวกที่มีความ
เศร้าหมองคิดไว้ ขอพระองค์จงทรงเปิดประตอมฤตธรรม ขอสัตว์ทั้งหลาย
จงได้สดับธรรมที่พระองค์ผู้ทรงหมดมลทินได้ตรัสรู้ ชนผู้ยวบายนอดเขาศิลา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
พึงเห็นประชนชนได้โดยรอบ ฉะนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระปรีชา มีพระเนตร
คือปัญญาโดยรอบ ขอพระองค์ผู้หมดโลก จงแสดงขึ้นปราสาทคือพระปัญญาที่
สำเร็จด้วยธรรม ซึ่งเปรียบด้วยยอดเขาคีลาแล้ว จึงทรงตรวจดูประชนชนผู้ระทม
ด้วยความโศก ถูกชาติชราครอบงำ ฉะนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงความเพียร
ทรงชนะสงคราม ผู้นำหมู่สัตว์ ผู้หาภิเลสมีได้ ขอพระองค์จงแสดงเที่ยวไป
โปรดสัตว์โลก ขอพระองค์ผู้มีพระภาคจงทรงแสดงธรรม ผู้รู้ตามจักมีอยู่ .

สหัมบดีพรหมอาราธนาแสดงธรรม

[๓๒๓] ดูกุริกษทั้งหลาย เพราะทราบการอาราธนาของสหัมบดีพรหม และเพราะอาศัย
ความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย เราจึงได้ตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ ก็ได้เห็นเหล่าสัตว์ผู้มีกิเลสจตุลลี
ในดวงตาน้อยก็มี ผู้มีกิเลสจตุลลีในดวงตามากก็มี ผู้มีอินทรีย์กล้าก็มี ผู้มีอินทรีย์อ่อนก็มี ผู้มี
อาการดีก็มี ผู้มีอาการชั่วก็มี ผู้พอจะฟังสอนให้รู้ได้ง่ายก็มี ผู้จะฟังสอนให้รู้ได้ยากก็มี บางพวก
มีปกติเห็นโทษและภัยในปรโลก มีอธิบายเป็นคำเปรียบว่า ในกอบล ในกอบปทุม หรือในกอ
บุญทริก ดอกกอบล ดอกปทุม ดอกบุญทริก บางดอกเกิดในน้ำ เจริญในน้ำ อยู่กับน้ำยังจม
อยู่ภายในน้ำ อันน้ำหล่อเลี้ยงไว้ บางดอกเกิดในน้ำ เจริญในน้ำ อยู่กับน้ำ ตั้งอยู่เสมอกับน้ำ
บางดอกเกิดในน้ำ เจริญในน้ำ โผล่พ้นน้ำขึ้นมาแล้วตั้งอยู่ น้ำก็ซาบเข้าไปได้ ฉะนั้น เราขณะ
ที่ตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ ก็ได้เห็นเหล่าสัตว์ ฉะนั้น คือ บางพวกมีกิเลสจตุลลีในดวงตาน้อย
บางพวกมีกิเลสจตุลลีในดวงตามาก บางพวกมีอินทรีย์กล้า บางพวกมีอินทรีย์อ่อน บางพวกมี
อาการดี บางพวกมีอาการชั่ว บางพวกพอจะสอนให้รู้ได้ง่าย บางพวกสอนให้รู้ได้ยาก บางพวก
มีปกติเห็นโทษและภัยในปรโลก . เราจึงได้กล่าวคาถาตอบสหัมบดีพรหมว่า

เราได้เปิดประตูมฤตธรรมรับชนผู้ขอบสดับ ซึ่งยืนศรัทธาภาชนะออกรับ

ดูกรพรหมเรานึกถึงความลำบาก จึงไม่ได้แสดงธรรมที่ประณีตซึ่งเราชำนาญดี
ในหมู่มนุษย์ .

เมื่อสหัมบดีพรหมทราบวาทะของผู้มีพระภาคทรงประทานโอกาส เพื่อแสดงธรรมแล้ว
จึงอภิวาทเรา กระทำประทักษิณ อันตรธานไปในที่นั้น .

ทรงรำพึงถึงปฐมเทศนา

[๓๒๔] ดูกุริกษทั้งหลาย เราจึงคิดตั้งนี้ว่า เราจะพึงแสดงธรรมเป็นครั้งแรกแก่ใคร
หนอ ใครจักทราบชัดธรรมนี้ได้โดยเร็ว . เราจึงคิดตั้งนี้ว่า อาฬารดาบส กาลามโคตรนี้แล เป็น
บัณฑิต ฉลาด มีปัญญา มีกิเลสจตุลลีในดวงตาน้อยมานาน ถ้าไหน เราพึงแสดงธรรมเป็น
ครั้งแรกแก่เธอ เธอจักทราบชัดธรรมนี้ได้โดยเร็ว . ครั้นนั้น เทวดาตนหนึ่งเข้ามาหาเราแล้วทูล
ตั้งนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาฬารดาบส กาลามโคตร ตายไปแล้วได้ ๗ วัน . อนึ่ง เราก็
เกิดญาณทัสสนะว่า อาฬารดาบส กาลามโคตร ตายไปแล้วได้ ๗ วัน . เราจึงคิดตั้งนี้ว่า
อาฬารดาบส กาลามโคตร เป็นผู้เสื่อมจากคุณอันยิ่งใหญ่เสียแล้วหนอ เพราะถ้าเธอพึงได้
สดับธรรมนี้ไซ้ ก็จักพึงทราบชัดได้โดยเร็ว . เราจึงคิดตั้งนี้ว่า เราจะพึงแสดงธรรมเป็นครั้งแรก
แก่ใครหนอ ใครจักทราบชัดธรรมนี้ได้โดยเร็ว . เราจึงคิดตั้งนี้ว่า อุทกดาบส รัมมบุตรนี้แลเป็น
บัณฑิต ฉลาด มีปัญญา มีกิเลสจตุลลีในดวงตาน้อยมานาน ถ้าไหน เราพึงแสดงธรรมเป็น
ครั้งแรกแก่เธอ เธอจักทราบชัดธรรมนี้ได้โดยเร็ว . ครั้นนั้น เทวดาตนหนึ่งเข้ามาหาเราแล้วทูลว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญอุทกดาบส รัมมบุตร ได้ตายไปเสียแล้วเมื่อเย็นวานนี้ . อนึ่ง เราก็เกิด
ญาณทัสสนะว่า อุทกดาบส รัมมบุตร ได้ตายไปเสียแล้วเมื่อเย็นวานนี้ . เราจึงคิดตั้งนี้ว่า
อุทกดาบส รัมมบุตร เป็นผู้เสื่อมจากคุณอันยิ่งใหญ่เสียแล้วหนอ เพราะถ้าเธอพึงได้สดับธรรม
นี้ไซ้ ก็จักพึงทราบชัดได้โดยเร็ว . เราจึงคิดตั้งนี้ว่า เราจะพึงแสดงธรรมเป็นครั้งแรกแก่ใครหนอ
ใครจักทราบชัดธรรมนี้ได้โดยเร็ว . เราจึงคิดตั้งนี้ว่า ภิกษุปัญจวัคคีย์ได้อุปัฏฐากเรา ผู้กำลังบำเพ็ญ
เพียรอยู่ เป็นผู้มื่อการะเกษรามาหนัก ถ้าไหน เราพึงแสดงธรรมเป็นครั้งแรกแก่พวกเธอ . เรา
จึงคิดตั้งนี้ว่า บัดนี้ ภิกษุปัญจวัคคีย์อยู่ที่ไหนหนอ . เรารู้ได้ว่า ภิกษุปัญจวัคคีย์อยู่ในป่าอิสิป-

* ตมมฤกทายวัน เขตพระนครพาราณสี ด้วยทิพยจักขุที่บริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ . ครั้นเราอยู่
ที่ตำบลอุรุเวลาพอสสมควรแล้ว จึงได้ออกจากริกไปเมืองพาราณสี .

[๓๒๕] ดูกุริกษทั้งหลาย อาชีวกชื่ออุปกะได้เห็นเราผู้กำลังเดินทางไกลที่ระหว่างแม่น้ำ
คยาและต้นมหาโพธิ์ จึงถามเราว่า ดูกรอาวุโส อินทรีย์ของท่านผ่องใสนัก ฌริวรรณของท่าน
บริสุทธิ์ ผุดผ่อง ท่านได้บรรพชาเฉพาะใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบใจธรรมของ
ใคร . เมื่ออุปกะอาชีวกถามอย่างนี้ เราจึงได้กล่าวคาถาตอบว่า

เราเป็นผู้ครอบงำธรรมทั้งปวง รู้แจ้งธรรมทั้งปวง อันตัณหาให้ติดไม่ได้ใน
ธรรมทั้งปวง ละเว้นธรรมทั้งปวง พ้น (น้อมใจ) ไปในธรรมเป็นที่สิ้นตัณหา
เพราะรู้ยิ่งด้วยตนเองเราจะพึงแสดงใครเล่าว่า เป็นอาจารย์ อาจารย์ของเราไม่มี
ผู้ที่ติเหมือนเราไม่มี ผู้ที่เทียมเสมอเราไม่มี ในโลกทั้งเทวโลก เพราะเราเป็น
พระอรหันต์ เป็นศาสดาผู้ยอดเยี่ยม เป็นสัมมาสัมพุทธองค์เอก เป็นผู้เย็น
ดับกิเลสได้แล้ว เราจะไปบิณฑบาตของชาวกาสิเพื่อแสดงธรรมจักร โดยหมายจะ
บันลือกล่อมมฤตธรรม ในโลกที่มีตมณ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
อุปกะอาชีวคามเรวว่า เหตุใด ท่านจึงปฏิญาณว่า เป็นอรหันต่อนันตะชินะ? เราจึง
กล่าวคาถาตอบว่า

ผู้ที่ถึงอาสวัชชัยเช่นเรา ย่อมเป็นผู้มีนามว่า ชินะเพราะบาปธรรมทั้งหลายเราได้
ชนะแล้ว ฉะนั้น เราจึงมีนามว่า ชินะ .

เมื่อเรากล่าวตอบอย่างนี้ อุปกะอาชวณันได้กล่าวว่า ฟังเป็นเช่นนั้นหรือ ท่าน สัน
ติระชะ แล้วหลีกทางไป .

ทรงโปรดเบญจวัคคีย์

[๓๒๖] ดุรภิกษุทั้งหลาย เราจึงออกเดินทางต่อไปโดยลำดับ จนถึงพวกภิกษุปัญจวัคคีย์
ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตเมืองพาราณสี . พวกภิกษุปัญจวัคคีย์ได้เห็นเราเดินทางมาแต่ไกล
จึงได้นัดหมายกันว่า ท่านพระสมณโคดม พระองค์นี้ ที่เป็นผู้มีกมมาก คลายความเพียร เรียน
มาเพื่อความเป็นผู้มีกมมาก กำลังเสด็จมา พวกเราไม่ต้องไหว ไม่ต้องลุกขึ้นยืนรับ ไม่ต้องรับ
บาตรจีวร แต่จะต้องป้อนสนะไว้ ถ้าทรงปรารภนา ก็จักประทับนั่ง . เมื่อเราเข้าไปใกล้ พวก
ภิกษุปัญจวัคคีย์ ก็ไม่สามารถดำรงอยู่ในข้อนัดหมายกัน คือ บางรูปลุกขึ้นรับบาตรจีวร บางรูป
ป้อนสนะ บางรูปตั้งน้ำล้างเท้า แต่พูดกับเราโดยระบุนาม และใช้คำพูดว่า "อาวุโส" เราจึง
บอกภิกษุปัญจวัคคีย์ว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย พวกเธออย่าได้พูดกับตถาคตโดยระบุนาม และใช้คำ
พูดว่า "อาวุโส" ตถาคตได้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธ พวกเธอจงเจียสตกลงสดับ เราจะสอน
อมฤตธรรมที่เราได้บรรลุ เราจะแสดงธรรม เมื่อพวกเธอปฏิบัติตามที่เราสอน ไม่นานนัก ก็จัก
กระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพรหมจรรย์ อันเป็นคุณยอดเยี่ยม ที่กลบตรผู้ออกบรพพาโดยชอบ มุ่ง
หมาย ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ เพราะรู้ยิ่งด้วยตนเอง . เมื่อเรากล่าวอย่างนี้แล้ว พวกภิกษุปัญจวัคคีย์
ได้กล่าวกับเรว่า ดุรอาวุโส โคดม แม้เพราะการประพฤติดังนั้น เพราะการปฏิบัติเช่นนั้น
เพราะการบำเพ็ญทุกกรกิริยาอย่างนั้น ท่านก็ไม่ได้บรรลุตตริมนุสสรธรรม ที่เป็นอริยญาณที่สสนะ
ขึ้นพิเศษอย่างเพียงพอ ก็บัดนี้ โจนเล่า ท่านผู้เป็นคนมีกมมาก คลายความเพียร เรียนมาเพื่อ
ความเป็นคนมีกมมาก จักบรรลุตตริมนุสสรธรรม ที่เป็นอริยญาณที่สสนะขึ้นพิเศษอย่างเพียงพอ
ได้ เมื่อพวกภิกษุปัญจวัคคีย์กล่าวอย่างนี้แล้ว เราจึงได้กล่าวว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตมิได้
เป็นคนมีกมมาก มิได้คลายความเพียร เรียนมาเพื่อความเป็นคนมีกมมาก ตถาคตได้เป็นอรหันต
สัมมาสัมพุทธ พวกเธอจงเจียสตกลงสดับ เราจะสอนอมฤตธรรมที่เราได้บรรลุแล้ว เราจะ
แสดงธรรม เมื่อพวกเธอปฏิบัติตามที่เราสอน ไม่นานนัก ก็จักกระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพรหมจรรย์
อันเป็นคุณยอดเยี่ยม ที่กลบตรผู้ออกบรพพาโดยชอบ มุ่งหมาย ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ เพราะรู้
ยิ่งด้วยตนเอง . พวกภิกษุปัญจวัคคีย์ได้กล่าวคัดค้านกะเราเป็นครั้งที่สอง เป็นครั้งที่สาม เมื่อ
พวกภิกษุปัญจวัคคีย์กล่าวคัดค้านอยู่อย่างนี้ เราจึงได้กล่าวว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย
จำได้หรือไม่ว่า คำอย่างนี้ เราได้เคยพูดมาแล้วแต่ก่อน . พวกภิกษุปัญจวัคคีย์กล่าวว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ คำอย่างนี้พระองค์มิได้เคยตรัสเลย . เราจึงกล่าวว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย ตถาคต
มิได้เป็นคนมีกมมาก มิได้คลายความเพียร เรียนมาเพื่อความเป็นคนมีกมมาก ตถาคตได้เป็นอรหันต-

* สัมมาสัมพุทธ พวกเธอจงเจียสตกลงสดับ เราจะสอนอมฤตธรรมที่เราได้บรรลุแล้ว เราจะแสดง
ธรรม เมื่อพวกเธอปฏิบัติตามที่เราสอน ไม่นานนัก ก็จักกระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพรหมจรรย์ อัน
เป็นคุณยอดเยี่ยมที่กลบตรผู้ออกบรพพาโดยชอบ มุ่งหมายในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ เพราะรู้
ยิ่งด้วยตนเอง . เราจึงได้สามารถให้พวกภิกษุปัญจวัคคีย์ยอมเข้าใจตาม . เรากล่าวสอนภิกษุสองรูป
ภิกษุสามรูปก็เที่ยวไปบิณฑบาต เราทั้งหกคนฉันบิณฑบาตที่ภิกษุสามรูปนำมา . เรากล่าวสอน
ภิกษุสามรูป ภิกษุสองรูปก็เที่ยวไปบิณฑบาต เราทั้งหกคนฉันบิณฑบาตที่ภิกษุสองรูปนำมา ครั้ง
นั้น พวกภิกษุปัญจวัคคีย์อันเราโอวาทอนุศาสน์อยู่อย่างนี้ โดยตนเองเป็นผู้มีชาติเป็นธรรมดา
ทราบชัตโทษในสิ่งมีชาติเป็นธรรมดา แสงวหาจนได้บรรลุนิพพาน ที่ไม่เกิด หารธรรมอื่นยิ่งกว่า
มิได้ เกษมจากโยคะ เป็นผู้มิชราเป็นธรรมดา ทราบชัตโทษในสิ่งที่มีชราเป็นธรรมดา แสง
วหาจนได้บรรลุนิพพาน ที่ไม่แก่ หารธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ เกษมจากโยคะ เป็นผู้มิพยาธิเป็น
ธรรมดา ทราบชัตโทษในสิ่งมิพยาธิเป็นธรรมดา แสงวหาจนได้บรรลุนิพพาน ที่หาพยาธิมิได้
หารธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ เกษมจากโยคะ เป็นผู้มิมีภระเป็นธรรมดา ทราบชัตโทษในสิ่งมีภระ
เป็นธรรมดา แสงวหาจนได้บรรลุนิพพาน ที่ไม่ตาย หารธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ เกษมจากโยคะ เป็น
ผู้มีโสภเป็นธรรมดา ทราบชัตโทษในสิ่งมิโสภเป็นธรรมดา แสงวหาจนได้บรรลุนิพพาน ที่หา
โสภมิได้ หารธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ เกษมจากโยคะ เป็นผู้มิสังกิเลสเป็นธรรมดา ทราบชัตโทษใน
สิ่งมิสังกิเลสเป็นธรรมดา แสงวหาจนได้บรรลุนิพพาน ที่ไม่เศร้าหมอง หารธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้
เกษมจากโยคะ และพวกภิกษุปัญจวัคคีย์เหล่านั้น ได้เกิดญาณที่สสนะขึ้นมามีว่า ภูมิของพวก
เราไม่กำเริบ ชาตินี้มีในที่สุด ไม่มีภพใหม่ต่อไป .

[๓๒๗] ดุรภิกษุทั้งหลาย กามคุณเหล่านี้มี ๕ . กามคุณ ๕ เป็นไหน? คือ รูปที่พึง
ทราบชัตได้ด้วยจักขุ ซึ่งเป็นที่น่าปรารภนา น่าใคร่ น่าชอบใจ น่ารักประกอบด้วยกาม เป็นที่
ตั้งแห่งความกำหนัด เสียซึ่งที่พึงทราบชัตได้ด้วยโสต . . . กลิ่นที่พึงทราบชัตได้ด้วยฆานะ . . . รสที่พึง
ทราบชัตได้ด้วยชิวหา . . . โผฏฐัพพะที่พึงทราบชัตได้ด้วยกาย ซึ่งเป็นที่น่าปรารภนา น่าใคร่ น่า
ชอบใจ น่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ดุรภิกษุทั้งหลาย กามคุณ ๕

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
เหล่านี้แล . สมณพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่งไฝฝืน ลุ่มหลง ติดพัน ไม่เห็นโทษ ไม่มีปัญญาที่
จะคิดนํ้าตนออก ย่อมบริโศกคามคุณ ๕ เหล่านี้ สมณพราหมณ์พวกนั้น บัณฑิตพึงทราบว่าเป็นผู้ถึงความเสื่อมความพินาศ ถูกมารผู้โง่บาปกระทำได้ตามต้องการ .

อุปมาสมณพราหมณ์กับฝูงเนื้อ

[๓๒๘] ดูกุริกษุทั้งหลาย เหมือนอย่างว่า เนื้อป่าที่ติดบ่วงนอนทับกองบ่วง พึงทราบ
ว่าเป็นสัตว์ที่ถึงความเสื่อมความพินาศ ถูกพรานกระทำได้ตามต้องการ เมื่อพรานเดินเข้ามา
ก็หนีไปไม่ได้ ตามปรารถนา ฉนั้นใด สมณพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่ง ไฝฝืน ลุ่มหลง ติดพัน
ไม่เห็นโทษ ไม่มีปัญญาที่จะคิดนํ้าตนออก ย่อมบริโศกคามคุณ ๕ เหล่านี้ สมณพราหมณ์พวกนั้น .
บัณฑิตพึงทราบว่าเป็นผู้ถึงความเสื่อมความพินาศ ถูกมารผู้โง่บาปกระทำได้ตามต้องการ ฉนั้น
สมณพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่งไม่ไฝฝืน ไม่ลุ่มหลง ไม่ติดพัน เห็นโทษ มีปัญญาที่จะคิดนํ้าตน
ออก ย่อมบริโศกคามคุณ ๕ เหล่านี้ สมณพราหมณ์พวกนั้น บัณฑิตพึงทราบว่าเป็นผู้ไม่ถึงความ
เสื่อมความพินาศ ไม่ถูกมารผู้โง่บาปกระทำได้ตามต้องการ . เหมือนอย่างว่า เนื้อป่าที่ไม่ติดบ่วง นอน
ทับกองบ่วง พึงทราบว่า เป็นสัตว์ไม่ถึงความเสื่อมความพินาศ ไม่ถูกพรานกระทำได้ตามต้องการ
เมื่อพรานเดินเข้ามา ก็หนีไปตามปรารถนา ฉนั้นใด สมณพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่งไม่ไฝฝืน
ไม่ลุ่มหลง ไม่ติดพัน เห็นโทษ มีปัญญาที่จะคิดนํ้าตนออก ย่อมบริโศกคามคุณ ๕ เหล่านี้
สมณพราหมณ์พวกนั้น บัณฑิตพึงทราบว่าเป็นผู้ไม่ถึงความเสื่อมความพินาศ ไม่ถูกมารผู้โง่บาป
กระทำได้ตามต้องการ ฉนั้น .

อนึ่ง เหมือนอย่างว่า เนื้อป่า เมื่อเที่ยวไปตามป่าใหญ่ ย่อมวางใจ เดิน ยืน นั่ง นอน
เพราะไม่ได้ประสบพรานป่า ฉนั้นใด กุริกษุก็ฉนั้นนั่น สัจจจากาม จากอกุศลธรรม ย่อมบรรล
ปฐมฌาน มิวติก มิวจาร มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ กุริกษุนี้เรียกว่า ได้ทำการให้ตาบอด คือ
ทำลายจักษุของมารไม่ให้เห็นร่องรอย ถึงความไม่เห็นของมารผู้มีบาปธรรม .

ดูกรกุริกษุทั้งหลาย ยังอีกข้อหนึ่ง คือ กุริกษุบรรลุตถียฌานมีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน
เป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตกวิจาร์สงบไป ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร์ มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่
กุริกษุนี้เรียกว่า ได้ทำการให้ตาบอด คือทำลายจักษุของมารไม่ให้เห็นร่องรอย ถึงความไม่เห็น
ของมารผู้มีบาปธรรม .

ดูกรกุริกษุทั้งหลาย ยังอีกข้อหนึ่ง กุริกษุเป็นผู้มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะเสวยสุขด้วย
นามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตถียฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้ม
ีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข กุริกษุนี้เรียกว่า ได้ทำการให้ตาบอด คือ ทำลายจักษุของมารไม่ให้เห็น
ร่องรอย ถึงความไม่เห็นของมารผู้มีบาปธรรม .

ดูกรกุริกษุทั้งหลาย ยังอีกข้อหนึ่ง คือ กุริกษุบรรลุตถตถฌาน ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข เพราะละสุข
ละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ กุริกษุนี้เรียกว่า
ได้ทำการให้ตาบอด คือ ทำลายจักษุของมารไม่ให้เห็นร่องรอย ถึงความไม่เห็นของมารผู้มีบาปธรรม .

ดูกรกุริกษุทั้งหลาย ยังอีกข้อหนึ่ง คือ กุริกษุได้บรรลุอากาศาณญาณตนฌานซึ่งมีปริกรรมว่า
อากาศหาที่สุดมิได้ เพราะก้าวล่วงรูปสัญญา ดับปฏิสัมสัญญา ไม่นมนสิการนาัตตสัญญาโดยประการ
ทั้งปวงอยู่ กุริกษุนี้เรียกว่า ได้ทำการให้ตาบอด คือ ทำลายจักษุของมารไม่ให้เห็นร่องรอย ถึง
ความไม่เห็นของมารผู้มีบาปธรรม .

ดูกรกุริกษุทั้งหลาย ยังอีกข้อหนึ่ง คือ กุริกษุล่วงอากาศาณญาณตนฌานเสียโดยประการ
ทั้งปวง ได้บรรลุวิญญาณญาณตนฌาน ซึ่งมีปริกรรมว่า วิญญาณหาที่สุดมิได้อยู่ กุริกษุนี้เรียกว่า
ได้ทำการให้ตาบอด คือ ทำลายจักษุของมารไม่ให้เห็นร่องรอย ถึงความไม่เห็นของมารผู้มีบาปธรรม .

ดูกรกุริกษุทั้งหลาย ยังอีกข้อหนึ่ง คือ กุริกษุล่วงวิญญาณญาณตนฌานเสียโดยประการ
ทั้งปวง ได้บรรลุอาภิกขัญญตนฌาน ซึ่งมีปริกรรมว่า อะไรหนอยหนึ่งไม่มีอยู่ กุริกษุนี้เรียกว่า
ได้ทำการให้ตาบอด คือ ทำลายจักษุของมารไม่ให้เห็นร่องรอย ถึงความไม่เห็นของมารผู้มีบาปธรรม .

ดูกรกุริกษุทั้งหลาย ยังอีกข้อหนึ่ง คือ กุริกษุล่วงอาภิกขัญญตนฌานเสียโดยประการ
ทั้งปวง ได้บรรลุเนวสัญญานาสัญญตนฌานอยู่ กุริกษุนี้เรียกว่า ได้ทำการให้ตาบอด คือ ทำลาย
จักษุของมารไม่ให้เห็นร่องรอย ถึงความไม่เห็นของมารผู้มีบาปธรรม .

ดูกรกุริกษุทั้งหลาย ยังอีกข้อหนึ่ง คือ กุริกษุล่วงเนวสัญญานาสัญญตนฌานเสียโดย
ประการทั้งปวง ได้บรรลุสัพพัญญูเวทิตถิโรอยู่ ก็แลเพราะเห็นด้วยปัญญา เธอย่อมมีอาสวะสิ้น
ไป กุริกษุนี้เรียกว่า ได้ทำการให้ตาบอด คือ ทำลายจักษุของมารไม่ให้เห็นร่องรอย ถึงความ
ไม่เห็นของมารผู้มีบาปธรรม เป็นผู้ข้ามพ้นต้นเหตุอันข้องอยู่ในอารมณ์ต่างๆ ในโลกเสียได้ ย่อม
วางใจ เดิน ยืน นั่ง นอน เพราะไม่ได้ประสบมารผู้มีบาปธรรม .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้จบลงแล้ว กุริกษุเหล่านั้น ชื่นชมยินดี พระภายิต
ของพระผู้มีพระภาค แล้วแล .

จบ ปาสราสีสูตร ที่ ๖

๓. จุฬหัตถิปโทปมสูตร
อุปมาด้วยรอยเท้าช้าง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก

[๓๒๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ก็โดยสมัยนั้นแล ชาลุโสณิพราหมณ์ออกจากพระนครสาวัตถีด้วยรถใหญ่เทียมด้วยลา มีเครื่องประดับขาวทุกอย่าง ในเวลาเที่ยงวัน ชาลุโสณิพราหมณ์ ได้เห็นปิไลติกปริพาชกเดินมาแต่ไกล ครั้นเห็นแล้ว ได้กล่าวกะปิไลติกปริพาชกดังนี้ว่า เออเนะ ท่าน วิจารณ์นะผู้เจริญมาจากไหนแต่เที่ยงวันเดียว? ปิไลติกปริพาชกตอบว่า ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้ามาในที่นี้จากสำนักของพระสมณโคดมฉันใด ชาลุโสณิพราหมณ์ถามว่า ท่านผู้เจริญ บัณฑิตย่อมสำคัญความเยียบแหลมแห่งปัญญา ของพระสมณโคดมเป็นอย่างไร? ปิไลติกปริพาชกตอบว่า ท่านผู้เจริญ ก็ไหนข้าพเจ้าจักรู้ความเยียบแหลมแห่งปัญญาของพระสมณโคดมได้ แม้ผู้ที่พึงรู้ความเยียบแหลมแห่งปัญญาของพระสมณโคดมได้ต้องเป็นชนพระสมณโคดมแน่แท้ทีเดียว ชาลุโสณิพราหมณ์กล่าวว่า ท่านวิจารณ์นะผู้เจริญ สรรเสริญพระสมณโคดมด้วยการสรรเสริญอย่างยิ่ง ปิไลติกปริพาชกกล่าวว่า ท่านผู้เจริญข้าพเจ้าจักไม่สรรเสริญพระสมณโคดมอย่างไรเล่า เพราะพระ-

* สมณโคดมผู้เจริญนั้น ใครๆ ก็สรรเสริญเรียบร้อยแล้วทั้งนั้นทีเดียว ท่านเป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ชาลุโสณิพราหมณ์ถามว่า ท่านวิจารณ์นะผู้เจริญเห็นอำนาจประโยชน์อะไรเล่า จึงเป็นผู้ลือมโสมยในพระสมณโคดมถึงเพียงนี้?

ปิไลติกปริพาชกเห็นร่องรอยทั้ง ๔

[๓๓๐] ปิไลติกปริพาชกตอบว่า ท่านผู้เจริญ ก็ไหนข้าพเจ้าจึงเป็นผู้ลือมโสมยในพระสมณโคดมถึงอย่างนี้ ท่านผู้เจริญ เปรียบเหมือน หมอช้างผู้ฉลาด พึงเข้าไปในป่าเป็นतीयแห่งช้าง พึงเห็นรอยเท้าช้างอันใหญ่ ทั้งยาวโดยส่วนยาว ทั้งกว้างโดยส่วนกว้าง ในป่าช้างเขาพึงสันนิษฐานได้ว่า ท่านผู้เจริญ ช้างนี้ ใหญ่จริงหนอ ดังนี้ แม้ฉันใด ข้าพเจ้าก็ฉันเหมือนกันแล เมื่อใด ได้เห็นร่องรอยทั้ง ๔ ในพระสมณโคดมแล้ว เมื่อนั้น ข้าพเจ้าก็สันนิษฐานได้ว่า พระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันตสัมพุทธเจ้า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ดังนี้ ร่องรอย ๔ เป็นไหน?

ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเห็นชัตติยบัณฑิตบางพวกในโลกนี้ ผู้ละเอียดลออ ผู้มีวาตะของผู้อื่นอันตนทำได้แล้ว ผู้มีอาการปานประหนึ่งยิงชนทรายได้ ชัตติยบัณฑิตเหล่านั้นประหนึ่งว่า เทียวทำลายทิวภูทั้งหลาย (ของผู้อื่น) ด้วยปัญญา (ของตน) ชัตติยบัณฑิตเหล่านั้นได้ฟังว่า ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า พระสมณโคดมจักเสด็จเทียวไปสู่บ้าน หรือนิคมชื่อนั้น ชัตติยบัณฑิตเหล่านั้น พากันคิดผูกปัญหา ด้วยตั้งใจว่า พวกเรจักเข้าไปหาพระสมณโคดมแล้วถามปัญหานี้ หากว่า พระสมณโคดมฉันใดพวกเรถามแล้วอย่างนี้ จักพยากรณ์อย่างนี้ไฉร พวกเรจักยกวาตะอย่างนี้แก่พระองค์ แม้หากว่า พระสมณโคดมฉันใดพวกเรถามแล้วอย่างนี้ จักพยากรณ์อย่างนี้ไฉร พวกเรจักยกวาตะเมื่ออย่างนี้แก่พระองค์ ดังนี้ ชัตติยบัณฑิตเหล่านั้นได้ฟังว่า ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า พระสมณโคดมได้เสด็จเทียวไปถึงบ้าน หรือนิคมชื่อนั้นแล้ว ชัตติยบัณฑิตเหล่านั้นก็พากันเข้าไปเฝ้า ณ ที่ซึ่งพระสมณโคดมประทับอยู่ พระสมณโคดมก็ทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ำเริงด้วยธรรมิกถา ชัตติยบัณฑิตเหล่านั้น ผู้อันพระสมณโคดมทรงชี้แจง ทรงชักชวน ทรงให้อาจหาญ ทรงให้ำเริง ด้วยธรรมิกถาแล้ว ก็ไม่ถามปัญหากะพระสมณโคดมเลย แล้วจักยกวาตะแก่พระสมณโคดมที่ไหนได้ ย่อมสมควรเป็นสาวกของพระสมณโคดมฉันใด -

* แลละโดยแท้ ท่านผู้เจริญ เมื่อใด ข้าพเจ้าได้เห็นร่องรอยที่หนึ่งนี้ในพระสมณโคดมแล้ว เมื่อนั้น ข้าพเจ้าก็สันนิษฐานได้ว่า พระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ดังนี้ .

ท่านผู้เจริญ ยังอีกข้อหนึ่ง ข้าพเจ้าเห็นพราหมณ์บัณฑิตบางพวกในโลกนี้ผู้ละเอียดลออ ผู้มีวาตะของผู้อื่นอันตนทำได้แล้ว ผู้มีอาการปานประหนึ่งยิงชนทรายได้ พราหมณ์บัณฑิตเหล่านั้นประหนึ่งว่า จะเทียวทำลายทิวภูทั้งหลาย (ของผู้อื่น) ด้วยปัญญา (ของตน) พราหมณ์บัณฑิตเหล่านั้น ได้ฟังว่า ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่าพระสมณโคดมจักเสด็จเทียวไปสู่บ้าน หรือนิคมชื่อนั้น พราหมณ์บัณฑิตเหล่านั้นพากันคิดผูกปัญหา ด้วยตั้งใจว่า พวกเรจักเข้าไปหาพระสมณโคดมแล้วถามปัญหานี้ หากว่า พระสมณโคดมฉันใดพวกเรถามแล้วอย่างนี้ จักพยากรณ์อย่างนี้ไฉร พวกเรจักยกวาตะอย่างนี้แก่พระองค์ แม้หากว่า พระสมณโคดมฉันใดพวกเรถามแล้วอย่างนี้ จักพยากรณ์อย่างนี้ไฉร พวกเรจักยกวาตะเมื่ออย่างนี้แก่พระองค์ ดังนี้ พราหมณ์บัณฑิตเหล่านั้นได้ฟังว่า ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า พระสมณโคดมได้เสด็จเทียวไปถึงบ้าน หรือนิคมชื่อนั้นแล้ว พราหมณ์บัณฑิตเหล่านั้น ก็พากันเข้าไปเฝ้า ณ ที่ซึ่งพระสมณโคดมประทับอยู่ พระสมณโคดมก็ทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ำเริง ด้วยธรรมิกถา พราหมณ์บัณฑิตเหล่านั้น ผู้อันสมณโคดมทรงชี้แจง ทรงชักชวน ทรงให้อาจหาญ ทรงให้ำเริง ด้วยธรรมิกถาแล้ว ก็ไม่ถามปัญหากะพระสมณโคดมเลย แล้วจักยกวาตะแก่พระสมณโคดมที่ไหนได้ ย่อมสมควรเป็นสาวกของพระสมณโคดมฉันใด แลละโดยแท้ . ท่านผู้เจริญ เมื่อใด ข้าพเจ้าได้เห็นร่องรอยที่สองนี้ในพระสมณโคดมแล้ว เมื่อนั้น ข้าพเจ้าก็สันนิษฐานได้ว่า พระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมอันผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ดังนี้ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก

ท่านผู้เจริญ ยังอีกข้อหนึ่ง ข้าพเจ้าได้เห็นอุทฺทหบดีบัณฑิตบางพวกในโลกนี้ ผู้ละเอียดลอม มีวาตะของผู้อื่นอันตนทำได้แล้ว ผู้มีอาการปานประหนึ่ง ยิงชนทรายได้ อุทฺทหบดีบัณฑิตเหล่านั้น ประหนึ่งว่าจะเที่ยวทำลายทิฐิทั้งหลาย (ของผู้อื่น) ด้วยปัญญา (ของตน) อุทฺทหบดีบัณฑิตเหล่านั้น ได้ฟังว่า ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า พระสมณโคดมจักเสด็จเที่ยวไปสู่บ้าน หรือนิคมโน้น . อุทฺทหบดีบัณฑิตเหล่านั้น พากันคิดผูกปัญหา แล้วตั้งใจว่า พวกเราจักเข้าไปหาพระสมณโคดม แล้วถามปัญหานี้ หากว่า พระสมณโคดมเหล่านั้นอันพวกเราถามแล้วอย่างนี้ จักพยากรณ์อย่างนี้ไซ้ พวกเราจักยกวาตะอย่างนี้แก่พระองค์ แม้หากว่า พระสมณโคดมเหล่านั้น อันพวกเราถามแล้วอย่างนี้ จักพยากรณ์อย่างนี้ไซ้ พวกเราจักยกวาตะแม้อย่างนี้ แก่พระองค์ ดังนี้ . อุทฺทหบดีบัณฑิตเหล่านั้น ได้ฟังว่า ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า พระสมณโคดมได้เสด็จเที่ยวไปถึงบ้าน หรือนิคมชื่อนั้นแล้ว อุทฺทหบดีบัณฑิตเหล่านั้น ก็พากันไปเฝ้า ณ ที่ซึ่งพระสมณโคดมประทับอยู่ พระสมณโคดมก็ทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมิกถา อุทฺทหบดีบัณฑิตเหล่านั้น ผู้อันพระสมณโคดมทรงชี้แจง ทรงชักชวน ทรงให้อาจหาญ ทรงให้ร่าเริง ด้วยธรรม-
*มิกถาแล้ว ก็ไม่ถามปัญหาคะพระสมณโคดมเลย แล้วจักยกวาตะแก่พระสมณโคดมที่ไหน ได้ ย่อมสมควรเป็นสาวกของพระสมณโคดมนั้นแหละโดยแท้ . ท่านผู้เจริญ เมื่อใด ข้าพเจ้าได้เห็นร่องรอยที่สามนี้ในพระสมณโคดมแล้ว เมื่อนั้น ข้าพเจ้าได้สันนิษฐานได้ว่า พระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ดังนี้ .

ท่านผู้เจริญ ยังอีกข้อหนึ่ง ข้าพเจ้าได้เห็นสมณบัณฑิตบางพวกในโลกนี้ ผู้ละเอียดลอม มีวาตะของผู้อื่นอันตนทำได้แล้ว ผู้มีอาการปานประหนึ่ง ยิงชนทรายได้ สมณบัณฑิตเหล่านั้น ประหนึ่งว่าจะเที่ยวทำลายทิฐิทั้งหลาย (ของผู้อื่น) ด้วยปัญญา (ของตน) สมณบัณฑิตเหล่านั้น ได้ฟังว่า ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า พระสมณโคดมจักเสด็จเที่ยวไปสู่บ้าน หรือนิคมชื่อนั้น . สมณบัณฑิตเหล่านั้น พากันคิดผูกปัญหา ด้วยตั้งใจว่า พวกเราจักเข้าไปหาพระสมณโคดมแล้ว ถามปัญหานี้ หากว่า พระสมณโคดมเหล่านั้นอันพวกเราถามแล้วอย่างนี้ จักพยากรณ์อย่างนี้ไซ้ พวกเราจักยกวาตะอย่างนี้แก่พระองค์ แม้หากว่า พระสมณโคดมเหล่านั้นอันพวกเราถามแล้วอย่างนี้ จักพยากรณ์อย่างนี้ไซ้ พวกเราจักยกวาตะแม้อย่างนี้แก่พระองค์ ดังนี้ . สมณบัณฑิตเหล่านั้น ได้ฟังว่า ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า พระสมณโคดมได้เสด็จเที่ยวไปถึงบ้าน หรือนิคมชื่อนั้นแล้ว สมณบัณฑิตเหล่านั้น ก็พากันเข้าไปเฝ้า ณ ที่ซึ่งพระสมณโคดมประทับอยู่ พระสมณโคดมก็ทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมิกถา สมณบัณฑิตเหล่านั้นผู้อันพระสมณโคดมทรงชี้แจง ให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมิ-

*กถาแล้ว ก็ไม่ถามปัญหาคะพระสมณโคดมเลย แล้วจักยกวาตะแก่พระสมณโคดมที่ไหน ได้ ย่อมพากันหลุดจากโอกาสกะพระสมณโคดมนั้นแหละเพื่อบรรพชา เป็นผู้ไม่มีกรรม เป็นเครื่องเกือกกลแกล้วจากเรือนโดยแท้ . พระสมณโคดมก็ยังสมณบัณฑิตเหล่านั้นให้บรรพชา สมณบัณฑิตเหล่านั้น เป็นผู้อันพระสมณโคดมให้บรรพชาในอนาคาริยวินัยนั้นแล้ว ผู้หลีกออก (จากหมู่) ไม่ประมาท มีความเพียรเครื่องยังกิเลสให้เร่าร้อน มีตนอันส่งไปแล้วอยู่ ไม่นานนัก ก็ทำให้แจ้ง ซึ่งพระอรหันตผล เป็นธรรมอันยอดเยี่ยม เป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ซึ่งเป็นประโยชน์ของกลบุตรทั้งหลายผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง เข้าถึงอยู่ปัจจุบัน เทียบ . สมณบัณฑิตเหล่านั้น จึงพากันกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เราทั้งหลายเป็นผู้ไม่ฉิบหาย สักหน้อยหน่อ ท่านผู้เจริญ เราทั้งหลายเป็นผู้ไม่ฉิบหายสักหน้อยหน่อ เพราะว่า ในกาลก่อน เราทั้งหลายไม่เป็นสมณะเลย ก็ปฏิญาณว่า พวกเราเป็นสมณะ ไม่เป็นพราหมณ์เลย ก็ปฏิญาณว่า พวกเราเป็นพราหมณ์ ไม่เป็นพระอรหันต์เลย ก็ปฏิญาณว่า พวกเราเป็นพระอรหันต์ บัดนี้แล้ว พวกเราเป็นสมณะแล้ว บัดนี้แล้ว พวกเราเป็นพราหมณ์แล้ว บัดนี้แล้ว พวกเราเป็นพระอรหันต์แล้ว ดังนี้ . ท่านผู้เจริญ เมื่อใด ข้าพเจ้าได้เห็นร่องรอยที่สี่นี้ในพระสมณโคดมแล้ว เมื่อนั้น ข้าพเจ้าก็สันนิษฐานได้ว่า พระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมอันพระเจ้าตรัสดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค . ผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ดังนี้ . ท่านผู้เจริญ เมื่อใด ข้าพเจ้าได้เห็นร่องรอยทั้ง ๔ เหล่านี้ ในพระสมณโคดมแล้ว เมื่อนั้น ข้าพเจ้าก็สันนิษฐานได้ว่า พระผู้มีพระภาคเป็น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ดังนี้ .

[๓๓๑] เมื่อปีโลตกปริพาชกกล่าวอย่างนี้แล้ว ชาณโสณิพราหมณ์ ได้ลงจากรถใหญ่อันเทียมด้วยลา มีเครื่องประดับขาวทออย่างแล้ว ทำผ้าห่มเจริ่งบาซางหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางไปทางทิศที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่แล้ว เปล่งอุทานวาจาสามครั้งว่า ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมา-
*สัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ชื่อแม่โจน ในบางครั้งในที่บางแห่ง เราพึงสมาคมกับพระสมณโคดมพระองค์นั้น ชื่อโจน การสนทนาปราศรัยอย่างนั้นแหละจะพึงมี . ครั้นนั้นแล้ว ชาณโสณิพราหมณ์ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นผ่านถ้อยคำสนทนาปราศรัยเป็นเหตุให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้ทูลเล่าถ้อยคำสนทนาปราศรัยกับปีโลตกปริพาชก ตาม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ตามที่ได้มาแล้วทั้งหมดแต่พระผู้มีพระภาค .

เมื่อชาณุโสณิพราหมณ์กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะชาณุโสณิ
พราหมณ์ดังนี้ว่า ดูกรพราหมณ์ ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้ ข้อความเปรียบด้วยรอยเท้าช้าง
ยังมีได้บริบูรณ์โดยพิสดาร ดูกรพราหมณ์ ก็เล่าท่านจงฟังข้อความเปรียบด้วยรอยเท้าช้างโดย
ประการที่บริบูรณ์โดยพิสดาร จงใส่ใจเป็นอันดีเถิด เราจักกล่าว . ชาณุโสณิพราหมณ์ทูลรับ
พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว .

อุปมาด้วยรอยเท้าช้าง

[๓๓๒] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพทธพจน์นี้ว่า ดูกรพราหมณ์ เปรียบเหมือน
หมอช้างพึงเข้าไปสู่ป่าช้าง เขาพึงเห็นรอยเท้าช้างที่ใหญ่ ทั้งยาวโดยส่วนยาว ทั้งกว้างโดย
ส่วนกว้างในป่าช้าง หมอช้างซึ่งเป็นผู้ฉลาด ย่อมไม่ถึงความตกลงใจก่อนว่า ท่านผู้เจริญ
ช้างนี้เป็นช้างใหญ่หนอ ดังนี้ . ข้อนั้น เป็นเหตุแห่งอะไร? ดูกรพราหมณ์ เพราะว่าช้างพึง
ทั้งหลายชื่อว่า วามนิกา (พังค่อม) มีรอยเท้าใหญ่ มีอยู่ในป่าเป็นที่อยู่แห่งช้าง รอยเท้านี้จะพึง
เป็นรอยเท้าช้างพังวามนิกาเหล่านั้น . หมอช้างนั้นก็ตามรอยช้างนั้นไป เขาตามรอยช้างนั้นไปอยู่
ก็จะเห็นรอยเท้าช้างใหญ่ ทั้งยาวโดยส่วนยาว ทั้งกว้างโดยส่วนกว้าง และที่ซึ่งถูกเสียดสีในที่
สูง ในป่าเป็นที่อยู่แห่งช้าง หมอช้างซึ่งเป็นผู้ฉลาด ก็ยังไม่ถึงความตกลงใจก่อนว่า ท่านผู้เจริญ
ช้างนี้เป็นช้างใหญ่หนอ ดังนี้ . ข้อนั้น เป็นเหตุแห่งอะไร? ดูกรพราหมณ์ เพราะว่า ช้างพึง
ทั้งหลายชื่อว่า อูจากจากฟาริกา มีรอยเท้าใหญ่ มีอยู่ในป่าเป็นที่อยู่แห่งช้าง รอยเท้านี้จะพึงเป็น
รอยเท้าช้างพังเหล่านั้น . หมอช้างนั้นก็ตามรอยเท้าช้างนั้นไป เขาตามรอยเท้าช้างนั้นไปอยู่ ก็จะ
เห็นรอยเท้าช้างใหญ่ ทั้งยาวโดยส่วนยาว ทั้งกว้างโดยส่วนกว้าง และที่ซึ่งถูกเสียดสีในที่สูง
และที่ซึ่งงาทั้งหลายแซะขาดในที่สูง หมอช้างซึ่งเป็นผู้ฉลาด ก็ยังไม่ถึงความตกลงใจก่อนว่า
ท่านผู้เจริญ ช้างนี้เป็นช้างใหญ่หนอ ดังนี้ . ข้อนั้น เป็นเหตุแห่งอะไร? ดูกรพราหมณ์
เพราะว่า ช้างพึงทั้งหลายชื่อว่า อูจากจากเณรกา มีรอยเท้าใหญ่ มีอยู่ในป่าเป็นที่อยู่แห่งช้าง
รอยเท้านี้จะพึงเป็นรอยเท้าช้างพังเหล่านั้น . หมอช้างนั้นก็ตามรอยเท้าช้างนั้นไป เขาตามรอยเท้า
นั้นไปอยู่ ก็จะเห็นรอยเท้าช้างใหญ่ ทั้งยาวโดยส่วนยาว ทั้งกว้าง โดยส่วนกว้าง ที่ซึ่งถูก
เบียดสีในที่สูง ที่ซึ่งงาทั้งหลายแซะขาดในที่สูง และกิ่งไม้หักในที่สูง และเห็นช้างนั้น
ไปที่โคนต้นไม้ ไปในที่แจ้ง เดินอยู่ ยืนอยู่ หรือนอนแล้ว . เขาย่อมถึงความตกลงใจว่า
ช้างนี้เองเป็นช้างใหญ่หนอ ดังนี้ แม่นั่นใด . ดูกรพราหมณ์ ชั่วอุปไมยก็จึ้นนั้นนั่น เทียวแล
ตถาคตอุบัติในโลกนี้ เป็นอรหันต์ รู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมแล้วด้วยวิเศษและจรรณะไปดีแล้ว
เป็นผู้รู้แจ้งโลก เป็นสารถิฝักบรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและ
มนุษย์ทั้งหลายเป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรมนั้น ตถาคตนั้น ทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้ เป็นไปกับ
ด้วยเทวดา มารโลก พรหมโลก ซึ่งหมู่สัตว์เป็นไปกับด้วยสมณพราหมณ์ พร้อมทั้งเทวดาและ
มนุษย์ ด้วยปัญญารู้แจ้งด้วยตนเองแล้ว สอนผู้อื่นให้รู้ตามตถาคตนั้น ย่อมแสดงธรรมงามใน
เบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ ทั้งพยัญชนะ
บริสุทธิ บริบูรณ์ สิ้นเชิง ครอบหัตถ์ ครอบคืบตร หรือผู้ที่เกิดแล้วในสกลโลศกฺขหนึ่ง ย่อมฟังคำนั้น
ครั้นได้ฟังธรรมนั้นแล้ว ย่อมได้เฉพาะซึ่งศรัทธาในตถาคต เขาประกอบด้วย การได้เฉพาะซึ่ง
ศรัทธา แม่นั้น ย่อมพิจารณาเห็นแม่นี้ว่า ฆราวาสเป็นที่คับแคบ เป็นทางมาแห่งกิเลส เพียง
ดังธูลิ บรรพชาเป็นโอกาสอันปลอดโปร่ง การที่ผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริบูรณ์
ให้บริสุทธิโดยส่วนเดียว คงสงสัยที่ขัดแล้วนี้ หากเป็นกิจอันใดใดๆ กระทำได้โดยง่าย ไม่อย่า
กระนั้นเลย เราพึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด .
ในสมัยต่อมา เขาละกองโกศสมบัติน้อยใหญ่ ละเลื้อยญาติน้อยใหญ่ ปลงผมและหนวด
นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต .

ความเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสิกขาสาทิพ

[๓๓๓] กลบตรนั้นบรรพชาแล้วอย่างนี้ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสิกขาสาทิพของภิกษุ
ทั้งหลาย ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทณฺหะ วางศาคตรา มีความละอาย
มีความเอ็นดู มีความกรุณาหวังผลประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ . ละการลักทรัพย์ เว้นขาดจาก
การลักทรัพย์ รับแต่ของที่เขาให้ ต้องการแต่ของที่เขาให้ ไม่ประพฤติดนเป็นขโมย เป็นผู้
สะอาดอยู่ . ละกรรมที่เป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติห่างไกล เว้น
ขาดจากเมถุนอันเป็นกิจของชาวบ้าน . ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ มีปกติพูดความจริง
เชื่อมต่อคำจริง มีคำพูดมั่นคง มีคำพูดที่ควรเชื่อถือ ไม่พูดให้กลาดเคลื่อนต่อชาวโลก . ละคำส่อเสียด
เว้นขาดจากคำส่อเสียด ฟังจากข้างนี้แล้วไม่ไปบอกข้างโน้น เพื่อให้คนหมู่นี้แตกร้างกัน
หรือฟังจากข้างโน้นแล้วไม่มาบอกข้างนี้ เพื่อให้คนหมู่นี้แตกร้างกัน สมานคนที่แตกร้างกัน
แล้วบ้าง ส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกันแล้วบ้าง ชอบคนผู้พร้อมเพรียงกัน ยินดีในคนผู้
พร้อมเพรียงกัน เพลิดเพลินในคนผู้พร้อมเพรียงกัน กล่าวแต่คำที่ทำให้คนพร้อมเพรียงกัน .
ละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ กล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษ เพราะเหตุ หู หานให้รัก จับใจ เป็นของ
ชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ . ละคำเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ พูดถูกกาล
พูดแต่คำที่เป็นจริง พูดอิงอรรถ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดแต่คำมีหลักฐาน มีที่อ้าง

* หากท่องเที่ยว เราจะไปทิศทางใดๆ ก็ถือไปได้เอง ภูษณนั้นประกอบด้วยศีลชั้นธรรมาภิบาลได้มาแล้ว ย่อมได้เสวยสุขอันปราศจากโทษในภายใน ภูษณนั้นเห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ไม่ถือเอาโดยนิมิต ไม่ถือเอาโดยอนพยัญชนะ เธอย่อมปฏิบัติเพื่อสัจจามริตที่เมื่อไม่สัจจามริตแล้ว จะเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คืออกุศลและโสมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่ารักษามริต ชื่อว่าถึงความสัจจามริตในจักขุ. ภูษณฟังเสียงด้วยโสต . . . ตมกถินด้วยฆานะ . . . ลิ้มรสด้วยชีวา . . . ถูกต้องโดยรู้พละด้วยกาย . . . รู้แจ้งธรรมารมณด้วยใจแล้ว ไม่ถือเอาโดยนิมิต ไม่ถือเอาโดยอนพยัญชนะ เธอย่อมปฏิบัติเพื่อสัจจามริตที่เมื่อไม่สัจจามริตแล้ว จะเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คืออกุศลและโสมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่ารักษามริต ชื่อว่าถึงความสัจจามริตในมโน. ภูษณประกอบด้วยอินทริยสังวรอันเป็นอริยะเช่นนี้ ย่อมได้เสวยสุขอันไม่ระคนด้วยกิเลสในภายใน. ภูษณนั้นย่อมทำความรู้สึกตัวในการก้าว ในการถอย ในการแล ในการเหลียว ในการค้ำ ในการเหยียดออก ในการทรงสังขาร ภาต และจิรว ในการฉัน การตี การเคี้ยว การลิ้ม ในการถ่ายอุจจาระปัสสาวะ ย่อมทำความรู้สึกตัวในการเดิน การยืน การนั่ง การหลับ การตื่น การพุด การนิ่ง .

รูปฉาน ๔

ดูกรพราหมณ์! ยังอีกข้อหนึ่ง ภิกษุบรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตกวิจารณ์ลงไป ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปิติและสุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่ ฯลฯ เธอมีอเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌานที่ พระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้มีอเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข ฯลฯ เธอบรรลุตถกฌานไม่มีทุกข์ไม่มีสุข เพราะจะสุขจะทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ เป็นผู้มีอเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิอยู่ ดูกรพราหมณ์! ข้อนี้เราเรียกว่า ตถาคตบถ้าง ตถาคตนิเสวิตะ บ้าง ตถาคตาริณชิตะบ้าง ดังนี้. อริยสาวกก็ยังไม่ถึงความตกลงใจก่อนว่า พระผู้มีพระภาคเป็น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผัปปิบัติ ดังนี้.

Page 107

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
*เลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้ ย่อมไฉนหม่อมจิตไป เพื่ออุปเพณีนี—
*วาสนาสติญาณ . ภิกษุหนึ่ง ย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สอง
ชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง
สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์เป็นอัน
มากบ้าง ตลอดวิวัฏฏ์เป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์วิวัฏฏ์เป็นอันมากบ้างว่า ในภพนั้น เรามีชื่อ
อย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์ มีผิวพรรณอย่างนั้นๆ มีก่า
หนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพนั้น แม้ในภพนั้น เราก็ได้ชื่อ
อย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ
มีก่าหนดอายุเพียงเท่านั้น . ภิกษุหนึ่ง ย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อม
ทั้งเหตุ ด้วยประการฉะนี้ , ดุรพราหมณ์ แม่ชื่อนี้ เราเรียกว่า ตถาคตบพ้าง ตถาคตนิสริตตะ
บ้าง ตถาคตาริยชิตะบ้าง . อริยสาวกก็ยัง ไม่ถึงความตกลงใจก่อนว่า พระผู้มีพระภาคเป็นพระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระ
ภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ดังนี้ .

[๓๓๓] ภิกษุหนึ่ง มีจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน
ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้ ย่อมไฉนหม่อมจิตไป เพื่อรู้ดีและปฏิบัติแห่ง
สัตว์ทั้งหลาย ภิกษุหนึ่ง ย่อมเห็นหมู่วัตถุที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี
มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุมนุษย์ ย่อมรู้ชัด ซึ่งหมู่วัตถุ
ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ ประกอบด้วยกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต ตีเตยนพระ—
*อริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฎฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฎฐิ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขา
ย่อมเข้าถึงอุบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ ประกอบด้วยกายสุจริต วาสุจริต มโน—
*สุจริต ไม่ตีเตยนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฎฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฎฐิ เบื้องหน้าแต่—
*ตายเพราะกายแตก เขาย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดังนี้ ภิกษุหนึ่ง ย่อมเห็นหมู่วัตถุที่กำลังจุติ
กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอัน
บริสุทธิ์ ล่วงจักขุมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่วัตถุผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ ดุรพราหมณ์
แม่ชื่อนี้เราเรียกว่า ตถาคตบพ้าง ตถาคตนิสริตตะบ้าง ตถาคตาริยชิตะบ้าง อริยสาวก
ก็ยัง ไม่ถึงความตกลงใจก่อนว่า พระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมอัน
พระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ดังนี้ .

อาสวักขยญาณ

[๓๓๔] ภิกษุหนึ่ง เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน
ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้ ย่อมไฉนหม่อมจิตไป เพื่ออาสวักขยญาณ ภิกษุหนึ่ง ย่อม
รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ย่อมรู้ชัดตาม
ความเป็นจริงว่าเหล่านี้คืออสังขะ นี้คืออสมุทัย นี้คืออสนิโรธ นี้คืออสนิโรธคามินีปฏิปทา ดุรพราหมณ์
แม่ชื่อนี้เรากล่าวว่าตถาคตบพ้าง ตถาคตนิสริตตะบ้าง ตถาคตาริยชิตะบ้าง อริยสาวกก็ยัง ไม่ถึงความ
ตกลงใจก่อน อริยสาวกนั้น ย่อมจะถึงความตกลงใจว่า พระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันตสัมมา—
*สัมพุทธเจ้า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้
ปฏิบัติดีแล้ว ดังนี้ .

เมื่อภิกษุหนึ่งรู้เห็นอย่างนั้น จิตย่อมหลุดพ้น แม้จากกามสวะ แม้จากภวาสวะ
แม้จากอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็มีญาณว่า พ้นแล้ว ภิกษุหนึ่งย่อมรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว
พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้วกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี .

ดุรพราหมณ์ แม่ชื่อนี้ เราเรียกว่าตถาคตบพ้าง ตถาคตนิสริตตะบ้าง ตถาคตาริยชิตะ
บ้าง ดังนี้ . ด้วยเหตุมีประมาณเท่านั้นแล ดุรพราหมณ์ อริยสาวกย่อมถึงความตกลงใจว่า
พระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว พระ
สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ด้วยเหตุมีประมาณเท่านั้นแล ดุรพราหมณ์
ข้อความเปรียบเทียบด้วยรอยเท้าช้าง เป็นอันบริบูรณ์แล้วโดยพิสดาร ดังนี้ .

[๓๓๕] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ชาณโสณิพราหมณ์ ได้กราบทูลพระผู้มี
พระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญพระธรรมเทศนาแจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ บุคคล
พึงหายของทีค่า พึงเปิดช่องที่ปิด พึงบอกทางแก่คนหลงทาง หรือพึงส่องประทีปที่ไฟ
ด้วยน้ำมันในที่มืด ด้วยคิดว่า ผู้มีจักขุจักเห็นรูปทั้งหลายได้ ฉันทใด พระโคตมผู้เจริญ ได้ทรงประ
ภาศพระธรรมโดยอนกปริยาย ฉันทนั้นเหมือนกัน ข้าพระองค์นี้ ขอถึงพระโคตมผู้เจริญ พระ
ธรรมและพระสงฆ์ว่า เป็นสรณะ ขอพระโคตมผู้เจริญ จงทรงจำข้าพเจ้าว่า เป็นอุบาสก ผู้ถึง
พระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปเกิด .

จบ จุฬหัตถิปโตปมสูตรที่ ๗

๘. มหาหัตถิปโตปมสูตร
อุปมาอริยสัจกับรอยเท้าช้าง
[๓๔๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถ บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี. สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตร เรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลายผู้มีอายุ. ภิกษุเหล่านั้นรับคำของท่านพระสารีบุตรแล้ว.

พระสารีบุตรได้กล่าวว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย รอยเท้าเหล่าใดเหล่าหนึ่งแห่งสัตว์
ทั้งหลายผู้เที่ยวไปบนแผ่นดิน รอยเท้าเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมถึงการประชุมลงในรอยเท้าช้าง
รอยเท้าช้างชาวโลกย่อมกล่าวว่า เป็นยอดของรอยเท้าเหล่านั้น เพราะรอยเท้าช้างเป็นของใหญ่
แม้นั้นใด ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง กุศลธรรมเหล่านั้นทั้งหมด
ย่อมถึงการสงเคราะห์เข้าในอริยสัจสี่ ฉะนั้นเห็นเหมือนกันแล. ในอริยสัจสี่เหล่าไหน? คือ ใน
ทุกขอริยสัจ ในทุกขสมุทัยอริยสัจ ในทุกขนิโรธอริยสัจ ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ.

[๓๔๑] ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ทุกขอริยสัจเป็นไฉน? คือ แม้ความเกิดเป็นทุกข์
แม้ความแก่เป็นทุกข์ แม้ความตายเป็นทุกข์ แม้ความโศก ความร่ำพัน ความทุกข์กาย ความ
ทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ ก็เป็นทุกข์ แม้ความที่ไม่ได้สิ่งที่ตนอยากได้ ก็เป็นทุกข์ โดยย่อ
อุปทานขันธ ๔ เป็นทุกข์. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็อุปทานขันธห้าเป็นไฉน? คืออุปทานขันธ
คือ รูป อุปทานขันธคือเวทนา อุปทานขันธคือสัญญา อุปทานขันธคือสังขาร อุปทานขันธคือ
วิญญาณ. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็อุปทานขันธคือรูปเป็นไฉน? คือ มหาภูตรูป ๔ และรูป
ที่อาศัยมหาภูตรูป ๔ ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็มหาภูตรูป ๔ เป็นไฉน? คือปฐวีธาตุ อาโปธาตุ
เตโชธาตุ วาโยธาตุ.

ปฐวีธาตุ

[๓๔๒] ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ปฐวีธาตุเป็นไฉน? คือ ปฐวีธาตุที่เป็นไปภายใน
ก็มี ปฐมวีธาตุที่เป็นไปภายนอกก็มี. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ปฐวีธาตุ ที่เป็นไปภายในเป็น
ไฉน? คือ สิ่งที่เป็นอุปาทินนกรูปอื่นเป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของแข็งแข็ง เป็น
ของหยาบ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม
หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ก็หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
ซึ่งเป็นอุปาทินนกรูป อันเป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของแข็งแข็ง เป็นของ
หยาบอย่างอื่น นี้เรียกว่า ปฐวีธาตุ เป็นไปภายใน. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ปฐวีธาตุอันใด
แล เป็นไปภายใน และปฐวีธาตุอันใด เป็นไปภายนอก นั้นเป็นปฐวีธาตุแล. บัณฑิตพึงเห็น
ปฐวีธาตุนั้น นั้น ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั้นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็น
นั้น นั้นไม่เป็นตนของเรา. บัณฑิตครั้นเห็นปฐวีธาตุนั้น ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง
อย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในปฐวีธาตุ ย่อมยังจิตให้คลายกำหนัดในปฐวีธาตุ. ดูกรท่านผู้มี
อายุทั้งหลาย สมัยที่ปฐวีธาตุที่เป็นไปภายนอกกำเรบ ย่อมจะมีได้แล ในสมัยนั้น ปฐวีธาตุ
อันเป็นภายนอกจะเป็นของอันตรธานไป. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ชื่อว่าความที่แห่ง
ปฐวีธาตุอันเป็นไปภายนอกนั้น ซึ่งใหญ่ถึงเพียงนั้น เป็นของไม่เที่ยง จักปรากฏได้ ความเป็น
ของสิ้นไปเป็นธรรมดา จักปรากฏได้ ความเป็นของเสื่อมไปเป็นธรรมดา จักปรากฏได้ ความเป็น
ของแปรปรวนไปเป็นธรรมดา จักปรากฏได้. ก็ใจความที่แห่งกายอันค้นหาเข้าไปถือเอาแล้ว ว่าเรา
ว่าของเรา ว่าเรามีอยู่ อันต้องยุตตลอดกาลนิคตหนอยนี้ เป็นของไม่เที่ยง เป็นของมีความสิ้นไปเป็น
ธรรมดา เป็นของมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เป็นของมีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา จักไม่
ปรากฏเล่า เมื่อเป็นเช่นนี้ ความยึดถือด้วยสามารถค้นหาและทิฐิในปฐวีธาตุ อันเป็นภายใน
นั้นจะไม่มีแก่ผู้ใดเลย. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย หากว่า ขนเหล่าอื่นจะดำ จะตัดเพื่อ กระทบ
กระเทียบ จะเบียดเบียน ภิกษุหนึ่ง ไซ้. ภิกษุนั้นย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า ทุกขเวทนาอันเกิดแต่
โสธัมผัสส์นี้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็แต่ว่า ทุกขเวทนานั้นแล อาศัยเหตุจึงมีได้ ไม่อาศัยเหตุจะมี
ไม่ได้ ทุกขเวทนานี้ อาศัยอะไรจึงมีได้ ทุกขเวทนาอาศัยผัสสะจึงมีได้. ภิกษุหนึ่ง ย่อมเห็นว่า
ผัสสะเป็นของไม่เที่ยง ย่อมเห็นว่า เวทนาเป็นของไม่เที่ยง ย่อมเห็นว่า สัญญาเป็นของไม่เที่ยง
ย่อมเห็นว่า สังขารทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยง ย่อมเห็นว่า วิญญาณเป็นของไม่เที่ยง จิตอันมี
ธาตุเป็นอารมณ์นั้นเหี่ยวของภิกษุหนึ่ง ย่อมแล่นไป ย่อมเสื่อมใส ย่อมตั้งอยู่ด้วยดี ย่อม
หลุดพ้น. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย หากว่า ขนเหล่าอื่นจะพยายามทำร้ายภิกษุหนึ่ง ด้วยอาการ
ที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร ไม่น่าชอบใจ คือด้วยการประหารด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยการประหาร
ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยการประหารด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยการประหารด้วยศาสตราบ้าง. ภิกษุนั้นย่อมรู้
ชัดอย่างนี้ว่า กายนี้เป็นสภาพเป็นที่ไปแห่งการประหารด้วยฝ่ามือบ้าง เป็นที่ไปแห่งการ
ประหารด้วยก้อนดินบ้าง เป็นที่ไปแห่งการประหารด้วยท่อนไม้บ้าง เป็นที่ไปแห่งการประหาร
ด้วยศาสตราบ้าง. อนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ในพระโอวาทอันเปรียบด้วยเลื่อยดังนี้ว่า ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย แมหากว่า พวกโจรผู้มีความประพฤติดำช้า พึงตัดทอนอวัยวะน้อยทั้งหลายด้วย
เลื่อยอันมีด้ามสองข้าง ไซ้ ภิกษุผู้ที่ยังใจให้ประทุษร้าย ในพวกโจร แม้นั้น ย่อมไม่เป็นผู้เชื่อว่า
ทำตามคำสั่งสอนของเราด้วยเหตุนี้. อนึ่ง ความเพียรอันเรปรารถแล้ว จักเป็นคุณชาติ
ไม่ย่อหย่อน สติอันเราเข้าไปตั้งไว้แล้ว จักเป็นคุณชาติไม่หลงลืม กายอันเราให้สงบแล้ว
จักเป็นสภาพไม่กระวนกระวาย จิตอันเราให้ตั้งมั่นแล้ว จักเป็นธรรมชาติมีอารมณ์เป็นอย่างเดียว
คราวนี้ การประหารด้วยฝ่ามือทั้งหลาย จึงเป็นไปในกายนี้กิตติ การประหารด้วยก้อนดินทั้งหลาย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
จะเป็นไปในกายนี้กิตติ การประหารด้วยท่อนไม้ทั้งหลาย จะเป็นไปในกายนี้กิตติ การประหาร
ด้วยศาสตราทั้งหลาย จะเป็นไปในกายนี้กิตติ ตามที่เกิด คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายนี้ เราจะ
ทำให้จงได้ ดังนี้. ดูกุรุษผู้มีอายุทั้งหลาย หากว่า เมื่อภิกษุหนึ่งระลึกถึงพระพุทธเจ้าอย่างนี้ ระลึกถึง
พระธรรมอย่างนี้ ระลึกถึงพระสงฆ์อย่างนี้ อเบกขาอันอาศัยกุศลธรรม ย่อมไม่
ตั้งอยู่พร้อมได้. ภิกษุหนึ่งย่อมสลัดใจ ย่อมถึงความสลัดใจ เพราะเหตุนี้ว่า ไม่เป็นลาภของเราหนอ
ลาภไม่มีแก่เราหนอ เราได้ไม่ดีแล้วหนอ การได้ด้วยดีไม่มีแก่เราหนอ ที่เราระลึกถึงพระพุทธเจ้า
อย่างนี้ ระลึกถึงพระธรรมอย่างนี้ ระลึกถึงพระสงฆ์อย่างนี้ อเบกขาอันอาศัยกุศลธรรม
ไม่ตั้งอยู่ได้ด้วยดี ดังนี้. ดูกุรุษผู้มีอายุทั้งหลาย หนิงสะโกเห็นพ้อผิวแล้ว ย่อมสลัดใจ ย่อมถึง
ความสลัดใจ แม้ฉันใด ดูกุรุษผู้มีอายุทั้งหลาย หากว่า เมื่อภิกษุหนึ่งระลึกถึงพระพุทธเจ้าอย่างนี้ ระลึกถึง
พระธรรมอย่างนี้ ระลึกถึงพระสงฆ์อย่างนี้ อเบกขาอันอาศัยกุศลธรรม ไม่ตั้งอยู่
ได้ด้วยดี. ภิกษุหนึ่งย่อมสลัดใจ ย่อมถึงความสลัดใจ เพราะเหตุนี้ว่า ไม่เป็นลาภของเราหนอ
ลาภของเราไม่มีหนอ เราได้ไม่ดีแล้วหนอ การได้ด้วยดีไม่มีแก่เราหนอ ที่เราระลึกถึงพระพุทธเจ้า
อย่างนี้ ระลึกถึงพระธรรมอย่างนี้ ระลึกถึงพระสงฆ์อย่างนี้ อเบกขาอันอาศัย
กุศลธรรม ย่อมไม่ตั้งอยู่ได้ด้วยดี ดังนี้. ฉะนั้นเหมือนกันแล. ดูกุรุษผู้มีอายุทั้งหลาย หากว่า
เมื่อภิกษุหนึ่งระลึกถึงพระพุทธเจ้าอย่างนี้ ระลึกถึงพระธรรมอย่างนี้ ระลึกถึงพระสงฆ์
อย่างนี้ อเบกขาอันอาศัยกุศลธรรม ย่อมตั้งอยู่ได้ด้วยดีไซ้. ภิกษุหนึ่ง ย่อมเป็นผู้ปลื้มใจ
เพราะเหตุนี้. ดูกุรุษผู้มีอายุทั้งหลาย ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านั้นแล คำสอนของพระผู้มี
พระภาคเป็นอันภิกษุทำให้มากแล้ว.

อาโปธาตุ

[๓๔๓] ดูกุรุษผู้มีอายุทั้งหลาย กิอาโปธาตุเป็นไฉน? คือ อาโปธาตุที่เป็นไปภายใน
ก็มี อาโปธาตุที่เป็นไปภายนอกก็มี. ดูกุรุษผู้มีอายุทั้งหลาย กิอาโปธาตุที่เป็นไปภายในเป็น
ไฉน? คือ สิ่งที่เป็นอุปาทินนกรุปอันเป็นภายในเป็นของเฉพาะตน เป็นของเอิบอาบ ถึงความ
เอิบอาบ คือ ดี สดุดี หนอง เลือด เหงื่อ มันทัน น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก
ไขข้อ น้ำมูตร ก็หรือ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นอุปาทินนกรุปอันเป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน
เป็นของเอิบอาบ ถึงความเป็นของเอิบอาบอย่างอื่น นี้เรียกว่า อาโปธาตุเป็นไปภายใน. ดูกุ
รุษผู้มีอายุทั้งหลาย กิอาโปธาตุอันใดแล เป็นไปภายใน และอาโปธาตุอันใด เป็นไปภายนอก
นั้นเป็นอาโปธาตุแล. บัณฑิตพึงเห็นอาโปธาตุนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง
อย่างนี้ว่า นั้นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั้น นั้นไม่เป็นตนของเรา. ครั้นเห็นอาโปธาตุนั้น ด้วย
ปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในอาโปธาตุ ย่อมยังจิตให้คลาย
กำหนดในอาโปธาตุ. ดูกุรุษผู้มีอายุทั้งหลาย สมัยที่อาโปธาตุ ที่เป็นไปภายนอกกำเริบ ย่อม
จะมีได้แล อาโปธาตุ อันเป็นภายนอกนั้น ย่อมพัดเอาบ้าน ไปบ้าง พัดเอาดินถมไปบ้าง พัดเอา
เมืองไปบ้าง พัดเอาชนบทไปบ้าง ย่อมพัดเอาประเทศแห่งชนบทไปบ้าง. ดูกุรุษผู้มีอายุทั้งหลาย
สมัยที่น้ำในมหาสมุทรย่อมลึกลงไปร้อยโยชน์บ้าง สองร้อยโยชน์บ้าง สามร้อยโยชน์บ้าง
สี่ร้อยโยชน์บ้าง ห้าร้อยโยชน์บ้าง หกร้อยโยชน์บ้าง เจ็ดร้อยโยชน์บ้าง ย่อมมีได้แล. ดูก
รุษผู้มีอายุทั้งหลาย สมัยที่น้ำในมหาสมุทรซึ่งอยู่เจ็ดชั่วลำตาลบ้าง หกชั่วลำตาลบ้าง ห้าชั่ว
ลำตาลบ้าง สี่ชั่วลำตาลบ้าง สามชั่วลำตาลบ้าง สองชั่วลำตาลบ้าง ชั่วลำตาลหนึ่งบ้าง ย่อมมี
ได้แล. ดูกุรุษผู้มีอายุทั้งหลาย สมัยที่น้ำในมหาสมุทรซึ่งอยู่ได้เจ็ดชั่วบุรุษบ้าง หกชั่วบุรุษ
บ้าง ห้าชั่วบุรุษบ้าง สี่ชั่วบุรุษบ้าง สามชั่วบุรุษบ้าง สองชั่วบุรุษบ้าง ประมาณชั่วบุรุษหนึ่ง
บ้าง ย่อมมีได้แล. ดูกุรุษผู้มีอายุทั้งหลาย ก็สมัยที่น้ำในมหาสมุทรซึ่งอยู่ กึ่งชั่วบุรุษบ้าง
ประมาณเพียงสะเอวบ้าง ประมาณเพียงเข่าบ้าง ประมาณเพียงข้อเท้าบ้าง ย่อมมีได้แล. ดูก
รุษผู้มีอายุทั้งหลาย สมัยที่น้ำแม้ประมาณพอเปียกข้อนิ้วมือจะไม่มีในมหาสมุทร ก็ย่อมมีได้
แล. ดูกุรุษผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ชื่อว่า ความที่แห่งอาโปธาตุอันเป็นไปภายนอกนั้น ซึ่งมากถึง
เพียงนั้นเป็นของไม่เที่ยง จักปรากฏได้ ความเป็นของสิ้นไปเป็นธรรมดา จักปรากฏได้ ความ
เป็นของเสื่อมไปเป็นธรรมดา จักปรากฏได้ ความเป็นของแปรปรวนไปเป็นธรรมดา จักปรากฏ
ได้. ก็ไฉนความที่แห่งกายอันตัดเหาะเข้าไปถือเอาแล้ว ว่าเรา ว่าของเรา ว่าเรามีอยู่ อันตั้งอยู่
ตลอดกาลนิคตหนอยนี้ เป็นของไม่เที่ยง เป็นของมีความสิ้นไปเป็นธรรมดา เป็นของมีความ
เสื่อมไปเป็นธรรมดา เป็นของมีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา จักไม่ปรากฏเล่า เมื่อเป็นเช่นนี้
ความยึดถือด้วยสามารถตณฺหาณะและทิฏฐิ ในอาโปธาตุอันเป็นภายนอกนั้น จะไม่มีแก่ผู้
นั้นเลย. ดูกุรุษผู้มีอายุทั้งหลาย หากว่า เมื่อภิกษุหนึ่งระลึกถึงพระพุทธเจ้าอย่างนี้ ระลึกถึง
พระธรรมอย่างนี้ ระลึกถึงพระสงฆ์อย่างนี้ อเบกขาอันอาศัยกุศลธรรม ย่อมตั้งอยู่ได้ด้วยดี
ไซ้. ภิกษุหนึ่ง ย่อมเป็นผู้ปลื้มใจเพราะเหตุนี้. ดูกุรุษผู้มีอายุทั้งหลาย ด้วยเหตุแม้มีประมาณ
เท่านั้นแล คำสอนของพระผู้มีพระภาคเป็นอันภิกษุทำให้มากแล้ว.

[๓๔๔] ดูกุรุษผู้มีอายุทั้งหลาย กิเตโชธาตุเป็นไฉน? คือ เตโชธาตุที่เป็นไปภายใน
ก็มี เตโชธาตุที่เป็นไปภายนอกก็มี. ดูกุรุษผู้มีอายุทั้งหลาย กิเตโชธาตุที่เป็นไปภายในเป็น
ไฉน? คือ สิ่งที่เป็นอุปาทินนกรุปอันเป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของเร่าร้อน ถึง
ความเป็นของเร่าร้อน คือ สิ่งที่เป็นเครื่องอบอุ่นร่างกาย สิ่งที่เป็นเครื่องทรมานร่างกาย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
 สิ่งที่เป็นเครื่องเร้าร้อนแห่งกาย สิ่งที่เป็นเครื่องถึงความแปรปรวนไปด้วยดีแห่งของที่กินแล้ว
 ดื่มแล้ว เคี้ยวแล้ว และของที่ลิ้มรสแล้ว ก็หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นอุปาทินนกรูป อันเป็นภายใน
 เป็นของเฉพาะตน เป็นของเร้าร้อน ถึงความเป็นของเร้าร้อน อย่างอื่น นี้เรียกว่า เตโชธาตุ
 อันเป็นไปภายใน . ดูกุรทำนผู้มีอายุทั้งหลาย ก็เตโชธาตุอันใดแล เป็นไปภายใน และเตโชธาตุ
 อันใด เป็นภายนอก นั้นเป็นเตโชธาตุแล . บัณฑิตพึงเห็นเตโชธาตุนั้นด้วยปัญญาอันชอบ
 ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั้นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นมัน นั้นไม่เป็นของเรา . บัณฑิต
 ครั้นเห็นเตโชธาตุนั้น ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายใน
 เตโชธาตุ ย่อมยังจิตให้คลาย กำหนดในเตโชธาตุ . ดูกุรทำนผู้มีอายุทั้งหลาย สมัย
 ที่เตโชธาตุอันเป็นไปภายนอก กำเริบ ย่อมจะมีได้แล เตโชธาตุอันเป็นภายนอกนั้น ย่อม
 ใหม่ม้านบ้าง ย่อมใหม่ม้านเมืองบ้าง ย่อมใหม่ม้านคมบ้าง ย่อมใหม่ชนบทบ้าง ย่อมใหม่ประเทศ
 แห่งชนบทบ้าง . เตโชธาตุอันเป็นภายนอกนั้นมาถึงหย้าสด หนทาง ภูเขา น้ำ หรือภูมิภาค
 อันเป็นที่รื่นรมย์ ไม่มีเชื้อ ย่อมดับไปเอง . ดูกุรทำนผู้มีอายุทั้งหลาย สมัยที่ชนทั้งหลายแสวง
 หาไฟด้วยชนโกบ้าง ด้วยการขุดหนึ่งบ้าง ย่อมมีได้แล . ดูกุรทำนผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ชื่อว่า
 ความที่แห่งเตโชธาตุ อันเป็นไปภายนอกนั้นซึ่งใหญ่ถึงเพียงนั้นเป็นของไม่เที่ยง จักปรากฏได้
 ความเป็นของสิ้นไปเป็นธรรมดา จักปรากฏได้ ความเป็นของเสื่อมไปเป็นธรรมดา จักปรากฏได้
 ความเป็นของแปรปรวนไปเป็นธรรมดา จักปรากฏได้ . ก็โณความที่แห่งกายอันค้นหาเข้าไปถือ
 เอาแล้ว ว่าเรา ว่าของเรา ว่าเรามีอยู่ อันตั้งอยู่ตลอดกาลนิคตหนอยนี้ เป็นของไม่เที่ยง เป็น
 ของมีความสิ้นไปเป็นธรรมดา เป็นของมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เป็นของมีความแปรปรวน
 ไปเป็นธรรมดา จักไม่ปรากฏเล่า เมื่อเป็นเช่นนี้ ความยึดถือด้วยสามารถตณฺหามานะ
 และทิฏฐิในเตโชธาตุนั้น จะไม่มีแก่ผู้ใดเลย . ดูกุรทำนผู้มีอายุทั้งหลาย หากว่า เมื่อภิกษุ
 นั้นระลึกถึงพระพุทธเจ้าอยู่อย่างนี้ ระลึกถึงพระธรรมอยู่อย่างนี้ ระลึกถึงพระสงฆ์อยู่อย่างนี้
 อุเบกขาอันอาศัยกุศลธรรม ย่อมตั้งอยู่ได้ด้วยดีไซ้ . ภิกษุนั้น ย่อมเป็นผู้ปลื้มใจเพราะเหตุนี้ .
 ดูกุรทำนผู้มีอายุทั้งหลาย ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านั้นแล คำสอนของพระผู้มีพระภาคเป็นอัน
 ภิกษุทำให้มากแล้ว .

วาโยธาตุ

[๓๔๕] ดูกุรทำนผู้มีอายุทั้งหลาย กิ่วาโยธาตุเป็นไฉน? คือ วาโยธาตุที่เป็นไปภายใน
 ก็มี วาโยธาตุที่เป็นภายนอกก็มี . ดูกุรทำนผู้มีอายุทั้งหลาย กิ่วาโยธาตุที่เป็นไปภายในเป็น
 ไฉน? คือ สิ่งที่เป็นอุปาทินนกรูปอันเป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของพัดไปมา ถึง
 ความเป็นของพัดไปมา คือ ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมอันอยู่ในท้อง ลมอันอยู่
 ในลำไส้ ลมอันแล่นไปตามอวัยวะน้อยใหญ่ ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก ก็หรือสิ่งใด
 สิ่งหนึ่งซึ่งเป็นอุปาทินนกรูป อันเป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของพัดไปมา ถึงความ
 เป็นของพัดไปมา อย่างอื่น นี้เรียกว่า วาโยธาตุเป็นไปภายใน . ดูกุรทำนผู้มีอายุทั้งหลาย
 กิ่วาโยธาตุอันใดแล เป็นไปภายใน และวาโยธาตุอันใด เป็นไปภายนอก นั้นเป็น
 วาโยธาตุแล . บัณฑิตพึงเห็นวาโยธาตุนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า
 นั้นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นมัน นั้นไม่เป็นตนของเรา . บัณฑิตครั้นเห็นวาโยธาตุนั้น ด้วย
 ปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในวาโยธาตุ ย่อมยังจิตให้คลาย
 กำหนดในวาโยธาตุ . ดูกุรทำนผู้มีอายุทั้งหลาย สมัยที่วาโยธาตุอันเป็นไปภายนอกกำเริบ
 ย่อมจะมีได้แล วาโยธาตุอันเป็นภายนอกนั้น ย่อมพัดเอาบ้านไปบ้าง ย่อมพัดเอานิคมไป
 บ้าง ย่อมพัดเอานครไปบ้าง ย่อมพัดเอาชนบทไปบ้าง ย่อมพัดเอาประเทศแห่งชนบท
 ไปบ้าง . ดูกุรทำนผู้มีอายุทั้งหลาย สมัยที่ชนทั้งหลาย แสวงหาลมด้วยพัดใบตาลบ้าง ด้วย
 พัดสำหรับพัดไฟบ้าง ในเดือนท้ายแห่งฤดูร้อน แม้นในที่ชายคา หย้าทั้งหลายก็ไม่ไหว ย่อม
 มีได้แล . ดูกุรทำนผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ชื่อว่าความที่แห่งวาโยธาตุ อันเป็นไปภายนอกนั้น ซึ่ง
 ใหญ่ถึงเพียงนั้น เป็นของไม่เที่ยง จักปรากฏได้ ความเป็นของสิ้นไปเป็นธรรมดา จักปรากฏได้
 ความเป็นของเสื่อมไปเป็นธรรมดา จักปรากฏได้ ความเป็นของแปรปรวนไปเป็นธรรมดา จักปรากฏ
 * ไปได้ . ก็โณความที่แห่งกายอันค้นหาเข้ายึดถือเอาแล้ว ว่าเรา ว่าของเรา ว่าเรามีอยู่ อันตั้ง
 อยู่ตลอดกาลนิคตหนอยนี้ เป็นของไม่เที่ยง เป็นของมีความสิ้นไปเป็นธรรมดา เป็น
 ของมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เป็นของมีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา จักไม่ปรากฏเล่า เมื่อ
 เป็นเช่นนี้ ความยึดถือด้วยสามารถตณฺหามานะและทิฏฐิในวาโยธาตุนั้น จะไม่มีแก่ผู้ใดเลย .
 ดูกุรทำนผู้มีอายุทั้งหลาย หากว่า ชนเหล่าอื่นจะดำ จะตัดพ้อ จะกระทบกระเทียด จะ
 เบียดเบียนภิกษุนั้นไซ้ . ภิกษุนั้น ย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า ทุกขเวทนามันเกิดแต่โสตสัมผัสนี้
 เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็แต่ว่า ทุกขเวทนามันนั้นแล อาศัยเหตุพึงมีได้ ไม่อาศัยเหตุจะมีไม่ได้
 ทุกขเวทนามันอาศัยอะไร จึงมีได้ ทุกขเวทนามันอาศัยผัสสะ จึงมีได้ . ภิกษุนั้นย่อมเห็นว่า
 ผัสสะเป็นของไม่เที่ยง ย่อมเห็นว่า เวทนาเป็นของไม่เที่ยง ย่อมเห็นว่า สัญญาเป็นของ
 ไม่เที่ยง ย่อมเห็นว่า สังขารทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยง ย่อมเห็นว่า วิญญาณเป็นของไม่เที่ยง
 จิตอันมีธาตุเป็นอารมณ์นั้นเดียวของภิกษุนั้น ย่อมแล่นไป ย่อมเสื่อมใส ย่อมตั้งอยู่ด้วยดี
 ย่อมหลุดพ้น .

การทำตามพระโอวาท

ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย หากชนเหล่าอื่นจะพยายามทำร้ายภิกษุนั้น ด้วยอาการที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร ไม่น่าพอใจ คือ ด้วยการประหารด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยการประหารด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยการประหารด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยการประหารด้วยศาสตราบ้าง . ภิกษุนั้นย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า กายนี้เป็นสภาพเป็นที่ไปแห่งการประหารด้วยฝ่ามือบ้าง เป็นที่ไปแห่งการประหารด้วยก้อนดินบ้าง เป็นที่ไปแห่งการประหารด้วยท่อนไม้บ้าง เป็นที่ไปแห่งการประหารด้วยศาสตราบ้าง . อนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ในพระโอวาท อันเปรียบด้วยเลื่อยดังนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ว่าพวกโจรผู้มีความประพฤติดำช้า ฟังตัดท่อนอวัยวะใหญ่ย่อยทั้งหลาย ด้วยเลื่อยอันมีด้ามสองข้าง ไซ้ ภิกษุผู้ที่ยังใจให้ประทุษร้ายในพวกโจรเหล่านั้น . ย่อมไม่เป็นผู้ชื่อว่าทำตามคำสอนของเราด้วยเหตุนี้ . อนึ่ง ความเพียรอันเราปรารถนาแล้ว จักเป็นคุณชาติไม่ย่อยหย่อน สติอันเราเข้าไปตั้งไว้แล้ว จักเป็นคุณชาติไม่หลงลืม กายอันเราให้สงบแล้ว จักเป็นสภาพไม่กระวนกระวาย จิตอันเราให้ตั้งมั่นแล้ว จักเป็นธรรมชาติมีอารมณ์เป็นอย่างเดียว คราวนี้ การประหารด้วยฝ่ามือทั้งหลาย จะเป็นไปในกายนี้กิตติ การประหารด้วยก้อนดินทั้งหลาย จะเป็นไปในกายนี้กิตติ การประหารด้วยท่อนไม้ทั้งหลาย จะเป็นไปในกายนี้กิตติ การประหารด้วยศาสตราทั้งหลาย จะเป็นไปในกายนี้กิตติ ตามที่เกิด คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายนี้เราจะทำให้จงได้ ดังนี้ . ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย หากว่า เมื่อภิกษุนั้นระลึกถึงพระพุทธเจ้าอย่างนี้ ระลึกถึงพระธรรมอย่างนี้ ระลึกถึงพระสงฆ์อย่างนี้ อุเบกขาอันอาศัยกุศลธรรม ย่อมไม่ตั้งอยู่ได้พร้อม . ภิกษุนั้นย่อมสลัดใจ ย่อมถึงความสลัดใจ เพราะเหตุนี้ว่า ไม่เป็นลากของเรานอ ลากไม่มีแก่เรานอ เราได้ไม่ติดแล้วนอ การได้ด้วยดีไม่มีแก่เราแล้วนอ ที่เราระลึกถึงพระพุทธเจ้าอย่างนี้ ระลึกถึงพระธรรมอย่างนี้ ระลึกถึงพระสงฆ์อย่างนี้ อุเบกขาอันอาศัยกุศลธรรม ไม่ตั้งอยู่ได้ด้วยดี ดังนี้ . ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย หยฺหฺมึสะโกเห็นพ้อผิวแล้ว ย่อมสลัดใจ ย่อมถึงความสลัดใจ แม้ฉันใด ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย หากว่า เมื่อภิกษุนั้นระลึกถึงพระพุทธเจ้าอย่างนี้ ระลึกถึงพระธรรมอย่างนี้ ระลึกถึงพระสงฆ์อย่างนี้ อุเบกขาอันอาศัยกุศลธรรม ไม่ตั้งอยู่ได้ด้วยดี . ภิกษุนั้นย่อมสลัดใจ ย่อมถึงความสลัดใจ เพราะเหตุนี้ว่า ไม่เป็นลากของเรานอ ลากของเรานอไม่มีนอ เราได้ไม่ติดแล้วนอ การได้ด้วยดีไม่มีแก่เรานอ ที่เราระลึกถึงพระพุทธเจ้าอย่างนี้ ระลึกถึงพระธรรมอย่างนี้ ระลึกถึงพระสงฆ์อย่างนี้ อุเบกขาอันอาศัยกุศลธรรม ไม่ตั้งอยู่ได้ด้วยดี ดังนี้ . จันนั้นเหมือนกันแล . ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย หากว่า เมื่อภิกษุนั้นระลึกถึงพระพุทธเจ้าอย่างนี้ ระลึกถึงพระธรรมอย่างนี้ ระลึกถึงพระสงฆ์อย่างนี้ อุเบกขาอาศัยกุศลธรรม ย่อมตั้งอยู่ด้วยดีไซ้ . ภิกษุนั้นย่อมเป็นผู้ปลื้มใจเพราะเหตุนี้ . ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ด้วยเหตุมีประมาณเท่านั้นแล คำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นอันภิกษุทำให้มากแล้ว .

ผู้เห็นธรรม

[๓๔๖] ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อากาตอาศัยไม้และอาศัยเถาวัลย์ ดินเหนียวและหญ้าแหวดล้อมแล้ว ย่อมถึงความนับว่า เป็นเรือนฉันใด ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อากาตอาศัยกระดุกและอาศัยเอ็นเนื้อและหนังแหวดล้อมแล้ว ย่อมถึงความนับว่า รูป จันนั้นเหมือนกันแล . ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย หากว่า จักขุอันเป็นไปในภายใน เป็นของไม่แตกทำลายแล้ว และรูปทั้งหลายอันเป็นภายนอกย่อมไม่มาสู่คล่องจักขุ ทั้งความกำหนดอันเกิดแต่จักขุและรูปนั้นก็ไม่มี ความปรากฏแห่งส่วนแห่งวิญญาณอันเกิดแต่จักขุ และรูปนั้น ก็ยังมิไม่ได้ก่อน . ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย หากว่า จักขุอันเป็นไปในภายใน เป็นของไม่แตกทำลายแล้ว และรูปทั้งหลายอันเป็นภายนอก ย่อมมาสู่คล่องจักขุ แต่ความกำหนดอันเกิดแต่จักขุ และรูปนั้น ไม่มี ความปรากฏแห่งส่วนแห่งวิญญาณอันเกิดแต่จักขุ และรูปนั้นก็ยังมีไม่ได้ก่อน . ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย แต่ว่าในกาลใดแลจักขุอันเป็นไปในภายในเป็นของไม่แตกไม่ทำลายแล้ว และรูปทั้งหลายอันเป็นภายนอก ย่อมมาสู่คล่องจักขุ ทั้งความกำหนดอันเกิดแต่จักขุและรูปก็ย่อมมีในกาลนั้น ความปรากฏแห่งส่วนแห่งวิญญาณอันเกิดแต่จักขุและรูปนั้น ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างนี้ . รูปแห่งสภาพที่เป็นแล้วอย่างนั้นอันใด รูปนั้น ย่อมถึงความสงเคราะห์ ในอุปาทานขันธ คือ รูป เวทนาแห่งสภาพที่เป็นแล้วอย่างนั้นอันใด เวทนานั้น ย่อมถึงความสงเคราะห์ในอุปาทานขันธ คือ เวทนา สัญญาแห่งสภาพที่เป็นแล้วอย่างนั้นอันใด สัญญานั้น ย่อมถึงความสงเคราะห์ในอุปาทานขันธ คือ สัญญา สังขารแห่งสภาพที่เป็นแล้วอย่างนั้นเหล่าใด สังขารเหล่านั้น ย่อมถึงความสงเคราะห์ในอุปาทาน คือ สังขาร วิญญาณแห่งสภาพที่เป็นแล้วอย่างนั้นอันใด วิญญาณนั้น ย่อมถึงความสงเคราะห์ ในอุปาทานขันธ คือ วิญญาณ . ภิกษุนั้น ย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า ได้ยินว่าการสงเคราะห์ การประชุมพร้อม หมวดหมู่แห่งอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ ย่อมมีได้ ด้วยประการอย่างนี้ . อนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์ไว้ว่า ผู้ใดเห็นปฏิจสุมปบาท ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นปฏิจสุมปบาท ดังนี้ . ก็อุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ได้อุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ชื่อว่า ปฏิจสุมปบันธรรมแล . ความพอใจความอาลัย ความยินดี ความชื่นชอบ ในอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้อันใด อันนั้นชื่อว่าทุกข์สมุทัย การกำจัดความกำหนดด้วย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก
สามารถความพอใจ การละความกำหนัดด้วยสามารถความพอใจในอุปาทานชั้นที่ ๕ เหล่านี้อันใด
อันนั้นชื่อว่าทุกขนิโรธแล. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านั้นแล. คำสอนของ
พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นอันภิกษุทำให้มากแล้ว.

ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย หากว่า โสตะอันเป็นไปในภายในเป็นของไม่แตกทำลาย
แล้ว ฯลฯ

ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย หากว่า ฆานะอันเป็นไปในภายใน เป็นของไม่แตกทำลาย
แล้ว ฯลฯ

ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย หากว่า ชิวหา อันเป็นไปในภายใน เป็นของไม่แตกทำลาย
แล้ว ฯลฯ

ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย หากว่า กายอันเป็นไปในภายใน เป็นของไม่แตกทำลาย
แล้ว ฯลฯ

ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย หากว่า มนะอันเป็นไปในภายใน เป็นของไม่แตกทำลาย
แล้ว และธรรมารมณทั้งหลายอันเป็นภายนอก ย่อมไม่มาสู่คล่อง ทั้งความกำหนัดอันเกิด
แต่มนะ และธรรมารมณนั้น ก็ไม่มี ความปรากฏแห่งส่วนแห่งวิญญาณอันเกิดแต่มนะและ
ธรรมารมณนั้น ก็ยังมีไม่ได้ก่อน. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย หากว่า มนะอันเป็นไปในภายใน
เป็นของไม่แตกทำลายแล้ว และธรรมารมณทั้งหลายอันเป็นภายนอก ย่อมมาสู่คล่อง
แต่ความกำหนัดอันเกิดแต่มนะและธรรมารมณนั้น ไม่มี ความปรากฏแห่งส่วนแห่งวิญญาณอัน
เกิดแต่มนะและธรรมารมณนั้น ก็ยังมีไม่ได้ก่อน. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย แต่ว่าในกาลใด
แล มนะอันเป็นไปในภายในเป็นของไม่แตกทำลายแล้ว และธรรมารมณทั้งหลายอันเป็นภาย
นอก ย่อมมาสู่คล่อง ทั้งความกำหนัดอันเกิดแต่มนะและธรรมารมณนั้น ก็ย่อมมี ในกาล
นั้น ความปรากฏแห่งส่วนแห่งส่วนแห่งวิญญาณอันเกิดแต่มนะและธรรมารมณนั้น ย่อมมีได้
ด้วยอาการอย่างนี้. รูปแห่งสภาพที่เป็นแล้วอย่างนั้นอันใด รูปนั้น ย่อมถึงความสงเคราะห์ ใน
อุปาทานชั้นที่ชื่อว่า เวทนาแห่งสภาพที่เป็นแล้วอย่างนั้นอันใด เวทนานั้น ย่อมถึงความ
สงเคราะห์ ในอุปาทานชั้นที่ชื่อว่า สัญญาแห่งสภาพที่เป็นแล้วอย่างนั้นอันใด สัญญานั้น
ย่อมถึงความสงเคราะห์ ในอุปาทานชั้นที่ชื่อว่า สังขารทั้งหลายแห่งสภาพที่เป็นแล้วอย่างนั้น
เหล่าใด สังขารเหล่านั้น ย่อมถึงความสงเคราะห์ ในอุปาทานชั้นที่ชื่อว่า วิญญาณ
แห่งสภาพที่เป็นแล้วอย่างนั้นอันใด วิญญาณนั้น ย่อมถึงความสงเคราะห์ ในอุปาทานชั้น
ที่ชื่อว่า วิญญาณ. ภิกษุหนึ่งย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า ได้ยินว่า การสงเคราะห์ การประชุมพร้อม
หมวดหมู่แห่งอุปาทานชั้นที่ ๕ เหล่านี้ ย่อมมีได้ ด้วยประการอย่างนี้. อนึ่ง พระผู้มีพระภาค
ได้ตรัสพระพจน์นี้ไว้ว่า ผู้ใดเห็นปฏิจสงมุปบาท ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้น
ชื่อว่าเห็นปฏิจสงมุปบาท ดังนี้. ก็อุปาทานชั้นที่ ๕ เหล่านี้ใด อุปาทานชั้นที่ ๕ เหล่านี้ ชื่อว่า
ปฏิจสงมุปปัตตธรรมแล. ความพอใจ ความอาลัย ความยินดี ความชื่นชอบ ในอุปาทาน-
*ชั้นที่ ๕ เหล่านี้อันใด อันนี้ชื่อว่าทุกขสมทัย การกำจัดความกำหนัดด้วยสามารถความพอใจ
การละความกำหนัดด้วยสามารถความพอใจ ในอุปาทานชั้นที่ ๕ เหล่านี้ อันใด อันนั้นชื่อว่า
ทุกขนิโรธแล. ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านั้นแล คำสอนของพระผู้มี
พระภาค เป็นอันภิกษุทำให้มากแล้ว.

ท่านพระสารีบุตร ได้กล่าวธรรมปริยายนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้น ชื่นชม ยินดีภายิต
ของท่านพระสารีบุตรแล้วแล.

จบ. มหาหัตถิปโทปมสูตรที่ ๘

๙. มหาสาโรปมสูตร

อุปมาพรหมจรรย์กับแก่นไม้

[๓๔๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาชิลมกุฏ เขตพระนครราชคฤห์. เมื่อ
พระเวทิตตหลักไปไม่นาน ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงปรารภพระเวทิตต ตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายมาแล้ว ตรัสว่า ดุรทธานทั้งหลาย กุลบุตรบางคนในโลกนี้ มีศรัทธา ออกจาก
เรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยคิดว่า เราเป็นผู้อันชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์
โถมันส อุปายาส ท่วมทับแล้ว ถูกความทุกข์ท่วมทับแล้ว มีความทุกข์เป็นเบื้องหน้า
โฉนหนอ ความกระทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ จะพึงปรากฏ. เขาบวชอย่างนั้นแล้ว
ยังลาลึกการะ และความสรรเสริญให้บังเกิดขึ้น. เขามีความยินดี มีความดำริเต็มเปี่ยมด้วยลา
ลึกการะและความสรรเสริญนั้น. เพราะลาลึกการะและความสรรเสริญ อันนั้น เขาย่อมยกตน
ชมผู้อื่นว่า เรามีลาลึกการะและความสรรเสริญ ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ ไม่ปรากฏ มีศักดิ์น้อย.
เขาย่อมมาวณา ถึงความปรมาท เพราะลาลึกการะและความสรรเสริญนั้น เมื่อเป็นผู้ประมาท
แล้ว ย่อมอยู่เป็นทุกข์ ดุรทธานทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีความต้องการแก่นไม้
แสวงหาแก่นไม้ เทียวสาหาหาแก่นอยู่ เมื่อต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ ละเลยแก่น ละเลย
กระพี้ ละเลยเปลือก ละเลยเสกิดไปเสีย ตัดเอากิ่งและใบถือไป สำคัญว่าแก่น. บุรุษผู้มีจักษุ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
เห็นเขาผู้นั้นแล้ว ฟังกล่าวอย่างนั้นว่า บุรุษผู้เจริญนี้ ไม่รู้จักแก่นไม้ ไม่รู้จักกระพี้ ไม่รู้จักเปลือก
ไม่รู้จักสะเก็ด ไม่รู้จักกิ่งและใบ จริงอย่างนั้น บุรุษผู้เจริญนี้ มีความต้องการแก่นไม้
แสวงหาแก่นไม้ เทียวเสาะหาแก่นไม้อยู่ เมื่อต้นไม้ใหญ่ มีแก่นตั้งอยู่ ละเลยแก่น
ละเลยกระพี้ ละเลยเปลือก ละเลยสะเก็ดไปเสีย ตัดเอากิ่งและใบถือไป สำคัญว่าแก่น
และกิจที่จะพึงทำด้วยไม้แก่นของเขา จักไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา ฉะนั้น ฤๅบุตรบางคนใน
โลกนี้ ก็ฉะนั้นเหมือนกัน มีศรัทธา ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยคิดว่า เราเป็นผู้
อันชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ท่วมทับแล้ว ถูกความทุกข์
ท่วมทับแล้ว มีความทุกข์เป็นเบื้องหน้า โฉนหนอ ความกระทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้
จะพึงปรากฏ. เขาบวชอย่างนั้นแล้ว ยังลาลึกการะและความสรรเสริญให้บังเกิดขึ้น.
เขามีความยินดี มีความดำริเต็มเปี่ยม ด้วยลาลึกการะและความสรรเสริญอันนั้น เพราะ
ลาลึกการะและความสรรเสริญอันนั้น เขาย่อมยกตนข่มผู้อื่นว่า เรามีลาลึกการะและ
ความสรรเสริญ ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ ไม่ปรากฏ [หรือมีคนรู้จักน้อย] มีศักดาน้อย เขา
ย่อมมัวเมา ถึงความประมาทเพราะลาลึกการะและความสรรเสริญนั้น เมื่อเป็นผู้ประมาทแล้ว
ย่อมอยู่เป็นทุกข์. ดูกิริยาทั้งหลาย ภิกษุนี้เรารู้ว่า ได้ถือเอากิ่งและใบของพรหมจรรย์
และถึงที่สุดแค่งกิ่งและใบนั้น.

สะกิดพรหมจรรย์

[๓๔๘] ดูกิริยาทั้งหลาย ฤๅบุตรบางคนในโลกนี้ มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิต ด้วยคิดว่า เราเป็นผู้อันชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทม-

* นัส อุปายาส ท่วมทับแล้ว มีความทุกข์เป็นเบื้องหน้า โฉนหนอ ความกระทำที่สุดแห่ง
ทุกข์ทั้งมวลนี้จะพึงปรากฏ. เขาบวชอย่างนั้นแล้ว ยังลาลึกการะและความสรรเสริญให้บังเกิด
ขึ้น. เขาไม่มีความยินดี มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม ด้วยลาลึกการะและความสรรเสริญนั้น.
เขาไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น เพราะลาลึกการะและความสรรเสริญอันนั้น. เขาย่อมไม่มัว
เมา ไม่ถึงความประมาท เพราะลาลึกการะและความสรรเสริญนั้น เมื่อเป็นผู้ไม่ประมาท
แล้ว ย่อมยังความถึงพร้อมแห่งศีลให้สำเร็จ. เขามีความยินดี มีความดำริเต็มเปี่ยม ด้วย
ความถึงพร้อมแห่งศีลนั้น. เพราะความถึงพร้อมแห่งศีลอันนั้น เขาย่อมยกตนข่มผู้อื่นว่า เรา
มีศีล มีกัลยาณธรรม ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ เป็นผู้ทุศีล มีบาปธรรม. เขาย่อมมัวเมา ถึง
ความประมาท เพราะความถึงพร้อมแห่งศีลนั้น เมื่อเป็นผู้ประมาทแล้ว ย่อมอยู่เป็นทุกข์.
ดูกิริยาทั้งหลาย เปรียบเหมือน บุรุษผู้มีความต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้ เทียวเสาะหาแก่น
ไม้อยู่ เมื่อต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ ละเลยแก่น ละเลยกระพี้ ละเลยเปลือกไปเสีย ถาก
เอาสะเก็ดถือไป สำคัญว่าแก่น. บุรุษผู้มีจิตเห็นเขาผู้นั้นแล้ว ฟังกล่าวอย่างนั้นว่า บุรุษ
ผู้เจริญนี้ ไม่รู้จักแก่นไม้ ไม่รู้จักกระพี้ ไม่รู้จักเปลือก ไม่รู้จักสะเก็ด ไม่รู้จักกิ่งและใบ
จริงอย่างนั้น บุรุษผู้เจริญนี้ มีความต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้ เทียวเสาะหาแก่นไม้
อยู่ เมื่อต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ ละเลยแก่น ละเลยกระพี้ ละเลยเปลือกไปเสีย ถากเอา
สะเก็ดถือไป สำคัญว่าแก่น และกิจที่จะพึงทำด้วยไม้แก่นของเขา จักไม่สำเร็จประโยชน์
แก่เขา ฉะนั้น ฤๅบุตรบางคนในโลกนี้ ก็ฉะนั้นเหมือนกัน มีศรัทธา ออกจากเรือนบวช
เป็นบรรพชิต ด้วยคิดว่า เราเป็นผู้อันชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปา-

* ยาส ท่วมทับแล้ว ถูกความทุกข์ท่วมทับแล้ว มีความทุกข์เป็นเบื้องหน้า โฉนหนอ
ความกระทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ จะพึงปรากฏ. เขาบวชอย่างนั้นแล้ว ยังลาลึกการะ
และความสรรเสริญให้บังเกิดขึ้น. เขาไม่มีความยินดี มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม ด้วยลาลึก-
การะและความสรรเสริญนั้น. เขาไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น เพราะลาลึกการะและความสรรเสริญอัน
นั้น. เขาย่อมไม่มัวเมา ไม่ถึงความประมาท เพราะลาลึกการะและความสรรเสริญนั้น
เมื่อเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยังความถึงพร้อมแห่งศีลให้สำเร็จ. เขามีความยินดี มีความ
ดำริเต็มเปี่ยม ด้วยความถึงพร้อมแห่งศีลนั้น. เพราะความถึงพร้อมแห่งศีลอันนั้น เขาย่อมยก
ตนข่มผู้อื่นว่า เรามีศีล มีกัลยาณธรรม ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ เป็นผู้ทุศีล มีบาปธรรม
เขาย่อมมัวเมา ถึงความประมาท เพราะความถึงพร้อมแห่งศีลนั้น เมื่อเป็นผู้ประมาทแล้ว
ย่อมอยู่เป็นทุกข์. ดูกิริยาทั้งหลาย ภิกษุนี้เรารู้ว่า ได้ถือเอาสะเก็ดของพรหมจรรย์
และถึงที่สุดแคสะเก็ดนั้น.

เปลือกพรหมจรรย์

[๓๔๙] ดูกิริยาทั้งหลาย ฤๅบุตรบางคนในโลกนี้ มีศรัทธา ออกจากเรือนบวช
เป็นบรรพชิต ด้วยคิดว่า เราเป็นผู้อันชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์
โทมนัส อุปายาส ท่วมทับแล้ว ถูกความทุกข์ท่วมทับแล้ว มีความทุกข์เป็นเบื้องหน้า
โฉนหนอ ความกระทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ จะพึงปรากฏ. เขาบวชอย่างนั้นแล้ว
ยังลาลึกการะและความสรรเสริญให้บังเกิดขึ้น. เขาไม่มีความยินดี มีความดำริยังไม่เต็ม
เปี่ยม ด้วยลาลึกการะและความสรรเสริญนั้น เขาไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น เพราะลาลึกการะ
และความสรรเสริญอันนั้น. เขาย่อมไม่มัวเมา ไม่ถึงความประมาท เพราะลาลึกการะและ
ความสรรเสริญนั้น เมื่อเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยังความถึงพร้อมแห่งศีลให้สำเร็จ. เขามี

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
ความยินดีด้วยความถึงพร้อมแห่งศีลนั้น แต่มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม . เขาไม่ยกตน ไม่
ชมผู้อื่น เพราะความถึงพร้อมแห่งศีลอันนั้น . เขาย่อมไม่มัวเมา ไม่ถึงความประมาท
เพราะความถึงพร้อมแห่งศีลนั้น เมื่อเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยังความถึงพร้อมแห่งสมาธิให้
สำเร็จ . เขามีความยินดี มีความดำริเต็มเปี่ยม ด้วยความถึงพร้อมแห่งสมาธินั้น เพราะความถึง
พร้อมแห่งสมาธิอันนั้น เขาย่อมยกตนชมผู้อื่นว่า เรามีจิตตั้งมั่น มีจิตมีอารมณ์เป็นอันเดียว
ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตหม่นไปผิดแล้ว . เขาย่อมมัวเมาถึงความประมาท เพราะ
ความถึงพร้อมแห่งสมาธินั้น เมื่อเป็นผู้ประมาทแล้ว ย่อมอยู่เป็นทุกข์ . ดุริการิกษทั้งหลาย
เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีความต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้ เทียวเสาะหาแก่นไม้อยู่ เมื่อ
ต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ ละเลยแก่น ละเลยกระพี้ไปเสีย ถากเอาเปลือกถือไป สำคัญว่าแก่น .
บุรุษผู้มีจักษุเห็นเขาผู้นั้นแล้ว พึงกล่าวอย่างนี้ว่า บุรุษผู้เจริญนี้ ไม่รู้จักแก่น ไม่รู้จัก
กระพี้ ไม่รู้จักเปลือก ไม่รู้จักสะเก็ด ไม่รู้จักกิ่งและใบ จริงอย่างนั้น บุรุษผู้เจริญนี้
มีความต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้ เทียวเสาะหาแก่นไม้อยู่ เมื่อต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้ง
อยู่ ละเลยแก่น ละเลยกระพี้ไปเสีย ถากเอาเปลือกถือไป สำคัญว่าแก่น และกิจที่
จะพึงทำด้วยไม้แก่นของเขา จักไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา ฉะนั้นใด กุลบุตรบางคนในโลก
นี้ ก็ฉะนั้นเหมือนกัน มีศรัทธา ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยคิดว่า เราเป็นผู้
อันชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ท่วมทับแล้ว ถูกความทุกข์
ท่วมทับแล้ว มีความทุกข์เป็นเบื้องหน้า โฉนหนอ ความกระทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ จะพึง
ปรากฏ . เขาบวชอย่างนั้นแล้ว ยังลาลึกการะและความสรรเสริญให้บังเกิดขึ้น . เขาไม่มีความ
ยินดีมีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม ด้วยลาลึกการะและความสรรเสริญนั้น . เขาไม่ยกตน ไม่ชม
ผู้อื่น เพราะลาลึกการะและความสรรเสริญอันนั้น . เขาย่อมไม่มัวเมา ไม่ถึงความประมาท
เพราะลาลึกการะและความสรรเสริญอันนั้น เมื่อเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยังความถึง
พร้อมแห่งศีลให้สำเร็จ . เขามีความยินดีด้วยความถึงพร้อมแห่งศีลนั้น แต่มีความดำริยังไม่
เต็มเปี่ยม . เขาไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะความถึงพร้อมแห่งศีลนั้น , เขาย่อมไม่มัวเมา
ไม่ถึงความประมาท เพราะความถึงพร้อมแห่งศีลนั้น เมื่อเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยัง
ความถึงพร้อมแห่งสมาธิให้สำเร็จ . เขามีความยินดี มีความดำริเต็มเปี่ยม ด้วยความถึง
พร้อมแห่งสมาธินั้น . เพราะความถึงพร้อมแห่งสมาธินั้น เขาย่อมยกตนชมผู้อื่นว่าเรามี
จิตตั้งมั่น มีจิตมีอารมณ์เป็นอันเดียว ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิต
หม่นไปผิดแล้ว . เขาย่อมมัวเมา ถึงความประมาท เพราะความถึงพร้อมแห่งสมาธินั้น
เมื่อเป็นผู้ประมาทแล้ว ย่อมอยู่เป็นทุกข์ . ดุริการิกษทั้งหลาย ภิกษุนี้เราเรียกว่า ได้ถือ
เอาเปลือกแห่งพรหมจรรย์ และถึงที่สุดแค่เปลือกนั้น .

กระพี้พรหมจรรย์

[๓๕๐] ดุริการิกษทั้งหลาย กุลบุตรบางคนในโลกนี้ มีศรัทธา ออกจากเรือนบวช
เป็นบรรพชิต ด้วยคิดว่า เราเป็นผู้อันชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์
โทมนัส อุปายาส ท่วมทับแล้ว ถูกความทุกข์ท่วมทับแล้ว มีความทุกข์เป็นเบื้องหน้า โฉนหนอ
ความกระทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ จะพึงปรากฏ . เขาบวชอย่างนั้นแล้ว ยังลาลึกการะ และ
ความสรรเสริญให้บังเกิดขึ้น . เขาไม่มีความยินดี มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม ด้วยลาลึกการะ
และความสรรเสริญนั้น . เขาไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะลาลึกการะและความสรรเสริญนั้น .
เขาย่อมไม่มัวเมา ไม่ถึงความประมาท เพราะลาลึกการะและความสรรเสริญนั้น เมื่อ
เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยังความถึงพร้อมแห่งศีลให้สำเร็จ . เขามีความยินดี ด้วย
ความถึงพร้อมแห่งศีลนั้น แต่มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม เขาไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะความ
ถึงพร้อมแห่งศีลนั้น เขาย่อมไม่มัวเมา ไม่ถึงความประมาท เพราะความถึงพร้อมแห่งศีล
นั้นเมื่อเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยังความถึงพร้อมแห่งสมาธิให้สำเร็จ . เขามีความยินดีด้วย
ความถึงพร้อมแห่งสมาธินั้น แต่มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม . เขาไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะ
ความถึงพร้อมแห่งสมาธินั้น . เขาย่อมไม่มัวเมา ไม่ถึงความประมาท เพราะความถึงพร้อม
แห่งสมาธินั้น เมื่อเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยังญาณทัสสนะให้สำเร็จ . เขามีความ
ยินดี มีความดำริเต็มเปี่ยมแล้วด้วยญาณทัสสนะนั้น . เพราะญาณทัสสนะนั้น เขาย่อม
ยกตนชมผู้อื่นว่า เรารู้เราเห็นอยู่ ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ไม่รู้ ไม่เห็นอยู่ . เขาย่อม
มัวเมา ถึงความประมาท เพราะญาณทัสสนะนั้น เมื่อเป็นผู้ประมาทแล้ว ย่อมอยู่เป็น
ทุกข์ . ดุริการิกษทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีความต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่น
ไม้ เทียวเสาะหาแก่นไม้อยู่ เมื่อต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ ละเลยแก่น ไปเสีย ถาก
เอากระพี้ถือไป สำคัญว่าแก่น . บุรุษผู้มีจักษุเห็นเขาผู้นั้นแล้ว พึงกล่าวอย่างนี้ว่า บุรุษ
ผู้เจริญนี้ ไม่รู้จักแก่น ไม่รู้จักกระพี้ ไม่รู้จักเปลือก ไม่รู้จักสะเก็ด ไม่รู้จักกิ่งและใบ จริงอย่างนั้น
บุรุษผู้เจริญนี้มีความต้องการแก่นไม้อยู่ เสาะหาแก่นไม้อยู่ เทียวเสาะหาแก่นไม้อยู่ เมื่อ
ต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ ละเลยแก่น ไปเสีย ถากเอากระพี้ถือไป สำคัญว่าแก่น และ
กิจที่จะพึงทำด้วยไม้แก่นของเขา จักไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา ฉะนั้นใด กุลบุตรบางคนใน
โลกนี้ ก็ฉะนั้นเหมือนกัน มีศรัทธา ออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต ด้วยคิดว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
เราเป็นอันชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ท่วมทับแล้ว ถูกความ
ทุกข์ท่วมทับแล้ว มีความทุกข์เป็นเบื้องหน้า โฉนหนอ ความกระทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งมวล
นี้จะพึงปรากฏ. เขาบวชอย่างนั้นแล้ว ยังลาลึกการะและความสรรเสริญให้บังเกิดขึ้น เขาไม่ม
ความยินดี มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม ด้วยลาลึกการะและความสรรเสริญนั้น. เขาไม่ยกตน
ไม่ชมผู้อื่น เพราะลาลึกการะและความสรรเสริญนั้น. เขาย่อมไม่มัวเมา ไม่ถึงความประ
มาท เพราะลาลึกการะและความสรรเสริญนั้น เมื่อเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยังความถึง
พร้อมแห่งศีลให้สำเร็จ, เขามีความยินดีด้วยความถึงพร้อมแห่งศีลนั้น แต่มีความดำริยังไม่
เต็มเปี่ยม. เขาไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะความถึงพร้อมแห่งศีลนั้น. เขาย่อมไม่มัวเมา
ไม่ถึงความประมาท เพราะความถึงพร้อมแห่งศีลนั้น เมื่อเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยัง
ความถึงพร้อมแห่งสมาธิให้สำเร็จ. เขามีความยินดีด้วยความถึงพร้อมแห่งสมาธินั้น แต่มี
ความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม. เขาไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะความถึงพร้อมแห่งสมาธินั้น.
เขาย่อมไม่มัวเมา ไม่ถึงความประมาท เพราะความถึงพร้อมแห่งสมาธินั้น เมื่อเป็นผู้ไม่ประ
มาทแล้ว ย่อมยังญาณทัสสนะให้สำเร็จ. เขามีความยินดี มีความดำริเต็มเปี่ยมแล้วด้วยญาณ
ทัสสนะนั้น. เพราะญาณทัสสนะอันนั้น เขาย่อมยกตนชมผู้อื่นว่า เรารู้เราเห็นอยู่
ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ไม่รู้ไม่เห็นอยู่ เขาย่อมมัวเมา ถึงความประมาท เพราะญาณทัสสนะ
นั้น เมื่อเป็นผู้ประมาทแล้ว ย่อมอยู่เป็นทุกข์. ดุริการิกษทั้งหลาย ภิกษุนี้เราเรียกว่า ได้ถือ
เอากระพี้แห่งพรหมจรรย์ และถึงที่สุดแก่กระพี้นั้นแล.

แก่นพรหมจรรย์

[๓๕๑] ดุริการิกษทั้งหลาย กุลบุตรบางคนในโลกนี้ มีศรัทธา ออกจากเรือน
บวชเป็นบรรพชิต ด้วยคิดว่า เราเป็นผู้อันชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์
โทมนัส อุปายาส ท่วมทับแล้ว ถูกความทุกข์ท่วมทับแล้ว มีความทุกข์เป็นเบื้องหน้า โฉน
หนอ ความกระทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ จะพึงปรากฏ. เขาบวชอย่างนั้นแล้ว ยัง
ลาลึกการะและความสรรเสริญให้เกิดขึ้น. เขาไม่มีความยินดี มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม
ด้วยลาลึกการะและความสรรเสริญนั้น. เขาไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะลาลึกการะ
และความสรรเสริญอันนั้น. เขาย่อมไม่มัวเมา ไม่ถึงความประมาท เพราะลาลึกการะ
และความสรรเสริญนั้น เมื่อเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยังความถึงพร้อมแห่งศีลให้สำเร็จ.
เขามีความยินดีด้วยความถึงพร้อมแห่งศีลนั้น แต่มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม. เขาไม่ยกตน
ไม่ชมผู้อื่น เพราะความถึงพร้อมแห่งศีลอันนั้น. เขาย่อมไม่มัวเมา ไม่ถึงความประมาท
เพราะความถึงพร้อมแห่งศีลนั้น เมื่อเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยังความถึงพร้อมแห่งสมาธิให้
สำเร็จ. เขามีความยินดีด้วยความถึงพร้อมแห่งสมาธินั้น แต่มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม.
เขาไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะความถึงพร้อมแห่งสมาธินั้น เขาย่อมไม่มัวเมา ไม่
ถึงความประมาท เพราะความถึงพร้อมแห่งสมาธินั้น เมื่อเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยังญาณ-
* ทัสสนะให้สำเร็จ. เขามีความยินดีด้วยญาณทัสสนะนั้น แต่มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม. เขาไม่
ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะญาณทัสสนะนั้น. เขาย่อมไม่มัวเมา ไม่ถึงความประมาท
เพราะญาณทัสสนะนั้น เมื่อเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยังสมยวิโมกข์ให้สำเร็จ. ดุริการิกษทั้ง
หลาย ข้อที่ภิกษุนั้นจะพึงเสื่อมจากสมยวิมุตตินั้น เป็นฐานะที่จะมิได้. ดุริการิกษทั้งหลาย
เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีความต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้ เทียบเสาะหาแก่นไม้อยู่
เมื่อต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ ถากเอาแก่นถือไป รู้จักว่าแก่น. บุรุษผู้มีจักษุเห็นเขาผู้นั้นแล้ว
พึงกล่าวอย่างนี้ว่า บุรุษผู้เจริญนี้ รู้จักแก่น รู้จักกระพี้ รู้จักเปลือก รู้จักสะเก็ด รู้จักกิ่ง
และใบ จริยอย่างนั้น บุรุษผู้เจริญนี้ มีความต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้ เทียบ
เสาะหาแก่นไม้อยู่ เมื่อต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ ถากเอาแก่นถือไป รู้จักว่าแก่น และ
กิจที่จะพึงทำด้วยไม้แก่นของเขา จักสำเร็จประโยชน์แก่เขา ฉะนั้น กุลบุตรบางคนในโลก
นี้ ก็ฉนั้นเหมือนกัน มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยคิดว่า เราเป็นผู้อัน
ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ท่วมทับแล้ว ถูก
ความทุกข์ท่วมทับแล้ว มีความทุกข์เป็นเบื้องหน้า โฉนหนอ ความกระทำที่สุดแห่งกอง
ทุกข์ทั้งมวลนี้ จะพึงปรากฏ. เขาบวชอย่างนี้แล้ว ยังลาลึกการะและความสรรเสริญให้
บังเกิดขึ้น. เขาไม่มีความยินดี มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม ด้วยลาลึกการะและความสรร-
* เสริญนั้น เขาไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะลาลึกการะและความสรรเสริญอันนั้น. เขา
ย่อมไม่มัวเมา ไม่ถึงความประมาท เพราะลาลึกการะและความสรรเสริญนั้น เมื่อเป็นผู้ไม่
ประมาทแล้ว ย่อมยังความถึงพร้อมแห่งศีลให้สำเร็จ. เขามีความยินดีด้วยความถึงพร้อม
แห่งศีลนั้น แต่มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม. เขาไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะความถึง
พร้อมแห่งศีลอันนั้น. เขาย่อมไม่มัวเมา ไม่ถึงความประมาท เพราะความถึงพร้อมแห่ง
ศีลนั้น เมื่อเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยังความถึงพร้อมแห่งสมาธิให้สำเร็จ. เขามีความ
ยินดีด้วยความถึงพร้อมแห่งสมาธินั้น แต่มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม. เขาไม่ยกตน ไม่ชม
ผู้อื่น เพราะความถึงพร้อมแห่งสมาธินั้น. เขาย่อมไม่มัวเมา ไม่ถึงความประมาท
เพราะความถึงพร้อมแห่งสมาธินั้น เมื่อเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยังญาณทัสสนะให้สำเร็จ.

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
เขามีความยินดีด้วยญาณทัสสนะนั้น แต่มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม . เขาไม่ยกตน ไม่ชมผู้
อื่น เพราะญาณทัสสนะนั้น . เขาย่อมไม่มัวเมา ไม่ถึงความประมาท เพราะญาณทัสสนะ
นั้น เมื่อเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยังสมยวิโมกข์ให้สำเร็จ . ดุรภิกษุทั้งหลาย
ข้อที่ภิกษุนั้นจะพึงเสื่อมจากสมยวิมุตตินั้น มีฐานะ มีโอกาสที่จะมีได้ .

[๓๕๒] ดุรภิกษุทั้งหลาย ดังพรรณนามาจะนั้น พรหมจรรย์นี้ จึงมีไฉไล
มีไฉมีความถึงพร้อมแห่งสมาธิเป็นอันสงส สักการะและความสรรเสริญเป็นอันสงส มีไฉมี
ความถึงพร้อมแห่งศีลเป็นอันสงส มีไฉมีญาณทัสสนะเป็นอันสงส แต่พรหมจรรย์นี้มี
เจตวิมุตติอันไม่กำเริบ เป็นประโยชน์ เป็นแก่น เป็นที่สุด .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้น ชื่นชม ยินดี พระภาณิต
ของพระผู้มีพระภาคแล้วแล .

จบ มหาสาริปมสูตร ที่ ๙

๑๐. จุฬาลงคสูตร

อุปมานักบวชกับผู้แสวงหาแก่นไม้

[๓๕๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก
เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้น พราหมณ์ชื่อปิงคลโกจจะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่
ประทับ ครั้นแล้ว ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว
จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม
สมณพราหมณ์พวกนี้ เป็นเจ้าหนู เจ้าคนะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิ
ชนเป็นอันมาก สมมติว่าเป็นคนดี คือ ปุณณกัสนป มกขลิโคสาล อชิตเกสสัมพล ปุฏฐกัจจายนะ
สัญญาเวลัฏฐบุตร นิครนถนาฏบุตร พวกนั้นทั้งหมดยังตามปณิญาของตนๆ หรือทุกคนไม่รู้ยัง
เลย หรือว่าบางพวกรู้ยัง บางพวกไม่รู้ยัง .

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อายาเลย พราหมณ์ ข้อที่ว่าพวกนั้นทั้งหมดยังตามปณิญา
ของตนๆ หรือทุกคนไม่รู้ยังเลย หรือว่าบางพวกรู้ยัง บางพวกไม่รู้ยังนั้น จงดไว้เถิด เราจัก
แสดงธรรมแก่ท่าน ท่านจงฟังธรรมนั้น จงกระทำไว้ในใจให้ดี เราจักกล่าว ปิงคลโกจจะพราหมณ์
ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว .

[๓๕๔] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุรพราหมณ์ เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีความต้องการ
แก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้ เทียวเสาะหาแก่นไม้อยู่ เมื่อต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ ละเลยแก่น ละเลย
กระพี้ ละเลยเปลือก ละเลยสะเก็ด ไปเสีย ตัดเอากิ่งและใบถือไป สำคัญว่าแก่น บุรุษผู้มีจักษุเห็น
เขาผู้นั้นแล้ว พึงกล่าวอย่างนี้ว่า บุรุษผู้เจริญนี้ ไม่รู้จักแก่น ไม่รู้จักกระพี้ ไม่รู้จักเปลือก ไม่รู้จัก
สะเก็ด ไม่รู้จักกิ่งและใบ จริยอย่างนั้น บุรุษผู้เจริญนี้ มีความต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้
เทียวเสาะหาแก่นไม้อยู่ เมื่อต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ละเลยแก่น ละเลยกระพี้ ละเลยเปลือก
ละเลยสะเก็ด ไปเสีย ตัดเอากิ่งและใบถือไป สำคัญว่าแก่น และกิจที่จะพึงทำด้วยไม้แก่นของเขา
จักไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา หรืออีกอย่างหนึ่ง เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีความต้องการแก่นไม้
แสวงหาแก่นไม้ เทียวเสาะหาแก่นไม้อยู่ เมื่อต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ ละเลยแก่น ละเลย
กระพี้ ละเลยเปลือกไปเสีย ถากเอาสะเก็ดถือไป สำคัญว่าแก่น . บุรุษผู้มีจักษุเห็นเขาผู้นั้นแล้ว
พึงกล่าวอย่างนี้ว่า บุรุษผู้เจริญนี้ ไม่รู้จักแก่น ไม่รู้จักกระพี้ ไม่รู้จักเปลือก ไม่รู้จักสะเก็ด
ไม่รู้จักกิ่งและใบ จริยอย่างนั้น บุรุษผู้เจริญนี้ มีความต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้ เทียว
เสาะหาแก่นไม้อยู่ เมื่อต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ ละเลยแก่น ละเลยกระพี้ ละเลยเปลือกไป
เสีย ถากเอาสะเก็ดถือไป สำคัญว่าแก่น และกิจที่จะพึงทำด้วยไม้แก่นของเขาจักไม่สำเร็จ
ประโยชน์แก่เขา . หรืออีกอย่างหนึ่ง เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีความต้องการแก่นไม้ แสวงหา
แก่นไม้ เทียวเสาะหาแก่นไม้อยู่ เมื่อต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ ละเลยแก่น ละเลยกระพี้ ไปเสีย
ถากเอาเปลือกถือไป สำคัญว่าแก่น . บุรุษผู้มีจักษุเห็นเขาผู้นั้นแล้ว พึงกล่าวอย่างนี้ว่า บุรุษ
ผู้เจริญนี้ ไม่รู้จักแก่น ไม่รู้จักกระพี้ ไม่รู้จักเปลือก ไม่รู้จักสะเก็ด ไม่รู้จักกิ่งและใบ จริย
อย่างนั้น บุรุษผู้เจริญนี้ มีความต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้ เทียวเสาะหาแก่นไม้อยู่ เมื่อ
ต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ ละเลยแก่น ละเลยกระพี้ไปเสีย ถากเอาเปลือกถือไป สำคัญว่าแก่น
และกิจที่จะพึงทำด้วยไม้แก่นของเขา จักไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา . หรือ
อีกอย่างหนึ่ง เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีความต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้ เทียวเสาะหาแก่นไม้
อยู่ เมื่อต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ ตัดเอาแก่นนั้นแหละถือไป ร้อยว่าแก่น . บุรุษผู้มีจักษุเห็นเขา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
ผู้หนึ่งแล้ว ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า บุรุษผู้เจริญนี้ รู้จักแก่น รู้จักกระพี้ รู้จักเปลือก รู้จัก
สะเก็ด รู้จักกิ่งและใบ จริยอย่างนั้น บุรุษผู้เจริญนี้มีความต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้
เที่ยวเสาะหาแก่นไม้อยู่ เมื่อต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ ตัดเอาแก่นนั้นแหละถือไป ร้อยว่าแก่น
และกิจที่จะพึงทำด้วยไม้แก่นของเขาจักสำเร็จประโยชน์แก่เขา จันใด .

[๓๕๕] ดุรพราหมณ์ จันนั้นเหมือนกันแล กุลบุตรบางคนในโลกนี้ มีศรัทธา
ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยคิดว่า เราเป็นผู้มีชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ
ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ท่วมทับแล้ว ถูกความทุกข์ท่วมทับแล้ว มีความทุกข์เป็นเบื้องหน้า
โฉนหนอ ความกระทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ จะพึงปรากฏ . เขาวางอย่างนั้นแล้ว ยังลาล
ลักการและความสรรเสริญให้บังเกิดขึ้น . เขามีความยินดี มีความดำริเต็มเปี่ยม ด้วยลาลลักการ
และความสรรเสริญนั้น . เพราะลาลลักการและความสรรเสริญอันนั้น เขาย่อมยกตนข่มผู้อื่นว่า
เรามีลาลลักการและความสรรเสริญ ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ ไม่ปรากฏ [หรือมีคนรู้จักน้อย] มี
ศักดิ์น้อย . อนึ่ง เขาไม่ยังฉันทะให้เกิด ไม่พยายาม เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมเหล่าอื่นอันยิ่งกว่า
และประณีตกว่า ลาลลักการและความสรรเสริญนั้น ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติด้อยหย่อน ท้อถอย
เปรียบเหมือนบุรุษคนนั้น ที่มีความต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้ เที่ยวเสาะหาแก่นไม้อยู่
เมื่อต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ ละเลยแก่น ละเลยกระพี้ ละเลยเปลือก ละเลยสะเก็ดไปเสีย
ตัดเอากิ่งและใบถือไป สำคัญว่าแก่น และกิจที่จะพึงทำด้วยไม้แก่นของเขา จักไม่สำเร็จ
ประโยชน์แก่เขา จันใด . ดุรพราหมณ์ เราเรียกบุคคลนี้ว่า มือปมาจันนั้น

[๓๕๖] ดุรพราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ มีศรัทธา ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพ
*ชิต ด้วยคิดว่า เราเป็นผู้มีชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส
ท่วมทับแล้ว ถูกความทุกข์ท่วมทับแล้ว มีความทุกข์เป็นเบื้องหน้า โฉนหนอ ความกระทำที่สุด
แห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ จะพึงปรากฏ . เขาวางอย่างนั้นแล้ว ยังลาลลักการและความสรรเสริญให้
บังเกิดขึ้น . เขาไม่มีความยินดี มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม ด้วยลาลลักการและความสรรเสริญ
นั้น . เขาไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น เพราะลาลลักการและความสรรเสริญอันนั้น . เขายังฉันทะให้
เกิด พยายาม เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมเหล่าอื่นอันยิ่งกว่า และประณีตกว่า ลาลลักการและ
ความสรรเสริญ ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติด้อยหย่อน ไม่ท้อถอย . เขาย่อมยังความถึงพร้อมแห่ง
ศีลให้สำเร็จ . เขามีความยินดี มีความดำริเต็มเปี่ยม แล้วด้วยความถึงพร้อมแห่งศีลนั้น . เพราะ
ความถึงพร้อมแห่งศีลอันนั้น เขาย่อมยกตนข่มผู้อื่นว่า เรามีศีล มีกัลยาณธรรม ส่วนภิกษุอื่น
นอกนี้ เป็นผู้ทุศีล มีบาปธรรม . อนึ่ง เขาไม่ยังฉันทะให้เกิด ไม่พยายาม เพื่อทำให้แจ้งซึ่ง
ธรรมเหล่าอื่นอันยิ่งกว่า และประณีตกว่าความถึงพร้อมแห่งศีลนั้น ทั้งเป็นผู้มีความประพฤ
ติด้อยหย่อน ท้อถอย . เปรียบเหมือนบุรุษคนนั้น ที่มีความต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้
เที่ยวเสาะหาแก่นไม้อยู่ เมื่อต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ ละเลยแก่น ละเลยกระพี้ ละเลยเปลือก
ไปเสีย ถากเอาสะเก็ดถือไป สำคัญว่าแก่น และกิจที่จะพึงทำด้วยไม้แก่นของเขา จักไม่สำเร็จ
ประโยชน์แก่เขา จันใด . ดุรพราหมณ์ เราเรียกบุคคลนี้ว่า มือปมาจันนั้น .

[๓๕๗] ดุรพราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ มีศรัทธา ออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิต ด้วยคิดว่า เราเป็นผู้มีชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส
ท่วมทับแล้ว ถูกความทุกข์ท่วมทับแล้ว มีความทุกข์เป็นเบื้องหน้า โฉนหนอ ความกระทำ
ที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ จะพึงปรากฏ . เขาวางอย่างนั้นแล้ว ยังลาลลักการและความ
สรรเสริญให้บังเกิดขึ้น . เขาไม่มีความยินดี มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม ด้วยลาลลักการและความ
สรรเสริญนั้น เขาไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น เพราะลาลลักการและความสรรเสริญอันนั้น . อนึ่ง
เขายังฉันทะให้เกิด พยายาม เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมเหล่าอื่นอันยิ่งกว่า และประณีตกว่า ลาล
ลักการและความสรรเสริญนั้น ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติด้อยหย่อน ไม่ท้อถอย . เขาย่อมยัง
ความถึงพร้อมแห่งศีลให้สำเร็จ . เขามีความยินดีด้วยความถึงพร้อมแห่งศีลนั้น แต่มีความ
ดำริยังไม่เต็มเปี่ยม . เขาไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น เพราะความถึงพร้อมแห่งศีลอันนั้น . อนึ่ง เขายัง
ฉันทะให้เกิด พยายาม เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมเหล่าอื่นอันยิ่งกว่า และประณีตกว่า ความ
ถึงพร้อมแห่งศีลนั้น ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติด้อยหย่อน ไม่ท้อถอย . เขาย่อมยังความถึงพร้อม
แห่งสมาธิให้สำเร็จ . เขามีความยินดี มีความดำริเต็มเปี่ยม ด้วยความถึงพร้อมแห่งสมาธิ
นั้น เพราะความถึงพร้อมแห่งสมาธิอันนั้น เขาย่อมยกตนข่มผู้อื่นว่า เรามีจิตตั้งมั่น มีจิตมีอารมณ์
เป็นอันเดียว ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตหมุนไปผิดแล้ว . เขาไม่ยังฉันทะให้
เกิด ไม่พยายาม เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมเหล่าอื่นอันยิ่งกว่า และประณีตกว่าความถึงพร้อมแห่งสมาธิ
นั้น ทั้งเป็นผู้ประพฤติด้อยหย่อน ท้อถอย . เปรียบเหมือนบุรุษคนนั้นที่มีความต้องการแก่นไม้ แสวงหา
แก่นไม้ เที่ยวเสาะหาแก่นไม้อยู่ เมื่อต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ ละเลยแก่น ละเลยกระพี้ไปเสีย
ถากเอาเปลือกถือไป สำคัญว่าแก่น และกิจที่จะพึงทำด้วยไม้แก่นของเขา จักไม่สำเร็จประโยชน์
แก่เขาจันใด . ดุรพราหมณ์ เราเรียกบุคคลนี้ว่า มือปมาจันนั้น .

[๓๕๘] ดุรพราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ มีศรัทธา ออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิต ด้วยคิดว่า เราเป็นผู้มีชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส
ท่วมทับแล้ว ถูกความทุกข์ท่วมทับแล้ว มีความทุกข์เป็นเบื้องหน้า โฉนหนอ ความกระทำที่สุด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
แห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ จะพึงปรากฏ. เขาบวชอย่างนั้นแล้ว ยังลากลักการะและความสรรเสริญให้
บังเกิดขึ้น เขาไม่มีความยินดี มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม ด้วยลากลักการะและความสรรเสริญ
นั้น. เขาไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะลากลักการะและความสรรเสริญนั้น. อนึ่ง เขายังฉันทะ
ให้เกิด พยายาม เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมเหล่าอื่นอันยิ่งกว่า และประณีตกว่า ลากลักการะและ
ความสรรเสริญนั้น ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติไม่ย่อหย่อน ไม่ทอดทิ้ง. เขาย่อมยังความถึงพร้อม
แห่งศีลให้สำเร็จ. เขามีความยินดีด้วยความถึงพร้อมแห่งศีลนั้น แต่มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม.
เขาไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะความถึงพร้อมแห่งศีลนั้น. อนึ่ง เขายังฉันทะให้เกิด
พยายาม เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมเหล่าอื่นอันยิ่งกว่า และประณีตกว่า ความถึงพร้อมแห่งศีลนั้น
ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติไม่ย่อหย่อน ไม่ทอดทิ้ง เขาย่อมยังความถึงพร้อมแห่งสมาธิให้สำเร็จ.
เขามีความยินดีด้วยความถึงพร้อมแห่งสมาธินั้น แต่มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม. เขาไม่ยกตน ไม่
ชมผู้อื่น เพราะความถึงพร้อมแห่งสมาธินั้น. อนึ่ง เขายังฉันทะให้เกิด พยายาม เพื่อทำให้
แจ้งซึ่งธรรมเหล่าอื่นอันยิ่งกว่า และประณีตกว่า ความถึงพร้อมแห่งสมาธินั้น ทั้งเป็นผู้มีความ
ประพฤติไม่ย่อหย่อน ไม่ทอดทิ้ง. เขาย่อมยังญาณทัสสนะให้สำเร็จ. เขามีความยินดี มีความ
ดำริเต็มเปี่ยม ด้วยญาณทัสสนะนั้น. เพราะญาณทัสสนะนั้น เขาย่อมยกตนชมผู้อื่นว่า เรา
เราเห็น ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ ไม่รู้ไม่เห็นอยู่. อนึ่ง เขาไม่ยังฉันทะให้เกิด ไม่พยายาม เพื่อทำ
ให้แจ้งซึ่งธรรมเหล่าอื่นอันยิ่งกว่า และประณีตกว่า ญาณทัสสนะนั้น ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติ
ย่อหย่อน ทอดทิ้ง. เปรียบเหมือนบุรุษคนนั้น ที่มีความต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้ เทียว
เสาะหาแก่นอยู่ เมื่อต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ ละเลยแก่นไปเสีย ถากเอากะพี้ถือไป สำคัญว่าแก่น
และกิจที่จะพึงทำด้วยไม้แก่นของเขา จักไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา จักได้. ดุรพราหมณ์ เรา
เรียกบุคคลนี้ว่า มือปมาฉินนั้น.

[๓๕๙] ดุรพราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ มีศรัทธา ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต
ด้วยคิดว่า เราเป็นผู้อื่นชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีหะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ท่วมทับ
แล้ว ถูกความทุกข์ท่วมทับแล้ว มีความทุกข์เป็นเบื้องหน้า โฉนหนอ ความกระทำที่สุดแห่ง
กองทุกข์ทั้งมวลนี้ จะพึงปรากฏ. เขาบวชอย่างนั้นแล้ว ยังลากลักการะและความสรรเสริญให้
เกิดขึ้น. เขาไม่มีความยินดี มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม ด้วยลากลักการะและความสรรเสริญ
นั้น. เขาไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะลากลักการะและความสรรเสริญนั้น. อนึ่ง เขายังฉันทะให้
เกิด พยายาม เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมเหล่าอื่นอันยิ่งกว่า และประณีตกว่า ลากลักการะและ
ความสรรเสริญนั้น ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติไม่ย่อหย่อน ไม่ทอดทิ้ง. เขาย่อมยังความถึงพร้อม
แห่งศีลให้สำเร็จ. เขามีความยินดีด้วยความถึงพร้อมแห่งศีลนั้น แต่มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม
เขาไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะความถึงพร้อมแห่งศีลนั้น. อนึ่ง เขายังฉันทะให้เกิด
พยายาม เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมเหล่าอื่นอันยิ่งกว่า และประณีตกว่า ความถึงพร้อมแห่ง
ศีลนั้น ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติไม่ย่อหย่อน ไม่ทอดทิ้ง. เขาย่อมยังความถึงพร้อมแห่งสมาธิ
ให้สำเร็จ. เขามีความยินดีด้วยความถึงพร้อมแห่งสมาธินั้น แต่มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม
เขาไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะความถึงพร้อมแห่งสมาธินั้น. อนึ่ง เขายังฉันทะให้เกิด
พยายาม เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมเหล่าอื่นอันยิ่งกว่า และประณีตกว่า ความถึงพร้อมแห่ง
สมาธินั้น ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติไม่ย่อหย่อน ไม่ทอดทิ้ง. เขาย่อมยังญาณทัสสนะให้
สำเร็จ. เขามีความยินดีด้วยญาณทัสสนะนั้น แต่มีความดำริยังไม่เต็มเปี่ยม. เขาไม่ยกตน
ไม่ชมผู้อื่น เพราะญาณทัสสนะนั้น. อนึ่ง เขายังฉันทะให้เกิด พยายาม เพื่อทำให้แจ้ง
ซึ่งธรรมเหล่าอื่นอันยิ่งกว่า และประณีตกว่า ญาณทัสสนะนั้น ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติไม่
ย่อหย่อน ไม่ทอดทิ้ง. ดุรพราหมณ์ ก็ธรรมที่ยิ่งกว่าและประณีตกว่า ญาณทัสสนะเป็น
ไหน? ภิกษุในพระศาสนา สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มิวตก
มิวจาร มปีติและสุขเกิดแต่เร็วอยู่. แม้ธรรมข้อนี้ ก็ยิ่งกว่าและประณีตกว่าญาณทัสสนะ.

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น
เพราะวิตรกวิจารณ์ไป ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มปีติและสุขอันเกิดแต่เร็วอยู่. แม้ธรรมข้อนี้ ก็
ยิ่งกว่าและประณีตกว่าญาณทัสสนะ.

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุมือเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป
บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้มือนิบเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข.
แม้ธรรมข้อนี้ ก็ยิ่งกว่าและประณีตกว่าญาณทัสสนะ.

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุบรรลุจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์และดับ
โสมนัสก่อนๆ ได้ มือนิบเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่. แม้ธรรมข้อนี้ ก็ยิ่งกว่าและประณีตกว่า
ญาณทัสสนะ.

อีกข้อหนึ่ง เพราะลวงเสียซึ่งรูปสัญญาโดยประการทั้งปวง เพราะปฏิสมสัญญาดับไป
เพราะไม่ใส่ใจซึ่งนันทตตสัญญา ภิกษุยอมบรรลุอากาศาณญาณตนฌาน ด้วยพิจารณาว่า
อากาศหาที่สุดมิได้. แม้ธรรมข้อนี้ ก็ยิ่งกว่าและประณีตกว่าญาณทัสสนะ.

อีกข้อหนึ่ง เพราะลวงเสียซึ่งอากาศาณญาณตนฌานโดยประการทั้งปวง ภิกษุยอมบรรลุ
วิญญานญาณตนฌาน ด้วยพิจารณาว่า วิญญานหาที่สุดมิได้. แม้ธรรมข้อนี้ ก็ยิ่งกว่าและ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิคาย มูลปณณาสก

ประณีตกว่าญาณทัสสนะ .

อีกข้อหนึ่ง เพราะล่วงเสียซึ่งวิญญานัญญาตนณานโดยประการทั้งปวง ภิกษุยอมบรรล
อากัญญาญญาตนณาน ด้วยพิจารณาว่า น้อยหนึ่งไม่มี . แม้ธรรมข้อนี้ ก็ยิ่งกว่าและประณีตกว่า
ญาณทัสสนะ .

อีกข้อหนึ่ง เพราะล่วงเสียซึ่งอากัญญาญญาตนณานโดยประการทั้งปวง ภิกษุยอม
บรรลเนวสัญญานาสัญญาตนณาน . แม้ธรรมข้อนี้ ก็ยิ่งกว่าและประณีตกว่าญาณทัสสนะ .

อีกข้อหนึ่ง เพราะล่วงเสียซึ่งเนวสัญญานาสัญญาตนณานโดยประการทั้งปวง ภิกษุยอม
บรรลสัญญาเวทิตนโรธ . เพราะเห็นด้วยปัญญาของเธอ อาสวะทั้งหลายย่อมสิ้นไป . แม้ธรรมข้อนี้
ก็ยิ่งกว่าและประณีตกว่าญาณทัสสนะ . ดูกรพราหมณ์ ธรรมเหล่านี้แล ที่ยิ่งกว่าและประณีตกว่า
ญาณทัสสนะ .

เปรียบเทียบนบุรุษคนนั้นที่มีความต้องการแก่น แสงหาแก่น เทียวเสาะหาแก่นอยู่
เมื่อต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ ตัดเอาแก่นนั้นแหละถือไป ร้อยว่าแก่น และกิจที่จะพึงทำด้วยไม้
แก่นของเขา จักสำเร็จประโยชน์แก่เขา จันใด . ดูกรพราหมณ์ เราเรียกบุคคลนี้ว่า มีอุปมา
จันนั้น .

[๓๖๐] ดูกรพราหมณ์ ดังพรรณนามาจะนี้ พรหมจรรย์จึงมิใช่มีลาภสักการะและความ
สรรเสริญเป็นอันสูงส่ง มิใช่มีความถึงพร้อมแห่งศีลเป็นอันสูงส่ง มิใช่มีความถึงพร้อมสมาธิ
เป็นอันสูงส่ง มิใช่มีญาณทัสสนะเป็นอันสูงส่ง พรหมจรรย์นี้มีเจโตวิมุตติอัน ไม่กำเริบ เป็น
ประโยชน์ เป็นแก่น เป็นที่สุด .

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ปิงคลโกจพราหมณ์ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค
ดังนี้ว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ
ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่
คนหลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยประสงค์ว่า ผู้มีจักขุจักเห็นรูปได้ จันใด ธรรมที่
พระองค์ทรงประกาศแล้วโดยอเนกปริยาย ก็จันนั้นเหมือนกัน . ข้าพระองค์นี้ ขอถึงพระองค์กับ
พระธรรมและภิกษุสงฆ์ว่า เป็นสรณะ ขอพระองค์จงทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็นอุบาสกผู้ถึง
พระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป .

จบ จุฬาลงคสูตร ที่ ๑๐

จบ โอปัมมวรรค ที่ ๓

รวมพระสูตรในวรรคนี้
เรื่องพระโมลียะภิกคณะ เรื่องภิกษุชื่ออริฏฐะ
เรื่องอันธวัน เรื่องพระปณณะ นีวาปสูตร
ปาสราสิสูตร จุฬหัตถิปโทปมสูตร มหาหัตถิ
ปโทปมสูตร มหาสาโรปมสูตร จุฬาลงค
สูตร .

มหายมกวรรค

๑. จุฬโคสิณคสาสูตร

เหตุแห่งความสามัคคี

[๓๖๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ที่พักซึ่งสร้างด้วยอิฐในนาทิกคาม . กิสมัยนั้น
ท่านพระอนุรุธ ท่านพระนันทิยะ ท่านพระกิมิละ อยู่ที่ป่าโคสิณคสาวัน . ครั้นนั้นเวลาเย็น
พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่ประทับพักผ่อนแล้ว เสด็จเข้าไปยังป่าโคสิณคสาวัน . นายทนายบาล
[ผู้รักษาป่า] ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกล ครั้นแล้วได้กล่าวกะพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า
ข้าแต่สมณะท่านอย่าเข้าไปยังป่านี้เลย ในที่นี้มีกุลบุตร ๓ ท่าน ซึ่งเป็นผู้ใคร่ประโยชน์ตนเป็น
สภาพอยู่ ท่านอย่าได้กระทำความไม่เหมาะสมแก่ท่านทั้ง ๓ นั้นเลย . เมื่อนายทนายบาลกล่าวกะพระ
ผู้มีพระภาคอยู่ ท่านพระอนุรุธได้ยินแล้ว จึงได้บอกนายทนายบาลดังนี้ว่า ดูกรนายทนายบาลผู้มีอายุ
ท่านอย่าได้ห้ามพระผู้มีพระภาคเลย พระผู้มีพระภาคผู้เป็นศาสดาของพวกเราเสด็จมาถึงแล้ว . ลำดับ
นั้น ท่านพระอนุรุธได้เข้าไปหาท่านพระนันทิยะและท่านพระกิมิละถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้บอกว่า
รีบออกไปเถิด ท่านผู้มีอายุ รีบออกไปเถิด ท่านผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคผู้เป็นศาสดาของพวกเรา
เสด็จมาถึงแล้ว . ท่านพระอนุรุธ ท่านพระนันทิยะ และท่านพระกิมิละ ได้ต้อนรับพระผู้มีพระภาค
องค์หนึ่งรับบาตร และจีวรของพระผู้มีพระภาค องค์หนึ่งปูอาสนะ องค์หนึ่งตั้งน้ำล้างพระบาท .
พระผู้มีพระภาคประทับนั่งบนอาสนะที่ปูถวาย ครั้นแล้วทรงล้างพระบาท . ท่านผู้มีอายุเหล่านั้น
ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

[๓๖๒] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระอนุรุธว่า ดูกรอนุรุธ นันทิยะ และกิมิละ
พวกเธอพอจะอดทนได้ละหรือ พอจะยังชีวิตให้เป็นไปได้หรือ พวกเธอไม่ลำบากด้วยบิณฑบาต
หรือ?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก

อ. ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พวกข้าพระองค์พอจะอดทนได้ พอจะมีชีวิตให้เป็นไปได้ พวกข้าพระองค์ไม่ลำบากด้วยบิณฑบาต .

พ. ก็พวกเธอ ยิ่งพร้อมเพรียงกัน ขึ้นบานต่อกัน ไม่วิวาทกัน ยังเป็นเหมือนน้ำมัน กับน้ำ แลดูกันและกันด้วยจักขุอันเป็นที่รักอยู่หรือ?

อ. เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า .

พ. ก็พวกเธอเป็นอย่างนั้นได้ เพราะเหตุอย่างไร?

[๓๖๓] อ. พระพุทธเจ้าข้า ขอประทานพระวโรกาส ข้าพระองค์มีความดำริอย่างนี้ว่า เป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอ ที่ได้อยู่ร่วมกับเพื่อนพรหมจรรย์เห็นปานนี้ ข้าพระองค์เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตาในท่านผู้มีอายุเหล่านี้ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เข้าไปตั้งจิต

*กรรมประกอบด้วยเมตตา . . . เข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตาในท่านผู้มีอายุเหล่านี้ ทั้งต่อหน้า และลับหลัง ข้าพระองค์มีความดำริอย่างนี้ว่า โฉนหนอ เราพึงเก็บจิตของตนเสียแล้ว ประพฤติ ตามอำนาจจิตของท่านผู้มีอายุเหล่านี้ แล้วข้าพระองค์ก็เก็บจิตของตนเสีย ประพฤติอยู่ตามอำนาจ จิตของท่านผู้มีอายุเหล่านี้ กายของพวกข้าพระองค์ต่างก็จริงแล แต่ว่าจิตดูเหมือนเป็นอันเดียวกัน .

แม้ท่านพระนั้นหิยะ . . . แม้ท่านพระกิมละ ก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอประทานพระวโรกาส แม้ข้าพระองค์มีความดำริอย่างนี้ว่า เป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้ว หนอ ที่ได้อยู่ร่วมกับเพื่อนพรหมจรรย์เห็นปานนี้ ข้าพระองค์เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วย เมตตาในท่านผู้มีอายุเหล่านี้ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เข้าไปตั้งจิตกรรมประกอบด้วยเมตตา . . . เข้าไป ตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตาในท่านผู้มีอายุเหล่านี้ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ข้าพระองค์มีความ ดำริอย่างนี้ว่า โฉนหนอ เราพึงเก็บจิตของตนเสียแล้ว ประพฤติตามอำนาจจิตของท่านผู้มีอายุ เหล่านี้ แล้วข้าพระองค์ก็เก็บจิตของตนเสีย ประพฤติอยู่ตามอำนาจจิตของท่านผู้มีอายุเหล่านี้ กายของพวกข้าพระองค์ต่างก็จริงแล แต่ว่าจิตดูเหมือนเป็นอันเดียวกัน พระพุทธเจ้าข้า พวก-

*ข้าพระองค์ ยิ่งพร้อมเพรียงกัน ขึ้นบานต่อกัน ไม่วิวาทกัน ยังเป็นเหมือนน้ำมันกับน้ำ แลดูกัน และกันด้วยจักขุอันเป็นที่รักอยู่ .

[๓๖๔] พ. ตีละ ตีละ อนรุทธ พวกเธอเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร สงตนไป แล้วอยู่หรือ .

อ. เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า .

พ. ก็พวกเธอเป็นอย่างนั้นได้ เพราะเหตุอย่างไร?

อ. พระพุทธเจ้าข้า ขอประทานพระวโรกาส บรรดาพวกข้าพระองค์ท่านผู้ใดกลับจาก บิณฑบาตแต่บ้านก่อน ท่านผู้นั้นยอมปลาดอาสนะ ตั้งน้ำจัน น้ำใช้ไว้ ตั้งถาดสำหรับไว้ ท่านผู้ใด กลับจากบิณฑบาตแต่บ้านทีหลัง ถ้ามีบิณฑบาตที่เหลือจากจัน หากประสงค์ ก็จัน ถ้าไม่ประสงค์ ก็ทิ้งเสียในที่ปราศจากของเขียวหรือเหลืองในที่ไม่มีสัตว์ ท่านผู้นั้นเก็บอาสนะ เก็บน้ำจัน เก็บน้ำใช้ เก็บถาดสำหรับ ถาดโรกัฏ ท่านผู้ใดเห็นหมอน้ำจัน น้ำใช้ หรือหมอน้ำชำระล้างเปล่า ท่านผู้นั้นก็เข้าไปตั้งไว้ ถ้าเหลือวิสัยของท่าน ก็กวักมือเรียกรูปที่สองแล้วช่วยกันยกเข้าไปตั้งไว้ พวกข้าพระองค์ไม่เปล่งวาจา เพราะข้อนี้เป็นปัจจัย และทุกวันที่ ๕ พวกข้าพระองค์ นั่งสนทนา ธรรมภาตตลอดคืนยังรุ่ง พระพุทธเจ้าข้า พวกข้าพระองค์เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร สงตน ไปอยู่ ด้วยประการฉะนี้แล .

ธรรมเครื่องอยู่สำราญ

[๓๖๕] พ. ตีละ ตีละ อนรุทธ ก็เมื่อพวกเธอเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร สงตนไปอยู่อย่างนี้ คุณวิเศษคือญาณทัสสนะอันสามารถกระทำความเป็นพระอริยะ อันยิ่งกว่า ธรรมของมนุษย์ ซึ่งเป็นเครื่องอยู่สำราญ ที่พวกเธอได้บรรลุแล้ว มีอยู่หรือ?

อ. เพราะเหตุอะไรเล่า จะไม่พึงมี พระพุทธเจ้าข้า ขอประทานพระวโรกาส พวกข้าพระ-

*องค์หนึ่งอยู่เพียงว่า พวกเราส่งจากกาม ส่งจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มิวติก มิวจาร์ มีปีติและสุข เกิดแต่วิเวกอยู่ เมื่อพวกข้าพระองค์เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร สงตนไปอยู่ คุณวิเศษคือญาณทัสสนะอันสามารถกระทำความเป็นพระอริยะ อันยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ซึ่งเป็น เครื่องอยู่สำราญนี้แล พวกข้าพระองค์ได้บรรลุแล้ว .

พ. ตีละ ตีละ อนรุทธ ก็คุณวิเศษคือญาณทัสสนะอันสามารถกระทำความเป็นพระ-

*อริยะ อันยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ซึ่งเป็นเครื่องอยู่สำราญที่พวกเธอได้บรรลุแล้ว เพื่อความก้าวล่วง เพื่อความระงับ แห่งธรรมเป็นเครื่องอยู่อันนี้ อย่างอื่นมีอยู่หรือ?

อ. เพราะเหตุอะไรเล่า จะไม่พึงมี พระพุทธเจ้าข้า พวกข้าพระองค์หวังอยู่เพียงว่า พวกเราบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตกจิรา สงบไป ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่ อันนี้ได้แก่คุณวิเศษคือญาณทัสสนะ อันสามารถกระทำความเป็นพระอริยะ อันยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ซึ่งเป็นเครื่องอยู่สำราญ เพื่อ ความก้าวล่วง เพื่อความระงับ แห่งธรรมเป็นเครื่องอยู่อันนี้เป็นอย่างอื่น .

พ. ตีละ ตีละ อนรุทธ ก็คุณวิเศษคือญาณทัสสนะอันสามารถกระทำความเป็นพระ-

*อริยะ . . . อย่างอื่นมีอยู่หรือ?

อ. เพราะเหตุอะไรเล่า จะไม่พึงมี พระพุทธเจ้าข้า พวกข้าพระองค์หวังอยู่เพียงว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
พวกเรามีมือเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุดุติยฌานที่
พระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้มือน้อมเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข อันนี้ได้แก่-

*คุณวิเศษ คือญาณทัสสนะ อันสามารถกระทำความเป็นพระอริยะ . . . อย่างอื่น .

พ. ตีละ ตีละ อนรุทธ ก็คุณวิเศษคือญาณทัสสนะอันสามารถกระทำความเป็นพระ-

*อริยะ . . . อย่างอื่นมียุหรือ?

อ. เพราะเหตุอะไรเล่า จะไม่พึงมี พระพุทธเจ้าข้า พวกข้าพระองค์หวังอยู่เพียงว่า
พวกเราบรรลุดุติยฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสกอนๆ
ได้ มือเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธ์อยู่ อันนี้ได้แก่คุณวิเศษคือญาณทัสสนะอันสามารถกระทำ
ความเป็นพระอริยะ . . . อย่างอื่น .

พ. ตีละ ตีละ อนรุทธ ก็คุณวิเศษคือญาณทัสสนะอันสามารถกระทำความเป็นพระ-

*อริยะ . . . อย่างอื่นมียุหรือ?

อ. เพราะเหตุอะไรเล่า จะไม่พึงมี พระพุทธเจ้าข้า พวกข้าพระองค์หวังอยู่เพียงว่า
เพราะล่วงเสียซึ่งรูปสัญญาโดยประการทั้งปวง เพราะปฏิขมสัญญาดับไป เพราะไม่ใส่ใจซึ่งนัตต-

*สัญญา พวกเราบรรลือกาสานัญญาจนณณด้วยพิจารณาว่า อากาเสหาที่สุดมิได้ ดั่งนี้อยู่ อันนี้
ได้แก่คุณวิเศษคือญาณทัสสนะอันสามารถกระทำความเป็นพระอริยะ . . . อย่างอื่น .

พ. ตีละ ตีละ อนรุทธ ก็คุณวิเศษคือญาณทัสสนะอันสามารถกระทำความเป็นพระ-

*อริยะ . . . อย่างอื่นมียุหรือ?

อ. เพราะเหตุอะไรเล่า จะไม่พึงมี พระพุทธเจ้าข้า พวกข้าพระองค์หวังอยู่เพียงว่า
เพราะล่วงเสียซึ่งอากาสานัญญาจนณะโดยประการทั้งปวง พวกเราบรรลวิญญาณัญญาจนณณ ด้วย
พิจารณาว่า วิญญาณหาที่สุดมิได้ ดั่งนี้อยู่ อันนี้ได้แก่คุณวิเศษคือญาณทัสสนะอันสามารถ
กระทำความเป็นพระอริยะ . . . อย่างอื่น .

พ. ตีละ ตีละ อนรุทธ ก็คุณวิเศษคือญาณทัสสนะอันสามารถกระทำความเป็นพระ-

*อริยะ . . . อย่างอื่นมียุหรือ?

อ. เพราะเหตุอะไรเล่า จะไม่พึงมี พระพุทธเจ้าข้า พวกข้าพระองค์หวังอยู่เพียงว่า
เพราะล่วงเสียซึ่งวิญญาณัญญาจนณะโดยประการทั้งปวง พวกเราบรรลวากิญจัญญาจนณณ
ด้วยพิจารณาว่า น้อยหนึ่งไม่มี ดั่งนี้อยู่ อันนี้ได้แก่คุณวิเศษคือญาณทัสสนะอันสามารถกระทำ
ความเป็นพระอริยะ . . . อย่างอื่น .

พ. ตีละ ตีละ อนรุทธ ก็คุณวิเศษคือญาณทัสสนะอันสามารถกระทำความเป็นพระ
อริยะ . . . อย่างอื่นมียุหรือ?

อ. เพราะเหตุอะไรเล่า จะไม่พึงมี พระพุทธเจ้าข้า พวกข้าพระองค์หวังอยู่เพียงว่า
เพราะล่วงเสียซึ่งอากิญจัญญาจนณะโดยประการทั้งปวง พวกเราบรรลเนวสัญญานาสัญญาจนณณ
อยู่ อันนี้ได้แก่คุณวิเศษคือญาณทัสสนะอันสามารถกระทำความเป็นพระอริยะ . . . อย่างอื่น .

พ. ตีละ ตีละ อนรุทธ ก็คุณวิเศษคือญาณทัสสนะอันสามารถกระทำความเป็นพระ-

*อริยะ อันยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ซึ่งเป็นเครื่องอยู่สำราญที่พวกเธอได้บรรลุแล้ว เพื่อความก้าวล่วง
เพื่อความระงับ แห่งธรรมเป็นเครื่องอยู่อันนี้ อย่างอื่นมียุหรือ?

อ. เพราะเหตุอะไรเล่า จะไม่พึงมี พระพุทธเจ้าข้า พวกข้าพระองค์หวังอยู่เพียงว่า
เพราะล่วงเสียซึ่งเนวสัญญานาสัญญาจนณะโดยประการทั้งปวง พวกเราบรรลสัญญาเวทิตนโรธอยู่
เพราะเห็นแจ้งด้วยปัญญา อาสวะของท่านผู้นั้นย่อมหมดสิ้นไป อันนี้ได้แก่คุณวิเศษคือญาณทัสสนะ
อันสามารถกระทำความเป็นพระอริยะ อันยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ซึ่งเป็นเครื่องอยู่สำราญอย่างอื่น
เพื่อความก้าวล่วง เพื่อความระงับ แห่งธรรมเป็นเครื่องอยู่อันนี้ ได้บรรลุแล้ว พระพุทธเจ้าข้า
อนึ่ง พวกข้าพระองค์ยังไม่พิจารณาเห็นธรรมเป็นเครื่องอยู่สำราญอย่างอื่น ที่ยิ่งกว่า หรือประณีต
กว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่สำราญอันนี้ .

พ. ตีละ ตีละ อนรุทธ ธรรมเป็นเครื่องอยู่สำราญอย่างอื่น ที่ยิ่งกว่า หรือประณีตกว่า
ธรรมเป็นเครื่องอยู่สำราญอันนี้หาไม่ .

[๓๖๖] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคยังท่านพระอนรุทธ ท่านพระนันทิยะ และท่านพระ-

*กิมิละ ให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง ด้วยธรรมิกถาแล้วเสด็จลุกจากอาสนะ
หลีกไป ท่านพระอนรุทธ ท่านพระนันทิยะ และท่านพระกิมิละ ส่งเสด็จพระผู้มีพระภาค
ครั้งกลับจากที่นั้นแล้ว ท่านพระนันทิยะ และท่านพระกิมิละ ได้กล่าวกะท่านพระอนรุทธว่า
ท่านอนรุทธประกาศคุณวิเศษอันใดของพวกกระผม จนกระทั่งถึงความสิ้นอาสวะ ในที่เฉพาะ
พระพักตร์ พระผู้มีพระภาค พวกกระผมได้บอกคุณวิเศษนั้น แก่ท่านอนรุทธอย่างนี้หรือว่า พวก
เราได้วิหารสมาบัติเหล่านี้ด้วย .

อ. พวกท่านผู้มีอายุมิได้บอกแก่กระผมอย่างนี้ว่า พวกเราได้วิหารสมาบัติเหล่านี้ด้วย
แต่ว่ากระผมกำหนดใจของพวกท่านผู้มีอายุด้วยใจแล้วรู้ได้ว่า ท่านผู้มีอายุเหล่านี้ ได้วิหารสมาบัติ
เหล่านี้ด้วย แม้พวกเทวดาก็ได้บอกเนื้อความข้อนี้แก่กระผมว่า ท่านผู้มีอายุเหล่านี้ ได้วิหาร-

*สมาบัติเหล่านี้ด้วยฯ กระผม ถูกพระผู้มีพระภาคตรัสถามปัญหาแล้ว จึงทูลถวายพยากรณ์
เนื้อความนั้น .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์

เสียงสรรเสริญพระเถระ

[๓๖๓] ลำดับนั้น ทิมปรชนยัภษ์ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เป็นลาภของชาววัชชี ประชาชนชาววัชชีได้ดีแล้ว ในเหตุที่พระตถาคต-

* อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มาประทับอยู่ และกลุบุตร ๓ ท่านเหล่านี้ คือ ท่านพระอนุรุท ท่านพระนันทิยะ และท่านพระกิมิละ มาพักอยู่ .

พวกภุมมเทวดาได้ฟังเสียงของทิมปรชนยัภษ์แล้วได้ประกาศ [ต่อไป] ว่าท่านผู้เจริญทั้งหลาย เป็นลาภของชาววัชชี ประชาชนชาววัชชีได้ดีแล้ว ในเหตุที่พระตถาคตอรหันตสัมมา-

* สัมพุทธเจ้า มาประทับอยู่ และกลุบุตร ๓ ท่าน คือ ท่านพระอนุรุท ท่านพระนันทิยะ และท่านพระกิมิละ มาพักอยู่ .

พวกเทพชั้นจาตุมหาราช ได้ฟังเสียงของพวกภุมมเทวดาแล้วได้ประกาศ [ต่อไป] . . .

พวกเทพชั้นดาวดึงส์ได้ฟังเสียงของพวกเทพชั้นจาตุมหาราชแล้วได้ประกาศ [ต่อไป] . . . พวกเทพชั้นยามาได้ฟังเสียงของพวกเทพชั้นดาวดึงส์แล้วได้ประกาศ [ต่อไป] . . . พวกเทพชั้นดุสิตได้ฟังเสียง

ของพวกเทพชั้นยามาแล้วได้ประกาศ [ต่อไป] . . . พวกเทพชั้นนิมมานรดีได้ฟังเสียงของพวกเทพชั้น-
* ดุสิตแล้วได้ประกาศ [ต่อไป] . . . พวกเทพชั้นปรนิมมิตสวดีได้ฟังเสียงของพวกเทพชั้นนิมมานรดี

แล้วได้ประกาศ [ต่อไป] . . . พวกเทพที่นับเข้าในจำพวกพรหม ได้ฟังเสียงของพวกเทพชั้นปรนิมมิต-

* สวดีแล้วได้ประกาศ [ต่อไป] ว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เป็นลาภของชาววัชชี ประชาชนชาววัชชีได้ดีแล้ว ในเหตุที่พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มาประทับอยู่ และกลุบุตร ๓ ท่าน คือ ท่านพระอนุรุท ท่านพระนันทิยะ และท่านพระกิมิละ มาพักอยู่ .

ทรงสรรเสริญพระอนุรุทเป็นต้น

[๓๖๔] โดยขณะครุหนึ่งนั้น เสียงได้เป็นอันรู้กันทั่วจนถึงพรหมโลกด้วยประการดังนี้

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรทิมะ ข้อนี้นั้นเป็นเช่นนั้น ดูกรทิมะ ข้อนี้นั้นเป็นเช่นนั้น กลุบุตรทั้ง ๓

นี้ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จากสกุลใด ถ้าสกุลนั้นมีจิตเลื่อมใส ระลึกถึงกลุบุตรทั้ง ๓

นี้ ข้อนั้น จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่สกุลนั้น ตลอดกาลนาน กลุบุตรทั้ง ๓

นี้ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จากวงศ์สกุลใด ถ้าวงศ์สกุลนั้นมีจิตเลื่อมใส ระลึกถึง

กลุบุตรทั้ง ๓ นี้ ข้อนั้น จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่วงศ์สกุลนั้น ตลอดกาลนาน

กลุบุตรทั้ง ๓ นี้ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จากบ้านใด ถ้าบ้านนั้นมีจิตเลื่อมใส ระลึกถึง

กลุบุตรทั้ง ๓ นี้ ข้อนั้น จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่บ้านนั้น ตลอดกาลนาน

กลุบุตรทั้ง ๓ นี้ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จากนิคมใด ถ้านิคมนั้นมีจิตเลื่อมใส ระลึกถึง

กลุบุตรทั้ง ๓ นี้ ข้อนั้น จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่นิคมนั้น ตลอดกาลนาน

กลุบุตรทั้ง ๓ นี้ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จากนครใด ถ้านครนั้นมีจิตเลื่อมใส ระลึกถึง

กลุบุตรทั้ง ๓ นี้ ข้อนั้น จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่นครนั้น ตลอดกาลนาน

กลุบุตรทั้ง ๓ นี้ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จากชนบทใด ถ้าชนบทนั้นมีจิตเลื่อมใส ระลึก

ถึงกลุบุตรทั้ง ๓ นี้ ข้อนั้น จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ชนบทนั้น ตลอดกาล-

* นาน ถ้าภัษตรียทั้งมวลมีจิตเลื่อมใส ระลึกถึงกลุบุตรทั้ง ๓ นี้ ข้อนั้น จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์

เพื่อความสุขแก่ภัษตรียทั้งมวล ตลอดกาลนาน ถ้าพรหมณ์ทั้งมวล . . . ถ้าแพศยทั้งมวล . . . ถ้าศูทร

ทั้งมวลมีจิตเลื่อมใส ระลึกถึงกลุบุตรทั้ง ๓ นี้ ข้อนั้น จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข

แลศูทรทั้งมวล ตลอดกาลนาน ถ้าโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์ พร้อม

ทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ มีจิตเลื่อมใส ระลึกถึงกลุบุตรทั้ง ๓ นี้ ข้อนั้น จะพึงเป็น

ไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่โลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก แก่หมู่สัตว์

พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ตลอดกาลนาน ดูกรทิมะ ท่านจงเห็นเถิด กลุบุตร

ทั้ง ๓ นี้ ปฏิบัติแล้วก็เพียงเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็น

อันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทวดาและมนุษย์

ทั้งหลาย .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ทิมปรชนยัภษ์ ชื่นชม ยินดี ภาษิตของ

พระผู้มีพระภาคแล้วแล .

จบ จุฬโคสิงคสาลสูตร ที่ ๑

๒. มหาโคสิงคสาลสูตร

การสนทนารธรรมเรื่องผู้ทำให้ปางม

[๓๖๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ป่าโคสิงคสาลวัน พร้อมด้วยพระสาวกผู้เถระซึ่ง

มีชื่อเสียงมากรูป คือ ท่านพระสาริปตร ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ท่านพระมหากัสสป

ท่านพระอนุรุท ท่านพระเวราตะ ท่านพระอานนท์ และพระสาวกผู้เถระ ซึ่งมีชื่อเสียงอื่นๆ

ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ออกจากที่พักผ่อนในเวลาเย็น เข้าไปหาท่านพระ-

* มหากัสสป ครั้นแล้วได้กล่าวกะท่านพระมหากัสสปว่า มาไปกันเถิด ท่านกัสสป เราจักเข้าไป

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก
หาท่านพระสารีบุตร เพื่อฟังธรรม ท่านพระมหากัสสปรับคำท่านพระมหาโมคคัลลานะแล้ว ลำดับ
นั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ท่านพระมหากัสสป และท่านพระอนุรุทธ เข้าไปหาท่านพระสารี
บุตร เพื่อฟังธรรม ท่านพระอนันท์ได้เห็นท่านพระมหาโมคคัลลานะ ท่านพระมหากัสสป และ
ท่านพระอนุรุทธเข้าไปหาท่านพระสารีบุตร เพื่อฟังธรรม ครั้นแล้ว จึงเข้าไปหาท่านพระเรวตะ
แล้วกล่าวกะท่านพระเรวตะว่า ท่านเรวตะ ท่านสัปปุรุษพวกโน้น กำลังเข้าไปหาท่านพระสารีบุตร
เพื่อฟังธรรม มาไปกันเถิด ท่านเรวตะ เราจักเข้าไปหาท่านพระสารีบุตร เพื่อฟังธรรม ท่านพระ-
*เรวตะรับคำท่านพระอนันท์แล้ว ลำดับนั้น ท่านพระเรวตะและท่านพระอนันท์ เข้าไปหาท่าน-
*พระสารีบุตร เพื่อฟังธรรม .

[๓๓๐] ท่านพระสารีบุตร ได้เห็นท่านพระเรวตะและท่านพระอนันท์กำลังเดินมาแต่ไกล
ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระอนันท์ว่า ท่านอนันท์จงมาเถิด ท่านอนันท์ผู้เป็นอุปัฏฐากของ
พระผู้มีพระภาค ผู้อยู่ใกล้พระผู้มีพระภาค มาเถิดแล้ว ท่านอนันท์ ปาโคสิงคกาลวัน เป็นสถาน
นารีนรมย์ รัตริแจ่มกระจ่าง ไม่สาละบันสะพรั่งทั่วต้น กลิ่นคล้ายทิพย์ ย่อมฟังไป ท่านอนันท์
ปาโคสิงคกาลวัน จะฟังงามด้วยภิกษุเห็นปานไร?

ความเห็นพระอนันท์

ท่านพระอนันท์ตอบว่า ท่านสารีบุตร ภิกษุในพระศาสนานี้ เป็นพหูสูตร เป็นผู้ทรงสูตร
สังสมสูตร ธรรมเหล่านั้นใด จามในเบื้องต้น จามในท่ามกลาง จามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถ
 พร้อมทั้งพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิง ธรรมเห็นปานนั้น อันภิกษุนั้น
สดับมากแล้ว ทรงไว้แล้ว สังสมด้วยวาจา ตามเพ่งด้วยใจ แทะตลอดดีแล้วด้วยความเห็น ภิกษุ
นั้นแสดงธรรมแก่บริษัท ๔ ด้วยบทและพยัญชนะอันราบเรียบ ไม่ขาดสาย เพื่อก่อนเสียดซึ่งอนุสัย
ท่านพระสารีบุตร ปาโคสิงคกาลวัน ฟังงามด้วยภิกษุเห็นปานนี้แล .

ความเห็นพระเรวตะ

[๓๓๑] เมื่อท่านพระอนันท์กล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตร ได้กล่าวกะท่านพระ-
*เรวตะว่า ท่านเรวตะ ปฏิภาณตามที่เป็นของตน ท่านอนันท์พยากรณ์แล้ว บัดนี้ เราขอ
ถามท่านเรวตะในข้อนี้ว่า ปาโคสิงคกาลวัน เป็นสถานนารีนรมย์ รัตริแจ่มกระจ่าง ไม่สาละ
บันสะพรั่งทั่วต้น กลิ่นคล้ายทิพย์ ย่อมฟังไป ท่านเรวตะ ปาโคสิงคกาลวัน จะฟังงามด้วยภิกษุ
เห็นปานไร?

ท่านพระเรวตะตอบว่า ท่านสารีบุตร ภิกษุในพระศาสนานี้ เป็นผู้มีความหลักเย็นเป็นที่
มายืนดี ยืนดีแล้วในความหลักเย็น ประกอบเนื้อๆ ซึ่งเจโตสมณะอันเป็นภายใน มีมานอันไม่
ห่างเหินแล้ว ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูนบุญญาธิการ ท่านสารีบุตร ปาโคสิงคกาลวัน ฟังงาม
ด้วยภิกษุเห็นปานนี้แล .

ความเห็นพระอนุรุทธ

[๓๓๒] เมื่อท่านพระเรวตะกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตร ได้กล่าวกะท่านพระอน-
*รุทธว่า ท่านอนุรุทธ ปฏิภาณตามที่เป็นของตน ท่านเรวตะพยากรณ์แล้ว บัดนี้ เราขอถามท่าน
อนุรุทธในข้อนี้ว่า ปาโคสิงคกาลวัน เป็นสถานนารีนรมย์ รัตริแจ่มกระจ่าง ไม่สาละบันสะพรั่ง
ทั่วต้น กลิ่นคล้ายทิพย์ ย่อมฟังไป ท่านอนุรุทธ ปาโคสิงคกาลวัน จะฟังงามด้วยภิกษุเห็น
ปานไร?

ท่านอนุรุทธตอบว่า ท่านสารีบุตร ภิกษุในพระศาสนานี้ ย่อมตรวจดูโลกพินหนึ่งด้วย
ทิพยจักขอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขของมนุษย์ เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีจักขุ ขึ้นปราสาทอันงดงามขึ้นบน
ฟังแลดูมณฑลแห่งกตังพันได้ ฉันทิ ภิกษุก็ฉันทินั้นเหมือนกัน ย่อมตรวจดูโลกพินหนึ่งด้วย
ทิพยจักขอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขของมนุษย์ ท่านสารีบุตร ปาโคสิงคกาลวัน ฟังงามด้วยภิกษุเห็น
ปานนี้แล .

ความเห็นพระมหากัสสป

[๓๓๓] เมื่อท่านพระอนุรุทธกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตร ได้กล่าวกะท่านพระ
มหากัสสปดังนี้ว่า ท่านกัสสป ปฏิภาณตามที่เป็นของตน ท่านอนุรุทธพยากรณ์แล้ว บัดนี้ เราขอ
ถามท่านกัสสปในข้อนี้ว่า ปาโคสิงคกาลวัน เป็นสถานนารีนรมย์ รัตริแจ่มกระจ่าง ไม่สาละ
บันสะพรั่งทั่วต้น กลิ่นคล้ายทิพย์ ย่อมฟังไป ท่านกัสสป ปาโคสิงคกาลวัน จะฟังงามด้วยภิกษุ
เห็นปานไร?

ท่านพระมหากัสสปตอบว่า ท่านสารีบุตร ภิกษุในพระศาสนานี้ ตนเองอยู่ในปาเป็นวัตร
และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้อยู่ในปาเป็นวัตรด้วย ตนเองเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร และ
กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรด้วย ตนเองถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และ
กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตรด้วย ตนเองถือไตรจีวรเป็นวัตร และกล่าว
สรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ถือไตรจีวรเป็นวัตรด้วย ตนเองเป็นผู้มีความปรารถนาน้อย และกล่าว
สรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้มีความปรารถนาน้อยด้วย ตนเองเป็นผู้สันโดษ และกล่าวสรรเสริญ
คุณแห่งความสันโดษด้วย ตนเองเป็นผู้สัจ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสัจด้วย ตนเอง
เป็นผู้ไม่คลุกกลี และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความไม่คลุกกลีด้วย ตนเองเป็นผู้ปราศจากความเพียร
และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการปราศจากความเพียรด้วย ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล และกล่าว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
สรรเสริญคุณแห่งความถึงพร้อมด้วยศีลด้วย ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสมาธิ และกล่าวสรรเสริญ
คุณแห่งความถึงพร้อมด้วยสมาธิด้วย ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา และกล่าวสรรเสริญคุณ
แห่งความถึงพร้อมด้วยปัญญาด้วย ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่ง
ความถึงพร้อมด้วยวิมุตติด้วย ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ และกล่าวสรรเสริญคุณ
แห่งความถึงพร้อมด้วยวิมุตติญาณทัสสนะด้วย ท่านสารีบุตร ปาโคสิงคสาละวัน ฟังงามด้วยภิกษุ
เห็นปานนี้แล .

ความเห็นพระมหาโมคคัลลานะ

[๓๓๔] เมื่อท่านพระมหาโกศลกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวกะท่านพระ
มหาโมคคัลลานะดังนี้ว่า ท่านโมคคัลลานะ ปฏิภาณตามที่เป็นของตน ท่านมหาโกศลพยากรณ์
แล้ว บัดนี้ เราจะขอกถามท่านมหาโมคคัลลานะในข้อนี้ว่า ปาโคสิงคสาละวัน เป็นสถานนารีน-

* รมย์ รัตริแจ่มกระจ่าง ไม่สาละบานสะพรั่งทั่วต้น กลิ่นคล้ายทิพย์ ย่อมฟังไป ท่านโมคคัลลานะ
ปาโคสิงคสาละวัน จะฟังงามด้วยภิกษุเห็นปานไร?

ท่านพระมหาโมคคัลลานะตอบว่า ท่านสารีบุตร ภิกษุ ๒ รูป ในพระศาสนานี้ กล่าว
อภิธรรมกถา เธอทั้ง ๒ นั้น ถ้ามกกันและกัน ถ้ามปัญหากันแล้ว ย่อมแก้กันเอง ไม่หยุดพัก
ด้วย และธรรมกถาของเธอทั้ง ๒ นั้น ย่อมเป็นไปด้วย ท่านสารีบุตร ปาโคสิงคสาละวัน ฟังงาม
ด้วยภิกษุเห็นปานนี้แล .

ความเห็นพระสารีบุตร

[๓๓๕] ลำดับนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ได้กล่าวกะท่านพระสารีบุตรดังนี้ว่า
ท่านสารีบุตร ปฏิภาณตามที่เป็นของเรา อันเราทั้งหมดพยากรณ์แล้ว บัดนี้ เราจะขอกถามท่าน
สารีบุตร ในข้อนี้ว่า ปาโคสิงคสาละวัน เป็นสถานนารีนรมย์ รัตริแจ่มกระจ่าง ไม่สาละบาน
สะพรั่งทั่วต้น กลิ่นคล้ายทิพย์ ย่อมฟังไป ท่านสารีบุตร ปาโคสิงคสาละวัน จะฟังงามด้วยภิกษุ
เห็นปานไร?

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า ท่านโมคคัลลานะ ภิกษุในพระศาสนานี้ ยังจิตให้เป็นไปในอำนาจ
และ ไม่เป็นไปตามอำนาจของจิต เธอหวังจะอยู่ด้วยวิหารสมาบัติใดในเวลาเช้า ก็อยู่ด้วยวิหาร
สมาบัตินั้นใดในเวลาเช้า หวังจะอยู่ด้วยวิหารสมาบัติใดในเวลาเที่ยง ก็อยู่ด้วยวิหารสมาบัตินั้นได้
ในเวลาเที่ยง หวังจะอยู่ด้วยวิหารสมาบัติใดในเวลาเย็น ก็อยู่ด้วยวิหารสมาบัตินั้นได้ในเวลาเย็น
เปรียบเหมือนผอบผ้าของพระราช หรือราชมหากษัตริย์ ซึ่งเต็มไปด้วยผ้าที่ย้อมแล้วเป็นสีต่างๆ
พระราช หรือราชมหากษัตริย์นั้น หวังจะห่มผ้าชนิดใดในเวลาเช้า ก็ห่มผ้าชนิดนั้นได้ในเวลา
เช้า หวังจะห่มผ้าชนิดใดในเวลาเที่ยง ก็ห่มผ้าชนิดนั้นได้ในเวลาเที่ยง หวังจะห่มผ้าชนิดใด
ในเวลาเย็น ก็ห่มผ้าชนิดนั้นได้ในเวลาเย็น ฉะนั้น ภิกษุยังจิตให้เป็นไปในอำนาจ และ ไม่
เป็นไปตามอำนาจของจิต เธอหวังจะอยู่ด้วยวิหารสมาบัติใดในเวลาเช้า ก็อยู่ด้วยวิหารสมาบัตินั้นได้
ในเวลาเช้า หวังจะอยู่ด้วยวิหารสมาบัติใดในเวลาเที่ยง ก็อยู่ด้วยวิหารสมาบัตินั้นได้ในเวลาเที่ยง
หวังจะอยู่ด้วยวิหารสมาบัติใดในเวลาเย็น ก็อยู่ด้วยวิหารสมาบัตินั้นได้ในเวลาเย็น ฉะนั้นเหมือน
กัน ท่านโมคคัลลานะ ปาโคสิงคสาละวันฟังงามด้วยภิกษุเห็นปานนี้แล .

[๓๓๖] ลำดับนั้น ท่านสารีบุตร ได้กล่าวกะท่านผู้มีอายุเหล่านั้นดังนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ
ทั้งหลาย ปฏิภาณตามที่เป็นของตนๆ พวกเราทุกรูปพยากรณ์แล้ว มาไปกันเถิด พวกเรจักเข้าไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ ครั้นแล้ว จักกราบทูลเนื้อความนี้แด่พระผู้มีพระภาค พระผู้มี-

* พระภาค จักทรงพยากรณ์แก่พวกเราอย่างใด พวกเรจักทรงจำข้อความนั้นไว้อย่างนั้น . ท่านผู้มี
อายุเหล่านั้นรับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว .

เข้าเฝ้าพระพุทธองค์

ลำดับนั้น ท่านผู้มีอายุเหล่านั้น เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วถวาย
บังคมพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วท่านพระสารีบุตร ได้กราบทูลดังนี้ว่า
พระพุทธเจ้าข้า ขอประทานพระวโรกาส ท่านพระเวตะ ท่านพระอานนท์ เข้าไปหาข้าพระองค์
ถึงที่อยู่เพื่อฟังธรรม ข้าพระองค์ได้เห็นท่านพระเวตะ และท่านพระอานนท์กำลังเดินมาแต่ไกล
ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า ท่านอานนท์ จงมาเถิด ท่านอานนท์ผู้เป็นอุปัฏฐาก
ของพระผู้มีพระภาค ผู้อยู่ใกล้พระผู้มีพระภาค มาเถิดแล้ว ท่านอานนท์ ปาโคสิงคสาละวัน เป็น
สถานนารีนรมย์ รัตริแจ่มกระจ่าง ไม่สาละบานสะพรั่งทั่วต้น กลิ่นคล้ายทิพย์ ย่อมฟังไป
ท่านอานนท์ ปาโคสิงคสาละวัน จะฟังงามด้วยภิกษุเห็นปานไร? เมื่อข้าพระองค์กล่าวอย่างนี้แล้ว
ท่านพระอานนท์ได้ตอบข้าพระองค์ดังนี้ว่า ท่านสารีบุตร ภิกษุในพระศาสนานี้ เป็นพหูสูตร เป็น
ผู้ทรงสละ สัมมสละ ธรรมเหล่าใด งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถ
พร้อมทั้งพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิง ธรรมเห็นปานนั้น อันภิกษุนั้น
สดับมากแล้ว ทรงไว้แล้ว สัมมด้วยวาจา ตามเพ่งด้วยใจ แทงตลอดดีแล้วด้วยความเห็น ภิกษุ
นั้นแสดงธรรมแก่บริษัท ๔ ด้วยบทและพยัญชนะอันราบเรียบ ไม่ขาดสาย เพื่อก่อนเสียซึ่งอนุสัย
ท่านสารีบุตร ปาโคสิงคสาละวัน ฟังงามด้วยภิกษุเห็นปานนี้แล .

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ตีละ ตีละ สารีบุตร อานนท์ เมื่อจะพยากรณ์โดยชอบ ฟัง
พยากรณ์ตามนั้น ด้วยว่า อานนท์ เป็นพหูสูตร เป็นผู้ทรงสละ สัมมสละ ธรรมเหล่าใด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ ประกาศ
พรหมจรรย์ บริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิง ธรรมเห็นปานนั้น อันอานนทนั้นสดับมากแล้ว ทรงไว้แล้ว
สิ่งสมด้วยวาจา ตามเพ่งด้วยใจ แหงตลอดดีแล้วด้วยความเห็น อานนทนั้น แสดงธรรมแก่บริษัท ๔
ด้วยบทและพยัญชนะอันราบเรียบ ไม่ขาดสาย เพื่อถอนเสียซึ่งอนสัย .

[๓๓๗๓] พระพุทธเจ้าข้า เมื่อท่านพระอานนทกล่าวอย่างนี้แล้ว ข้าพระองค์ได้กล่าวกะท่าน
พระเรวตะดังนี้ว่า ท่านเรวตะ ปฏิภาณตามที่เป็นของตน ท่านอานนทพยากรณ์แล้ว เราขอถาม
ท่านเรวตะในข้อนี้ว่า ปาโคสิงคสาละวัน เป็นสถานนารีนรมย์ ราตรีแจ่มกระจ่าง ไม้สาละบาน
สะพรั่งทั่วต้น กลิ่นคล้ายทิพย์ ย่อมฟุ้งไป ท่านเรวตะ ปาโคสิงคสาละวัน จะฟังงามด้วยภิกษุเห็น
ปานไร? เมื่อข้าพระองค์กล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระเรวตะ ได้ตอบข้าพระองค์ดังนี้ว่าท่านสารีบุตร
ภิกษุในพระศาสนานี้ เป็นผู้มีความหลักเร้นเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความหลักเร้น ประกอบ
เนื่องๆ ซึ่งเจโตสมณะอันเป็นภายใน มีฌานอันไม่เห็นห่าง ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูนสัญญา-
*การ ท่านสารีบุตร ปาโคสิงคสาละวัน ฟังงามด้วยภิกษุเห็นปานนี้แล .

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดิละ ดิละ สารีบุตร เรวตะเมื่อจะพยากรณ์โดยชอบ ฟังพยากรณ์
ตามนั้น ด้วยว่า เรวตะ เป็นผู้มีความหลักเร้นเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความหลักเร้น ประกอบ
เนื่องๆ ซึ่งเจโตสมณะอันเป็นภายใน มีฌานอันไม่เห็นห่าง ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูน
สัญญาการ .

[๓๓๗๔] พระพุทธเจ้าข้า เมื่อท่านพระเรวตะกล่าวอย่างนี้แล้ว ข้าพระองค์ได้กล่าวกะ
พระอนุรุทธดังนี้ว่า ท่านอนุรุทธ ปฏิภาณตามที่เป็นของตน ท่านเรวตะพยากรณ์แล้ว เราขอ
ถามท่านอนุรุทธในข้อนี้ว่า ปาโคสิงคสาละวัน เป็นสถานนารีนรมย์ ราตรีแจ่มกระจ่าง ไม้สาละ
บานสะพรั่งทั่วต้น กลิ่นคล้ายทิพย์ ย่อมฟุ้งไป ท่านอนุรุทธ ปาโคสิงคสาละวัน จะฟังงามด้วย
ภิกษุเห็นปานไร? เมื่อข้าพระองค์กล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระอนุรุทธได้ตอบข้าพระองค์ดังนี้ว่า
ท่านสารีบุตร ภิกษุในพระศาสนานี้ ย่อมตรวจดูโลกพื้นหนึ่งด้วยทิพยจักขอันบริสุทธิ์ ล่วงจักข
ของมนุษย์ เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีจักข ชื่นปราสาทอันงดงามขึ้นบน ฟังแลดูมณฑลแห่งกตังพื้นได้
จันใด ภิกษุก็จันนั้นเหมือนกัน ย่อมตรวจดูโลกพื้นหนึ่งด้วยทิพยจักขอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขของ
มนุษย์ ท่านสารีบุตร ปาโคสิงคสาละวัน ฟังงามด้วยภิกษุเห็นปานนี้แล .

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดิละ ดิละ สารีบุตร อนุรุทธ เมื่อจะพยากรณ์โดยชอบ
ฟังพยากรณ์ตามนั้น ด้วยว่า อนุรุทธ ย่อมตรวจดูโลกตั้งพื้นด้วยทิพยจักขอันบริสุทธิ์ ล่วงจักข
ของมนุษย์ .

[๓๓๗๕] พระพุทธเจ้าข้า เมื่อท่านพระอนุรุทธกล่าวอย่างนี้แล้ว ข้าพระองค์ได้กล่าวกะ
ท่านพระมหากัสสปดังนี้ว่า ท่านกัสสป ปฏิภาณตามที่เป็นของตน ท่านพระอนุรุทธพยากรณ์แล้ว
เราขอถามท่านมหากัสสปในข้อนี้ว่า ปาโคสิงคสาละวัน เป็นสถานนารีนรมย์ ราตรีแจ่มกระจ่าง
ไม้สาละบานสะพรั่งทั่วต้น กลิ่นคล้ายทิพย์ ย่อมฟุ้งไป ท่านกัสสป ปาโคสิงคสาละวัน ฟังงาม
ด้วยภิกษุเห็นปานไร? เมื่อข้าพระองค์กล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านมหากัสสป ได้ตอบข้าพระองค์ดังนี้ว่า
ท่านสารีบุตร ภิกษุในพระศาสนานี้ ตนเองอยู่ในป่าเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็น
ผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรด้วย ตนเองเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็น
ผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตรด้วย ตนเองเป็นผู้ถือไตรจีวรเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็น
ผู้ถือไตรจีวรเป็นวัตรด้วย ตนเองเป็นผู้มีความปรารถนาน้อย และกล่าวสรรเสริญคุณแห่ง
ความเป็นผู้มีความปรารถนาน้อยด้วย ตนเองเป็นผู้สันโดษ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสันโดษ
ด้วย ตนเองเป็นผู้สัจ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสัจด้วย ตนเองเป็นผู้ไม่คลุกคลี และ
กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความไม่คลุกคลีด้วย ตนเองเป็นผู้ปรารถนาความเพียร และกล่าวสรรเสริญ
คุณแห่งการปรารถนาความเพียรด้วย ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความ
ถึงพร้อมด้วยศีลด้วย ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสมาธิ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความถึงพร้อม
ด้วยสมาธิด้วย ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความถึงพร้อมด้วย
ปัญญาด้วย ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความถึงพร้อมด้วยวิมุตติ
ด้วย ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติญาณทัสสะ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความถึงพร้อมด้วย
วิมุตติญาณทัสสะด้วย ท่านสารีบุตร ปาโคสิงคสาละวัน ฟังงามด้วยภิกษุเห็นปานนี้แล .

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดิละ ดิละ สารีบุตร กัสสป เมื่อจะพยากรณ์โดยชอบ ฟังพยากรณ์
ตามนั้น ด้วยว่า กัสสป ตนเองเป็นผู้อยู่ในป่าเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้
อยู่ในป่าเป็นวัตรด้วย ตนเองเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็น
ผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรด้วย ตนเองถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็น
ผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตรด้วย ตนเองถือไตรจีวรเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้
ถือไตรจีวรเป็นวัตรด้วย ตนเองเป็นผู้มีความปรารถนาน้อย และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้
มีความปรารถนาน้อยด้วย ตนเองเป็นผู้สันโดษ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้สันโดษด้วย
ตนเองเป็นผู้สัจ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้สัจด้วย ตนเองเป็นผู้ไม่คลุกคลี และ
กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความไม่คลุกคลีด้วย ตนเองเป็นผู้ปรารถนาความเพียร และกล่าวสรรเสริญ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
คุณแห่งการปรารภความเพียรด้วย ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความ
ถึงพร้อมด้วยศีลด้วย ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสมาธิ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความถึงพร้อม
ด้วยสมาธิด้วย ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความถึงพร้อมด้วย
ปัญญาด้วย ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความถึงพร้อมด้วยวิมุตติ
ด้วย ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความถึงพร้อม
ด้วยวิมุตติญาณทัสสนะด้วย .

[๓๔๐] พระพุทธเจ้าข้า เมื่อท่านพระมหากัสสปกล่าวอย่างนี้แล้ว ข้าพระองค์ได้กล่าวกะ
ท่านมหาโมคคัลลานะดังนี้ว่า ดูกรท่านโมคคัลลานะ ปฏิภาณตามที่เป็นของตน ท่านพระมหากัสสป
พยากรณ์แล้ว เราจะขอถามท่านโมคคัลลานะในข้อนี้ว่า ปาโคสิงคสาลวัน เป็นสถานนารินรมย์
ราตรีแจ่มกระจ่าง ไม่สาละบานสะพรั่งทั่วต้น กลิ่นคล้ายทิพย์ ย่อมพึงไป ดูกรท่านโมคคัลลานะ
ปาโคสิงคสาลวัน จะพึงงามด้วยภิกษุเห็นปานไร? เมื่อข้าพระองค์กล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระมหา
โมคคัลลานะได้ตอบข้าพระองค์ดังนี้ว่า ดูกรท่านสารีบุตร ภิกษุ ๒ รูปในพระศาสนานี้ กล่าว
อภิธรรมกถา เธอทั้ง ๒ นั้น ถ้ามกกันและกัน ถ้ามปัญหากันแล้ว ย่อมแก้กันเอง ไม่หยุดพักด้วย
และธรรมกถาของเธอทั้ง ๒ นั้น ย่อมเป็นไปด้วย ดูกรท่านสารีบุตร ปาโคสิงคสาลวัน พึงงาม
ด้วยภิกษุเห็นปานนี้แล .

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดิละ ดิละ สารีบุตร โมคคัลลานะ เมื่อจะพยากรณ์โดยชอบ
พึงพยากรณ์ตามนั้น ด้วยว่า โมคคัลลานะ เป็นธรรมกถิก .

[๓๔๑] เมื่อท่านพระสารีบุตรกล่าวอย่างนั้นแล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า พระพุทธเจ้าข้า ในลำดับต่อไป ข้าพระองค์ได้กล่าวกะท่านพระสารีบุตร
ดังนี้ว่า ดูกรท่านสารีบุตร ปฏิภาณตามที่เป็นของตน เราทั้งหมดพยากรณ์แล้ว บัดนี้ เราจะขอถาม
ท่านสารีบุตรในข้อนี้ว่า ปาโคสิงคสาลวัน เป็นสถานนารินรมย์ ราตรีแจ่มกระจ่าง ไม่สาละบาน
สะพรั่งทั่วต้น กลิ่นคล้ายทิพย์ ย่อมพึงไป ดูกรท่านสารีบุตร ปาโคสิงคสาลวัน จะพึงงามด้วยภิกษุ
เห็นปานไร? เมื่อข้าพระองค์กล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรได้ตอบข้าพระองค์ดังนี้ว่า ดูกร
ท่านโมคคัลลานะ ภิกษุในพระศาสนานี้ ยังจิตให้เป็นไปในอำนาจ และไม่เป็นไปตามอำนาจของ
จิต เธอหวังจะอยู่ด้วยวิหารสมาบัติใดในเวลาเช้า ก็อยู่ด้วยวิหารสมาบัตินั้นได้ในเวลาเช้า เธอ
หวังจะอยู่ด้วยวิหารสมาบัติใดในเวลาเที่ยง ก็อยู่ด้วยวิหารสมาบัตินั้นได้ในเวลาเที่ยง เธอหวังจะ
อยู่ด้วยวิหารสมาบัติใดในเวลาเย็น ก็อยู่ด้วยวิหารสมาบัตินั้นได้ในเวลาเย็น เปรียบเหมือนผอบผ้า
ของพระราชา หรือราชมหาอำมาตย์ ซึ่งเต็มไปด้วยผ้าที่ย้อมเป็นสีต่างๆ พระราชา หรือราชมหาอำมาตย์
นั้น หวังจะห่มผ้าชนิดใดในเวลาเช้า ก็ห่มผ้าชนิดนั้นได้ในเวลาเช้า หวังจะห่มผ้าชนิดใดใน
เวลาเที่ยง ก็ห่มผ้าชนิดนั้นได้ในเวลาเที่ยง หวังจะห่มผ้าชนิดใดในเวลาเย็น ก็ห่มผ้าชนิดนั้น
ได้ในเวลาเย็น ฉะนั้นดู ภิกษุยังจิตให้เป็นไปในอำนาจ และไม่เป็นไปตามอำนาจของจิต เธอหวัง
จะอยู่ด้วยวิหารสมาบัติใดในเวลาเช้า ก็อยู่ด้วยวิหารสมาบัตินั้นได้ในเวลาเช้า เธอหวังจะอยู่ด้วย
วิหารสมาบัติใดในเวลาเที่ยง ก็อยู่ด้วยวิหารสมาบัตินั้นได้ในเวลาเที่ยง เธอหวังจะอยู่ด้วยวิหาร
สมาบัติใดในเวลาเย็น ก็อยู่ด้วยวิหารสมาบัตินั้นได้ในเวลาเย็น ฉะนั้นเหมือนกัน ดูกรท่าน
โมคคัลลานะ ปาโคสิงคสาลวัน พึงงามด้วยภิกษุเห็นปานนี้แล .

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดิละ ดิละ โมคคัลลานะ สารีบุตร เมื่อจะพยากรณ์โดยชอบ
พึงพยากรณ์ตามนั้น ด้วยว่า สารีบุตรยังจิตให้เป็นไปในอำนาจ และไม่เป็นไปตามอำนาจของจิต
เธอหวังจะอยู่ด้วยวิหารสมาบัติใดในเวลาเช้า ก็อยู่ด้วยวิหารสมาบัตินั้นได้ในเวลาเช้า เธอหวังจะ
อยู่ด้วยวิหารสมาบัติใดในเวลาเที่ยง ก็อยู่ด้วยวิหารสมาบัตินั้นได้ในเวลาเที่ยง เธอหวังจะอยู่ด้วย
วิหารสมาบัติใดในเวลาเย็น ก็อยู่ด้วยวิหารสมาบัตินั้นได้ในเวลาเย็น .

พระพุทธโฆสาท

[๓๔๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค
ดังนี้ว่า พระพุทธเจ้าข้า คำของใครหนอเป็นสุภาสิต?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรสารีบุตร คำของพวกเธอทั้งหมด เป็นสุภาสิตโดยปริยาย
ก็แต่พวกเธอจงฟังคำของเรา คำถามว่า ปาโคสิงคสาลวัน จะพึงงามด้วยภิกษุเห็นปานไรนั้น เรา
ตอบว่า ดูกรสารีบุตร ภิกษุในศาสนานี้ กลับจากบิณฑบาตในเวลาหลังภัตแล้ว นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกาย
ให้ตรง ดำรงสติมั่นเฉพาะหน้าว่า จิตของเรายังไม่หมดความถือมั่น ยังไม่หลุดพ้นจากอาสวะ
ทั้งหลายเพียงใด เราจักไม่ทำลายบัลลังก์นี้เพียงนั้น ดังนี้ ดูกรสารีบุตร ปาโคสิงคสาลวัน พึงงาม
ด้วยภิกษุเห็นปานนี้แล .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธภาษิตนี้แล้ว ท่านผู้มีอายุเหล่านั้น ชื่นชม ยินดี พระภาษิต
ของพระผู้มีพระภาคแล้วแล .

จบ มหาโคสิงคสาลสูตร ที่ ๒

๓. มหาโคपालสูตร

ว่าด้วยองค์แห่งนายโคบาลกับของภิกษุ

[๓๔๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-

* เคารขี เขตพระนครสาวัตถี. ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย. ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว.

องค์ไม่เป็นเหตุให้เจริญ

[๓๘๔] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทฺธพจน์ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการ ไม่ควรจะครอบครองฝูงโค ไม่ควรทำฝูงโคให้เจริญได้ องค์ ๑๑ ประการเป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย นายโคบาล ในโลกนี้ ไม่รู้จักรูป ไม่ฉลาดในลักษณะ ไม่คอยเชียวไซ้ ไม่ปิดบังแผล ไม่สมควรมิให้ ไม่รู้จักทำ ไม่รู้จักให้โคดื่ม ไม่รู้จักทาง ไม่ฉลาดในสถานที่โคเที่ยวหากิน รีดนมแล้วมิได้เหลือไว้ ไม่บูชาโคที่เป็นพ่อฝูง เป็นผู้นำฝูง ด้วยการบูชาเป็นอดิเรก ดูกรภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการนี้แล ไม่ควรจะครอบครองฝูงโค ไม่ควรทำฝูงโคให้เจริญได้ ฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุก็ฉะนั้นเหมือนกัน เมื่อประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการ ก็ไม่ควรเพื่อจะถึงความเจริญ จงกาม ไพบูลย์ ในธรรมวินัยนี้ องค์ ๑๑ ประการเป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไม่รู้จักรูป ไม่ฉลาดในลักษณะ ไม่คอยเชียวไซ้ ไม่ปิดบังแผล ไม่สมควรมิให้ ไม่รู้จักทำ ไม่รู้จักดื่ม ไม่รู้จักทาง ไม่ฉลาดในสถานที่โคจร รีดเสียหมดมิได้เหลือไว้ ไม่บูชาภิกษุทั้งหลายที่เป็นเถระ เป็นรัตติกุล มีพรชามาก เป็นบิดาสงฆ์ เป็นผู้นำสงฆ์ ด้วยการบูชาเป็นอดิเรก.

[๓๘๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่รู้จักรูปเป็นอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไม่รู้ชัดตามเป็นจริงว่า รูปสิ่งใดสิ่งหนึ่ง รูปทั้งปวงมหาภูตรูป (รูปใหญ่) ทั้ง ๔ และอุปาทายรูป (รูปที่อาศัย) แห่งมหาภูตรูปทั้ง ๔ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่รู้จักรูปเป็นอย่างนี้แล.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่ฉลาดในลักษณะเป็นอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไม่รู้ชัดตามเป็นจริงว่า คนพาลมีกรรมเป็นเครื่องหมาย บัณฑิตมีกรรมเป็นเครื่องหมาย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ไม่ฉลาดในลักษณะเป็นอย่างนี้แล.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ไม่คอยเชียวไซ้เป็นอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ให้กามวิตกที่เกิดขึ้นแล้ว ทับถมอยู่ มิได้ละเสีย มิได้บรรเทาเสีย มิได้ทำให้หมดไป ไม่ให้ถึงความดับสูญ ให้พยาบาทวิตกที่เกิดขึ้นแล้ว ทับถมอยู่ มิได้ละเสีย มิได้บรรเทาเสีย มิได้ทำให้หมดไป ไม่ให้ถึงความดับสูญ ให้วิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแล้ว ทับถมอยู่ มิได้ละเสีย มิได้บรรเทาเสีย มิได้ทำให้หมดไป ไม่ให้ถึงความดับสูญ และให้เหล่าอกุศลธรรมอันลามกที่เกิดขึ้นแล้วๆ ทับถมอยู่ มิได้ละเสีย มิได้บรรเทาเสีย มิได้ทำให้หมดไป ไม่ให้ถึงความดับสูญ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ไม่คอยเชียวไซ้เป็นอย่างนี้แล.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ไม่ปิดบังแผลเป็นอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ถือโดยนิมิต ถือโดยอนุพยัญชนะ เหล่าอกุศลธรรมอันลามก คือ อภิชฌาและโมหนัส ย่อมครอบงำบุคคลที่ไม่สำรวมจักขุหรือ มีจักขุหรือที่มีได้สำรวมเป็นเหตุ เธอไม่ปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุหรือ นั้น ไม่รักษากุศลธรรมนั้น ไม่ถึงความสำรวมในจักขุหรือ นั้น ได้ยินเสียงด้วยโสต . . . ดมกลิ่นด้วยฆานะ . . . ลิ้มรสด้วยชีวา . . . ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย . . . รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ถือโดยนิมิต ถือโดยอนุพยัญชนะ เหล่าอกุศลธรรมอันลามก คือ อภิชฌาและโมหนัส ย่อมครอบงำบุคคลที่ไม่สำรวมมโนหรือ มีมโนหรือที่มีได้สำรวมเป็นเหตุ เธอไม่ปฏิบัติเพื่อสำรวมมโนหรือ นั้น ไม่รักษามโนธรรมนั้น ไม่ถึงความสำรวมในมโนหรือ นั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ไม่ปิดบังแผลเป็นอย่างนี้แล.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ไม่สมควรมิเป็นอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไม่แสดงธรรมตามที่ตน ได้ฟังตามที่ตน ได้ศึกษามา แก่ผู้อื่นโดยพิสดาร ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ไม่สมควรมิเป็นอย่างนี้แล.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ไม่รู้จักทำเป็นอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไม่เข้าไปหาแล้วไต่ถาม สอบถาม กะภิกษุทั้งหลายที่เป็นเถระ เป็นพหูสูต เป็นผู้รู้หลักทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ตามกาลอันควรว่า ภาษิตนี้เป็นอย่างไร เนื้อความแห่งภาษิตนี้เป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลายผู้มัวอยู่นั้น จึงไม่เปิดเผยข้อความที่ยังลึบ ไม่ทำข้อความที่ลึกให้ตื้น ไม่บรรเทาความสงสัยในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัย อันมีอย่างเป็นอเนกแก่ภิกษุนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ไม่รู้จักทำเป็นอย่างนี้แล.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ไม่รู้จักดื่มเป็นอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว อันใครๆ แสดงอยู่ ไม่ได้ความรู้ธรรม ไม่ได้ความรู้รรถ ไม่ได้ความปราโมทย์อันประกอบด้วยธรรม ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ไม่รู้จักดื่มเป็นอย่างนี้แล.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ไม่รู้จักทางเป็นอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไม่รู้ชัดอริยมรรคมีองค์ ๘ ตามเป็นจริง ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ไม่รู้จักทางเป็นอย่างนี้แล.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ไม่ฉลาดในสถานที่โคจรเป็นอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไม่รู้ชัดในสติปัฏฐานทั้ง ๔ ตามเป็นจริง ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ไม่ฉลาดในสถานที่

ที่โจรเป็นอย่างนี้แล .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุริตเสียหมดมิได้เหลือไว้เป็นอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกคฤหบดีผู้มีศรัทธา ปวารณาภิกษุในธรรมวินัยนี้ ด้วยจิรา บิณฑบาต เสนาสนะ และจิตาน-

*ปัจจัยเภสัชบริวาร เพื่อให้รับตามปวารณา ในการที่เขาปวารณานั้น ภิกษุไม่รู้จักประมาณเพื่อจะรับ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุริตเสียหมดมิได้เหลือไว้เป็นอย่างนี้แล .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่บูชาภิกษุทั้งหลายที่เป็นเถระ เป็นรัตติกัญญ มีพรรษามาก เป็นบิดาสงฆ์ เป็นผู้นำสงฆ์ ด้วยการบูชาเป็นอดิเรกเป็นอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไม่เข้าไปตั้งกายกรรม วชิกรรม มโนกรรม อันประกอบด้วยเมตตา ในภิกษุทั้งหลาย ที่เป็นเถระ เป็นรัตติกัญญ มีพรรษามาก เป็นบิดาสงฆ์เป็นผู้นำสงฆ์ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่บูชาภิกษุทั้งหลายที่เป็นเถระเป็นรัตติกัญญ มีพรรษามาก เป็นบิดาสงฆ์ เป็นผู้นำสงฆ์ ด้วยการบูชาเป็นอดิเรกเป็นอย่างนี้แล .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุที่ประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการนี้แล ไม่ควรเพื่อจะถึงความเจริญ งอกงาม ใพบูลย์ ในธรรมวินัยนี้ .

องค์เป็นเหตุให้เจริญ

[๓๔๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการ เป็นผู้ควรจะครอบครองฝูงโค ควรทำฝูงโคให้เจริญได้ . องค์ ๑๑ ประการเป็นไหน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลในโลกนี้ รู้จักรูป จลادتในลักษณะ เป็นผู้คอยเชื้อไขซึ่ง ปิดบังแผล สุมควันให้ รู้จักทำ รู้จักให้โคดื่ม รู้จักทาง จลادتในสถานที่โคเที่ยวหากิน รีดน้ำนมให้เหลือไว้ บูชาโคที่เป็นพอฟุ้ง เป็นผู้นำฝูง ด้วยการบูชาเป็นอดิเรก ดูกรภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการนี้ เป็นผู้ควรจะครอบครองฝูงโค ควรทำฝูงโคให้เจริญได้ ฉะนั้นดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุก็ฉนั้นเหมือนกัน เมื่อประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการ ก็ควรเพื่อจะถึงความเจริญ งอกงาม ใพบูลย์ ในธรรมวินัยนี้ องค์ ๑๑ ประการเป็นไหน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้รู้จักรูป จลادتในลักษณะ คอยเชื้อไขซึ่ง ปิดบังแผล สุมควัน รู้จักทำ รู้จักดื่ม รู้จักทาง จลادتในสถานที่โจร รีดให้เหลือไว้ บูชาภิกษุทั้งหลายที่เป็นเถระ เป็นรัตติกัญญ มีพรรษามาก เป็นบิดาสงฆ์ เป็นผู้นำสงฆ์ ด้วยการบูชาเป็นอดิเรก .

[๓๔๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้รู้จักรูปเป็นอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริงว่า รูปสิ่งใดสิ่งหนึ่ง รูปทั้งปวง มหาภูตรูปทั้ง ๔ และอุปาทาย-

*รูปแห่งมหาภูตรูปทั้ง ๔ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้รู้จักรูปเป็นอย่างนี้แล .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้จลادتในลักษณะเป็นอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริงว่า คนพาลมีกรรมเป็นเครื่องหมาย บัณฑิตมีกรรมเป็นเครื่องหมาย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้จลادتในลักษณะเป็นอย่างนี้แล .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้คอยเชื้อไขซึ่งเป็นอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไม่ให้กามวิตกที่เกิดขึ้นแล้ว ทับถมอยู่ ย่อมละเสีย บรรเทาเสีย ทำให้หมดไป ให้ถึงความดับสูญ ไม่ให้พยาบาทวิตกที่เกิดขึ้นแล้ว ทับถมอยู่ . . . ไม่ให้วิหิงสชาติกที่เกิดขึ้นแล้ว ทับถมอยู่ . . . ไม่ให้อกุศลธรรมอันลามกที่เกิดขึ้นแล้วๆ ทับถมอยู่ ย่อมละเสีย บรรเทาเสีย ทำให้หมดไป ให้ถึงความดับสูญ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้เชื้อไขซึ่งเป็นอย่างนี้แล .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้ปิดบังแผลเป็นอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ไม่ถือโดยนิมิต ไม่ถือโดยอนุพยัญชนะ เหล่าอกุศลธรรมอันลามก คือ อภิชฌาและโทมนัส ย่อมครอบงำบุคคลที่ไม่สำรวมจักขุณทรีย์ มีจักขุณทรีย์ที่มีได้สำรวมเป็นเหตุ เธอปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุณทรีย์นั้น รักษาจักขุณทรีย์นั้น ถึงความสำรวมในจักขุณทรีย์นั้น ได้ยินเสียงด้วยโสต . . . ดมกลิ่นด้วยฆานะ . . . ลิ้มรสด้วยชีวา . . . ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย . . . รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ไม่ถือโดยนิมิต ไม่ถือโดยอนุพยัญชนะ เหล่าอกุศลธรรมอันลามก คือ อภิชฌาและโทมนัส ย่อมครอบงำบุคคลที่ไม่สำรวมมโนณทรีย์ มีมโนณทรีย์ที่มีได้สำรวมเป็นเหตุ เธอปฏิบัติเพื่อสำรวมมโนณทรีย์นั้น รักษาามโนณทรีย์นั้น ถึงความสำรวมในมโนณทรีย์นั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้ปิดบังแผลเป็นอย่างนี้แล .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้สุมควันเป็นอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ แสดงธรรมตามที่ตนได้ฟัง ตามที่ตนได้ศึกษามา แก่ผู้อื่นโดยพิสดาร ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้สุมควันเป็นอย่างนี้แล .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรู้จักทำเป็นอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเข้าไปหาแล้ว ไตถาม สอบถาม กะภิกษุทั้งหลายที่เป็นเถระ เป็นพหูสูต เป็นผู้รู้หลักทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ตามกาลอันควรว่า ภาษิตนี้เป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลายผู้มีอายุนั้น จึงเปิดเผยข้อความที่ยังสับสน ทำข้อความที่ลึกลับให้ตื่น บรรเทาความสงสัยในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัย อันมีอย่างเป็นอนกแก่ภิกษุนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรู้จักทำเป็นอย่างนี้แล .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรู้จักดีเป็นอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อธรรมวินัยที่தாகตประกาศแล้ว อันใครๆ แสดงอยู่ ย่อมได้ความรู้ธรรม ได้ความรู้อรธ ได้ความปราโมทย์อันประกอบด้วยธรรม ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรู้จักดีเป็นอย่างไรนี้แล .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรู้จักทางเป็นอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดอริยมรรคมีองค์ ๘ ตามเป็นจริง ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรู้จักทางเป็นอย่างไรนี้แล .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุจุลาตในสถานที่ใดจระเป็นอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดในสติปัฏฐานทั้ง ๔ ตามเป็นจริง ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุจุลาตในสถานที่ใดจระเป็นอย่างไรนี้แล .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้รุดให้เหลือไว้เป็นอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกฤทธดีผู้มีศรัทธา ปวราณภิกษุในธรรมวินัยนี้ ด้วยจิรว บินพบาท เสนาสนะ และคิลาน-

*ปัจจัยเกสัชบริหาร เพื่อให้รับตามปวารณา ในการที่เขาปวารณานั้น ภิกษุรู้จักประมาณเพื่อจะรับดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้รุดให้เหลือไว้เป็นอย่างไรนี้แล .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุบุขาภิกษุทั้งหลายที่เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู มีพรรษามาก เป็นบิดาสงฆ์ เป็นผู้นำสงฆ์ ด้วยการบูชาเป็นอติเรกเป็นอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เข้าไปตั้งกายกรรม วชิกรรม มโนกรรมอันประกอบด้วยเมตตา ในภิกษุทั้งหลาย ที่เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู มีพรรษามาก เป็นบิดาสงฆ์ เป็นผู้นำสงฆ์ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุบุขาภิกษุทั้งหลายที่เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู มีพรรษามาก เป็นบิดาสงฆ์ เป็นผู้นำสงฆ์ ด้วยการบูชาเป็นอติเรกเป็นอย่างไรนี้แล .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการนี้แล ควรเพื่อจะถึงความเจริญงอกงาม ไพบูลย์ ในธรรมวินัยนี้ .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้น ชื่นชม ยินดี พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้วแล .

จบ มหาโคปาลสูตร ที่ ๓

๔. จุฬโคปาลสูตร

อุปมาด้วยนายโคบาล

[๓๔๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา เมืองอุกกเวลา แคว้นวัชชี . ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว .

อุปมานายโคบาลกับสมณพราหมณ์

[๓๔๙] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว นายโคบาลชาวมคธรัฐ เป็นชาติปัญญาเขลา มิได้พิจารณาในสารทสมัย เดือนท้ายฤดูฝน มิได้พิจารณาฝั่งข้างนี้แห่งแม่น้ำคงคา ให้ฝูงโคข้ามโดยสถานที่มิใช่ท่าไปสู่ฝั่งข้างโน้นซึ่งเป็นฝั่งเหนือแห่งหมู่ชนชาววิเทหรัฐ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล ฝูงโคว่ายไปเข้าวนในกระแสนกลางแม่น้ำคงคา ถึงความพินาศในแม่น้ำนั้น นั้นเป็นเพราะอะไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย เป็นเพราะนายโคบาลชาวมคธรัฐนั้น มีปัญญาเขลา มิได้พิจารณาในสารทสมัย เดือนท้ายฤดูฝน มิได้พิจารณาฝั่งข้างนี้แห่งแม่น้ำคงคา ให้ฝูงโคข้ามโดยสถานที่มิใช่ท่าไปสู่ฝั่งข้างโน้นซึ่งเป็นฝั่งเหนือแห่งหมู่ชนชาววิเทหรัฐ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่ง ที่ไม่จุลาตในโลกนี้ ไม่จุลาตในโลกหน้า ไม่จุลาตในเทวมิกธรรมอันเป็นแก่งแห่งมาร ไม่จุลาตในนาลโลกุตตรธรรมอันไม่เป็นแก่งแห่งมาร ไม่จุลาตในเทวมิกธรรมอันเป็นแก่งแห่งมัจจุ ไม่จุลาตในนาลโลกุตตรธรรมอันไม่เป็นแก่งแห่งมัจจุ ชนเหล่าใด นับถือถ้อยคำของสมณะหรือพราหมณ์พวกนั้นว่าเป็นถ้อยคำอันตนควรฟัง ควรเชื่อ ความนับถือของชนเหล่านั้น จักเป็นไปเพื่อไม่เป็นประโยชน์เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน ฉะนั้นนั้นแล .

[๓๕๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว นายโคบาลชาวมคธรัฐเป็นชาติมีปัญญาพิจารณาในสารทสมัย เดือนท้ายฤดูฝน พิจารณาฝั่งข้างนี้แห่งแม่น้ำคงคา ให้ฝูงโคข้ามโดยสถานที่ที่เป็นท่าไปสู่ฝั่งข้างโน้นซึ่งเป็นฝั่งเหนือแห่งหมู่ชนชาววิเทหรัฐ นายโคบาลนั้น ให้เหล่าโคที่เป็นพวฝูงนำฝูงข้ามไปก่อน โคเหล่านั้น วายตัดกระแสนแม่น้ำคงคาขวางไปได้ถึงฝั่งโดยสวัสดิ์ ต่อ นั้น จึงให้เหล่าโคที่มีกำลังและโคที่ฝึกไว้ข้ามไป โคเหล่านั้น วายตัดกระแสนแม่น้ำคงคาขวางไป ได้ถึงฝั่งโดยสวัสดิ์ ต่อ นั้น จึงให้เหล่าโคหนุ่มโคสาวข้ามไป โคเหล่านั้น วายตัดกระแสนแม่น้ำคงคาขวางไป ได้ถึงฝั่งโดยสวัสดิ์ ต่อ นั้น จึงให้พวกลูกโคที่มีกำลังยังน้อยข้ามไป ลูกโคเหล่านั้น วายตัดกระแสนแม่น้ำคงคาขวางไป ได้ถึงฝั่งโดยสวัสดิ์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ลูกโคเล็กที่เกิดในวันนั้น ลอยไปตามเสียงโคเมียที่เป็นแม่ แม่ลูกโคนั้น ก็วายตัดกระแสนแม่น้ำคงคาขวางไป ได้ถึงฝั่งโดยสวัสดิ์ นั้นเป็นเพราะอะไร? เพราะนายโคบาลนั้นเป็นคนจุลาต

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหมือนอย่างนายโคบาลชาวนครรัฐนี้เป็นชาติมีปัญหา พิจารณาในสารทสมัย
เดือนท้ายฤดูฝน พิจารณาฝั่งข้างนี้แห่งแม่น้ำคงคา ให้ฝูงโคข้ามโดยสถานที่เป็นท่าไปสู่ฝั่ง
ข้างโน้นซึ่งเป็นฝั่งเหนือแห่งหมู่ชนชาววิเทหรัฐ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์
พวกใดพวกหนึ่ง ที่ฉลาดในโลกนี้ ฉลาดในโลกหน้า ฉลาดในเทวมิกธรรมอันเป็นแก่งแห่งมาร
ฉลาดในนาโลกุตระธรรมอันไม่เป็นแก่งแห่งมาร ฉลาดในเทวมิกธรรมอันเป็นแก่งแห่งมัจจุ ฉลาด
ในนาโลกุตระธรรม อันไม่เป็นแก่งแห่งมัจจุ ชนเหล่าใด นับถือถ้อยคำของสมณะหรือพราหมณ์
พวกนั้นว่า เป็นถ้อยคำอันตนควรฟัง ควรเชื่อ ความนับถือของชนเหล่านั้น จักเป็นไป
เพื่อประโยชน์ เพื่อสุขตลอดกาลนาน จินนินันแน .

อุปมาภิกษุตัดกระแสธารเหมือนโคตัดกระแสน้ำ

[๓๙๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหล่าโคผู้ที่เป็นพ่อฝูง เป็นผู้นำฝูง วายตัดกระแสแม่น้ำ
คงคาขวางไป ได้ถึงฝั่งโดยสวัสดิ์ แม่น้ำจึงใด ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุที่เป็นอรหันต์ มี
อาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว มีกิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว ปลงภาระเสียแล้ว มีประโยชน์
ตนถึงแล้วโดยลำดับ มีกิเลสเครื่องประกอบไว้ในภพหมดสิ้นแล้ว พ้นวิเศษแล้ว เพราะรู้ทั่วถึง
โดยชอบ พวกภิกษุเหล่านั้น วายตัดกระแสธารขวางไป ถึงฝั่งแล้วโดยสวัสดิ์ จินนินันแนเหมือนกัน
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหล่าโคที่มีกำลังและโคที่ฝึกไว้ วายตัดกระแสแม่น้ำคงคาขวางไป ได้ถึงฝั่ง
โดยสวัสดิ์ แม่น้ำจึงใด ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุที่มีสัญญาอันส่วนเบื่องต่ำ ๕ ประการทั้งหมด
สิ้นไป เป็นโอปปาติกะ บริณิพพานในโลกนั้น ไม่ต้องเรียนกลับมาจากโลกนั้น แม้ภิกษุพวก
นั้น ก็ชื่อว่าตัดกระแสธารขวางไป จักถึงฝั่งโดยสวัสดิ์ จินนินันแนเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เหล่าโคหนุ่มและโคสาว วายตัดกระแสแม่น้ำคงคาขวางไป ได้ถึงฝั่งโดยสวัสดิ์ แม่น้ำจึงใด
ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุที่มีสัญญาอัน ๓ หมดสิ้นไป และมีราคะ โทสะ โมหะ เบาบาง
เป็นสหพหุคามีบุคคล มาสู่โลกนี้คราวเดียว ก็จักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ แม้ภิกษุพวกนั้น ก็ชื่อว่า
ตัดกระแสธารขวางไป จักถึงฝั่งโดยสวัสดิ์ จินนินันแนเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหล่าลูกโค
ที่มีกำลังยังน้อย วายตัดกระแสแม่น้ำคงคาขวางไป ได้ถึงฝั่งโดยสวัสดิ์ แม่น้ำจึงใด ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย พวกภิกษุที่มีสัญญาอัน ๓ หมดสิ้นไป เป็นโสดาบัน มีความเป็นผู้ไม่ตกต่ำเป็น
ธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า แม้พวกภิกษุนั้น ก็ชื่อว่าตัดกระแสธารขวาง
ไป จักถึงฝั่งโดยสวัสดิ์ จินนินันแนเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลูกโคเล็กที่เกิดในวันนั้น ลอย
ไปตามเสียงโคเมียที่เป็นแม่ วายตัดกระแสแม่น้ำคงคาขวางไป ได้ถึงฝั่งโดยสวัสดิ์ แม
่น้ำจึงใด ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุที่เป็นเนกขัมมสังคิบุคคลขั้นต้น ที่เป็นธัมมมานสारी
และที่เป็นสัทธานสारी แม้พวกภิกษุนั้น ก็ชื่อว่าตัดกระแสธารขวางไป จักถึงฝั่งโดย
สวัสดิ์ จินนินันแนเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เราแล เป็นผู้ฉลาดในโลกนี้ ฉลาดใน
โลกหน้า ฉลาดในเทวมิกธรรมอันเป็นแก่งแห่งมาร ฉลาดในนาโลกุตระธรรมอันไม่เป็น
แก่งแห่งมาร ฉลาดในเทวมิกธรรมอันเป็นแก่งแห่งมัจจุ ฉลาดในนาโลกุตระธรรมอันไม่เป็น
แก่งแห่งมัจจุ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าใด จักนับถือถ้อยคำของเรานั้นว่า เป็นถ้อยคำ
อันตนควรฟัง ควรเชื่อ ความนับถือของชนเหล่านั้น จักเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อสุข
ตลอดกาลนาน .

พระผู้มีพระภาคผู้พระสุตตศาสดา ครันตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้จบแล้ว จึงได้ตรัสคาถา
ประพันธ์ต่อไปอีกว่า

โลกนี้และโลกหน้า เราผู้รู้วย ประภาสดีแล้ว เราเป็นผู้ตรัสรู้เอง
ทราบชัดซึ่งสรรพโลก ทั้งที่เป็นโลกอันมารถึงได้ ทั้งที่เป็นโลกอัน
มัจจุถึงไม่ได้ด้วยความรู้ยิ่ง จึงได้เปิดอริยมรรคอันเป็นประตูแห่งอมตะ
เพื่อให้ถึงนิพพานอันเป็นแดนเกษม กระแสแห่งมารอันลามก เราตัดแล้ว
กำจัดแล้ว ทำให้ปราศจากความเหิมแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจง
เป็นผู้มากด้วยความปราโมทย์ ปราศถึงธรรมอันเป็นแดนเกษมเกิด
ดังนี้ .

จบ จุฬโคปาลสูตร ที่ ๔ .

๕. จุฬัจจกสูตร

เรื่องสังกนิครณธสนทนากับพระอัสสชิเถระ

[๓๙๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้—

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่กุฎาคารศาลาป่ามหาวัน เขตเมืองเวสาลี .
ครั้งนั้นแล สังกนิครณธผู้เป็นนิกันถบุตร อาศัยอยู่ในเมืองเวสาลี เป็นนักโต้ตอบ พุทธยก
ตนว่าเป็นนักปราชญ์ ชนเป็นอันมากยอมยกกว่าเป็นผู้มีความรู้ดี . เขากล่าววาจาในที่ประชุม
ชนในเมืองเวสาลียังนี้ว่า เราไม่เห็นสมณะหรือพราหมณ์ที่เป็นเจ้าหมู่ เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์
แม้ที่ปฏิกุญญาตนว่า เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ปรารภโต้ตอบวาทีกับเรา จะไม่
ฟังประหม่า ไม่สะทกสะท้าน ไม่หวั่นไหว ไม่มีเหวี่ยงโหลจากรักแค้น แม้แต่คนเดียว
เลย หากเราปรารภโต้ตอบวาทีกะเสาทีไม่มีเจตนา แม้เสานั้นปรารภโต้ตอบวาทีกับเรา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก
ก็ต้องประหม่า สะทกสะท้าน หวั่นไหว จะป่วยกลัวไปโยถึงมนุษย์เล่า .

[๓๙๓] ครั้นนั้น ในเวลาเช้า ท่านพระอัสสชิ นุ่งสบงแล้วถือบาตรจีวรเข้าไปบิณฑบาต
ในเมืองเวสาลี สัจจนิกครนถ์ผู้เป็นนิกคินบุตร เดินเที่ยวขัดแข้งขายอยู่ในเมืองเวสาลี ได้เห็น
ท่านพระอัสสชิเดินอยู่แต่ที่ไกล ครั้นเห็นแล้ว จึงเข้าไปหาท่านพระอัสสชิ ได้ปราศรัย
กับท่าน ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้ยินอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
แล้วได้ถามท่านพระอัสสชิดังนี้ว่า ดูกรท่านอัสสชิผู้เจริญ ก็พระสมณโคดม แนะนำพวก
สาวกอย่างไร และคำสั่งสอนของพระสมณโคดม มีส่วนอย่างไร ที่เป็นไปมากในพวกสาวก .

ท่านพระอัสสชิบอกว่า ดูกรอัคริเวสสนะ พระผู้มีพระภาค ทรงแนะนำสาวกทั้งหลาย
อย่างนี้ และคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาค มีส่วนอย่างนี้ ที่เป็นไปมากในสาวกทั้งหลาย
ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง
วิญญาณไม่เที่ยง รูปไม่ไชตณ เวทนาไม่ไชตณ สัญญาไม่ไชตณ สังขารทั้งหลายไม่ไชตณ
วิญญาณไม่ไชตณ สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่ไชตณ ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่ไชตณ ดูกร
อัคริเวสสนะ พระผู้มีพระภาค ทรงแนะนำสาวกทั้งหลายอย่างนี้ และคำสั่งสอนของพระผู้มี
พระภาค มีส่วนอย่างนี้ ที่เป็นไปมากในสาวกทั้งหลาย .

สัจจนิกครนถ์กล่าวว่า ดูกรท่านอัสสชิผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้ฟังว่า พระสมณโคดมมีวาทะ
อย่างนี้ เป็นอันว่า ข้าพเจ้าได้ฟังไม่ดีแล้ว ถ้ากระไร บางที ข้าพเจ้าจะพบกับพระสมณโคดม
ผู้เจริญนั้น จะได้สนทนากันบ้าง ถ้ากระไร ข้าพเจ้าจะฟังช่วยปลดเปลื้องพระสมณโคดม
เสียจากความเห็นที่เลวทรามนั้นได้ .

สัจจนิกครนถ์เข้าไปหาเจ้าลิจจรี

[๓๙๔] สมัยนั้นแล เจ้าลิจจรีประมาณ ๕๐๐ องค์ ประชุมกันอยู่ในอาคารเป็นที่
ประชุมด้วยการณีกิจบางอย่าง . ครั้นนั้น สัจจนิกครนถ์เข้าไปหาพวกเจ้าลิจจรีเหล่านั้น ครั้นเข้า
ไปหาแล้วได้กล่าวแก่เจ้าลิจจรีเหล่านั้นดังนี้ว่า ขอเจ้าลิจจรีทั้งหลาย จงไปด้วยกัน ขอเจ้าลิจจรี
ทั้งหลาย จงไปด้วยกัน วันนี้ ข้าพเจ้าจักสนทนากับพระสมณโคดม ถ้าพระสมณโคดมจักตั้ง
อยู่ตามคำที่ภิกษุขออัสสชิ ซึ่งเป็นสาวกรูปหนึ่งที่มีชื่อเสียงยืนยันทนแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจักจุด กระชาก
ลากถ้อยคำพระสมณโคดมมาด้วยคำข้าพเจ้า ให้เป็นเหมือนบรุษที่มีกำลังจับแกะอันมีขนยาวที่ขน
แล้วลากมามากไป ฉะนั้น หรือให้เป็นเหมือนคนที่ทำการงานในโรงสุรา ซึ่งมีกำลัง วางเสื่อ
ลำแพนสำหรับรองแปะสุราผืนใหญ่ในห้วงน้ำลึก แล้วจับที่มมชักลากฟัดฟาดไปมา ฉะนั้น
ข้าพเจ้าจักสัดฟัดฟาดถ้อยคำพระสมณโคดมเสีย ให้เป็นเหมือนบรุษที่มีกำลัง ซึ่งเป็นนักเลง
สุราจับถั่วที่หูแล้วสัดไปมา ฉะนั้น ข้าพเจ้าจักเล่นงานพระสมณโคดมเหมือนอย่างที่คุณเขา
เล่นกีฬาชื้อสานโรวิก (ชกป่าน) ให้เป็นเหมือนช้างที่มีวัยลงหลกสิบปี จึงจะถอยกำลัง ลงสู่
สระโบกขรณีมีน้ำน้ำลึก แล้วเล่นกีฬาชนิดที่ชื่อว่าสานโรวิก (ชกป่าน) ฉะนั้น ขอเจ้าลิจจรี
ทั้งหลาย จงไปด้วยกัน ขอเจ้าลิจจรีทั้งหลาย จงไปด้วยกัน วันนี้ ข้าพเจ้าจักสนทนากับ
พระสมณโคดม .

ในบรรดาเจ้าลิจจรีเหล่านั้น บางพวกกล่าวว่า เหตุอะไร พระสมณโคดม จักยก
ถ้อยคำของท่านสัจจกะได้ ที่แท้ ท่านสัจจกะกลับยกถ้อยคำของพระสมณโคดมเสีย บางพวก
กล่าวว่า ท่านสัจจกะจะเป็นอะไร จึงจักยกถ้อยคำของพระผู้มีพระภาคได้ ที่แท้ พระผู้มีพระภาค
กลับจักยกถ้อยคำของท่านสัจจกะเสีย . ครั้นนั้นแล สัจจนิกครนถ์ มีเจ้าลิจจรีประมาณ ๕๐๐
ห้อมล้อมแล้ว เข้าไปยังกุฎาศาตาลาปามหาวัน .

[๓๙๕] สมัยนั้น ภิกษุมามากด้วยกันจงกรมอยู่ ณ ที่แจ้ง . ครั้นนั้นแล สัจจนิกครนถ์
เข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นแล้ว ถามว่า ท่านผู้เจริญ เดียวนี้ พระสมณโคดมฉันอยู่ที่ไหน พวก
ข้าพเจ้าปรารถนาจะพบพระสมณโคดมฉัน . ภิกษุทั้งหลายนั้นบอกว่า ดูกรอัคริเวสสนะ พระผู้มี
พระภาคพระองค์นั้น เสด็จเข้าไปสู่ป่ามหาวัน ประทับพักกลางวัน ที่โคนต้นไม้แห่งหนึ่ง . ลำดับนั้น
สัจจนิกครนถ์พร้อมด้วยพวกเจ้าลิจจรีมีจำนวนมาก เข้าไปสู่ป่ามหาวันจนถึงที่ที่พระผู้มีพระภาค
ประทับอยู่ แล้วทูลปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว
จึงนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . แม่เจ้าลิจจรีทั้งหลายนั้น บางพวกถวายนกหว้า บางพวก
ทูลปราศรัย บางพวกประนมมือ บางพวกประกาศชื่อและโคตรของตน ในสำนักพระ
ผู้มีพระภาค บางพวกก็นั่งอยู่ ครั้นแล้วต่างก็นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

สัจจนิกครนถ์ทูลถามปัญหา

[๓๙๖] สัจจนิกครนถ์พอนั่งแล้ว ได้ทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าพเจ้าขอถาม
พระโคดมสักหน้อยหนึ่ง ถ้าพระโคดมจะทำโอกาสเพื่อแก้ปัญหาแก่ข้าพเจ้า .

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอัคริเวสสนะ ท่านประสงค์จะถามปัญหาใด ก็ถามเถิด .

ส. พระโคดมแนะนำพวกสาวกอย่างไร และคำสั่งสอนของพระโคดมมีส่วนอย่างไร
ที่เป็นไปมากในพวกสาวก?

พ. ดูกรอัคริเวสสนะ เราแนะนำสาวกทั้งหลายอย่างนี้ และคำสั่งสอนของเรา
ส่วนอย่างนี้ ที่เป็นไปมากในสาวกทั้งหลายว่า รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง
สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง รูปไม่ไชตณ เวทนาไม่ไชตณ สัญญาไม่ไชตณ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก
สังขารทั้งหลายไม่ใช่ตน วิญญาณไม่ใช่ตน สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่ตน ธรรมทั้งหลายทั้งปวง
ไม่ใช่ตน ดังนี้ ดุรอุคคิเวสสนะ เราแนะนำสาวกทั้งหลายอย่างนี้ และคำสั่งสอนของเรามีส่วน
อย่างนี้ ที่เป็นไปมากในสาวกทั้งหลาย .

ส. ท่านพระโคตม ขออุปมาจงแจ่มแจ้งแก่ข้าพเจ้า?

พ. ดุรอุคคิเวสสนะ อุปมานั้นจงแจ่มแจ้งแก่ท่านเถิด .

ส. ท่านพระโคตม เหมือนพืชพันธุ์ไม้เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ที่ถึงความเจริญงอกงาม
ไฟบุลย์ พืชพันธุ์เหล่านั้นทั้งหมด ต้องอาศัยแผ่นดิน ตั้งอยู่ในแผ่นดิน จึงถึงความ
เจริญงอกงาม ไฟบุลย์ได้ หรือเหมือนการงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ต้องทำด้วยกำลัง อัน
บุคคลทำอยู่ การงานเหล่านั้นทั้งหมด บุคคลต้องอาศัยแผ่นดิน ต้องตั้งอยู่บนแผ่นดิน
จึงทำกันได้ ฉันท ปริสบุคคลนี้ มีรูปเป็นตน มีเวทนาเป็นตน มีสัญญาเป็นตน มีสังขาร
เป็นตน มีวิญญาณเป็นตน ต้องตั้งอยู่ในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จึงได้
ประสบผลบุญ ผลบาป ฉันทนั้น .

พ. ดุรอุคคิเวสสนะ ขอนั้นท่านกล่าวอย่างนี้ว่า รูปเป็นตนของเรา เวทนาเป็น
ตนของเรา สัญญาเป็นตนของเรา สังขารทั้งหลายเป็นตนของเรา วิญญาณเป็นตนของเรา
ดังนี้ มีใช่หรือ?

ส. ท่านพระโคตม ข้าพเจ้ากล่าวอย่างนั้น ประชุมชนเป็นอันมากก็กล่าวอย่างนั้น .

พ. ดุรอุคคิเวสสนะ ประชุมชนเป็นอันมากนั้นจักทำอะไรแก่ท่าน ดุรอุคคิเวสสนะ
เชิญท่านยืนยืนถ้อยคำของท่านเถิด .

ส. ท่านพระโคตม เป็นความจริง ข้าพเจ้ากล่าวอย่างนี้ รูปเป็นตนของเรา เวทนา
เป็นตนของเรา สัญญาเป็นตนของเรา สังขารทั้งหลายเป็นตนของเรา วิญญาณเป็นตนของเรา
ดังนี้ .

ทรงซักถามอุคคิเวสสนะด้วยอุปมา

[๓๙๓] พ. ดุรอุคคิเวสสนะ ถ้าอย่างนั้น เราจักสอบถามท่านในข้อนี้แหละ ท่าน
เห็นการอย่างไร ท่านพึงแก้ไขอย่างนั้น ดุรอุคคิเวสสนะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน
อำนาจของพระราชามหากษัตริย์ ผู้ได้มรธาภิเษกแล้ว เช่นพระเจ้าปเสนทิโกศล หรือพระเจ้า
มคธราชคัตติราชเทวีบุตร อาจมาคนที่ควรฆ่า ธิราชบาตรคนที่ควรฆาป เนรเทศคนที่ควรเนรเทศ
พึงให้เป็นไปได้ ในพระราชอาณาเขตของพระองค์มีใช่หรือ?

ส. ท่านพระโคตม อำนาจของพระราชามหากษัตริย์ ผู้ได้มรธาภิเษกแล้ว เช่นพระเจ้า
ปเสนทิโกศล หรือพระเจ้ามคธราชคัตติราชเทวีบุตร อาจมาคนที่ควรฆ่า ธิราชบาตรคนที่
ควรฆาป เนรเทศคนที่ควรเนรเทศ พึงให้เป็นไปได้ในพระราชอาณาเขตของพระองค์ แม้แต่
อำนาจของหมุ่คณะเหล่านี้ คือ วัชชี มัลละ อาจมาคนที่ควรฆ่า ธิราชบาตรคนที่ควรฆาป
เนรเทศคนที่ควรเนรเทศ ยังเป็นไปได้ในแคว้นของตนๆ เหตุไรเล่า อำนาจเช่นนั้นของ
พระราชามหากษัตริย์ ผู้ได้มรธาภิเษกแล้ว เช่นพระเจ้าปเสนทิโกศล หรือพระเจ้ามคธราชคัตติ
ราชเทวีบุตร จะให้เป็นไปไม่ได้ อำนาจเช่นนั้นของพระราชามหากษัตริย์ ผู้ได้มรธาภิเษกแล้วนั้น
ต้องให้เป็นไปได้ด้วย ควรจะเป็นไปได้ด้วย .

พ. ดุรอุคคิเวสสนะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ข้อที่ท่านกล่าวว่า รูป
เป็นตนของเรา อำนาจของท่านเป็นไปในรูปนั้นว่า รูปของเราจะเป็นอย่างนั้นเกิด อยาได้
เป็นอย่างนี้เลย ดังนี้หรือ?

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามอย่างนี้แล้ว สัจจนิกนธกัณเฑาะฐ์ ถึงสองครั้ง ลำดับนั้น
พระผู้มีพระภาคตรัสจะสัจจนิกนธกัณเฑาะฐ์ ดุรอุคคิเวสสนะ กาลบัดนี้ ท่านจงแก้ไข ไม่ใช่การที่ท่าน
ควรนิ่ง ดุรอุคคิเวสสนะ ผู้ใด อันตถาคตถามปัญหาที่ชอบแก่เหตุแล้วถึงสามครั้ง มิได้แก้
ศีระของผู้นั้นจะตกเป็นเจ็ดเสี่ยงในที่เช่นนั้น .

สมัยนั้น ท้าวชิราปณีสักกเทวราช ถูกระบองเพชรลูกเป็นไฟรุ่งเรืองลอยอยู่ใน
เวหา ณ เบื้องบนศีระสัจจนิกนธกัณเฑาะฐ์ ประภาว่า ถ้าสัจจนิกนธกัณเฑาะฐ์ อันพระผู้มีพระภาคตรัส
ถามปัญหาที่ชอบแก่เหตุแล้วถึงสามครั้ง มิได้แก้ปัญหา เราจักผ่าศีระสัจจนิกนธกัณเฑาะฐ์นั้นเจ็ดเสี่ยง
ในที่นี้แหละ .

ท้าวชิราปณีสักกเทวราชกับสัจจนิกนธกัณเฑาะฐ์เห็นอยู่ในทันใดนั้น สัจจ-

* นิกนธกัณเฑาะฐ์ ตกใจกลัวลงชนชั้น แสงหาพระผู้มีพระภาคเป็นที่ยึดมั่นป้องกันเป็นที่พึ่ง ได้ทูลว่า
พระโคตมผู้เจริญ ขอทรงถามเถิด ข้าพเจ้าจักแก้ ณ บัดนี้ .

[๓๙๔] พ. ดุรอุคคิเวสสนะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า
รูปเป็นตนของเรา ดังนี้ อำนาจของท่านเป็นไปในรูปนั้นว่า รูปของเราจะเป็นอย่างนั้นเกิด
อยาได้เป็นอย่างนี้เลย ดังนี้หรือ?

ส. ข้อนี้เป็นไปไม่ได้เลย พระโคตมผู้เจริญ .

พ. ดุรอุคคิเวสสนะ ท่านจงทำไว้ในใจเถิด ครั้นทำไว้ในใจแล้ว จึงกล่าวแก่ เพราะ
คำหลังกับคำก่อน หรือคำก่อนกับคำหลังของท่านไม่ต่อกัน ดุรอุคคิเวสสนะ ท่านจะสำคัญ
ความข้อนั้นเป็นไฉน ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า เวทนาเป็นตนของเรา สัญญาเป็นตนของเรา สังขาร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
ทั้งหลายเป็นตนของเรา วิญญาณเป็นตนของเรา ดังนี้ อำนาจของท่านเป็น ไปในเวทนา ใน
สัญญา ในสังขารทั้งหลาย และในวิญญาณว่า เวทนา สัญญา สังขารทั้งหลาย และวิญญาณ
ของเรา จงเป็นอย่างนั้นเถิด อย่าได้เป็นอย่างนี้เลย ดังนี้หรือ?

ส. ข้อนั้นเป็นไปไม่ได้เลย พระโคตมผู้เจริญ.

พ. ดุริยอัคคิเวสสนะ ท่านจงทำในใจเถิด ครั้นทำไว้ในใจแล้ว จึงกล่าวแก่ เพราะคำหลัง
กับคำก่อน หรือคำก่อนกับคำหลังของท่านไม่ต่อกัน ดุริยอัคคิเวสสนะ ท่านจะสำคัญความข้อ
นั้นเป็นไหน รูป เวทนา สัญญา สังขารทั้งหลาย และวิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ส. ไม่เที่ยง พระโคตมผู้เจริญ.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข?

ส. สิ่งนั้นเป็นทุกข์ พระโคตมผู้เจริญ.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือจะตามเห็น
สิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตนของเรา?

ส. ข้อนั้น ไม่ควรเลย พระโคตมผู้เจริญ.

พ. ดุริยอัคคิเวสสนะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไหน ผู้ใดติดทุกข์ เข้าถึงทุกข์
อยู่แล้ว ถลกกลืนทุกข์แล้ว ยังตามเห็นทุกข์ว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตนของเรา
ดังนี้ ผู้นั้นกำหนดรู้ทุกข์ได้เอง หรือจะทำทุกข์ให้สิ้นไปได้แล้วจึงอยู่ มีบ้างหรือ?

ส. จะพึงมีได้เพราะเหตุไร ข้อนี้นี้ไม่ได้เลย พระโคตมผู้เจริญ.

พ. ดุริยอัคคิเวสสนะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไหน เมื่อเป็นอย่างนี้ ท่าน
ติดทุกข์ เข้าถึงทุกข์อยู่แล้ว ถลกกลืนทุกข์แล้ว ยังตามเห็นทุกข์ว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น
นั่นเป็นตนของเรา ดังนี้ มีไชหรือ?

ส. ไฉนจะไม่ถูก พระเจ้าข้า ข้อนี้นี้ต้องเป็นอย่างนั้น พระโคตมผู้เจริญ.

[๓๙๙] พ. ดุริยอัคคิเวสสนะ เปรียบเหมือนบุรุษมีความต้องการแก่นไม้ เสาหา
แก่นไม้ แสวงหาแก่น ไม้อยู่ ถือเอาฝั่งที่คมเข้าไปสู่ป่า เขาเห็นต้นกล้วยใหญ่ต้นหนึ่งในป่า
นั้น มีต้นตรง ยังกำลังรึ้น ไม่คด เขาจึงตัดต้นกล้วยนั้นที่โคนต้น แล้วตัดยอด รีดใบออก
เขาไม่พบแม้แต่กระพี้ แล้วจะพบแก่นได้แต่ที่ไหน แม้ฉันใด ดุริยอัคคิเวสสนะ ท่านอันเรา
ชักใช้ไล่เลียง สบสวน ในถ้อยคำของตนเอง ก็เปล่า ว่าง แพ้ไปเอง ท่านได้กล่าววาจา
นี้ในที่ประชุมชน ในเมืองเวสาลีว่า เราไม่เห็นสมณะหรือพราหมณ์ที่เป็นเจ้าหมู่ เจ้าคณะ เป็น
คณาจารย์ แม้ที่ปฏิญาณตนว่า เป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ปรารภโต้ตอบวาทะกับเรา
จะไม่พึงประมา ไม่สะทกสะท้าน ไม่หวั่นไหว ไม่มีเหงื่อไหลจากรักแระ แม้แต่คนเดียว
เลย หากเราปรารภโต้ตอบวาทะทะเลาะที่ไม่มีเจตนา แม้เช่นนั้นปรารภโต้ตอบวาทะกับเรา ก็
ต้องประมา สะทกสะท้าน หวั่นไหว จะป่วยกล่าวไปไปถึงมณเฑียรแล้ว ดังนี้ ดุริยอัคคิเวสสนะ
หยาดเหงื่อของท่านบางหยาด หยดจากหน้าผากลงยังผ้าห่มแล้วตกที่พื้น ส่วนเหงื่อใน
กายของเราในเดี๋ยวนี้ไม่มีเลย ดังนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคทรงเปิดพระกาย มีพระฉวีดังทอง ใน
บริษัทนั้น. เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สัจจนิกนรณังนังอั้ง เกอเชน คอตก
กัมหนัา ขบเซา หมตปฏิภาณ.

[๔๐๐] ในลำดับนั้น เจ้าลิจจวิผู้มีนามว่าทมมะชะ ทราบว่า สัจจนิกนรณังนังอั้ง
เกอเชน คอตก กัมหนัา ขบเซา หมตปฏิภาณ จึงทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระผู้มี
พระภาค อุปมาอย่างแจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุริยทมมะชะ อุปมานั้นจง
แจ่มแจ้งแก่ท่านเถิด. เจ้าลิจจวินั้นทูลถามว่า เปรียบเหมือนในที่ใกล้บ้านหรือนิคม มีสระโบกขรณี
อยู่สระหนึ่ง ในสระนั้นมีปูอยู่ตัวหนึ่ง พวกเด็กชายหญิงเป็นอันมาก ออกจากบ้านหรือนิคมนั้น
ไปถึงสระโบกขรณินั้นแล้ว ก็ลงจับปูขึ้นจากน้ำ วางไว้บนบก ปูนั้นจะส่ายก้ามไปข้างไหน
เด็กเหล่านั้นก็คอยตอยก้ามปูนั้นด้วยไม้บ้าง ด้วยกระเบื้องบ้าง เมื่อปูนั้นก้ามหักหมดแล้ว ก็ไม่
อาจลงสู่สระโบกขรณินั้นเหมือนก่อนได้ ฉันใด ทิฏฐิอันเป็นเสี้ยนหนาม เข้าใจผิด กวัดแกว่ง
บางอย่างๆ ของสัจจนิกนรณัง พระองค์หักเสียแล้ว แต่เข้าไป สัจจนิกนรณังก็ไม่อาจเข้ามาใกล้
พระองค์ ด้วยความประสงค์จะโต้ตอบอีก ก็ฉันนั้นแหละ. เมื่อเจ้าลิจจวิทมมะชะกล่าวอย่างนี้แล้ว
สัจจนิกนรณัง ก็พูดว่า เจ้าทมมะชะท่านหยุดเถิด ท่านพูดมากนัก ข้าพเจ้าไม่ได้พูดกับท่านข้าพเจ้า
พูดกับพระโคตมต่างหาก ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว ก็ทูลว่า ข้าแต่พระโคตม ข้อที่พูดนั้นเป็นของ
ข้าพเจ้า และของพวกสมณพราหมณ์เหล่าอื่น ยกเสียเถิด เป็นแต่คำเพ้อ พูดเพ้อกันไป.

เหตุที่พระสาวกเป็นผู้ทำตามคำสอนและเป็นพระอรหันต์

[๔๐๑] สัจจนิกนรณัง ทูลถามว่า ด้วยเหตุเท่าไร สาวกของพระโคตม จึงชื่อว่า
ผู้ทำตามคำสั่งสอน ทำถูกต้องตามโอวาท ข้ามความสงสัยเสียได้ ปราศจากความแคลงใจอันเป็นเหตุ
ให้กล่าวว่าข้อนี้เป็นอย่างไร ถึงความแจ่มแจ้งแล้ว ไม่ต้องเชื่อผู้อื่น อยู่ในคำสอนของศาสดาตน?

พ. ดุริยอัคคิเวสสนะ สาวกของเราในธรรมวินัยนี้ ย่อมเห็นเบญจขันธ์นั้นด้วยปัญญา
อันชอบ ตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันใดอันหนึ่ง ทั้งที่
ล่วงไปแล้ว ทั้งที่ยังไม่มาถึง ทั้งเกิดขึ้นเฉพาะในบัดนี้ ที่เป็นภายในก็ดี ที่เป็นภายนอกก็ดี
หยาบก็ดี เละเอียดก็ดี เล็กก็ดี ประณีตก็ดี ในที่ไกลก็ดี ในที่ใกล้ก็ดี ทั้งหมด ก็เป็นแต่รูป

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ นั้นไม่ใช่ของเรา เราไม่ได้เป็นมัน มันไม่ใช่ตนของเรา
ดังนี้ . ดุรอุคคิเวสสนะ ด้วยเหตุเท่านั้นแหละ สวากของเรากำลังจะเชื่อว่าเป็นผู้ทำตามคำสั่งสอน ทำถูก
ตามโอวาท ข้ามความสงสัยเสียได้ ปราศจากความเคลงใจอันเป็นเหตุให้กลัวว่าข้อนี้เป็นอย่างไร
ถึงความแก่ล้าแล้ว ไม่ต้องเชื่อผู้อื่น อยู่ในคำสอนของศาสดาตน .

[๔๐๒] ส. ข้าแต่พระโคตม ด้วยเหตุเท่าไร ภิกษุเชื่อว่าเป็นพระอรหันต์ มีอาสวะ
สิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว มีกิจที่ควรทำได้สำเร็จแล้ว ปลงภาระเสียแล้ว มีประโยชน์
ตนถึงแล้วโดยลำดับ มีสัญญาอื่นอันจะนำไปสู่ภพสิ้นแล้ว พันวิเศษแล้ว เพราะรู้ชอบ?

พ. ดุรอุคคิเวสสนะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เห็นเบญจขันธ์ด้วยปัญญาอันชอบตาม
เป็นจริงอย่างนี้ว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ อันใดอันหนึ่ง ทั้งที่ล่วงไปแล้ว
ทั้งที่ยังไม่มาถึง ทั้งเกิดขึ้นเฉพาะในบัดนี้ ที่เป็นภายในก็ดี ที่เป็นภายนอกก็ดี หยาบก็ดี
ละเอียดยกก็ดี เลวก็ดี ประณีตก็ดี ในที่ไกลก็ดี ในที่ใกล้ก็ดี ทั้งหมด ก็เป็นแต่รูป เวทนา
สัญญา สังขาร และวิญญาณ นั้นไม่ใช่ของเรา เราไม่ได้เป็นมัน มันไม่ใช่ตนของเรา
ดังนี้ จึงพ้นแล้วเพราะ ไม่ถือมัน . ดุรอุคคิเวสสนะ ด้วยเหตุเท่านั้นแหละ ภิกษุเชื่อว่าเป็นพระ
อรหันต์ มีอาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว มีกิจที่ควรทำได้สำเร็จแล้ว ปลงภาระเสียแล้ว
มีประโยชน์ตนถึงแล้วโดยลำดับ มีสัญญาอื่นอันจะนำไปสู่ภพสิ้นแล้ว พันวิเศษแล้วเพราะรู้ชอบ .
ดุรอุคคิเวสสนะ ภิกษุที่รู้พ้นวิเศษแล้วอย่างนี้แหละ ประกอบด้วยคุณอันยอดเยี่ยม ๓ ประการ
คือ ความเห็นอันยอดเยี่ยม ๑ ความปฏิบัติอันยอดเยี่ยม ๑ ความพันวิเศษอันยอดเยี่ยม ๑ . เมื่อ
มีจิตพ้นกิเลสแล้วอย่างนี้ ย่อมสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ตถาคตว่า พระผู้มีพระภาค
พระองค์นั้น ตรัสรู้แล้ว ย่อมทรงแสดงทำเพื่อให้ตรัสรู้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงฝึก
พระองค์แล้ว ย่อมทรงแสดงธรรมเพื่อฝึก พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงสงบได้แล้ว ย่อม
ทรงแสดงธรรมเพื่อสงบ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงข้ามพ้นแล้ว ย่อมทรงแสดงธรรม
เพื่อข้ามพ้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงดับสนิทแล้วย่อมทรงแสดงธรรมเพื่อความ
ดับสนิท .

สังกนิครนถ์ทูลนิมนต์ฉันภัตตาหาร

[๔๐๓] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สังกนิครนถ์ได้ทูลว่า ข้าแต่พระโคตม
ข้าพเจ้าเป็นคนคอยกำจัดคุณผู้อื่น เป็นคนคะนองวาจา ได้สำคัญถ้อยคำของพระโคตม
ว่า ตนอาจรุกรานได้ด้วยถ้อยคำของตน บรูชมาปะทะข้างซบมันเข้าก็ดี เจอะกองไฟอัน
กำลังลุกโพล่งก็ดี เจอะงูพิษที่มีพิษร้ายก็ดี ยังพอเอาตัวรอดได้บ้าง แต่มาเจอะพระโคตมเข้าแล้ว
ไม่มีใครเอาตัวรอดได้เลย ข้าแต่พระโคตม ข้าพเจ้าเป็นคนคอยกำจัดผู้อื่น เป็นคนคะนองวาจา
ได้สำคัญถ้อยคำของพระโคตมว่า ตนอาจ รุกรานได้ด้วยถ้อยคำของตน ขอพระโคตมพร้อมด้วย
ภิกษุสงฆ์ จงรับนิมนต์เพื่อฉันในวันพรุ่งนี้ .

พระผู้มีพระภาคทรงรับด้วยศุภนิภาพ . ลำดับนั้น สังกนิครนถ์ทราบว่ พระผู้มี
พระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว จึงบอกพวกเจ้าลิจฉวีเหล่านั้นว่า เจ้าลิจฉวีทั้งหลายจงฟังข้าพเจ้า
พระโคตมพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ข้าพเจ้านิมนต์แล้ว เพื่อฉันในวันพรุ่งนี้ พวกท่านจะนำ
อาหารใดมาเพื่อข้าพเจ้า จงเลือกอาหารที่ควรแก่พระโคตมเถิด .

เมื่อล่วงราตรีนั้นแล้ว เจ้าลิจฉวีเหล่านั้น ได้นำภัตตาหารประมาณห้าร้อยสำรับ
ไปให้แก่สังกนิครนถ์ . สังกนิครนถ์ให้จัดของเคี้ยวของฉันอันประณีตในอารามของตนเสร็จ
แล้ว จึงให้ทูลบอกกาลแด่พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตม เวลาคือเป็นกาลควร ภัตตาหาร
สำเร็จแล้ว .

[๔๐๔] ครั้นนั้นในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตราวาสกแล้ว ทรงถือบาตรจีวร
เสด็จไปสู่อารามแห่งสังกนิครนถ์ ประทับบนอาสนะที่ปูลาดไว้ถวาย พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ .
ครั้งนั้น สังกนิครนถ์อังกาสภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธรูปเป็นประธาน ด้วยของเคี้ยวของฉัน
อันประณีต ด้วยมือของตน ให้อ้อมหน้าสำราญแล้ว . เมื่อพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จ นำ
พระหัตถ์ออกจากบาตรแล้ว สังกนิครนถ์จึงถือเอาอาสนะต่ำ นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
ได้ทูลว่า ข้าแต่พระโคตม ขอบุญและผลบุญในทานนี้ จงมีเพื่อความสุขแก่ทายกทั้งหลาย
เถิด .

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุรอุคคิเวสสนะ บุญและผลบุญในทานนี้ อาศัยทักษิณเยนบุคคล
ที่ยังไม่สิ้นราคะ โทสะ โมหะ เช่นกับท่าน จักมีแก่ทายกทั้งหลาย ส่วนบุญ และผลบุญ
อาศัยทักษิณเยนบุคคล ที่สิ้นราคะ โทสะ โมหะ เช่นกับเรา จักมีแก่ท่าน ฉะนั้นแล .

จบ จุฬสังกสูตร ที่ ๕

๖. มหาสังกสูตร

สังกนิครนถ์ทูลถามปัญหา

[๔๐๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ภูเขาศาลา ปามหาวัน เขตเมืองเวสาลี . ก็สมัย
นั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร มีพระพุทธรูปประสงคจะเสด็จเข้าไป

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
เพื่อบิณฑบาตในเมืองเวสาลี เวลานั้น สัจจกนิครนถ์ ผู้เป็นนัคนัถบุตร เมื่อเที่ยวเดินเพื่อยัด
แข่งขา ได้เข้าไปที่ภูฏาคารศาลา ปามหาวัน . ท่านพระอานนทได้เห็นสัจจกนิครนถ์กำลังเดินมาแต่
ไกล ครั้นแล้วจึงทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สัจจกนิครนถ์นี้เป็นนักโต้ตอบ
พุดยดคนว่าเป็นนักปราชญ์ ขนเป็นอันมากยอมยกกว่าเป็นผู้มีความรู้ดี เขาปรารถนาจะติเตียน
พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาค
ทรงพระกรุณาประทับอยู่สักครู่หนึ่งเถิด .

พระผู้มีพระภาคจึงประทับอยู่บนอาสนะที่เขาปลงวาย . ขณะนั้น สัจจกนิครนถ์เข้าไปถึงที่
พระผู้มีพระภาคประทับ ครั้นแล้วทูลปราศรัยกับพระองค์ ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกัน
ไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

[๔๐๖] สัจจกนิครนถ์ ครั้นนั่งแล้ว ได้ทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า พระโคตมผู้เจริญ
มีสมณะและพราหมณ์พวกหนึ่งหมั่นประกอบกายภาวนาอยู่ แต่หาได้หมั่นประกอบจิตภาวนาไม่ .
สมณะและพราหมณ์พวกนั้น ย่อมประสบทุกขเวทนาอันเกิดในสรีรกาย . พระโคตมผู้เจริญ เรื่อง
เคยมีมาแล้ว เมื่อบุคคลอันทุกขเวทนาอันเกิดในสรีรกายกระทบเข้าแล้ว ความขัดขากิจมีบ้าง
หทัยจักแตกบ้าง เลือดอันร้อนจืดพลุ่งออกจากปากบ้าง (พวกที่บำเพ็ญกายภาวนานั้น) จักถึงความ
เป็นบ้า มีจิตฟุ้งซ่านบ้าง จิตอันหันไปตามกายของผู้นั้น ก็เป็นไปตามอำนาจกาย . นั้นเป็นเพราะ
อะไร? เป็นเพราะไม่อบรมจิต . พระโคตมผู้เจริญ มีสมณะและพราหมณ์พวกหนึ่ง หมั่นประกอบ
จิตภาวนาอยู่ แต่หาได้หมั่นประกอบกายภาวนาไม่ . สมณะและพราหมณ์พวกนั้น ย่อมประสบ
ทุกขเวทนาอันเกิดขึ้นในจิต . พระโคตมผู้เจริญ เรื่องเคยมีมาแล้ว เมื่อบุคคลอันทุกขเวทนาอัน
เกิดขึ้นในจิตกระทบเข้าแล้ว ความขัดขากิจมีบ้าง หทัยจะแตกบ้าง เลือดอันร้อนจืดพลุ่งออก
จากปาก (พวกที่บำเพ็ญจิตภาวนานั้น) จักถึงความ เป็นบ้า มีจิตฟุ้งซ่านบ้าง กายอันหันไปตาม
จิตของผู้นั้น ก็เป็นไปตามอำนาจจิต . นั้นเป็นเพราะอะไร? เป็นเพราะไม่อบรมกาย . พระโคตม
ผู้เจริญ ข้าพเจ้ามีความดำริว่า หมุ่สาวกของพระโคตม ย่อมหมั่นประกอบจิตภาวนาอยู่โดยแท้
แต่หาหมั่นประกอบกายภาวนาอยู่ไม่ .

[๔๐๗] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรอัคคิเวสสนะ กายภาวนาท่านฟังมาแล้ว
อย่างไร?

สัจจกนิครนถ์ทูลว่า พระโคตมผู้เจริญ ท่านนั้นทะนุผู้จลโคตร ท่านกิสะผู้สังกิจจโคตร
ท่านมักขลิผู้โคสาล ก็ท่านเหล่านั้นเป็นผู้เปลือยกาย ปลอຍมารยาทเสีย เชื้ออุจจาระที่ถ่ายด้วยมือ
ไม่ไปรับภิกษาตามที่เขาเชิญให้รับ ไม่หยุดตามที่เขาเชิญให้หยุด ไม่ยินดีภิกษาที่เขานำมาให้ ไม่
ยินดีภิกษาที่เขาจะจงให้ ไม่ยินดีการนิมนต์ ไม่รับภิกษาที่เขาให้แต่ปากหม้อ ไม่รับภิกษาที่เขาให้
แต่ปากกระเช้า ไม่รับภิกษานในที่มรณและมัทธนะ ไม่รับภิกษาของชน
๒ คน ที่กำลังกินอยู่ ไม่รับภิกษาของหญิงมีครรภ์ ของหญิงที่กำลังให้ลูกตมนม ของหญิงที่มีชู้
ไม่รับภิกษาที่เขาชักชวนให้กินในที่ที่เขาเลี้ยงสุนัขไว้ และในที่มีหมูเมลงวันตอม ไม่รับปลา ไม่รับ
เนื้อ ไม่ดื่มสุรา ไม่ดื่มเมรัย ไม่ดื่มน้ำที่เขาหมักแช่ด้วยสัณณการะ รับภิกษาที่เรือนเดียวบ้าง รับเฉพาะ
คำเดียวบ้าง รับที่เรือนสองหลังบ้าง รับเฉพาะสองคำบ้าง ฯลฯ รับที่เรือนเจ็ดหลังบ้าง รับเฉพาะ
เจ็ดคำบ้าง เลี้ยงตนด้วยภิกษาอย่างเดียวบ้าง สองอย่างบ้าง ฯลฯ เจ็ดอย่างบ้าง กลืนอาหารที่เก็บ
ไว้วันหนึ่งบ้าง สองวันบ้าง ฯลฯ เจ็ดวันบ้าง หมั่นประกอบเนื่องๆ ในอันกินภัตตามวาระ แม้มี
วาระครึ่งเดือนเห็นปานนี้ ย่อมอยู่ดังนี้ .

พ. ดูกรอัคคิเวสสนะ บุคคลเหล่านั้นเลี้ยงตนด้วยภัตเท่านั้นอย่างเดียวหรือ?

ส. ไม่เป็นดังนั้น พระโคตมผู้เจริญ บางทีท่านเหล่านั้น เคี้ยวของเคี้ยวอย่างดีๆ
กินโภชนะอย่างดีๆ ลิ้มของลิ้มอย่างดีๆ ดื่มน้ำอย่างดีๆ ให้ร่างกายนี้มีกำลัง เจริญ อ้วนพีขึ้นๆ

พ. ดูกรอัคคิเวสสนะ พวกเหล่านั้นละทุกกรกิจอย่างก่อนแล้ว บำรุงกายนี้ภายหลัง
เมื่อเป็นอย่างนั้น กายนี้ก็มีอาการเจริญและความเสื่อมไป .

ว่าด้วยกายภาวนาและจิตภาวนา

[๔๐๘] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรอัคคิเวสสนะ จิตภาวนาท่านได้ฟังมาแล้ว
อย่างไร?

สัจจกนิครนถ์ อันพระผู้มีพระภาคตรัสถามในจิตภาวนา ไม่อาจทูลบอกได้ .

ขณะนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสถามสัจจกนิครนถ์ดังนี้ว่า ดูกรอัคคิเวสสนะ กายภาวนา
ก่อนนั้นท่านเจริญแล้ว แม้กายภาวนานั้น ไม่ประกอบด้วยธรรมในอริยวินัย ท่านยังไม่รู้จักแม้
กายภาวนา จักรู้จักจิตภาวนาแต่ไหน ดูกรอัคคิเวสสนะ บุคคลที่มีกายมิได้อบรมแล้ว มีจิตมิได้
อบรมแล้ว และที่มีกายอบรมแล้ว มีจิตอบรมแล้ว เป็นได้ด้วยเหตุอย่างไร ท่านจงฟังเหตุนี้เถิด
จงทำให้ไว้ในใจให้ดี เราจักกล่าว .

สัจจกนิครนถ์ ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว .

[๔๐๙] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอัคคิเวสสนะ กับบุคคลที่มีกายมิได้อบรม มีจิตมิได้
อบรม เป็นอย่างไร? ดูกรอัคคิเวสสนะ ปุถุชนในโลกนี้ ผู้มิได้สดับ มีสุขเวทนาเกิดขึ้น เขาถูก
สุขเวทนากระทบเข้าแล้ว มีความยินดีในสุขเวทนา และถึงความเป็นผู้ยินดีในสุขเวทนา
สุขเวทนาของเขานั้นย่อมดับไปเพราะสุขเวทนาดับ ก็มีทุกขเวทนาเกิดขึ้น เขาถูกทุกขเวทนากระทบ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
เข้าแล้ว ก็เศร้าโศก ลำบากใจ รำพัน คร่ำครวญ ตบอก ถึงความหลงใหล แม้สุขเวทนานั้น
เกิดขึ้นแก่เขาแล้ว ก็ครอบงำจิตตั้งอยู่ เพราะเหตุที่มีได้อบรมกาย แม้ทุกขเวทนาเกิดขึ้นแล้ว
ก็ครอบงำจิตตั้งอยู่ เพราะเหตุที่มีได้อบรมจิต ดุรอัคติเวสสนะ แม้สุขเวทนาเกิดขึ้นแก่ปุถุชนคน
ใดคนหนึ่ง ก็ครอบงำจิตตั้งอยู่ เพราะเหตุที่มีได้อบรมกาย แม้ทุกขเวทนาเกิดขึ้น ก็ครอบงำจิต
ตั้งอยู่ เพราะเหตุที่มีได้อบรมจิตทั้งสองอย่างดังนี้ ดุรอัคติเวสสนะ บุคคลที่มีกายมิได้อบรม
มิจิตมิได้อบรม เป็นอย่างนี้แหละ .

ดุรอัคติเวสสนะ ก็บุคคลที่มีกายอบรมแล้ว มิจิตอบรมแล้วเป็นอย่างไร? ดุรอัคติ-

* เวสสนะ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้ได้สดับ มีสุขเวทนาเกิดขึ้น เขาถูกสุขเวทนากะทบเข้า
แล้ว ไม่มีความยินดีในสุขเวทนา และไม่ถึงความเป็นผู้ยินดีในสุขเวทนา สุขเวทนาของ
เขานั้นย่อมดับไป เพราะสุขเวทนาดับ ก็มีทุกขเวทนาเกิดขึ้น เขาถูกทุกขเวทนากะทบเข้าแล้ว
ก็ไม่เศร้าโศก ไม่ลำบากใจ ไม่รำพัน คร่ำครวญ ตบอก ไม่ถึงความหลงใหล แม้สุขเวทนานั้น
เกิดขึ้นแก่อริยสาวกแล้ว ก็ไม่ครอบงำจิตตั้งอยู่ เพราะเหตุที่มีได้อบรมกาย แม้ทุกขเวทนาเกิดขึ้น
ก็ไม่ครอบงำจิตตั้งอยู่ เพราะเหตุที่มีได้อบรมจิต ดุรอัคติเวสสนะ แม้สุขเวทนาเกิดขึ้นแก่อริย-

* สาวกผู้ใดคนหนึ่ง ก็ไม่ครอบงำจิตตั้งอยู่ เพราะเหตุที่มีได้อบรมกาย แม้ทุกขเวทนาเกิดขึ้นก็ไม่
ครอบงำจิตตั้งอยู่ เพราะเหตุที่มีได้อบรมจิตทั้งสองอย่างนี้ ดังนี้ ดุรอัคติเวสสนะ บุคคลที่มีกาย
อบรมแล้ว มิจิตอบรมแล้วเป็นอย่างนี้แหละ .

สังกนิครนถ์กล่าว เมื่อเป็นอย่างนี้ ข้าพเจ้าเลื่อมใสต่อพระโคตม เพราะพระโคตม
มีกายอบรมแล้ว มิจิตอบรมแล้ว .

ทรงชี้แจงเรื่องเวทนา

[๔๐๐] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุรอัคติเวสสนะ วาจาของท่านนำมาพูดเทียบกับเราโดยแท้
แต่เราจะไม่บอกแก่ท่าน ดุรอัคติเวสสนะ เมื่อใดแลเราปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์
ออกบวชเป็นบรรพชิต เมื่อนั้นจิตของท่านนั้นถูกสุขเวทนาที่เกิดขึ้นครอบงำตั้งอยู่ หรือถูกสุขเวทนา
ที่เกิดขึ้นครอบงำตั้งอยู่ ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้เลย .

ส. สุขเวทนาอันเกิดขึ้นที่พอจะครอบงำจิตตั้งอยู่ หรือทุกขเวทนาอันเกิดขึ้นที่พอจะ
ครอบงำจิตตั้งอยู่ เวทนาเช่นนั้นย่อมไม่เกิดขึ้นแก่พระโคตมผู้เจริญโดยแท้ .

[๔๐๑] พ. ดุรอัคติเวสสนะ ทำไมเวทนาทั้ง ๒ นั้น จะไม่พึงมีแก่เรา ดุรอัคติเวสสนะ
เราจะเล่าให้ฟัง เมื่อเรายังเป็นโพรสิสฺสว ยังมิได้ตรัสรู้ ก่อนตรัสรู้ ได้มีความดำริตั้งนี้ว่า ขรवास
เป็นที่คับแคบ เป็นทางมาแห่งอริ บรรพชาเป็นช้องว่าง การที่เราอยู่ครองเรือน จะประพฤติด
พรหมจรรย์ให้บริบูรณ์ ให้บริสุทธิ์จดถึงซึ่งที่เขาขัดแล้ว ไมใช่ทำได้ง่าย ถ้ากระไร เราพึงปลงผม
และหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกบวชเป็นบรรพชิต สมัยต่อมา เรากำลังเป็นหนุ่ม
มีเกศาดำสนิทยังหนุ่มแน่น ตั้งอยู่ในปฐมวีย เมื่อพระมารดาและพระบิดาไม่ปรารถนาจะให้บวช
มีพระพักตร์อาบด้วยน้ำพระเนตร ทรงกันแสงอยู่ ได้ปลงผมและหนวดแล้ว นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์
ออกบวชเป็นบรรพชิต . เมื่อบวชแล้ว ก็เสาะหาว่า อะไรเป็นกศล เมื่อแสวงหาทางอันสงบ
อย่างประเสริฐเยี่ยม จึงเข้าไปถึงสำนักท่านอาฬารดาบสกาลามโคตร แล้วกล่าวกะอาฬารดาบส
ตั้งนี้ว่า ท่านกาลามะ ข้าพเจ้าปรารถนาจะประพฤติพรหมจรรย์ในธรรมวินัยนี้ . เมื่อเรากล่าวอย่างนี้
แล้ว ท่านอาฬารดาบส กาลามโคตร จึงกล่าวกะเราว่า เชิญท่านอยู่เถิด ธรรมที่วิญญูชนพึง
บรรลุลอยู่ เพราะทำให้แจ้งด้วยความรู้ยิ่งเอง ตามแบบอาจารย์ของตน ต่อกาลไม่นานนี้ ก็เช่นเดียว
กัน . เราก็คึกขาศรรณนั้นเร็วไว มิได้ช้า . ช่วงขณะหุบปากเจรจาปราศรัยเท่านั้น ก็กล่าวได้ซึ่งญาณ
วาทและเถรวาท และทั้งเราทั้งคู่ก็ทราบชัดว่า เรารู้เราเห็น . เราจึงดำริต่อไปว่า ท่านอาฬารดาบส
กาลามโคตร ไม่บอกธรรมนี้ว่า เราทำให้แจ้ง ด้วยความรู้ยิ่งเองแล้วเข้าถึงอยู่ ด้วยเหตุสักว่า
ความเชื่ออย่างเดียว โดยที่แท้ ท่านอาฬารดาบส กาลามโคตร ก็รู้เห็นธรรมนี้ . ครั้งนั้น
เราเข้าไปหาท่านอาฬารดาบส กาลามโคตรแล้วถามว่า ท่านกาลามะ ท่านทำให้แจ้งซึ่งธรรมนี้
ด้วยความรู้ยิ่งเอง บรรลุแล้วจึงบอกด้วยเหตุเท่าไร? เมื่อเรากล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านอาฬารดาบสก็
บอกสมาบัติซึ่งอากิญจัญญาคณะ . เราจึงดำริว่า มิใช่มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา
แต่ท่านอาฬารดาบส กาลามโคตร เท่านั้น แม้เราก็มิศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา
เหมือนกัน ถ้ากระไร เราพึงพากเพียรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ท่านอาฬารดาบส กาลามโคตร
บอกว่า เราทำให้แจ้งด้วยความรู้ยิ่งเอง แล้วเข้าถึงอยู่ . เราก็อธิติซึ่งธรรมนั้นด้วยความรู้ยิ่งเอง
เข้าถึงอยู่เร็วไว มิได้เนิ่นช้า . ครั้งนั้นเราเข้าไปหาท่านอาฬารดาบสกาลามโคตรแล้ว ถามว่า ท่าน
กาลามะ ท่านทำให้แจ้งซึ่งธรรมนี้ด้วยความรู้ยิ่งเอง บรรลุแล้วจึงบอก ด้วยเหตุเท่านี้หรือ?

ท่านอาฬารดาบสก็บอกว่า ดุรท่านผู้มีอายุ เราทำให้แจ้งซึ่งธรรมนี้ด้วยความรู้ยิ่งเอง
บรรลุแล้วจึงบอก ด้วยเหตุเท่านี้แหละ . เราจึงบอกว่า ดุรท่านผู้มีอายุแม้ข้าพเจ้าก็ทำให้แจ้งซึ่ง
ธรรมนี้ด้วยความรู้ยิ่งเอง บรรลุแล้วอยู่ ด้วยเหตุเท่านี้ .

ท่านอาฬารดาบสกล่าวว่า ดุรผู้มีอายุ เป็นลาภของพวกเรา พวกเราได้ดีแล้ว ที่ได้เห็น
สหพรหมจารีเช่นท่าน เราทำให้แจ้งซึ่งธรรมใด ด้วยความรู้ยิ่งเองบรรลุแล้วจึงบอกได้ ท่านก็ทำให้
แจ้งซึ่งธรรมนั้นด้วยความรู้ยิ่งเอง บรรลุแล้วอยู่ท่านทำให้แจ้งซึ่งธรรมใดด้วยความรู้ยิ่งเอง บรรลุ
แล้วอยู่ เราก็อธิติซึ่งธรรมนั้นด้วยความรู้ยิ่งเอง บรรลุแล้วจึงบอก ด้วยประการดังนี้ เรา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ธรรมใด ท่านก็รู้ธรรมนั้น ท่านรู้ธรรมใด เราก็อธิบายธรรมนั้น เป็นอันว่าเราเช่นใด ท่านก็เช่นนั้น
ท่านเช่นใด เราก็เช่นนั้น ด้วยประการดังนี้ มาเกิด บัดนี้ เราทั้งสองจะอยู่ร่วมกันปกครอง
คณะนี้. ดุริยธิดาเวสสณะ ท่านอาฬารดาบส กาลามโคตร ทั้งที่เป็นอาจารย์เรา ก็ยกย่องเราผู้
เป็นศิษย์เสมอด้วยตนด้วย บุชาเราด้วยการบูชาอย่างดีด้วย. เราจึงมีความแน่ใจว่า ธรรมนี้ไม่เป็น
ไปเพื่อความเบียดเบียน เพื่อความคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้อย่าง
เพื่อความตรัสรู้พร้อม เพื่อนิพพาน เพียงแต่เป็นไปเพื่อความเข้าถึงอากิญจัญญายตนภพเท่านั้น.
เราไม่พอใจธรรมนั้นระอาธรรมนั้น จึงหลีกไป.

[๔๑๒] ดุริยธิดาเวสสณะ เราเสาะหาว่า อะไรเป็นกุศล เมื่อแสวงหาทางอันสงบ
อย่างประเสริฐเยี่ยม จึงเข้าไปถึงสำนักท่านอุททกดาบส รัมมบุตรแล้วกล่าวว่า ท่านรามะ ข้าพเจ้า
ปรารถนาจะประพฤติพรหมจรรย์ในธรรมวินัยนี้. เมื่อกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านอุททกดาบส รัมมบุตร
จึงกล่าวกะเราว่า เชิญท่านอยู่เถิด ธรรมที่วิญญูชนพึงบรรลุเพราะทำให้แจ้งด้วยความรู้ยิ่งเอง ตาม
แบบอาจารย์ของตนอยู่ต่อกาลไม่นาน นี้ก็เป็นเช่นเดียวกัน. เราก็อธิบายธรรมนั้นเร็วไวมิได้ช้า.
ชั่วขณะหุบปากเจรจาปราศรัยเท่านั้น ก็กล่าวได้ซึ่งญาณวาท และเถรวาท และทั้งเรา ทั้งผู้อื่นก็
ทราบชัดว่า เราเราเห็น. เราจึงดำริต่อไปว่า ท่านรามะ ไม่บอกว่า ธรรมนี้เราทำให้แจ้งด้วยความรู้
ยิ่งเอง แล้วเข้าถึงอยู่ ด้วยเหตุสักว่าความเชื่ออย่างเดียว โดยที่แท้ ท่านรามะก็รู้เห็นธรรมนี้อยู่.

ครั้งนั้น เราเข้าไปหาท่านอุททกดาบส รัมมบุตร แล้วถามว่า ท่านรามะ ท่านทำให้แจ้ง
ซึ่งธรรมนี้ด้วยความรู้ยิ่งเอง บรรลุแล้วจึงบอก ด้วยเหตุเท่าไร? เมื่อเราถามอย่างนี้แล้ว ท่าน
อุททกดาบส รัมมบุตร ก็บอกสมาบัติขึ้นแนวลัทธิญาณาสัญญายตนะ. เราจึงดำริว่า มิใช่มีศรัทธา
วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา แต่ท่านรามะเท่านั้น แม้เราก็มิใช่ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และ
ปัญญาเหมือนกัน ถ้ากระไร เราจึงพากเพียร เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ท่านรามะบอกว่า เราทำให้แจ้ง
ด้วยความรู้ยิ่งแล้วเข้าถึงอยู่. เราก็อธิบายซึ่งธรรมนั้นด้วยความรู้ยิ่งเองเข้าถึงอยู่เร็วไวมิได้
เนิ่นช้า.

ครั้งนั้น เราเข้าไปหาอุททกดาบส รัมมบุตร แล้วถามว่า ท่านรามะ ท่านทำให้แจ้งซึ่ง
ธรรมนี้ด้วยความรู้ยิ่งเอง บรรลุแล้วจึงบอก ด้วยเหตุเท่าไร? ท่านอุททกดาบสก็บอกว่า ดุริย
ท่านผู้มีอายุ เราทำให้แจ้งซึ่งธรรมนี้ด้วยความรู้ยิ่งเอง บรรลุแล้วจึงบอก ด้วยเหตุเท่านี้แหละ.
เราก็บอกว่า ดุริยท่านผู้มีอายุ แม้ข้าพเจ้าก็ทำให้แจ้งซึ่งธรรมนี้ด้วยความรู้ยิ่งเอง บรรลุแล้ว ด้วย
เหตุเท่านี้.

ท่านอุททกดาบสกล่าวว่า ดุริยท่านผู้มีอายุ เป็นลาภของพวกเรา พวกเราได้ดีแล้ว ที่ได้
เห็นสหพรหมจารีเช่นท่าน เราทำให้แจ้งซึ่งธรรมใดด้วยความรู้ยิ่งเองบรรลุแล้วจึงบอก ท่านก็ทำให้
แจ้งซึ่งธรรมนั้น ด้วยความรู้ยิ่งเอง บรรลุแล้วอยู่ ท่านทำให้แจ้งซึ่งธรรมใด ด้วยความรู้ยิ่งเอง
บรรลุแล้วอยู่ เราก็อธิบายซึ่งธรรมนั้นด้วยความรู้ยิ่งเอง บรรลุแล้วจึงบอก ด้วยประการดังนี้
เรารู้ธรรมใด ท่านก็รู้ธรรมนั้น ท่านรู้ธรรมใด เราก็อธิบายธรรมนั้น เป็นอันว่า เราเช่นใด ท่านก็เช่นนั้น
ท่านเช่นใด เราก็เช่นนั้น ด้วยประการดังนี้ มาเกิด บัดนี้ เราทั้ง ๒ จะอยู่ร่วมกันปกครองคณะนี้
ดุริยธิดาเวสสณะ ท่านอุททกดาบส รัมมบุตรทั้งที่เป็นอาจารย์เรา ก็ยกย่องเราผู้เป็นศิษย์เสมอ
ด้วยตนด้วย บุชาเราด้วยการบูชาอย่างดีด้วย. เราจึงมีความแน่ใจว่า ธรรม (สมาบัติ ๘) นี้ ไม่
เป็นไปเพื่อความเบียดเบียน เพื่อความคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง
เพื่อความตรัสรู้พร้อม เพื่อนิพพาน เพียงแต่เป็นไปเพื่อความเข้าถึงแนวลัทธิญาณาสัญญายตนภพ
เท่านั้น. เราไม่พอใจธรรมนั้น ระอาธรรมนั้น จึงได้หลีกไป.

[๔๑๓] ดุริยธิดาเวสสณะ เรานั้นแล เสาะหาว่าอะไรเป็นกุศล เมื่อแสวงหาทางอันสงบ
อย่างประเสริฐเยี่ยม จึงเที่ยวจาริกไปในนครชนบท โดยลำดับ ก็ถึงตำบลอรเวลาเสนานิคม
ได้เห็นภูมิภาคน้ำรินรมย์ แนวป่าเขียวสดเป็นที่เบิกบานใจ แม่น้ำไหล มีน้ำใสสะอาด มีท่าน้ำ
สะอาดดี น้ำรินรมย์ โคจรคามก็ตั้งอยู่โดยรอบ จึงดำริว่า ภูมิภาคน้ำรินรมย์ แนวป่าเขียวสด
เป็นที่เบิกบานใจ แม่น้ำไหล มีน้ำใสสะอาด มีท่าน้ำสะอาดดี น้ำรินรมย์ โคจรคามก็ตั้งอยู่โดย
รอบ สถานที่เช่นนี้ เป็นที่สมควรบำเพ็ญเพียรแห่งกุลบุตรผู้ต้องการจะบำเพ็ญเพียร จึงนั่งลง
ณ ที่นั้น ด้วยคิดว่า ที่นี้เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร.

อุปมา ๓ ข้อ

[๔๑๔] ดุริยธิดาเวสสณะ ครั้งนั้น อุปมา ๓ ข้อ อันนาคัจจรายยิ่งนักเราไม่เคยได้ยิน
มาในกาลก่อน มาปรากฏแจ่มแจ้งแก่เรา.

อุปมาข้อ ๑ ว่า เปรียบเหมือนไม้สดมียางที่เขาวางไว้ในน้ำ. บุรุษถือเอาไม้สัฟไฟมาใส่เข้า
ด้วยหวังว่า เราก็กักไฟให้เกิดปรากฏขึ้น. ดุริยธิดาเวสสณะ ท่านจะสำคัญความนั้นเป็นไฉน บุรุษ
นั้นเอาไม้สัฟไฟใส่ลงที่ไม้สดมียางที่เขาวางไว้ในน้ำ พึงให้ไฟเกิดปรากฏขึ้นได้บ้างหรือหนอ?

สังกนิกนรณทัตว่า ข้อนี้เป็นไปไม่ได้เลย พระโคตมผู้เจริญ นั้นเป็นเพราะอะไร เป็น
เพราะไม้สดนั้นมียางทั้งเขาวางไว้ในน้ำ บุรุษนั้นก็มิแต่ความเหน็ดเหนื่อยลำบากเปล่า.

พ. ดุริยธิดาเวสสณะ ฉะนั้นเหมือนกันแล สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง
ยังไม่หลีกออกจากกามด้วยกาย ยังมีความพอใจ ความรักใคร่ ความหลง ความกระหาย และ
ความกระวนกระวายเพราะกาม ในกามทั้งหลายยังมิได้ละ และมีได้ระบับคืนเสียด้วยดีในภายใน.

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น แม่สวยทุกขเวทนาที่กล้า หยาบ เผ็ดร้อน อันเกิดขึ้นเพราะ
ความเพียรที่ดี หรือไม่ได้สวยทุกขเวทนาเช่นนั้นก็ดี ก็เป็นผู้ไม่ควรเพียร เพื่อเห็น เพื่อความ
ตรัสรู้ดีอันประเสริฐ. นี่แลอุปมาข้อที่ ๑ อันนำอรรถรยยิ่งนัก เราไม่เคยฟังมาในกาลก่อน มาปรากฏ
แจ่มแจ้งแล้วแก่เรา.

[๔๑๕] อุปมาข้อที่ ๒ ว่า เปรียบเหมือนไม้สดมียางที่เขาวางไว้บนบกห่างจากน้ำ. บุรุษ
ถือเอาไม้สีไฟมาสีเข้าด้วยหวังว่า เราจักให้ไฟเกิดปรากฏขึ้น. ดูกุรอคติเวสสนะ ท่านจะสำคัญ
ความนั้นเป็นไฉน บุรุษนั้นเอาไม้สีไฟสีลงที่ไม้สดมียางที่เขาวางไว้บนบกห่างจากน้ำ ฟังให้ไฟเกิด
ปรากฏขึ้น ได้บ้างหรือหนอ?

สังกนิกเรณถุลว่า ข้อนี้เป็นไปไม่ได้เลย พระโคตมผู้เจริญ นั้นเป็นเพราะอะไร เป็น
เพราะไม้สดอันมียาง ถึงเขาวางไว้บนบกห่างจากน้ำ บุรุษนั้นก็มีความเหน็ดเหนื่อยลำบากเปล่า.

พ. ดูกุรอคติเวสสนะ จินนนั้นเหมือนกันแล สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด เหล่าหนึ่ง
แม่หลีกออกจากกามด้วยกายแล้ว แต่ยังมีความพอใจ ความรักใคร่ ความหลง ความกระหาย
และความกระวนกระวายเพราะกาม ในกามทั้งหลายยังมีได้ละ และมีได้ระงับคืนเสียด้วยดีภายใน.
สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น แม่สวยทุกขเวทนาที่กล้า หยาบ เผ็ดร้อน อันเกิดขึ้นเพราะ
ความเพียรที่ดี หรือไม่ได้สวยทุกขเวทนาเช่นนั้นก็ดี ก็เป็นผู้ไม่ควรเพียร เพื่อเห็น เพื่อความ
ตรัสรู้ดีอันประเสริฐ. นี่แลอุปมาข้อที่ ๒ อันนำอรรถรยยิ่งนัก ที่เราไม่เคยฟังมาในกาลก่อน
มาปรากฏแจ่มแจ้งแล้วแก่เรา.

[๔๑๖] อุปมาข้อที่ ๓ อีกอีกว่า เปรียบเหมือนไม้อันแห้งสนิทที่เขาวางไว้บนบกห่างจาก
น้ำ. บุรุษถือเอาไม้สีไฟมาสีเข้าด้วยหวังว่า เราจักให้ไฟเกิดปรากฏขึ้น. ดูกุรอคติเวสสนะ ท่าน
จะสำคัญความนั้นเป็นไฉน บุรุษนั้นเอาไม้สีไฟสีลงที่ไม้อันแห้งสนิทที่เขาวางไว้บนบกห่างจากน้ำ
ฟังให้ไฟเกิดปรากฏขึ้น ได้บ้างหรือหนอ?

สังกนิกเรณถุลว่า เป็นอย่างนั้น พระโคตมผู้เจริญ นั้นเป็นเพราะอะไร เป็นเพราะไม้
แห้งสนิท ทั้งเขาวางไว้บนบกห่างจากน้ำ.

ดูกุรอคติเวสสนะ จินนนั้นเหมือนกันแล สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด เหล่าหนึ่ง หลีก
ออกจากกามด้วยกายแล้ว ทั้งละและระงับความพอใจ ความรักใคร่ ความหลง ความกระหาย
และความกระวนกระวายเพราะกาม ในกามทั้งหลายเสียด้วยดีในภายในแล้ว. สมณะหรือพราหมณ์
ผู้เจริญเหล่านั้น แม่สวยทุกขเวทนาที่กล้า หยาบ เผ็ดร้อน อันเกิดขึ้นเพราะความเพียรที่ดี
หรือไม่ได้สวยทุกขเวทนาเช่นนั้นก็ดี ก็เป็นผู้ไม่ควรเพียร เพื่อเห็น และเพื่อความตรัสรู้ดีอันประ-

* เสริฐ. นี่แลอุปมาข้อที่ ๓ อันนำอรรถรยยิ่งนัก เราไม่เคยฟังมาในกาลก่อนมาปรากฏแจ่มแจ้งแล้ว
แก่เรา. อุปมาทั้ง ๓ ข้ออันไม่นำอรรถรย เราไม่เคยได้ฟังมาในกาลก่อนเหล่านี้แหละ มาปรากฏ
แจ่มแจ้งแล้วแก่เรา.

[๔๑๗] ดูกุรอคติเวสสนะ เรานั้นมีความดำริว่า ถ้ากระไร เราพึงกตพินด้วยพิน เอาลัน
ตันเพศอันไว้ให้แน่น เอาจิตขมค้นจิตให้เร่าร้อน. เรานั้นก็กตพินด้วยพิน เอาลันตันเพศอันไว้
แน่น เอาจิตขมค้นจิตให้เร่าร้อน เมื่อเราทำดังนั้นหรือก็ไหลออกจากรักแร้ทั้ง ๒ ข้าง. เปรียบ
เหมือนบุรุษที่มีกำลัง จับบุรุษที่มีกำลังน้อยกว่า ที่ศีรษะหรือที่คอ แล้วบีบคั้นรัดไว้ให้แน่น ฉะนั้น.
ดูกุรอคติเวสสนะ เราปรารภความเพียรไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น มิได้พินเพื่อน แต่มีกายกระวน
กระวายไม่สงบระงับ เพราะความเพียรที่ทนได้ยากเสียดแทงอยู่. แต่ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นเห็นปานนี้
มิได้ครอบงำจิตเราตั้งอยู่ได้.

ความต่างกันในการบำเพ็ญทุกกรกิริยา

[๔๑๘] ดูกุรอคติเวสสนะ เรามีกความดำริว่า ถ้ากระไร เราพึงเจริญญาณอันไม่มีลมปราณ
เกิด เราก็กลิ้งลมหายใจออกและลมหายใจเข้าทางปากและทางจมูก. เมื่อเรากลิ้งลมหายใจออก
และลมหายใจเข้าทางปากและทางจมูก ลมก็ออกทางช่องหูทั้ง ๒ ข้าง มีเสียงดังอู่ๆ เหมือนเสียง
สับช่างทองที่เขาสูบอยู่ ฉะนั้น. ดูกุรอคติเวสสนะ เราปรารภความเพียรไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น
ไม่พินเพื่อน แต่มีกายกระวนกระวาย ไม่สงบระงับ เพราะความเพียรที่ทนได้ยากเสียดแทงอยู่
แต่ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นเห็นปานนี้ มิได้ครอบงำจิตเราตั้งอยู่ได้.

[๔๑๙] ดูกุรอคติเวสสนะ เรามีกความดำริว่า ถ้ากระไร เราพึงเจริญญาณอันไม่มีลมปราณ
เกิด. เราก็กลิ้งลมหายใจออกและลมหายใจเข้าทางปากทางจมูก. และทางช่องหู. เมื่อเรากลิ้งลม
หายใจออก และลมหายใจเข้าทางปากทางจมูก และทางช่องหู ลมเป็นอันมากก็เสียดแทงศีรษะ
เหมือนบุรุษที่มีกำลัง เอามือโคนที่คมเขียดศีรษะ ฉะนั้น. ดูกุรอคติเวสสนะ เราปรารภความเพียร
ไม่ย่อหย่อนมีสติตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน แต่มีกายกระวนกระวาย ไม่สงบระงับ เพราะความเพียร
ที่ทนได้ยากเสียดแทงอยู่. แต่ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นเห็นปานนี้ มิได้ครอบงำจิตเราตั้งอยู่ได้.

[๔๒๐] ดูกุรอคติเวสสนะ เรามีกความดำริว่า ถ้ากระไร เราพึงเจริญญาณ อันไม่มีลม
ปราณเกิด. เราก็กลิ้งลมหายใจออกและลมหายใจเข้าทางปากทางจมูกและทางช่องหู. เมื่อกลิ้ง
ลมหายใจออกและลมหายใจเข้าทางปากทางจมูกและทางช่องหู ก็มีทุกขเวทนาในศีรษะเป็นอันมาก
เหมือนบุรุษที่มีกำลังเอาเชือกหนึ่งอันมันรัดเข้าที่ศีรษะ ฉะนั้น. ดูกุรอคติเวสสนะ เราปรารภความ
เพียรไม่ย่อหย่อนมีสติตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน แต่มีกายกระวนกระวาย ไม่สงบระงับ เพราะความเพียร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ที่ทนได้ยากเสียดแทงอยู่. แต่ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นเห็นปานนี้ มิได้ครอบงำจิตเราตั้งอยู่ได้.

[๔๒๑] ดุรอุคคิเวสสนะ เรามีความดำริว่า ถ้ากระไร เราพึงเจริญญาณอันไม่มีลมปราณ
เกิด. เราก็กินลมหายใจออกและลมหายใจเข้าทางปากทางจมูก และทางช่องหู. เมื่อกลืนลมหายใจ
ออกและลมหายใจเข้าทางปากทางจมูกและทางช่องหู ก็มีลมเป็นอันมากบาดท้อง เหมือนนายโค
ฆาต หรือลูกมือของนายโคฆาตผู้ฉลาด เอาไม้สำหรับแล่โคที่คมเถื่อแล่ท้อง ฉะนั้น. ดุรอุคคิ-

*เวสสนะ เราปรารถนาความเพียร ไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่พินเฝ้าเพื่อน แต่มีกายกระวนกระวาย
ไม่สงบระงับ เพราะความเพียรที่ทนได้ยากเสียดแทงอยู่. แต่ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นเห็นปานนี้ มิได้
ครอบงำจิตเราตั้งอยู่ได้.

[๔๒๒] ดุรอุคคิเวสสนะ เรามีความดำริว่า ถ้ากระไร เราพึงเจริญญาณ อันไม่มีลม
ปราณเกิด. เราก็กินลมหายใจออกและลมหายใจเข้าทางปากทางจมูกและทางช่องหู เมื่อเรากลืน
ลมหายใจออกและลมหายใจเข้าทางปากทางจมูกและทางช่องหู ก็มีความเร่าร้อนในร่างกายเป็น
อันมาก เหมือนบุรุษที่มีกำลัง ๒ คนช่วยกันจับบุรุษคนหนึ่งที่มีกำลังน้อยกว่า ที่แขนทั้ง ๒ ข้าง
แล้ว ให้เร่าร้อน อบอ้าวอยู่ โกลสหลุมถ่านเพลิง ฉะนั้น. ดุรอุคคิเวสสนะ เราปรารถนาความเพียร
ไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่พินเฝ้าเพื่อน แต่มีกายกระวนกระวาย ไม่สงบระงับ เพราะความเพียร
ที่ทนได้ยากเสียดแทงอยู่. แต่ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นเห็นปานนี้ มิได้ครอบงำจิตเราตั้งอยู่ได้.

ดุรอุคคิเวสสนะ เทวดาทั้งหลายเห็นเราเข้าแล้วพากันกล่าวว่า พระสมณโคดมทำกาละ
แล้ว. บางพวกกล่าวว่า พระสมณโคดมยังมิได้ทำกาละ แต่ก็จะทำกาละ บางพวกกล่าวว่า พระ
สมณโคดมไม่ทำกาละ ทั้งจะไม่ทำกาละ พระสมณโคดมจะเป็นพระอรหันต์ การอยู่เห็นปานนี้
นั้น เป็นวิราหารธรรมของท่านผู้เป็นพระอรหันต์.

[๔๒๓] ดุรอุคคิเวสสนะ เรามีความดำริว่า ถ้ากระไร เราพึงปฏิบัติอดอาหารเสียโดย
ประการทั้งปวงเกิด. ขณะนั้น พวกเทวดาเข้ามาหาเราแล้วกล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท่านอย่า
ปฏิบัติอดอาหารโดยประการทั้งปวงเลย ถ้าท่านจักปฏิบัติอดอาหารโดยประการทั้งปวง พวกข้าพเจ้า
จะแทรกโอชะอาหารอันเป็นที่พวยตามขมขื่นแห่งท่าน ท่านจะได้ยังอัตภาพให้เป็น ไปด้วยโอชะอาหารนั้น.
เรามีความดำริว่า เราปฏิญญาว่าจะอดอาหารโดยประการทั้งปวง แต่เทวดาเหล่านั้นจะแทรกโอชะอาหาร
อันเป็นที่พวยตามขมขื่นแห่งเรา เราจะมีอัตภาพให้เป็น ไปด้วยโอชะอาหารนั้น การปฏิญญาไว้นั้นก็
เป็นมุสาแก่เราเอง. เราจึงกล่าวห้ามเทวดาเหล่านั้นว่า ขอนั้นไม่ควร.

[๔๒๔] ดุรอุคคิเวสสนะ เรามีความดำริว่า ถ้ากระไร เราพึงกินอาหารให้น้อยลงๆ
เพียงของมือหนึ่งๆ บ้าง เท้าเยื่อในเม็ดถั่วเขียวบ้าง เท้าเยื่อในเม็ดถั่วพูบ้าง เท้าเยื่อในเม็ดถั่วดำ
บ้าง เท้าเยื่อในเม็ดบัวบ้าง. เราก็กินอาหารให้น้อยลงๆ ดังนั้นจนมีร่างกายซบพอมยั้งนัย เพราะเป็น
ผู้มีอาหารน้อยนั้น เหลือแต่อวัยวะใหญ่ๆ เหมือนเถาวัลย์ที่มีข้อมาก หรือเถาวัลย์ที่มีข้อมดำ
เนื้อตะโพกก็ลึบเหมือนกับบอธู กระดุกสันหลังก็ผุดเป็นหนาม เหมือนเถาวัลย์ [หนามรอบข้อ]
ซี่โครงทั้ง ๒ ข้าง ขึ้นสะพรั่ง เหมือนกลอนศาลาเก่าที่สะพรั่งอยู่ ดวงตาทั้ง ๒ ก็ลึกลงไปในเบ้า
ตาเหมือนดวงดาวในบ่อน้ำอันลึก ปรากฏอยู่ หนึ่งศีรษะบนศีรษะก็เหี่ยวหดหู่ เหมือนลูกน้ำเต้า
ที่เขาดัดมาฝังดัด ต้องลมและแดดเข้าก็เหี่ยวไป. เรานึกว่าจะลูบพื้นท้องก็จับถึงกระดูกสันหลัง
เมื่อนึกว่า จะลูบกระดูกสันหลัง ก็จับถึงพื้นท้อง เพราะพื้นท้องของเราติดแนบถึงกระดูกสันหลัง
เมื่อนึกว่า จะกายอจจาระหรือปัสสาวะ ก็ขวนแช่ลุ่มลง ณ ที่นั้น. เมื่อจะให้กายสบายบ้าง เอา
ฝ่ามือลูบตัวเข้า ขนทั้งหลายที่มีรากเนาก็หลุดร่วงจากกายเพราะเป็นผู้มีอาหารน้อย. มนุษย์ทั้งหลาย
เห็นเราเข้าแล้วก็กล่าวว่า พระสมณโคดมดำไป บางพวกก็พูดว่า พระสมณโคดมไม่ดำ เป็นแต่
คล้ำไป บางพวกก็พูดว่า ไม่ดำ ไม่คล้ำ เป็นแต่พร้อยไป. เรามีผิวพรรณบริสุทธิ์เปล่งปลั่ง
แต่เสียผิวไป ก็เพราะเป็นผู้มีอาหารน้อยเท่านั้น.

[๔๒๕] ดุรอุคคิเวสสนะ เรามีความดำริว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง
ในอดีต ในอนาคต หรือในปัจจุบันนี้ ที่สวดยทุกขเวทนาแล้ว หยาบ เผ็ดร้อน ที่เกิดขึ้นเพราะ
ความเพียร ทุกขเวทนานั้น อย่างยิ่งก็เพียรเท่านั้น ไม่เกินกว่านี้ขึ้นไป. แต่เรายังมิได้บรรลุญาณ
ทัสสนะอันวิเศษที่พอแก่พระอริยะซึ่งยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ด้วยทุกกรกิริยาอันเผ็ดร้อนนี้. ชะรอย
ทางแห่งความตรัสรู้พึงเป็นทางอันกระมัง. เราจึงมีความดำริว่า เราจำได้อยู่ เมื่อคราวงานของท้าว
สักกาธิปัตติซึ่งเป็นพระบิดา เรานั่งอยู่ไตรมถันหว่าอันเย็น ได้สงัดจากกามทั้งหลาย สงัดจาก
อกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจาร มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ ทางนั้น
พึงเป็นทางแห่งความตรัสรู้กระมัง. เรามีวิญญาณตามระลึกด้วยสติว่า ทางนั้นเป็นทางแห่งความ
ตรัสรู้. เราจึงมีความดำริว่า เรากลัวความสุขที่เว้นจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายหรือ แล้วเรา
ก็ดำริต่อไปว่า เราไม่กลัวสุขเช่นนั้นเลย.

[๔๒๖] ดุรอุคคิเวสสนะ เรามีความดำริต่อไปว่า ความสุขนั้น เราผู้มีกายถึงความซบ
พอมมาก ไม่ทำได้ง่ายเพื่อจะบรรลุ ถ้ากระไร เราพึงกินอาหารหยาบ คือข้าวสุกและกุ่มมาสเกิด.
เราก็กินอาหารหยาบคือข้าวสุกและกุ่มมาส. ครั้งนั้น ภิกษุทั้ง ๕ ที่เฝ้าบำรุงเราด้วยหวังว่า
พระสมณะโคดมบรรลุธรรมใด จักบอกธรรมนั้นแก่เราทั้งหลาย. เมื่อใด เรากินอาหารหยาบ
คือข้าวสุกและ กุ่มมาส เมื่อนั้นภิกษุทั้ง ๕ นั้นก็ระอาหลักไปด้วยเข้าใจว่า พระสมณโคดมมักมาก
คลายความเพียรเวียนมาเพื่อความเป็นผู้มักมากเสียแล้ว.

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์

[๔๒๓] ดุรอกคิเวสสนะ เรากินอาหารหยาบให้กายมีกำลังแล้ว สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจาร มีปีติและสุขอันเกิดแต่เวกอยู่. แม้สุขเวทนาที่เกิดขึ้นเห็นปานนี้ ก็มีได้ครอบงำจิตเราตั้งอยู่ได้. เราบรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิต ณ ภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่. เรามีอเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้มื่อเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข. เราบรรลุตตตฌาน อันไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัส และโทมนัสในก่อนเสียได้ มีอเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธอยู่. แม้สุขเวทนาที่เกิดขึ้นเห็นปานนี้ ก็มีได้ครอบงำจิตเราตั้งอยู่ได้. เราเมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน การแก่การงาน ตัณห์มั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ก็ในมน้อมจิตไปเพื่ออุปเพนิวาสานุสสติญาณ. เราย่อมระลึกชาติที่เคยอยู่อาศัยในก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้หนึ่งชาติบ้าง สองชาติบ้าง ฯลฯ ระลึกชาติที่เคยอยู่อาศัยได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ เหตุผล ด้วยประการฉะนี้. ดุรอกคิเวสสนะ ในปฐมยามแห่งราตรี เราได้บรรลุวิชาที่ ๑ อันนี้ เมื่อเราไม่ประมาท มีความเพียร สงัดไปอยู่ อริยชาเรากำจัดเสียแล้ว วิชาเกิดขึ้นแล้ว ความมืดเรากำจัดเสียแล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้ว. แม้สุขเวทนาที่เกิดขึ้นแล้วเห็นปานนี้ ก็มีได้ครอบงำจิตเราตั้งอยู่ได้.

ตรัสการบรรลุวิชาที่ ๒

[๔๒๔] เราเมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน การแก่การงาน ตัณห์มั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ก็ในมน้อมจิตไปเพื่อจุตูปปาตญาณ. เราเห็นหมู่มสัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุ อันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ฯลฯ ดุรอกคิเวสสนะ ในมัชฌิมยามแห่งราตรี เราได้บรรลุวิชาที่ ๒ อันนี้ เมื่อเราไม่ประมาท มีความเพียร สงัดไปอยู่ อริยชาเรากำจัดเสียแล้ว วิชาเกิดขึ้นแล้ว ความมืดเรากำจัดเสียแล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้ว. แม้สุขเวทนาที่เกิดขึ้นแล้วเห็นปานนี้ ก็มีได้ครอบงำจิตเราตั้งอยู่ได้.

[๔๒๕] เราเมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน การแก่การงาน ตัณห์มั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ก็ในมน้อมจิตไปเพื่ออาสวักขยญาณ. ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริงว่า นีทกข์ นีทกขสมุทัย นีทกขนิโรธ นีทกขนิโรธคามินีปฏิปทา เหล่านี้ อาสวะ นีอาสวะ-
* สมุทัย นีอาสวานิโรธ นีอาสวานิโรธคามินีปฏิปทา เมื่อเรารู้เห็นอย่างนี้ จิตก็หลุดพ้นแล้ว แม้จากกามาสวะ แม้จากภวาสวะ แม้จากอริยาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็มีญาณว่า พ้นแล้ว รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำฯ เสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี. ดุรอกคิเวสสนะ ในปัจฉิมยามแห่งราตรี เราได้บรรลุวิชาที่ ๓ อันนี้ เมื่อเราไม่ประมาท มีความเพียร สงัดไปอยู่ อริยชาเรากำจัดเสียแล้ว วิชาเกิดขึ้นแล้ว ความมืดเรากำจัดเสียแล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้ว. แม้สุขเวทนาที่เกิดขึ้นแล้วเห็นปานนี้ ก็มีได้ครอบงำจิตเราตั้งอยู่ได้.

[๔๓๐] ดุรอกคิเวสสนะ เราจำเพาะอยู่ว่า เป็นผู้แสดงธรรมแก่บริษัทหลายร้อย. ถึงแม้บุคคลคนหนึ่งๆ สำคัญเราอย่างนี้บ้างว่า พระสมณโคดมแสดงธรรมปรารภเราเท่านั้น. ท่านอย่าฟังเห็นอย่างนั้น พระตถาคตย่อมแสดงธรรมแก่บุคคลเหล่านั้นโดยชอบ เพื่อประโยชน์ให้รู้แจ้งอย่างเดียว. เราประกอบจิต สงบตั้งมั่น ทำให้เป็นสมาธิ ณ ภายใน ในสมาธินิมิตต์เบื้องต้น จนจบกาลนั้นทีเดียว เราอยู่ด้วยผลสมาธิเป็นสญฺญะ ตลอดนิตยกาล.

ส. ข้อนั้น ควรเชื่อต่อพระโคตมผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็แต่พระโคตม ย่อมรู้เฉพาะว่า พระองค์เป็นผู้หลักในกลางวันบ้างหรือ?

พ. ดุรอกคิเวสสนะ เราจำเพาะอยู่ว่า ในเดือนท้ายฤดูร้อน เรากลับจากบิณฑบาตในกาลภายหลังภัต ปุัสสฺมาภฺทิให้เป็น ๔ ชั้น แล้วเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ ก้าวลงสู่ความหลับโดยข้างเบื้องขวา.

ส. พระโคตมผู้เจริญ สมณะและพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมกล่าวข้อนั้นในความอยู่ด้วยความหลง.

พ. บุคคลเป็นผู้หลงหรือเป็นผู้ไม่หลง ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น หามิได้ ก็บุคคลเป็นผู้หลง หรือเป็นผู้ไม่หลง ด้วยเหตุใด ท่านจงฟังเหตุนี้ จงทำในใจให้ดีเราจักกล่าว บัดนี้.

สังกนิกธรรณฺทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว.

ตรัสความเป็นผู้หลงและไม่หลง

[๔๓๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุรอกคิเวสสนะ ก็อย่างไร บุคคลเป็นผู้หลง อาสวะทั้งหลายอันทำให้เศร้าหมอง ให้เกิดในภพใหม่ ให้เกิดความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติขรามรณะต่อไป บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งยังละไม่ได้แล้ว เรากล่าวบุคคลผู้นั้นว่า เป็นผู้หลง บุคคลนั้นเป็นผู้หลง เพราะเหตุยังละอาสวะทั้งหลายไม่ได้ อาสวะทั้งหลายอันทำให้เศร้าหมอง ให้เกิดในภพใหม่ ให้มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติขรามรณะต่อไป บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งละเสียแล้ว เรากล่าวบุคคลผู้นั้นว่า เป็นผู้ไม่หลง บุคคลนั้นเป็นผู้ไม่หลง เพราะเหตุละเสียได้ซึ่งอาสวะทั้งหลาย. ดุรอกคิเวสสนะ อาสวะทั้งหลายอันทำให้เศร้าหมอง ให้เกิดในภพใหม่ ให้มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติขรามรณะต่อไป ตถาคต

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
ละเสียได้แล้ว มีรากอันตัดขาดแล้ว ทำให้มีที่ต้งต้งว่าต้นตาลยอดด้วน ทำให้เกิดสืบไป
ไม่มีความเกิดต่อไปเป็นธรรมดา ดุจเดียวกันกับต้นตาลที่ขาดยอดเสียแล้ว ไม่อาจงอกงามได้
ต่อไป .

สังกนิครนถ์สรรเสริญพระผู้มีพระภาค

[๔๓๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สังกนิครนถ์ทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า
พระโคตมผู้เจริญ เรื่องที่ท่านกล่าวมานั้น น้าอัครธรรมา ไม่เคยมี พระโคตมผู้เจริญ อันข้าพเจ้า
มาสนทนากะทบทระทั้ง ทั้งได้ถามด้วยถ้อยคำที่ปรุ้งแต่งมาอย่างนี้ก็มีผิวพรรณสดใส ทั้งมีสีหน้า
เปล่งปลั่ง เพราะท่านเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระโคตมผู้เจริญ ข้าพเจ้าจำได้ว่า ข้าพเจ้า
เป็นผู้ปรารถนาได้ตอบว่าทะกะท่านปุณณะ กัสสป แม่ท่านปุณณะ กัสสปนั้น ปรารถนาได้ตอบว่าทะ
กับข้าพเจ้า ก็เอาเรื่องอื่นมาพูดกลบเกลื่อนเสีย และชักนำให้พูดนอกเรื่อง ทั้งทำความโกรธเคือง
ขัดเคืองให้ปรากฏ พระโคตมผู้เจริญ ข้าพเจ้าจำได้ว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้ปรารถนาได้ตอบว่าทะกะท่าน
มักขลิ โคศาล . . . ท่านอชิตะ เกสสัมพล . . . ท่านปุณณะก็จายนะ . . . ท่านสิญชัย เวลัฏฐบุตร . . . ท่าน
นิครนถ์ นาฏบุตร แม่ท่านนิครนถ์ นาฏบุตรนั้น ปรารถนาได้ตอบว่าทะกับข้าพเจ้า ก็เอาเรื่องอื่นมา
พูดกลบเกลื่อนเสียและชักนำให้พูดนอกเรื่อง ทั้งทำความโกรธเคืองขัดเคืองให้ปรากฏ ส่วนพระ
โคตมผู้เจริญอันข้าพเจ้ามาสนทนากะทบทระทั้ง ทั้งได้ถามด้วยถ้อยคำที่ปรุ้งแต่งมาอย่างนี้ ก็มีผิว
พรรณสดใส ทั้งมีสีหน้าเปล่งปลั่ง เพราะท่านเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระโคตมผู้เจริญ
มิฉะนั้น ข้าพเจ้าขอลาไปในบัดนี้ ข้าพเจ้ามีกิจมาก มีธุระที่ต้องทำมาก .

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ท่านจงสำคัญกาลที่ควรในบัดนี้เถิด .

ครั้งนั้น สังกนิครนถ์ผู้คันถบุตร ชื่นชม อนโมทนา พระภาสิตของพระผู้มีพระภาค
ลุกจากอาสนะแล้วหลีกไป ดังนี้แล .

จบ มหาสังกสูตร ที่ ๖

๗. จุฬัตถมหาสังขยสูตร

ว่าด้วยข้อปฏิบัติธรรมเป็นที่สันตติหา

[๔๓๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ปราสาทแห่งมการมารดา (มหาอาสิกาวิสาชา
ผู้เป็นดั่งวามารดาแห่งมการเศรษฐี) ในวิหารบุพพาราม เขตพระนครสาวัตถี. ครั้นนั้น ท้าวสักกะ
จอมเทพ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
ครั้นยืนเรียบร้อยแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กล่าวโดยย่อ ด้วยข้อ
ปฏิบัติเพียงเท่าไร ภิกษุชื่อว่าน้อมไปแล้วในธรรมเป็นที่สันตติหา มีความสำเร็จล่วงส่วน
มีความปลอดภัยไปร้งจากกิเลสเป็นเครื่องประกอบล่วงส่วน เป็นพรหมจรรย์ล่วงส่วน มีที่สุดล่วงส่วน
เป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย?

[๔๓๔] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรจอมเทพ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้สดับว่า ธรรม
ทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น ถ้าข้อนี้ ภิกษุได้สดับแล้วอย่างนี้ ภิกษุนั้นย่อมรู้ยิ่งซึ่งธรรมทั้งปวง ครั้นรู้
ยิ่งซึ่งธรรมทั้งปวงแล้ว ย่อมทราบชัดธรรมทั้งปวง ครั้นทราบชัดธรรมทั้งปวงแล้ว ย่อมกำหนดรู้ธรรม
ทั้งปวง ครั้นกำหนดรู้ธรรมทั้งปวงแล้ว เธอได้เสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี
มิใช่ทุกข์มิใช่สุขก็ดี เธอย่อมพิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง พิจารณาเห็นความหน่าย พิจารณาเห็น
ความดับ พิจารณาเห็นความสละคืนในเวทนาทั้งหลายนั้น เมื่อพิจารณาเห็นดังนั้น ย่อมไม่ยึด
มั่นสิ่งอะไร ในโลก เมื่อไม่ยึดมั่น ย่อมไม่สะดุ้งหวาดหวั่น เมื่อไม่สะดุ้งหวาดหวั่น ย่อมดับ
กิเลสให้สงบได้เฉพาะตัว และทราบชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำ
เสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ดังนี้ ดูกรจอมเทพ กล่าวโดยย่อ ด้วยข้อปฏิบัติเท่านี้แล
ภิกษุชื่อว่าน้อมไป ในธรรมเป็นที่สันตติหา มีความสำเร็จล่วงส่วน มีความปลอดภัยไปร้ง
จากกิเลสเป็นเครื่องประกอบล่วงส่วน เป็นพรหมจรรย์ล่วงส่วน มีที่สุดล่วงส่วน เป็นผู้ประเสริฐ
กว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย .

ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพ ชื่นชม ยินดี พระภาสิตของพระผู้มีพระภาค ถวายอภิวาท
พระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณและหายไปในที่นั้นนั่นเอง .

ท้าวสักกะเข้าไปเยี่ยมพระมหาโมคคัลลานะ

[๔๓๕] ครั้นนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะ นั่งอยู่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค ได้มีความดำริ
ว่า ท้าวสักกะนั้นทราบความพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงยินดี หรือว่าไม่ทราบก็ยินดี
ถ้ากระไร เราพึงรู้เรื่องท้าวสักกะทราบความพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงยินดี หรือว่า
ไม่ทราบแล้วก็ยินดี . ลำดับนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ได้หายไปปราสาทของมการมารดา
ในวิหารบุพพาราม ปรากฏในหมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์ ประหนึ่งว่าบุรุษที่กำลังเหยียดแขนทั้งสองออกไป
หรือแขนที่เหยียดเข้ามา ฉะนั้น . สมัยนั้น ท้าวสักกะจอมเทพ กำลังอ้อมเอิบ พร้อมพร้ง
บำเรออยู่ ด้วยทิพยดนตรีห้าร้อยในสวนดอกบณฺฑริกถาว์ . ท้าวเธอได้เห็นท่านพระมหาโมคคัลลานะ
มาอยู่แต่ที่ไกล จึงให้หยุดเสียงทิพยดนตรีห้าร้อยไว้ แล้วก็เข้าไปหาท่านพระมหาโมคคัลลานะแล้ว
กล่าวว่า ข้าแต่พระโมคคัลลานะผู้เจริญทุกข นิมนต์มาเถิด ท่านมาดีแล้ว นานแล้วท่านได้ทำปริยาย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
เพื่อจะมาในที่นี้ นิมนต์นั่งเถิด อาสนะนี้แต่งตั้งไว้แล้ว .

ท่านพระมหาโมคคัลลาน์นั่งบนอาสนะที่แต่งไว้แล้ว .

ส่วนท้าวสักกะจอมเทพ ก็ถืออาสนะตำแหน่งหนึ่ง นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

[๔๓๖] ท่านพระโมคคัลลาน์ได้ถาม ท้าวสักกะผู้นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งว่า ดูก
ท้าวโกสิย พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสถึงความน้อมไปในธรรมเป็นที่สิ้นแห่งตัณหาโดยย่อแก่ท่าน
อย่างไร ขอโอกาสเถิด แม้ข้าพเจ้าจักขอมีส่วนเพื่อจะฟังกถานั้น .

ท้าวสักกะตรัสว่า ข้าแต่ท่านโมคคัลลาน์ ข้าพเจ้ามีกิจมาก มีธุระที่จะต้องทำมาก ทั้งธุระ
ส่วนตัว ทั้งธุระของพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ พระภิกษุใดที่ข้าพเจ้าฟังแล้วเสื่อมเสียเร็วพลัน พระ-
*ภิกษุใด ท่านฟังดี เรียนดี ทำไว้ในใจดี ทรงไว้ดีแล้ว ข้าแต่พระโมคคัลลาน์ เรื่องเคยมีมาแล้ว
สงครามระหว่างเทวดาและอสูร ได้ประชิดกันแล้ว ในสงครามนั้น พวกเทวดาชนะ พวกอสูรแพ้
ข้าพเจ้าชนะเทวดาสงครามเสร็จสิ้นแล้ว กลับจากสงครามนั้นแล้ว ให้สร้างเวทยานต์ปราสาท
เวทยานต์ปราสาทมีร้อยชั้น ในชั้นหนึ่งๆ มีภูฏาคารเจ็ดร้อยๆ ในภูฏาคารแห่งหนึ่งๆ มีนางอัปสร
เจ็ดร้อยๆ นางอัปสรผู้หนึ่งๆ มีเทพธิดาผู้บำเรอเจ็ดร้อยๆ ข้าแต่ท่านพระโมคคัลลาน์ ท่านปรารถนา
เพื่อจะชมสถานที่นารินรมย์ แห่งเวทยานต์ปราสาทหรือไม่?

ท่านพระมหาโมคคัลลาน์รับด้วยอุเบกขา .

พระโมคคัลลาน์ยกย่องเวทยานต์ปราสาท

พระโมคคัลลาน์ยกย่องเวทยานต์ปราสาท

[๔๓๗] ครั้นนั้น ท้าวสักกะจอมเทพ และท้าวเวสวัณมหาราช นิมนต์ท่านพระมหา
โมคคัลลาน์ออกหน้าแล้ว ก็เข้าไปยังเวทยานต์ปราสาท . พวกเทพธิดาผู้บำเรอของท้าวสักกะ เห็น
ท่านพระมหาโมคคัลลาน์มาอยู่แต่ที่ไกล เกรงกลัวละอายอยู่ ก็เข้าสู่ห้องเล็กของตนๆ คล้ายกะว่า
หญิงสะใภ้เห็นพ่อผู้เข้าก็เกรงกลัวละอายอยู่ ฉะนั้น . ครั้นนั้น ท้าวสักกะจอมเทพ และท้าว
เวสวัณมหาราช เมื่อให้ท่านพระมหาโมคคัลลาน์เที่ยวเดินไปในเวทยานต์ปราสาท ได้ตรัสว่า ข้าแต่
ท่านพระโมคคัลลาน์ ขอท่านจงดูสถานที่นารินรมย์แห่งเวทยานต์ปราสาทแห่งนี้ ขอท่านจงดูสถานที่
นารินรมย์แห่งเวทยานต์ปราสาทแห่งนี้ .

ท่านพระมหาโมคคัลลาน์กล่าวว่า สถานที่นารินรมย์ของท่านท้าวโกสินีย่อมงดงาม เหมือน
สถานที่ของผู้ที่ได้ทำบุญไว้ในปางก่อน แม้มนุษย์ทั้งหลายเห็นสถานที่นารินรมย์ใดๆ เข้าแล้ว
กล่าวกันว่า งามจริง ดูสถานที่นารินรมย์ของพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ .

ในขณะนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลาน์ได้มีความดำริว่า ท้าวสักกะนี้เป็นผู้ประมาทอยู่มาก
นัก ถ้ากระไร เราพึงให้ท้าวสักกะนี้สังเวชเกิด จึงบันดาลอิทธิภิกษิงขาร เอาหัวแม่เท้ากดเวทยานต์
ปราสาทเขย่าให้สั่น สะท้าน หวั่นไหว . ทันใดนั้นท้าวสักกะจอมเทพ ท้าวเวสวัณมหาราช และ
พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ มีความประหลาดมหัศจรรย์จิต กล่าวกันว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย นี่เป็น
ความประหลาดอัศจรรย์ พระสมณะมีฤทธิ์มาก อานุภาพมาก เอาหัวแม่เท้ากดตีพยพิภพ เขย่า
ให้สั่น สะท้าน หวั่นไหวได้ .

ตรัสความน้อมไปในธรรมเป็นที่สิ้นแห่งตัณหา

[๔๓๘] ครั้นนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลาน์ทราบวาท้าวสักกะจอมเทพมีความสลด
จิตขณลกแล้ว จึงถามว่า ดูกท้าวโกสิย พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสถึงความน้อมไปในธรรมเป็นที่สิ้น
แห่งตัณหาโดยย่ออย่างไร ขอโอกาสเถิด แม้ข้าพเจ้าจักขอมีส่วนเพื่อฟังกถานั้น .

ท้าวสักกะจึงตรัสว่า ข้าแต่ท่านพระโมคคัลลาน์ผู้มฤตทุกข ข้าพเจ้าจะเล่าถวาย ข้าพเจ้า
เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายอภิวาทแล้ว จึงได้ยินอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูล
ถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กล่าวโดยย่อ ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่าไร ภิกษุชื่อว่าน้อมไปแล้วใน
ธรรมเป็นที่สิ้นแห่งตัณหา มีความสำเร็จล่วงส่วน มีความปลอดโปร่งจากกิเลสเป็นเครื่องประกอบ
ล่วงส่วน เป็นพรหมจรรย์ล่วงส่วน มีที่สุดล่วงส่วน เป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
เมื่อข้าพเจ้าทูลถามอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกจอมเทพ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ได้สดับ
ว่า ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น ถ้าข้อนี้ภิกษุได้สดับแล้ว ภิกษุนั้นย่อมรู้ยิ่งธรรมทั้งปวง ครั้นรู้ยิ่ง
ธรรมทั้งปวงแล้ว ย่อมทราบชัดธรรมทั้งปวง ครั้นทราบชัดธรรมทั้งปวงแล้ว ย่อมกำหนดรู้ธรรม
ทั้งปวง ครั้นกำหนดรู้ธรรมทั้งปวงดังนั้นแล้ว เธอได้เสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง สุขก็ดี
ทุกข์ก็ดี มีไชยทุกขมีไชยสุขก็ดี เธอย่อมพิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง พิจารณาเห็นความหน่าย พิจารณา
เห็นความดับ พิจารณาเห็นความสละคืนในเวทนาทั้งหลายนั้น เมื่อพิจารณาเห็นดังนั้น ก็ไม่ยึด
มั่นสิ่งอะไรๆ ในโลก เมื่อไม่ยึดมั่น ย่อมไม่สะดุ้งหวาดหวั่น เมื่อไม่สะดุ้งหวาดหวั่นย่อม
ดับกิเลสให้สงบได้เฉพาะตัว และทราบชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควร
ทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ดังนี้ ดูกจอมเทพ กล่าวโดยย่อด้วยข้อปฏิบัติ
เพียงเท่านี้แล ภิกษุชื่อว่าน้อมไปแล้วในธรรมเป็นที่สิ้นแห่งตัณหา มีความสำเร็จล่วงส่วน
มีความปลอดโปร่งจากกิเลสเป็นเครื่องประกอบล่วงส่วน เป็นพรหมจรรย์ล่วงส่วน มีที่สุดล่วงส่วน
เป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ข้าแต่ท่านพระโมคคัลลาน์ พระผู้มีพระภาค
ได้ตรัสความน้อมไปในธรรมเป็นที่สิ้นแห่งตัณหา โดยย่อแก่ข้าพเจ้าอย่างนี้แล .

ครั้นนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลาน์ ชื่นชมยินดีภิกษิตของท้าวสักกะ แล้วได้หายไปใน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
หมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์ มาปรากฏที่ปราสาทของมิกคารมารดา ในวิหารบุพพาราม ประหนึ่งว่าบุรุษ
ที่กำลังเหยียดแขนทั้งสองออกไป หรือองแขนที่เหยียดเข้ามา ฉะนั้น .

ครั้งนั้น พวกเทพธิดาผู้บำเรอของท้าวสักกะจอมเทพ เมื่อท่านพระมหาโมคคัลลาน์หลีก
ไปแล้ว ไม่นาน ได้ทูลถามท้าวสักกะว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระสมณะนั้น เป็นพระผู้มี-

* พระภาค ผู้พระศาสดาของพระองค์หรือหนอ?

ท้าวสักกะตรัสบอกว่า ดุรโกลาฬเทพธิดาผู้เจริญ พระสมณะนั้น ไม่ใช่พระผู้มีพระภาค
ผู้พระศาสดาของเรา เป็นท่านพระมหาโมคคัลลาน์ผู้เป็นสพรหมจารีของเรา .

พวกเทพธิดานั้นทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เป็นลาภของพระองค์ๆ ได้ดีแล้วที่ได้
พระสมณะผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากอย่างนี้ เป็นสพรหมจารีของพระองค์ พระผู้มีพระภาค
ผู้ศาสดาของพระองค์ คงมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากเป็นอัครจริยเป็นแน่ .

[๔๓๙] ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลาน์ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ
ถวายอภิวาทแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มี
พระภาคยอมทรงทราบวาพระองค์ เป็นผู้ตรัสความน้อมไปในธรรม เป็นที่สิ้นแห่งตัณหาโดยย่อ
แก่เทพผู้ศรัทธามากผู้ใดผู้หนึ่งบ้างหรือหนอ?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุรโกลาฬเทวี เรารู้เฉพาะอยู่ จะเล่าให้ฟัง ท้าวสักกะจอมเทพ
เข้ามาหาเรา อภิวาทแล้ว ได้ไปยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ถามเราว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ กล่าวโดยย่อ ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่าไร ภิกษุชื่อว่าน้อมไปแล้วในธรรมเป็นที่สิ้น
แห่งตัณหา มีความสำเร็จล่วงส่วน มีความปลอดโปร่งจากกิเลสเป็นเครื่องประกอบล่วงส่วน
เป็นพรหมจารีล่วงส่วน มีที่สุดล่วงส่วน เป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ดุร-

* โมคคัลลาน์ เมื่อท้าวสักกะนั้นถามอย่างนี้แล้ว เรามอบว่า ดุรจอมเทพ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้
สดับว่าธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น ถ้าเช่นนั้นภิกษุได้สดับแล้ว ภิกษุนั้นย่อมรู้ยิ่งธรรมทั้งปวง ครั้น
รู้ยิ่งธรรมทั้งปวงแล้ว ย่อมทราบชัดธรรมทั้งปวง ครั้นทราบชัดธรรมทั้งปวงแล้ว ย่อมกำหนดรู้-

* ธรรมทั้งปวง ครั้นกำหนดรู้ธรรมทั้งปวงแล้ว เธอได้แสวงหาตนอย่างใดอย่างหนึ่ง สุขกิตติ ทุกข์กิตติ
มิใช่ทุกข์มิใช่สุขกิตติ เธอย่อมพิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง พิจารณาเห็นความหน่าย พิจารณาเห็นความดับ
พิจารณาเห็นความสละคืนในเวทนาทั้งหลายนั้น เมื่อพิจารณาเห็นดังนั้น ย่อมไม่ยึดมั่นสิ่งอะไร
ในโลก เมื่อไม่ยึดมั่น ย่อมไม่สะดุ้งหวาดหวั่น เมื่อไม่สะดุ้งหวาดหวั่น ย่อมดับกิเลสให้สงบได้
เฉพาะตน ย่อมทราบชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่น
เพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ดังนี้ ดุรจอมเทพ กล่าวโดยย่อ ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านี้แล ภิกษุ
ชื่อว่าน้อมไปแล้วในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา มีความสำเร็จล่วงส่วน มีความปลอดโปร่งจาก
กิเลสเป็นเครื่องประกอบล่วงส่วน เป็นพรหมจารีล่วงส่วน มีที่สุดล่วงส่วน เป็นผู้ประเสริฐกว่า
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ดุรโกลาฬเทวี เราจำได้อยู่ว่า เราเป็นผู้กล่าวความน้อมไปในธรรม
เป็นที่สิ้นแห่งตัณหาโดยย่อ แก่ท้าวสักกะจอมเทพ อย่างนี้แล .

พระผู้มีพระภาคตรัสพระพุทฺธพจน์นี้จบแล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลาน์ชื่นชมยินดีพระ-

* ภาสิตของพระผู้มีพระภาค ฉะนั้นแล .

จบ จูฬัตถมหาสังขยสูตร ที่ ๗

๘. มหาตถมหาสังขยสูตร

ว่าด้วยสาติภิกษุผู้มีปฏิญญาลมก

[๔๔๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี
เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้น ภิกษุชื่อสาติ ผู้แก้วญญบุตร (บุตรชาวประมง) มีปฏิญญาลมก
เห็นปานนี้เกิดขึ้นว่า เราย่อมรู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ญาณญาณนั้นนั่นแหละ
ย่อมท่องเที่ยว แล่นไปไม่ใช่อื่น .

ภิกษุมักด้วยกันได้ฟังว่า ภิกษุสาติ ผู้แก้วญญบุตร มีปฏิญญาลมกเห็นปานนี้เกิดขึ้นว่า
เราย่อมรู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ญาณญาณนั้นนั่นแหละ ย่อมท่องเที่ยว แล่นไป
ไม่ใช่อื่น จึงเข้าไปหาสาติภิกษุแล้ว ถามว่า ดุรท่านสาติ ได้ยินว่า ท่านมีปฏิญญาลมกเห็นปานนี้
เกิดขึ้นว่า เราย่อมรู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ญาณญาณนั้นนั่นแหละ ย่อม
ท่องเที่ยว เล่นไป ไม่ใช่อื่น ดังนี้ จจริงหรือ?

เธอตอบว่า ดุรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้าย่อมรู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาค
ทรงแสดงว่า ญาณญาณนั้นนั่นแหละ ย่อมท่องเที่ยว เล่นไป ไม่ใช่อื่นดังนี้ จจริง .

ภิกษุเหล่านั้นปรารภจะปลดปล่อยภิกษุสาติ ผู้แก้วญญบุตรจากปฏิญญานั้นจึงซักไซ้ ไต่เลียง
สอบสวนว่า ดุรท่านสาติ ท่านอยากกล่าวอย่างนี้ ท่านอยากกล่าวต่อพระผู้มีพระภาค การกล่าวต่อ
พระผู้มีพระภาค ไม่ดีเลย เพราะพระผู้มีพระภาคมิได้ตรัสอย่างนี้เลย ดุรท่านสาติ ญาณญาณอาศัย
ปัจจัยประสมกันเกิดขึ้น พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วโดยปริยายเป็นอนันต ความเกิดแห่งญาณ
เว้นจากปัจจัยมิได้มี .

ภิกษุสาติ ผู้แก้วญญบุตร อันภิกษุเหล่านั้น ซักไซ้ ไต่เลียง สอบสวนอยู่อย่างนี้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
ก็ยังมีดีมัน ถ้ามั่นทิวฏฐิอันลามกนั้นรุนแรง กล่าวอย่าว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้าย่อมรู้
ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า วิทยญาณนั้นนั่นแหละ ย่อมท่องเที่ยว เล่นไป ไม่ใช่
อื่น ดังนี้ .

ภิกษุทั้งหลาย ไม่อาจเปลื้องสาตติกิษจากทิวฏฐิ

[๔๔๑] เมื่อภิกษุเหล่านั้น ไม่อาจปลดเปลื้องสาตติกิษ ผู้แก้วัฏฏบุตรจากทิวฏฐินั้นได้
จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายอภิวาทแล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้ทูลว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ สาตติกิษมีทิวฏฐิอันลามกเห็นปานนี้เกิดขึ้นว่า เราย่อมรู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มี
พระภาคทรงแสดงว่า วิทยญาณนั้นนั่นแหละ ย่อมท่องเที่ยว เล่นไป ไม่ใช่อื่น ครั้นนั้น พวก
ข้าพระองค์เข้าไปหาสาตติกิษแล้วถามว่า ดูกรท่านสาตติ ได้ยินว่า ท่านมีทิวฏฐิอันลามกเห็นปานนี้
เกิดขึ้นว่า เราย่อมรู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า วิทยญาณนั้นนั่นแหละ ย่อมท่องเที่ยว-
*เที่ยว เล่นไป ไม่ใช่อื่น ดังนี้ จริงหรือ? เมื่อพวกข้าพระองค์ถามอย่างนี้ สาตติกิษได้บอกพวก
ข้าพระองค์ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้าย่อมรู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า
วิทยญาณนั้นนั่นแหละ ย่อมท่องเที่ยว เล่นไป ไม่ใช่อื่น ดังนี้ จริง ในลำดับนั้น พวกข้าพระองค์
ปรารถนาจะปลดเปลื้องสาตติกิษจากทิวฏฐิอันลามกนั้น จึงชักใช้ โลเลียง สอบสวนว่า ดูกรท่าน
สาตติ ท่านอย่าได้กล่าวอย่างนี้ ท่านอย่ากล่าวดูพระผู้มีพระภาค การกล่าวดูพระผู้มีพระภาค ไม่ได้
เลย เพราะพระผู้มีพระภาคมิได้ตรัสอย่างนี้เลย ดูกรท่านสาตติ วิทยญาณอาศัยปัจจัยประสมกันเกิด
ขึ้น พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วโดยปริยายเป็นอเนก ความเกิดแห่งวิทยญาณ เว้นจากปัจจัยมิได้มี
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สาตติกิษอื่นพวกข้าพระองค์ชักใช้ โลเลียง สอบสวนอยู่ แม้อย่างนี้ ก็ยัง
ยึดมั่น ถ้ามั่นทิวฏฐิอันลามกนั้นรุนแรง กล่าวอย่าว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้าย่อมรู้ทั่วถึง
ธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า วิทยญาณนั้นนั่นแหละ ย่อมท่องเที่ยว เล่นไป ไม่ใช่อื่น
ดังนี้ จริง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพวกข้าพระองค์ไม่อาจปลดเปลื้องสาตติกิษจากทิวฏฐิอันลามก
นั้น จึงมากราบทูลเรื่องนี้แด่พระผู้มีพระภาค .

[๔๔๒] ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุรูปหนึ่งมาแล้วตรัสว่า ดูกรภิกษุ เธอจง
มา เธอจงเรียกสาตติกิษ ผู้แก้วัฏฏบุตร ตามคำของเราว่า ดูกรท่านสาตติ พระศาสดารับสั่งให้หา
ท่าน ภิกษุนั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงเข้าไปหาสาตติกิษ แล้วบอกว่า ดูกรท่านสาตติ
พระศาสดารับสั่งให้หาท่าน .

สาตติกิษรับคำภิกษุนั้นแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับถวายอภิวาทแล้ว
จึงนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรสาตติ ได้ยินว่า เธอมีทิวฏฐิอันลามกเห็นปานนี้เกิดขึ้นว่า
เราย่อมรู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า วิทยญาณนั้นนั่นแหละ ย่อมท่องเที่ยว เล่นไป
ไม่ใช่อื่น ดังนี้ จริงหรือ?

สาตติกิษทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ย่อมรู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาค
ทรงแสดงว่า วิทยญาณนั้นนั่นแหละ ย่อมท่องเที่ยว เล่นไป ไม่ใช่อื่น ดังนี้ จริง .

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรสาตติ วิทยญาณนั้นเป็นอย่างไร?

สาตติกิษทูลว่า สภาวะที่พูดได้ รับรู้ได้ ย่อมเสวยวิบากของกรรมทั้งหลาย ทั้งส่วนดี
ทั้งส่วนชั่วในทีนั้นๆ นั้นเป็นวิทยญาณ .

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรโฆมบุรุษ เธอรู้ธรรมอย่างนี้ที่เราแสดงแก่ใครเล่า ดูกรโฆม-

*บุรุษ วิทยญาณอาศัยปัจจัยประสมกันเกิดขึ้น เรากล่าวแล้วโดยปริยายเป็นอเนกมิใช่หรือ ความ
เกิดแห่งวิทยญาณ เว้นจากปัจจัย มิได้มี ดูกรโฆมบุรุษ ก็เมื่อเป็นดังนั้น เรากล่าวดูเราด้วย
ขุดตนเสียด้วย จะประสบบาปมีโทษมากด้วย เพราะทิวฏฐิที่ตนถือชั่วแล้ว ดูกรโฆมบุรุษ
ก็ความเห็นนั้นของเธอ จักเป็นไปเพื่อโทษไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกขตลอดกาลนาน .

ตรัสสอบถามเรื่องสาตติกิษผู้มีความเห็นผิดนั้น

[๔๔๓] ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายพวกเธอจะ
สำคัญความนั้นเป็นไฉน สาตติกิษผู้แก้วัฏฏบุตรนี้ จะเป็นผู้ทำความเจริญในพระธรรมวินัยนี้บ้าง
หรือไม่?

ภิกษุเหล่านั้นทูลว่า ข้อนี้จะมีได้อย่างไร ข้อนี้มิได้เลย พระพุทธเจ้าข้า .

เมื่อภิกษุทั้งหลายทูลอย่างนี้แล้ว สาตติกิษ ผู้แก้วัฏฏบุตร นั่งนิ่ง กระดาก คอดกั ก้มหน้า
ขบเข่า หมุดปฏิภาณ .

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบสาตติกิษ ผู้แก้วัฏฏบุตร มีความเป็นดังนั้นแล้ว
จึงตรัสกะเธอว่า ดูกรโฆมบุรุษ เธอจักปรากฏด้วยทิวฏฐิอันลามกของตนนั้น เราจักสอบถามภิกษุ
ทั้งหลายในที่นี้ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอ
ย่อมรู้ทั่วถึงธรรมที่เราแสดงแล้วเหมือนสาตติกิษ กล่าวดูเราด้วย ขุดตนเสียด้วย จะประสบบาป
มีโทษมากด้วย เพราะทิวฏฐิที่ตนถือชั่วแล้ว ดังนี้หรือ?

ภิกษุเหล่านั้นทูลว่า ข้อนี้ ไม่มีเลย พระพุทธเจ้าข้า เพราะวิทยญาณอาศัยปัจจัยประสมกัน
เกิดขึ้น พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วแก่พวกข้าพระองค์ โดยปริยายเป็นอเนก ความเกิดแห่งวิทยญาณ
เว้นจากปัจจัย มิได้มี .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ดิละ พวกเรารู้ทั่วถึงธรรมที่เราแสดงอย่างนี้ ถูกแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย วิญญาณอาศัยปัจจัยประชุมกันเกิดขึ้นเรากล่าวแล้ว โดยปริยายเป็น เอนก ความเกิดแห่งวิญญาณ เว้นจากปัจจัย มิได้มี ก็แต่สติภิกษุ ผู้เกวัฏฏบุตรนี้ กล่าวดูเรา ด้วย ขุดตนเสียด้วย จะประสบพบามีโทษบุญมากด้วย เพราะทวิภูมิตนถือชั่วแล้ว ความเห็นนั้น ของโมฆบุรุษนั้น จักเป็นไปเพื่อโทษ ไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน .

ปัจจัยเป็นเหตุเกิดแห่งวิญญาณ

[๔๔๔] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย วิญญาณอาศัยปัจจัยใดๆ เกิดขึ้น ก็ถึงความนับด้วยปัจจัยนั้นๆ วิญญาณอาศัยจักขุและรูปทั้งหลายเกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่า จักขุ วิญญาณ วิญญาณอาศัยโสตและเสียงทั้งหลายเกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่า โสตวิญญาณ วิญญาณ อาศัยฆานะและกลิ่นทั้งหลายเกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่า ฆานวิญญาณ วิญญาณอาศัยชีวหาและรส ทั้งหลายเกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่า ชิวหาวิญญาณ วิญญาณอาศัยกายและโผฏฐัพพะทั้งหลายเกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่า กายวิญญาณ วิญญาณอาศัยมณะและธรรมารมณ์ทั้งหลายเกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่า มโนวิญญาณ เปรียบเหมือนไฟอาศัยเชื้อใดๆ ติดขึ้น ก็ถึงความนับด้วยเชื่อนั้นๆ ไฟอาศัยไม้ ติดขึ้น ก็ถึงความนับว่า ไฟไม้ ไฟอาศัยป่าติดขึ้น ก็ถึงความนับว่า ไฟป่า ไฟอาศัยหญ้าติดขึ้น ก็ถึงความนับว่า ไฟหญ้า ไฟอาศัยโคมัยติดขึ้น ก็ถึงความนับว่า ไฟโคมัย ไฟอาศัยเกลบติดขึ้น ก็ถึงความนับว่า ไฟเกลบ ไฟอาศัยหยากเยื่อติดขึ้น ก็ถึงความนับว่า ไฟหยากเยื่อ ฉะนั้นดูกร-
* ภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล วิญญาณอาศัยปัจจัยใดๆ เกิดขึ้น ก็ถึงความนับด้วยปัจจัยนั้นๆ วิญญาณอาศัยจักขุและรูปทั้งหลายเกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่า จักขุวิญญาณ วิญญาณอาศัยโสตและ เสียงทั้งหลายเกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่า โสตวิญญาณ วิญญาณอาศัยฆานะและกลิ่นทั้งหลายเกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่า ฆานวิญญาณ วิญญาณอาศัยชีวหาและรสทั้งหลายเกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่า ชิวหาวิญญาณ วิญญาณอาศัยกายและโผฏฐัพพะทั้งหลายเกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่า กายวิญญาณ วิญญาณอาศัยมณะและธรรมารมณ์ทั้งหลายเกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่า มโนวิญญาณ .

[๔๔๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายย่อมเห็นชั้นรูปัญจกที่เกิดขึ้นแล้วหรือไม่?

ภ. เห็นพระพุทธเจ้าข้า .

พ. เธอทั้งหลายย่อมเห็นว่า ชั้นรูปัญจกนั้นเกิดเพราะอาหารหรือ?

ภ. เห็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า .

พ. เธอทั้งหลายย่อมเห็นว่า ชั้นรูปัญจกนั้นมีความดับเป็นธรรมดา เพราะความดับแห่ง อาหารนั้นหรือ?

ภ. เห็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า .

พ. ความสงสัยย่อมเกิดขึ้น เพราะความเคลือบแคลงว่า ชั้นรูปัญจกนี้ มีหรือหนอ?

ภ. เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า .

พ. ความสงสัยย่อมเกิดขึ้น เพราะความเคลือบแคลงว่า ชั้นรูปัญจกเกิดเพราะอาหารนั้น หรือหนอ?

ภ. เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า .

พ. ความสงสัยย่อมเกิดขึ้น เพราะความเคลือบแคลงว่า ชั้นรูปัญจกนั้น มีความดับเป็น ธรรมดา เพราะความดับแห่งอาหารนั้น หรือหนอ?

ภ. เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า .

พ. บุคคลเห็นอยู่ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า ชั้นรูปัญจกนี้เกิดแล้ว ย่อมละ ความสงสัยที่เกิดขึ้นเสียได้หรือ?

ภ. เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า .

พ. บุคคลเห็นอยู่ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า ชั้นรูปัญจกเกิดเพราะอาหารนั้น ย่อมละความสงสัยที่เกิดขึ้นเสียได้หรือ?

ภ. เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า .

พ. บุคคลเห็นอยู่ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า ชั้นรูปัญจกนั้น มีความดับ เป็นธรรมดา เพราะความดับแห่งอาหารนั้น ย่อมละความสงสัยที่เกิดขึ้นเสียได้หรือ?

ภ. เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า .

พ. เธอทั้งหลายหมดความสงสัยในข้อว่า ชั้นรูปัญจกนี้เกิดแล้ว แมดังนี้หรือ?

ภ. เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า .

พ. เธอทั้งหลายหมดความสงสัยในข้อว่า ชั้นรูปัญจกเกิดเพราะอาหารนั้น แมดังนี้หรือ?

ภ. เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า .

พ. เธอทั้งหลายหมดความสงสัยในข้อว่า ชั้นรูปัญจกนั้นมีความดับเป็นธรรมดา เพราะ ความดับแห่งอาหารนั้น แมดังนี้หรือ?

ภ. เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า .

พ. เธอทั้งหลายเห็นดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า ชั้นรูปัญจกนี้เกิดแล้ว ดังนี้หรือ?

ภ. เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์

พ. เธอทั้งหลายเห็นดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า ชนรปัญญาจักเกิด เพราะอาหารนั้น ดังนี้หรือ?

ภ. เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า.

พ. เธอทั้งหลายเห็นดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า ชนรปัญญาจักนั้น มีความดับเป็นธรรมดา เพราะความดับแห่งอาหารนั้น ดังนี้หรือ?

ภ. เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า.

พ. หากว่า เธอทั้งหลาย พึงติดอยู่ เพลินอยู่ ปรารถนาอยู่ ยึดถือเป็นของเราอยู่ ซึ่งทฤษฏีอันบริสุทธิ์ผุดผ่องอย่างนี้ (ด้วยตักขะและทฤษฏี) เธอทั้งหลายพึงรู้ทั่วถึงธรรมที่เปรียบด้วย ทุน อันเราแสดงแล้ว เพื่อประโยชน์ในอันสลัดออกมิใช่แสดงแล้ว เพื่อประโยชน์ในอันถือไว้ บ้างหรือหนอ?

ภ. ข้อนี้ไม่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า.

พ. หากว่า เธอทั้งหลาย ไม่ติดอยู่ ไม่เพลินอยู่ ไม่ปรารถนาอยู่ ไม่ยึดถือเป็นของเราอยู่ ซึ่งทฤษฏีอันบริสุทธิ์ผุดผ่องอย่างนี้ เธอทั้งหลายพึงรู้ธรรมที่เปรียบด้วยทุนอันเราแสดงแล้ว เพื่อประโยชน์ในอันสลัดออก มิใช่แสดงแล้ว เพื่อประโยชน์ในอันถือไว้ บ้างหรือหนอ?

ภ. เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า.

ปัจจัยแห่งความเกิด

[๔๔๖] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อาหาร ๔ อย่างเหล่านี้ เพื่อความตั้งอยู่แห่งเหล่าสัตว์ที่เกิดขึ้นแล้วบ้าง เพื่อความมโนเคราะห์เหล่าสัตว์ที่แสวงหาภพที่เกิดขึ้นบ้าง อาหาร ๔ อย่าง เป็นไฉน? อาหาร ๔ อย่าง คือ กวาฬิงการาหาร อินฺทียาบ หรือละเอียต (เป็นที่ ๑) ผัสสาหารเป็นที่ ๒ มโนสัญเจตนาหารเป็นที่ ๓ วิญญานาหารเป็นที่ ๔. ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิ้อาหาร ๔ อย่างเหล่านี้ มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นชาติ มีอะไรเป็นแดนเกิด? อาหาร ๔ เหล่านี้ มีตักขะเป็นเหตุ มีตักขะเป็นสมุทัย มีตักขะเป็นชาติ มีตักขะเป็นแดนเกิด. ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิตักขะมีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นชาติ มีอะไรเป็นแดนเกิด? ตักขะ มีเวทนาเป็นเหตุ มีเวทนาเป็นสมุทัย มีเวทนาเป็นชาติ มีเวทนาเป็นแดนเกิด. ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิเวทนามีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นชาติ มีอะไรเป็นแดนเกิด? เวทนามีผัสสะเป็นเหตุ มีผัสสะเป็นสมุทัย มีผัสสะเป็นชาติ มีผัสสะเป็นแดนเกิด. ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิผัสสะมีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นชาติ มีอะไรเป็นแดนเกิด? ผัสสะ มีสพายตนะเป็นเหตุ มีสพายตนะเป็นสมุทัย มีสพายตนะเป็นชาติ มีสพายตนะเป็นแดนเกิด. ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิสพายตนะมีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นชาติ มีอะไรเป็นแดนเกิด? สพายตนะมีนามรูปเป็นเหตุ มีนามรูปเป็นสมุทัย มีนามรูปเป็นชาติ มีนามรูปเป็นแดนเกิด. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นามรูปมีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นชาติ มีอะไรเป็นแดนเกิด? นามรูป มีวิญญานเป็นเหตุ มีวิญญานเป็นสมุทัย มีวิญญานเป็นชาติ มีวิญญานเป็นแดนเกิด. ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิวิญญานมีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นชาติ มีอะไรเป็นแดนเกิด? วิญญาน มีสังขารเป็นเหตุ มีสังขารเป็นสมุทัย มีสังขารเป็นชาติ มีสังขารเป็นแดนเกิด. ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิสังขารทั้งหลายมีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นชาติ มีอะไรเป็นแดนเกิด? สังขารทั้งหลาย มีอวิชชาเป็นเหตุ มีอวิชชาเป็นสมุทัย มีอวิชชาเป็นชาติ มีอวิชชาเป็นแดนเกิด. ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมี เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย วิญญานมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย นามรูปมี เพราะวิญญานเป็นปัจจัย สพายตนะมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัย ผัสสะมี เพราะสพายตนะเป็นปัจจัย เวทนามี เพราะผัสสะเป็นปัจจัย ตักขะมี เพราะเวทนาเป็นปัจจัย อุปาทานมี เพราะตักขะเป็นปัจจัย ภพมี เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ชาติมี เพราะภพเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ ปรีเตชา ทุกข์ โทมนัส อุปายาสมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ด้วยประการฉะนี้แล ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนั้น ย่อมมีได้ฉะนี้.

[๔๔๗] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ก็ชื่อว่า ชราและมรณะมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ดังนี้ นั้น เรากล่าวแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะชาติเป็นปัจจัยนั้นแล ชราและมรณะจึงมี ใน ข้อนี้ เป็นอย่างนี้หรือ? เป็นอย่างไร?

ภิกษุเหล่านั้นทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา และมรณะจึงมี ในข้อนี้ มีความเป็นอย่างนี้แล.

พ. ก็ชื่อว่า ชาติมี เพราะภพเป็นปัจจัย ดังนี้ นั้น เรากล่าวแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะภพเป็นปัจจัยนั้นแล ชาติจึงมี ในข้อนี้เป็นอย่างนี้หรือ? เป็นอย่างไร?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี ในข้อนี้ มีความเป็นอย่างนี้แล.

พ. ก็ชื่อว่า ภพมี เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ดังนี้ นั้น เรากล่าวแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยนั้นแล ภพจึงมี ในข้อนี้ เป็นอย่างนี้หรือ? เป็นอย่างไร?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี ในข้อนี้มีความเป็นอย่าง

นี้แล .

พ. ก็ชื่อว่า อุปาทานมี เพราะตัณหาเป็นปัจจัย ดังนั้น เรากล่าวแล้ว ดุรกริขุทั้งหลาย เพราะตัณหาเป็นปัจจัยนั้นแล อุปาทานจึงมี ในข้อนี้ เป็นอย่างนี้หรือๆ เป็นอย่างไร?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี ในข้อนี้มีความเป็นอย่างนี้แล .

พ. ก็ชื่อว่า ตัณหา มี เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ดังนั้น เรากล่าวแล้ว ดุรกริขุทั้งหลาย เพราะเวทนาเป็นปัจจัยนั้นแล ตัณหาจึงมี ในข้อนี้ เป็นอย่างนี้หรือๆ เป็นอย่างไร?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี ในข้อนี้ มีความเป็นอย่างนี้แล .

พ. ก็ชื่อว่า เวทนามี เพราะผัสสะเป็นปัจจัย ดังนั้น เรากล่าวแล้ว ดุรกริขุทั้งหลาย เพราะผัสสะเป็นปัจจัยนั้นแล เวทนาจึงมี ในข้อนี้ เป็นอย่างนี้หรือๆ เป็นอย่างไร?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี ในข้อนี้มีความเป็นอย่างนี้แล .

พ. ก็ชื่อว่า ผัสสะมี เพราะสพายตนะเป็นปัจจัย ดังนั้น เรากล่าวแล้ว ดุรกริขุทั้งหลาย เพราะสพายตนะเป็นปัจจัยนั้นแล ผัสสะจึงมี ในข้อนี้ เป็นอย่างนี้หรือๆ เป็นอย่างไร?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะสพายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี ในข้อนี้ มีความเป็นอย่างนี้แล .

พ. ก็ชื่อว่า สพายตนะมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัย ดังนั้น เรากล่าวแล้ว ดุรกริขุทั้งหลาย เพราะนามรูปเป็นปัจจัยนั้นแล สพายตนะจึงมี ในข้อนี้เป็นอย่างนี้หรือๆ เป็นอย่างไร?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สพายตนะจึงมี ในข้อนี้ มีความเป็นอย่างนี้แล .

พ. ก็ชื่อว่า นามรูปมี เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย ดังนั้น เรากล่าวแล้ว ดุรกริขุทั้งหลาย เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยนั้นแล นามรูปจึงมี ในข้อนี้ เป็นอย่างนี้หรือๆ เป็นอย่างไร?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี ในข้อนี้ มีความเป็นอย่างนี้แล .

พ. ก็ชื่อว่า วิญญาณมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย ดังนั้น เรากล่าวแล้ว ดุรกริขุทั้งหลาย เพราะสังขารเป็นปัจจัยนั้นแล วิญญาณจึงมี ในข้อนี้ เป็นอย่างนี้หรือๆ เป็นอย่างไร?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี ในข้อนี้มีความเป็นอย่างนี้แล .

พ. ก็ชื่อว่า สังขารมี เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย ดังนั้น เรากล่าวแล้ว เพราะอวิชชาเป็นปัจจัยนั้นแล สังขารจึงมี ในข้อนี้ เป็นอย่างนี้หรือๆ เป็นอย่างไร?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี ในข้อนี้ มีความเป็นอย่างนี้แล .

[๔๔๘] พ. ดุรกริขุทั้งหลาย ข้อที่กล่าวนั้น ถูกละ พวกเธอกล่าวอย่างนั้น แม้เราก็กกล่าวอย่างนั้น เมื่อมีสิ่งนี้ สิ่งนี้ก็มี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้ก็เกิดขึ้น คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สพายตนะจึงมี เพราะสพายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี เพราะภพเป็นปัจจัยชาติจึงมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ ปรีเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสจึงมี ความเกิดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนั้น ย่อมมีได้ อย่างนี้ .

ปัจจัยแห่งความดับ

เพราะอวิชชาดับหมดมิได้เหลือ สังขารก็ดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับ สพายตนะจึงดับ เพราะสพายตนะดับ ผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปรีเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสก็ดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนั้น ย่อมมีได้ อย่างนี้ .

[๔๔๙] ก็ชื่อว่า เพราะชาติดับ ชรา มรณะก็ดับ ดังนั้น เรากล่าวแล้ว ดุรกริขุทั้งหลาย เพราะชาติดับนั้นแล ชรา มรณะจึงดับ ในข้อนี้เป็นอย่างนี้หรือๆ เป็นอย่างไร?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะชาติดับ ขรา มรณะ กิดับ ในข้อนี้ มีความเป็น
อย่างนี้แล .

พ. ก็ชื่อว่า เพราะภพดับ ชาติก็ดับ ดังนั้น เรากล่าวแล้ว ดุริยกิจทั้งหลาย
เพราะภพดับนั้นแล ชาติจึงดับ ในข้อนี้ เป็นอย่างนี้หรือๆ เป็นอย่างไร?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะภพดับ ชาติก็ดับ ในข้อนี้ มีความเป็นอย่างนี้แล .

พ. ก็ชื่อว่า เพราะอุปาทานดับ ภพก็ดับ ดังนั้น เรากล่าวแล้ว ดุริยกิจทั้งหลาย
เพราะอุปาทานดับนั้นแล ภพจึงดับ ในข้อนี้ เป็นอย่างนี้หรือๆ เป็นอย่างไร?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะอุปาทานดับ ภพก็ดับ ในข้อนี้ มีความเป็นอย่างนี้แล .

พ. ก็ชื่อว่า เพราะตัณหาดับ อุปาทานก็ดับ ดังนั้น เรากล่าวแล้ว ดุริยกิจทั้งหลาย
เพราะตัณหาดับนั้นแล อุปาทานจึงดับ ในข้อนี้ เป็นอย่างนี้หรือๆ เป็นอย่างไร?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะตัณหาดับ อุปาทานก็ดับ ในข้อนี้ มีความเป็น
อย่างนี้แล .

พ. ก็ชื่อว่า เพราะผัสสะดับ เวทนาก็ดับ ดังนั้น เรากล่าวแล้ว ดุริยกิจทั้งหลาย
เพราะผัสสะดับนั้นแล เวทนาจึงดับ ในข้อนี้ เป็นอย่างนี้หรือๆ เป็นอย่างไร?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะผัสสะดับ เวทนาก็ดับ ในข้อนี้มีความเป็นอย่างนี้แล .

พ. ก็ชื่อว่า เพราะสพายนะดับ ผัสสะก็ดับ ดังนั้น เรากล่าวแล้ว ดุริยกิจ
ทั้งหลาย เพราะสพายนะดับนั้นแล ผัสสะจึงดับ ในข้อนี้ เป็นอย่างนี้หรือๆ เป็นอย่างไร?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะสพายนะดับ ผัสสะก็ดับ ในข้อนี้มีความเป็น
อย่างนี้แล .

พ. ก็ชื่อว่า เพราะนามรูปดับ สพายนะก็ดับ ดังนั้น เรากล่าวแล้ว ดุริยกิจ
ทั้งหลาย เพราะนามรูปดับนั้นแล สพายนะจึงดับ ในข้อนี้ เป็นอย่างนี้หรือๆ เป็นอย่างไร?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะนามรูปดับ สพายนะก็ดับ ในข้อนี้มีความเป็น
อย่างนี้แล .

พ. ก็ชื่อว่า เพราะวิญญาณดับ นามรูปก็ดับ ดังนั้น เรากล่าวแล้ว ดุริยกิจ
ทั้งหลาย เพราะวิญญาณดับนั้นแล นามรูปจึงดับ ในข้อนี้ เป็นอย่างนี้หรือๆ เป็นอย่างไร?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะวิญญาณดับ นามรูปก็ดับ ในข้อนี้มีความเป็น
อย่างนี้แล .

พ. ก็ชื่อว่า เพราะสังขารดับ วิญญาณก็ดับ ดังนั้น เรากล่าวแล้ว ดุริยกิจ
ทั้งหลาย เพราะสังขารดับนั้นแล วิญญาณจึงดับ ในข้อนี้ เป็นอย่างนี้หรือๆ เป็นอย่างไร?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะสังขารดับ วิญญาณก็ดับ ในข้อนี้มีความเป็นอย่างนี้แล .

พ. ก็ชื่อว่า เพราะอวิชชาดับ สังขารก็ดับ ดังนั้น เรากล่าวแล้ว ดุริยกิจทั้งหลาย
เพราะอวิชชาดับนั้นแล สังขารจึงดับ ในข้อนี้ เป็นอย่างนี้หรือๆ เป็นอย่างไร?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะอวิชชาดับ สังขารก็ดับ ในข้อนี้มีความเป็น
อย่างนี้แล .

[๔๕๐] พ. ดุริยกิจทั้งหลาย ข้อที่กล่าวนั้น ถูกละ พวกเรากล่าวอย่างนี้ แม้เรากล่าว
อย่างนี้ เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนั้นก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ คือ เพราะอวิชชาดับ สังขารจึงดับ
เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับ สพายนะจึงดับ
เพราะสพายนะดับ ผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ
เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติ
ดับ ขรา มรณะ โสกะ ปรีเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์
ทั้งสิ้นนั้น ย่อมมีได้ อย่างนี้ .

ว่าด้วยธรรมคุณ

[๔๕๑] ดุริยกิจทั้งหลาย พวกเรารู้เห็นอยู่อย่างนี้ ฟังแลไปสู่ส่วนเบื้องต้นว่า
ในอดีตกาล เราได้มีแล้ว หรือว่า ไม่ได้มีแล้ว เราได้เป็นอะไรแล้ว หรือว่าเราได้เป็นแล้ว
อย่างไร หรือเราได้เป็นอะไรแล้ว จึงเป็นอะไร ดังนี้บ้างหรือไม่?

ภ. ข้อนี้ไม่มีเลย พระพุทธเจ้าข้า .

พ. ดุริยกิจทั้งหลาย พวกเรารู้เห็นอยู่อย่างนี้ ฟังแลไปสู่ส่วนเบื้องปลายว่า ใน
อนาคตกาล เราจักมี หรือว่าจักไม่มี เราจักเป็นอะไร หรือว่าเราจักเป็นอย่างไร หรือเราจัก
เป็นอะไรแล้ว จึงจักเป็นอะไร ดังนี้บ้างหรือไม่?

ภ. ข้อนี้ไม่มีเลย พระพุทธเจ้าข้า .

พ. ดุริยกิจทั้งหลาย พวกเรารู้เห็นอยู่อย่างนี้ ปรารภถึงปัจจุบันกาล ในบัดนี้ ยัง
สงสัยขันธเป็นภายในว่า เราย่อมมี หรือว่าเราย่อมไม่มี เราย่อมเป็นอะไร หรือว่าเราย่อม
เป็นอย่างไร สัตว์นี้มาแล้วจากไหน สัตว์นั้นจักไป ณ ที่ไหน ดังนี้บ้างหรือไม่?

ภ. ข้อนี้ไม่มีเลย พระพุทธเจ้าข้า .

พ. ดุริยกิจทั้งหลาย พวกเรารู้เห็นอยู่อย่างนี้ ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า พระศาสดาเป็นครู
ของพวกเรา พวกเราต้องกล่าวอย่างนี้ ด้วยความเคารพต่อพระศาสดาเท่านั้น ดังนี้บ้างหรือไม่?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์

ภ. ขอนี้ไม่มีเลย พระพุทธเจ้าข้า .

พ. ดุริยภิกษุทั้งหลาย พวกเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ ฟังกล่าวว่า พระสมณะตรัสอย่างนี้ พระสมณะทั้งหลายและพวกเรา ย่อมไม่กล่าวอย่างนี้ ดังนี้บ้างหรือไม่?

ภ. ขอนี้ไม่มีเลย พระพุทธเจ้าข้า .

พ. ดุริยภิกษุทั้งหลาย พวกเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จะพึงยกย่องศาสดาอื่น ดังนี้บ้างหรือไม่?

ภ. ขอนี้ไม่มีเลย พระพุทธเจ้าข้า .

พ. ดุริยภิกษุทั้งหลาย พวกเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ ฟังเชื่อถือสมათานวัตรความดีเพราะ วิทยุ และภิกษุทั้งหลาย ของพวกสมณะและพราหมณ์เป็นอันมาก ดังนี้บ้างหรือไม่?

ภ. ขอนี้ไม่มีเลย พระพุทธเจ้าข้า .

พ. ดุริยภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่พวกเธอรู้เห็นทราบเองแล้ว พวกเธอพึงกล่าวถึงสิ่งนั้น มิใช่หรือไม่?

ภ. อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า .

พ. ดุริยภิกษุทั้งหลาย ข้อที่กล่าวนั้นถูกละ พวกเธออันเรานำเข้าไปแล้ว ด้วยธรรมนี้ อันเห็นได้ด้วยตนเอง ซึ่งให้ผลไม่มีกาลคั่น ควรเรียกให้มาชม ควรน้อมเข้ามา อันวิญญูชนพึงรู้ได้เฉพาะตน คำที่เรากล่าวว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย ธรรมนี้ อันเห็นได้ด้วยตนเอง ให้ผลไม่มี กาลคั่น ควรเรียกให้มาชม ควรน้อมเข้ามา อันวิญญูชนพึงรู้ได้เฉพาะตน ดังนี้ เราอาศัยความ ข้อนี้กล่าวแล้ว .

เหตุแห่งการเกิดในครรภ์

[๔๕๒] ดุริยภิกษุทั้งหลาย เพราะความประชุมพร้อมแห่งปัจจัย ๓ ประการ ความเกิด แห่งทารกก็มิ ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดายังไม่มีการตั้ง และทารกที่จะมาเกิด ยังไม่ปรากฏ ความเกิดแห่งทารก ก็ยังไม่เกิดก่อน ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามี ระบุ แต่ทารกที่จะมาเกิดยังไม่ปรากฏ ความเกิดแห่งทารก ก็ยังไม่เกิดก่อน ดุริยภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดมารดาบิดาอยู่ร่วมกันด้วย มารดามีระบุด้วย ทารกที่จะมาเกิดก็ปรากฏด้วย เพราะความ ประชุมพร้อมแห่งปัจจัย ๓ ประการอย่างนี้ ความเกิดแห่งทารกจึงมี ดุริยภิกษุทั้งหลาย มารดา ย่อมรักษาทารกนั้นด้วยท้องเก้าเดือนบ้าง สิบเดือนบ้าง เมื่อล่วงไปเก้าเดือน หรือสิบเดือน มารดาก็คลอดทารกผู้เป็นภาระหนักนั้น ด้วยความเสี่ยงชีวิตมาก และเลี้ยงทารกผู้เป็นภาระหนัก นั้นซึ่งเกิดแล้ว ด้วยโลหิตของตนด้วยความเสี่ยงชีวิตมาก .

[๔๕๓] ดุริยภิกษุทั้งหลาย น้ำนมของมารดานับเป็นโลหิตในอริยวินัย ดุริยภิกษุ ทั้งหลาย กุมารนั้นอาศัยความเจริญและความเติบโตแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย ย่อมเล่นด้วยเครื่องเล่น สำหรับกุมาร คือ โกลีกลี ติไม้เหิง หกขะเมน จังหัน ดวงทราย รถเล็ก ธนุเล็ก ดุริย ภิกษุทั้งหลาย กุมารนั้นนั้นอาศัยความเจริญและความเติบโตแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย พรั่งพร้อม บำเรออยู่ด้วยกามคุณ ๕ คือ รูปที่รู้แจ้งด้วยจักขุ อันนำปรารถนา นำใคร่ นำชอบใจ นำรัก ประกอบด้วยกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดและความรัก เสี่ยงที่รู้แจ้งด้วยโสตะ . . . กลิ่นที่รู้แจ้งด้วย ชานะ . . . รสที่รู้แจ้งด้วยลิ้น . . . โผฏฐัพพะที่รู้แจ้งด้วยกาย อันนำปรารถนา นำใคร่ นำชอบใจ นำรัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดและความรัก กุมารนั้น เห็นรูปด้วยจักขุ แล้ว ย่อมกำหนดในรูปที่น่ารัก ย่อมขัดเคืองในรูปที่น่าชิง ย่อมเป็นผู้มีสติในกาย ไม่ตั้งมั่น และมีจิตเป็นอกุศลอยู่ ย่อมไม่ทราบชัดเจตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับหมดแห่งเหล่า อกุศลธรรมอันลามก ตามความเป็นจริง เขาเป็นผู้ถึงพร้อมซึ่งความยินดีในร้ายอย่างนี้ เสวยเวทนา อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นสุขก็ดี เป็นทุกข์ก็ดี มีชีพทุกข์มีชีพสุขก็ดี ย่อมผลิตเพลิน บ่นถึง คิดใจ เวทนานั้นอยู่ เมื่อกุมารนั้นผลิตเพลิน บ่นถึง คิดใจเวทนานั้นอยู่ ความผลิตเพลินก็เกิดขึ้น ความผลิตเพลินในเวทนาทั้งหลายเป็นอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพ เป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรา มรณะ โสกะ ปรีทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส ความเกิดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนั้น ย่อมมีได้ อย่างนี้ กุมารนั้น ได้ยินเสียงด้วย โสตะ . . . ดมกลิ่นด้วยชานะ ลิ้มรสด้วยลิ้น . . . ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย . . . รู้แจ้งธรรมารมณด้วย ใจแล้ว ย่อมกำหนดในธรรมารมณที่น่ารัก ย่อมขัดเคืองในธรรมารมณที่น่าชิง ย่อมเป็นผู้มีสติใน กาย ไม่ตั้งมั่น และมีจิตเป็นอกุศลอยู่ ย่อมไม่ทราบชัดเจตวิมุตติปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับหมด แห่งเหล่าอกุศลธรรมอันลามกตามความเป็นจริง เขาเป็นผู้ถึงพร้อมซึ่งความยินดีในร้ายอย่างนี้ เสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นสุขก็ดี เป็นทุกข์ก็ดี มีชีพทุกข์มีชีพสุขก็ดี ย่อมผลิตเพลิน บ่นถึง คิดใจ เวทนานั้นอยู่ เมื่อกุมารนั้นผลิตเพลิน บ่นถึง คิดใจเวทนานั้นอยู่ ความผลิต เพลินก็เกิดขึ้น ความผลิตเพลินในเวทนาทั้งหลายเป็นอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรา มรณะ โสกะ ปรีทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส ความเกิดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนั้น ย่อมมีได้ อย่างนี้ .

ว่าด้วยพุทธคุณ

[๔๕๔] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ตถาคตอุบัติในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมแล้วด้วยวิริยาและจรณะ ไปดีแล้ว รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม ตถาคต
นั้น ทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง
แล้ว สอนหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ให้รู้ตาม แสดงธรรมงามในเบื้องต้น
งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ ทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์
บริบูรณ์สิ้นเชิง ถกหยต บุตระถกหยต หรือผู้เกิดภายหลัง ในสกุลใดสกุลหนึ่ง ย่อมฟังธรรม
นั้น ครั้นฟังธรรมแล้ว ได้ศรัทธาในตถาคต เมื่อได้ศรัทธานั้นแล้ว ย่อมตระหนักรู้ว่า ขรवास
คับแคบ เป็นทางมาแห่งธุลี บรรพชาเป็นทางปลอดโปร่ง การที่บุคคลผู้ครองเรือนจะประพฤติด
พรหมจรรย์ ให้บริบูรณ์ ให้บริสุทธิ์โดยส่วนเดียว ดุจสังข์ที่เขาขัด ไม่ใช่ทำได้ง่าย ถ้ากระไร
เราพึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกบวชเป็นบรรพชิต สมัยต่อมา เขาจะกอง
โกศสมบัติน้อยใหญ่ ละเครื่องญาติน้อยใหญ่ ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออก
บวชเป็นบรรพชิต .

ความเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสิกขาสาทิพ

[๔๔๔] เมื่อเขาบวชแล้ว ถึงพร้อมด้วยสิกขาและสาทิพของภิกษุทั้งหลาย ละการฆ่าสัตว์
เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์วางทัณฑะ วางศาสตราแล้ว มีความละอาย มีความเอ็นดู มีความกรุณาหวั่น
ประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ .

ละการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ รับแต่ของที่เขาให้ ต้องการแต่ของที่เขาให้
ไม่ประพฤติดตนเป็นขโมย เป็นผู้สะอาดอยู่ .

ละกรรมเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติห่างไกล เว้นขาดจาก
เมถุนอันเป็นกิจของชาวบ้าน .

ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ พูดแต่คำจริง ดำรงคำสัตย์ พูดเป็นหลักฐาน
ควรเชื่อได้ ไม่พูดลวงโลก .

ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากการส่อเสียด ฟังจากข้างนี้แล้วไม่ไปบอกข้างโน้น เพื่อ
ทำลายข้างนี้ หรือฟังจากข้างโน้นแล้วไม่มาบอกข้างนี้ เพื่อทำลายข้างโน้น สมานคน
ที่แตกร้างกันแล้วบ้าง ส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกันแล้วบ้าง ชอบคนผู้พร้อมเพรียงกัน ยินดี
ในคนผู้พร้อมเพรียงกัน เพลิดเพลินในคนผู้พร้อมเพรียงกัน กล่าวแต่คำที่ทำให้คนพร้อม
เพรียงกัน .

ละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ กล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษ เพราะเหตุ ขวนให้รัก จับใจ
เป็นของชาวเมือง อันคนส่วนมากใคร่ พอใจ .

ละคำเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ พูดถูกกาล พูดแต่คำที่เป็นจริง พูดอิง
อรรถ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดแต่คำมีหลักฐาน มีที่อ้าง มีที่กำหนด ประกอบด้วย
ประโยชน์ โดยกาลอันควร .

เว้นขาดจากการพราดพิชคาม และภุตคาม .

ฉันหนเดียว เว้นจากการฉันในราตรี งดจากการฉันในเวลาวิกาล .

เว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล .

เว้นขาดจากการทัดทรงประดับและตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ของหอม และเครื่องประ-

* เทองผิวอันเป็นฐานแห่งการแต่งตัว .

เว้นขาดจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ .

เว้นขาดจากการรับทองและเงิน .

เว้นขาดจากการรับธัญญาหารดิบ .

เว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ .

เว้นขาดจากการรับสตรีและกุมารี .

เว้นขาดจากการรับทาสีและทาส .

เว้นขาดจากการรับไร่นาและที่ดิน .

เว้นขาดจากการรับแพะและแกะ .

เว้นขาดจากการรับไก่และสุกร .

เว้นขาดจากการรับช้าง โค ม้า และลา .

เว้นขาดจากการประกอบหุตกรรมและการรับใช้ .

เว้นขาดจากการซื้อและการขาย .

เว้นขาดจากการโกงด้วยตราขัง การโกงด้วยของปลอม และการโกงด้วยเครื่องตวงวัด .

เว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวง และการตลบตะแลง .

เว้นขาดจากการตัด การฆ่า การจองจำ การตีชิง การปล้น และการกรรโชก .

ภิกษุนี้เป็นผู้สันโดษด้วยจิวรเป็นเครื่องบริหารกาย ด้วยบิณฑบาตเป็นเครื่องบริหาร
ท้อง จะไปทางทิศภาคใดๆ ก็ถือไปได้เอง นกมีปีก จะบินไปทางทิศภาคใดๆ ก็มีแต่ปีกของ
ของตัวเป็นภาระบินไป ฉันทใด ภิกษุก็ฉันทนั้นแล เป็นผู้สันโดษด้วยจิวรเป็นเครื่องบริหารกาย ด้วย
บิณฑบาตเป็นเครื่องบริหารท้อง เธอจะไปทางทิศภาคใดๆ ก็ถือไปได้เอง .

ภิกษุนี้เป็นประกอบด้วยศีลชั้นอันเป็นอริยะเช่นนี้ ย่อมเสวยสุขอันไม่มีโทษในภายใน .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก

ภิกษุเห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ไม่ถือเอาโดยนิमित ไม่ถือเอาโดยอนุปพยัญชนะ เธอ
ยอมปฏิบัติเพื่อสัจจธรรมที่เมื่อไม่สัจจแล้ว จะเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คือ
อกิขณาและโทมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่ารักษากุศลธรรมที่ชื่อว่าถึงสัจจธรรมในจักขุธรรม.
ได้ยินเสียงด้วยโสต . . . ดมกลิ่นด้วยฆานะ . . . ลิ้มรสด้วยลิ้น . . . ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย . . . รู้แจ้ง
ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ไม่ถือเอาโดยนิमित ไม่ถือเอาโดยอนุปพยัญชนะ ย่อมปฏิบัติเพื่อสัจจ
มนันท์ที่เมื่อไม่สัจจแล้วจะเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คือ อกิขณาและโทมนัส
ครอบงำนั้น ชื่อว่ารักษามนันท์ที่ชื่อว่าถึงสัจจธรรมในมนันท์.

ภิกษุประกอบด้วยอินทรีย์สังวรอันเป็นอริยะเช่นนี้ ย่อมเสวยสุขอันไม่ระคนด้วยกิเลส
ในภายใน.

ภิกษุนี้ย่อมทำความรู้สึกตัวในการก้าว ในการถอย ในการเล ในการเหลียว ในการ
คู้เข้า ในการเหยียดออก ในการทรงสังขาริ บาตรและจีวร ในการฉัน การดื่ม การเคี้ยว
การลิ้ม ในการถายอจจาระ ปัสสาวะ ย่อมทำความรู้สึกตัวในการเดิน การยืน การนั่ง
การหลับ การตื่น การพูด การนิ่ง.

การชำระจิต

[๔๕๖] ภิกษุนี้ ประกอบด้วยศีลชั้นอินทรีย์สังวร และสติสัมปชัญญะ อันเป็น
อริยะเช่นนี้แล้ว ย่อมสพเสนาสนะอันสัจจ คือ ปา โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า
ป่าชุก ที่แจ้ง ลอมฟาง. เธอกลับจากบิณฑบาต ในกาลภายหลังภัตแล้ว นั่งคู้บัลลังก์
ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า. เธอละความเพ่งเล็งในโลกแล้ว มีใจปราศจากเพ่งเล็งอยู่
ยอมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความเพ่งเล็งได้. ละความประทุษร้ายคือพยาบาทแล้ว ไม่คิดพยาบาท
มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความประทุษร้ายคือ
พยาบาทได้. ละกัมมัตถะได้แล้ว เป็นผู้ปราศจากกัมมัตถะ มีความกำหนดหมายอยู่ที่แสงสว่าง
มีสติสัมปชัญญะอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากกัมมัตถะได้. ละอุทธัจจกุกกุจจะได้แล้ว เป็นผู้ไม่
ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบ ณ ภายในอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทธัจจกุกกุจจะได้. ละวิจิกิจฉาได้
แล้ว เป็นผู้ข่มวิจิกิจฉา ไม่มีความคลงแคลงในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์
จากวิจิกิจฉาได้.

[๔๕๗] ภิกษุนี้ละนิราธ ๔ ประการนี้ อันเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตอันเป็นเครื่อง
ทำปัญญาให้ถอยได้แล้วกำลัง สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มี
ปีติและสุขเกิดแต่ริเวกอยู่. บรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิต ณ ภายใน เป็นธรรมเอกผุด
ขึ้น เพราะวิตกและวิจารณ์สงบไป ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่. บรรล
ุตติยฌาน . . . บรรลุตตตฌาน.

ความดับอกุศลธรรม

[๔๕๘] ภิกษุนี้เห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ย่อมไม่กำหนดในรูปที่น่ารัก ย่อมไม่ขัดเคืองในรูป
ที่น่าชัง เป็นผู้มีสติในกายตั้งมั่น และมีจิตหาประมาณมิได้อยู่ ย่อมทราบชัดเจตวิมุตติ
ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับหมดแห่งอกุศลธรรมอันลามกตามความเป็นจริง. เธอละความยินดีในร้าย
อย่างนี้แล้ว เสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นสุขก็ดี เป็นทุกข์ก็ดี ไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุขก็ดี
ก็ไม่เพลิดเพลิน ไม่บันเทิง ไม่ติดใจเวทนานั้น เมื่อภิกษุนี้ไม่เพลิดเพลิน ไม่บันเทิง ไม่ติดใจ
เวทนานั้นอยู่ ความเพลิดเพลินในเวทนาทั้งหลายก็ดับไป เพราะความเพลิดเพลินดับ อุปาทาน
ก็ดับ เพราะอุปาทานดับ ภพก็ดับ เพราะภพดับ ชาตีกิเลส เพราะชาตีกิเลส ขรา มรณะ โสกะ
ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสของภิกษุนี้ดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนั้น
ย่อมมีได้ อย่างนี้. ภิกษุนี้ ได้ยินเสียงด้วยโสต . . . ดมกลิ่นด้วยฆานะ . . . ลิ้มรสด้วยลิ้น . . . ถูกต้อง
โผฏฐัพพะด้วยกาย . . . รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ย่อมไม่กำหนดในธรรมารมณ์ที่น่ารัก ย่อมไม่
ขัดเคืองในธรรมารมณ์ที่น่าชัง เป็นผู้มีสติในกายตั้งมั่น และมีจิตหาประมาณมิได้อยู่ ย่อมทราบ
ชัดเจตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับหมดแห่งอกุศลธรรมอันลามกตามความเป็นจริง. เธอละ
ความยินดีในร้ายอย่างนี้แล้ว เสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นสุขก็ดี เป็นทุกข์ก็ดี มีทุกข์มีไ
สุขก็ดีไม่เพลิดเพลิน ไม่บันเทิง ไม่ติดใจเวทนานั้น เมื่อภิกษุนี้ไม่เพลิดเพลิน ไม่บันเทิง
ไม่ติดใจ เวทนานั้นอยู่ ความเพลิดเพลินในเวทนาทั้งหลายก็ดับไป เพราะความเพลิดเพลินดับ
อุปาทานก็ดับ ภพก็ดับ เพราะภพดับ ชาตีกิเลส เพราะชาตีกิเลส ขรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ โทมนัส
และอุปายาสของภิกษุนี้ดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนั้น ย่อมมีได้ อย่างนี้. ดูกรภิกษ
ทั้งหลาย พวกเธอจงทรงจำตักตวงสัจจธรรมโดยย่อของเราเถิด อนึ่ง พวกเธอจงทรงจำสติภ
ผู้เจริญภาวนาว่า เป็นผู้สวามิอยู่ในข่ายตักตวง และกองตักตวงใหญ่ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทฺธพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้น ชื่นชมยินดีพระภาษิตของ
พระผู้มีพระภาค ฉะนั้นแล.

จบ มหาตักตวงสัจจสูตร ที่ ๘

๙. มหาอัสสปรสูตร

ว่าด้วยธรรมทำความเป็นสมณพราหมณ์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก

[๔๕๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่อัสสปรนิคมของหม้อจ๊กราชกุมาร ในอังคชนบท . ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย . ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประชุมชนย่อมรู้จักพวกเธอว่าสมณะๆ ก็แหละพวกเธอ เมื่อเขาถามว่า ท่านทั้งหลายเป็นอะไร ก็ปฏิญญา (รับ) ว่า พวกเราเป็นสมณะ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพวกเธอไม่มีข้ออย่างนี้ มีปฏิญญาอย่างนี้แล้ว ก็ควรศึกษาอยู่ว่า เราทั้งหลายจักสมทานประพตธรรม เป็นเครื่องทำความเป็นสมณะด้วย เป็นเครื่องทำความเป็นพราหมณ์ด้วย เมื่อพวกเราปฏิบัติอยู่อย่างนี้ ข้อและปฏิญญาของเรา ก็จักเป็นความจริงแท้ ไซ้แต่เท่านั้น พวกเราบริโภคจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉิมภัตตบริวารของทายก เหล่าใด ปัจจัยทั้งหลายนั้น ของทายกเหล่านั้น ก็จักมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ในเพราะพวกเรา อีกอย่างหนึ่งเล่า บรรพชาของพวกเรา ก็จักไม่เป็นหมิ่น จักมีผล มีความเจริญ .

[๔๖๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมเป็นเครื่องทำความเป็นสมณะ และเป็นเครื่องทำความเป็นพราหมณ์ เป็นอย่างไร? พวกเธอควรศึกษาอยู่ว่า เราทั้งหลายจักเป็นผู้ประกอบด้วย หิริและโอตตปปะ . บางทีพวกเธอจะมีความดำริว่า พวกเราเป็นผู้ประกอบด้วยหิริและโอตตปปะ แล้ว ด้วยกิจเพียงเท่านี้ พอละ พวกเราทำเสร็จแล้ว สามัญญัตถะ (มรรค ผล นิพพาน) พวกเราถึงแล้วโดยลำดับ ก็อะไรๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้มี พวกเธอถึงความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกแก่เธอทั้งหลาย ขอเตือนแก่เธอทั้งหลาย เมื่อกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไป ยังมีอยู่ สามัญญัตถะที่พวกเธอปรารถนาอย่าได้เสื่อม ไปเสียเลย .

[๔๖๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปเป็นอย่างไร? พวกเธอควรศึกษาอยู่ว่า เราทั้งหลายจักมีกายสมาจารบริสุทธิ์ ปราภฏ เปิดเผย ไม่มีช่อง และคอยระวัง จักไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น ด้วยความเป็นผู้มีกายสมาจารอันบริสุทธิ์นั้น . บางทีพวกเธอจะมีความดำริว่า พวกเราเป็นผู้ประกอบด้วยหิริและโอตตปปะ มีกายสมาจารบริสุทธิ์แล้ว ด้วยกิจเพียงเท่านี้ พอละ พวกเราทำเสร็จแล้ว สามัญญัตถะพวกเรถึงแล้วโดยลำดับ ก็อะไรๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้มี พวกเธอถึงความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกแก่เธอทั้งหลาย ขอเตือนแก่เธอทั้งหลาย เมื่อกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ สามัญญัตถะที่พวกเธอปรารถนา อย่าได้เสื่อม ไปเสียเลย .

[๔๖๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปเป็นอย่างไร? พวกเธอควรศึกษาอยู่ว่า เราทั้งหลายจักมีวจีสมาจารบริสุทธิ์ ปราภฏ เปิดเผย ไม่มีช่อง และคอยระวัง จักไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น ด้วยความเป็นผู้มีวจีสมาจารอันบริสุทธิ์นั้น . บางทีพวกเธอจะมีความดำริว่า พวกเราเป็นผู้ประกอบด้วยหิริและโอตตปปะ มีกายสมาจารและวจีสมาจารบริสุทธิ์แล้ว ด้วยกิจเพียงเท่านี้พอละ พวกเราทำเสร็จแล้ว สามัญญัตถะพวกเรถึงแล้วโดยลำดับ ก็อะไรๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้มี พวกเธอถึงความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกแก่เธอทั้งหลาย ขอเตือนแก่เธอทั้งหลาย เมื่อกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ สามัญญัตถะที่พวกเธอปรารถนา อย่าได้เสื่อม ไปเสียเลย .

[๔๖๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปเป็นอย่างไร? พวกเธอควรศึกษาอยู่ว่า เราทั้งหลายจักมีมโนสมาจารบริสุทธิ์ ปราภฏ เปิดเผย ไม่มีช่อง และคอยระวัง จักไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น ด้วยความเป็นผู้มีมโนสมาจารอันบริสุทธิ์นั้น . บางทีพวกเธอจะมีความดำริว่า พวกเราเป็นผู้ประกอบด้วยหิริและโอตตปปะ มีกายสมาจาร วจีสมาจาร และมโนสมาจารบริสุทธิ์แล้ว ด้วยกิจเพียงเท่านี้ พอละ พวกเราทำเสร็จแล้ว สามัญญัตถะพวกเรถึงแล้วโดยลำดับ ก็อะไรๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้มี พวกเธอถึงความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกแก่เธอทั้งหลาย ขอเตือนแก่เธอทั้งหลาย เมื่อกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ สามัญญัตถะที่พวกเธอปรารถนาอย่าได้เสื่อม ไปเสียเลย .

[๔๖๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปเป็นอย่างไร? พวกเธอควรศึกษาอยู่ว่า เราทั้งหลายจักมีอาชีวะบริสุทธิ์ ปราภฏ เปิดเผย ไม่มีช่อง และคอยระวัง จักไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น ด้วยความเป็นผู้มีอาชีวะบริสุทธิ์นั้น . บางทีพวกเธอจะมีความดำริว่า พวกเราเป็นผู้ประกอบด้วยหิริและโอตตปปะ มีกายสมาจาร วจีสมาจาร มโนสมาจาร และอาชีวะบริสุทธิ์แล้ว ด้วยกิจเพียงเท่านี้ พอละ พวกเราทำเสร็จแล้ว สามัญญัตถะพวกเรถึงแล้วโดยลำดับ ก็อะไรๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้มี พวกเธอถึงความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกแก่เธอทั้งหลาย ขอเตือนแก่เธอทั้งหลาย เมื่อกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ สามัญญัตถะที่พวกเธอปรารถนาอย่าได้เสื่อม ไปเสียเลย .

[๔๖๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปเป็นอย่างไร? พวกเธอควรศึกษาอยู่ว่า เราทั้งหลายจักมีทวารอันคัมภรณแล้วในอินทริยทั้งหลาย เห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ไม่ถือโดยนิमित ไม่ถือโดยอนพยัญชนะ จักปฏิบัติเพื่อสำรวม จักขุอินทริย ที่เมื่อไม่สำรวมแล้ว จะเป็นเหตุให้ออกคลรธรรมอันลามก คือ อภิชฌา และโทมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่ารักษาจักขุอินทริยทั้งหลาย ถึงความสำรวมในจักขุอินทริย . ได้ยินเสียงด้วยโสต . . . ตมกลิ่นด้วยฆานะ . . . ลิ้มรสด้วยลิ้น . . .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย . . . รู้แจ้งธรรมามรณด้วยใจแล้ว จักไม่ถือโดยนิมิต ไม่ถือโดยอนุ
พยัญชนะ จักปฏิบัติเพื่อสัจจามมณีนทรีย์ ที่เมื่อไม่สัจจามแล้ว จะเป็นเหตุให้อกศลธรรมอัน
ลามก คือ อภิชฌาและโทมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่ารักษามณีนทรีย์ถึงความสัจจามในมณีนทรีย์ .
บางทีพวกเธอจะมีความดำริว่า พวกเราเป็นผู้ประกอบด้วยหิริและโอตตปปะ มีกายสมาจาร
วจีสมาจาร มโนสมาจาร อาชีวะบริสุทธิ์แล้ว และเป็นผู้มีทวารอันคุ้มครองแล้วในอินทรีย์
ด้วยกิจเพียงเท่านั้น พอละ พวกเราทำเสร็จแล้วโดยลำดับ ก็อะไร ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้
มี พวกเธอถึงความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกแก่เธอทั้งหลาย ขอเตือนแก่เธอทั้งหลาย
เมื่อกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ สามัญญัตถะที่พวกเธอปรารถนาอย่าได้เสื่อมเสียไปเลย .

[๔๖๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปเป็นอย่างไร? พวกเธอควรศึกษา
อยู่ว่า เราทั้งหลายจักรู้จักประมาณในโภชนะ จักพิจารณาโดยแยบคายแล้วกลืนอาหาร จักไม่กลืน
เพื่อเล่น เพื่อมีวามา เพื่อตบแต่ง เพื่อประดับ จักกลืนเพียงเพื่อให้ภยันตรายตั้งอยู่ เป็นไป
ห่างไกลจากความเบียดเบียน เพื่ออนุเคราะห์แก่พรหมจรรย์เท่านั้น และจะบำบัดเวทนาเก่า
ไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้น และจักให้มีความดำเนินไป ความไม่มีโทษ ความอยู่สบาย ด้วยประการ
ฉะนี้ . บางทีพวกเธอจะมีความดำริว่า พวกเราเป็นผู้ประกอบด้วยหิริและโอตตปปะ มีกาย
สมาจาร วจีสมาจาร มโนสมาจาร อาชีวะบริสุทธิ์ เป็นผู้ที่มีทวารอันคุ้มครองแล้วในอินทรีย์
ทั้งหลาย และรู้จักประมาณในโภชนะแล้ว ด้วยกิจเพียงเท่านั้น พอละ พวกเราทำเสร็จแล้ว
สามัญญัตถะพวกเรารั้งแล้วโดยลำดับ ก็อะไร ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้มี พวกเธอถึงความ
ยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกแก่เธอทั้งหลาย ขอเตือนแก่เธอทั้งหลาย เมื่อกิจที่ควร
ทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ สามัญญัตถะที่พวกเธอปรารถนาอย่าได้เสื่อมเสียไปเลย .

[๔๖๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปเป็นอย่างไร? พวกเธอควรศึกษา
อยู่ว่า เราทั้งหลายจักเป็นผู้ประกอบเนื่องๆ ในความเป็นผู้ตื่น จักชำระจิตให้บริสุทธิ์จากกรรม
อันเป็นเครื่องกีดกัน ด้วยการจงกรม และการนั่งตลอดวัน จักชำระจิตให้บริสุทธิ์จากกรรมอัน
เป็นเครื่องกีดกัน ด้วยการจงกรม และการนั่งตลอดปฐมยามแห่งราตรี จักสำเร็จการนอนดัง
ราชสีห์โดยเบื่องขวา ซ้อนเท้า เหลื่อมเท้า มีสติสัมปชัญญะ ทำไว้ในใจถึงความสำคัญในอัน
ลุกขึ้น ตลอดมัชฌิมยามแห่งราตรี กลับลุกขึ้นแล้ว จักชำระจิตให้บริสุทธิ์จากกรรมอันเป็นเครื่อง
กีดกัน ด้วยการจงกรม และการนั่งตลอดปัจฉิมยามแห่งราตรี . บางทีพวกเธอจะมีความดำริว่า
พวกเราเป็นผู้ประกอบด้วยหิริและโอตตปปะ มีกายสมาจาร วจีสมาจาร มโนสมาจาร อาชีวะ
บริสุทธิ์แล้ว เป็นผู้ที่มีทวารอันคุ้มครองแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย และรู้จักประมาณในโภชนะ
ประกอบเนื่องๆ ในความเป็นผู้ตื่นแล้ว ด้วยกิจเพียงเท่านั้น พอละ พวกเราทำเสร็จแล้ว
สามัญญัตถะพวกเรารั้งแล้ว โดยลำดับ ก็อะไร ที่ควรทำได้ยิ่งขึ้นไปมิได้มี พวกเธอถึงความ
ยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกแก่เธอทั้งหลาย ขอเตือนแก่เธอทั้งหลาย เมื่อกิจที่ควร
ทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ สามัญญัตถะที่พวกเธอปรารถนาอย่าได้เสื่อมเสียไปเลย .

[๔๖๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปเป็นอย่างไร? พวกเธอควรศึกษา
อยู่ว่า เราทั้งหลายจักประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ ทำความรู้สึกตัวในการก้าว ในการถอย
ในการเลี้ยว ในการเหยียดออก ในการทรงสังฆาฏิ บาตร และจีวร
ในการฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม ในการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ ทำความรู้สึกตัวในการเดิน
การยืน การนั่ง การหลับ การตื่น การพูด การนิ่ง . บางทีพวกเธอจะมีความดำริว่า พวกเรา
เป็นผู้ประกอบด้วยหิริและโอตตปปะ มีกายสมาจาร วจีสมาจาร มโนสมาจาร อาชีวะบริสุทธิ์แล้ว
เป็นผู้ที่มีทวารอันคุ้มครองแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย รู้จักประมาณในโภชนะ ประกอบเนื่องๆ
ในความเป็นผู้ตื่น และประกอบด้วยสติสัมปชัญญะแล้ว ด้วยกิจเพียงเท่านั้น พอละ พวกเรา
ทำเสร็จแล้ว สามัญญัตถะพวกเรารั้งแล้วโดยลำดับ ก็อะไร ที่ควรทำได้ยิ่งขึ้นไปมิได้มี
พวกเธอถึงความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกแก่เธอทั้งหลาย ขอเตือนแก่เธอทั้งหลาย
เมื่อกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ สามัญญัตถะที่พวกเธอปรารถนาอย่าได้เสื่อมเสียไปเลย .

[๔๖๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปเป็นอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเสพเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ถ้ำ ซอกเขา ป่าช้า ป่าชฎ
ที่แจ้ง ลอมฟาง . เธอกลับจากบิณฑบาต ในการภายหลังแล้ว นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้
เฉพาะหน้า . เธอละความเพ่งเล็งในโลกแล้ว มีใจปราศจากความเพ่งเล็งอยู่ ย่อมชำระจิตให้
บริสุทธิ์จากความเพ่งเล็งได้ . ละความประหวัหิตยาคือพยาบาทแล้ว ไม่คิดพยาบาท มีความกรุณา
หวั่นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความประหวัหิตยาคือพยาบาทได้ .
ละกีนมิหระได้แล้ว เป็นผู้ปราศจากกีนมิหระ มีความสำคัญ หมายอยู่ที่แสงสว่าง มีสติ
สัมปชัญญะอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากกีนมิหระได้ . ละอหังสัจจะทุกกจะได้แล้ว เป็นผู้ไม่
พองขึ้น มีจิตสงบ ณ ภายในอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอหังสัจจะทุกกจะได้แล้ว . ละวิกิจจลาได้แล้ว
เป็นผู้เข้ามาวิกิจจลา ไม่มีความกลางแกลงในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จาก
วิกิจจลาได้ .

ว่าด้วยการละนิราณ ๕

[๔๗๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงกัณฑ์ไปประกอบการงาน การงาน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
เหล่านั้นของเข่าจะพึงสำเร็จผล. เขาจะพึงใช้หนี้ที่เป็นต้นทุนเดิมให้หมดสิ้น และทรัพย์ที่เป็นกำ
ไรของเข่าจะพึงมีเหลืออยู่สำหรับเลี้ยงภรรยา. เขาจะพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อน เราถูก
หนี้ไปประกอบการงาน บัดนี้ การงานของเราสำเร็จผลแล้ว เราได้ใช้หนี้ที่เป็นต้นทุนเดิมให้
หมดสิ้นแล้ว และทรัพย์ที่เป็นกำไรของเรายังมีเหลืออยู่สำหรับเลี้ยงภรรยา ดังนี้. เขาจะพึงได้ความ
ปราโมทย์ ถึงความโสมนัส มีความไม่มีหนี้เป็นเหตุ จันใด.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงเป็นผู้มีอาพาธ ถึงความลำบาก เจ็บหนัก
บริโภคอาหารไม่ได้ และไม่มีกำลังกาย. สมัยต่อมา เขาพึงหายจากอาพาธนั้น บริโภคอาหารได้
และมีกำลังกาย. เขาจะพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อน เราเป็นผู้มีอาพาธ ถึงความลำบาก
เจ็บหนัก บริโภคอาหารไม่ได้ และไม่มีกำลังกาย บัดนี้ เราหายจากอาพาธนั้นแล้ว บริโภค
อาหารได้และมีกำลังกาย ดังนี้. เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ถึงความโสมนัส มีความไม่มีโรค
นั้นเป็นเหตุ จันใด.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงถูกจองจำอยู่ในเรือนจำ. สมัยต่อมา เขาพึง
พ้นจากเรือนจำนั้นโดยสวัสดิ์ ไม่มีภัย และไม่ต้องเสียทรัพย์อะไรๆ เลย. เขาจะพึงมีความคิดเห็น
อย่างนี้ว่า เมื่อก่อน เราถูกจองจำอยู่ในเรือนจำ บัดนี้ เราพ้นจากเรือนจำนั้นโดยสวัสดิ์ ไม่มีภัย
แล้ว และไม่ต้องเสียทรัพย์อะไรๆ เลย ดังนี้. เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ถึงความโสมนัส มี
การพ้นจากเรือนจำนั้นเป็นเหตุ จันใด.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงเป็นทาส พึ่งตัวเองไม่ได้ ต้องพึ่งผู้อื่น ไป
ไหนตามความพอใจไม่ได้. สมัยต่อมา เขาพึงพ้นจากความเป็นทาสนั้น พึ่งตัวเองได้ ไม่ต้อง
พึ่งผู้อื่น เป็นไทยแก่ตัว ไปไหนได้ตามความพอใจ. เขาจะพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อน
เราเป็นทาส พึ่งตัวเองไม่ได้ ต้องพึ่งผู้อื่น ไปไหนตามความพอใจไม่ได้ บัดนี้ เราพ้นจาก
ความเป็นทาสนั้นแล้ว พึ่งตัวเองได้ ไม่ต้องพึ่งผู้อื่น เป็นไทยแก่ตัว ไปไหนได้ตามความพอใจ
ดังนี้. เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ถึงความโสมนัส มีความเป็นไทยแก่ตัวนั้นเป็นเหตุ จันใด.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษมีทรัพย์ มีโภคสมบัติ จะพึงเดินทางไกลกันดาร.
สมัยต่อมา เขาพึงข้ามพ้นทางกันดารนั้นได้ โดยสวัสดิ์ ไม่มีภัย ไม่ต้องเสียทรัพย์อะไรๆ เลย.
เขาจะพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเรามีทรัพย์ มีโภคสมบัติ เดินทางไกลกันดาร บัดนี้
เราข้ามพ้นทางกันดารนั้นแล้ว โดยสวัสดิ์ ไม่มีภัย ไม่ต้องเสียทรัพย์อะไรๆ เลย ดังนี้.
ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ถึงความโสมนัส มีภูมิสถานอันเกษมเป็นเหตุ จันใด.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นนิรณ ๕ ประการเหล่านี้ ที่ยังละไม่ได้ในตน
เหมือนหนี้ เหมือนโรค เหมือนเรือนเรือนจำ เหมือนความเป็นทาส เหมือนทางไกลกันดาร.
และพิจารณาเห็นนิรณ ๕ ประการเหล่านี้ ที่ละได้แล้วในตน เหมือนความไม่มีหนี้ เหมือนความ
ไม่มีโรค เหมือนการพ้นจากเรือนจำ เหมือนความเป็นไทยแก่ตน เหมือนภูมิสถานอันเกษม
จันนั้นแล.

ว่าด้วยฉนวน ๔

[๔๗๑] ภิกษุหนึ่งละนิรณ ๕ ประการนี้ อันเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต อันเป็น
เครื่องทำปัญญาให้ถอยกำลังได้แล้ว สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฉนวน มิวติก
มิวจาร มีปิตติและสุขอันเกิดแก้วเวกอยู่. เธอทำกายนี้แล ให้ชุ่มชื้น อิ่มเอิบ ชาบชาน ด้วย
ปิตติและสุขอันเกิดแก้วเวก ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัว ที่ปิตติและสุขอันเกิด
แก้วเวกจะไม่ถูกต้อง. เปรียบเหมือนพนักงานทรงสนาน หรือลูกมือของพนักงานทรงสนานผู้
ฉลาด ใส่จวนสีตัวลงในภาชนะสำเร็จ แล้วพรมด้วยน้ำหมักไว้ ก่อนจวนสีตัวนั้นเมี่ยงชิมไปจับ
ติดกันทั้งข้างในข้างนอก ย่อมไม่กระเจายอก ฉะนั้น.

[๔๗๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ยังอีกข้อหนึ่ง ภิกษุบรรลุทุติยฉนวน มีความผ่องใสแห่งจิต
ในภายใน เป็นธรรมจางเอกผุดขึ้น เพราะวิตกและวิจารณ์สงบไป ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปิตติและ
สุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่. เธอทำกายนี้แล ให้ชุ่มชื้น อิ่มเอิบ ชาบชาน ด้วยปิตติและสุขอันเกิด
แต่สมาธิ ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัว ที่ปิตติและสุขอันเกิดแต่สมาธิจะไม่
ถูกต้อง เปรียบเหมือนห้วงน้ำลึก มีน้ำขังอยู่ ไม่มีทางที่น้ำจะไหลมาได้ ทั้งในด้านตะวันออก
ด้านตะวันตก ด้านเหนือ ด้านใต้ ทั้งฝนก็ไม่ตกเพิ่มตามฤดูกาล แต่สายน้ำเย็นพุดขึ้นจากห้วงน้ำ
นั้นแล้ว จะพึงทำห้วงน้ำนั้นแลให้ชุ่มชื้น เอิบอาบ ชาบซึมด้วยน้ำเย็น ไม่มีเอกเทศไหนๆ
แห่งห้วงน้ำนั้นทั้งหมดที่น้ำเย็นจะไม่ถูกต้อง ฉะนั้น.

[๔๗๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ยังอีกข้อหนึ่ง ภิกษุมือเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุข
ด้วยนามกาย พระปิตติสันไป บรรลุตติยฉนวนที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฉนวนนี้ เป็นผู้
มือเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข. เธอทำกายนี้แล ให้ชุ่มชื้น เอิบอาบ ชาบชาน ด้วยสุขอัน
ปราศจากปิตติ ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัว ที่สุขปราศจากปิตติจะไม่ถูกต้อง
เปรียบเหมือนในกออบล กอปทุม หรือกออุบลทริก แต่ละชนิด กออบล กอปทุมหรือ
กออุบลทริก ดอกบัวบางชนิด เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นจากน้ำ จมอยู่ในน้ำ
น้ำเลี้ยงไว้ อันน้ำเย็นหล่อเลี้ยง เอิบอาบซึมซาบไปแต่ยอดและเหง้า ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่ง
กออบล กอปทุม หรือกออุบลทริก ที่น้ำเย็นจะไม่ถูกต้อง ฉะนั้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก

[๔๓๔] ดูกิริยาทั้งหลาย ยังอีกข้อหนึ่ง ภิกษุบรรลุตถกถณาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์ และดับโสมนัสในก่อนได้ มือเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธียุ . เธอจึงแผ่ไปทั่วกายนี้แล ด้วยใจอันบริสุทธีผ่องแผ้ว ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัว ที่จิตอันบริสุทธีผ่องแผ้วจะไม่ถูกต้อง เปรียบเหมือนบุรุษนั่งคลุมตัวตลอดศีรษะด้วยผ้าขาว ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งกายทุกๆ ส่วนของเขาที่ผ้าขาวจะไม่ถูกต้องฉะนั้น .

ว่าด้วยวิชชา ๓

[๔๓๕] ภิกษุหนึ่ง เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธี ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลสปราศจากอุปกิเลส อ่อน คารวแก่การงาน ตัณห์มั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มจิตไปเพื่ออุปเพนิวาสานุสสติญาณ . เธอระลึกชาติที่เคยอยู่อาศัยในกาลก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้หนึ่งชาติบ้าง สองชาติบ้าง ฯลฯ ระลึกชาติที่เคยอยู่อาศัยในกาลก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุทเทสด้วยประการฉะนี้ เปรียบเหมือนบุรุษออกจากบ้านของตนไปสู่อื่น ออกจากบ้านแม้นั้นไปสู่อื่น ออกจากบ้านแม้นั้นแล้ว กลับมาสู่อื่นตามเดิม เขาจะพึงระลึกได้ว่า เราออกจากบ้านของตนไปสู่อื่นในโน้น ในบ้านนั้น เราได้ยืนอย่างนั้น ได้นั่งอย่างนั้น ได้พูดอย่างนั้น ได้นอนอย่างนั้น ออกจากบ้านแม้นั้นไปสู่อื่นในโน้น แม้นั้นในโน้น เราได้ยืนอย่างนั้น ได้นอนอย่างนั้น ได้พูดอย่างนั้น ได้นั่งอย่างนั้น ออกจากบ้านแม้นั้นแล้ว กลับมาสู่อื่นตามเดิม ดังนี้ ฉะนั้น ภิกษุก็ฉะนั้นแล ย่อมระลึกชาติที่เคยอยู่อาศัยในกาลก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้หนึ่งชาติหนึ่ง สองชาติบ้าง ฯลฯ ระลึกชาติที่เคยอยู่อาศัยในกาลก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุทเทสด้วยประการฉะนี้ .

[๔๓๖] ภิกษุหนึ่ง เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธี ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน คารวแก่การงาน ตัณห์มั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มจิตไปเพื่อรู้จิตและอุปบัติของของสัตว์ทั้งหลาย . เธอเห็นหมู่มสัตว์ที่กำลังจุติกำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยากด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธี ล่วงจักขุของมนุษย์ ฯลฯ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม เปรียบเหมือนเรือนสองหลังมีประตูอยู่ตรงกัน บุรุษผู้มีจักขุ ยืนอยู่ตรงกลางบนเรือนนั้น พึงเห็นหมู่มมนุษย์ กำลังเข้าสู่เรือนบ้าง กำลังออกจากเรือนบ้าง กำลังเดินไปบ้าง กำลังเดินมาบ้าง กำลังเที่ยวไปบ้าง ฉะนั้น ภิกษุย่อมเห็นหมู่มสัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธี ล่วงจักขุของมนุษย์ ฯลฯ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ฉะนั้นเหมือนกันแล .

[๔๓๗] ภิกษุหนึ่ง เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธี ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน คารวแก่การงาน ตัณห์มั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มจิตไปเพื่ออาสวักขยญาณ . เธอย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา เหล่านี้ อาสวะ นี้อาสวะสมุทัย นี้อาสวะนิโรธ นี้อาสวะนิโรธคามินีปฏิปทา . เมื่อเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้น แม้จากกามาสวะ แม้จากภวาสวะ แม้จากอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็มีญาณว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มี . เปรียบเหมือนห้วงน้ำบนยอดภูเขา มีน้ำใสสะอาด ไม่ขุ่นมัว บุรุษผู้มีจักขุยืนอยู่ที่ขอบห้วงน้ำนั้น พึงเห็นหอยกาบ หอยโข่ง ก้อนกรวด กระเบื้อง ฟุ้งปลา หยดยูอยู่บ้าง เคลื่อนไปบ้าง . เขามีความดำริว่า ห้วงน้ำนี้ มีน้ำใสสะอาด ไม่ขุ่นมัว มีหอยกาบ หอยโข่ง ก้อนกรวด กระเบื้อง และฟุ้งปลา หยดยูอยู่บ้าง เคลื่อนไปบ้าง ฉะนั้น ภิกษุย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย ฯลฯ รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มี ฉะนั้นเหมือนกันแล .

ว่าด้วยสมัญญาแห่งภิกษุ

[๔๓๘] ดูกิริยาทั้งหลาย ภิกษุนี้เรียกว่า สมณะบ้าง พราหมณ์บ้าง มหาตกะบ้าง เวทกบ้าง โสติดิยะบ้าง อริยะบ้าง อรหันต์บ้าง .

ก็อย่างไร ภิกษุจึงชื่อว่า สมณะ? เหล่าอภิสลธรรมอันลามก อันให้เศร้าหมอง นำให้เกิดในภพใหม่ ให้มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติ ชรา มรณะต่อไป อันภิกษุนั้นระงับเสียแล้ว อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า สมณะ .

ก็อย่างไร ภิกษุจึงชื่อว่า พราหมณ์? เหล่าอภิสลธรรมอันลามก อันให้เศร้าหมอง นำให้เกิดในภพใหม่ ให้มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มี ชาติ ชรา มรณะต่อไป อันภิกษุนั้นล่อยเสียแล้ว อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพราหมณ์ .

ก็อย่างไร ภิกษุจึงชื่อว่า มหาตกะ? เหล่าอภิสลธรรมอันลามก อันให้เศร้าหมอง นำให้เกิดในภพใหม่ ให้มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติ ชรา มรณะต่อไป อันภิกษุนั้นอาบล้างเสียแล้ว อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่ามหาตกะ .

ก็อย่างไร ภิกษุจึงชื่อว่า เวทก? เหล่าอภิสลธรรมอันลามก อันให้เศร้าหมอง นำให้เกิดในภพใหม่ ให้มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติ ชรา มรณะต่อไป อันภิกษุนั้นรู้แจ้งแล้ว อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าเวทก .

ก็อย่างไร ภิกษุจึงชื่อว่าโสติดิยะ? เหล่าอภิสลธรรมอันลามก อันให้เศร้าหมอง นำให้เกิดในภพใหม่ ให้มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติ ชรา มรณะต่อไป อัน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
ภิกษุนี้ให้กลับไปหมดแล้ว อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าโสตติยะ .

ก็อย่างไร ภิกษุจึงชื่อว่าอริยะ? เหล่าอภิลัทธิธรรมอันลามก อันให้เศร้าหมอง นำให้
เกิดในภพใหม่ ให้มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติ ชรา มรณะต่อไป
ห่างไกลภิกษุนี้ อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าอริยะ .

ก็อย่างไร ภิกษุจึงชื่อว่าอรหันต์? เหล่าอภิลัทธิธรรมอันลามก อันให้เศร้าหมอง นำให้
เกิดในภพใหม่ ให้มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติ ชรา มรณะต่อไป อัน
ภิกษุนี้กำจัดเสียแล้ว อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าอรหันต์ .

พระผู้มีพระภาคตรัสพระพุทพจน์นี้แล้ว ภิกษุนี้ชื่นชม ยินดีพระภาษิตของพระผู้มี
พระภาค ฉะนั้นแล .

จบ มหาอัสสปรสูตรที่ ๙

๑๐. จุฬอัสสปรสูตร

ว่าด้วยข้อปฏิบัติอันดีของสมณะ

[๔๗๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่อัสสปรนิคมของหมู่จักราชกุมาร เขตอังคชนบท .
ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย . ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัส
ของพระผู้มีพระภาคแล้ว .

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ประชุมชนย่อมรู้จักพวกเธอว่า สมณะๆ ก็เหล่าพวกเธอ
เมื่อเขาถามว่า ท่านทั้งหลายเป็นอะไร ก็ปฏิญาณว่า พวกเราเป็นสมณะ ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เมื่อพวกเธอมีชื่ออย่างนี้ มีปฏิญาณอย่างนี้ จึงควรศึกษาอยู่ว่า ข้อปฏิบัติที่ดีของสมณะ
อันใดมีอยู่ เราทั้งหลายจะปฏิบัติข้อปฏิบัติอันนั้น เมื่อพวกเราปฏิบัติอยู่อย่างนี้ ชื่อและปฏิญาณ
นี้ของพวกเรา ก็จักเป็นความจริงแท้ ใช่แต่เท่านั้น พวกเราบริโภคน้ำจืด บิณฑบาต เสนาสนะ
และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ของทายกเหล่าใด ปัจจัยทั้งหลายนั้น ของทายกเหล่านั้น ก็จักมี
ผลมาก มีอานิสงส์มาก ในเพราะพวกเรา อีกอย่างหนึ่งเล่า บรรพชาของพวกเรา ก็จักไม่
เป็นหมัน จักมีผล มีความเจริญ .

[๔๘๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อย่างไร ภิกษุจึงชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติข้อปฏิบัติอันดี?
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดรูปหนึ่งมีกิษณมาก ยังละกิษณาไม่ได้ มีจิตพยาบาท ยังละพยาบาท
ไม่ได้ เป็นผู้มักโกรธ ยังละความมักโกรธไม่ได้ มีความผูกโกรธ ยังละความโกรธไม่ได้
มีความลบหลู่ ยังละความลบหลู่ไม่ได้ มีความตีส่อ ยังละความตีส่อไม่ได้ ยังมีความ
ริษยา ยังละความริษยาไม่ได้ มีความตระหนี่ ยังละความตระหนี่ไม่ได้ มีความโอ้อวด ยังละ
ความโอ้อวดไม่ได้ มีมายา ยังละมายาไม่ได้ มีความปรารถนาลามก ยังละความปรารถนาลามก
ไม่ได้ มีความเห็นผิด ยังละความเห็นผิดไม่ได้ . ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะยังละไม่ได้ซึ่งกิเลส
เป็นมลทิน เป็นโทษ เป็นดังว่าน้ำผาต ของสมณะ อันเป็นเหตุให้เกิดในอบาย มีวิบากอัน
ตนพึงเสวยในทุกคติเหล่านี้แล เราจึงไม่กล่าวว่า ภิกษุนี้เป็นผู้ปฏิบัติข้อปฏิบัติอันดีของสมณะ .
ดูกรภิกษุทั้งหลาย อารูช้อมตชะ มีคมสองข้าง ทั้งขบและลับดีแล้ว สอดไว้ในปากและฟันไว้
แม้ฉันใด เรากล่าวบรรพชาของภิกษุนี้ มีอุปมาฉันนั้น .

[๔๘๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่ครองผ้าสังฆาฏิ เราหากล่าวว่าเป็นสมณะ ด้วย
อาการเพียงครองผ้าสังฆาฏิไม่ . บุคคลถือเพศเปลือยกาย เราหากล่าวว่าเป็นสมณะ ด้วยอาการ
เพียงเปลือยกายไม่ . บุคคลที่หมักหมมด้วยฐลี เราหากล่าวว่าเป็นสมณะ ด้วยอาการเพียง
เป็นคนหมักหมมด้วยฐลีไม่ . บุคคลลงอาบน้ำ (วันละสามครั้ง) เราหากล่าวว่าเป็นสมณะ
ด้วยอาการเพียงลงอาบน้ำไม่ . บุคคลอยู่โคนไม้เป็นวัตร เราหากล่าวว่าเป็นสมณะ
ด้วยอาการเพียงอยู่โคนไม้เป็นวัตรไม่ . บุคคลอยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร เราหากล่าวว่าเป็นสมณะ
ด้วยอาการเพียงเป็นผู้อยู่ในที่แจ้งเป็นวัตรไม่ . บุคคลลอกกายเป็นวัตร เราหากล่าวว่าเป็น
สมณะ ด้วยอาการเพียงลอกกายไม่ . บุคคลกินกัดโดยวาระ เราหากล่าวว่าเป็นสมณะ
ด้วยอาการเพียงกินกัดโดยวาระไม่ . บุคคลที่ท่องมนต์ เราหากล่าวว่าเป็นสมณะ ด้วย
อาการเพียงท่องมนต์ไม่ . บุคคลที่มึนหมม เราหากล่าวว่าเป็นสมณะ ด้วยอาการเพียงมึนหมมไม่ .
ดูกรภิกษุทั้งหลาย หากว่า เมื่อบุคคลครองผ้าสังฆาฏิแล้ว มีกิษณมาก ก็ละกิษณาได้ มีจิต
พยาบาท ก็ละพยาบาทได้ มีความมักโกรธก็ละความมักโกรธได้ มีความผูกโกรธ ก็ละความ
ผูกโกรธได้ มีความลบหลู่ก็ละความลบหลู่ได้ มีความตีส่อ ก็ละความตีส่อได้ มีความริษยา
ก็ละความริษยาได้ มีความตระหนี่ ก็ละความตระหนี่ได้ มีความโอ้อวด ก็ละความโอ้อวดได้
มีมายา ก็ละมายาได้ มีความปรารถนาลามก ก็ละความปรารถนาลามกได้ มีความเห็นผิด ก็ละความ
เห็นผิดได้ ด้วยอาการสักว่า ครองผ้าสังฆาฏิไซ้ ฆัตถะอำมาตย์ ญาตีสาลโหิต พึงทำให้บุคคลนั้น
ครองผ้าสังฆาฏิตั้งแต่เกิดทีเดียว พึงเชิญชวนผู้นั้นให้ครองผ้าสังฆาฏิอย่างเดียวกันว่า ท่านผู้มีหน้า
อันเจริญ มาเถิด ท่านจงเป็นผู้ครองผ้าสังฆาฏิ เมื่อท่านครองผ้าสังฆาฏิอยู่ มีกิษณมาก ก็จัก
ละกิษณาได้ มีจิตพยาบาท ก็จักละพยาบาทเสียได้ มีความมักโกรธ ก็จักละความมักโกรธเสียได้
มีความผูกโกรธ ก็จักละความผูกโกรธเสียได้ มีความลบหลู่ ก็จักละความลบหลู่เสียได้ มีความตีส่อ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
 เสมอ ก็จักละความดีเสมอเสียได้ มีความริษยา ก็จักละความริษยาเสียได้ มีความตระหนี่ ก็จักละ
 ความตระหนี่เสียได้ มีความโอ้อวด ก็จักละความโอ้อวดเสียได้ มีมายา ก็จักละมายาเสียได้
 มีความปรารถนาลามก ก็จักละความปรารถนาลามกเสียได้ มีความเห็นผิด ก็จักละความเห็นผิด
 เสียได้ ด้วยอาการเพียงครองผ้าสังฆาฏิ . . . ดุริยกิจทั้งหลาย ก็เพราะเราเห็นบุคคลบางคนในโลก
 นี้ แม้ครองผ้าสังฆาฏิอยู่ ก็ยังมีกิษณมาก มีจิตพยาบาท มีความมักโกรธ มีความผูก
 โกรธ มีความลบหลู่ มีความดีเสมอ มีความริษยา มีความตระหนี่ มีความโอ้อวด
 มีมายา มีความปรารถนาลามก มีความเห็นผิด เพราะฉะนั้น บุคคลที่ครองผ้าสังฆาฏิ
 เราจึงมิได้กล่าวว่า เป็นสมณะ ด้วยอาการเพียงครองผ้าสังฆาฏิ . . . ดุริยกิจทั้งหลาย หากว่า
 เมื่อบุคคลถือเพศเปลี่ยนกายอยู่ . . . ดุริยกิจทั้งหลาย หากว่า เมื่อบุคคลหมกหมมด้วยธุลีอยู่ . . .
 ดุริยกิจทั้งหลาย หากว่า เมื่อบุคคลลงอาบน้ำอยู่ ดุริยกิจทั้งหลาย หากว่า เมื่อบุคคลอยู่
 โคนไม้อยู่ . . . ดุริยกิจทั้งหลาย หากว่า เมื่อบุคคลอยู่ในที่แจ้งอยู่ . . . ดุริยกิจทั้งหลาย หากว่า
 เมื่อบุคคลลอบกายอยู่ . . . ดุริยกิจทั้งหลาย หากว่า เมื่อบุคคลกินภัตโดยวาระอยู่ . . . ดุริยกิจ
 ทั้งหลาย หากว่า เมื่อบุคคลท่องเที่ยวมนต์อยู่ . . . ดุริยกิจทั้งหลาย หากว่า เมื่อบุคคลมึนเมอยู่
 มีกิษณมาก ก็ละกิษณาได้ มีจิตพยาบาท ก็ละพยาบาทได้ มีความมักโกรธ ก็ละ
 ความมักโกรธได้ มีความผูกโกรธ ก็ละความผูกโกรธได้ มีความลบหลู่ ก็ละความ
 ลบหลู่ได้ มีความดีเสมอ ก็ละความดีเสมอได้ มีความริษยา ก็ละความริษยาได้ มีความ
 ตระหนี่ ก็ละความตระหนี่ได้ มีความโอ้อวด ก็ละความโอ้อวดได้ มีมายา ก็ละมายาได้
 มีความปรารถนาลามก ก็ละความปรารถนาลามกได้ มีความเห็นผิด ก็ละความเห็นผิดได้
 ด้วยอาการเพียงมึนเม ชำรุด มีจิตอาภาย ญาตีสาลิหิต พึงทำบุคคลนั้นให้มึนเมตั้งแต่
 เกิดทีเดียว พึงเชิญชวนผู้นั้นให้มึนเมอย่างเดียวกันว่า ดุริยกิจทั้งหลายอันเจริญ มาเกิด ท่านจง
 เป็นผู้มีมึนเม เมื่อท่านมึนเมอยู่ มีกิษณมาก ก็จักละกิษณาเสียได้ มีจิตพยาบาท
 ก็จักละพยาบาทเสียได้ มีความมักโกรธ ก็จักละความมักโกรธเสียได้ มีความผูกโกรธ
 ก็จักละความผูกโกรธเสียได้ มีความลบหลู่ ก็จักละความลบหลู่เสียได้ มีความดีเสมอ
 ก็จักละความดีเสมอเสียได้ มีความริษยา ก็จักละความริษยาเสียได้ มีความตระหนี่ ก็จัก
 ละความตระหนี่เสียได้ มีความโอ้อวด ก็จักละความโอ้อวดเสียได้ มีมายา ก็จักละ
 มายาเสียได้ มีความปรารถนาลามก ก็จักละความปรารถนาลามกเสียได้ มีความเห็นผิด
 ก็จักละความเห็นผิดเสียได้ ด้วยอาการเพียงมึนเม . . . ดุริยกิจทั้งหลาย ก็เพราะเราเห็น
 บุคคลบางคนในโลกนี้ แม้มึนเมอยู่ ก็ยังมีกิษณมาก มีจิตพยาบาท มีความมักโกรธ
 มีความผูกโกรธ มีความลบหลู่ มีความดีเสมอ มีความริษยา มีความตระหนี่ มีความโอ้อวด
 มีมายา มีความปรารถนาลามก มีความเห็นผิด เพราะฉะนั้น บุคคลที่มึนเม เราจึงมิได้
 กล่าวว่า เป็นสมณะด้วยอาการเพียงมึนเม .

[๔๘๒] ดุริยกิจทั้งหลาย ก็อย่างไร กิจซึ่งจะชื่อว่า เป็นผู้ปฏิบัติข้อปฏิบัติอันดียิ่งของ
 สมณะ? ดุริยกิจทั้งหลาย กิจรูปใดรูปหนึ่ง มีกิษณมาก ก็ละกิษณาเสียได้ มีจิตพยาบาท
 ก็ละพยาบาทเสียได้ มีความมักโกรธ ก็ละความมักโกรธเสียได้ มีความผูกโกรธ ก็ละความผูก-
 *โกรธเสียได้ มีความลบหลู่ ก็ละความลบหลู่เสียได้ มีความดีเสมอ ก็ละความดีเสมอเสียได้
 มีความริษยา ก็ละความริษยาเสียได้ มีความตระหนี่ ก็ละความตระหนี่เสียได้ มีความโอ้อวด
 ก็ละความโอ้อวดเสียได้ มีมายา ก็ละมายาเสียได้ มีความปรารถนาลามก ก็ละความปรารถนา
 ลามกเสียได้ มีความเห็นผิด ก็ละความเห็นผิดเสียได้ ดุริยกิจทั้งหลาย เพราะละเสียได้ซึ่งกิเลส
 อันเป็นมลทิน เป็นโทษ เป็นดังว่าน้ำฝาดของสมณะ อันเป็นเหตุให้เกิดในอบาย มีวิบากอันตน
 พึงสลายในทุคติเหล่านั้นแล เราจึงกล่าวว่า กิจนั้นเป็นผู้ปฏิบัติข้อปฏิบัติอันดียิ่งของสมณะ กิจ
 นั้นย่อมพิจารณาเห็นตนบริสุทธฺ์ พ้นแล้วจากอกุศลธรรมอันลามกทั้งปวงนี้ เมื่อเธอพิจารณาเห็น
 ตนบริสุทธฺ์ พ้นแล้วจากอกุศลธรรมอันลามกทั้งปวงนี้ ปราโมทย์ก็เกิด เมื่อเธอเกิดปราโมทย์แล้ว
 ปิฎกก็เกิด เมื่อเธอมีใจประกอบด้วยปิฎกแล้ว นามกายก็สงบ เธอมีนามกายสงบแล้ว ก็เสวยสุข
 เมื่อเธอมีสุข จิตก็ตั้งมั่น เธอมีจิตสหรคตด้วยเมตตา แผ่ไปสู่ทิศที่ ๑ อยู่ แผ่ไปสู่ทิศที่ ๒ ก็อย่าง
 นั้น แผ่ไปสู่ทิศที่ ๓ ก็อย่างนั้น แผ่ไปสู่ทิศที่ ๔ ก็อย่างนั้น และเธอมีจิตสหรคตด้วยเมตตา
 อันกว้างขวาง เป็นส่วนใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท แผ่ไปสู่โลกหมดทุกส่วน
 โดยประการทั้งปวง ในที่ทั้งปวง ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง มีจิตสหรคตด้วยกรุณา . . .
 มีจิตสหรคตด้วยมุทิตา . . . มีจิตสหรคตด้วยอุเบกขา แผ่ไปสู่ทิศ ๑ อยู่ แผ่ไปสู่ทิศที่ ๒ ก็อย่างนั้น
 แผ่ไปสู่ทิศที่ ๓ ก็อย่างนั้น แผ่ไปสู่ทิศที่ ๔ ก็อย่างนั้น และเธอก็มีจิตสหรคตด้วยอุเบกขา อัน
 กว้างขวาง เป็นส่วนใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท แผ่ไปสู่โลกหมดทุกส่วน
 โดยประการทั้งปวง ในที่ทั้งปวง ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ดุริยกิจทั้งหลาย สระโบก-
 *ขรณี มีน้ำใสจืด เย็น สะอาด มีท่าอันดี น้ำรินรมย์ ถ้าบุรุษมาแต่ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก
 ทิศเหนือ ทิศใต้ และจากที่ใดๆ อันความร้อนแผดเผา เราร้อน ลำบาก ระหาย อยากดื่มน้ำ
 เขามาถึงสระโบกขรณินั้นแล้ว ก็บรรเทาความอยากดื่มน้ำ และความกระวนกระวายเพราะความ
 ร้อนเสียได้ แม้ฉันใด ดุริยกิจทั้งหลาย ถ้าถูกลบตรออกจากสกุลกษัตริย์มาบวชเป็นบรรพชิต
 เธอมาถึงธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว เจริญเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาอย่างนั้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
 ย่อมได้ความสงบจิต ฌ ภายใน ก็ฉะนั้นเหมือนกัน เรากล่าวว่าเป็นผู้ปฏิบัติข้อปฏิบัติอันดียิ่ง
 ของสมณะ ถ้ากลบตรออกจากสกุลพราหมณ์ . . . ถ้ากลบตรออกจากสกุลแพศย์ . . . ถ้ากลบตรออก
 จากสกุลศูทร . . . ถ้ากลบตรออกจากสกุลไหนๆ ก็ตาม มาบวชเป็นบรรพชิต เธอมาถึงธรรมวินัย
 ที่ตถาคตประกาศแล้ว เจริญเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาอย่างนั้น ย่อมได้ความสงบจิต
 ฌ ภายใน เรากล่าวว่า กลบตรนั้นเป็นผู้ปฏิบัติข้อปฏิบัติอันดียิ่งของสมณะ ถ้ากลบตรออกจาก
 สกุลกษัตริย์บวชเป็นบรรพชิต เธอทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ
 เพราะสิ้นอาสวะ ด้วยความรู้ยิ่ง โดยตนเองเข้าถึงพร้อมแล้วอยู่ในชาตินี้ เรากล่าวว่า เป็นสมณะ
 เพราะสิ้นอาสวะทั้งหลาย ถ้ากลบตรออกจากสกุลพราหมณ์ . . . ถ้ากลบตรออกจากสกุลแพศย์ . . .
 ถ้ากลบตรออกจากสกุลศูทร . . . ถ้ากลบตรออกจากสกุลไหนๆ ก็ตาม บวชเป็นบรรพชิต ทำให้
 แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะสิ้นอาสวะด้วยความรู้ยิ่ง โดยตนเอง
 เข้าถึงพร้อมแล้วในชาตินี้ เรากล่าวว่า เป็นสมณะ เพราะสิ้นอาสวะทั้งหลาย .

พระผู้มีพระภาคตรัสพระพุทธรพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นชื่นชมยินดีพระภาษิตของพระผู้มี
 พระภาคแล้วแล .

จบ จุฬอัสสปรสูตร ที่ ๑๐

จบ มหามกวรรค ที่ ๔

รวมพระสูตรในวรรคนี้มี ๑๐ สูตร คือ

๑. จุฬโคสิณกาลสูตร ๒. มหาโคสิณกาลสูตร
๓. มหาโคपालสูตร ๔. จุฬโคपालสูตร
๕. จุฬสัจจกสูตร ๖. มหาสัจจกสูตร
๗. จุฬตันทาสังขยสูตร ๘. มหาตันทาสังขยสูตร
๙. มหาอัสสปรสูตร ๑๐. จุฬอัสสปรสูตร ฯ

จุฬมกวรรค

๑. สาเลยกสูตร

ทรงโปรดชาวบ้านสาละ

[๔๘๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในโกศลชนบทกับด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ลถึง
 พราหมณคามชื่อสาละของชาวโกศล .

พราหมณ์และคฤหบดีชาวบ้านสาละ ได้สดับข่าวว่า ท่านพระสมณโคตมศากยบุตร เสด็จ
 ออกจากศากยสกุล ทรงผนวชแล้ว เสด็จจาริกไปในโกศลชนบทกับด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ลถึง
 พราหมณคามชื่อสาละ กิตติศัพท์อันงามของท่านพระโคตมพระองค์นั้นขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม้
 เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชชา
 และจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดา
 ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม พระองค์ทรงทำโลกนี้
 พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์แล้ว
 ทรงสอนหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ให้รู้ตาม ทรงแสดงธรรมงามใน
 เบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้ง
 พยัญชนะบริสุทธิ บริบูรณ์สิ้นเชิง ก็การเห็นพระอรหันต์ทั้งหลายเห็นปานนั้น ย่อมเป็นการดี
 ดังนี้ .

ครั้งนั้น พราหมณ์และคฤหบดีชาวบ้านสาละ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
 ครั้นแล้ว บางพวกถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค บางพวกทูลปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค บางพวก
 ประนมมือต่อพระผู้มีพระภาค บางพวกประกาศชื่อและโคตรในสำนักของพระผู้มีพระภาค บางพวก
 ก็นั่งอยู่ แล้วพากันนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า
 ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ อะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้สัตว์บางพวกในโลกนี้เข้าถึงอภาย
 ทคติ วินิบาตและนรก เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ อะไรเป็น
 เหตุ เป็นปัจจัย ให้สัตว์บางพวกในโลกนี้ เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะ
 กายแตก?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย สัตว์บางพวกในโลกนี้ เข้า
 ถึงอภาย ทคติ วินิบาต และนรก เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะเหตุประพฤติกิเลส
 ใฝ่ปรารถนา คือ ไม่ประพฤติธรรม ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย สัตว์บางพวกในโลกนี้
 เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะเหตุประพฤติเรียบร้อย คือ
 ประพฤติธรรม .

พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นทูลว่า พวกข้าพระองค์ไม่ทราบเนื้อความอย่างพิสดารแห่ง-

* ธรรม ที่พระโคตมตรัสโดยย่อ มิได้ทรงจำแนกความให้พิสดาร ขอพระโคตมผู้เจริญโปรดแสดง
 ธรรมแก่พวกข้าพระองค์ โดยอาการที่พวกข้าพระองค์จะพึงรู้เนื้อความอย่างพิสดารแห่งธรรมที่
 พระโคตมผู้เจริญตรัสโดยย่อมิได้ ทรงจำแนกความให้พิสดารเกิด .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้นพวกท่านจงฟัง
จงทำไว้ในใจให้ดี เราจักกล่าว .

พวกพราหมณ์และคฤหบดีชาวบ้านสาละทูลรับพระดำรัสพระผู้มีพระภาคแล้ว .

อภิสทธรรมบท ๑๐

[๔๘๔] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ความประพฤตินี้
เรียบร้อย คือ ความไม่ประพฤติธรรม ทางกาย มี ๓ อย่าง ทางวาจา มี ๔ อย่าง ทางใจ มี
๓ อย่าง .

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ความประพฤติไม่เรียบร้อย คือ ความไม่ประพฤติ-
* ธรรมทางกาย ๓ อย่าง เป็นไฉน? บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ขาสัตว์ คือ เป็นคนเหี้ยมโหด
มีมือเปื้อนเลือด พอใจในการประหารและการฆ่าไม่มีความละอาย ไม่ถึงความเอ็นดูในสัตว์
ทั้งปวง .

เป็นผู้ถือเอาทรัพย์ที่เขาไม่ได้ให้ คือ ลักทรัพย์เป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของบุคคลอื่น
ที่อยู่ในบ้าน หรือที่อยู่ในป่า ที่เจ้าของมิได้ให้ ซึ่งนับว่าเป็นขโมย .

เป็นผู้ประพฤติผิดในกามทั้งหลาย คือ ถึงความสมสู่ในพวกหญิงที่มารดาภิเษก ที่บิดา
ภิเษก ที่มารดาและบิดาภิเษก ที่พี่ชายภิเษก ที่พี่สาวภิเษก ที่ญาติภิเษก ที่มีสามี ที่อิสฺรชนหวง
ห้าม ที่สุดแม้หญิงที่เขาคล้องแล้วด้วยพวงมาลัย (หญิงที่เขาหมั้นไว้) ดูกรพราหมณ์และ
คฤหบดีทั้งหลาย ความประพฤติไม่เรียบร้อย คือ ความประพฤติธรรมทางกาย ๓ อย่าง เป็น
อย่างนี้แล .

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็ความประพฤติไม่เรียบร้อย คือ ความไม่ประพฤติ
ธรรมทางวาจา ๔ อย่าง เป็นไฉน? บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กล่าวเท็จคือ ไปในที่ประชุม
หรือไปในหมู่ชน หรือไปในท่ามกลางญาติ หรือไปในท่ามกลางชนนาง หรือไปในท่ามกลาง
ราชสกุล หรือถูกนำไปเป็นพยาน ถูกถามว่า แน่ะบุรุษผู้เจริญ เชิญเถิด ท่านรู้เรื่องใด ก็จงบอก
เรื่องนั้น เขาเมื่อไม่รู้ก็บอกว่า รู้บ้าง เมื่อรู้บอกว่า ไม่รู้บ้าง เมื่อไม่เห็น ก็บอกว่าเห็นบ้าง
เมื่อเห็นก็บอกว่า ไม่เห็นบ้าง เป็นผู้กล่าวคำเท็จทั้งรู้และไม่รู้ เพราะเหตุตนบ้าง เพราะเหตุผู้อื่นบ้าง
เพราะเหตุเห็นแก่สิ่งเล็กน้อยบ้าง .

เป็นผู้ส่อเสียด คือ ได้ฟังข้างนี้แล้ว นำไปบอกข้างโน้น เพื่อทำลายพวกข้างนี้บ้าง
หรือฟังข้างโน้นแล้ว นำไปบอกข้างนี้ เพื่อทำลายพวกข้างโน้นบ้าง ยั่วพวกที่พร้อมเพรียงกันให้
แตกกันไปบ้าง ส่งเสริมพวกที่แตกกันบ้าง ส่งเสริมพวกที่แตกกันแล้วบ้าง ขอบใจในคนที่แตก
กันเป็นพวก ยินดีในความแตกกันเป็นพวก ชื่นชมในพวกที่แตกกัน และกล่าววาจาที่ทำให้แตก
กันเป็นพวก .

เป็นผู้มีวาจาหยาบ คือ กล่าววาจาที่เป็นโทษหยาบ อันเผ็ดร้อนแก่ผู้อื่น อันขัดใจผู้อื่น
อันใกล้ต่อความโกรธ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบจิต .

เป็นผู้กล่าวคำเพื่อเจ้อ คือ พูดในเวลาไม่ควรพูด พูดเรื่องที่ไม่เป็นจริง พูดไม่เป็น
ประโยชน์ พูดไม่เป็นธรรม พูดไม่เป็นวินัย กล่าววาจาไม่มีหลักฐาน ไม่มีที่อ้าง ไม่มีที่สุด ไม่
ประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลไม่สมควร ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ความประพฤติ
ไม่เรียบร้อย คือ ความไม่ประพฤติธรรมทางวาจา ๔ อย่างเป็นอย่างนี้แล .

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็ความประพฤติไม่เรียบร้อย คือ ความไม่ประพฤติ
ธรรมทางใจ ๓ อย่าง เป็นไฉน? บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีความโลภมาก คือ เพ่งเล็ง
ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นว่า ขอของผู้อื่นพึงเป็นของเราเถิด ดังนี้ .

เป็นผู้มีจิตพยาบาท คือ มีความด่าในใจอันชั่วช้าว่า ขอสัตว์เหล่านี้จงถูกฆ่าบ้าง จงถูก
ทำลายบ้าง จงขาดสูญบ้าง อย่าได้มีแล้วบ้าง ดังนี้ .

เป็นผู้มีความเห็นผิด คือ มีความเห็นวิปริตว่า ผลแห่งทานที่ให้แล้ว ไม่มีผลแห่งการบูชา
ไม่มี ผลแห่งการเซ่นสรวงไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้า
ไม่มี มารดาไม่มี บิดาไม่มี สัตว์ทั้งหลายที่เป็นอุปาทิกระ ไม่มี สมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย
ผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ผู้ทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วสั่งสอน
ให้ผู้อื่นรู้ไม่มีอยู่ในโลก ดังนี้ ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ความประพฤติไม่เรียบร้อย คือ
ความไม่ประพฤติธรรมทางใจ ๓ อย่าง เป็นอย่างนี้แล .

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย สัตว์บางพวกในโลกนี้ เข้าถึงอบายทุกติ วินิบาต
และนรก เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะเหตุประพฤติไม่เรียบร้อย คือ ไม่ประพฤติธรรม
อย่างนี้แล .

ภททธรรมบท ๑๐

[๔๘๕] ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ความประพฤติเรียบร้อยคือความประพฤติ
ธรรมทางกายมี ๓ อย่าง ทางวาจา มี ๔ อย่าง ทางใจ มี ๓ อย่าง .

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็ความประพฤติเรียบร้อย คือ ความประพฤติธรรม
ทางกาย ๓ อย่าง เป็นไฉน? บุคคลบางคนในโลกนี้ ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดการฆ่าสัตว์ วางทัณฑะ
วางศาสตราเสียแล้ว มีความละอาย มีความเอ็นดู มีความหวงประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์

ทั้งปวงอยู่ .

ละการถือเอาทรัพย์ที่เขามาได้ให้ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ไม่ลักทรัพย์เป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่น ที่อยู่ในบ้าน หรือที่อยู่ในป่า ที่เจ้าของมิได้ให้ ซึ่งนับว่าเป็นขโมย .

ละการประพฤติดัดในกามทั้งหลาย เว้นขาดจากการประพฤติดัดในกามทั้งหลาย คือ ไม่ถึงความสมสู่ในพวกหญิง ที่มารดารักษา ที่บิดารักษา ที่มารดาและบิดารักษา ที่พี่ชายรักษา ที่พี่สาวรักษา ที่ญาติรักษา ที่มีสามี ที่อิสสรชนหวงห้าม ที่สุดหญิงที่เขาคล้องแล้วด้วยพวงมาลัย ดุกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ความประพฤติเรียบร้อย คือ ความประพฤติธรรมทางกาย ๓ อย่าง เป็นอย่างนี้แล .

ดุกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็ความประพฤติเรียบร้อย คือ ความประพฤติธรรมทางวาจา ๔ อย่าง เป็นไฉน? บุคคลบางคนในโลกนี้ ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ ไปในที่ประชุม หรือไปในหมู่ชน หรือไปในท่ามกลางญาติ หรือไปในท่ามกลางชนนาง หรือไปในท่ามกลางราชสกุล หรือถูกนำไปเป็นพยาน ถูกถามว่า บุรุษผู้เจริญ เขียวเกิด ท่านรู้เรื่องใด ก็จงบอกเรื่องนั้น เขาเมื่อไม่รู้ก็บอกว่า ไม่รู้ หรือเมื่อรู้ก็บอกว่า รู้ เมื่อไม่เห็นก็บอกว่า ไม่เห็น หรือเมื่อเห็นก็บอกว่า เห็น ไม่กล่าวเท็จทั้งร้อย เพราะเหตุตนบ้าง เพราะเหตุผู้อื่นบ้าง เพราะเหตุเห็นแก่สิ่งของเล็กน้อยบ้าง .

ละวาจาอันส่อเสียด เว้นขาดจากวาจาส่อเสียด คือ ได้ฟังข้างนี้แล้วไม่นำไปบอกข้างโน้น เพื่อทำลายพวกข้างนี้ หรือได้ฟังข้างโน้นแล้ว ไม่นำมาบอกข้างนี้ เพื่อทำลายพวกข้างโน้น สมานพวกที่แตกกันให้ติดกันบ้าง ส่งเสริมพวกที่ดีกันให้สนิทสนมบ้าง ชอบใจพวกที่พร้อมเพรียงกัน ยินดีแล้วในพวกที่พร้อมเพรียงกัน ชื่นชมในพวกที่พร้อมเพรียงกัน และกล่าววาจาอันทำให้พร้อมเพรียงกัน .

ละวาจาหยาบ เว้นขาดจากวาจาหยาบ กล่าววาจาที่ไม่มีโทษ เพราะหุชวนให้รัก จบใจ เป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ ชอบใจ .

ละการพูดเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ พูดในเวลาที่ไม่ควรพูดตามความจริง พูดเรื่องที่เป็นประโยชน์ พูดเรื่องที่เป็นธรรม พูดเรื่องที่เป็นวินัยและกล่าววาทะมีหลักฐาน มีที่อ้างได้มีที่สด ประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลอันควร ดุกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ความประพฤติเรียบร้อย คือความประพฤติธรรมทางวาจา ๔ อย่าง เป็นอย่างนี้แล .

ดุกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็ความประพฤติเรียบร้อย คือ ความประพฤติธรรมทางใจ ๓ อย่าง เป็นไฉน? บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ไม่มีความโลภมาก ไม่เพ่งเล็งทรัพย์ อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นว่า ขอของผู้อื่นพึงเป็นของเราเถิด ดังนี้ .

เป็นผู้มีจิตไม่พยายาบาท มีความดำริในใจไม่ชั่วช้าว่า ขอสัตว์เหล่านี้ จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนกัน ไม่มีทุกข์ มีแต่สุข รักษาตนเถิด ดังนี้ .

เป็นผู้มีความเห็นชอบ คือมีความเห็น ไม่วิปริตว่า ผลแห่งทานที่ให้แล้วมีอยู่ ผลแห่งการบูชาที่มีอยู่ ผลแห่งการเชนสรวงมีอยู่ ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วมีอยู่ โลกนี้มีอยู่ โลกหน้ามีอยู่ มารดามีอยู่ บิดามีอยู่ สัตว์ทั้งหลายที่เป็นอุปาทิกะมีอยู่ สมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบผู้ทำโลกนี้ และโลกหน้าให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนให้ผู้อื่นรู้ได้มีอยู่ในโลกนี้ ดังนี้ ดุกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ความประพฤติเรียบร้อย คือความประพฤติธรรมทางใจ ๓ อย่าง เป็นอย่างนี้แล .

ดุกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายบางพวกในโลกนี้ เข้าถึงสุคติโลก-

* สวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะเหตุประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติธรรมอย่างนี้แล .

ว่าด้วยผลแห่งความประพฤติเรียบร้อย

[๔๘๖] ดุกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติ-

* ธรรมพึงหวังว่า โอหนอ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึงความเป็นพวกกษัตริย์ มหาศาลเถิด ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก บุคคลนั้นพึงเข้าถึงความเป็นพวกกษัตริย์มหาศาล นั่นเป็นเพราะอะไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ เป็นผู้ประพฤติธรรมอย่างนั้นแหละ .

ดุกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติธรรม พึงหวังว่า โอหนอ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึงความเป็นพวกพราหมณ์ มหาศาล ฯลฯ

ดุกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติธรรม พึงหวัง เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึงความเป็นพวกคฤหบดีมหาศาลเถิด ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก บุคคลนั้นพึงเข้าถึงความเป็นพวกคฤหบดีมหาศาล นั่นเป็นเพราะเหตุอะไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ เป็นผู้ประพฤติธรรมอย่างนั้นแหละ .

ดุกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติธรรม พึงหวังว่า เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึงความเป็นพวกเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกเถิด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก บุคคลนั้นพึงเข้าถึงความเป็นพวก
เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา นั้นเป็นเพราะเหตุอะไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤดิเรียบร้อย คือ
เป็นผู้ประพฤดิธรรมอย่างนั้นแหละ .

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤดิเรียบร้อย คือ ประพฤดิธรรม
พึงหวังว่า เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึงความเป็นพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ . . . ความ
เป็นพวกเทวดาชั้นยามา . . . ความ เป็นพวกเทวดาชั้นดุสิต . . . ความ เป็นพวกเทวดาชั้นนิมมานรดี . . .
ความเป็นพวกเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตติ . . .

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤดิเรียบร้อย คือ ประพฤดิธรรม
พึงหวังว่า เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึงความเป็นพวกเทวดาที่เนื่องในหมู่พรหม
เกิด ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก บุคคลนั้นพึงเข้าถึงความเป็น
พวกเทวดาที่เนื่องในหมู่พรหม นั้นเป็นเพราะเหตุอะไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤดิเรียบร้อย
คือ เป็นผู้ประพฤดิธรรมอย่างนั้นแหละ .

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤดิเรียบร้อย คือ ประพฤดิธรรม
พึงหวังว่า เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึงความเป็นพวกเทวดาชั้นอากา ข้อนี้เป็น
ฐานะที่จะมีได้ คือ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก บุคคลนั้นพึงเข้าถึงความเป็นพวกเทวดา
ชั้นอากา นั้นเป็นเพราะอะไร เป็นเพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤดิเรียบร้อย คือ เป็นผู้ประพฤดิ
ธรรมอย่างนั้นแหละ .

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤดิเรียบร้อย คือ ประพฤดิธรรม
ธรรมพึงหวังว่า เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึงความเป็นพวกเทวดาชั้นปริตตภา . . .
ความเป็นพวกเทวดาชั้นอัปมาณภา . . . ความ เป็นพวกเทวดาชั้นอภิสสรา . . . ความ เป็นพวกเทวดาชั้น
ปริตตสรา . . . ความ เป็นพวกเทวดาชั้นอัปมาณสรา . . . ความ เป็นพวกเทวดาชั้นสุกกินกะ . . .
ความเป็นพวกเทวดาชั้นเวฬุผละ . . . ความ เป็นพวกเทวดาชั้นอวิหา ความ เป็นพวกเทวดาชั้น
อติปปา . . . ความ เป็นพวกเทวดาชั้นสุทิสสา . . . ความ เป็นพวกเทวดาชั้นสุทิสสิ . . . ความ เป็น
พวกเทวดาชั้นนอกนิฏฐะ . . . ความ เป็นพวกเทวดาผู้เข้าถึงอากาศาณญายตนภพ . . . ความ เป็นพวก
เทวดาผู้เข้าถึงวิญญานัญญายตนภพ . . . ความ เป็นพวกเทวดาผู้เข้าถึงอาภิกญัญญายตนภพ . . . ความ เป็น
พวกเทวดาผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภพ นั้นเป็นเพราะอะไร เป็นเพราะบุคคลนั้นเป็น
ผู้ประพฤดิเรียบร้อย คือ เป็นผู้ประพฤดิธรรมอย่างนั้นแหละ .

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤดิเรียบร้อย คือ ประพฤดิธรรม
พึงหวังว่า เราพึงทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะสิ้นอาสวะ ด้วย
ปัญญอันยิ่งเองแล้ว เข้าถึงอยู่ในชาตินี้เกิด ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ บุคคลนั้นพึงทำให้แจ้งซึ่ง
เจโตวิมุตติปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะเพราะสิ้นอาสวะ ด้วยปัญญอันยิ่งเองแล้ว เข้าถึงอยู่ใน
ชาตินี้ นั้นเป็นเพราะเหตุอะไร เป็นเพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤดิเรียบร้อย คือ เป็นผู้ประพฤดิ
ธรรม อย่างนั้นแหละ .

ความเป็นผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

[๔๘๓] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พวกพราหมณ์และคฤหบดี ชาวบ้านสาละ
ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่
พระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยเอกปริยาย
เปรียบเหมือนบุคคลหายของทีคว่าเปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่
มืดด้วยดีใจว่า คนมีจักษุจักเห็นรูป ดังนี้ พวกข้าพระองค์นี้ ขอถึงพระโคตมผู้เจริญกับพระธรรม
และพระภิกษุสงฆ์ว่า เป็นสรณะ ขอพระโคตมผู้เจริญ จงทรงจำพวกข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก
ผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไปจะบัดนี้แล .

จบ สาเลยกสูตร ที่ ๑

๒. เวยฺยชกสูตร

ว่าด้วยเหตุปัจจัยให้เข้าถึงสุคติ

[๔๘๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก
เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้น พวกพราหมณ์และคฤหบดี ชาวเมืองเวรัญชา พักอยู่ใน
เมืองสาวัตถีด้วยกิจบางอย่าง ได้สดับข่าวว่า พระสมณโคตมผู้เจริญ เป็นศากยสกุลทรงผนวช
แล้ว ประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี
กิตติศัพท์อันงามของท่านพระโคตมพระองค์นั้นขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า

แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ
ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลกเป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่น
ยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบาน เป็นผู้จำแนกพระธรรม พระองค์
ทรงทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยปัญญอันยิ่งของพระองค์เอง
แล้ว ทรงสั่งสอนหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดา และมนุษย์ให้รู้ตาม ทรงแสดงธรรมงาม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก
ในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้ง
พยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิงก็การเห็นพระอรหันต์ทั้งหลายเห็นบาปนั้น ย่อมเป็นการดี
ดังนี้ .

ครั้งนั้น พวกพราหมณ์และคฤหบดีชาวเมืองเวรัญชา จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่
ประทับ ครั้นแล้ว บางพวกถวายอภิวัต พระผู้มีพระภาค บางพวกทูลปราศรัยกับพระผู้มี
พระภาคพอให้ระลึกถึง บางพวกประนมอัญชลี ต่อพระผู้มีพระภาค บางพวกประกาศชื่อและ
โคตรในสำนักพระผู้มีพระภาค บางพวกก็นั่งอยู่ แล้วต่างก็นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว
ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ อะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้สัตว์บางพวก
ในโลกนี้ เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต และนรก เบื้องหน้าแต่ตาย เพราะกายแตก ข้าแต่
พระโคตมผู้เจริญ อะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้สัตว์บางพวกในโลกนี้ เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์
เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย สัตว์บางพวกในโลกนี้ เข้า
ถึงอบาย ทุคติ วินิบาต และนรก เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะเหตุ คือ ความประพฤตินิ
ธิกรรม คือ ไม่ประพฤติธรรม ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย สัตว์บางพวกในโลกนี้
เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะเหตุประพฤตินิธิกรรม คือ
ประพฤติธรรม

พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นทูลว่า พวกข้าพระองค์ ย่อมไม่รู้เนื้อความโดยพิสดาร
แห่งธรรมที่พระโคตมผู้เจริญตรัสโดยย่อ มิได้ทรงจำแนกความให้พิสดาร ขอท่านพระโคตมโปรด
แสดงธรรมแก่พวกข้าพระองค์ โดยให้พวกข้าพระองค์ ฟังรู้เนื้อความอย่างพิสดารแห่งธรรมที่
ท่านพระโคตมตรัสโดยย่อ มิได้ทรงจำแนกความให้พิสดารเกิด .

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงฟัง
จงทำในใจให้ดี เราจักกล่าว .

พวกพราหมณ์และคฤหบดีชาวเมืองเวรัญชา ทูลรับพระดำรัสพระผู้มีพระภาคแล้ว .

อภิสทธรรมบท ๑๐

[๔๘๙] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลเป็นผู้ประพฤ
ติไม่เรียบร้อย คือ ไม่ประพฤติธรรมด้วยกายมี ๓ อย่าง ด้วยวาจามี ๔ อย่าง ด้วยใจมี ๓ อย่าง
ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็บุคคลเป็นผู้ประพฤตินิธิกรรม คือ ไม่ประพฤติด้วยกาย
๓ อย่างเป็นไฉน? ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฆ่าสัตว์
คือเป็นผู้มีใจเหี้ยม มีมือเปื้อนเลือด พอใจในการประหารและการฆ่า ไม่มีความละอาย ไม่ถึง
ความเอ็นดูในสัตว์ทั้งปวง .

เป็นผู้ถือเอาทรัพย์ที่เขาไม่ได้ให้ คือ ลักทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของบุคคล
อื่น ที่อยู่ในบ้าน หรือที่อยู่ในป่า ที่เจ้าของมิได้ให้ ซึ่งนับว่าเป็นขโมย

เป็นผู้ประพฤตินิธิกรรมในกามทั้งหลาย คือ ถึงความสมสู่ในพวกหญิงที่มารดารักษา . . .

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลผู้ประพฤตินิธิกรรม คือ ไม่ประพฤติธรรม
ด้วยกาย ๓ อย่าง เป็นอย่างนี้แล .

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ประพฤตินิธิกรรม คือ ไม่ประพฤติ
ธรรมด้วยวาจา ๔ อย่างเป็นไฉน? ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้
เป็นผู้กล่าวคำเท็จ . . . เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งรู้ๆ เป็นผู้พูดส่อเสียด คือ ได้ฟังแต่ข้างนี้แล้วนำไป
บอกข้างโน้น . . . และกล่าววาจาที่เป็นเครื่องทำให้แตกกันเป็นพวก ด้วยประการฉะนี้ เป็นผู้
มีวาจาหยาบ คือกล่าววาจาหยาบที่เป็นโทษ . . . เป็นผู้กล่าวไร้ประโยชน์ คือ พูดในเวลาที่ไม่ควรพูด
พูดเรื่องที่ไม่เป็นจริง พูดไม่เป็นประโยชน์ พูดไม่เป็นธรรม พูดไม่เป็นวินัย กล่าววาจาไม่มี
หลักฐาน ไม่มีที่อ้าง ไม่มีที่สุด ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลไม่สมควร .

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลผู้ประพฤตินิธิกรรม คือ ไม่ประพฤติธรรมด้วย
วาจา ๔ อย่าง เป็นอย่างนี้แล .

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ประพฤตินิธิกรรม คือ ไม่ประพฤติ
ธรรมด้วยใจ ๓ อย่างเป็นไฉน? ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็น
ผู้มีความโลภมาก คือเพ่งต่อทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของบุคคลอื่นว่า ขอของผู้อื่นพึง
เป็นของเรา ดังนี้ .

เป็นผู้มีจิตพยาบาท คือ ความดำริในใจคิดประทุษร้ายว่า ขอสัตว์เหล่านี้จงถูกฆ่าบ้าง
จงถูกทำลายบ้าง จงขาดสูญบ้าง อย่าได้มีแล้วบ้าง ดังนี้ .

เป็นผู้มีความเห็นผิด คือ มีความเห็นวิปริตว่า ผลงานแห่งทานที่ให้แล้ว ไม่มี ผลแห่ง
การบูชาไม่มี ผลแห่งการเซ่นสรวงไม่มี . . . สั่งสอนผู้อื่นให้รู้ ไม่มีในโลก ดังนี้ .

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลผู้ประพฤตินิธิกรรม คือ ไม่ประพฤติธรรม
ด้วยใจ ๓ อย่าง เป็นอย่างนี้แล .

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย สัตว์บางพวกในโลกนี้ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกาย
แตก ย่อมเข้าถึงอบายทุคติ วินิบาต และนรกอย่างทีกล่าวนั้น เพราะเหตุแห่งความประพฤตินิ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ไม่เรียบร้อย คือ ไม่ประพฤติธรรม อย่างนี้แล .

กถกกรรมบท ๑๐

[๔๙๐] ดูกุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ ผู้ประพฤติธรรมด้วยกายมี ๓ อย่าง ด้วยวาจามี ๔ อย่าง ด้วยใจมี ๓ อย่าง ดูกุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็บุคคลประพฤติธรรมด้วยกาย ๓ อย่าง เป็นไหน? ดูกุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑะ วางศாதรา มีความละอาย มีความเอ็นดู มีความกรุณาหวั่นไหว ประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ .

ละการถือเอาทรัพย์ที่เขาให้ได้ให้ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ไม่ลักทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่น ที่อยู่ในบ้าน หรือที่อยู่ในป่า ที่เจ้าของมิได้ให้ซึ่งนับว่าเป็นขโมย .

ละความประพฤติผิดในกามทั้งหลาย เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย คือไม่ถึงความสมสู่ในพวกหญิง ที่มารดารักษา . . .

ดูกุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือผู้ประพฤติธรรมด้วยกาย ๓ อย่าง เป็นอย่างนี้แล .

ดูกุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือประพฤติธรรมด้วยวาจา ๔ อย่าง เป็นไหน? ดูกุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ ไปในที่ประชุม . . . และไม่กล่าวเท็จทั้งร่ำอยู่ . . .

ละวาจาอันส่อเสียด เว้นขาดจากวาจาอันส่อเสียดกล่าววาจาที่เป็นเครื่องทำความพริ้งเพรียงกัน .

ละวาจาหยาบ เว้นขาดจากวาจาหยาบ . . . กล่าววาจาที่ไม่มีโทษ . . .

ละการพูดไร้ประโยชน์ เว้นขาดจากการพูดไร้ประโยชน์ . . . มีหลักฐานมีที่อ้าง มีที่สุดประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลอันควร .

ดูกุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือประพฤติธรรมด้วยวาจา ๔ อย่าง เป็นอย่างนี้แล .

ดูกุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือประพฤติธรรมด้วยใจ ๓ อย่าง เป็นไหน? ดูกุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ไม่มีความโลภ ไม่เพ่งเล็งต่อทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นว่า ขอของผู้อื่นพึงเป็นของเราดังนี้ .

เป็นผู้มีจิตไม่พยายาบาท ไม่มีความด่าริในใจคิดประทุษร้ายว่า ขอสัตว์เหล่านั้น จงเป็นผู้ไม่มีเร ไม่มีความเบียดเบียนกัน ไม่มีทักข มีแต่สุข รักษาตนเถิด ดังนี้ .

เป็นผู้มีความเห็นชอบ มีความเห็นไม่วิปริตว่า ผลแห่งทานที่ให้แล้วมีอยู่ผลแห่งการบูชา มีอยู่ . . . สมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ผู้ทำโลกนี้และโลกหน้า ให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันรู้เองแล้ว สอนให้ผู้อื่นรู้ได้มีอยู่ในโลก ดังนี้ .

ดูกุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือประพฤติธรรมด้วยใจ ๓ อย่าง เป็นอย่างนี้แล .

ดูกุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย สัตว์บางพวกในโลกนี้ ย่อมเข้าถึงสคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะเหตุแห่งความประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติธรรมอย่างนี้แล .

ว่าด้วยผลแห่งความประพฤติเรียบร้อย

[๔๙๑] ดูกุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติธรรมพึงหวังว่า เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึงความเป็นพวกกษัตริย์มหาศาล ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ บุคคลนั้นพึงเข้าถึงความเป็นพวกกษัตริย์มหาศาล นั้นเป็นเพราะเหตุอะไร เป็นเพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ เป็นผู้ประพฤติธรรม อย่างนั้นแหละ .

ดูกุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติธรรมพึงหวังว่า เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึงความเป็นพวกพราหมณ์มหาศาล . . . ดูกุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติธรรมพึงหวังว่า เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึงความเป็นพวกคฤหบดีมหาศาล ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ บุคคลนั้นเบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก พึงเข้าถึงความเป็นพวกคฤหบดีมหาศาลนั้นเป็นเพราะเหตุอะไร เป็นเพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ เป็นผู้ประพฤติธรรมอย่างนั้นแหละ .

ดูกุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติธรรมพึงหวังว่า เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึงความเป็นพวกเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก บุคคลนั้นพึงเข้าถึงความเป็นพวกเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา นั้นเป็นเพราะเหตุอะไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ เป็นผู้ประพฤติธรรม อย่างนั้นแหละ .

ดูกุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติธรรมพึงหวังว่า เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึงความเป็นพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ . . . ความเป็นพวกเทวดาชั้นยามา . . . ความเป็นพวกเทวดาชั้นดุสิต . . . ความเป็นพวกเทวดาชั้นนิมมานรดี . . . ความเป็นพวกเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี . . .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก

ดูกรพราหมณ์และภคทูตทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือประพฤติธรรมพึงหวังว่า เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึงความเป็นพวกเทวดาผู้เนื่องในหมู่พรหม ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก บุคคลนั้นพึงเข้าถึงความเป็นพวกเทวดาผู้เนื่องในหมู่พรหม นั้นเป็นเพราะเหตุอะไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤติเรียบร้อย คือเป็นผู้ประพฤติธรรม อย่างนั้นแหละ .

ดูกรพราหมณ์และภคทูตทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติธรรมพึงหวังว่า เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึงความเป็นพวกเทวดาชั้นอากาศ ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก บุคคลนั้นพึงเข้าถึงความเป็นพวกเทวดาชั้นอากาศ นั้นเป็นเพราะเหตุอะไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ เป็นผู้ประพฤติธรรม อย่างนั้นแหละ .

ดูกรพราหมณ์และภคทูตทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติธรรมพึงหวังว่า เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึงความเป็นพวกเทวดาชั้นปริตตภา . . . ความเป็นพวกเทวดาชั้นอัปปมาณาภา . . . ความเป็นพวกเทวดาชั้นอารักสสระ . . . ความเป็นเทวดาชั้นปริตตสุภา . . . ความเป็นพวกเทวดาชั้นอัปปมาณสุภา . . . ความเป็นพวกเทวดาชั้นสุกกินหกะ . . . ความเป็นพวกเทวดาชั้นเวฬุผละ . . . ความเป็นพวกเทวดาชั้นอนวิหา . . . ความเป็นพวกเทวดาชั้นนอตปา . . . ความเป็นพวกเทวดาชั้นสุทิสสา . . . ความเป็นพวกเทวดาชั้นสุทิสสี . . . ความเป็นพวกเทวดาชั้นอกนิฏฐะ . . . ความเป็นพวกเทวดาผู้เข้าถึงอากาสาณัญจายตนภพ . . . ความเป็นพวกเทวดาผู้เข้าถึงวิญญาณัญจายตนภพ . . . ความเป็นพวกเทวดาผู้เข้าถึงอากิณญัญจายตนภพ . . .

ดูกรพราหมณ์และภคทูตทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือประพฤติธรรมพึงหวังว่า เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึงความเป็นพวกเทวดาผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภพ ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก บุคคลนั้นพึงเข้าถึงความเป็นพวกเทวดาผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภพ นั้นเป็นเพราะเหตุอะไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ เป็นผู้ประพฤติธรรม อย่างนั้นแหละ .

ดูกรพราหมณ์และภคทูตทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติธรรมพึงหวังว่า ขอเราพึงทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะสิ้นอาสวะ เพราะรู้ยิ่งเองแล้ว เข้าถึงอยู่ในชาตินี้เกิด ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ บุคคลนั้นพึงทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะสิ้นอาสวะ เพราะรู้ยิ่งเองแล้ว เข้าถึงอยู่ในชาตินี้ นั้นเป็นเพราะเหตุอะไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤติเรียบร้อย คือ เป็นผู้ประพฤติธรรมอย่างนั้นแหละ .

ความเป็นผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

[๔๙๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พวกพราหมณ์และภคทูตชาวเมืองเวรัญชา ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนักพระองค์ทรงประกาศพระธรรมโดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนบุคคลลงหยาดของที่คว่ำ เปิดช่องที่ปิดบอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยตังใจว่าคนมีจักษจักเห็นรูปได้ ดังนี้ พวกข้าพระองค์นี้ ขอถึงพระโคตมผู้เจริญกับพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่า เป็นสรณะ ขอพระโคตมผู้เจริญ ขอทรงจำพวกข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงพระรัตนตรัย เป็นสรณะตลอดชีวิต จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป ฉะนี้แล .

จบ เวรัญชกสูตร ที่ ๒

๓. มหาเวทลลสูตร

การสนทนารธรรมที่ทำให้เกิดปิติ

[๔๙๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก-

* เศรษฐีเขตพระนครสาวัตถี. ครั้นนั้นเวลาเย็น ท่านพระมหาโกฏฐิกะออกจากที่สัณเฑาะว์แล้ว จึงเข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ ได้ทักทายปราศรัยกับท่านพระสารีบุตร ครั้นผ่านการทักทายปราศรัย พอให้ระลึกถึงกันแล้ว จึงนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

เรื่องปัญญากับวิญญาน

[๔๙๔] ท่านพระมหาโกฏฐิกะครั้งนั่งเรียบร้อยแล้ว จึงถามท่านพระสารีบุตรว่าดูกรท่านผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า บุคคลมีปัญญาทวามๆ ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงไรหนอ จึงตรัสว่า บุคคลมีปัญญาทวาม?

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า ท่านผู้มีอายุ บุคคลไม่รู้ชัดๆ เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า เป็นบุคคลมีปัญญาทวาม ไม่รู้ชัดอะไร ไม่รู้ชัดว่านี่ทุกข์ นี่ทุกขสมทัย นี่ทุกขนิโรธ นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา บุคคลไม่รู้ชัดๆ เพราะฉะนั้น จึงตรัสว่า บุคคลมีปัญญาทวาม .

ท่านพระมหาโกฏฐิกะ ยินดี อนโมทนาภาษิต ของท่านพระสารีบุตรว่า ถูกละ ท่านผู้มีอายุ ดังนี้แล้ว ได้ถามปัญหาต่อไปว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า บุคคลมีปัญญาๆ ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงไรหนอ จึงตรัสว่าบุคคลมีปัญญา?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์

สา. ดูกุรทธานผู้มีอายุ บุคคลรู้ชัดๆ เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า เป็นบุคคล มีปัญญา รู้ชัดอะไร รู้ชัดว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา เพราะฉะนั้น จึงตรัสว่า บุคคลมีปัญญา.

ก. ดูกุรทธานผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า วิญญูญาณๆ ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงไรหนอ จึงตรัสว่า วิญญูญาณ?

สา. ธรรมชาติที่รู้แจ้งๆ เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาค จึงตรัสว่า วิญญูญาณ รู้แจ้งอะไร รู้แจ้งว่า นีสุข นี่ทุกข์ นี่มิใช่ทุกข์ มิใช่สุข ธรรมชาติย่อมรู้แจ้งๆ เพราะฉะนั้น จึงตรัสว่า วิญญูญาณ.

ก. ปัญญาและวิญญูญาณ ธรรม ๒ ประการนี้ ปะปนกัน หรือแยกจากกัน ท่านผู้มีอายุ อาจแยกออกแล้ว บัญญัติหน้าที่อันต่างกัน ได้หรือไม่?

สา. ปัญญาและวิญญูญาณ ธรรม ๒ ประการนี้ ปะปนกัน ไม่แยกจากกัน ผมไม่อาจแยก ออกแล้ว บัญญัติหน้าที่อันต่างกัน ได้ เพราะปัญญารู้ชัดสิ่งใด วิญญูญาณก็รู้แจ้งสิ่งนั้น วิญญูญาณ รู้แจ้งสิ่งใด ปัญญา ก็รู้ชัดสิ่งนั้น ฉะนั้น ธรรม ๒ ประการนี้ จึงปะปนกัน ไม่แยกจากกัน ผมไม่ อาจแยกออกแล้ว บัญญัติหน้าที่อันต่างกัน ได้.

ก. ปัญญาและวิญญูญาณ ธรรม ๒ ประการนี้ ปะปนกัน ไม่แยกจากกัน แต่มีกิจที่จะพึง ทำต่างกันบ้างหรือไม่?

สา. ปัญญาและวิญญูญาณ ธรรม ๒ ประการนี้ ปะปนกัน ไม่แยกจากกัน แต่ปัญญาควร เจริญ วิญญูญาณควรกำหนดรู้ นี่เป็นกิจที่จะพึงทำต่างกันแห่งธรรม ๒ ประการนี้.

เรื่องเวทนาสัญญาและวิญญูญาณ

[๔๙๕] ก. ดูกุรทธานผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เวทนาๆ ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงไร หนอ จึงตรัสว่า เวทนา?

สา. ดูกุรทธานผู้มีอายุ ธรรมชาติที่รู้ๆ เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า เวทนา รู้อะไร รู้สุขบ้าง รู้ทุกข์บ้าง รู้สิ่งที่มีใช่ทุกข์มิใช่สุขบ้าง ธรรมชาติย่อมรู้ๆ ฉะนั้น จึงตรัสว่า เวทนา.

ก. ดูกุรทธานผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สัญญาๆ ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงไรหนอ จึงตรัสว่า สัญญา?

สา. ธรรมชาติที่จำๆ ฉะนั้น พระผู้มีพระภาค จึงตรัสว่า สัญญา จำอะไร จำสีเขียวก บ้าง จำสีเหลืองบ้าง จำสีแดงบ้าง จำสีขาวบ้าง ธรรมชาติย่อมจำๆ ฉะนั้น จึงตรัสว่า สัญญา

ก. เวทนา สัญญา และวิญญูญาณ ธรรม ๓ ประการนี้ ปะปนกัน หรือแยกจากกัน ท่านผู้มีอายุ อาจแยกออกแล้ว บัญญัติหน้าที่อันต่างกัน ได้หรือไม่?

สา. เวทนา สัญญา และวิญญูญาณ ธรรม ๓ ประการนี้ ปะปนกัน ไม่แยกจากกัน ผมไม่อาจแยกออกแล้ว บัญญัติหน้าที่อันต่างกัน ได้ เพราะเวทนายรู้สิ่งใด สัญญาก็จำสิ่งนั้น สัญญาจำสิ่งใด วิญญูญาณก็รู้แจ้งสิ่งนั้น ฉะนั้น ธรรม ๓ ประการนี้ จึงปะปนกัน ไม่แยกจากกัน ผมไม่อาจแยกออกแล้ว บัญญัติหน้าที่อันต่างกัน ได้.

[๔๙๖] ก. ดูกุรทธานผู้มีอายุ พระโยคาวจรมิมโนวิญญูญาณ (จิตอันสัมปยุตด้วยรูปาวจร- *ฌานที่ ๔) อันสละแล้ว อันบริสุทธีจากอินทรีย์ ๕ พึงรู้สิ่งอะไร?

สา. ดูกุรทธานผู้มีอายุ พระโยคาวจรมิมโนวิญญูญาณอันสละแล้ว อันบริสุทธีจากอินทรีย์ ๕ พึงรู้โอกาสอันฉายตนฌานว่า อากาเสหที่สุตมิได้ พึงรู้วิญญูญาณฉายตนฌานว่า วิญญูญาณหาที่สุด มิได้ พึงรู้รากัญญัญญายตนฌานว่า น้อยหนึ่งมิได้มี.

เรื่องประโยชน์แห่งปัญญาและเหตุเกิดสัมมาทิฐิ

ก. พระโยคาวจรรย่อมรู้ธรรมอันตนพึงรู้ด้วยอะไร?

สา. พระโยคาวจรรย่อมรู้ธรรมอันตนพึงรู้ด้วยปัญญาจักขุ.

ก. ปัญญา มีอะไรเป็นประโยชน์?

สา. ปัญญา มีความรู้ยิ่งเป็นประโยชน์ มีความกำหนดรู้เป็นประโยชน์ มีความละเป็น ประโยชน์.

[๔๙๗] ก. ดูกุรทธานผู้มีอายุ ก็ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิ มีเท่าไร?

สา. ธรรม ๒ ประการ คือความได้สดับแต่บุคคลอื่น ๑ ความทำในใจโดยแยกกาย ๑ เป็นปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิ ธรรม ๒ ประการนี้แล เป็นปัจจัยเมื่อความเกิดขึ้นแห่ง สัมมาทิฐิ.

ก. สัมมาทิฐิ มีเจโตวิมุตติเป็นผล และมีผลคือเจโตวิมุตติเป็นอานิสงส์ด้วย มีปัญญา วิมุตติเป็นผล และมีผลคือปัญญาวิมุตติเป็นอานิสงส์ด้วย อันองค์ธรรมเท่าไรจนกระทั่งแล้ว?

สา. สัมมาทิฐิ มีเจโตวิมุตติเป็นผล และมีผลคือเจโตวิมุตติเป็นอานิสงส์ด้วย มีปัญญา วิมุตติเป็นผล และมีผลคือปัญญาวิมุตติเป็นอานิสงส์ด้วย อันองค์ธรรม ๕ ประการ จนกระทั่ง แล้ว คือ สัมมาทิฐิ อันศีลจนกระทั่งแล้ว ๑ อันสุตะจนกระทั่งแล้ว ๑ อันสากัจฉาจนกระทั่ง แล้ว ๑ อันสมณะจนกระทั่งแล้ว ๑ อันวิปัสสนาจนกระทั่งแล้ว ๑ สัมมาทิฐิ มีเจโตวิมุตติเป็น ผล และมีผลคือเจโตวิมุตติเป็นอานิสงส์ด้วย มีปัญญาวิมุตติเป็นผล และมีผลคือปัญญาวิมุตติ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
เป็นอันสงฆ์ด้วย อังคธรรม ๕ ประการนี้แล อุณฺเฑระหังแล้ว .

เรื่องภพและฉณาน

[๔๙๘] ก. ดูรทธานผู้มีอายุ ภพมีเท่าไร?

สา. ภพมี ๓ คือ กามภพ รูปภพ และอรุภพ .

ก. ความเกิดในภพใหม่ในอนาคต มีได้อย่างไร?

สา. ความยินดีในอารมณ์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์ที่มีวิชาเป็นเครื่องกีดกัน มีตัณหาเป็น
เครื่องประกอบไว้ ความเกิดในภพใหม่ในอนาคตมีได้ดังนี้ .

ก. ความเกิดในภพใหม่ในอนาคต จะไม่มีอย่างไร?

สา. เพราะความสิ้นแห่งวิชา เพราะความเกิดขึ้นแห่งวิชา และเพราะความดับแห่ง
ตัณหา อย่างนี้ ความเกิดในภพใหม่ในอนาคต จึงจะไม่มี .

[๔๙๙] ก. ดูรทธานผู้มีอายุ ปฐมฉณาน เป็นไหน?

สา. ดูรทธานผู้มีอายุ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจจากกาม สัจจจากอกุศลธรรม บรรล
ปฐมฉณาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ ฉณานี้พระผู้มีพระภาคตรัสว่า
ปฐมฉณาน .

ก. ปฐมฉณาน มีองค์เท่าไร?

สา. ปฐมฉณาน มีองค์ ๕ คือ วิตก ๑ วิจารณ์ ๑ ปีติ ๑ สุข ๑ เอกัคคตา ๑ ย่อมเป็นไปแก่
ภิกษุผู้เข้าปฐมฉณานมีองค์ ๕ ปฐมฉณานมีองค์ ๕ อย่างนี้แล .

ก. ปฐมฉณาน ละองค์เท่าไร ประกอบด้วยองค์เท่าไร?

สา. ปฐมฉณานละองค์ ๕ ประกอบด้วยองค์ ๕ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าปฐมฉณาน ละกาม
จันท์ได้แล้ว ละพยาบาทได้แล้ว ละถิ่นมิหระได้แล้ว ละอุทธีจกุกกจะได้แล้ว ละวิจิกจจาได้
แล้ว มีวิตก ๑ วิจารณ์ ๑ ปีติ ๑ สุข ๑ เอกัคคตา ๑ เป็นไปอยู่ ปฐมฉณานละองค์ ๕ ประกอบด้วย
องค์ ๕ อย่างนี้แล .

เรื่องอินทรี ๕

[๕๐๐] ก. ดูรทธานผู้มีอายุ อินทรี ๕ ประการนี้ คือ จักขณทรี ๑ โสตินทรี ๑
ฆานินทรี ๑ ชิวหินทรี ๑ กายินทรี ๑ มีวิสัยต่างกัน มีโคจรต่างกัน ไม่รับรู้วิสัยอันเป็นโคจร
ของกันและกัน เมื่ออินทรี ๕ ประการนี้ มีวิสัยต่างกัน มีโคจรต่างกัน ไม่รับรู้วิสัยอันเป็น
โคจรของกันและกัน จะมีอะไรเป็นที่อาศัย และธรรมอะไรรับรู้วิสัยอันเป็นโคจรแห่งอินทรี
เหล่านั้น?

สา. ดูรทธานผู้มีอายุ อินทรี ๕ ประการนี้ คือ จักขณทรี ๑ โสตินทรี ๑ ฆานินทรี ๑
ชิวหินทรี ๑ กายินทรี ๑ มีวิสัยต่างกัน มีโคจรต่างกัน ไม่รับรู้วิสัยอันเป็นโคจรของกันและกัน
เมื่ออินทรี ๕ เหล่านี้ มีวิสัยต่างกัน มีโคจรต่างกัน ไม่รับรู้วิสัยอันเป็นโคจรของกันและกัน
มีใจเป็นที่อาศัย ใจยอมรับรับรู้วิสัยอันเป็นโคจรแห่งอินทรีเหล่านั้น .

[๕๐๑] ก. ดูรทธานผู้มีอายุ อินทรี ๕ ประการ คือ จักขณทรี ๑ โสตินทรี ๑
ฆานินทรี ๑ ชิวหินทรี ๑ กายินทรี ๑ อินทรี ๕ นี้ อาศัยอะไรตั้งอยู่?

สา. ดูรทธานผู้มีอายุ อินทรี ๕ ประการนี้นั้น คือจักขณทรี ๑ โสตินทรี ๑ ฆานินทรี
๑ ชิวหินทรี ๑ กายินทรี ๑ อาศัยอายุ (ชิวหินทรี) ตั้งอยู่ .

ก. อายุ อาศัยอะไรตั้งอยู่?

สา. อายุ อาศัยโออุณ (ไฟที่เกิดแต่กรรม) ตั้งอยู่ .

ก. โออุณ อาศัยอะไรตั้งอยู่?

สา. โออุณ อาศัยอายุตั้งอยู่ .

ก. ผมรู้ทั่วถึงภพชาติของพระสารีบุตรผู้มีอายุในบัดนี้เองอย่างนี้ว่า อายุอาศัยโออุณตั้งอยู่
และว่าโออุณอาศัยอายุตั้งอยู่ แต่ผมจะพึงเห็นความแห่งภพชาตินี้ได้อย่างไร?

สา. ถ้าเช่นนั้น ผมจักทำอุปมาแก่คุณ เพราะวิญญูชนบางพวกในโลกนี้ ย่อมทราบความ
แห่งภพชาติได้แม้ด้วยอุปมา เปรียบเหมือนประทีปน้ำมันกำลังติดไฟอยู่ แสงสว่างอาศัยเปลว
ปรากฏอยู่ เปลวก็อาศัยแสงสว่างปรากฏอยู่ฉันใด อายุอาศัยโออุณตั้งอยู่ โออุณก็อาศัยอายุตั้งอยู่
ฉันนั้นเหมือนกัน

ก. อายุสังขาร (อายุ ชิวหินทรี) กับเวทนียธรรม (เวทนา) เป็นอันเสมอกัน หรือว่า
อายุสังขารกับเวทนียธรรมเป็นคนละอย่าง?

สา. อายุสังขารกับเวทนียธรรม ไม่ใช่อันเดียวกัน (ถ้า) อายุสังขารกับเวทนียธรรมเป็น
อันเดียวกันแล้ว การออกจากสมาบัติของภิกษุผู้เข้าสัญญา เวทิตนโร ก็ไม่พึงปรากฏ แต่เพราะ
อายุสังขารกับเวทนียธรรมเป็นคนละอย่าง ฉะนั้น การออกจากสมาบัติของภิกษุผู้เข้าสัญญาเวทิต
นโร จึงปรากฏอยู่ .

[๕๐๒] ก. ดูรผู้มีอายุ ในเมื่อธรรมเท่าไรละกายนี้ไป กายนี้ก็ถูกทอดทิ้งนอนนิ่ง
เหมือนท่อนไม้ที่ปราศจากเจตนา?

สา. ดูรผู้มีอายุ ในเมื่อธรรม ๓ ประการ คือ อายุ โออุณ และวิญญูณละกายนี้ไป
กายนี้ก็ถูกทอดทิ้ง นอนนิ่ง เหมือนท่อนไม้ที่ปราศจากเจตนา .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก

ก. สัตว์ผู้ตายทำกาละไป กับภิกษุผู้เข้าสัญญาเวทิตนโร มีความแปลกกันอย่างไร?

สา. สัตว์ผู้ตายทำกาละไป มีกายสังขาร วีสังขาร และจิตสังขารดับระงับไป มีอาย
หมดสิ้นไป มีโออุณสภ มีอินทรีย์แตกทำลาย ส่วนภิกษุผู้เข้าสัญญาเวทิตนโร มีกายสังขาร
วีสังขาร และจิตสังขารดับ ระงับไป แต่มีอายยังไม่หมดสิ้น มีโออุณยัง ไม่สภ มีอินทรีย์
ผ่องใส สัตว์ผู้ตายทำกาละไปกับภิกษุผู้เข้าสัญญาเวทิตนโร มีความแปลกกัน ฉะนี้ .

เรื่องปัจฉิยเจโตวิมุตติ

[๕๐๓] ก. ดูกุรผู้มีอายุ ปัจฉิยแห่งสมมัตติที่เป็นเจโตวิมุตติ อันไม่มีทุกข์ไม่มีสุข
มีเท่าไร?

สา. ดูกุรผู้มีอายุ ปัจฉิยแห่งสมมัตติที่เป็นเจโตวิมุตติอันไม่มีทุกข์ไม่มีสุขมี ๔ อย่าง
ภิกษุในธรรมวินัยนี้ บรรลุตถกถณานัน อันไม่มีทุกข์ไม่มีสุข เพราะละสุข ละทุกข์ และดับโสมนัส
โทมนัสในกอนเสียได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิอยู่ ปัจฉิยแห่งสมมัตติที่เป็นเจโตวิมุตติ
อันไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มี ๔ อย่าง ดังนี้แล .

ก. ปัจฉิยแห่งสมมัตติที่เป็นเจโตวิมุตติอันไม่มีนิมิต มีเท่าไร?

สา. ปัจฉิยแห่งสมมัตติที่เป็นเจโตวิมุตติอันไม่มีนิมิต มี ๒ อย่างคือ การไม่มนสิการถึง
นิมิตทั้งปวง ๑ การมนสิการถึงนิพพานธาตุอันไม่มีนิมิต ๑ ปัจฉิยแห่งสมมัตติที่เป็นเจโตวิมุตติ
อันไม่มีนิมิต มี ๒ อย่าง ดังนี้แล .

ก. ปัจฉิยแห่งความตั้งอยู่ของเจโตวิมุตติอันไม่มีนิมิต มีเท่าไร?

สา. ปัจฉิยแห่งความตั้งอยู่ของเจโตวิมุตติอันไม่มีนิมิต มี ๓ อย่าง คือการมนสิการถึง
นิมิตทั้งปวง ๑ การมนสิการถึงนิพพานธาตุอันไม่มีนิมิต ๑ อภิสังขาร (ความกำหนดระยะเวลา)
ในเบื้องต้น ๑ ปัจฉิยแห่งความตั้งอยู่ของเจโตวิมุตติอันไม่มีนิมิต มี ๓ อย่าง ดังนี้แล .

ก. ปัจฉิยแห่งความออกของเจโตวิมุตติอันไม่มีนิมิต มีเท่าไร?

สา. ปัจฉิยแห่งความออกของเจโตวิมุตติอันไม่มีนิมิต มี ๒ อย่างคือการไม่มนสิการถึงนิมิต
ทั้งปวง ๑ การมนสิการถึงนิพพานธาตุอันไม่มีนิมิต ๑ ปัจฉิยแห่งความออกของเจโตวิมุตติอันไม่มี
นิมิต มี ๒ อย่าง ดังนี้แล .

[๕๐๔] ก. ดูกุรผู้มีอายุ เจโตวิมุตติมีอารมณ์ไม่มีประมาณ เจโตวิมุตติมีอารมณ์ว่าไม่มี
อะไร เจโตวิมุตติมีอารมณ์อันว่าง เจโตวิมุตติมีอารมณ์อันไม่มีนิมิตธรรมเหล่านี้ มีอรรถต่างกัน
และมีพยัญชนะต่างกัน หรือมีอรรถอย่างเดียวกันต่างกันแต่เพียงพยัญชนะเท่านั้น?

สา. ดูกุรผู้มีอายุ เจโตวิมุตติมีอารมณ์ไม่มีประมาณ เจโตวิมุตติมีอารมณ์ไม่มีอะไร
เจโตวิมุตติมีอารมณ์อันว่าง เจโตวิมุตติมีอารมณ์อันไม่มีนิมิต ปริยายที่บังว่าธรรมเหล่านี้ มีอรรถ
ต่างกัน และมีพยัญชนะต่างกันก็มี และปริยายที่บังว่า ธรรมเหล่านี้ มีอรรถอย่างเดียวกัน
ต่างกันเพียงพยัญชนะเท่านั้นก็มี .

ก็ปริยายที่บังว่า ธรรมเหล่านี้ มีอรรถต่างกัน และมีพยัญชนะต่างกันเป็นไฉน? ภิกษุ
ในธรรมวินัยนี้ มีจิตสหระคตด้วยเมตตา แผ่ไปสู่ทิศที่ ๑ อยู่ แผ่ไป สู่ทิศที่ ๒ ก็อย่างนั้น แผ่ไป
สู่ทิศที่ ๓ ก็อย่างนั้น แผ่ไปสู่ทิศที่ ๔ ก็อย่างนั้น และมีจิตสหระคตด้วยเมตตาอันกว้างขวาง
เป็นส่วนใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท แผ่ไปสู่โลกหมดทุกส่วน เพื่อประโยชน์
แก้สัตว์ทั้งปวง ในที่ทุกสถานทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง อยู่ดังนี้ มีจิตสหระคตด้วยกรุณา . . .
มีจิตสหระคตด้วยมฤตยา . . . มีจิตสหระคตด้วยอุเบกขา แผ่ไปสู่ทิศที่ ๑ อยู่ แผ่ไปสู่ทิศที่ ๒ ก็อย่างนั้น
แผ่ไปสู่ทิศที่ ๓ ก็อย่างนั้น แผ่ไปสู่ทิศที่ ๔ ก็อย่างนั้น มีจิตสหระคตด้วยอุเบกขานันกว้างขวาง
เป็นส่วนใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท แผ่ไปสู่โลกหมดทุกส่วน เพื่อประโยชน์
แก้สัตว์ทั้งปวง ในที่ทุกสถาน ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง อยู่ดังนี้ นี้พระผู้มีพระภาค
ตรัสว่า เจโตวิมุตติมีอารมณ์อันหาประมาณมิได้ .

เจโตวิมุตติมีอารมณ์ว่าไม่มีอะไร เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ล่วงวิญญูณัญจายตน-
*ณาน โดยประการทั้งปวง บรรลือกัญญัญญายตนณาน ด้วยมนสิการว่าไม่มีอะไร อยู่ ดังนี้
นี้พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เจโตวิมุตติมีอารมณ์ว่าไม่มีอะไร .

เจโตวิมุตติมีอารมณ์อันว่าง เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไปสู่ปากกัฏ ไปสู่โคนไม้กัฏ
ไปสู่เรือนว่างกัฏ พิจารณาเห็นว่า สิ่งนี้ว่างจากตนบ้าง จากสิ่งที่เนื่องด้วยตนเอง ดังนี้ นี้พระ
ผู้มีพระภาคตรัสว่า เจโตวิมุตติมีอารมณ์อันว่าง .

เจโตวิมุตติมีอารมณ์อันไม่มีนิมิต เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ บรรลเจโตสมาธิอัน
ไม่มีนิมิต เพราะไม่มนสิการถึงนิมิตทั้งปวงอยู่ นี้พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเจโตวิมุตติมีอารมณ์อันไม่มี
นิมิต .

ดูกุรผู้มีอายุ นี้แลปริยายที่บังว่า ธรรมเหล่านี้ มีอรรถต่างกัน และมีพยัญชนะต่างกัน .
ก็ปริยายที่บังว่า ธรรม ๔ อย่างเหล่านี้ มีอรรถอย่างเดียวกัน ต่างกันเพียงพยัญชนะเท่านั้นเป็น
ไฉน? รากะอันหาประมาณ โทสะอันหาประมาณ โมหะอันหาประมาณ รากะเป็นต้นนั้น อันภิกษุ
ผู้ซึณาสพละเสียแล้ว มีรากอันตัดขาดแล้วทำไม่ให้มีที่ต้งตั้งว่าต้นตาลแล้ว ทำไม่ให้มีต่อไปแล้ว
มีความไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา . เจโตวิมุตติอันไม่กำเริบ ท่านกล่าวว่า เลิศกว่าเจโตวิมุตติมี
อารมณ์ไม่มีประมาณทั้งหมด เจโตวิมุตติอันไม่กำเริบนั้นแล ว่างจากรากะ ว่างจากโทสะ ว่างจาก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
โมหะ . รากะอันเป็นเครื่องกังวล โทสะอันเป็นเครื่องกังวล โมหะอันเป็นเครื่องกังวล รากะเป็น
ต้นนั้น อณิกษุผู้ซึ่งณาสพละเสียแล้ว มีรากอันตัดขาดแล้ว ทำให้มีที่ตั้งตั้งว่าต้นตาลแล้ว
ทำให้มีต่อไปแล้ว มีความไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา . เจโตวิมุตติอันไม่กำเริบ ท่านกล่าวว่า
เลิศกว่าเจโตวิมุตติอันมีอารมณ์ว่าไม่มีอะไร ทั้งหมด . เจโตวิมุตติอันไม่กำเริบนั่นแล วางจากรากะ
วางจากโทสะ วางจากโมหะ . รากะอันทำนินมิต โทสะอันทำนินมิต โมหะอันทำนินมิต รากะเป็นต้น
นั้น อณิกษุผู้ซึ่งณาสพละเสียแล้ว มีรากอันตัดขาดแล้ว ทำให้มีที่ตั้งตั้งว่าต้นตาลแล้ว ทำให้
มีต่อไปแล้ว มีความไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา . เจโตวิมุตติอันไม่กำเริบ ท่านกล่าวว่า
เลิศกว่าเจโตวิมุตติอันมีอารมณ์อื่น ไม่มีนินมิต เจโตวิมุตติอันไม่กำเริบนั่นแลวางจากรากะ วางจากโทสะ
วางจากโมหะ .

ดูกรผู้มีอายุ นี้แลปริยายที่บ่งว่า ธรรมเหล่านี้ มีอรรถอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่เพียง
พยัญชนะเท่านั้น .

ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวแก้ปัญหานี้แล้ว ท่านพระมหาโกฏฐิกะขึ้นชมยินดีภาษิตของท่าน
พระสารีบุตร ฉะนี้แล .

จบ มหาเวทัลลสูตร ที่ ๓

๔. จุฬเวทัลลสูตร

การสนทนาธรรมที่ทำให้เกิดปิติ

[๔๐๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเวฬุวัน อันเป็นสถานที่ให้เหยื่อแก่กระแต
เขตพระนครราชคฤห์ . ครั้นนั้น วิสาขอุบาสกเข้าไปหาธรรมทินนาภิกษุถึงที่อยู่ อภิวัตแล้ว
นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

เรื่องสักกายทิฎฐิ

[๔๐๖] วิสาขอุบาสกครั้งนั่งแล้ว ได้ถามธรรมทินนาภิกษุว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า พระ-

*ผู้มีพระภาคตรัสว่า สักกายะ สักกายะ ดังนี้ ธรรมอะไรที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สักกายะ?

ธรรมทินนาภิกษุตอบว่า ดูกรวิสาขะผู้มีอายุ อุปาทานขันธ ๕ คือรูปุปาทานขันธ ๑

เวทนาอุปาทานขันธ ๑ สัญญาอุปาทานขันธ ๑ สังขารุปาทานขันธ ๑ วิญญาณูปาทานขันธ ๑ อุปาทาน
ขันธ ๕ นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สักกายะ .

วิสาขอุบาสก ขึ้นชม อนโมทนา ภาษิตของธรรมทินนาภิกษุว่า ถูกละพระแม่เจ้า ดังนี้
แล้ว ได้ถามปัญหาต่อไปว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สักกายสมุทัย สักกาย-

*สมุทัย ดังนี้ ธรรมอะไรที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าสักกายสมุทัย?

ธ. ดูกรวิสาขะผู้มีอายุ ตัณหาอันทำให้เกิดในภพใหม่ สหระคตด้วยความกำหนดยินดี
เพิลิตเพิลินยังในอารมณ์นั้นๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ตัณหานี้แล พระผู้มีพระ-

*ภาคตรัสว่า สักกายสมุทัย .

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สักกายนิโรธ สักกายนิโรธดังนี้ ธรรมอะไร
ที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สักกายนิโรธ?

ธ. ดูกรวิสาขะผู้มีอายุ ความดับด้วยความคลายกำหนด ไม่มีเหลือ ความสละ ความสละ
คืน ความปล่อย ความไม่พัวพัน ด้วยตัณหานั้น นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สักกายนิโรธ .

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สักกายนิโรธคามินีปฏิปทา สักกายนิ-

*โรธคามินีปฏิปทา ดังนี้ ธรรมอะไรที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สักกายนิโรธคามินีปฏิปทา?

ธ. ดูกรวิสาขะผู้มีอายุ อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ ปัญญาอันเห็นชอบ ๑ ความดำริชอบ ๑
วาจาชอบ ๑ ทำการงานชอบ ๑ เลี้ยงชีวิตชอบ ๑ ความเพียรชอบ ๑ ความระลึกชอบ ๑ ความ
ตั้งจิตไว้ชอบ ๑ นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สักกายนิโรธคามินีปฏิปทา .

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า อุปาทานกับอุปาทานขันธทั้ง ๕ เป็นอันเดียวกัน หรืออุปาทาน
เป็นอย่างอื่นจากอุปาทานขันธทั้ง ๕?

ธ. ดูกรวิสาขะผู้มีอายุ อุปาทานกับอุปาทานขันธทั้ง ๕ หาใช่อันเดียวกัน ไม่
อุปาทานเป็นอย่างอื่นจากอุปาทานขันธทั้ง ๕ ก็หาใช่ไม่ ความกำหนดพอใจในอุปาทานขันธทั้ง ๕
เป็นอุปาทาน ในอุปาทานขันธทั้ง ๕ นั้น .

[๔๐๗] วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า ก็สักกายทิฎฐิมีได้อย่างไร?

ธ. ดูกรวิสาขะผู้มีอายุ ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับในโลกนี้ ไม่ได้เห็นพระอริยะไม่ฉลาด
ในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้ฝึกในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็นสัปปุรุษ ไม่ฉลาดในธรรม
ของสัปปุรุษ ไม่ได้ฝึกในธรรมของสัปปุรุษ ย่อมตามเห็นรูป โดยความเป็นตนบ้าง ตามเห็น
ตนว่ามีรูปบ้าง ตามเห็นรูปเป็นตนบ้าง ตามเห็นตนในรูปบ้าง ย่อมตามเห็นเวทนา . . . ย่อมตามเห็น
สัญญา . . . ย่อมตามเห็นสังขารทั้งหลาย . . . ย่อมตามเห็นวิญญาณ โดยความเป็นตนบ้าง ตามเห็น
ตนว่ามีวิญญาณบ้าง ตามเห็นวิญญาณในตนบ้าง ตามเห็นตนในวิญญาณบ้าง อย่างนี้แล
สักกายทิฎฐิจึงมีได้ .

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า ก็อย่างไรสักกายทิฎฐิจึงจะไม่มี?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก

ธ. ดูกรวิสาขะผู้มีอายุ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้วในธรรมวินัยนี้ ได้เห็นพระอริยะ จลลิตในธรรมของพระอริยะ ผึกดีแล้วในธรรมของพระอริยะ ได้เห็นสัปปบุรุษ จลลิตในธรรมของสัปปบุรุษ ผึกดีแล้วในธรรมของสัปปบุรุษ ย่อมไม่ตามเห็นรูป โดยความเป็นตนบ้าง ไม่ตามเห็นตนว่ามีรูปบ้าง ไม่ตามเห็นรูปในตนบ้าง ไม่ตามเห็นตนในรูปบ้าง ย่อมไม่ตามเห็นเวทนา . . . ย่อมไม่ตามเห็นสัญญา . . . ย่อมไม่ตามเห็นสังขารทั้งหลาย . . . ย่อมไม่ตามเห็นวิญญาณ โดยความเป็นตนบ้าง ไม่ตามเห็นตนว่ามีวิญญาณบ้าง ไม่ตามเห็นวิญญาณในตนบ้าง ไม่ตามเห็นตนในวิญญาณบ้าง อย่างนี้แล สักกายทิฏฐิจึงจะไม่มี.

เรื่องมรรค ๘ กับขั้นที่ ๓

[๕๐๘] วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า กौरยิมรรคมองค์ ๘ ไฉน?

ธ. ดูกรวิสาขะผู้มีอายุ อริยมรรคมองค์ ๘ นี้ คือ ปัญญาอันเห็นชอบ ๑ ความดำริชอบ ๑ วาจาชอบ ๑ ทำการงานชอบ ๑ เลี้ยงชีวิตชอบ ๑ ความเพียรชอบ ๑ ความระลึกชอบ ๑ ความตั้งจิตไว้ชอบ ๑.

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า กौरยิมรรคมองค์ ๘ เป็นสังขตะหรือเป็นอสังขตะ?

ธ. ดูกรวิสาขะผู้มีอายุ อริยมรรคมองค์ ๘ เป็นสังขตะ.

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า ขั้นที่ ๓ (กองศีล กองสมาธิ กองปัญญา) พระผู้มีพระภาค ทรงสงเคราะห์ด้วยอริยมรรคมองค์ ๘ หรือว่าอริยมรรคมองค์ ๘ พระผู้มีพระภาคทรงสงเคราะห์ด้วยขั้นที่ ๓.

ธ. ดูกรวิสาขะผู้มีอายุ ขั้นที่ ๓ พระผู้มีพระภาคไม่ทรงสงเคราะห์ด้วยอริยมรรคมองค์ ๘ ส่วนอริยมรรคมองค์ ๘ พระผู้มีพระภาคทรงสงเคราะห์ด้วยขั้นที่ ๓ คือ วาจาชอบ ๑ ทำการงานชอบ ๑ เลี้ยงชีวิตชอบ ๑ ทรงสงเคราะห์ด้วยศีลขั้นที่ ๓ ความเพียรชอบ ๑ ความระลึกชอบ ๑ ความตั้งจิตไว้ชอบ ๑ ทรงสงเคราะห์ด้วยสมาธิขั้นที่ ๓ ปัญญาอันเห็นชอบ ๑ ความดำริชอบ ๑ ทรงสงเคราะห์ด้วยปัญญาขั้นที่ ๓.

เรื่องสมาธิและสังขาร

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า กौरยิมรรคมองค์ ๘ เป็นสมาธิ ธรรมเหล่าใด เป็นนิมิตของสมาธิ ธรรมเหล่าใด เป็นเครื่องอุดหนุนสมาธิ การทำให้สมาธิเจริญ เป็นอย่างไร?

ธ. ดูกรวิสาขะผู้มีอายุ ความที่จิตมีอารมณ์เป็นอย่างเดียว เป็นสมาธิ สติปัฏฐาน ๔ เป็นนิมิตของสมาธิ สัมมปธาน ๔ เป็นเครื่องอุดหนุนสมาธิความเสพคุณ ความเจริญ ความทำให้มากซึ่งธรรมเหล่านั้นแหละ เป็นการทำให้สมาธิเจริญ.

[๕๐๙] วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า กौरยิมรรคมองค์ ๘ มีเท่าไร?

ธ. ดูกรวิสาขะผู้มีอายุ สังขารเหล่านี้ มี ๓ ประการคือ กายสังขาร วีสังขาร จิตตสังขาร.

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า กौरยิมรรคมองค์ ๘ เป็นอย่างไร วีสังขารเป็นอย่างไร จิตตสังขารเป็นอย่างไร?

ธ. ดูกรวิสาขะผู้มีอายุ ลมหายใจออกและลมหายใจเข้า เป็นกายสังขาร วิตกและวิจารณ์ เป็นวีสังขาร สัญญาและเวทนา เป็นจิตตสังขาร.

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า กौरยิมรรคมองค์ ๘ เกิดไร ลมหายใจออกและลมหายใจเข้า จึงเป็นกายสังขาร วิตกและวิจารณ์ จึงเป็นวีสังขาร สัญญาและเวทนา จึงเป็นจิตตสังขาร?

ธ. ดูกรวิสาขะผู้มีอายุ ลมหายใจออกและลมหายใจเข้าเหล่านี้ เป็นธรรมมีในกาย เนื่องด้วยกาย ฉะนั้น ลมหายใจออกและลมหายใจเข้า จึงเป็นกายสังขาร บุคคลย่อมตรึก ย่อมตรองก่อนแล้ว จึงเปล่งวาจา ฉะนั้น วิตกและวิจารณ์ จึงเป็นวีสังขาร สัญญาและเวทนา เป็นธรรมมีในจิต เนื่องด้วยจิต ฉะนั้น สัญญาและเวทนา จึงเป็นจิตตสังขาร.

เรื่องสัญญาเวทยัตนิโรธ

[๕๑๐] วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า กौरยิมรรคมองค์ ๘ การเข้าสัญญาเวทยัตนิโรธ เป็นอย่างไร?

ธ. ดูกรวิสาขะผู้มีอายุ ภิกษุผู้เข้าสัญญาเวทยัตนิโรธ มิได้มีความคิดอย่างนี้ว่า เราจักเข้าสัญญาเวทยัตนิโรธ ว่าเรากำลังเข้าสัญญาเวทยัตนิโรธอยู่ ว่าเราเข้าสัญญาเวทยัตนิโรธแล้ว ก็แต่ความคิดอันนำเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้น อันท่านให้เกิดแล้วตั้งแต่แรก.

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า กौरยิมรรคมองค์ ๘ เมื่อภิกษุเข้าสัญญาเวทยัตนิโรธ ธรรม คือ กายสังขาร วีสังขาร จิตตสังขาร อย่างไหน ย่อมดับไปก่อน?

ธ. ดูกรวิสาขะผู้มีอายุ เมื่อภิกษุเข้าสัญญาเวทยัตนิโรธ วีสังขารดับก่อน ต่อจากนั้น กายสังขารก็ดับ จิตตสังขารดับทีหลัง.

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า กौरยิมรรคมองค์ ๘ การออกจากสัญญาเวทยัตนิโรธสมาบัติ เป็นอย่างไร?

ธ. ดูกรวิสาขะผู้มีอายุ ภิกษุผู้ออกจากสัญญาเวทยัตนิโรธสมาบัติ มิได้มีความคิดอย่าง-
*นี้ว่า เราจักออกจากสัญญาเวทยัตนิโรธสมาบัติ ว่าเรากำลังออกจากสัญญาเวทยัตนิโรธสมาบัติว่าเราออกจากสัญญาเวทยัตนิโรธสมาบัติแล้ว ก็แต่ความคิดอันนำเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้น อันท่านให้เกิดแล้วแต่แรก.

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า กौरยิมรรคมองค์ ๘ เมื่อภิกษุออกจากสัญญาเวทยัตนิโรธสมาบัติ ธรรมคือกายสัง-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก

* ขาร วสิสังขาร จิตตสังขาร อย่างไหน เกิดขึ้นก่อน .

ธ. ดุรวีสาชะผู้มีอายุ เมื่อภิกษุออกจากสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ จิตตสังขารเกิดขึ้นก่อน ต่อจากนั้นกายสังขารก็เกิดขึ้น วสิสังขารเกิดขึ้นทีหลัง .

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า ก็ผัสสะเท่าไร ย่อมถูกต้องภิกษุผู้ออกแล้วจากสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ?

ธ. ดุรวีสาชะผู้มีอายุ ผัสสะ ๓ ประการ คือ ผัสสะชื่อสัญญาตะ (รู้สึกว่าง) ผัสสะชื่ออนิมิตตะ (รู้สึกว่าไม่มีนิมิต) และผัสสะชื่ออัปณิหิตะ (รู้สึกว่าไม่มีที่ตั้ง) ย่อมถูกต้องภิกษุผู้ออกแล้วจากสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ .

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า ก็ภิกษุผู้ออกแล้วจากสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ มีจิตน้อมไปในธรรมอะไร โอนไปในธรรมอะไร เอนไปในธรรมอะไร?

ธ. ดุรวีสาชะผู้มีอายุ ภิกษุผู้ออกแล้วจากสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ มีจิตน้อมไปในวิเวก โอนไปในวิเวก เอนไปในวิเวก .

เรื่องเวทนา

[๕๑๑] วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า เวทนามีเท่าไร?

ธ. ดุรวีสาชะผู้มีอายุ เวทนามี ๓ ประการ คือ สุขเวทนา ๑ ทุกขเวทนา ๑ อทุกขมสุขเวทนา ๑ .

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า ก็สุขเวทนาเป็นอย่างไร ทุกขเวทนาเป็นอย่างไร อทุกขมสุขเวทนาเป็นอย่างไร?

ธ. ดุรวีสาชะผู้มีอายุ ความสวเอารมณ์ที่เป็นสุขสำราญ อันเป็นไปทางกาย หรือเป็นไปทางจิต นี่เป็นสุขเวทนา ความสวเอารมณ์ที่เป็นทุกข์ไม่สำราญ อันเป็นไปทางกาย หรือเป็นไปทางจิต นี่เป็นทุกขเวทนา ความสวเอารมณ์ที่มีโทษความสำราญ และมีโทษความไม่สำราญ (เป็นส่วนกลางมีโทษมีสุขมีทุกข์) อันเป็นไปทางกาย หรือเป็นไปทางจิต นี่เป็นอทุกขมสุขเวทนา .

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า ก็สุขเวทนา เป็นสุขเพราะอะไร เป็นทุกข์เพราะอะไร?

ธ. ดุรวีสาชะผู้มีอายุ สุขเวทนา เป็นสุขเพราะตั้งอยู่ เป็นทุกข์เพราะแปรไป ทุกขเวทนา เป็นทุกข์เพราะตั้งอยู่ เป็นสุขเพราะแปรไป อทุกขมสุขเวทนา เป็นสุขเพราะรู้ชอบ เป็นทุกข์เพราะรู้ผิด .

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า ก็อนัสสียอะไร ตามนอนอยู่ในสุขเวทนา อนัสสียอะไร ตามนอนอยู่ในทุกขเวทนา อนัสสียอะไร ตามนอนอยู่ในอทุกขมสุขเวทนา?

ธ. ดุรวีสาชะผู้มีอายุ รากานัสสีย ตามนอนอยู่ในสุขเวทนา ปฏิฆานัสสีย ตามนอนอยู่ในทุกขเวทนา อวิชขานัสสียตามนอนอยู่ในอทุกขมสุขเวทนา .

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า ก็รากานัสสียตามนอนอยู่ในสุขเวทนาทั้งหมด ปฏิฆานัสสียตามนอนอยู่ในทุกขเวทนาทั้งหมด อวิชขานัสสียตามนอนอยู่ในอทุกขมสุขเวทนาทั้งหมด หรือหนอแล?

ธ. ดุรวีสาชะผู้มีอายุ รากานัสสีย ตามนอนอยู่ในสุขเวทนาทั้งหมด หามิได้ ปฏิฆานัสสีย ตามนอนอยู่ในทุกขเวทนาทั้งหมด หามิได้ อวิชขานัสสีย ตามนอนอยู่ในอทุกขมสุขเวทนาทั้งหมด หามิได้ .

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า ก็ธรรมอะไรจะพึงจะได้ในสุขเวทนา ธรรมอะไร จะพึงจะได้ในทุกขเวทนา ธรรมอะไรจะพึงจะได้ในอทุกขมสุขเวทนา?

ธ. ดุรวีสาชะผู้มีอายุ รากานัสสียจะพึงจะได้ในสุขเวทนา ปฏิฆานัสสีย จะพึงจะได้ในทุกขเวทนา อวิชขานัสสียจะพึงจะได้ในอทุกขมสุขเวทนา .

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า ก็รากานัสสียจะพึงจะเสียได้ในสุขเวทนาทั้งหมด ปฏิฆานัสสียจะพึงจะเสียได้ในทุกขเวทนาทั้งหมด อวิชขานัสสียจะพึงจะเสียได้ในอทุกขมสุขเวทนาทั้งหมด หรือหนอแล?

ธ. ดุรวีสาชะผู้มีอายุ รากานัสสียจะพึงจะเสียได้ในสุขเวทนาทั้งหมด หามิได้ ปฏิฆานัสสียจะพึงจะเสียได้ในทุกขเวทนาทั้งหมด หามิได้ อวิชขานัสสียจะพึงจะเสียได้ในอทุกขม-

* สุขเวทนาทั้งหมด หามิได้ ดุรวีสาชะผู้มีอายุ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตกมีวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ ย่อมละราคด้วยปฐมฌานนั้น รากานัสสีย มิได้ตามนอนอยู่ในปฐมฌานนั้น อนึ่ง ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นอยู่ว่า เมื่อไร เราจะได้บรรลวยตนะที่พระอริยะทั้งหลายบรรลแล้วอยู่ในบัดนี้ ดังนี้ เมื่อภิกษุนั้นเข้าไปตั้งความปรารถนาในวิโมกข์ทั้งหลายอันเป็นอนัตตธรรมอย่างนี้ โทมัสย่อมเกิดขึ้น เพราะความปรารถนาเป็นปัจจัย ท่านละปฏิฆะได้ด้วยความโทมัสนั้น ปฏิฆานัสสียมิได้ตามนอนอยู่ในความโทมัสนั้น อนึ่ง ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ บรรลุตตถฌานอันไม่มีทุกข์ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัส โทมัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ ย่อมละอวิชชาได้ด้วยจตุตถฌานนั้น อวิชขานัสสียมิได้ตามนอนอยู่ในจตุตถฌานนั้น .

[๕๑๒] วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า ก็อะไรเป็นส่วนเปรียบแห่งสุขเวทนา?

ธ. ดุรวีสาชะผู้มีอายุ ราคะเป็นส่วนเปรียบแห่งสุขเวทนา .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์

- วิ. อะไรเป็นส่วนเปรียบแห่งทุกขเวทนา?
- ธ. ปฏิมะเป็นส่วนเปรียบแห่งทุกขเวทนา .
- วิ. อะไรเป็นส่วนเปรียบแห่งอทุกขมสุขเวทนา?
- ธ. อวิชาเป็นส่วนเปรียบแห่งอทุกขมสุขเวทนา .
- วิ. อะไรเป็นส่วนเปรียบแห่งอวิชา?
- ธ. วิชาเป็นส่วนเปรียบแห่งอวิชา .
- วิ. อะไรเป็นส่วนเปรียบแห่งวิชา?
- ธ. วมติเป็นส่วนเปรียบแห่งวิชา .
- วิ. อะไรเป็นส่วนเปรียบแห่งวมติ?
- ธ. นิพพานเป็นส่วนเปรียบแห่งวมติ?
- วิ. อะไรเป็นส่วนเปรียบแห่งนิพพาน?

ธ. ดุกรวิสาขะผู้มีอายุ ท่านล่วงเลยปัญหาเสียแล้ว ไม่อาจถือเอาส่วนสุดแห่งปัญหาได้ ดุกรวิสาขะผู้มีอายุ เพราะพรหมจรรย์ยังลงในพระนิพพาน มีพระนิพพานเป็นที่ถึงในเบื้องหน้า มีพระนิพพานเป็นที่สุด ถ้าท่านจำนงอยู่ ก็พึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทูลถามเนื้อความนี้เถิด พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์แก่ท่านอย่างใด ท่านพึงจำทรงพระพยากรณ์นั้นไว้ อย่างนั้นเถิด .

วิสาขอุบาลสกรรเสริฐธรรมทินนาภิกษุณี

[๕๑๓] ลำดับนั้น วิสาขอุบาล ขึ้นชม อนโมทนา ภาสิตของธรรมทินนาภิกษุณี แล้ว ลุกจากอาสนะ อภิวัธธรรมทินนาภิกษุณี ทำประทักษิณแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลเรื่องที่ตนสนทนากับธรรมทินนาภิกษุณีให้ทรงทราบทุกประการ .

เมื่อวิสาขอุบาลกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาค จึงตรัสว่า ดุกรวิสาขะ ธรรมทินนาภิกษุณีเป็นบัณฑิต มีปัญญามาก แมหาก ท่านพึงสอบถามเนื้อความนั้นกะเรา แม้เราก็พึงพยากรณ์เนื้อความนั้น เหมือนที่ธรรมทินนาภิกษุณี พยากรณ์แล้ว เนื้อความแห่งพยากรณ์นั้นเป็นดังนั้นแน่แล ท่านพึงจำทรงไว้ อย่างนั้นเถิด .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพจน์นี้แล้ว วิสาขอุบาล ขึ้นชม ยินดี พระภาสิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฉะนั้นแล .

จบ จุฬเวททีลสูตร ที่ ๔

๕. จุฬารธรรมสมาทานสูตร

ว่าด้วยธรรมสมาทาน ๕

[๕๑๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่วิหารเชตวัน อารามของท่าน อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดุกรภิกษุทั้งหลาย . ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว .

[๕๑๕] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า ดุกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมสมาทานนี้มี ๔ อย่าง ๔ อย่างเป็นไฉน ธรรมสมาทานที่มีสุขในปัจจุบัน แต่มีทุกข์เป็นวิบากต่อไปก็มี ธรรมสมาทานที่มีทุกข์ในปัจจุบัน และมีทุกข์เป็นวิบากต่อไปก็มี ธรรมสมาทานที่มีสุขในปัจจุบัน และมีสุขเป็นวิบากต่อไปก็มี .

[๕๑๖] ดุกรภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมสมาทานที่มีสุขในปัจจุบัน แต่มีทุกข์เป็นวิบากต่อไปเป็นไฉน? ดุกรภิกษุทั้งหลาย มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า โทษในกามทั้งหลายมิได้มี สมณพราหมณ์พวกนั้น ย่อมถึงความเป็นผู้ติ่มในกามทั้งหลาย . ย่อมบำเรอกับพวกนางปริพาชิกาที่เกล้ามวยผมและกล่าวอย่างนี้ว่า ไฉนท่านพระสมณพราหมณ์พวกนั้น เห็นภัยในอนาคตในกามทั้งหลาย จึงกล่าวการละกามทั้งหลาย บัญญัติความกำหนดรู้กามทั้งหลาย (อันที่จริง) การสัมผัสที่แขนมีขนอ่อนนุ่มแห่งนางปริพาชิกานี้ นำให้เกิดสุข ดังนี้แล้ว ก็ถึงความเป็นผู้ติ่มในกามทั้งหลาย . สมณพราหมณ์เหล่านั้น ครั้นถึงความเป็นผู้ติ่มในกามทั้งหลายแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก . เสวยทุกขเวทนา หยาบ เผ็ดร้อน ในที่ที่ตนเกิดนั้น และกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านสมณพราหมณ์พวกนั้น เห็นภัยในอนาคตในกามทั้งหลายนี้แหละ จึงกล่าวการละกามทั้งหลาย บัญญัติความกำหนดรู้กามทั้งหลาย พวกเรานี้ ย่อมเสวยทุกขเวทนา หยาบ เผ็ดร้อน เพราะกามเป็นปัจจัย . ดุกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบ-
* เหมือนลูกสุกแห่งเครือถามาลว่า (ย่านชายหรืออย่างชาย) พึ่งแตกในเดือนท้ายฤดูร้อน . พืชแห่งเครือถามาลว่านั้น ตกถึงที่โคนต้นสาละต้นใดต้นหนึ่ง เทวดาผู้สิงอยู่ที่ต้นสาละนั้น กลัวหวาดเสียถึงความสะดุ้ง . พวกอาราม วนเทวดา รุกขเทวดา และพวกเทวดา ที่สิงอยู่ที่ต้นไม้อันเป็นป่าหญ้า และต้นไม้เป็นเจ้าไพร ผู้เป็นมิตรสหาย ญาติสาโลหิต แห่งเทวดาที่สิงอยู่ที่ต้นสาละนั้นต่างก็พากันมาปลอบอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญอย่ากลัวเลย ท่านผู้เจริญอย่ากลัวเลย พืชแห่งเครือถามาลว่านั้น บางทีนกยูงพึงกลืนกินเสีย เนื้อพืชก็ตายกินเสีย ไฟป่าพึงไหม้เสีย พวกทำงานในป่าพึง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
 ถอนเสีย ปลวกฟังกัดเสีย หรือไม่เป็นพืชต่อไป . แต่พืชแห่งเครือเถาวัลวานั้น นกยูงก็ไม่
 กลืนกิน เนื้อก็ไม่เคี้ยวกิน ไฟป่าก็ไม่ไหม้ พวกทำกรางงานในป่าก็ไม่ถอน ปลวกไม่กัด ยังคง
 เป็นพืชต่อไป . ถูกเมฆฝนตรครดเข้าแล้วก็งอกขึ้นโดยดี . เป็นเครือเถาวัลวานเล็ก อ่อน มีย่านห้อยย้อย
 เข้าไปอาศัยต้นสาละนั้น . เทวดาที่สิงอยู่ที่ต้นสาละนั้นจึงกล่าวว่า โฉนพวกท่าน อารามเทวดา
 วนเทวดา รุกขเทวดา และเทวดาที่สิงอยู่ที่ต้นไม้อื่นเป็นป้าพญาและต้นไม้เป็นเจ้าไพร ผู้เป็น
 มิตรสหาย ญาติสาโลหิต จึงเห็นภัยในอนาคตในเพราะพืชแห่งเครือเถาวัลวาน พวกก็มาปลอบ
 อย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญอย่ากลัวเลย ท่านผู้เจริญอย่ากลัวเลย พืชแห่งเครือเถาวัลวานนั้น บางที
 นกยูงฟังกลิ้นกินเสีย เนื้อฟังกี้ยวกินเสีย ไฟป่าฟิงไหม้เสีย พวกทำกรางงานในป่าฟิงถอนเสีย
 ปลวกฟังกัดเสีย หรือไม่เป็นพืชต่อไป เครือเถาวัลวานนี้ เล็กอ่อน มีย่านห้อยย้อยอยู่ มีสัมผัส
 นำความสุขมาให้ . เครือเถาวัลวานนั้นเข้าพันต้นสาละนั้น . ครั้นเข้าพันแล้ว ทำให้เป็นดังร่มอยู่
 ข้างบน ให้แตกเถาอยู่ข้างล่าง ทำลายลำต้นใหญ่ๆ ของต้นสาละนั้นเสีย . เทวดาที่สิงอยู่ที่ต้น
 สาละนั้นก็กล่าวอย่างนี้ว่า พวกท่านอารามเทวดา วนเทวดา รุกขเทวดา และพวกเทวดาที่สิงอยู่
 ที่ต้นไม้อื่นเป็นป้าพญาและต้นไม้เป็นเจ้าไพร เป็นผู้มิตรสหาย ญาติสาโลหิต เห็นภัยในอนาคต
 ในเพราะพืชแห่งเครือเถาวัลวานนี้ จึงพากันมาปลอบอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญอย่ากลัวเลย ท่านผู้
 เจริญอย่ากลัวเลย พืชแห่งเครือเถาวัลวานนั้น บางทีนกยูงฟังกลิ้นกินเสีย เนื้อฟังกี้ยวกินเสีย
 ไฟป่าฟิงไหม้เสีย พวกทำกรางงานในป่าฟิงถอนเสีย ปลวกฟังกัดเสีย หรือไม่เป็นพืชต่อไป
 เรานั้นแสวงทุกขเวทนาหยาบ เผ็ดร้อน เพราะพืชแห่งเครือเถาวัลวานเป็นเหตุจันใด . ดูกรภิกษุ
 ทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า โทษในกามทั้งหลายมิได้มี
 จึงถึงความเป็นผู้ดีในกามทั้งหลาย บำเรอกับพวกนางปริพาชกาที่กล่าวมาย่อม . และกล่าวอย่างนี้
 ว่า โฉนท่านสมณเหล่านั้น จึงเห็นภัยในอนาคตในกามทั้งหลาย กล่าวการละกามทั้งหลาย บัญญัติ
 ความกำหนดรู้ในกามทั้งหลายว่า อันที่จริงการสัมผัสที่แขนมีขนอ่อนนุ่มแห่งนางปริพาชกา
 นำให้เกิดสุข จึงถึงความเป็นผู้ดีในการกามทั้งหลาย . ครั้นถึงความเป็นผู้ดีในกามทั้งหลายแล้ว
 เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ก็เข้าถึงอบาย ทคติ วินิบาต นรก . ย่อมแสวงทุกขเวทนา
 หยาบ เผ็ดร้อน ในที่ที่ตนเกิดนั้น และกล่าวในที่นั้นอย่างนี้ว่า ท่านสมณพราหมณ์เหล่านั้น
 เห็นภัยในอนาคตในกามทั้งหลายนี้ จึงกล่าวการละกามทั้งหลาย บัญญัติความกำหนดรู้กาม
 ทั้งหลายว่า พวกเราใน ย่อมแสวงทุกขเวทนาหยาบ เผ็ดร้อน เพราะกามเป็นปัจจัย ก็จันนั้น
 เหมือนกันดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมสมทานนี้ เรากล่าวว่า มีสุขในปัจจุบัน แต่มีทุกข์เป็นวิบาก
 ต่อไป .

[๔๑๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมสมทานที่มีทุกข์ในปัจจุบัน และมีทุกข์เป็นวิบาก
 ต่อไป เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปริพาชกบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เปลือยกาย ปลอมมารยาท
 ดิเสส [ยืนถ้ายอจระ ปัสสาวะ แล้วก็กิน] เชิดจ้อจระที่ถ้ายด้วยมือ ไม่รับศึกษาตามที่เขา-
 *เชิญให้รับ ไม่หยุดตามที่เขาเชิญให้หยุด ไม่ยินดีศึกษาที่เขาแนะนำให้ ไม่ยินดีศึกษาที่เขาเจาะจงให้
 ไม่ยินดีการนิมนต์ ไม่รับศึกษาที่เขาให้แต่ปากหม้อ ไม่รับศึกษาที่เขาให้แต่ปากกระเช้า ไม่รับ
 ศึกษาในที่มรณ มีสาก หรือมีท่อนไม้คั่นในระหว่าง ไม่รับศึกษาของคน ๒ คนที่กำลังกินอยู่
 ไม่รับศึกษาของหญิงมีครรภ์ ของหญิงที่กำลังให้ลูกตมนม ของหญิงผู้คลอเคลียบุรุษ ไม่รับศึกษา
 ที่เขานัดกันทำ ในที่ที่เขาเลี้ยงสุนัข ไม่รับศึกษาในที่มิหุเมลงวันตอม ไม่รับปลา ไม่รับเนื้อ
 ไม่ดื่มสุรา ไม่ดื่มเมรัย ไม่ดื่มน้ำหมักต้องรับศึกษาที่เรือนแห่งเดียว เฉพาะคำเดียวบ้าง รับประทานอาหาร
 รับประทานอาหารอย่างเดียวบ้าง สองอย่างบ้าง ฯลฯ รับประทานอาหารที่เก็บค้างไว้วันหนึ่งบ้าง
 สองวันบ้าง ฯลฯ เจ็ดวันบ้าง เป็นผู้หมั่นประกอบเนื้อๆ ในการกินกัถที่เวียนมาตลอดทั้งเดือน
 แม้เช่นนี้ ด้วยประการฉะนี้อยู่ ปริพาชกนั้น กินผักดองกินข้าวฟ่าง กินลูกเต๋ยกินกากข้าว
 กินสาหร่าย กินรำ กินข้าวตัง กินข้าวใหม่ กินหญ้า กินโคมัย กินเหง้าไม้และผลไม้ในป่า
 กินผลไม้ที่หล่นเอง เลี้ยงอัตภาพปริพาชกนั้น ครองผ้าปอ ครองผ้าที่มีวัดถูปนกัน ครองผ้าฝั
 ครองผ้าที่เขา ทั้งครองผ้าเปลือกไม้ ครองหนังเสือ ครองหนังเสือที่มีเล็บ ครองผ้าคารอง ครอง-
 *แผ่นผ้าที่ครองด้วยเปลือกไม้ ครองผ้ากัมพลที่ทำด้วยผมมนุษย์ ครองผ้าที่ครองด้วยขนปิกนกเค้า
 เป็นผู้ถอนผมและหนวด หมั่นประกอบเนื้อๆ ในการถอนผมและหนวด ยืนในที่สูง ห้าม
 อาสนะเป็นผู้เดินกระโหย่ง ประกอบความเพียรในการกระโหย่ง นอนบนขวก นอนบนหนาม
 หมั่นประกอบในการลงน้ำวันละ ๓ ครั้งตามประกอบความหมั่นอันทำร่างกาย ให้ลำบากเดือดร้อน
 หลายอย่าง เห็นปานนี้เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาย่อมเข้าถึงอบาย ทคติ วินิบาต นรก
 ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมสมทานนี้ เรากล่าวว่า มีทุกข์ในปัจจุบันและมีทุกข์เป็นวิบากต่อไป .

[๔๑๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมสมทานที่มีทุกข์ในปัจจุบัน และมีทุกข์เป็นวิบากต่อไป
 เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มิราคะกล้าโดยปรกติ ย่อมแสวง-
 *ทุกข์โหม่นสั่นเกิดแต่ระคะเนื้อๆ เป็นผู้มิโสะกล้าโดยปรกติ ย่อมแสวงทุกข์โหม่นสั่นเกิด
 แต่โสะเนื้อๆ เป็นผู้มิโหระกล้าโดยปรกติ ย่อมแสวงทุกข์โหม่นสั่นเกิดแต่โหระเนื้อๆ
 บุคคลนั้นถูกทุกข์บ้าง โทมนัสบ้าง ถูกต้องแล้ว เป็นผู้มิหำนองด้วยน้ำตา ร้องไห้อยู่ แต่
 ประพฤติพรหมจรรย์บริบูรณ์บริสุทธิ์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาย่อมเข้าถึงสุดคติโลก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
สววรรค์ ดุริยภิกขุทั้งหลาย ธรรมสมาทานนี้ เรากล่าวว่า มีทุกข์ในปัจจุบันแต่มีสุขเป็นวิบาก
ต่อไป .

[๕๑๙] ดุริยภิกขุทั้งหลาย ก็ธรรมสมาทานที่มีสุขในปัจจุบัน และมีสุขเป็นวิบากต่อไป
เป็นไฉน? ดุริยภิกขุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ไม่มีราคะกัลลาโดยปรกติ ย่อมไม่
เสวยทุกข์ทมนัสอันเกิดแต่ราคะเนื่องๆ เป็นผู้ไม่มีโทสะกัลลาโดยปรกติ ย่อมไม่เสวยทุกข์ทมนัส
อันเกิดแต่โทสะเนื่องๆ เป็นผู้ไม่มีโมหะกัลลาโดยปรกติ ย่อมไม่เสวยทุกข์ทมนัสอันเกิดแต่
โมหะเนื่องๆ บุคคลนั้นสงัดจากกุกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์มีปีติและสุขอันเกิด
แต่วิเวกอยู่ บรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิต ณ ภายในเป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก
ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ บรรลุตติยฌาน . . . แล้วและอยู่
บรรลุตตตฌาน . . . แล้วและอยู่เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาย่อมเข้าถึงสุคติโลกสววรรค์
ดุริยภิกขุทั้งหลายธรรมสมาทานนี้ เรากล่าวว่า มีสุขในปัจจุบัน และมีสุขเป็นวิบากต่อไป :

ดุริยภิกขุทั้งหลาย ธรรมสมาทานมี ๔ อย่างเหล่านี้แล .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทฺธพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้น ชื่นชม ยินดีพระภาษิตของ
พระผู้มีพระภาคแล้วแล .

จบ อุพฺพธรรมสมาทานสูตร ที่ ๕

๖. มหาธรรมสมาทานสูตร

ว่าด้วยธรรมสมาทาน ๔

[๕๒๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก-

* เคารพฐิ เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดุริยภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว .

[๕๒๑] พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย โดยมากสัตว์ทั้งหลาย มีความ
ปรารถนา มีความพอใจ มีความประสงค์อย่างนี้ว่า โอหนอ ธรรมที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร
ไม่น่าชอบใจ พึงเสื่อมไป ธรรมที่น่าปรารถนาที่น่าใคร ที่น่าชอบใจ พึงเจริญยิ่ง ดังนี้ ดุริยภิกษุ
ทั้งหลาย เมื่อสัตว์เหล่านั้นมีความปรารถนา มีความพอใจ มีความประสงค์อย่างนี้ ธรรมที่ไม่น่า
ปรารถนา ไม่น่าใคร ไม่น่าชอบใจ ย่อมเจริญยิ่ง ธรรมที่น่าปรารถนา ที่น่าใคร ที่น่าชอบใจ
ย่อมเสื่อมไป ดุริยภิกษุทั้งหลาย ในข้อนี้ พวกเธอยอมเข้าใจเหตุนี้ได้อย่างไร?

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลายของพวกข้าพระองค์
มีพระผู้มีพระภาคเป็นต้นเค้า มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พำนัก ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ขอเนื้อความแห่งพระภาษิตนั้น จงแจ่มแจ้งแก่พระผู้มี-

* พระภาคเถิด ภิกษุทั้งหลาย ได้ฟังต่อพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้ .

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น พวกเธอจงฟังจงทำไว้ในใจให้ดี
เราจักกล่าว .

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว .

[๕๒๒] พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับในโลกนี้
ไม่ได้เห็นพระอริยะ ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้ฝึกในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็นสั-

* บุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสัปปบุรุษ ไม่ได้ฝึกในธรรมของสัปปบุรุษ ย่อมไม่รู้จักรัศธรรมที่ควรเสพ
ไม่รู้จักรัศธรรมที่ไม่ควรเสพ ไม่รู้จักรัศธรรมที่ควรคบ ไม่รู้จักรัศธรรมที่ไม่ควรคบ เมื่อไม่รู้จักรัศธรรมที่ควร
เสพ ไม่รู้จักรัศธรรมที่ไม่ควรเสพ ไม่รู้จักรัศธรรมที่ควรคบ ไม่รู้จักรัศธรรมที่ไม่ควรคบ ก็เสพธรรมที่ไม่
ควรเสพ ไม่เสพธรรมที่ควรเสพ คบธรรมที่ไม่ควรคบ ไม่คบธรรมที่ควรคบ ธรรมที่ไม่น่า
ปรารถนา ไม่น่าใคร ไม่น่าชอบใจ ก็เจริญยิ่ง ธรรมที่น่าปรารถนาที่น่าใคร ที่น่าชอบใจ ก็เสื่อม
ไป ข้อนี้ เป็นเพราะเหตุอะไร? เป็นเพราะปุถุชนมิได้รู้ถูกต้อง . ดุริยภิกษุทั้งหลาย ส่วนอริย-
* สาวกผู้สดับแล้ว ได้เห็นพระอริยะ ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ได้ฝึกดีแล้วในธรรมของ
พระอริยะ ได้เห็นสัปปบุรุษฉลาดในธรรมของสัปปบุรุษ ได้ฝึกดีแล้วในธรรมของสัปปบุรุษ รู้จักรัศ
ธรรมที่ควรเสพ รู้จักรัศธรรมที่ไม่ควรเสพ รู้จักรัศธรรมที่ควรคบ รู้จักรัศธรรมที่ไม่ควรคบ เมื่อรู้จักรัศธรรมที่ควร-
* เสพ รู้จักรัศธรรมที่ไม่ควรเสพ รู้จักรัศธรรมที่ควรคบ รู้จักรัศธรรมที่ไม่ควรคบ ก็ไม่เสพธรรมที่ไม่ควรเสพ
เสพธรรมที่ควรเสพ ไม่คบธรรมที่ไม่ควรคบ คบธรรมที่ควรคบ เมื่อไม่เสพธรรมที่ไม่ควรเสพ
เสพธรรมที่ควรเสพ ไม่คบธรรมที่ไม่ควรคบ คบธรรมที่ควรคบ ธรรมที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร
ไม่น่าชอบใจก็เสื่อมไป ธรรมที่น่าปรารถนา ที่น่าใคร ที่น่าชอบใจ ก็เจริญยิ่ง นั่นเป็นเพราะ
เหตุไร? เป็นเพราะอริยสาวกรู้ถูกต้อง .

[๕๒๓] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ธรรมสมาทานนี้มี ๔ อย่าง ๔ อย่างเป็นไฉน? ธรรมสมา-

* ทานที่มีทุกข์ในปัจจุบัน และมีทุกข์เป็นวิบากต่อไปก็มี ธรรมสมาทานที่มีสุขในปัจจุบัน แต่มีทุกข์
เป็นวิบากต่อไปก็มี ธรรมสมาทานที่มีทุกข์ในปัจจุบัน แต่มีสุขเป็นวิบากต่อไปก็มี ธรรมสมาทาน
ที่มีสุขในปัจจุบัน และมีสุขเป็นวิบากต่อไปก็มี .

[๕๒๖] ดุกรักขะทั้งหลาย ก็ธรรมสมาทานที่มีทกขในปัจจุบัน และมีทกขเป็นวิบากต่อไป เป็นไฉน? ดุกรักขะทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นคนฆ่าสัตว์ พร้อมด้วยทกขบ้าง พร้อมด้วยโหมนัสบ้าง ย่อมเสวยทกขโหมนัส เพราะปาณาติบาตเป็นปัจจัย . เป็นคนถือเอาทรัพย์ที่เขามิได้ให้ พร้อมด้วยทกขบ้าง พร้อมด้วยโหมนัสบ้าง ย่อมเสวยทกขโหมนัส เพราะอหินนาทานเป็นปัจจัย เป็นคนประพฤติผิดในกาม พร้อมด้วยทกขบ้าง พร้อมด้วยโหมนัสบ้าง ย่อมเสวยทกขโหมนัส เพราะกาเมสุมิจจาจารเป็นปัจจัย เป็นคนพูดเท็จ พร้อมด้วยทกขบ้าง พร้อมด้วยโหมนัสบ้าง ย่อมเสวยทกขโหมนัส เพราะมุสาวาทเป็นปัจจัย . เป็นคนมีวาจาส่อเสียด พร้อมด้วยทกขบ้าง พร้อมด้วยโหมนัสบ้าง ย่อมเสวยทกขโหมนัส เพราะปิสณาวาจาเป็นปัจจัย . เป็นคนมีวาจาหยาบ พร้อมด้วยทกขบ้าง พร้อมด้วยโหมนัสบ้าง ย่อมเสวยทกขโหมนัส เพราะผรุส-

* โทมัส เพราะสัมผัสปลาคะปี้เป็นปัจจัย . เป็นคนมีอริชฌามาก พร้อมด้วยทุกข์บ้าง พร้อมด้วย โทมัสบ้าง ย่อมเสวยทุกข์โทมัส เพราะอริชฌาเป็นปัจจัย เป็นคนมีจิตพยาบาทพร้อมด้วยทุกข์บ้าง พร้อมด้วยโทมัสบ้าง ย่อมเสวยทุกข์โทมัส เพราะพยาบาทเป็นปัจจัย เป็นคนมีความเห็นผิด พร้อมด้วยทุกข์บ้าง พร้อมด้วยโทมัสบ้าง ย่อมเสวยทุกข์โทมัส เพราะมีฉาถิฏฐิเป็นปัจจัย . เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาย่อมเข้าถึงอบาย หนัตติ พินัตติ นรก ดุรก-

[๔๒๗] ดุริยภิกขุทั้งหลาย ก็กรรมสมาทนที่มีอยู่ในปัจจุบัน แต่มีทุกข์เป็นวิบากต่อไปเป็นไฉน? ดุริยภิกขุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นคนฆ่าสัตว์ พร้อมด้วยสุขบ้าง พร้อมด้วยโสมนัสบ้าง ย่อมเสวยสุขโสมนัส เพราะปาณาติบาตเป็นปัจจัย . เป็นคนถือเอาทรัพย์ที่เขามิได้ให้ พร้อมด้วยสุขบ้าง พร้อมด้วยโสมนัสบ้าง ย่อมเสวยสุขโสมนัส เพราะอทินนาทาน-

* สุขโสมนัส เพราะอภิชาติความเป็นปัจฉิม. เป็นคนมีจิตพหุบาท พร้อมด้วยสุขบ้าง พร้อมด้วยโสมนัสบ้าง พร้อมเสวยสุขโสมนัส พร้อมพหุบาทเป็นปัจฉิม เป็นคนมีภวามเห็นผิด พร้อมด้วยสุขบ้าง พร้อมด้วยโสมนัสบ้าง ย่อมเสวยทุกข์โสมนัส เพราะมีฉันทิฏฐิเป็นปัจฉิม. เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตกเขาย่อมเข้าถึงอภาย ทุกคติ วินินาต นรก. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมสมาทานนี้เรากล่าวว่ามีสขในปัจฉิมัน แต่มีทุกข์เป็นวิบากต่อไป.

*ทุกข์โหม่นัส เพราะการเว้นจากพรสวजाเป็นปัจฉิย . เป็นคนเว้นขาดจากสัมผัสปาลาปะ พร้อมด้วยทุกข์บ้าง พร้อมด้วยโหม่นัสบ้าง ย่อมเสวยทุกข์โหม่นัส เพราะเว้นจากสัมผัสปาลาปะเป็นปัจฉิย . เป็นคนไม่มีอภิขณมาก พร้อมด้วยทุกข์บ้าง พร้อมด้วยโหม่นัสบ้าง ย่อมเสวยทุกข์โหม่นัส เพราะอนภิขณาเป็นปัจฉิย . เป็นคนมีจิตไม่พยาบาท พร้อมด้วยทุกข์บ้าง พร้อมด้วยโหม่นัสบ้าง ย่อมเสวยทุกข์โหม่นัส เพราะการไม่พยาบาทเป็นปัจฉิย เป็นคนมีความเห็นชอบ พร้อมด้วยทุกข์บ้าง พร้อมด้วยโหม่นัสบ้าง ย่อมเสวยทุกข์โหม่นัส เพราะสัมมาทิฎฐิเป็นปัจฉิย . เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาย่อมเข้าถึงสคติโลกสวรรค์ . ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมสมทานนี้ เรากล่าวว่ามีทุกข์ในปัจจุบันแต่มีสุขเป็นวิบากต่อไป .

Page 176

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
* จารเป็นปัจฉิม . เป็นคนเว้นขาดจากมสาวาท พร้อมด้วยสุขบ้าง พร้อมโสมนัสบ้าง ย่อมเสวยสุข
โสมนัส เพราะการเว้นจากมสาวาทเป็นปัจฉิม . เป็นคนเว้นขาดจากปิสถาวาจา พร้อมด้วยสุขบ้าง
พร้อมด้วยโสมนัสบ้าง ย่อมเสวยสุขโสมนัส เพราะการเว้นจากปิสถาวาจา เป็นปัจฉิม . เป็นคน
เว้นขาดจากผรุสวาจา พร้อมด้วยสุขบ้าง พร้อมด้วยโสมนัสบ้าง ย่อมเสวยสุขโสมนัส เพราะ
การเว้นจากผรุสวาจาเป็นปัจฉิม . เป็นคนเว้นขาดจากสัมผัปปลาปะ พร้อมด้วยสุขบ้าง พร้อมด้วย
โสมนัสบ้าง ย่อมเสวยสุขโสมนัส เพราะการเว้นจากสัมผัปปลาปะเป็นปัจฉิม . เป็นคนไม่มี
อภิชฌามาก พร้อมด้วยสุขบ้าง พร้อมด้วยโสมนัสบ้าง ย่อมเสวยสุขโสมนัส เพราะความไม่มี
อภิชฌาเป็นปัจฉิม . เป็นคนมีจิตไม่พยาบาท พร้อมด้วยสุขบ้าง พร้อมด้วยโสมนัสบ้าง ย่อม
เสวยสุขโสมนัส เพราะความไม่พยาบาทเป็นปัจฉิม . เป็นคนมีความเห็นชอบ พร้อมด้วยสุขบ้าง
พร้อมด้วยโสมนัสบ้าง ย่อมเสวยสุขโสมนัส เพราะสัมมาทิฏฐิเป็นปัจฉิม เบื้องหน้าแต่ตายเพราะ
กายแตก เขาย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมสมათานนี้ เรากล่าวว่า
มีสุขในปัจจุบัน และมีสุขเป็นวิบากต่อไป .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมสมათานมี ๔ อย่างเหล่านี้แล .

อุปมา ๕ ข้อ

[๔๓๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนน้ำเต้าขมอันระคนด้วยยาพิษ . บุรุษที่รักชีวิต
ไม่ยอมตาย รักสุขเกลียดทุกข์ มาถึงเข้า ประชุมชนบอกเขาว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ น้ำเต้าขมนี้
ระคนด้วยยาพิษ ถ้าท่านหวังจะดื่ม ก็ดื่มเถิด น้ำเต้าขมนั้น จักไม่ร่อยแกท่านผู้ดื่ม ทั้งสี
ทั้งกลืน ทั้งรส ครั้นท่านดื่มเข้าแล้วจักถึงตาย หรือจักถึงทุกข์ปางตาย . บุรุษนั้นไม่พิจารณาว่า—
* เต้าขมนี้แล้ว ดื่มมิได้วาง . ก็ไม่ร่อย เพราะสีบ้าง กลืนบ้าง รสบ้าง ครั้นดื่มแล้ว ฟุ้งถึงตาย
หรือฟุ้งถึงทุกข์ปางตาย แม้นใจ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวธรรมสมათานนี้ ที่มีทุกข์ในปัจจุบัน
และมีทุกข์เป็นวิบากต่อไป ว่ามีอุปมาฉันนั้น .

[๔๓๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนภาษะน้ำหวานอันนำดื่ม ถึงพร้อมด้วยสี
กลืน และรส แต่ระคนด้วยยาพิษ . บุรุษที่รักชีวิต ไม่ยอมตาย รักสุขเกลียดทุกข์ มาถึงเข้า .
ประชุมชนก็บอกเขาว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ ภาษะน้ำหวานอันนำดื่ม ถึงพร้อมด้วยสี กลืน และรส
แต่ระคนด้วยยาพิษ ถ้าท่านหวังจะดื่ม ก็ดื่มเถิด ภาษะน้ำหวานนั้น จักชอบใจแก่ท่านผู้ดื่ม
ทั้งสี ทั้งกลืน ทั้งรส ครั้นท่านดื่มเข้าแล้วจักถึงตาย หรือจักถึงทุกข์ปางตาย บุรุษนั้นไม่พิจารณา
ภาษะน้ำหวานนั้นแล้ว ดื่มมิได้วาง ก็ชอบใจทั้งสี ทั้งกลืน ทั้งรส ครั้นดื่มแล้ว ฟุ้งถึงตาย
หรือฟุ้งถึงทุกข์ปางตาย แม้นใจ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวธรรมสมათานนี้ ที่มีสุขในปัจจุบัน
แต่มีทุกข์เป็นวิบากต่อไป ว่ามีอุปมาฉันนั้น .

[๔๓๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนมูตรเน่าอันระคนด้วยยาต่างๆ . บุรุษที่เป็น
โรคผอมเหลืองมาถึงเข้า . ประชุมชนบอกเขาว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ มูตรเน่าอันระคนด้วยยาต่างๆ
นี้ ถ้าท่านหวังจะดื่ม ก็ดื่มเถิด มูตรเน่าจักไม่ชอบใจแก่ท่านผู้ดื่ม ทั้งสี ทั้งกลืน ทั้งรส ก็แต่
ท่านครั้นดื่มเข้าไปแล้ว จักมีสุข . บุรุษนั้นพิจารณาแล้วดื่มมิได้วาง ก็ไม่ชอบใจ ทั้งสี ทั้งกลืน
ทั้งรส ครั้นดื่มแล้ว ก็มีสุข แม้นใจ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวธรรมสมათานนี้ ที่มีทุกข์
ในปัจจุบัน แต่มีสุขเป็นวิบากต่อไป ว่ามีอุปมาฉันนั้น .

[๔๓๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนนมส้ม น้ำผึ้ง เนยใส และน้ำอ้อย เขา
ระคนเข้าด้วยกัน . บุรุษผู้เป็นโรคลงโลหิตมาถึงเข้า ประชุมชนบอกเขาว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ นมส้ม
น้ำผึ้ง เนยใส และน้ำอ้อยนี้ เขาจะระคนรวมกันเข้า ท่านหวังจะดื่ม ก็ดื่มเถิด ยานี้จักชอบใจ
แก่ท่านผู้ดื่ม ทั้งสี ทั้งกลืน ทั้งรส และท่านครั้นดื่มเข้าแล้ว จักมีสุข . บุรุษนั้นพิจารณายานี้
แล้ว ดื่มมิได้วาง ก็ชอบใจทั้งสี ทั้งกลืน ทั้งรส ครั้นดื่มเข้าแล้ว ก็มีสุข แม้นใจ ดูกร—

* ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวธรรมสมათานนี้ ที่มีสุขในปัจจุบัน และมีสุขเป็นวิบากต่อไป ว่ามีอุปมา
ฉันนั้น .

[๔๓๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในสารทสมัยเดือนท้ายแห่งฤดูฝน ในอากาศอันโปร่ง
ปราศจากเมฆ ดวงอาทิตย์ลอยอยู่ในท้องฟ้า กำจัดมออันมีในอากาศทั้งสิ้นย่อมส่องสว่าง แดดแสง
ไพโรจน์ แม้นใจ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมสมათานนี้ที่มีสุขในปัจจุบัน และมีสุขเป็นวิบาก
ต่อไป กำจัดแล้วซึ่งวาทะของประชาชน คือ สมณะ และพราหมณ์เป็นอันมากเหล่านี้ ย่อม
สว่างรุ่งเรือง ไพโรจน์ ฉันนั้นเหมือนกัน .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจชื่นชมยินดีพระภาษิตของ
พระผู้มีพระภาค ฉะนั้นแล .

จบ มหาธรรมสมათานสูตรที่ ๖

๗. วิมังสาสูตร

ว่าด้วยการตรวจดูธรรม

[๔๓๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี
เชตพระนครสาวัตถี .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก
ก. ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย . ภิกษุเหล่านั้น
ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว .

[๔๓๖] พระผู้มีพระภาคตรัสพระพุทธรพจน์ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณา เมื่อ
ไม่รู้วาระจิตของผู้อื่น พึงทำการตรวจดูในตถาคตเพื่อทราบวาระ พระผู้มีพระภาคเป็นพระสัมมาสัม
พุทธเจ้าหรือไม่ .

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลายของพวกข้าพระองค์
มีพระผู้มีพระภาคเป็นต้นเจ้า มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พำนัก ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ขอเนื้อความแห่งพระภาษิตนั้น จงแจ่มแจ้งแก่พระผู้มี
พระภาคเถิด ภิกษุทั้งหลาย ได้ฟังต่อพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้ .

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น พวกเธอจงฟังจงจำไว้ในใจให้ดี
เราจักกล่าว .

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว .

[๔๓๗] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตอันภิกษุผู้พิจารณา เมื่อไม่
รู้วาระจิตของผู้อื่น พึงตรวจดูในธรรม ๒ ประการ คือ ธรรมที่พึงรู้แจ้งด้วยจักษุและโสตว่า
ธรรมที่พึงรู้แจ้งด้วยจักษุและโสตอันเศร้าหมองของตถาคต มีอยู่หรือไม่ . เมื่อตรวจดูตถาคตนั้น
ก็จะรู้ว่า ธรรมที่พึงรู้แจ้งด้วยจักษุและโสตอันเศร้าหมองของตถาคต มิได้มี เมื่อใด ตรวจดู
ตถาคตนั้นรู้อย่างนี้ว่า ธรรมที่พึงรู้แจ้งด้วยจักษุและโสตอันเศร้าหมองของตถาคต มิได้มี แต่นั้น
ก็ตรวจดูตถาคตนั้นต่อไปว่า ธรรมที่พึงรู้แจ้งด้วยจักษุและโสตอันเจือกิน [ดำบัง ขาวบัง
คือเป็นอกุศลบ้าง กุศลบ้าง] ของตถาคต มีอยู่หรือไม่ . เมื่อตรวจดูตถาคตนั้นก็จะรู้ว่า ธรรม
ที่พึงรู้แจ้งด้วยจักษุและโสตอันเจือกินของตถาคต มิได้มี เมื่อใด ตรวจดูตถาคตนั้นรู้อย่างนี้ว่า
ธรรมที่พึงรู้แจ้งด้วยจักษุและโสตอันเจือกินของตถาคต มิได้มี แต่นั้นก็ตรวจดูตถาคตนั้นต่อไป
ว่า ธรรมที่พึงรู้แจ้งด้วยจักษุและโสตอันผ่องแผ้วของตถาคต มีอยู่หรือไม่ เมื่อตรวจดูตถาคต
นั้นก็จะรู้ว่า ธรรมที่พึงรู้แจ้งด้วยจักษุและโสตอันผ่องแผ้วของตถาคตมีอยู่ เมื่อใด ตรวจดูตถาคต
นั้นรู้อย่างนี้ว่า ธรรมที่พึงรู้แจ้งด้วยจักษุและโสตอันผ่องแผ้วของตถาคตมีอยู่ แต่นั้น ก็ตรวจดู
ตถาคตนั้นต่อไปว่า พระศาสดาผู้มีอายุนี้ถึงพร้อมกุศลธรรมนี้ สิ้นกาลนาน หรือว่าพระศาสดา
ผู้มีอายุนี้ถึงพร้อมสิ้นกาลนิดหน่อย . เมื่อตรวจดูตถาคตนั้นก็จะรู้ว่า พระศาสดาผู้มีอายุนี้ถึงพร้อม
กุศลธรรมนี้สิ้นกาลนาน มิใช่ว่า พระศาสดาผู้มีอายุนี้ถึงพร้อมสิ้นกาลนิดหน่อย . เมื่อใด ตรวจ
ดูตถาคตนั้นรู้อย่างนี้ว่า พระศาสดาผู้มีอายุนี้ถึงพร้อมกุศลธรรมนี้สิ้นกาลนาน มิใช่ว่า พระศาสดา
ผู้มีอายุนี้ถึงพร้อมสิ้นกาลนิดหน่อย แต่นั้นก็ตรวจดูตถาคตต่อไปว่า ภิกษุผู้มีอายุนี้ถึงความปรากฏ
ถึงความมียศแล้ว โทษบางชนิดในโลกนี้ของภิกษุนั้นมีอยู่บ้างหรือไม่ . ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ
ยังไม่มีโทษบางชนิดในโลกนี้ ชั่วเวลาที่ดินไม่ถึงความปรากฏ ถึงความมียศ แต่เมื่อใด ภิกษุ
ถึงความปรากฏ ถึงความมียศแล้ว เมื่อนั้น จึงมีโทษบางชนิดในโลกนี้ . ภิกษุผู้พิจารณาเมื่อตรวจ
ดูตถาคตนั้นก็จะรู้ว่า ภิกษุผู้มีอายุนี้ถึงความปรากฏ ถึงความมียศแล้ว มิได้มีโทษบางชนิดในโลกนี้
เมื่อใด ตรวจดูตถาคตนั้นก็จะรู้อย่างนี้ว่า ภิกษุผู้มีอายุนี้ถึงความปรากฏ ถึงความมียศแล้ว มิได้มี
โทษบางชนิดในโลกนี้ แต่นั้น ก็ตรวจดูตถาคตต่อไปว่า ผู้มีอายุนี้ ไม่ประกอบด้วยภัย ท่านผู้มี
อายุนี้ หาประกอบด้วยภัยไม่ เพราะมีราคะ ไปปราศแล้ว ไม่เสพกามทั้งหลาย เพราะสิ้นราคะ
เมื่อตรวจดูตถาคตนั้น ย่อมรู้อย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุนี้ ประกอบด้วยความไม่มีภัย หาเป็นผู้ประกอบด้วย
ภัยไม่ เพราะมีราคะ ไปปราศแล้ว ไม่เสพกามทั้งหลาย เพราะสิ้นราคะ ดูกรภิกษุทั้งหลาย
หากชนเหล่าอื่นพึงถามภิกษุนั้นว่า กิเลสการที่เสื่อมแสดงของท่านผู้มีอายุเป็นอย่างไร ที่เป็นเหตุ
ให้ท่านกล่าวว่า ท่านผู้มีอายุนี้ ไม่ประกอบด้วยภัย ท่านผู้มีอายุนี้ หาประกอบด้วยภัยไม่ เพราะ
มีราคะ ไปปราศแล้ว ไม่เสพกามทั้งหลาย เพราะสิ้นราคะ . ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อจะ
พยากรณ์โดยชอบ พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ก็จริงอย่างนั้น ท่านผู้มีอายุนี้ บางทีก็อยู่ในหมู่ บางที
ก็อยู่คนเดียวในหมู่นั้น พวกที่ดำเนินดีก็มี พวกที่สั่งสอนคณะก็มี พวกที่ดำเนินชั่วก็มี บาง
พวกที่ติดอยู่ในอาภิสทั้งหลายในโลกนี้ก็มี บางพวกที่ไม่ติดเพราะอาภิสในโลกนี้ก็มี ท่านผู้มีอายุ
นี้ หาดูหมิ่นบุคคลนั้นด้วยเหตุนี้ไม่ . เราได้สดับรับข้อนีมาในที่เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค
ว่า เราเป็นผู้ไม่ประกอบด้วยภัย เราหาเป็นผู้ประกอบด้วยภัยไม่ เพราะมีราคะ ไปปราศแล้ว ไม่
เสพกามทั้งหลาย เพราะสิ้นราคะ .

การสอบถาม

[๔๓๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในพวกภิกษุผู้พิจารณานั้น ภิกษุผู้พิจารณารูปหนึ่งการสอบ
ถามตถาคตต่อไปว่า ธรรมที่พึงรู้แจ้งด้วยจักษุและโสตอันเศร้าหมองของตถาคต มีอยู่หรือไม่ .
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเมื่อจะพยากรณ์ พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ธรรมที่พึงรู้แจ้งด้วยจักษุและ
โสตอันเศร้าหมองของตถาคต มิได้มี .

ก. ธรรมที่พึงรู้แจ้งด้วยจักษุและโสตอันเจือกิน ของพระตถาคต มีอยู่หรือไม่ .

พ. ธรรมที่พึงรู้แจ้งด้วยจักษุและโสตอันเจือกินของตถาคต มิได้มี .

ก. ธรรมที่พึงรู้แจ้งด้วยจักษุและโสตที่ผ่องแผ้วของตถาคต มีอยู่หรือไม่ .

พ. ธรรมที่พึงรู้แจ้งด้วยจักษุและโสตที่ผ่องแผ้วของตถาคต มีอยู่ เราเป็นผู้มีธรรมที่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ผ่องแผ้วนั้นเป็นทาง มีธรรมที่ผ่องแผ้วนั้นเป็นโคจร เพราะเหตุนี้เราจึงไม่ใช่เป็นผู้มีตัณหา .
ดูกรภิกษุทั้งหลาย สวากขรจะเข้าหาศาสดาผู้มีวาทย่างนี้ เพื่อฟังธรรม ศาสดายอมแสดง
ธรรมอันอื่นๆ อันประณีตๆ อันเปรียบด้วยส่วนดำ ส่วนขาว แก่สวากขรนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ศาสดาย่อมแสดงธรรมอันอื่นๆ อันประณีตๆ อันเปรียบด้วยส่วนดำส่วนขาวแก่ภิกษุ ด้วย
ประการใดๆ ภิกษุนั้น รู้ยิ่งธรรมบางอย่างในธรรมนั้นด้วยประการนั้นๆ ย่อมถึงความตกลงใจใน
ธรรมทั้งหลาย ย่อมเลื่อมใสในศาสดาว่า พระผู้มีพระภาคเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรม
อันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว . ดูกรภิกษุทั้งหลาย หากชนพวกอื่น
ฟังถามภิกษุนั้นอีกอย่างนี้ว่า ก็อาการที่สวดแสดงของท่านผู้มีอายุเป็นอย่างไร ที่เป็นเหตุให้
ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัส
ดีแล้ว พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว . ภิกษุนั้นเมื่อจะพยากรณ์โดยชอบ ฟังพยากรณ์อย่างนี้ว่า
ดูกรท่านผู้มีอายุ เราเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเพื่อจะฟังธรรม พระผู้มีพระภาค ย่อมทรงแสดง
ธรรมอันอื่นๆ อันประณีตๆ อันเปรียบด้วยส่วนดำส่วนขาวแก่เราแล้ว ดูกรท่านผู้มีอายุ พระผู้มี
พระภาค ย่อมทรงแสดงธรรมอันอื่นๆ อันประณีตๆ อันเปรียบด้วยส่วนดำส่วนขาวแก่เราด้วย
ประการใดๆ เรายิ่งรู้ธรรมบางอย่างในธรรมนั้นด้วยประการนั้นๆ ถึงแล้วซึ่งความตกลงใจในธรรม
ทั้งหลาย เลื่อมใสแล้วในพระศาสดาว่า พระผู้มีพระภาคเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรม
อันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว .

[๔๓๙] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ศรัทธาของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง
ตั้งมั่นแล้วในพระตถาคตมีมูล มีที่อาศัย ด้วยอาการเหล่านี้ ด้วยบทเหล่านี้ ด้วยพยัญชนะ
เหล่านี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ศรัทธาที่เรากล่าวว่า มีเหตุ มีที่สสนะ [โสดาปัตติมรรค] เป็น
มูลมั่นคง อันสมณะ พรหมณ์ เทวดา มาร พรหมหรือใครๆ ในโลกไม่พึงให้กัดแกว่งได้ .
ดูกรภิกษุทั้งหลาย การตรวจดูธรรมในตถาคต ย่อมมีอย่างนี้แล ก็แหละตถาคตอันภิกษุผู้พิจารณา
ตรวจดูดีแล้วโดยธรรมเป็นอย่างนี้ ก็แหละตถาคตอันภิกษุผู้พิจารณาตรวจดูดีแล้วโดยธรรมเป็น
อย่างนี้ .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้น ชื่นชมยินดี พระภาษิตของ
พระผู้มีพระภาค ฉะนี้แล .

จบ วิมมังกสูตรที่ ๗

๘. โกสัมพียสูตร

ทรงโปรดภิกษุชาวเมืองโกสัมพี

[๔๔๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารโฆสิตารามเขตพระนครโกสัมพี .

สมัยนั้น พวกภิกษุในเมืองโกสัมพี เกิดขัดใจ ทะเลาะวิวาท ทิ่มแทงกันและกัน
ด้วยหอกคือปากอ้อย ไม่ยั้งกันและกันให้เข้าใจ ไม่ปรารภความเข้าใจกัน ไม่ยั้งกันและกันให้
ปรองดอง ไม่ปรารภความปรองดองกัน .

ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส พวกภิกษุในเมืองโกสัมพี
เกิดขัดใจ ทะเลาะวิวาท ทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากอ้อย ไม่ยั้งกันและกันให้เข้าใจ
ไม่ปรารภความเข้าใจกัน ไม่ยั้งกันและกันให้ปรองดอง ไม่ปรารภความปรองดองกัน .

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุรูปหนึ่งมาแล้วรับสั่งว่า ดูกรภิกษุ เธอจงมา
เธอจงเรียกภิกษุเหล่านั้นมาตามคำของเราว่า พระศาสดาของพวกเรารับสั่งให้หาพวกท่านผู้มีอายุ .

ภิกษุรูปนั้นทูลรับพระดำรัสพระผู้มีพระภาคว่า อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า ดังนี้แล้ว
เข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นแล้ว บอกว่า พระศาสดารับสั่งให้หาท่านผู้มีอายุทั้งหลาย .

ภิกษุเหล่านั้นรับคำภิกษุนั้นว่า อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ ดังนี้ แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

[๔๔๑] พระผู้มีพระภาคตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า พวกเธอ
เกิดขัดใจ ทะเลาะวิวาท ทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากอ้อย ไม่ยั้งกันและกันให้เข้าใจ
ไม่ปรารภความเข้าใจกัน ไม่ยั้งกันและกันให้ปรองดอง ไม่ปรารภความปรองดองกัน
จริงหรือ?

ภิกษุเหล่านั้นทูลว่า เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า .

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน สมัยใด
พวกเธอ เกิดขัดใจ ทะเลาะวิวาท ทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากอ้อย สมัยนั้น พวกเธอ
เข้าไปตั้งเมตตากายกรรม เมตตาวาจากรรม และเมตตาโมกขกรรม ในเพื่อนสพรหมจารีทั้งหลาย
ทั้งต่อหน้าและลับหลัง บ้างหรือหนอ?

ภิกษุเหล่านั้นทูลว่า ข้อนั้นไม่มีเลย พระพุทธเจ้าข้า .

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เช่นนี้ก็เป็นอย่างนั้น สมัยใด พวกเธอ เกิด
ขัดใจ ทะเลาะวิวาท ทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากอ้อย สมัยนั้นพวกเธอมิได้เข้าไปตั้ง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตามโนกรรมในเพื่อนสหธรรมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้า
และลับหลัง ดุริยโมฆบุรุษทั้งหลาย เมื่อเป็นดังนั้น พวกเธอรู้อะไร เห็นอะไร จึงเกิดขัดใจ
ทะเลาะวิวาท ทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากอ้อย ไม่ยั้งกันและกันให้เข้าใจ ไม่
ปรารภความเข้าใจกัน ไม่ยั้งกันและกันให้ปรองดอง ไม่ปรารภความปรองดองกัน ดุริยโมฆ-
*บุรุษทั้งหลาย ชื่อนั้นแหละ จักมีเพื่อไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์ แก่เธอทั้งหลายตลอด
กาลนาน .

ว่าด้วยสาราณียธรรม ๖

[๔๕๒] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสบอกภิกษุทั้งหลายว่า ดุริยโมฆบุรุษทั้งหลาย ธรรม
๖ ประการนี้ เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ทำความรักกัน ทำความเคารพกัน เป็นไปเพื่อความ
สงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นพวกเดียวกัน ๖
ประการเป็นไฉน? ดุริยโมฆบุรุษทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เข้าไปตั้งกายกรรมอันประกอบด้วย
เมตตา ในเพื่อนสหธรรมจารีทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและที่ลับ ธรรมเหล่านี้ เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน
ทำความรักกัน ทำความเคารพกัน เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อ
ความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นพวกเดียวกัน .

ดุริยโมฆบุรุษทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเข้าไปตั้งวจีกรรมอันประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อน
สหธรรมจารีทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและที่ลับ ธรรมเหล่านี้ เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ทำความรัก
กัน ทำความเคารพกัน เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อม
เพรียงกัน เพื่อความเป็นพวกเดียวกัน

ดุริยโมฆบุรุษทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเข้าไปตั้งมโนกรรมอันประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อน
สหธรรมจารีทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและที่ลับ ธรรมเหล่านี้ เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ทำความรัก
กัน ทำความเคารพกัน เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อม
เพรียงกัน เพื่อความเป็นพวกเดียวกัน .

ดุริยโมฆบุรุษทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุมีลาภเกิดขึ้นโดยธรรม ได้มาโดยธรรม ที่สุดเป็น
ลาภสักว่าอาหารที่เนื่องในบาตร ก็บริโภคโดยไม่เกียดกันไว้เพื่อตน บริโภคเป็นสาธารณะกับ
เพื่อนสหธรรมจารีผู้มีศีล ธรรมเหล่านี้ เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ทำความรักกัน ทำความเคารพกัน
เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็น
พวกเดียวกัน .

ดุริยโมฆบุรุษทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุมีศีลไม่ขาด ไม่เป็นช่อง ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็น
ไท อันท่านผู้สรรเสริญ อันตมหาภิธรรมไม่ครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ ถึงความเป็นผู้มีศีล
เสมอกันในศีลชนนั้กับเพื่อนสหธรรมจารีทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและในที่ลับอยู่ ธรรมเหล่านี้ เป็น
เหตุให้ระลึกถึงกัน ทำความรักกัน ทำความเคารพกัน เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อ
ความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นพวกเดียวกัน .

ดุริยโมฆบุรุษทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุมีทิฐิอันไกลจากข้าศึก เป็นนียยานิกธรรม อันนำ
ออกซึ่งบุคคลผู้ทำตามนั้น เพื่อความสันตทุกขโดยชอบ ถึงความเป็นผู้เสมอกันด้วยทิฐิในทิฐิชน
นั้กับเพื่อนสหธรรมจารีทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและในที่ลับอยู่ ธรรมเหล่านี้ เป็นเหตุให้ระลึกถึง
กัน ทำความรักกัน ทำความเคารพกัน เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน
เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นพวกเดียวกัน .

ดุริยโมฆบุรุษทั้งหลาย ธรรม ๖ ประการนี้แล เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ทำความรักกัน ทำ
ความเคารพกัน เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน
เพื่อความเป็นพวกเดียวกัน . ดุริยโมฆบุรุษทั้งหลาย ทิฐิอันไกลจากกิเลสเป็นข้าศึก เป็นนียยานิก-

*ธรรม นำออกซึ่งบุคคลผู้ทำตามนั้น เพื่อความสันตทุกขโดยชอบนี้ เป็นยอดยัตถุคัมมธรรม ๖
ประการนี้ ที่เป็นเหตุให้ระลึกถึงกันไว้ . ดุริยโมฆบุรุษทั้งหลาย เปรียบเหมือนยอดเป็นที่สูงสุด
เป็นที่ยัตถุคัมมของเรือนยอด ฉันทใด ทิฐิอันไกลจากกิเลสเป็นข้าศึก เป็นนียยานิกธรรม นำออก
ซึ่งบุคคลผู้ทำตามนั้น เพื่อความสันตทุกขโดยชอบนี้ ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน เป็นยอดยัตถุคัมมธรรม ๖
ประการนี้ ที่เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน .

ทิฐิที่เป็นนียยานิกธรรม

[๔๕๓] ดุริยโมฆบุรุษทั้งหลาย ก็ทิฐิอันไกลจากกิเลสเป็นข้าศึก เป็นนียยานิกธรรม นำ
ออกซึ่งบุคคลผู้ทำตามนั้น เพื่อความสันตทุกขโดยชอบ เป็นไฉน? ดุริยโมฆบุรุษทั้งหลาย ภิกษุใน
ธรรมวินัยนี้ ไปสู่ปากคิต ไปสู่โคนต้นคิต ไปสู่เรือนว่างเปล่าคิต ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เรา
มีจิตอันปริยฐานกิเลสใดกลุ่มมแล้ว ไม่พึงรู้เห็นตามความเป็นจริง ปริยฐานกิเลสในภายใน
นั้นที่เรายังละไม่ได้ มีอยู่หรือหนอ? ดุริยโมฆบุรุษทั้งหลาย ถ้าภิกษุมีจิตอันกามราคะกลุ่มม
ก็ชื่อว่ามีจิตอันปริยฐานกิเลสกลุ่มมแล้วเทียว มีจิตอันพยาบาทกลุ่มม ก็ชื่อว่ามีจิตอัน
ปริยฐานกิเลสกลุ่มมแล้วเทียว มีจิตอันถีนมิทธะกลุ่มม ก็ชื่อว่ามีจิตอันปริยฐาน
กิเลสกลุ่มมแล้วเทียว มีจิตอันอหังการกลุ่มม ก็ชื่อว่ามีจิตอันปริยฐานกิเลสกลุ่มมแล้วเทียว เป็น
ผู้ชวนชวนในการคิดเรื่องโลกนี้ ก็ชื่อว่ามีจิตอันปริยฐานกิเลสกลุ่มมแล้วเทียว เป็นผู้ชวน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
ขวายเป็นการคิดเรื่องโลกหน้า ก็ชื่อว่ามิจิตอันปริยฐานกิเลสกลุ่มมแล้วเหียว และเกิด
ขัดใจ ทะเลาะ วิวาท ทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากอยู่ ก็ชื่อว่ามิจิตอันปริยฐานกิเลส
กลุ่มมแล้วเหียว ภิกษุหนึ่ง ย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า เรามีจิตอันปริยฐานกิเลสใดกลุ่มมแล้ว ไม่
พึงรู้เห็นตามความเป็นจริง ปริยฐานกิเลสในภพในนั้นที่เรายังไม่ได้แล้ว มิได้มีเลย จิตเรา
ตั้งไว้ดีแล้ว เพื่อตรัสรู้สิ่งจะทั้งหลาย . นีฎาณที่ ๑ เป็นอริยะะ เป็นโลกุตระ ไม่ทัวไปกับพวก
ปฤชน อันภิกษุหนึ่งนบรรลแล้ว .

[๔๔๔] ดุกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง อริยสาวกยอมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเสพ
เจริญ ทำให้มากซึ่งทฤษฏีนี้ ย่อมได้ความระับเฉพาะตน ย่อมได้ความดับกิเลสเฉพาะตนหรือหนอ?
อริยสาวกนั้นย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า เราเสพ เจริญ ทำให้มากซึ่งทฤษฏีนี้ ย่อมได้ความระับเฉพาะตน
ย่อมได้ความดับกิเลสเฉพาะตน . นีฎาณที่ ๒ เป็นอริยะะ เป็นโลกุตระ ไม่ทัวไปกับพวกปฤชน
อันอริยสาวกนั้นนบรรลแล้ว .

[๔๔๕] ดุกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง อริยสาวกยอมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราประกอบ
ด้วยทฤษฏีเช่นใด สมณะหรือพราหมณ์อื่นนอกธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยทฤษฏีเช่นนั้น มีอยู่หรือ
หนอ? อริยสาวกนั้นย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า เราประกอบด้วยทฤษฏีเช่นใด สมณะหรือพราหมณ์อื่น
นอกธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยทฤษฏีเช่นนั้น มิได้มี . นีฎาณที่ ๓ เป็นอริยะะ เป็นโลกุตระ ไม่
ทัวไปกับพวกปฤชน อันอริยสาวกนั้นนบรรลแล้ว .

[๔๔๖] ดุกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง อริยสาวกยอมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า บุคคลผู้ถึง
พร้อมด้วยทฤษฏี ประกอบด้วยธรรมดาเช่นใด ถึงเราก้ประกอบด้วยธรรมดาเช่นนั้น . ดุกรภิกษุ
ทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทฤษฏี ประกอบด้วยธรรมดาอย่างไร ดุกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดา
นี้ของบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทฤษฏี คือ ความออกจากอาบัติเช่นใด ย่อมปรากฏ อริยสาวกยอม
ต้องอาบัติเช่นนั้นบ้างโดยแท้ ถึงอย่างนั้น อริยสาวกนั้นรับแสดง เปิดเผย ทำให้ตื่น ซึ่งอาบัติ
นั้น ในสำนักพระศาสดาหรือเพื่อนสหธรรมจารีที่เป็นวิญญูชนทั้งหลาย ครั้นแสดงเปิดเผย ทำให้
ตื่นแล้ว ก็ถึงความสำรวมต่อไป . เปรียบเหมือนกุมารที่นอนนอนหงาย ถูถ่านไฟ ด้วยมือหรือ
ด้วยเท้าเข้าแล้ว ก็ชักหนีเร็วพลัน ฉะนั้น . อริยสาวกนั้น ย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า บุคคลผู้ถึงพร้อม
ด้วยทฤษฏี ประกอบด้วยธรรมดา เช่นใด ถึงเราก้ประกอบด้วยธรรมดาเช่นนั้น . นีฎาณที่ ๔ เป็น
อริยะะ เป็นโลกุตระ ไม่ทัวไปกับพวกปฤชน อันอริยสาวกนั้นนบรรลแล้ว .

[๔๔๗] ดุกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง อริยสาวกยอมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า บุคคลผู้ถึง
พร้อมด้วยทฤษฏี ประกอบด้วยธรรมดาเช่นใด ถึงเราก้ประกอบด้วยธรรมดาเช่นนั้น . ดุกรภิกษุ
ทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทฤษฏี ประกอบด้วยธรรมดาอย่างไร ดุกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดา
นี้ของบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทฤษฏี คือ อริยสาวกถึงความขวนขวายในกิจใหญ่น้อยที่ควรทำอย่างไร
ของเพื่อนสหธรรมจารีโดยแท้ ถึงอย่างนั้น ความเพ่งเล็งกล้าในอริศีลสิกขา อริจิตตสิกขา และ
อริปัญญาลิกขา ของอริยสาวกนั้นก็มียู่ เปรียบเหมือนแม่โคลูกอ่อน ย่อมเล็มหญ้ากินด้วย
ขาเลื่องตุลุดด้วยฉะนั้น . อริยสาวกนั้น ย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทฤษฏี ประกอบ
ด้วยธรรมดาเช่นใด ถึงเราก้ประกอบด้วยธรรมดาเช่นนั้น . นีฎาณที่ ๕ เป็นอริยะะ เป็นโลกุตระ
ไม่ทัวไปกับพวกปฤชน อันอริยสาวกนั้นนบรรลแล้ว .

[๔๔๘] ดุกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง อริยสาวกยอมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า บุคคลผู้ถึง
พร้อมด้วยทฤษฏี ประกอบด้วยพละเช่นใด ถึงเราก้ประกอบด้วยพละเช่นนั้น . ดุกรภิกษุทั้งหลาย
ก็บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทฤษฏี ประกอบด้วยพละอย่างไร ดุกรภิกษุทั้งหลาย พละนี้ของบุคคลผู้ถึง
พร้อมด้วยทฤษฏี คือ อริยสาวกนั้น เมื่อธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว อันบัณฑิตแสดงอยู่
ทำให้มีประโยชน์ทำไว้ในใจ กำหนดด้วยจิตทั้งปวง เจียใส่พึงธรรม . อริยสาวกนั้นรู้ชัดอย่างนี้
ว่าบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทฤษฏี ประกอบด้วยพละเช่นใด ถึงเราก้ประกอบด้วยพละเช่นนั้น . นีฎาณ
ที่ ๖ เป็นอริยะะ เป็นโลกุตระ ไม่ทัวไปกับพวกปฤชน อันอริยสาวกนั้นนบรรลแล้ว .

[๔๔๙] ดุกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง อริยสาวกยอมพิจารณาเห็น ดังนี้ว่า บุคคล
ผู้ถึงพร้อมด้วยทฤษฏี ประกอบด้วยพละเช่นใด ถึงเราก้ประกอบด้วยพละเช่นนั้น . ดุกรภิกษุ
ทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทฤษฏี ประกอบด้วยพละอย่างไร ดุกรภิกษุทั้งหลาย พละนี้ของ
บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทฤษฏี คือ อริยสาวกนั้น เมื่อธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว อันบัณฑิต
แสดงอยู่ ย่อมได้ความรู้ธรรม ย่อมได้ความรู้ธรรม ย่อมได้ปราโมทย์อันประกอบด้วยธรรม .
อริยสาวกนั้นรู้ชัดอย่างนี้ว่า บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทฤษฏี ประกอบด้วยพละเช่นใด ถึงเราก้ประกอบ
ด้วยพละเช่นใด ถึงเราก้ประกอบด้วยพละเช่นนั้น . นีฎาณที่ ๗ เป็นอริยะะ เป็นโลกุตระ ไม่
ทัวไปกับพวกปฤชน อันอริยสาวกนั้นนบรรลแล้ว .

[๔๕๐] ดุกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาอันอริยสาวกผู้ประกอบด้วยองค์ ๗ ประการอย่างนี้
ตรวจตุติแล้ว ด้วยการทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล . ดุกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ประกอบด้วย
องค์ ๗ ประการนี้แล ย่อมเป็นผู้เปรียบพร้อมด้วยโสดาปัตติผล ฉะนั้นแล .

พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้น ชื่นชมยินดี พระภาษิต
ของพระผู้มีพระภาค ฉะนั้นแล .

จบ โกสัมพียสูตรที่ ๘

๙. พรหมนิมิตตนิคสูตร

ว่าด้วยพกพรหมมีทัญญูอันลามก

[๕๕๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูภิกษุทั้งหลาย . ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคว่า พระเจ้าข้า .

[๕๕๒] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทพจน์นี้ว่า ดูภิกษุทั้งหลายสมัยหนึ่ง เราอยู่ที่โคนต้นรังใหญ่ในสกุวัน ใกล้เมืองอุกกัฏฐา . ก็สมัยนั้นแลพกพรหมมีทัญญูอันลามกเห็นปานจะนี้ เกิดขึ้นว่า พรหมสถานนี้เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง แข็งแรง มีความไม่เคลื่อนไหวเป็นธรรมดา พรหมสถานนี้แล ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จืด ไม่อบติ ก็แหละเหตุเป็นที่ยอกไปจากทุกข์ อย่างยิ่งนอกจากพรหมสถานนี้ไม่มี ดังนี้ . ดูภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล เราด้วยความปริวิตกแห่งใจ พกพรหมด้วยใจแล้ว จึงหาญไปที่โคนต้นรังใหญ่ ในสกุวันใกล้เมืองอุกกัฏฐา ไปปรากฏในพรหมโลกนั้น เปรียบเหมือนบุรุษที่มีกำลังพึงเหยียดแขนที่คู้ หรือพึงคู้แขนที่ยเหยียด ฉะนั้น . ดูภิกษุทั้งหลาย พกพรหมได้เห็นเราผู้มาแต่ไกล แล้วได้พูดกะเราว่า ดูท่านผู้หนุกทุกข์ เชิญมาเถิด ท่านมาเถิดแล้ว นานทีเดียวที่ท่านเพ่งทำปรีชาเพื่อจะมาในที่นี้ ดูท่านผู้หนุกทุกข์ พรหมสถานนี้เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง แข็งแรง มีความไม่เคลื่อนไหวเป็นธรรมดา พรหมสถานนี้แล ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จืด ไม่อบติ ก็แหละเหตุเป็นที่ยอกไปจากทุกข์อย่างยิ่ง นอกจากพรหมสถานนี้ไม่มี . ดูภิกษุทั้งหลาย เมื่อพกพรหมกล่าวอย่างนี้แล้ว เราได้กล่าวกะพกพรหมว่า ดูท่านผู้เจริญ พกพรหมไปในอริชาแล้วหนอ พกพรหมไปในอริชาแล้วหนอ เพราะว่าพกพรหมกล่าวสิ่งที่ไม่เที่ยงนั้นแล้ว เที่ยง กล่าวสิ่งที่ไม่ยั่งยืนนั้นแล้ว ยั่งยืน กล่าวสิ่งที่ไม่มั่นคงนั้นแล้ว มั่นคง กล่าวสิ่งที่ไม่แข็งแรงนั้นแล้ว แข็งแรง กล่าวสิ่งที่มีความเคลื่อนไหวเป็นธรรมดานั้นแล้ว มีความไม่เคลื่อนไหวเป็นธรรมดา ก็แหละสัตว์ทั้งเกิด ทั้งแก่ ทั้งตาย ทั้งจืด ทั้งอบติอยู่ในพรหมสถานใด พกพรหมก็กล่าวพรหมสถานนั้นอย่างนั้นว่า พรหมสถานนี้แล ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จืด ไม่อบติ และกล่าวเหตุเป็นที่ยอกไปจากทุกข์อย่างยิ่งอันอันมียูว่า เหตุเป็นที่ยอกไปจากทุกข์อย่างยิ่งอันไม่มี .

มารเข้าสิงกายพรหม

[๕๕๓] ดูภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล มารผู้ลามกเข้าสิงกายของพรหมปาริสีชชะผู้หนึ่ง แล้ว กล่าวกะเราว่า ดูภิกษุๆ อายากรานพกพรหมนี้เลย อายากรานพกพรหมนี้เลย ดูภิกษุ เพราะว่า พรหมผู้นี้เป็นมหาพรหมเป็นใหญ่ (ปกครองคณะพรหม) อันคณะพรหมไม่ฝ่าฝืนได้ โดยที่แท้เป็นผู้ดูทั่วไป ยังสรรพสัตว์ให้เป็น ไปในอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้างโลก นิรมิตโลก เป็นผู้ประเสริฐ เป็นผู้แต่งสัตว์ เป็นผู้ใช้อำนาจ เป็นบิดาของเหล่าสัตว์ที่เกิดแล้วและกำลังจะเกิด . ดูภิกษุ สมณะและพราหมณ์พวกก่อนท่าน เป็นผู้ตีเตียนดิน เกลียดดิน เป็นผู้ตีเตียนน้ำ เกลียดน้ำ เป็นผู้ตีเตียนไฟ เกลียดไฟ เป็นผู้ตีเตียนลม เกลียดลม เป็นผู้ตีเตียนสัตว์ เกลียดสัตว์ เป็นผู้ตีเตียนเทวดา เกลียดเทวดา เป็นผู้ตีเตียนปชาบดี เกลียดปชาบดี เป็นผู้ตีเตียนพรหม เกลียดพรหมในโลก (ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา) สมณะและพราหมณ์เหล่านั้น เมื่อกายแตกขาดจากลมปราณ ต้องไปเกิดในหินกาย . (จตุราบาย) ดูภิกษุ ส่วนสมณพราหมณ์พวกก่อนท่าน เป็นผู้สรรเสริญดิน ชมเชยดิน เป็นผู้สรรเสริญน้ำ ชมเชยน้ำ เป็นผู้สรรเสริญไฟ ชมเชยไฟ เป็นผู้สรรเสริญลม ชมเชยลม เป็นผู้สรรเสริญสัตว์ ชมเชยสัตว์ เป็นผู้สรรเสริญเทวดาชมเชยเทวดา เป็นผู้สรรเสริญปชาบดี ชมเชยปชาบดี เป็นผู้สรรเสริญพรหม ชมเชยพรหม สมณพราหมณ์เหล่านั้น เมื่อกายแตกขาดจากลมปราณ ก็ไปเกิดในกายที่ประณีต . (พรหมโลก) ดูภิกษุ เพราะเหตุนั้น เราจึงขอบอกกะท่านอย่างนี้ว่า ดูท่านผู้หนุกทุกข์ เชิญเถิด ท่านจงทำตามคำที่พรหมบอกแก่ท่านเท่านั้น ท่านจงอย่าฝ่าฝืนคำของพรหมเลย ดูภิกษุ ถ้าท่านจักฝ่าฝืนคำของพรหม . โทษจักมีแก่ท่าน เปรียบเหมือนบุรุษเอาท่อนไม้ดีไล่สัตว์ที่มากหา หรือเปรียบเหมือนบุรุษผู้จะตกเหวที่ลึก ชักมือและทำให้หางแผ่นดินเสีย ฉะนั้น . ดูท่านผู้หนุกทุกข์ เชิญเถิด ท่านจงทำตามคำที่พรหมบอกแก่ท่านเท่านั้น ท่านจงอย่าฝ่าฝืนคำของพรหมเลย ดูภิกษุ ท่านย่อมเห็นพรหมบริษัทประชุมกันแล้วมิใช่หรือ . ดูภิกษุทั้งหลาย มารผู้ลามกย่อมเปรียบเทียบเรากะ-
*พรหมบริษัทตั้งนี้แล . ดูภิกษุทั้งหลาย เมื่อมารกล่าวอย่างนี้แล้ว เราได้กล่าวกะมารผู้ลามกนั้นว่า เนมะมาร เราย่อมรู้จักท่าน ท่านอย่าเข้าใจว่า พระสมณะไม่รู้จักเรา เนมะมาร ท่านเป็นมาร พรหมก็ดี พวกพรหมบริษัทก็ดี พวกพรหมปาริสีชชะก็ดี ทั้งหมดนั้นแลอยู่ในมือของท่าน ตกอยู่ในอำนาจของท่าน และท่านมีความดำริว่า แม้สมณะก็ต้องอยู่ในมือของเราต้องตกอยู่ในอำนาจของเรา ก็แต่ว่า เราไม่ได้อยู่ในมือของท่าน ไม่ได้ตกอยู่ในอำนาจของท่าน .

พกพรหมหายไปจากพระผู้มีพระภาค

[๕๕๔] ดูภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรากล่าวอย่างนี้แล้ว พกพรหมได้กล่าวว่า ดูท่านผู้หนุกทุกข์ ก็เรากล่าวสิ่งที่ไม่เที่ยงนั้นแล้ว เที่ยง กล่าวสิ่งที่ไม่มั่นคงนั้นแล้ว มั่นคง กล่าวสิ่งที่ยั่งยืนนั้นแล้ว ยั่งยืน กล่าวสิ่งที่ไม่มีความเคลื่อนไหวเป็นธรรมดา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก
นั้นแล้ว ไม่มีความเคลื่อนไหวเป็นธรรมดา. ก็แหละสัตว์ย่อมไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติ
ในพรหมสถานใด เรากล่าวพรหมสถานนั้นแหละว่า พรหมสถานนั้นแล ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย
ไม่จุติ ไม่อุบัติ และกล่าวเหตุที่ออกไปจากทุกขอย่างอื่น ไม่มีว่า เหตุเป็นเหตุที่ออกไปจากทุกข
อย่างอื่นไม่มี. ดุรกริขุ สมณะและพราหมณ์พวกที่มีก่อนท่านได้มีแล้วในโลก อายุทั้งสิ้นของ
ท่านเท่าไร กรรมที่ทำด้วยตบะของท่านมีเท่านั้น. สมณะและพราหมณ์เหล่านั้นแล ฟังรู้ซึ่งเหตุ
เป็นเหตุที่ออกไปจากทุกขอย่างอื่นมีอยู่ว่า เหตุเป็นเหตุที่ออกไปจากทุกขอย่างอื่นมีอยู่ หรือฟังรู้ซึ่ง
เหตุเป็นเหตุที่ออกไปจากทุกขอย่างอื่นไม่มีอยู่ว่า เหตุเป็นเหตุที่ออกไปจากทุกขอย่างอื่นไม่มีอยู่.
ดุรกริขุ เพราะเหตุไรเราจึงกล่าวกะท่านอย่างนี้ เพราะว่าท่านจักไม่เห็นเหตุเป็นเหตุที่ออกไปจากทุกข
อย่างอื่นเลย และท่านจักเป็นผู้มีส่วนแห่งความลำบาก แห่งความคับแค้นอย่างเดียวนั้น.
ดุรกริขุ ถ้าแลท่านจักลึนกินแผ่นดินได้ไซ้ ท่านก็จักชื่อว่า เป็นผู้นอนใกล้เรา นอนในที่อยู่
ของเรา เราพึงทำได้ตามประสงค์ เราพึงห้ามได้. ถ้าและท่านจักลึนกินน้ำ ไฟลม เหล่าสัตว์
เทวดา ปชชาติ พรหมได้ไซ้ ท่านก็จักชื่อว่า เป็นผู้นอนใกล้เรา นอนในที่อยู่ของเรา เราพึงทำ
ได้ตามประสงค์ เราพึงห้ามได้ ดังนี้. เรากล่าวว่า ดุรพรหม แม่เราแลย่อมรู้เหตุนี้. ถ้าเราจักลึน
กินแผ่นดินได้ไซ้ เราก็จักชื่อว่า เป็นผู้นอนใกล้ท่าน นอนในที่อยู่ของท่าน ท่านพึงทำได้ตาม
ประสงค์ ท่านพึงห้ามได้. ถ้าและเราจักลึนกินน้ำ ไฟ ลม เหล่าสัตว์ เทวดา ปชชาติ พรหม
ได้ไซ้ เราก็จักชื่อว่า เป็นผู้นอนใกล้ท่าน นอนในที่อยู่ของท่าน ท่านพึงทำได้ตามประสงค์ ท่าน
พึงห้ามได้. ดุรพรหม ใช่แต่เท่านั้น เราย่อมรู้ความสำเร็จ และย่อมรู้อาณาภาพของท่านว่า
พกพรหมมีฤทธิ์มากอย่างนี้ พกพรหมมีอาณาภาพมากอย่างนี้ พกพรหมมีศักดิ์มากอย่างนี้. พกพรหม
ถามเราว่า ดุรท่านผู้ณทุกข ก็ท่านย่อมรู้ความสำเร็จ และย่อมรู้อาณาภาพของเราว่า พกพรหม
มีฤทธิ์มากอย่างนี้ พกพรหมมีอาณาภาพมากอย่างนี้ พกพรหมมีศักดิ์มากอย่างนี้อย่างไร? เรากล่าวว่า

ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ ย่อมโคจรสองทิศให้สว่างอยู่เท่าใด
อำนาจของท่านย่อมเป็นไปในพื้นจักรวาลเท่านั้น ท่านย่อมรู้จัก
สัตว์ที่เลวและสัตว์ที่ประณีต รู้จักสัตว์ที่มีราคะและสัตว์ที่ไม่มี
ราคะ รู้จักจักรวาลนี้และจักรวาลอื่น และรู้จักความมาและ
ความไปของสัตว์ทั้งหลาย ดังนี้.

ดุรพรหม เราย่อมรู้ความสำเร็จ และย่อมรู้อาณาภาพของท่านอย่างนี้ว่า พกพรหมมีฤทธิ์
มากอย่างนี้ พกพรหมมีอาณาภาพมากอย่างนี้ พกพรหมมีศักดิ์มากอย่างนี้. ดุรพรหม ภาย ๓
อย่างอื่นมีอยู่ ท่านย่อมไม่รู้ไม่เห็นในกาย ๓ อย่างนั้น เราย่อมรู้ ย่อมเห็นกายเหล่านั้น. ดุรพรหม
กายชื่ออากัสสระมีอยู่. ท่านเคลื่อนไหวแล้วจากที่ใด มาอุบัติแล้วในที่นี้ ท่านมีสติหลงลืมไปเพราะ
ความมอยุ่อาศัยนานนัก เพราะเหตุนั้น ท่านจึงไม่รู้ไม่เห็นกายนั้น เราย่อมรู้ ย่อมเห็นกายนั้น.
ดุรพรหม เราเป็นผู้ไม่สม่ำเสมอกับท่านด้วยความรู้ยิ่งแม้อย่างนี้ ความที่เราเป็นผู้ต่ำกว่าท่านจะมี
แต่ที่ไหน โดยที่แท้ เรานี้แหละเป็นผู้สูงยิ่งกว่าท่าน. ดุรพรหม กายชื่อสุกกิณหะ กายชื่อเวหีป-
*ผละมีอยู่แล ท่านย่อมไม่รู้ ย่อมไม่เห็นกายนั้น เราย่อมรู้ ย่อมเห็นกายนั้น. ดุรพรหม เราเป็น
ผู้ไม่สม่ำเสมอกับท่านด้วยความรู้ยิ่งแม้อย่างนี้ ความที่เราเป็นผู้ต่ำกว่าท่านจะมีแต่ที่ไหน โดยที่แท้
เรานี้แหละเป็นผู้สูงยิ่งกว่าท่าน. ดุรพรหม เราจักจินตแลโดยความเป็นดิน รู้จักนิพพานอันสัตว์
สลายไม่ได้โดยความที่ติดเป็นดิน แล้วไม่เป็นดิน ไม่ได้มีแล้วในดิน ไม่ได้มีแล้วแต่ดิน ไม่ได้
มีแล้วว่าดินของเรา ไม่ได้กล่าวเฉพาะดิน. ดุรพรหมเราเป็นผู้ไม่สม่ำเสมอกับท่านด้วยความรู้
ยิ่งแม้อย่างนี้ ความที่เราเป็นผู้ต่ำกว่าท่านจะมีแต่ที่ไหน โดยที่แท้ เรานี้แหละเป็นผู้สูงยิ่งกว่าท่าน.
ดุรพรหม เราจักน้ำ . . . ดุรพรหม เราจักไฟ . . . ดุรพรหม เราจักลม . . . ดุรพรหม เราจักเหล่า
สัตว์ . . . ดุรพรหม เราจักเทวดา . . . ดุรพรหม เราจักปชชาติ . . . ดุรพรหม เราจักพรหม . . . ดุรพรหม
เราจักพวกอากัสสรพรหม . . . ดุรพรหม เราจักพวกสุกกิณหพรหม . . . ดุรพรหม เราจักพวก
เวหีปผลพรหม . . . ดุรพรหม เราจักอภิปพรหม . . . ดุรพรหม เราจักสิ่งทั้งปวงโดยความเป็นสิ่ง
ทั้งปวง รู้จักนิพพานอันสัตว์สลายไม่ได้โดยความที่สิ่งทั้งปวงเป็นสิ่งที่ทั้งปวง แล้วไม่เป็นสิ่งที่ทั้งปวง
ไม่ได้มีแล้วในสิ่งที่ทั้งปวง ไม่ได้มีแล้วแต่สิ่งที่ทั้งปวง ไม่ได้มีแล้วว่าสิ่งที่ทั้งปวงของเรา ไม่ได้กล่าว
เฉพาะสิ่งทั้งปวง. ดุรพรหม เราเป็นผู้ไม่สม่ำเสมอกับท่านด้วยความรู้ยิ่งแม้อย่างนี้ ความที่เรา
เป็นผู้ต่ำกว่าท่านจะมีแต่ที่ไหน โดยที่แท้ เรานี้แหละเป็นผู้สูงยิ่งกว่าท่าน. พกพรหมกล่าวกะเราว่า
ดุรท่านผู้ณทุกข ถ้าแลเพราะท่านรู้นิพพานที่สัตว์สลายไม่ได้โดยความที่สิ่งทั้งปวงเป็นสิ่งที่ทั้งปวง
ถ้อยคำของท่านอย่าได้ว่างเสียเลย อย่าได้เปล่าเสียเลย. นิพพานอันผู้บรรลุพึงรู้แจ้งได้ เป็นอนิ-
*หสสนะ (ไม่เห็นได้ด้วยจักษุวิญญาณ) เป็นอนันตะ (ไม่มีที่สุด หรือ หายไปจากความเกิดขึ้นและ
ความเสื่อม) มีรัศมีในที่ทั้งปวง อันสัตว์สลายไม่ได้โดยความที่ติดเป็นดิน โดยความที่น้ำเป็นน้ำ
โดยความที่ไฟเป็นไฟ โดยความที่ลมเป็นลม โดยความที่เหล่าสัตว์เป็นเหล่าสัตว์ โดยความที่เทวดา
เป็นเทวดา โดยความที่ปชชาติเป็นปชชาติ โดยความที่พรหมเป็นพรหม โดยความที่เป็นอากัสสร-
*พรหมเป็นอากัสสรพรหม โดยความที่สุกกิณหพรหมเป็นสุกกิณหพรหม โดยความที่เวหีปผลพรหม
เป็นเวหีปผลพรหม โดยความที่อภิปพรหมเป็นอภิปพรหม โดยความที่สิ่งทั้งปวง เป็นสิ่งที่ทั้งปวง.
พกพรหมกล่าวกะเราว่า ดุรท่านผู้ณทุกข มิฉะนั้น บัดนี้เราจะหายไปจากท่าน. เรากล่าวว่า
ดุรพรหม มิฉะนั้น บัดนี้ ถ้าท่านอาจจะหายไปได้ ก็จงหายไปเถิด. ดุรกริขุทั้งหลาย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ครั้งนั้นแล พวกพรหมกล่าวว่า เราจักหายไปจากพระสมณโคตม เราจักหายไปจากพระสมณโคตม
แต่ก็ไม่อาจหายไปจากเราได้โดยแท้. ดุริยทัตตทั้งหลาย เมื่อพวกพรหมกล่าวอย่างนี้แล้ว เราได้
กล่าวแก่พวกพรหมว่า ดุริยทัตตพินิจจะนั้น บัดนี้ เราจะหายไปจากท่าน. พวกพรหมกล่าวว่า ดุริย
ทัตตพินิจจะนั้น บัดนี้ ถ้าท่านอาจหายไปได้ ก็จงหายไปเถิด. ดุริยทัตตทั้งหลาย ลำดับนั้น
เราบันดาลอิทธิฤทธิ์ให้เหมือนอย่างนั้น ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พรหมก็ดี พวกพรหมบริษัท
ก็ดี พวกพรหมปาริสีชชะก็ดี ย่อมได้ยินเสียงเรา แต่มิได้เห็นตัวเรา ดังนี้. เราหายไปแล้ว ได้
กล่าวคาถาว่า :-

เราเห็นภัยในภพ และเห็นภพของสัตว์ผู้แสวง
หาที่ปราศจากภพแล้ว ไม่กล่าวยกย่องภพ
อะไรเลย ทั้งไม่ยั้งนันทิให้เกิดขึ้นด้วย ดังนี้.

[๔๕๕] ดุริยทัตตทั้งหลาย ครั้งนั้น พรหมก็ดี พวกพรหมบริษัทก็ดี พวกพรหมปาริสีชชะ
ก็ดี ได้มีความแปลกปลาดอัศจรรย์จิตว่า ดุริยทัตตผู้เจริญ นำอัศจรรย์ แปลกปลาดหนอ พระสมณ-

* โคตม มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก ก่อนแต่นี้พวกเราไม่เห็น ไม่ได้ยินสมณะหรือพราหมณ์อื่น
ที่มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก เหมือนพระสมณโคตมนี้ ผู้ออกผนวชแต่ศากยสกุล ถอนภพพร้อม
ทั้งรากแห่งหมู่สัตว์ ผู้รับมัยยินดีในภพ เมานในภพ.

มารเข้าสิงกายพรหม

[๔๕๖] ดุริยทัตตทั้งหลาย ครั้งนั้น มารผู้ลามก เข้าสิงกายพรหมปาริสีชชะผู้หนึ่งแล้ว
กล่าวแก่เราว่า ดุริยทัตตพินิจจะ ถ้าท่านรู้จักอย่างนี้ ตรัสรู้อย่างนี้ ก็อย่าแนะนำ อย่าแสดงธรรม
อย่าทำความยินดี กะพวกสาวกและพวกบรรพชิตเลย. ดุริยทัตต สมณะและพราหมณ์พวกก่อนท่าน
ผู้ปฏิญาณว่า เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในโลก สมณะและพราหมณ์พวกนั้น แนะนำ
แสดงธรรม ทำความยินดี กะพวกสาวกและพวกบรรพชิต ครั้นกายแตกขาดลมปราณ ก็ไปเกิด
ในเห็นกาย. ส่วนสมณะและพราหมณ์พวกก่อนท่าน ผู้ปฏิญาณว่าเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธ-

* เจ้าในโลก สมณะและพราหมณ์พวกนั้น ไม่แนะนำ ไม่แสดงธรรม ไม่ทำความยินดี กะพวก
สาวกบรรพชิต ครั้นกายแตกขาดลมปราณก็ไปเกิดในปณิตกาย. ดุริยทัตต เพราะฉะนั้น เราจึง
บอกกะท่านอย่างนี้ว่า ดุริยทัตตพินิจจะ เชิญท่านเป็นผู้มกน้อย ตามประกอบความอยู่สบายใน
ชาตินี้ อยู่เถิด เพราะการไม่บอกเป็นความดี ท่านอย่าสั่งสอนสัตว์อื่นๆ เลย. ดุริยทัตตทั้งหลาย
เมื่อมารกล่าวอย่างนี้แล้ว เราจึงกล่าวว่า ดุริยทัตตผู้ลามก เราจักท่าน ท่านอย่าเข้าใจว่า พระสมณะ
ไม่รู้จักเรา ท่านเป็นมาร ท่านหาความมอญแฉะด้วยจิตเกือกกุลไม่ จึงกล่าวแก่เราอย่างนี้ ท่าน
ไม่มีความมอญแฉะด้วยจิตเกือกกุลจึงกล่าวแก่เราอย่างนี้. ท่านมีความดำริว่า พระสมณโคตม
จักแสดงธรรมแก่ชนเหล่าใด ชนเหล่านั้น จักล่วงวิสัยของเราไป. ก็พวกสมณะและพราหมณ์
นั้น มิได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปฏิญาณว่า เราทั้งหลาย เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า. ดุริย
ทัตตผู้ลามก เราแลเป็นสัมมาสัมพุทธะ ย่อมปฏิญาณว่า เราเป็นสัมมาสัมพุทธะ. ดุริยทัตตผู้ลามก
ตถาคตแม้เมื่อแสดงธรรมแก่พวกสาวก ก็เป็นเช่นนั้น แม้เมื่อไม่แสดงธรรมแก่พวกสาวก ก็เป็น
เช่นนั้น ตถาคต แม้เมื่อแนะนำพวกสาวก ก็เป็นเช่นนั้น แม้เมื่อไม่แนะนำพวกสาวกก็เป็นเช่นนั้น
นั้นเป็นเพราะเหตุอะไร เพราะอาสวะเหล่านี้ให้เศร้าหมอง ให้เกิดในภพใหม่ มีความกระวน-

* กระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ มีชาติ ขรา มรณะ ต่อไป อาสวะเหล่านั้น ตถาคตละเสียแล้ว มีรากแห่ง
อันถอนขึ้นแล้ว ทำไมให้มีที่ต้งตั้งว่าตนตาล แล้วทำไมให้มีต่อไปแล้ว มีความไม่เกิดขึ้นต่อไป
เป็นธรรมดา เหมือนต้นตาลมียอดถูกตัดเสียแล้วไม่อาจงอกงามอีกได้ ฉะนั้น.

ไวยากรณ์ภาษิตนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว โดยมารมิได้เรียกร้อง และโดยพรหมเชื่อเชิญ
ดังนี้ เพราะฉะนั้น ไวยากรณ์ภาษิตนี้ จึงมีชื่อว่าพรหมนิมิตตนิคสูตร ฉะนั้นแล.

จบ พรหมนิมิตตนิคสูตร ที่ ๙

๑๐. มารตชฌนียสูตร

ว่าด้วยการคุกคามมาร

[๔๕๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ มิคทายวัน ในภคกลารวันเขตเมืองสูงสมาร
คิระ ในภคคชนบท.

สมัยนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะจงกรมอยู่ในที่แจ้ง ถูกมารผู้ลามกเข้าไปในท้องในไส้
ได้มีความดำริว่า ท้องเราเป็นดังว่ามีก้อนหินหนักๆ และเป็นเช่นกะทออันเต็มด้วยถั่วหมัก เพราะ
เหตุอะไรหนอ จึงลงจากจงกรมแล้วเข้าไปสูวิหาร นั่งอยู่บนอาสนะที่ปูไว้ ครั้นนั่งแล้ว ได้ใส่ใจ
ถึงมารที่ลามกด้วยอบายอันแยบคายเฉพาะตน.

[๔๕๘] ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้เห็นมารผู้ลามก เข้าไปในท้องในไส้แล้ว ครั้นแล้ว
จึงเรียกว่า ดุริยทัตตผู้ลามก ท่านจงออกมา ท่านจงออกมา ท่านอย่าเบียดเบียนพระตถาคตและ
สาวกของพระตถาคตเลย วิหเสณกรรมนั้น อย่าได้มีเพื่อโทษไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์แก่ท่าน
ตลอดกาลนาน.

ลำดับนั้น มารมีความดำริว่า สมณะนี้ไม่รู้และไม่เห็นเรา จึงกล่าวว่า ดุริยทัตตผู้ลามก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ท่านจงออกมา ท่านจงออกมา ท่านอย่าเบียดเบียนพระตถาคตและสาวกของพระตถาคตเลย
วิหเสนกรรมนั้น อย่าได้มีเพื่อโทษไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์แก่ท่านตลอดกาลนาน ดังนี้ แล้ว
จึงดำริว่า แม่สมณะที่เป็นศาสดา ยังไม่พึงรู้จักเราได้เร็วไว ก็สมณะที่เป็นสาวกโชน จักรู้จักเรา
ได้.

ในขณะนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้บอกว่า ดูกรรมารผู้ลามก เราจักท่านแม่ด้วยเหตุนี้
แล ท่านอย่าเข้าใจว่า สมณะนี้ไม่รู้จักเรา ท่านเป็นมาร ท่านมีความดำริว่า สมณะนี้ไม่รู้และไม่
เห็นเรา จึงกล่าวว่า ดูกรรมารผู้ลามก ท่านจงออกมา ฯลฯ ก็สมณะที่เป็นสาวกโชน จักรู้จักเรา.

ลำดับนั้น มารมีความดำริว่า สมณะนี้รู้จักและเห็นเรา จึงกล่าวอย่างนี้ว่า ดูกรรมารผู้ลามก
ท่านจงออกมา ฯลฯ วิหเสนกรรมนั้น อย่าได้มีเพื่อโทษไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์แก่ท่านตลอด
กาลนาน ดังนี้ แล้วจึงออกจากปากท่านพระมหาโมคคัลลานะ แล้วยืนอยู่ที่ข้างบานประตู.

[๔๕๙] ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ได้เห็นมารผู้ลามกยืนอยู่ที่ข้างบานประตู ครั้นแล้ว
จึงกล่าวว่า ดูกรรมารผู้ลามก เราเห็นท่านแม่ที่ข้างบานประตูนั้น ท่านอย่าเข้าใจว่า สมณะนี้ไม่
เห็นเรา ท่านนั้นยืนอยู่แล้วที่ข้างบานประตู. ดูกรรมารผู้ลามก เรื่องเคยมีแล้ว เราเป็นมารชื่อทูลี
มีน้องหญิงชื่อกาลิ ท่านเป็นบุตรน้องหญิงของเรานั้น ท่านนั้นได้เป็นหลานชายของเรา. ครั้นนั้น
พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากุสินธระ เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จอุบัติขึ้นในโลก.
พระองค์มีคู่พระมาสาวกชื่อวิธูระและชื่อสัณณิชีวะเป็นคู่เจริญเลิศ. พระสาวกของพระผู้มีพระภาค
พระนามว่ากุสินธระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีประมาณเท่าใด ในพระสาวกมีประมาณเท่านั้น
ไม่มีองค์ใดที่จะสม่ำเสมอด้วยท่านพระวิธูระในทางธรรมเทศนา. ด้วยเหตุนี้ ท่านพระวิธูระจึงมี
นามเกิดขึ้นว่า วิธูระ วิธูระ. ส่วนท่านพระสัณณิชีวะ ไปสู่ปากดี ไปสู่โคนต้นไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่าง
เปล่าก็ดี ย่อมเข้าสู่สัญญาเวทิตนโรธด้วยความลำบากเล็กน้อย. ดูกรรมารผู้ลามก เรื่องเคยมีแล้ว
ท่านพระสัณณิชีวะนั่งเข้าสู่สัญญาเวทิตนโรธอยู่ที่โคนต้นไม้แห่งหนึ่ง. พวกคนเลี้ยงโค พวกคนเลี้ยง
ปศุสัตว์ พวกคนไถนา และพวกคนเดินทาง ได้เห็นท่านพระสัณณิชีวะนั่งเข้าสู่สัญญาเวทิตนโรธ
อยู่ที่โคนต้นไม้แห่งหนึ่ง ครั้นแล้วได้ปรึกษากันว่า ท่านผู้เจริญ นี่น่าอัศจรรย์แปลกปลาต
หนอ พระสมณะนี้นั่งทำกาสะแล้ว มิฉะนั้น พวกเราจงเฝ้าท่านเถิด. ครั้นนั้น คน
เหล่านั้นจึงหาหญ้าไม้ และไคยมากองสมกายท่านพระสัณณิชีวะ เอาไฟจุดเผาแล้วหลีกไป.
เมื่อล่วงราตรีนั้นแล้ว ท่านพระสัณณิชีวะออกจากสมาบัตินั้นแล้ว ก็สลัดจีวร เวลาเช้า นุ่งห่ม
แล้วถือบาตรและจีวร เข้าไปสู่บ้านเพื่อบิณฑบาต. พวกคนเลี้ยงโค พวกคนเลี้ยงปศุสัตว์
พวกคนไถนา และพวกคนเดินทาง ได้เห็นท่านพระสัณณิชีวะเที่ยวบิณฑบาตแล้ว ก็ปรึกษากันว่า
ท่านผู้เจริญ นี่น่าอัศจรรย์แปลกปลาตหนอ พระสมณะนี้นั่งทำกาสะแล้ว พระสมณะนี้นั้น
กลับมีสัญญาอยู่แล้ว. ด้วยเหตุนี้ ท่านพระสัณณิชีวะจึงได้มีชื่อเกิดขึ้นว่า สัณณิชีวะ สัณณิชีวะ.

[๔๖๐] ดูกรรมารผู้ลามก ครั้นนั้นแหละ ทูลีมารมีความดำริว่า เราไม่รู้จักความมาและ
ความไปของภิกษุผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมเหล่านี้ ถ้ากระไร เราพึงคล้อยพวกพราหมณ์และคฤหบดีว่า
มาเกิด พวกท่านจงดำ บริภาษ เสียตลี เบียดเบียน พวกภิกษุผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม ถ้าโชน
ภิกษุเหล่านั้นถูกพวกท่านดำ บริภาษ เสียตลี เบียดเบียนอยู่ พึงมีจิตเป็นอย่างอื่น โดยอาการที่
ทูลีมารพึงได้ชอง.

ครั้นนั้น ทูลีมารก็คล้อยพวกพราหมณ์และคฤหบดีตามดำรินั้น พวกพราหมณ์และคฤหบดี
ถูกทูลีมารคล้อยแล้ว ก็ดำ บริภาษ เสียตลี เบียดเบียน พวกภิกษุผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมว่า
ภิกษุเหล่านี้ เป็นสมณะหัวโหล่น เป็นคฤหบดี เป็นค่าง เป็นผู้เกิดแต่หลังเท้าของพรหม พู่ว่า
พวกเราเจริญมาน พวกเราเจริญมาน เป็นผู้คอตก ก้มหน้า เกียจคร้าน ย่อมรำพึง ชบเซา
หงอยเหงา. เหมือนนกเจ้าจ้อหาหนุที่กึ่งต้นไม้ และเหมือนสุนัขจิ้งจอกจ้องหาปลาใกล้ฝั่งน้ำ
และเหมือนแมวจ้องหาหนูที่ต่อเรือนอันรุ่งรัง และกองหยากเหี่ยว และเหมือนลาที่ปลดต่างแล้ว
ต่างก็รำพึง ชบเซา เหงาหงอยอยู่ฉะนั้น. ดูกรรมารผู้ลามก ครั้นนั้น มนุษย์เหล่าใดทำกาสะไป
มนุษย์เหล่านั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก
โดยมาก.

[๔๖๑] ดูกรรมารผู้ลามก ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคผู้ทรงพระนามว่ากุสินธระ เป็นพระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วรับสั่งว่า ดูภิกษุทั้งหลาย พวก
พราหมณ์และคฤหบดีถูกทูลีมารคล้อยชักชวนว่า มาเกิด พวกท่านจงดำ บริภาษ เสียตลี
เบียดเบียน พวกภิกษุผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม ถ้าโชน ภิกษุเหล่านั้นถูกพวกท่านดำ บริภาษ เสียตลี
เบียดเบียนอยู่ พึงมีจิตเป็นอย่างอื่น โดยอาการที่ทูลีมารพึงได้ชอง. ดูภิกษุทั้งหลาย มาเกิด
พวกเธอจงมีจิตสหระคตด้วยเมตตาแผ่ไปสู่ทิศที่ ๑ อยู่เกิด แผ่ไปสู่ทิศที่ ๒ ก็อย่างนั้น แผ่ไปสู่
ทิศที่ ๓ ก็อย่างนั้น แผ่ไปสู่ทิศที่ ๔ ก็อย่างนั้น มีจิตสหระคตด้วยเมตตา อันกว้างขวาง
เป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท แผ่ไปสู่โลก มีสัตว์ทั้งมวล โดยความมี
ตนทั่วไป ในที่ทั้งปวง ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง อยู่ดังนี้เกิด. มีจิตสหระคตด้วยกรุณา . . .
มีจิตสหระคตด้วยเมตตา . . . มีจิตสหระคตด้วยอุเบกขา แผ่ไปสู่ทิศที่ ๑ อยู่เกิด แผ่ไปสู่ทิศที่ ๒
ก็อย่างนั้น แผ่ไปสู่ทิศที่ ๓ ก็อย่างนั้น แผ่ไปสู่ทิศที่ ๔ ก็อย่างนั้น มีจิตสหระคตด้วยอุเบกขา
อันกว้าง เป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท แผ่ไปสู่โลก มีสัตว์ทั้งมวล

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
โดยความมิตนทั่วไป ในที่ทั้งปวง ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง อยู่ดังนี้เกิด . ครั้นนั้น
ภิกษุทั้งหลายอันพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากกุสันธะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรง
สั่งสอน ทรงพร่ำสอนอยู่อย่างนี้ ไปสู่ปากีสต์ ไปสู่โคณตันไมกิต্ত ไปสู่เรือนว่างเปล่ากิต্ত ก็มี
จิตสหรคตด้วยเมตตาแผ่ไปสู่ทิศที่ ๑ อยู่ แผ่ไปสู่ทิศที่ ๒ ก็อย่างนั้น แผ่ไปสู่ทิศที่ ๓ ก็อย่างนั้น
แผ่ไปสู่ทิศที่ ๔ ก็อย่างนั้น มีจิตสหรคตด้วยเมตตา อันกว้างขวาง เป็นใหญ่ หาประมาณ
มิได้ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท แผ่ไปสู่โลกมีสัตว์ทั้งมวล โดยความมิตนทั่วไป ในที่ทั้งปวง
ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวางอยู่ ดังนี้ . มีจิตสหรคตด้วยกรุณา . . . มีจิตสหรคตด้วยมุทิตา . . .
มีจิตสหรคตด้วยอุเบกขา แผ่ไปสู่ทิศที่ ๑ อยู่ แผ่ไปสู่ทิศที่ ๒ ก็อย่างนั้น แผ่ไปสู่ทิศที่ ๓ ก็อย่างนั้น
แผ่ไปสู่ทิศที่ ๔ ก็อย่างนั้น มีจิตสหรคตด้วยอุเบกขา อันกว้างขวาง เป็นใหญ่ หาประมาณ
มิได้ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท แผ่ไปสู่โลกมีสัตว์ทั้งมวล โดยความมิตนทั่วไป ในที่ทั้งปวง
ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวางอยู่ ดังนี้ .

[๔๖๒] ดุรमारผู้ลามก ครั้นนั้นแล ทูสิมารมีความดำริดังนี้ว่า เราทำอยู่แม้ถึงอย่างนี้แล
ก็มิได้รับความมาหรือความไปของภิกษุผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมเหล่านี้เลย ถ้ากระไร เราพึงชักชวน
พวกพราหมณ์และคฤหบดีว่า เชิญท่านทั้งหลายมา สักการะ เคารพ นบถ บูชา
ภิกษุทั้งหลายผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมกันเถิด แม่โจน เมื่อภิกษุเหล่านั้นอันท่านทั้งหลาย
สักการะ เคารพ นบถ บูชายุ พึงมีจิตเป็นอย่างอื่น โดยประการที่ทูสิมารพึงได้ของ . ดุร
मारผู้ลามก ครั้นนั้นแล ทูสิมารชักชวนพราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นว่า เชิญท่านทั้งหลายมา
สักการะ เคารพ นบถ บูชาภิกษุทั้งหลายผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมกันเถิด แม่โจน เมื่อภิกษุ
เหล่านั้นอันท่านทั้งหลายสักการะ เคารพ นบถ บูชายุ พึงมีจิตเป็นอย่างอื่น โดยประการ
ที่ทูสิมารพึงได้ของ ดังนี้ . ดุรमारผู้ลามก ครั้นนั้นแล พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น ถูกทูสิมาร
ชักชวนแล้ว พวกเขาสักการะ เคารพ นบถ บูชาภิกษุทั้งหลายผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม . ดุรमारผู้
ลามก สมัยนั้นแล มนุษย์เหล่าใดกระทำกาละไป มนุษย์เหล่านั้น เมื่อกายแตกตายไป ย่อม
เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์โดยมาก .

[๔๖๓] ดุรमारผู้ลามก ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคพระนามว่า กกุสันธะ ผู้เป็นพระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมารับสั่งว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย พวกพราหมณ์
และคฤหบดีอันทูสิมารชักชวนว่า เชิญท่านทั้งหลายมาสักการะ เคารพ นบถ บูชาภิกษุทั้งหลาย
ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมกันเถิด แม่โจน เมื่อภิกษุเหล่านั้นอันท่านทั้งหลายสักการะ เคารพ
นบถ บูชายุ พึงมีจิตเป็นอย่างอื่น โดยประการที่ทูสิมารพึงได้ของ ดังนี้ . ดุรภิกษุทั้งหลาย
เชิญท่านทั้งหลายจงพิจารณาเห็นในกายว่า ไม้งาม มีความสำคัญในอาหารว่าเป็นของปฏิกุศล มีความ
สำคัญในโลกทั้งปวงว่า ไม้แก่นยินดี พิจารณาเห็นในสังขารทั้งปวงว่าเป็นของไม่เที่ยงอยู่เกิด . ดุร
मारผู้ลามก ภิกษุเหล่านั้น อันพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากกุสันธะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมา-
*สัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ทรงพร่ำสอนอยู่อย่างนี้ ไปสู่ปากีสต์ ไปสู่โคณตันไมกิต্ত ไปสู่เรือน
ว่างเปล่ากิต্ত ก็พิจารณาเห็นในกายว่า ไม้งาม มีความสำคัญในอาหารว่าเป็นของปฏิกุศล มีความ
สำคัญในโลกทั้งปวง ว่า ไม้แก่นยินดี พิจารณาเห็นในสังขารทั้งปวง ว่า เป็นของไม่เที่ยงอยู่ .

[๔๖๔] ดุรमारผู้ลามก ครั้นนั้นแล ในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคพระนามว่า กกุสันธะ
ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ครองสงฆ์ แล้วทรงบาตรและจีวร มีทานพระวิริยะเป็น
ปัจฉาสมณะ เสด็จเข้าไปสู่บ้านเพื่อบิณฑบาต . ดุรमारผู้ลามก ครั้นนั้นแล ทูสิมารเข้าสิงเด็ก
คนหนึ่ง แล้วเอาก้อนหินขว้างที่ศีรษะท่านพระวิริยะศีรษะแตก . ดุรमारผู้ลามก ครั้นนั้นแล
ท่านพระวิริยะมีศีรษะแตกเลือดไหลอยู่ เดินตามเสด็จพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากกุสันธะ ผู้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าไปข้างหลังๆ . ดุรमारผู้ลามก ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาค
พระนามว่ากกุสันธะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงชำเลือง ดูเหมือนช้างชายตาจุด
ด้วยตรัสว่า ทูสิมารนี้มิได้รู้ประมาณเลย . ดุรमारผู้ลามก ก็แหละทูสิมารเคลื่อนแล้วจากที่นั้น
และเข้าถึงมหานรก พร้อมด้วยพระกิริยาที่ทรงชำเลืองดู .

[๔๖๕] ดุรमारผู้ลามก ก็มหานรคนั้นแลมีชื่อ ๓ อย่าง ชื่อจผัสสยตนิกะก็มี
ชื่อสังกุสมหะตนิกะก็มี ชื่อปัจฉัตตเวทนิยะก็มี . ดุรमारผู้ลามก ครั้นนั้นแล พวกนายนิรยบาล
เข้ามาหาเราแล้ว บอกว่าเมื่อใดแล หลาวเหล็กกับหลาวเหล็กมารวมกันที่กลางหทัยของท่าน
เมื่อนั้น ท่านพึงรู้ว่า เราไหม้อยู่ในนรกพ้นปีแล้ว . ดุรमारผู้ลามก เรานั้นแล หมกไหม้อยู่ใน
มหานรคนั้นหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี และหมกไหม้อยู่ในอสสทนรกแห่งมหานรก
นั้นแล เสวยทุกขเวทนาหนักกว่าก่อนอีกหมื่นปี . เรานั้นมีกายเห็นปานนี้คือ มีศีรษะเหมือนศีรษะ
มนุษย์ก็มี เหมือนศีรษะปลาก็มี .

อวสานคาถา

[๔๖๖] ทูสิมารประทุษร้ายพระสาวกชื่อวิริยะ และพระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐ
พระนามว่ากกุสันธะ แล้วไหม้อยู่ในนรกใด นรคนั้นเป็นเช่นไร ทูสิมาร
ประทุษร้ายพระสาวกชื่อวิริยะ และพระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐพระนามว่า
กกุสันธะ แล้วไหม้อยู่ในนรกใด นรคนั้นเป็นเช่นนี้ คือ มีหลาวเหล็ก
ร้อยหนึ่ง ล้วนให้ทุกขเวทนาเกิดขึ้น ภิกษุใดเป็นพระสาวกของพระพุทธเจ้า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ย่อมรู้จักนรานั้น มารประทุษร้ายภิกษุเช่นนั้น ย่อมประสบทุกข์
อย่างหนัก วิมานทั้งหลายตั้งอยู่ในท่ามกลางมหาสมุทร มีความตั้งอยู่
ตลอดกัป มีสีเหมือนแก้วไพฑูรย์ มีความรุ่งเรือง มีรัศมีโชติช่วง เป็น
ประภัสสร พวกนางอัปสรมีวรรณะต่างๆ เป็นอันมาก เพื่อนร่ายยที่วิมาน
เหล่านั้น ภิกษุใดเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ย่อมรู้จักวิมานนั้น มาร
ประทุษร้ายภิกษุเช่นนั้น ย่อมประสบทุกข์อย่างหนัก ภิกษุใดแล อัน
พระพุทธเจ้าทรงเตือนแล้ว เมื่อภิกษุสงฆ์เห็นอยู่ ยังปราสาทของมิดาร-

*มารดาให้ไหวด้วยปลายนิ้วเท้า ภิกษุใดเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ย่อม
รู้จักเหตุนี้ มารประทุษร้ายภิกษุเช่นนั้น ย่อมประสบทุกข์อย่างหนัก
ภิกษุใดเข้มแข็งด้วยกำลังฤทธิ์ ยังเวษยันตปราสาท ให้ไหวด้วยปลาย
นิ้วเท้า และยังพวกเทวดาให้สังเวช ภิกษุใดเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า
ย่อมรู้จักเหตุนี้ มารประทุษร้าย ภิกษุเช่นนั้น ย่อมประสบทุกข์
อย่างหนัก ภิกษุใดทดสอบถามท้าวสักกะในเวษยันตปราสาทว่า ดุรทธาน
ผู้มีอายุ ท่านย่อมรู้ความน้อมจิตไปในธรรมเป็นที่สันตติหาบ้างหรือ ท้าว-
สักกะถูกถามปัญหาแล้ว พยากรณ์แก่ภิกษุนั้นตามควรแก่ถา ภิกษุใด
เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ย่อมรู้จักเหตุนี้ มารประทุษร้ายภิกษุเช่นนั้น
ย่อมประสบทุกข์อย่างหนัก ภิกษุใด ย่อมสอบถามพรหม ณ ที่ใกล้
สุธรรมาสถาวา ดุรทธานผู้มีอายุ วิทยุของท่านในวันนี้ และวิทยุของท่าน
มีในวันก่อน ท่านย่อมเห็นวิทยุนี้ล่วงไปแล้ว และรัศมีเป็นประภัสสร
ในพรหมโลกบ้างหรือ พรหมพยากรณ์แก่ภิกษุนั้นตามลำดับ โดยควรแก่
ถาว่า ดุรทธานผู้มฤตขี ข้าพเจ้าไม่มีวิทยุนี้ และวิทยุในวันก่อน
ข้าพเจ้าเห็นวิทยุนี้ล่วง ไปแล้ว และเห็นรัศมีเป็นประภัสสรในพรหมโลก
(จะนั้น) วันนี้ ข้าพเจ้าจะกล่าวว่า เราเป็นผู้เที่ยง ยืนยัน ได้อย่างไร

ภิกษุใดเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ย่อมรู้จักเหตุนี้ มารประทุษร้ายภิกษุ
เช่นนั้น ย่อมประสบทุกข์อย่างหนัก ภิกษุใดได้กระทบยอดกุเขมาหาเนรด้วย
ชมพูทวีปด้วย ทวีปของชาวปัพพวิเทหด้วย พวกนครชนผู้อยู่ในแผ่นดิน
[ชาวอมรโคยานทวีป และชาวอุตตรกุรวทวีป] ด้วยวิโมกข์ ภิกษุใดเป็น
สาวกของพระพุทธเจ้า ย่อมรู้เหตุนี้ มารประทุษร้ายภิกษุเช่นนั้น ย่อม
ประสบทุกข์อย่างหนัก ก็คนพาลมาเข้ากองไฟที่กำลังลุกโชน ย่อม
เดือดร้อนอยู่ว่า ไฟย่อมไม่คิดจะเผาเรา แต่เราย่อมเผาตนผู้เป็นคนพาลเอง
ดุจมาร ท่านเบียดเบียนพระตถาคตแล้วจักเผาตัวเอง ดังคนพาลที่ถูก
ไฟเผา ฉะนั้นเหมือนกัน ดุจมาร ท่านเบียดเบียนพระตถาคตแล้ว ต้อง
ประสบบาปมิใช่บุญ ท่านอย่าสำคัญว่า บาปไม่ให้ผลแก่เราหรือหนอ
การกษที่สั่งสมบาป ย่อมโอศุครวญตลอดกาลนาน ดุจมาร ท่าน
เบียดเบียนพระพุทธเจ้า อย่าได้ทำความหวัง [ซึ่งความพินาศ] ในภิกษุ
ทั้งหลายเลย ภิกษุได้คฤคามารในภสกลาวิน ด้วยประการฉะนี้ ลำดับ
นั้น มารนั้นมีความเสียใจได้หายไปในที่นั้น ฉะนั้นแล .

จบมรดัชชนิยสูตร ที่ ๑๐

จบจุฬยฆวรรคที่ ๕

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สาเลยยกสูตร ๒. เวรัญชกสูตร ๓. มหาเวทลลสูตร ๔. จุฬเวทลลสูตร
๕. จุฬธรรมสมาทานสูตร ๖. มหาธรรมสมาทานสูตร ๗. วิม้งสกสูตร ๘. โกสัมพียสูตร
๙. พรหมนิมิตตนิกสูตร ๑๐. มรดัชชนิยสูตร ฯ

จบมูลปัณณาสก์